Osmânzâde Hüseyin Vassâf

SEFÎNE-İ EVLİYÂ

-1-

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 290 - 1

Kapak
Minyatür

İç Düzen
Ali Çiftçi

Baskı ve Cilt
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8
Topkapı - İstanbul

İstanbul, Nisan 2006

ISBN 975-6403-92-6 (Tk. No)
ISBN 975-6403-93-4 (1. Cilt)

©KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

Osmânzâde Hüseyin Vassâf

Sefîne-i Evliyâ

- 1 -

Hazırlayanlar
Prof. Dr. Mehmet Akkuş - Prof. Dr. Ali Yılmaz

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

Önsöz XIII
Tasavvuf ve Eser Hakkında Birkaç Söz/Prof. Dr. M. Esad COŞAN XVII
Osmân-zâde Hüseyin Vassâf XXI
Terâcim Kitapları ve Sefîne-i Evliyâ XXXI
Nasıl Bir Çalışma Yaptık? XLV

SEFÎNE-İ EVLİYÂ-YI EBRÂR ŞERH-İ ESMÂR-I ESRÂR (Metin) 1
Mukaddime 9
Tarîkat-ı Aliyye 11
Tasavvuf 19
Takrîzler 29

SİLSİLE-İ TARÎKAT-I ALİYYE-İ KÂDİRİYYE 43
Hasan-ı Basrî Hazretleri 44
Habîb El-A'cemî Hazretleri 45
Dâvûd-ı Tâî Hazretleri 45
Mâ'rûf-ı Kerhî Hazretleri 46
Şeyh Abdullâh Et-Tüsterî Hazretleri 47
Seriyy-i Sakatî Hazretleri 47
Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî Hazretleri 48
Şeyh Ebûbekir Eş-Şiblî Hazretleri 49
GAVS-I A'ZAM SULTÂN SEYYİD ABDU'L-KÂDİR-İ GEYLÂNÎ HAZRETLERİ 50

ŞUABÂT-I KÂDİRİYYE 69
HZ. ŞEYH-İ EKBER MUHYİDDÎN-İ ARABÎ (k.s.) 70
Hz. Şeyh-i Ekber'in Evlâd-ı Kirâmı 94
Şeyh Ömer Efendi (Molla Gürânîli) 96
EŞREF-ZÂDE ABDULLÂH-I RUMÎ HAZRETLERİ 100
Şeyh Abdurrahîm-i Tirsî 104
Şeyh Muslihuddin Efendi Hazretleri 105
Şeyh Hamdi Efendi Hazretleri 105
Şeyh Sırrı Ali Efendi Hazretleri 105
Şeyh Hamdi-i Sânî Hazretleri 105
Şeyh Lutfullâh Efendi Hazretleri 105
Şeyh Ahmed Efendi Hazretleri 105
Şeyh Eşref-i Sânî Hazretleri 105
Şeyh Abdullâh Efendi Hazretleri 106
Şeyh Sâlih Efendi Hazretleri 106
Şeyh Abdulkâdir Efendi Hazretleri 106
Şeyh Muhammed Efendi Hazretleri 107
Şeyh Şerefeddîn Efendi Hazretleri 107
Şeyh İzzeddîn Ahmed Efendi Hazretleri 107
Şeyh Abdullâh Efendi Hazretleri 110
Şeyh Abdulkâdir Necîb Efendi 110
Şeyh Avnullâh Efendi Hazretleri 112
Şeyh Fahreddîn Efendi Hazretleri 113
Şeyh Ahmed Ziyâeddîn Efendi 113
Şeyh Fahreddin Efendi 113
Şeyh Nâfiz Efendi Hazretleri 113
Şeyh Ahmed Ziyâeddîn Efendi 115

RÛMİYYE-İ İSMÂİLİYYE 117
Sâhibü't-Tarîkat Eş-Şeyh İsmâîl-i Rûmî Hazretleri 118
Şeyh Şerîf Hâlîl Efendi 120
Seyyid Şeyh Fazlullâh Efendi 121
Şeyh Şerif Abdurrahmân Efendi 121
Şeyh Hüseyin Efendi 121
Şeyh Hâlil Efendi 122
Şeyh Muhammed Efendi 122
Şeyh Şerîf Ahmed Efendi 122
Şeyh Sırrî Efendi 124
Şeyh Emîn Efendi 124

Şeyh Abdüşşekûr Efendi 125
Şeyh Seyyid Muhammed Şerefeddîn Efendi 125
Şeyh Ahmed Muhyîddin Efendi 126
Şeyh Abdüşşekûr Efendi 126
Şeyh İsmâîl-i Gavsî Efendi 127
Edirne'deki Âsitâne-i Kâdiriyye ve Şeyh Muhammed Rûhî Efendi Hazretleri 129
Şeyh Ahmed Efendi 130

GANİYYE-İ KÂDİRİYYE 131
Şeyh Abdülganiyy-i Nablusî Hazretleri 131

HÂLİSİYYE ŞU'BE-İ KÂDİRİYYESİ 139
Şeyh Ziyâeddîn Abdurrâhman Hâlis Et-Tâlebânî El-Kerkükî Hazretleri 139
Ebu'l-Muhsin Şeyh Ali Tâlebânî 142
Şeyh Safvet Efendi 142
Şeyh Abdülkâdir-i Tâlebânî 142
Şeyh Abdülkâdir-i Sıddîkî 142

YÂFİİYYE ŞU'BE-İ KÂDİRİYYESİ 143
İmâm Yâfiî Hazretleri 143

GARÎBİYYE ŞU'BESİ 145
Şeyh Garîbullâh El-Hindî 145
ÂŞIK YÛNUS - YÛNUS EMRE HAZRETLERİ 146

MÜŞTÂKİYYE ŞU'BESİ 155
Şeyh Abdülcelîl-i Bitlîsî 156
Şeyh Hacı Hasan-ı Şirvânî 156
Şeyh Müştâk-ı Kâdirî 157
Edhem Baba Hazretleri 164
Şeyh Muhammed Müştâk-ı Kemterî 166

ENVERİYYE ŞU'BESİ 171
Eş-Şeyh Es-Seyyid Osmân Nûreddîn Şemsî El-Üveysî El-Kadirî Hazretleri 171
Şeyh Abdurrahim-i Ünyevî 174
Şeyh Muhammed Şükrü Şihâbeddîn Efendi 189
Şeyh Muhammed İzzî Bedreddin El-Üveysî El-Kâdirî Hazretleri 190
Süleymân Hilmî Efendi 196

Şeyh Ali Sırrî Efendi 197
Şeyh Ebûbekir Es-Sıddîk Necmeddîn Efendi 198
Şeyh Muhammed Sa'deddîn-i Süheyl Efendi 199
Şeyh İsmâîl Efendi ve Hüseyin Rûhî Efendi 201
Şeyh Mustafa Şerîf Efendi 201
Kaygusuz Şeyh İbrâhîm Efendi 203
Şeyh Mustafa Şevkî Efendi 204
Sultânü'l-Âşıkîn İbnü'l-Fârız Hazretleri 208

AHMED er-RUFÂÎ 217

ŞUABÂT-I TARÎKAT-I ALÎYYE-İ RUFÂİYYE 243
Şeyh Mahmûd-ı Hadîdî Er-Rufâî 246
Şeyh Yâsîn Hazretleri 246
Şeyh Osmân-ı Himâyetî 246
Karasarıklı Şeyh İbrâhîm Sabri Efendi 247
Şeyh Sâdık Efendi 247
Şeyh Seyyid Nûrî Efendi 247
Şeyh Hayrullâh Tâceddîn Efendi 252
Şeyh Sâlih Efendi 254
Şeyh Abdullâh Efendi 256
Şeyh Hâlîm Efendi B. Tâhir Efendi 256
Şeyh Muhammed Fazlî Efendi 257
Şeyh El-Hac Hâfız Muhammed Ferîd Efendi 259
Şeyh Vahdî Efendi 260
Şeyh Muhammed Hilmî Efendi 260
Rufâî Âsitanesî 261
Ahmed El-Lihâs Kolu 262
Kabûlî Şeyh Mustafa Efendi 262
Şeyh Ken'an Bey 263
Şeyh Büyük Hasîb Efendi 266
Şeyh Muhammed-i Derrâsî Efendi 267
Şeyh Hasîb Efendi 269
Şeyh Yahyâ Efendi 269

TARÎKAT-İ ALİYYE-İ BEDEVÎYYE 271
Şeyh Ebu'l-Feth El-Vâsıtî 276
Şeyh Abdülazîz Hazretleri 276

TARÎKAT-İ ALİYYE-İ MEDYENÎYYE 279
Şeyh Ebû Medyen Hazretleri 280

TARÎKAT-İ ALİYYE-İ SÜHREVERDİYYE 283
Şeyh Ebu'n-Necîb Es-Sühreverdî 283
Cenâb-ı Pîr Ömer Şihâbeddîn-i Sühreverdî 284
Şuabât-ı Tarîkat-i Sühreverdiyye 286

ŞEYH SA'DÎ ŞÎRÂZÎ HAZRETLERİ 287

TARÎKAT-İ ALİYYE-İ ŞÂZELİYYE 291

ŞUABÂT-I ŞÂZELİYYE 297
Cezûlîyye Şu'besi 297
Mustâriyye Şu'besi 299
Îseviyye Şu'besi 299
İlmiyye Şu'besi 300
Ahmediyye-i Şâzeliyye Şu'besi 305
Şeyh İbrâhîm Er-Reşîd Hazretleri 306
Medeniyye Şu'besi 307
Şeyh Muhammed Zâfir Efendi 308

TARÎKAT-I ALİYYE-İ DESSÛKİYYE 311
İbrâhîm-i Dessûkî Hazretleri 311

SENÛSÎLER 317
Seyyid Muhammed-i Senûsî 317
Seyyîd Ahmed Es-Senûsî 318

ZEYNÎLER 321
Şeyh Abdullatîf-i Kudsî 322
Şeyh Ahmed-i Zeynî 323
Âşık Paşa-zâde 323
Şeyh Abdurrahîm-i Zeynî 324
Şeyh Mahmûd Hayrân-ı Zeynî 324
Şeyh Abdullâh-ı Zeynî 324
Şeyh Muhammed-i Zeynî 324
Şeyh Safiyyüddîn-i Zeynî 324
Muallim-zâde Şeyh Mustafa Zeynî 325

Şeyh Seyyid Ali Zeynî 325
Şeyh Abdülazîz-î Zeynî 325
Şeyh Abdullâh-ı Zeynî 325
Şeyh Abdülganiyy-i Zeynî 325
Şeyh Muhammed El-Halvetî 325
Şeyh Sa'deddîn-i Zeynî 326
Allâme-i Cihan Molla Şemseddîn Fenârî Hazretleri 326
Molla Hayâlî Hazretleri 327
Şeyh Şihâbeddîn-i Sivasî 327
Şeyh Ömer B. Hamza Hazretleri 327
Şeyh Muhammed Ârif Efendi 328
Şeyh Ahmed Efendi 328
Şeyh Vefâ Hazretleri 328
Şeyhü'l-İslâm Zenbilli Ali Efendi 333
Meşhûr Sinan Paşa 333

TARÎKAT-I ALİYYE-İ KÜBREVÎYYE 335
Şeyh Ebu'n-Necîb Es-Sühreverdî 335
Necmeddîn-i Kübrâ Hazretleri 336
Şeyh Sa'deddîn-i Cüveynî 339

ŞUABÂT-I KÜBREVÎYYE 241
Nûrbahşiyye Kolu 241
Şeyh Muhammed Şîrîn-i Mağribî Hazretleri 241
Emîr Sultân Hazretleri 244

MEVLİDÎ SÜLEYMÂN ÇELEBİ HAZRETLERİ 351
HULEFÂ-YI HAZRET-İ EMÎR 353
İbn-i Yûsuf Hasan Hoca 353
Yahyâ B. Mustafa Efendi 353
Yahyâ B. Yahşî Efendi 353
Şeyh Mahmûd-ı Lâmiî 354
Ali Dede Hazretleri 354
Seyyid Nâsıruddîn-i Buhârî 354
Seyyid Usûl El-Buhârî 354
Seyyid Ni'metullâh Efendi 354
Ece Sultân Hazretleri 354
Ramazân Bey (ve) Veli Şemseddîn 355

Baba Zâkir Hazretleri 355
Şeyh Muslihiddîn-i Tavîl 355

TARÎKAT-I ALİYYE-İ MEVLEVİYYE 357
Seyyid Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmîzî 358
Şeyh Salâhaddîn Hazretleri 359
Ahmed El-Gazâlî 359
Şems-i Tebrîzî Hazretleri 360
Muhammed Dede Hazretleri 363
Sultânu'l-Ulemâ Hazret-i Bahâeddîn 364
Sadreddîn-i Konevî 364
Kemâleddîn-i Kâşânî Hazretleri 367
Şerefeddin Dâvud B. Mahmûd-ı Kayserî 367

HAZRET-İ MEVLÂNÂ 369
Hüseyin El-Hatîbi Hazretleri 370
Bahâeddîn Veled Hazretleri 370
Ferîdüddîn-i Attâr Hazretleri 371
Hüsâmeddîn Çelebi Hazretleri 387
Sultân Veled Hazretleri 388
Ulu Ârif Efendi Hazretleri 389
Hazret-i Mevlânâ'nın Elkâb-ı Aliyyeleri 390

TÂRÎHÇE-İ AKTÂB 393
Muhammed Es'ad El-Mevlevî 402

MUHAMMED TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ 407
Âsâr-ı Matbûa ve Gayr-i Matbûası 411

SA'DÎLER 421
Şeyh Ebûbekir En-Nessâc-ı Tûsî 422
Hazret-i Pîr Sa'deddin 422
Sa'deddîn Yûsuf Eş-Şâûrî 427
Şuabât-ı Tarîkat-ı Sa'diyye 427
Şeyh Abdüsselam Eş-Şeybânî 427
Şeyh Gâlib, Behcetüddîn 429
Şeyh Mustafa Efendi 429
Şeyh İbrâhîm Efendi 429
Lebîb Hüseyin Efendi 429

Şeyh Muhammed Emîn-i Elfî 430
Şeyh Muhammed Gâlib Efendi 430
Şeyh Yahyâ Efendi 431
Şeyh Ebu'l-Vefâ-i Sa'dî 431
Şeyh Hüseyin Efendi 431
Şeyh Abdurrahmân El-Halebî 433
Şeyh Süleymân Es-Sıdkî 433
Şeyh İsmâîl En-Necâ Efendi 434
Eş-Şeyh El-Hac Mustafa İzzî Efendi 434
Şeyh Süleymân Sıdkî 437
Şeyh Hasan Rızâ Efendi 440
Eş-Şeyh İsmâîl Necâ Paşa 441
Eş-Şeyh El-Hâc Ahmed Muhtâr Efendi Hazretleri 443
Şeyh Muhammed Elîf Efendi 445
Ebu'l-Meſâhir Şeyh Yûsuf Zâhir Efendi 459
Kadem Tekkesi Müessisi Şeyh Muhammed Ziyâd Hazretleri 462
Şeyh Muhyiddîn Efendi 465
Eş-Şeyh Hacı Muhammed Vehbi Efendi 466
Şeyh Sıdkı Efendi 470
Şeyh Azîz Efendi 470
Şeyh Ferîd Efendi 471
Şeyh İsmâîl Muhammed Es-Sâlim Es-Seyfî Efendi 475
Tarîkat-ı Sa'diyye'den Etyemez Dergâhı 475
Şeyh Ali Hulûsî Efendi 476
Şeyh İsmâîl Efendi 476
Şeyh El-Hâc Sîne-Çâk Mustafa Vehbî Efendi 476
Şeyh Hüseyin Sa'deddin El-Örfî Efendi 476

BEKTAŞÎLER 481
Hoca Ahmed-i Yesevî Hazretleri 481
Lokmân-ı Perende 485

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ 487
Karaca Ahmed Sultân 496
Sarı İsmâîl 496
Muhammed Ali Hilmi Dedebaba 500

ÎFÂDE 505

ÖNSÖZ

İnsanlara hidâyet rehberi kitaplar gönderen Cenâb-ı Hakk'a hamd; O'nun emir ve nehiylerini tebliğ etmeye görevli olan peygamberlerine, özellikle hâtemü'n-nebiyyîn olarak gönderilen peygamberimiz Hz. Muhammed (a.s.)'e; onun âline ve ashâbına da salât ü selâm olsun. Hz. Peygamber'e tâbi olup, her biri yıldızlar gibi birer hidâyet rehberi olan sahâbe-i kirâmın yolunu takip eden tâbiûn ve onların takipçilerine de rahmet olsun.

Peygamberimiz bir hadîsinde, "Âlimler peygamberlerin mirasçılarıdır." buyurmuştur. Bunun için Kur'ân, sünnet ve kendilerinden önceki âlimlerden aldıkları bu mirâsı sonraki nesillere aktarmak için ömürlerini fedâ eden bir çok zevât-ı kirâm vardır. Bunlardan bir kısmı geride bıraktıkları ilmî eserleriyle, bazıları da irfân mekteplerinde yetiştirip İslâm'ı anlatmak için, Müslüman coğrafyalarını aşarak dünyanın çeşitli yerlerine gönderdikleri gönül mimârı erenleriyle tanınmaktadırlar. Arabistan çöllerinden çeşitli iklimlere dağılan sahâbe ve tâbiîn devri ulemâ ve zâhidlerinden bir iki asır sonra kendilerinin halefi durumundakiler yeni hedeflere yönelerek halkayı iyice genişletmişlerdir. Önceleri Ortaasya ve Kuzey Afrika'ya yerleşen bu zevât-ı kirâm, Ortaasya'dan bugünkü Anadolu ve Rumeli'ye; Afrika'dan da Endülüs ve Avrupa'ya doğru seferler yaptılar.

Özellikle Ortaasya'dan göçen Ahmed-i Yesevî dervişleri, Horasan erenleri, Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde mekân tutmuşlar ve yöre ahâlîsini irşâd etmişlerdir. Bunlar gibi Bakü'den Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî'nin, Kasr-ı Ârifân'dan Muhammed Bahâeddîn-i Nakşıbendî'nin, Bağdat'tan Abdülkâdir-i Geylânî'nin, Şam'dan Muhyiddin İbn-i Arabî'nin, Mısır'dan ve Kuzey Afrika'dan Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin, Muhammed es-Senûsî'nin tesis etmiş oldukları tarikatlar bu faaliyetlerde ön sıralardadır. Bu zâtlara bağlı olarak gelişen, Yeseviyye, Halvetiyye, Nakşıbendiyye, Kâdiriyye, Ek-

beriyye, Bedeviyye ve Senûsiyye v.b. gibi tarikatların her biri Anadolu sahasına geldiklerinde yüzyıllar içinde birçok kollara ayrılarak hemen hemen her beldede birer ekol oluşturmuşlardır. Böylece özellikle Osmanlı coğrafyasının geniş topraklarında dinî ve kültürel hayâta önemli katkılar sağlamışlardır.

18. ve 19. asırlar ile 20. asrın ilk çeyreğinde Osmanlı coğrafyasının dinî hayâtı, edebiyâtı, sanatı, mûsikîsi, mimârîsi üzerinde tesiri inkâr olunamayan tekke, zâviye ve hankâhların, buralarda bulunan derviş ve mürîdlerin, onları irşâd eden mürşid ve şeyhlerin topyekûn halk üzerindeki olumlu etkileri üzerinde çalışmak âdetâ kültür tarihimizin vazgeçilmez bir faâliyetidir.

Osmanlı dönemi şuarâsı, müellifleri, ulemâsı, meşâyihı ile bunların meydana getirdikleri eserleri üzerinde şimdiye kadar bir hayli çalışmalar yayımlanmıştı. Şuarâ tezkireleri, **Şakâyık-ı Nu'mâniyye** ve zeyilleri, **Sicill-i Osmânî, Kâmûsu'l-A'lâm, Osmanlı Müellifleri** v.b. gibi eserler bu sahanın önemli kaynakları olup, daha ziyade 20. asır başlarına kadar yaşamış olan şahıslar hakkında yazılmış eserlerdir.

Hazırlamış olduğumuz Osman-zâde Hüseyin Vassâf'ın 1900 - 1923 yılları arasında yazılan, **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr** adlı elinizdeki bu eseri ise (kısa adıyla **Sefîne-i Evliyâ**) tarîhî bilgiye, şahıslarla yapılan mülâkâtlara, şahıs ve umûmî kütüphânelerde yapılan incelemelere, seyâhat notlarına, müellif tarafından bizzat yerinde çekilen fotoğraflara, bazı tekkelerin planlarına, bazı tarikat malzemelerinin çizimlerine dayanması bakımından benzerleri arasında mühimdir. Özellikle 20. asrın ilk çeyreğinin tarikat kültürünü, müellif ve eserlerini anlatması bakımından diğerlerinden farklı bir kaynaktır.

Sefîne-i Evliyâ'nın, müellif hattıyla yazılmış beş ciltlik tek nüshası, Süleymâniye Kütüphânesi Yazma Bağışlar Bölümü'nde (No.: 2305-2309) bulunmaktadır. Eserin yayımlanması fikri 1990'lı yılların başına kadar gitmektedir. Bu vesileyle bizi böyle ansiklopedik bir eseri yayımlanmaya teşvik eden merhûm Prof. Dr. M. Es'ad COŞAN hocamızı hayırla ve şükranla yâd ediyoruz.

Eserin ilk iki cildi daha önce yayımlanmıştı. (Sehâ Neşriyât, c.1, İst. 1990; c.2, İst. 1999). Ancak her iki cilt de basılmadan önce tarafımızdan son defa tashih edilemediğinden ve kontrolü yapanların her hangi bir esasa dayanmadan kelimelerin okunuş ve imlâlarını kendilerine göre yaptıklarından maalesef eserin mehâbetine yaraşır bir neşir olmamıştır. Bunların yayımlanması sırasında bizim son tashihimizin olmadığı her iki ciltte de önsöz bile yazamamış olmamızdan da bellidir. Tabii ki o tarihlerde bizim de çok titiz bir çalışma yapamamış olmamızın bu olumsuz sonuçta payı vardır.

Aradan uzun yıllar geçtikten sonra eserin tamamını aslından yapılan çok titiz bir karşılaştırmayla yeniden yayıma hazırladık. Metinde geçen şiirlerin vezinlerine uygun

olarak okunmasını, tarih beyitlerindeki ibarelerin kontrol edilerek milâdî tarihlerle gösterilmesini, Arapça ve Farsça şiir ve metinlerin tercümesini sağladık.

Sefîne'nin yeniden yayımlanmasını yayınevine tavsiye ve teşvik eden Prof. Dr. Mahmut Erol Kılıç'a; eserdeki Arapça metinlerin tercümesinde Dr. Zekeriya Yılmaz ile Süleyman Baybara'ya; Farsça metinlerde de Dr. Halil İbrahim Sarıoğlu'na gösterdikleri yardımlarından dolayı teşekkür ederiz. Yine eserin mükemmel olması için pikaj, mizanpaj gibi teknik konularında bilgi ve tecrübesiyle titiz bir çalışma ortaya koyan Ali Çiftçi'ye ve nihâyet kültür tarihimiz için böyle âbide bir eseri okuyucuyla buluşturan Mehmet Varış ve Ali Şükrü Çoruk'a da ayrıca teşekkür ederiz.

Bütün bu gayretlerimize rağmen hatalarımız olmuştur. Okuyucularımızın bu hususdaki tespitleri ve ikazları bizi memnun edecektir. Böylece nasip olursa ilerideki baskılarda bunları düzeltme imkanı olacaktır.

Bu vesileyle öncelikle **Sefîne-i Evliyâ**'nın müellifi Ürgüplü Osman-zâde Hacı Hüseyin Vassâf'ı, sonra bu eserde isimleri geçen, hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilen, asırlar boyunca çeşitli mekanlarda her türlü imkansızlıklar içinde irşad hizmetinde bulunmuş bi'l-umûm ulemâyı, müellifîn-i kirâmı ve evliyâ-yı izâmı rahmetle minnetle anıyoruz. Cenâb-ı Allah cümlesine rahmet eylesin ve kendilerinden razı olsun. Bizleri de onların feyzinden hisse-dâr etsin.

Gayret bizden, her türlü muvaffakiyet Cenâb-ı Hak'tandır.

Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ – Prof. Dr. Ali YILMAZ

Tasavvuf ve Eser Hakkında Birkaç Söz...

Dünyâ hayâtı hiç şüphesiz, zamânı çok hızlı geçen, ciddî ve çetin bir imtihandır. Burada bizim, herşeyden önde ve en yüce gayemiz, O bizi yaratan, yaşatan ve âhirette hesâba çekecek, sonuçta mükâfatlandıracak veya cezâlandıracak olan ulu rabb'imizin sevgi ve rızâsını kazanmak olmalıdır.

Allâhu teâlânın rızâsını kazanmanın tek çıkar yolu ise, en sonuncu, en doğru ve en hakikî din olan İslâm'dır. Diğer yollar ve dinler, ya yanlış, bâtıl ve bozuk; ya da devri geçmiş, mer'iyyetten kalkmış ve geçersiz olduğundan; dünyâ ve âhiret saâdeti isteyen herkesin, hayâtını mutlaka ve mutlaka İslâm'ın emirlerini uygulayıp, yasaklarından kaçınarak geçirmesi gerekiyor. Kâfirlerin iki cihânda hâlleri perîşân, akıbetleri hüsrândır; ancak ve sadece mü'minler felah bulacak, Allâh'a en mutî insân ve dînin ahkâmını en iyi uygulayan müslümân, kıyâmet günü en sevgili ve en makbûl kul olacaktır.

İslâm dini'nin çok güzel ve çok faydalı bir yapısı, çok engin ve çok derin anlamlı prensipleri vardır. O, insânın hem bedenini sağlıklı tutar, hem rûhunu besler, hem gönlüne nur ve huzûr doldurur; hem dünyâ işlerini düzenler, hem âhiret saâdetini sağlar; hem ferdi korur, hem âileyi kurtarır, hem de cem'iyyete, devlete dirlik ve kuvvet kazandırır; güçsüzü korur, zorbayı durdurur; herkese hakkını verir, görevini de düşündürür; kadını himâye eder, insanı yüceltir; fakîri güldürür, zengini hayra yönlendirir; işçiyi sevindirir, ağayı, patronu duygulandırır...

Ne kadar kusûrsuz, ne kadar tam, ne derece hârika, ne derece şahâne bir nizâmdır, İslâm! İslâm, her çağın ve özellikle şu hasta asrın şîfâsı; tüm maddî ve ma'nevî, ferdî ve ictimâî dertlerin devâsı; akılların gıdâsı, gönüllerin safâsı; karanlık gecelerin nûrlu sabâhı, ölümlü dünyânın âb-ı hayâtıdır.

Fakat, bir de, tasavvuf denilen çok sevimli ve çok önemli bir şer'î ilim vardır ki, o olmadan îmânın tadını duyarak yaşamak; İslâm'ın özünü, iç yapısını, rûhunu, mâhiyetini, inceliklerini, esrârını kavramak, bugünün ve belki her devrin insânı için, hemen hemen imkânsız gibidir.

Çünkü tasavvuf Kur'ân ahlâkıdır, Resulullâh'ın derûnî ahvâl ve hâlatı, şerîatin ince âdâbıdır. Tasavvuf bencillik değil, dîgerbînliktir, merhamettir, muhabbettir, hizmettir; laf ebeliği ve söz kalabalığı değil, samimiyet, ihlâs ve hikmettir; kalp temizliği, irfân yüceliği ve amel-i sâlih üreticiliğidir; kîl ü kâl değil, güzel hâldir; taşa karşı gül, zehire karşı panzehirdir; gözlere nûr, gönüllere sürûrdur.

Tasavvuf deliyi velî yapar; taşkını uslu kılar; taş bağrı ısıtır, yumuşatır; merhametsizi rikkatli, katı kalpliyi gözü yaşlı eder; şaşkını, gâfili zulümattan nûra çıkarır; deryâda çırpınanı sâhil-i selâmete ulaştırır; câhili eğitir, ma'rifet hazînesi eder; çölü, çorağı irfân pınarlarıyla sular, yeşertir; çobanı sultânlaştırır; sığ bilgiliyi ummanlaştırır; kişiyi halka makbûl ve mergûp, Hakk'a mahbûb eder; topraktan yaratılan insanı nûrlandırır, melekleştirir, Rahmân'ın huzûruna lâyık eyler, iltifâtına ulaştırır.

Tasavvufla samanlık seyrân, daracık yerler adetâ meydân olur; tasavvufla gaflet ve körlük izâle edilir, mü'minin basîret gözü açılır; dünyâ sevgisiyle harâbe hâline gelen kalpler, Allâh aşkıyla ma'mûr olur; ma'nevî zulmetler dağılır, insânın içi dışı pürnûr olur; mü'mine bir zindân olan şu köhne cihân, gerçek bir gülistân hâline gelir.

Tasavvuf, dinimizin özü ve gerçek anlamı; asıl gâye olan insân-ı kâmil olmanın yolu ve yöntemidir.

Özetle tasavvuf, tüm devirlerde olduğu gibi, hattâ onlardan da fazla, 20. yüzyılın şu stresli, sinirli, gerilimli, bunalımlı, şüpheci, aceleci, dertli, hasta ve bedbaht insânının da; **"nerede"** diye gece gündüz aradığı, yalan-yanlış yerlerden sağlamaya çalıştığı gerçek mutluluğun ilâhi yolu ve anahtarıdır.

Ama insân, tasavvufun hakîkisini sahtesinden nasıl ayıracak, kimden öğrenecek, mürşid-i kâmili nasıl bulacak, ma'nevîyat yolunun sahtekâr ve harâmîlerinden nasıl korunacak, hangi kitapları okuyacak, eğrisini, hurâfesini, hastasını, safsatasını, doğrusundan, sahîhinden, ilmîsinden nasıl ayıracak, işin aslını, faslını neyle fark edecek?

İşte gerçek tasavvuf erbâbının, kaynakların, bilgi ve görgülerin, -günümüzdekinden çok daha fazla olduğu- daha mutlu ve kutlu bir dönemde yetişen, bi'z-zât kendisi de değerli bir âlim ve ârif ve mutasavvıf olan Hüseyin Vassâf Efendi (*kaddesa'llâhu sırrahû ve nevvere darîhahû ve rahîmehû rahmeten vâsiaten*), tasavvuf konusunda çok değerli bir irfân hazînesi ve ma'lûmât külliyesi teşkil eden şu SEFÎNE-İ EVLİYÂ adlı muazzam eseri cem' ve te'lîf eyledi. Sa'yi meşkûr, ameli makbûl, rûhu şâd, derecâtı müzdâd olsun!

Bu kitap genel olarak tasavvuf târîhi, özellikle de Türkiye'mizin dinî ve millî kültürü bakımından çok önemli bir kaynak ve emsâlsiz bir âbide mâhiyetindedir. Kendisi tasavvuf konusunda yapılan ilmî araştırmalardan dâimâ zikredilmekte ve kullanılmakta; fakat el yazması tek nüsha hâlinde bulunması, istifâdenin yaygın olmasını engellemekte bulunuyordu. Neşri, çok faydalı bir hizmet olacaktır.

Eserin her müslümân münevver tarafından mutlaka dikkatle okunması, her kütüphânenin en mûtenâ köşesinde lâyık olduğu yerini alması dileğimiz ve temennîmizdir.

Allâhu teâlâ neşrinin itmâm ve ikmâlini sağlayanları, hâzırlanmasında emeği geçenleri en büyük lûtuflarla taltîf buyursun, okuyanların ecri, sevâbı, feyzi mezîd; dünyâ ve âhiretleri ma'mûr ve saîd olsun, âmin bi-hürmeti seyyid'l-mürselîn Muhammedini'l-emîn salla'llâhu teâlâ aleyhî ve âlihî ve men tebiahû bi-ıhsânin ecmaîn ve selleme teslîmen kesîren ilâ yevmi'd-dîn.

Prof. Dr. M. Esad COŞAN

OSMÂN-ZÂDE HÜSEYİN VASSÂF

HAYÂTI:

Hüseyin Vassâf, 20 Mart 1872 (8 Mart 1288/10 Muharrem 1289) Çarşamba günü dünyâya gelmiştir. Babası Osmân Efendi, annesi ise Fatma Emsâl Hanım'dır.[1] Doğum günü 10 Muharrem'e tesâdüf ettiğinden, babasının şeyhi olan Sâlih Efendi'nin oğlu Ahmed Zarîfî tarafından kendisine **Hüseyin** ismi ve **Vassâf-ı Muhammedî** olması temennîsiyle de **Vassâf** mahlası münâsip görülmüştür.

Hüseyin Vassâf'ın babası Sinâniyye Tarîkatı'na mensûb idi. Annesi de Ziyâeddîn-i Gümüşhânevî hazretlerinden feyz almıştır. Böylece daha çocukluktan i'tibâren, müellifimiz, 19. asrın en büyük mürşid ve mürebbilerinin bereketlendirdiği bir ortamda neşv ü nemâ bulmuştur. Kendisinin daha küçük yaşlarda çok titiz bir terbiye ile yetiştiğini ifâde sadedinde şöyle demektedir:

"*Vâlidem, Tarîkat-ı Aliyye-i Nakşıbendiyye'den Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn Efendi merhûma müntesibe, fâzılât-ı nisvândan idi. Pederim nakl ederdi: Vâlidem, fakîre, "Abdestsiz meme vermedim." demiş.*"

---

1. Hüseyin Vassâf'ın babası Ürgüplü Osman Efendi, Mısır'da vâli Mehmet Ali Paşa (1805-1848) ve İbrahîm Paşa'nın hizmetlerinde bulunduktan sonra, Mehmet Ali Paşa'nın damadı Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa'nın berâberinde İstanbul'a gelmiştir. Annesi Fatma Emsâl Hanım da, Mehmet Ali Paşa'nın eşi Şem-i Nur Kadın'ın hizmetinde iken onun ölümü üzerine kızı ve Yusuf Kâmil Paşa'nın eşi Zeynep Hanım'ın hizmetkârı olarak İstanbul'a gelmiştir. Böylece Hüseyin Vassâf'ın ebeveyni olan Osman Efendi ile Fatma Emsâl Hanım, kaderin cilvesiyle Yusuf Kâmil Paşa'nın İstanbul'daki konağında hizmetçi olarak bulunuyorlardı. Daha sonra Zeynep Hanım bu iki genç için, Aksaray'daki Vâlide Câmii karşısında Kovacı Dede Mahallesi Kara Mehmet Paşa Sokağında bulunan 35 no'lu binâyı satın alır ve onları burada 1281/1864 târîhinde evlendirir.
Fatma Emsâl Hanım 1880, Osman Bey ise 1890 senelerinde vefât etmiş olup her ikisi de Merkez Efendi Kabristanı'ndaki âile mezârlığında medfûndurlar.

Müellif, ilk tahsîline, doğup büyüdüğü mahallesinde bulunan Kara Mehmet Câmii'ndeki ibtidâî mektebinde başlamış ve Ağayokuşu İbtidâî Mektebi'nde tamâmlamıştır. Bu sıradaki hocaları Mehmet ve Şükrü Efendi'lerdir. Daha sonra ise, Medrese-i Hayriyye, Mekteb-i Osmânî ve Aksaray Rüşdiyelerinde okumuştur. Nihâyet Mekteb-i Mülkiye İdâdîsi'nden mezûn olmuştur.

Hüseyin Vassâf, bu resmi tedrîsatı dışında, değişik hocalardan, müsâit bulduğu her ortamda dersler almaya devâm etmiştir. Bu hocalarından ve okuduğu derslerden ba'zıları şunlardır:

Kerbelâ'da imâm iken, bir ara İstanbul'a gelerek Süleymâniye Câmii'nde Hadîs dersleri okutan Nâsır Efendi ile, Beyâzıd Câmii İmâmı Hüsnü Efendi'den birkaç yıl **Buharî-i şerîf;** Necip Efendi'den **Kasîde-i Bürde**; Küçük Ayasofya Câmii'nde Bayramiyye şeyhlerinden olan Hacı Kâmil Efendi ve Ahmet Nazmi Efendi'den **Rûhu'l-Beyân Tefsîri;** Uşşâkî Şeyhi Hâfız Mustafa Hilmi'den **Mesnevî**; Mevlevî Mehmet Es'ad Dede'den **Mesnevî, Bostan** ve **Gülşen-i Râz** dersleri.

Babasının vefâtından sonra âilenin geçimini üstlenmek durumunda kalan Hüseyin Vassâf, Rüsûmat Emâneti'ne girerek ilk resmi görevine başlamış oluyordu.[2] Daha sonraları sırasıyla, Şirket-i Hayriyye Tahrîrat Kalemi; Galata Emtia-ı Dâhiliyye Gümrüğü Kontrol Me'mûrluğu, İhracat Gümrükleri Müdürlüğü ve son olarak da İstanbul Rüsûmat Başmüdürü olarak görev yapmıştır. 19 Kânûn-ı Evvel 1338/1922 senesinde, yetkililerin görevde kalmaları yolundaki ısrârlarına rağmen "*Lehu'l-hamdu ve'l-minnetu dağdağa-i me'mûriyyetten kurtuldum.*" diyerek emekliye ayrıldığını ifâde etmektedir.

Hüseyin Vassâf, daha küçük yaşlardan i'tibâren maddî ve ma'nevî ilimlere karşı büyük ilgi duymuş olduğundan, câmi'lerde okutulan özel derslerin yanında, İstanbul'un muhtelif semtlerinde bulunan tekkelere ve buralarda haftanın belli günlerinde yapılan zikirlere de zevkle iştirâk etmiştir.

Daha küçük yaşlarında iken Hüseyin Vassâf, babasıyla birlikte, Sinâniyye Tarîkatı'nın Topkapı'daki Pazar Tekkesi'nde bulunan Şeyh Sâlih Efendi'nin Çayırlı Medresesi'nde Mevlevî Mehmed Es'ad Dede'nin sohbetlerinde iştirâk etmiştir. Kendi ifâdesine göre, "*Kalbime genç yaşımda tohm-ı tasavvuf ve aşkı eken*" Mehmet Es'ad Dede olmuştur. Bunların yanı sıra Aksaray Uşşâkî Dergâhı'ndaki Nakşî şeyhi Hayâlî Hâfız Efendi ve Sünbülî Hangâhı Şeyhi Rızâeddîn Efendilerin de sohbetlerine devâm ediyordu.

Hüseyin Vassâf'ın böylece tasavvuf erbâbıyla sürdürmüş olduğu sohbetlerden sonra, ilk intisâb ettiği Şeyh Muhammed Sultân Efendi'dir. Bu zât, Şa'bâniyye Tarî-

2. Müellifın Ali Nuri, Refia ve Mehmed Salâhaddin adlarında üç kardeşi vardır. Bunlardan Refia ve Mehmet Salâhaddin küçük yaşta vefat etmiş ve Merkez Efendi Kabristanı'na defn edilmişlerdir.

katı'nın Bekriyye kolu şeyhi olup, 1896 yılında Şam'dan İstanbul'a geldiğinde Hüseyin Vassâf tarafından evinde misâfir edilmiştir. İntisâb da bu sırada gerçekleşmiştir. Bu durumu Vassâf, şöyle ifâde etmektedir:

Halvetîlerle koyuldum reh-i tahkîka hemân
Lutf idüp eyle meded Hazret-i Pîrim Şa'bân

Muhammed Sultân Efendi'nin irtihâlinden sonra, Hüseyin Vassâf'ın Beyâzıd Câmii'ndeki derslere devâm ettiğini görüyoruz. Bu esnâda da Edirneli Sezâî Efendi'nin torunlarından ve Gülşenî Dergâhı şeyhi olan Şuayb Şerafeddîn Efendi'ye gıyâben intisâb ettiğini söylemektedir. Aşağıdaki beyitten onun henüz Muhammed Sultân Efendi'den seyr ü sülûkunu tamâmlamadığını anlıyoruz:

Sâkiyâ başın içün sun bir kadeh Vassâf'a kim
Verdiğin şol bâde-i lezzet-nisâr elvermedi

Bundan sonra Hüseyin Vassâf'ın Kasımpaşa'daki Uşşâkî Dergâhı şeyhi Hâfız Mustafa Hilmi Efendi'den sülûkunu tamâmlayarak icâzet aldığını öğreniyoruz.

Hüseyin Vassâf, tasavvuf büyüklerinin tercüme-i hâllerini yazmaya büyük alâka duyduğundan, önceleri, müstakil biyografi eserleri ortaya koymuştur. Bu meyânda Kadirî şeyhlerinden Müştâk Baba ile oğlu Edhem Baba hakkında da bir eser yazınca, Kadirî şeyhinin, kendisini mânâ âleminde bu tarîkattan da icâzetli saydığını ve kendisine **Sümûhî** mahlasını verdiğini belirtmiştir.

Müellifimiz, sohbet ve zikir münâsebetiyle devâm etmiş olduğu tekke ve hangâhlarda bulunan şeyhlerin tercüme-i hâllerine dâir bilgi toplamayı da ihmâl etmemiştir. Hattâ bu mekânların çevrelerinde medfûn bulunan şeyhlerin hayâtlarını da kaleme alarak, onlardan ma'nen istifâde ettiğini belirtir. Nitekim bunlar arasında Tâhir Ağa Tekkesi önemli bir yer işgâl etmektedir. Bu tekkenin şeyhi Ali Behcet Efendi, Hüseyin Vassâf'ın arkadaşıdır. Bundan dolayı onun en çok müdâvimi olduğu yerdir. Ayrıca bu tekkenin avlusunda medfûn bulunan Abdullâh Salâhî Efendi'ye büyük bir alaka duyduğunu, ma'nen ondan feyz aldığını ifâde etmektedir.

Açılsın bendeki esrâr-ı ma'nâ
*Be-hakk-ı Sûre-i '**İnnâ Fetahnâ**'*
Meded kıl şeyh-i dest-gîrim Salâhî
Garîbin kemterin Vassâf'a cânâ

Onda Salâhî'ye olan muhabbet o derece büyüktür ki, terceme-i hâline dâir yazdığı **Risâle-i Salâhiyye** adlı eserinde, kendisinin Halvetîliğin bir kolu olan Salâhîyye Tarîkatı'nın da müntesibi olduğunu belirtir:

Salâhî'yem Salâhî'yem Salâhî
Salâhîlikde buldum ben felâhı

Böylece Hüseyin Vassâf'ı, câmiu't-turuk bir zât olarak görmekteyiz. Nitekim o, **Sefîne-i Evliyâ'**nın kendi hayat hikâyesini anlattığı 5. cildinin sonunda, kendisini şöyle tanıtmaktadır:

"*Ene'l-fakîru'l-hakîr el-Hac Hüseyin Vassâf-ı Gülşenî-i Uşşâkî-ı Müştâkî el-muhtâc ilâ rahmeti'llâhi teâlâ..*"

Hüseyin Vassâf, 10 Şubat 1309/22 Şubat 1893 târîhinde, Sekbanbaşı Câmii İmâmı Hâfız Mehmed Emîn Efendi'nin kızıyla evlenmiştir. Bu evlilikten üç oğlu, bir kızı dünyâya gelmiştir. Büyük oğlu Osmân Tal'at, Almanya ve İsviçre'deki tahsîlini bitirdikten sonra elektrik mühendisi olmuştur. Dîger oğlu Ahmet Cevdet on sekiz aylık iken vefât etmiş, üçüncü oğlu Mehmet Suat (ERLER), kızı ise Ayşe Muallâ'dır.

Hüseyin Vassâf, ömrünün son senelerinin kış aylarını İstanbul Vezneciler'deki Tekke Sokağı'ndaki evinde; yazlarını ise, Suadiye'deki sayfiyesinde geçirmiştir. Bu sıralarda şeyh Mustafa Sâfî Efendi'nin vefâtı üzerine, bunun halîfelerinden İnegöl Müftüsü Mehmed İzzeddîn Efendi, İstanbul'a gelerek Hüseyin Vassâf'ı, Uşşâkî Tarîkatı'nın Kasımpaşa'daki tekkesinin postnişîni olarak görevlendirmiştir. Müellifin bu konudaki ifâdeleri aynen şöyledir:

"*Mehmed İzzeddîn Efendi, İstanbul'u teşrîf buyurub, bu abd-i ahkarı, Tarîk-ı Uşşâkîye'de me'zûn edip, bir kıt'a icâzet-nâme ile dil-şâd etmişler ve azîzimin tâc ve hırka ve kemerini fakîre ilbâs eylemişlerdir. 30 Hazîrân 1342/1925 (19 Zi'l-hicce 1344) yevm-i Çarşamba.*"

Bundan sonra Hüseyin Vassâf, şeyhlik makâmına geçmiştir. Bu husûsta, "*...azîzime intisâb edip sülûkları noksân kalan ihvânım ve yarânımdan a'zamı fakîre mürâcaatla te'yîd-i münâsebet eylediler..*" dedikten sonra, kendisinden ikmâl-i sülûk edip icâzet alanları belirtmektedir:

1. eş-Şeyh el-Hâc Ali Rızâ Efendi (Pötürgeli)
2. eş-Şeyh Muhammed Ömer Rüşdî Efendi (Sivaslı)
3. eş-Şeyh Ali Osmân Sıdkı Efendi (Göreleli)
4. eş-Şeyh Muhammed Mecdî Efendi (Ankaralı)

Hüseyin Vassâf, gerek vazîfeli olduğu yıllarda, gerekse emekli olduktan sonra, birçok yer gezmiş ve buralarda bulunan meşâyihin sağ olanlarıyla bi'z-zât görüşmüş, vefât etmiş olanların ise hayâtları ve halîfeleri hakkında bilgi toplamış, tekke ve türbelerinde incelemelerde bulunmuştur.

Bu seyâhatlerinden ba'zıları şöyledir: 1896'da Bursa'ya, 1907'de Gelibolu'ya, oradan da hac maksadıyla Hicâz (Mekke ve Medîne)'ye gitti. 1911'de Ankara ve Konya'yı ziyâret etti. 1914'te Sûriye'ye yaptığı bir gezide, Beyrut, Şam, Baalbek, Humus, Hama, Hâleb, Yafa, Kudüs'te ziyâret ve incelemelerde bulundu. 1925'te Tekirdağ, Muratlı, Uzunköprü ve Edirne'yi gezdi.

Bunların dışında Hüseyin Vassâf, Bandırma, Gönen, Manyas, Gemlik, İzmit, Yalova, Eskişehir, Afyonkarahisâr, Uşak, Manisa, Menemen, İzmir, Siroz, Dırama, Selânik, Manastır ve Üsküp'e gitmiştir. Bir ara Limni'ye gitmek istemişse de 1. Dünyâ Harbi sebebiyle bunu gerçekleştirememiştir.

Hüseyin Vassâf'ın elli yedi sene süren kısa, fakat bereketli ömrü, 21 Teşrîn-i sânî 1929/(19 Cumâdelâhire 1348)'de sona ermiştir. Vasiyeti üzerine Rumelihisârı Kabristânı'na defn edilmiştir. Onun vefâtı üzerine Tâhiru'l-Mevlevî (Olgun) şu târîh manzûmesini yazmıştır:

Ber-muktezâ-yı hikmet-i takdîr-i kibriyâ
Bir ârifin hayât-ı demi buldu intihâ

Mîr-i Hüseyn meşreb-i Vassâf-ı ehl-i Hak
Kıldı cihân-ı kurb-ı ilâhîye i'tilâ

Olmuş idi hayâtı onun halka nef'-i mahz
Hulk-ı Hudâ olurdu cemâlinde rûşenâ

Yapmış idi **Sefîne** *velîler rukûbuna*
Kendi idi o keşti-i Hak üzre nâ-hudâ

Girdâba hiç düşürmedi fülk-ı hayâtını
Daldı muhît-ı zâta olup vahdet-âşinâ

Her ân u lahza şaşaa-ı mihr-i vasl ile
Bulsun revânı pâk u musaffâsı incilâ

Çıkdı semâ-yı sâbia gül-bang-ı makdemi
Vardı Cenâb-ı Hazret'e **Vassâf**-*ı evliyâ*

İbnü'l-emin Mahmûd Kemâl İnal da, Hüseyin Vassâf'ın ilim, irfân, fazîlet ve seciyyesi hakkında şu tesbiti yapmaktadır:

"Hüseyin Vassâf merhûm, çocukluğundan beri kemâl-i salâh ve takvâ ile mevsûf, emsâli nâdir bir merd-i kâmil ve ehl-i hakîkat ve tarîkat, bir âşık-ı sâdık idi. Mehâsin-i ahlâkın mücessem numûnesi idi. Fart-ı tevâzu', sehâ ve mürüvvet, hayra delâlet, muhtâcîne muâvenet, sıdk u istikâmet, nâmus ve iffet, bilmediğini öğrenmeye gayret, ilme ve ehline hürmet, ve hüsn-i hâl ashâbına fedâkârâne hizmet, ibâdullâh'a şefkat onun şiâr-ı mahsûsu idi." (Bkz. İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl İnal, **Son Asır Türk Şâirleri**, Devlet Kitapları İst. 1970, c. III, s. 1915).[3]

ESERLERİ:

Hüseyin Vassâf, daha küçük yaştan i'tibâren ilme merâkı olduğundan, birçok hocânın ve şeyhin rahle-i tedrîsinden geçmiş, birçok seyâhatlarda bulunmuş, bundan dolayı geniş bir kütüphâneye sâhib olmuştur. Ancak Aksaray'da oturduğu evi yandığı için kitaplarının büyük ekseriyeti de yok olup gitmiştir. Buna rağmen bir vesîleyle, o zamanki adıyla Beyazıt'taki Umûmî Kütübhâne'ye beşyüz cilt kitap bağışında bulunduğunu kendisi ifâde etmektedir.

İlim tahsîli, devlet hizmeti ve seyâhatlarla dolu olan Hüseyin Vassâf'ın elliyedi senelik ömrü oldukça bereketli geçmiş, bunun netîcesi olarak geride birçok eser bırakmıştır. Sayıları otuza varan bu eserlerin hepsi ayrı bir değerdir. Eserlerinden bir kısmı basılmış, ancak büyük çoğunluğu müellifin kendi el yazısıyla olup, basılmayı beklemektedir. Bir önemli husûs ise, onun basılan değil, bi'l-hâssa basılmayan eserleri önemlidir. Eserlerinin yazma nüshaları, oğlu, Mehmet Suat Erler tarafından Süleymâniye Kütüphânesi'ne bağışlanmış bulunmaktadır. Bir kısmı da, İstanbul/Çemberlitaş'taki Dönem Sokak'ta bulunan Karababa Tekkesi'ndedir. Buradaki kitaplar, Ahmet Yivlik tarafından, Hüseyin Vassâf'ın sağlığında çokça uğradığı Fâtih'teki Tâhir Ağa Dergâhı'ndan getirilmiştir. Hüseyin Vassâf'ın arkadaşı olan, Tâhir Ağa Dergâhı'nın son şeyhi Ali Behcet Efendi'nin kızı Ayşe Hikmet Hanım, elinde kalmış olan bu yazmaları, sonraları muhâfaza etmesi şartıyla Ahmet Yivlik'e verdiğini kendisi söylemiştir. Bu vesîleyle Ayşe Hikmet Hanım'ı da rahmetle anıyoruz:

---

3. Hüseyin Vassâf'ın hayâtı ile ilgili bilgiler, **Sefîne-i Evliyâ**'nın V. cildi sonuna müellif tarafından ilâve edilen "Tercüme-i Hâl-i Âcizî" adlı bölümden özetlenerek elde edilmiştir. Ayrıca İbnülemin M. Kemâl'in yukarıda adı geçen kitâbında da kısa bilgi bulunmaktadır. Kitaplarının büyük ekseriyeti de bu esnâda yok olup gitmiştir. Buna rağmen bir vesîleyle, o zamânki adıyla Bayezit'teki Umûmi Kütüphâne'ye beşyüz cilt kitap bağışında bulunduğunu kendisi ifâde etmektedir.

Hüseyin Vassâf, eserlerini **Sefîne-i Evliyâ**'nın son cildinde şu sırayla vermektedir:

1. **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr** [4],
2. **Rûhu'l-Beyân**'dan **Yâsîn-i Şerîf Tercümesi**. Bu eseri, arkadaşı Ahmed Nazmi Efendi ile birlikte tercüme etmiştir.
3. **Güldeste-i Hakîkat, Rûhu'l-Beyân**'dan iki cüz' tercümesi,
4. **Kitâbu'l-Külliyât. Fezâil** ve erbâb-ı İslâmiyye'ye dâir olup, **Fütûhât-ı Kenzi'l-Kur'ân**'dan birçok mebâhisi'l-hasen yazılmıştır. (Sül. Kütp. Yazma Bağışlar No: 2318)
5. **Hâtıra-ı Hicâziyye**. Hac hâtıraları, zeylinde de Şam seyâhati vardır.
6. **Ravza-i Sâdâttan Bir Şemme**. Ahmed er-Rufâ'î'nin terceme-i hâli ve menâkıbı. Müellif, bu eseri kaybettiğini söylüyor. Süleymaniye Kütüphânesi ve adı geçen şahısta nüshası yoktur.
7. **Bursa Hâtırası**.
8. **Tertîb-i Cedîd Coğrafyâ-yı Umûmî**. Üç cild olan bu eserin I. cildinin basımı için, Maârif Nezâreti'nden izin alındığını müellif bahs etmektedir. Basılmıştır.
9. **Hulâsa-ı Coğrafya**. Basılmıştır.
10. **Müntehabât-ı Ezhâr-ı İrfân**. Eserlerden seçme bâhisler, bir cilt olan bu eserin, beş defter hâlinde zeyli vardır. (Sül. Kütp. Yazma Bağışlar No: 2314)
11. **Dîvân-ı Vassâf**. (Sül. Kütp. Yazma Bağışlar No: 2311)
12. **Gülzâr-ı Aşk**. Süleymân Çelebi Mevlidi'nin şerhi (Sül. Kütp. Yazma Bağışlar No: 2315)
13. **Vesîletü'n-Necât**. Süleymân Çelebi Mevlidi hakkında bir araştırmadır. Necm-i İstikbâl Matbaası'nda 1329'da basılmıştır.
14. **Murâselât**. Şeyh Şuayb Şerefeddîn Efendi'nin tercüme-i hâli ve Hüseyin Vassâf'la karşılıklı olarak birbirine yazdıkları mektûbları ihtivâ etmektedir. (Sül. Kütp. Yazma Bağışlar No: 2310)
15. **Bursalı Mehmed Tâhir Bey**.
16. **Mevlevî Muhammed Es'ad Dede**. (Karababa Tekkesi'nde)
17. **Risâle-i Hayriyye**. Yahyâ Efendi Dergâhı şeyhi Hasan Hayri Efendi'nin hayâtı anlatılmaktadır.
18. **Risâle-i Şevkiyye**. Mustafa Şevki Efendi'nin hayâtı anlatılmaktadır.
19. **Risâle-i Müştâkiyye**. Kadirî şeyhi Müştâk Baba ile oğlu Edhem Baba'nın tercüme-i hâli. (Sül. Kütp. Yazma Bağışlar No: 2320)

4. Sefîne-i Evliyâ hakkında geniş bilgi ileride verilecektir.

20. **Risâle-i Salâhiyye**. Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî'nin tercüme-i hâli. (Sül. Kütp. Yazma Bağışlar No: 2320, Karababa Tekkesi'nde bir nüshası var.)
21. **Vâkı'ât**. Müşâhedât-ı ma'nevîyyeyi ihtivâ etmektedir.
22. **Tevfîk-nâme**. Seyyid Ahmet Tevfîk Bey'in hayâtı hakkında manzûm-mensûr eser.
23. **Kemâlü'l-Kemâl**. İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl İnal'ın husûsî, dînî, edebî, ictimâî ve siyasî hayâtıyla ilgili eserdir.
24. **Remzî-nâme**. Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Remzi Dede'nin hayâtı hakkında bir eser.
25. **Mir'âtü'l-Kemâl**. İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl'in, "Ey rûh-ı şahsî ki bütün cânlara cânsın." diye başlayan na'tının şerhi.
26. **Feyzu'l-Kemâl**. Yine İbnü'l-Emin'in bir kıtasının şerhi
27. **Sûriye'de Bir Cevelan**. Hüseyin Vassâfın 1913'te, Hâlep, Humus, Hama, Trablusşam, Beyrut, Şam, Yafa ve Kudüs'e yaptığı gezinin notları.
28. **Kemâl-nâme-i Şeyh Hakkı**. Bursalı İsmâîl Hakkı Hazretlerinin hayâtı. (Karababa Tekkesi'ndedir.)
29. **Lücec-ı Asrî Şerh-i Kelâm-ı Mısrî**. Niyâzî-ı Mısrî'nin, "İlm-i bahrî vücûd-ı asdıkânın dürdânesiyem ben" nutkunun şerhi.
30. **Gülzâr-ı Şâdî Der Beyân-ı Menâkıb-ı Emin-i Tokadî**. Mehmed Emin-i Tokâdî'nin hayâtı.

Hüseyin Vassaf'ın Yayımlanmış Şiirleri ve Makâleleri:[5]

1. "Şeyh İbrâhim Efendi Hazretleri", **Mahfil**, II/23 -24, s. 204 – 205, 222 – 227.
2. "Şeyh Şemsi Efendi Hazretleri", **Mahfil**, III/28 – 29, s. 88 – 89, 112 – 113.
3. "Şeyh Osman ve Mehmet İzzî Efendiler", **Mahfil**, III/32, s. 146 – 147.
4. "Gazel ("hayrânıyız" redifli)", **Mahfil**, III/35, s. 167.
5. "Hacı Şükrü Efendi Hazretleri", **Mahfil**, V/52, s. 67.
6. "Hissî Bir Tarih Makâlesine Lâhika", **Mahfil**, V/53, s. 90.
7. "Mevlid-i Süleymân Çelebi Hazretleri", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/79, s. 9 – 10.
8. "İlk Mevlid-i Şerîf Cem'iyyeti Ne Zaman Teşekkül Etti?", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/80, s. 24 – 25.
9. "Tulû'-ı Nâr-ı Hudâ" **Sırât-ı Müstakîm**, IV/81, s. 45 – 47.

5. Bu makâleler, Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı ve İsmail Kasap tarafından tesbit edilmiş ve beraber hazırladıkları **Hüseyin Vassâf Hayatı – Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler** (Akçağ Yayınları, Ankara 1999) adlı eserde yayımlanmıştır (bkz. s. 27 -29). Liste oradan aynen alınmıştır.

10. "Ziyâret-i Ravza-i Mutahhara", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/84, s. 102 – 103.
11. "Şehr-i Recebin İlk Cum'a Gecesi", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/96, s. 307 – 308.
12. "Mi'râc-ı Şerîf Münâsebetiyle", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/100, s. 370 – 371.
13. "Hicâz Vâlisi Beyefendi'ye Açık Mektup" **Sırât-ı Müstakîm**, IV/111, s. 122 – 123.
14. "İstikâmet", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/114, s. 166 – 1167.
15. "**Sırât-ı Müstakîm** Vâsıtasıyla Bursa Meb'usu Muhteremi Tâhir Beyefendi'ye", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/133, s. 38 – 39.
16. Mekâtib-i Evkâf Nâzır-ı Muhteremine Bir Ricâ", **Sırât-ı Müstakîm**, IV/145, s. 236.
17. "Na't-ı Şerîf ("eyler" redifli), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/56, s. 93.
18. "Na't-ı Şerîf ("bana" redifli), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/57, s. 103.
19. "Na't-ı Şerîf ("aşkından" redifli), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/58, s. 111.
20. "Na't-ı Şerîf ("Muhammed" redifli), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/59, s. 121.
21. "Na't-ı Şerîf ("Rasûlu'llâh" redifli), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/60, s. 133.
22. "Na't-ı Şerîf ("Rasûlu'llâh" redifli), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/62, s. 157.
23. "Hz. Mısrî-i Niyâzî'yi" (şiir), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/65, s. 188.
24. "İstimdâd" (şiir), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/66, s. 199.
25. "Huzûr-ı Saâdette" (şiir), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/67, s. 208.
26. "Hz. Mevlânâ'ya" (şiir), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/92, s. 256.
27. "Hz. Celâleddîn-i Rûmî" (şiir), **Cerîde-i Sûfiyye**, III/75, s. 267.
28. "Şeyh Osmân Şemsî Efendi Hazretleri" **Cerîde-i Sûfiyye**, III/75, s. 286 – 287; III/78, s. 317.
29. "Sâhib-i Tarîkat Hz. Pîr Şa'bân-ı Velî" **Cerîde-i Sûfiyye**, III/81, s. 348.
30. "Karabaş Velî Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/86, s. 397.
31. "Şeyh Mustafa Ma'nevî Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/87, s. 407 – 408.
32. "Hz. Nasûhî", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/88, s. 416 - 417.
33. "Üsküdarlı Şeyh Nûri Efendi Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/90, s. 434.
34. "Kuşadalı İbrâhim Efendi Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/91, s. 444.
35. "Bosnevî Hacı Tevfîk-ı Şa'bânî Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/92, s. 452.
36. "Şeyh Kâmil ve Âlim Ya'kûb Hân Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/95, s. 483.
37. "Şeyh Mehmed Necîb Efendi Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/96, s. 493 – 494.
38. "Şeyh Mustafa Zekâi Efendi Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/97, s. 5 – 6.
39. "Hasan-ı Ensâ Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/98, s. 19 - 20.

40. "Muhterem Sâir Sübhânî Şeyh Mustafa Enver-i Şa'bânî Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/99, s. 32 – 33.
41. "Müteahhirîn-i Urefâ-yı Şa'bâniyye'den Kâmil Efendi Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/100, s. 47– 48.
42. "Bandırmalı Şeyh Hâşim Mustafa Efendi Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, III/104, s. 116.
43. "Şeyh İbrâhim Nakşî Sünbülî", **Cerîde-i Sûfiyye**, IV/105, s. 123.
44. "Hoca Ali er-Rûmî Hazretleri", **Cerîde-i Sûfiyye**, IV/106, s. 132.
45. "İbrâhim Ümmî Sinân Hazretleri" **Cerîde-i Sûfiyye**, IV/107, s. 138 – 139.

TERÂCİM KİTAPLARI VE SEFÎNE-İ EVLİYÂ

Dinî-tasavvufî edebiyâtın manzûm türlerini ilâhîler, nefesler, nutuklar, devriyeler ve şathiyeler ile, tasavvufî duygu ve heyecân içinde söylenmiş dîger şiirler teşkil eder. Bu edebiyât eserlerinin mensûr olanları ise, başlıca iki grup hâlinde ele alınabilir. Bunlardan birinci gruptakiler, tasavvufu, genel olarak tarîkatları, tarîkatların esâslarını, âdabını ve erkânını anlatan, tasavvufî terimleri açıklayan öğretici eserlerdir. İkinci grupta da, topluca "terâcim kitapları" diyebileceğimiz evliyâ tezkireleri ile, tabakât ve menâkıb kitapları yer alır.

Esâs i'tibâriyle İslâmiyyet'teki zühd ve takvâ anlayışına dayanan ve hicrî II. yüzyıldan i'tibâren İslâm âleminde ortaya çıkmaya başlayan tasavvuf, târîhi boyunca, müslümân toplumlar içinde çeşitli fonksiyonlar icrâ etmiştir. Bu tasavvuf cereyânı, çeşitli tarîkatlara ayrılarak gelişmiştir. Her tarîkat, genel prensipler yanında, bi'l-hâssa kurucusunun vaz' ettiği esâslar çerçevesinde ve sayesinde birbirinden farklı özellikler kazanmış; dâimâ bir şeyhin liderliğinde varlığını sürdürmüştür. Şeyhlik görevinin birinden dîgerine geçmesi de bütün tarîkatlarda ortak bir özelliktir. Bu özelliğini koruyarak devâm eden herhangi bir tarîkatın başındaki şeyhe bağlı ve tarîkatın müntesibi bir mürîdler topluluğu da dâimâ bulunmuştur. Bazan bir tarîkat, kendisini yetiştirmiş ba'zı müntesiblerin önderliğinde çeşitli kollara ve şu'belere ayrılmış, zamânla bu kol ve şu'belerde de, şeyhlerin isimlerini hâvî Hz. Ebûbekir (radıya'llâhu anh) veya Hz. Ali (Radıya'llâhu anh) vâsıtasıyla Hz. Peygamber'e kadar ulaştırılan uzun silsileler meydâna gelmiştir.

Herhangi bir tarîkata müntesib bulunmayan, hattâ tasavvufun özüne karşı olanların bile inkâr edemeyecekleri bir gerçek vardır ki, kalabalık müntesibleri bulunan tarîkatlar, İslâm târîhinin her devrinde ve yöresinde zamân zamân ictimâî ve siyasî

bakımından etkili hâle gelmişlerdir. Zaferlerin kazanılmasında ve kazanılan toprakların elde tutulmasında, İslâm dininin yeni fethedilen yerlerdeki halka teblîğinde büyük hizmetleri olmuştur.

Bütün bunların olmasındaki en önemli unsur insândır. Tasavvufu geliştiren, tarîkatları kuran, yayan, şeyh olarak liderliğini yapan, bu liderlerin etrâfında toplanan, zikreden, tasavvuftan elde ettiği duygu ve heyecânı çeşitli vâsıtalarla ifâde eden, hep insândır.

Bu insânlardan bir kısmı, özellikle şeyhlik yapanlar, bazan onlara vekâlet eden halîfeler, herhangi bir kolun kurucusu bulunanlar, çeşitli şekillerde temayüz ettiklerinden, dîger insânlar, kendilerine oldukça yüksek değer vermişlerdir. Onların hayâtları birçok insânın merakını celbetmiş; sözleri birer vecîze telakkî edilmiş, istekleri emîr kabûl edilmiş, bulunduğu yerde bulunmak, konuşmasını dinlemek, onun yediğinden yemek ve buna benzer davranışlar birer mutluluk vesîlesi sayılmış; kendilerinden kerâmetler ve hikmetli sözler nakledilmiş hattâ bazan onlara hârikulâde husûslar izâfe etmekten çekinilmemiştir. Söz konusu ettiğimiz bu insânların büyük çoğunluğu, sadece bu tasavvufî kişilikleriyle kalmamışlar, ilimde, kültürde, edebiyâtta, sanatta veya çeşitli mesleklerden birinde söz sâhibi olmuşlardır.

Dîger taraftan, kendisinin asıl mesleği ilim adamlığı, kültür, edebiyyât, sanat, askerlik, devlet adamlığı veya başka herhangi bir meslek olduğu hâlde, tasavvuf ve tarîkat çevrelerinin içinde bulunmuş, bir tarîkata intisâb etmiş, bir şeyhe mürîd olmuş, hattâ o yönde de önemli bir mevki elde edip, şeyh olmuş birçok târîhî şahsiyet vardır. Târîh boyunca, İslâm âleminin birçok yerinde insânlar, aynı zamânda bir şeyhe bağlanmayı dinî bir vecibe addetmişlerdir.

İşte bütün bu saydıklarımıza konu olan ve toplu bir ifâde ile "mutasavvıf" diye isimlendirdiğimiz insânların hayatı, her türlü hareketi, sözleri, şiirleri, kendilerinden nakl edilen kerâmetler, hikmetli menkabeler, kendilerine isnâd edilen çeşitli hâller, zamânla yazıya da geçmiş, çeşitli kitap ve risâleler içinde yer almıştır. Hattâ sırf bunları ihtivâ eden bir çok müstakil eser meydâna getirilmiştir. Evliyâ tezkireleri ile menâkıp ve tabakât kitaptan bunların başlıca örnekleridir.

Dinî - Tasavvufî edebiyât içerisinde, mutasavvıflardan bahseden bu eserler ayrı bir yer işgâl ederler. Bunlar her zamân ilgi ile okunmuş ve bulundurulmasına gayret gösterilmiştir. Bunlarda anlatılan husûslar, kültür târîhi bakımından oldukça kıymetli olduğundan, bu tür eserler, araştırma yapacaklar için günümüzde de önemli birer kaynak durumundadırlar.

Söz konusu eserler, muhtevaları bakımından çeşitlilik arzederler. Bunların başlıcaları, çeşitli tarîkatlara mensûb birçok mutasavvıfın hayâtından bahs eden evliyâ

tezkireleridir. Bu tezkireler dışında, belirli bir tarîkatın kurucularını, onların halîfelerini ve meşhûr şeyhlerini anlatarak daha sınırlı kalanları olduğu gibi, sadece bir tek kişinin hayâtını ve menkabelerini anlatanlar da vardır.

Mutasavvıflardan bahseden ilk müstakil eserler Arapçadır. Bunlar da, Abdurrahmân Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî (ö.412/1021)'nin **Tabakâtu's-Sûfiyye**'si, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullâh el-Isfahânî (ö.430/1038)'nin **Hilyetü'l-Evliyâ**'sı, İbnu Hamîsi'l-Ka'bî (ö.552/1157)'nin **Mehâsinu'l-Ahyâr**'ı ve Cemâleddîn Ebu'l-Ferec el-Bağdâdî (ö.597/1200)'nin **Safvetu's-Safve**'sidir.

Mutasavvıflardan bahseden müstakil eserlerin Farsça olarak da yazılmış olduğunu görüyoruz. Bu türde ilk Farsça eser Ebu'l-Hasan Ali b. Osmân el-Cüllâbî (ö. 465/1072)'nin **Keşfu'l-Mahcûb li-Erbâbi'l-Kulûb**'udur. Daha sonra bu gelenek müstakil eserler hâlinde veya başka tasavvufî konuları da ihtivâ eden eserler içinde bölümler hâlinde devâm etmiştir. Farsça olarak yazılmış müstakil eserlerinin en meşhûrları Ferîdüddîn-i Attâr (ö.672/1273)'ın **Tezkiretü'l-Evliyâ**'sı ve Mevlâna Nûreddîn Abdurrahmân b. Ahmed el-Câmî (ö.898/1492)'nin **Nefehâtü'l-Üns**'üdür. Çeşitli tasavvufî konularla birlikte, mutasavvıflar hakkındaki bilgileri de bir bölüm hâlinde ihtivâ eden en meşhûr eser ise Abdulkerîm el-Kuşeyrî (ö.465/1072)'nin **er-Risâle**'sidir. Hüseyin b. Ali el-Vaîz el-Kâşifî (ö.940/1533)'nin **Reşahâtu Ayni'l-Hayât** isimli eserini de burada zikretmek yerinde olur.

Ferîdüddîn-i Attâr'ın **Tezkiretü'l-Evliyâ**'sı, evliyâ tezkirelerinin en meşhûrlarının başında gelir. Bu eserde yetmiş şeyhin hayâtı ve menkabeleri yer almaktadır. Aslı Farsça olarak yazılmış, fakat birçok Türkçe tercümesi yapılmıştır. Son zamânlarda yapılan tercümelerinden biri de merhûm Mehmed Zâhid Kotku Hazretlerinin yaptığı tercümedir. Ba'zı ilâvelerin de yapıldığı bu tercüme, Sehâ Neşriyat tarafından basılmıştır. (İst. 1983)

Molla Câmî'nin **Nefehâtu'l-Üns min Hazarâti'l-Kuds** isimli eserinin başında kısaca, ba'zı tasavvufî konular anlatıldıktan sonra, meşhûr tasavvuf büyüklerinin hayât ve menkabeleri yer almaktadır. Aslı Farsça olan bu eserin de çeşitli Türkçe tercümeleri yapılmıştır. En meşhûr tercümesi de **Futûhu'l-Mücâhidîn li-Tervîhi Kulûbi'l-Müşâhidîn** ismiyle Lâmiî Çelebi (Ö.938/1531) tarafından yapılan tercümedir.

"Safî" ismiyle şöhret bulmuş olan Hüseyin b. Ali el-Vâiz'in eseri **Reşahâtu Ayni'l-Hayât'ta**, Nakşıbendiyye tarîkatının büyüklerinden Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr et-Taşkendî (ö.895/1490)'nin ve "Hâcegân" denilen, ondan önceki Nakşıbendiyye şeyhlerinin menkabeleri yer almaktadır. Aslı Farsça olan bu eserin de çeşitli Türkçe tercümeleri vardır. Bu tercümelerden biri Necip Fazıl Kısakürek tarafından sadeleştirilerek yeni harflerle basılmıştır (İst.1975).

Türk Edebiyâtında evliyâ tezkiresi türündeki ilk eserler, bu üç eserin tercümeleridir. Edebiyâtımızda evliyâ tezkireciliği, bir bakıma bu eserlerin, özellikle **Tezkiretü'l-Evliyâ'**nın tercümeleri şeklinde gelişmiştir. Bu geleneğin dışına çıkarak çeşitli kaynaklardan istifâde etmek sûretiyle ilk def'a Türkçe bir evliyâ tezkiresi yazan, bizim tespitlerimize göre, Köstendilli Mollazâde Süleymân Şeyhî (Ö.1232/1816 veya 1235/1820)'dir.

Süleymân Şeyhî'nin eserinin adı **Bahrü'l-Velâye'**dir. Bu eser, yazarının da belirttiği gibi, çeşitli kaynaklarda hakkında bilgi bulunan tasavvuf büyüklerine âit bilgileri kısa kısa bir araya getirmek maksadıyla yazılmıştır. Yazar, kendisiyle birlikte 1001 kişi hakkında bilgi vermek istemiş, ancak bu sayı 1014'e çıkmıştır. Bazan çok kısa olmakla berâber, mutasavvıfların hayâtları ve menkabeleri anlatılmakta, sözlerinden nakiller yapılmaktadır. (Geniş bilgi için bkz. Dr. Ali Yılmaz, **Köstendilli Süleymân Şeyhî,** Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1989).

Bahrü'l-Velâye'den sonra, Habîbî'nin **Vuslat-nâme'**si, Kemâl İsmâîl Sâdık Paşa (Ö.1310/1892)'nın **Âsâr-ı Kemâl'i,** Hoca-zâde Ahmed Hilmi (Ö.1913)'nin **Ziyâret-i Evliyâ**'sı gibi, evliyâ tezkiresi türünde eserler yazılmışsa da, bunların hiç birinin hacmi ve muhtevası **Bahrü'l-Velâye** kadar geniş değildir.

Bizim kanâatimize göre, kendi sahası içinde, XX. yüzyıla kadar Türkçe te'lîf edilmiş en mühim evliyâ tezkiresi **Bahrü'l-Velâye** ise de, bu sahanın en mükemmel ve en geniş eseri, yüzyılın başlarında Hüseyin Vassâf Bey tarafından yazılmış elinizde bulunan beş ciltlik **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr**'dır.

Sefîne-i Evliyâ Hakkında:

İsminden de anlaşılacağı gibi Sefîne-i Evliyâ, Esmâr-ı Esrâr isimli kitâbın şerhidir.

Esmâr-ı Esrâr, Sultân II. Abdulhamîd Han zamânında Dîvân-ı Hümâyun Kalemi, Mühimme Odası görevlilerinden Mehmed Sami' es-Sünbülî tarafından kaleme alınmış, küçük hacimli bir kitapçıktır. 1316/1900 yılında basılmış olan orta boy 54 sahîfelik bu eserde, belli başlı bütün tarîkatların silsileleri yer almaktadır. Her tarîkatın ve o tarîkattan doğan bütün kolların silsileleri, Hz. Ebûbekir (Radıya'llâhu anh) veya Hz. Ali (Radıya'llâhu anh)'dan başlanarak, kurucusu olan zâta kadar sıralanmaktadır. Kurucusu olan zâtın da ismi verildikten sonra, doğum târîhi, kaç sene yaşadığı ve ölüm târîhi yazılmış, hakkında bir iki cümlelik bilgi de ilâve edilmiştir. Silsileyi teşkil eden, kurucudan önceki zevâtın sadece isimleri yer almaktadır. Sonrakilere ise hiç yer verilmemiştir. Ancak varsa, o tarîkatın dîger küçük şu'belerinin isimleri belirtilmiştir.

Esmâr-ı Esrâr'ın müellifi eserine yazdığı dîbâcede, tarîkatların silsilelerinin matbû' ve elyazması çeşitli kaynaklarda yer aldığını, fakat bu kaynakların hepsini te'mîn etmenin her zamân ve herkes için mümkün olmadığını belirttikten sonra; bu kaynaklarda yer alan isimleri tek tek tesbit ederek, hepsini bir araya getirmeyi, böylece isteyen herkesin bu zevâtın isimlerini kolayca bulabilmesini sağlamayı gaye edindiğini belirtmektedir.

Sefîne-i Evliyâ, müellifin kendisinin de belirttiği gibi, **Esmâ-ı Esrâr'ı** şerhetmek maksadıyla yazılmaya başlanmışsa da, sadece onun şerhi olmaktan çıkmış, gerek **Esmâr-ı Esrâr**'da ismi geçen şahıslar, gerekse tarîkatın kurucusundan sonraki şeyhleri ve bu tarîkata mensûb meşhûr şahsiyetler hakkında verdiği geniş bilgiler ile, beş büyük ciltlik bir eser hâline gelerek, terâcim kitaplarının en mükemmeli olmuştur.

Sefîne-i Evliyâ'da 2000 dolayındaki şahsiyetin hayâtı yer almaktadır. Bunların çoğu Anadolu'da yetişmiş kişiler olup, hayâtları hakkında başka bir kaynakta bilgi elde etmek zordur. Bu bakımdan, geniş çaplı bir sûfîler ansiklopedisi olan eserin bir dîger özelliği de tercüme-i hâlleri zikredilen şahsiyetlerin eserlerinin belirtilmiş, şâyet şâir iseler şiirlerinden örnekler verilmiş olmasıdır. Ayrıca ba'zı tekkelerin, türbelerin ve mezârların, bi'z-zât Hüseyin Vassâf tarafından çekilmiş fotoğraflarının yer alması da bir başka özelliğidir. Böylece bugün tekkeleri ve türbeleri yıkılmış, kabir taşları yerlerinden kaldırılmış büyük zâtlar hakkında önemli bilgiler ihtivâ eden pek mühim bir eser hâline gelmiştir.

Hüseyin Vassâf bu önemli eserini 15 Şaban 1318/8 Aralık 1900'de Sahhâflar'da eline geçen **Esmâr-ı Esrâr'ı** şerhetmek maksadıyla yazmaya başlamış, 25 Safer 1342/ 6 Ekim 1923 târîhinde müsveddesini tamâmlamıştır. Eserin tebyîz (temize çekme) târîhi ise, bir beyitte, ebced hesâbıyla şöyle belirtilmiştir:

Çıkup isnâ aşar târîhini şöyle ettiler tebyîn
Sana ikrâm-ı Hak'dır (himmet-i şeyh) bilmiş ol Vassâf

Bu târîh beyitinden anlaşıldığına göre, eserin tebyîzi 1343/1925'de tamâmlanmıştır.

I. cildin başında görüldüğü gibi, eserin te'lîfi tamâmlandıktan sonra, zamânının ilim ve fikir adamları tarafından son derece takdîrle karşılanmıştır. Esere takriz yazanların arasında İbnülemin Mahmûd Kemâl İnal, Muhammed Sâdık Vicdânî, Şeyh Vasfî, Abdürrezzak Âlimî, Bağdâdlı Muhammed Saîd Efendi, Muhammed Hazmî, Muhammed Besîm ve Ahmed Remzi Dede vardır.

Eser, daha müellif hayâtta iken basılması için matbaaya teslîm edilmiş, ancak harf inkılabı sebebiyle, basılması gerçekleşememiştir. Bugün müellifin kendi hattı ile

yazılmış, bilinen tek elyazma nüshası İstanbul Süleymâniye Kütüphânesi Yazma Bağışlar 2305-2309 no'da, 5 büyük cilt hâlindedir. Müellifin ifâdesine göre bir başka nüshası daha olmalıdır. Nitekim bu konuda şöyle demektedir:

"İhvân-ı kirâmımdan Rızâ Bey Efendi, işbu **Sefîne-i Evliyâ'yı** istinsâha azm edip inâyet-i Hak ile bir nüsha-ı dîgerini yazmaya başlamıştır. Uluv-vi himmetini burada tekrâr etmemek kadir-nâ-şinâslık olacağından, bu keyfiyyeti lisân-ı şükrân ile yazmak mecbûriyetinde kaldım. "*Hak Teâlâ râzı olsun senden ey nûrum Rızâ*" diye duâ ederim." (Sefîne, c.V, s.315).

Bu ifâdelere göre bir nüshasının daha olabileceğini düşünmek gerekir ise de, tamâmlanıp tamâmlanmadığı veya tamâmlandıysa nerede olduğu belli değildir.

Sefîne-i Evliyâ'nın I. ciltten sonraki dîger ciltlerinin muhtevası kısaca şöyledir:

II. cilt: Nakşıbendîler, Çeştiyye, Bayramiyye ve Celvetiyye tarîkatları ile şeyhleri hakkında.

III. cilt: Celvetiyye, Halvetiyye, Rüşeniyye, Gülşeniyye, Sezâiyye, Karamâniyye, Cemâliyye, Sünbüliyye, Sivâsiyye ve Şa'bâniyye tarîkatları ile, şeyhleri hakkında.

IV. cilt: Şa'bâniyye kollarından Çerkeşiyye, İbrâhîmiyye, Bekriyye, Sinâniyye ve Uşşâkiyye tarîkatları ile şeyhleri hakkında.

V. cilt: Ramazâniyye, Cerrâhiyye, Rufâiyye, Cihângiriyye, Mısriyye, ve Mevleviyye tarîkatları ile şeyhleri hakkında. Ayrıca bu cildin sonunda, İstanbul'da bulunan, çeşitli tarîkatlara âit tekkeler hakkında bilgi verilmektedir.

Sefîne-i Evliyâ'nın Kaynakları:

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Hüseyin Vassâf, bu eseri yıllar süren yorucu bir çalışmanın sonunda meydana getirmiştir. 2000 dolayındaki zevâtın kısa da olsa hayat hikâyeleri ve eserleri hakkında bilgi vermek birçok kaynağa mürâcaat etmeyi gerektirir. Hüseyin Vassâf, ele aldığı şahıslar hakkındaki bilgileri muhtelif kaynaklara dayandırmaktadır. Bu ansiklopedik eserini hazırlarken başvurduğu yerleri genel olarak şöyle sıralayabiliriz:

1. Hayatta olan şahıslarla bizzat görüşmüştür.

Onun bu şekildeki ziyâretleri yukarıda hayatı anlatılırken belirtildiği gibi, geniş bir coğrafyayı kapsamaktadır. Bu eser vesîlesiyle ziyaretine gittiği kişilerin ya doğrudan kendileriyle, ya da evlatları, yakın akrabâları veya dost ve tanıdıklarıyla görüşmüş; onların kütüphânelerinden, bilgilerinden ve hâtıralarından istifâde etmiştir. Şâyet ziyâretine gidememişse mektuplar yazmış ve kendilerinden bilgiler istemiştir.

2. Çeşitli şehirlerde bulunan muhtelif tarîkatların hânkâh, tekke ve zâviyelerini ve buralarda bulunan kabir ve türbeleri ziyâret edip mevcut kitâbeler ile tomarları incelemiştir.

3. Kendi döneminden önceki tarihlerde yaşamış zevâtın bilgilerini ise, tasavvuf ve edebiyat tarihi kaynaklarına ve bu mutasvvıfların eserlerine başvurarak temin etmiştir.

4. **Sefîne**'ye aldığı şahıslara ait kitapların nüshalarını bulmak maksadıyla özel ve genel kütüphâneler ile sahaflardan yararlanmıştır.

5. Kendi dönemindeki zevâtın tekke ve zâviyelerinde yapılan âyin ve zikirlere iştirâk ederek, buralara dâir gazete ve mecmûalarda çıkan yazıları takib etmiştir.

6. Hüseyin Vassâf'ın kendisinin de şâir olması hasebiyle zamânındaki mutasavvıf şâirlerin dîvânlarını da incelemiş, onların bazı gazellerini tahmîs etmiş bazılarına da nazîreler yazmıştır. Birçok mutasavvıfın vefâtına tarihler düşmüş, tekke ve zâviyelerin yapım ve onarım tarihlerini tesbit etmiştir. Bunun yanı sıra kendisine gönderilen veya tesbit ettiği çeşitli târih manzûmeleriyle, kendisinin ve başkalarının şiirlerine yapılan tahmîs ve nazîreleri de eserine derc etmiştir.

Hüseyin Vassâf, elde edip kitabına aldığı bilgilerin kaynaklarını zaman zaman eserlerin isimlerini de vererek belirtmektedir. Meselâ Şems-i Tebrîzî'den bahsederken, "*Terceme-i hâllerine dâir otuz-kırk eser mütâlaa ettim.*" (c. I, s. 294) demektedir. Buradaki eserleri tek tek zikretmemekle berâber, konu hakkındaki araştırmasını ne kadar geniş zeminlerde yaptığını göstermesi bakımından önemlidir. Bazan da mürâcaat ettiği eserleri ismen vermektedir: "***Kıble-nümâ-yı Ka'betü'l-Uşşâk**'ta okumuştum.*" (c. I, s. 296); "***Menâkıb-ı Mevlânâ**'da mütâlaa-güzâr-ı fakîrânem oldu.*" (c. I, s. 307); "***Sipeh-sâlâr**'da okuduğuma göre...*" (c. I, s. 313); "***Menâkıbu'l-Ârifîn** nâm eserden menkûldür...*" (c. I, s. 314).

Hüseyin Vassâf'ın bunlara benzer ifadelerini çoğaltmak mümkündür. Bu takdirde söz oldukça uzayacaktır. Bunun için biz müellifin sâdece görüp mürâcaat ederek iktibaslarda bulunduğu kaynakları **Sefîne**'nin tamamını tarayarak tesbit etmeye çalıştık.

Hüseyin Vassâf, eserinde anlatmak istediği şahsı kaynak göstermeden anlatmayı esas metod olarak seçmiştir. Önce doğrudan kişiyi anlatmaya başlamakta, anlatmaya devam ederken, eğer başka bir kaynakta o anda verdiği bilgiden farklı bir bilgi varsa o eseri zikrederek oradaki farklı bilgiyi aktarmaktadır; ya da biraz önceki örneklerde olduğu gibi, bir kaynak ismi vererek anlattığı bilgileri orada o şekilde gördüğünü belirtmektedir. Böylece yararlandığı kaynağın ismini zikretmektedir. Bazan da faydalandığı kaynağın ismini vererek doğrudan iktibasta bulunmakta ve orada yi-

ne kaynak ismi vermektedir. Böylece Hüseyin Vassaf'ın bu eserini hazırlarken kullandığı kaynakların büyük bir kısmını tesbît etme imkânı ortaya çıkmaktadır. Buradan anlaşılıyor ki, Hüseyin Vassâf bu eserini vücûda getirebilmek için ulaşılması gereken hemen hemen bütün kaynaklara ulaşmış ve oradaki bilgileri alarak eserinde gerekli yerlere yerleştirmiştir.

Hüseyin Vassaf'ın eserinin taranması sonucunda, kullandığı ve ismini verdiği kitaplar tesbit edilmiş ve aşağıdaki uzun liste ortaya çıkmıştır. Eserinin incelenmesinden anlaşıldığına göre onun kullandığı kaynaklar bunlarla sınırlı değildir. Ancak ismini verdikleri bunlar olduğu için bu 200 adet kaynağı yazabildik.[6]

1. **Ahid-nâme**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
2. **Ahsenü'l-Hadîs**, Okçu-zâde Muhammed Efendi,
3. **Afrika Delîli**, Mehmed Muhsin,
4. **el-Âsâru'l-Mecdiyye fi'l-Menâkıbı'l-Hâlidiyye**,
5. **Atâiyye**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
6. **Avârifü'l-Maârif**, Şihâbeddîn Ömer es-Sühreverdî,
7. **Âyât-ı Erbaîn**, Okçu-zâde Muhammed Efendi,
8. **Bahrü'l-Velâye**, Köstendilli Süleyman Şeyhî,
9. **Baldır-zâde Târîhi**, Baldır-zâde Şeyh Muhammed Selîsî,
10. **Bey'at-nâme**, Sun'ullâh-ı Gaybî,
11. **Câmiu'l-Avârif**, Seyyid Seyfullâh Efendi,
12. **Cevâhirü'l-Ebrâr**, Ahmed b. Mahmûd el-Hazînî,
13. **Cevâhirü'l-Kalâid**,
14. **Cevâhirü'l-Meânî ve Bulûğu'l-Emânî fî Seyyidi Ebi'l-Abbâs et-Ticânî**, Ali Harazim İbn-i Arabî,
15. **Cevâhir-i Tâc-ı Hilâfet**, Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî,
16. **Dârü'l-Fünûn Târîhi**, Mehmed Ali Aynî,
17. **Defter-i Hâtırât**, Ali Behcet Efendi,
18. **Delâilü'l-Hayrât**, Süleyman el-Cezûlî,
19. **Delîlü Vâdi'n-Nîl**, İbrâhîm Abdülmesîh,
20. **Devhatü'l-Meşâyıh**, Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn,
21. **Dîvân-ı Ahmed**, Sultân III. Ahmed,
22. **Dîvân**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,

6. Müellif, kullandığı kaynakların bir kısmının yazarını belirtmiş olmakla beraber, bir kısmının sâdece ismini vermiştir. Bu durumdaki kaynakların yazarları tarafımızdan araştırılmış ve bulunanlar yazılmıştır. Buna rağmen yazarını bulamadığımız eserlerin yalnız isimlerini yazmakla yetindik. Bu yüzden sıralamayı kitap isimlerine göre yapmayı uygun gördük. (H)

23. **Edirne Sâl-nâmesi,**
24. **Envâru'l-Kudsiyye,** Muhammed Zâfir Efendi,
25. **Esâmî,** Muallim Nâcî,
26. **Esmâr-ı Esrâr,** Mehmed Sâmî es-Sünbülî,
27. **Esrâr-ı Aliye-i Melâmiyye Risâlesi,** Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn,
28. **Esrârü't-Tâlibîn,** Ömer-i Rûşenî,
29. **Evrâk-ı Kâdiriyye,** Şeyh Nâcî Efendi,
30. **Ferahu'l-Kalb,** Tal'at Efendi,
31. **Fezleke,** Kâtib Çelebi,
32. **Füsûsu'l-Hikem,** Muhyiddîn-i Arabî,
33. **Fütûhât-ı Kenzi'l-Kur'ân,**
34. **Fütûhât-ı Mekkiyye,** Muhyiddîn-i Arabî,
35. **Güldeste-i Riyâz-ı İrfân,** İsmâîl Belîğ-i Bursevî,
36. **Gülşen-i Meşâyıh-ı Selâtîn,**
37. **Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ,** Şeyh Ahmed Ziyâeddîn,
38. **Hacı Bayram-ı Velî,** Mehmed Ali Aynî,
39. **Hacı Bektaş-ı Velî Velâyet-nâmesi,**
40. **Hacim Sultân Velâyet-nâmesi,**
41. **Hadârâtü'l-Kuds,**
42. **Hadâiku'l-Envâr fî Kelâmi'l-Kibâr,** Kaygusuz Şeyh İbrâhîm Efendi,
43. **Hadâiku'l-Hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik,** Nev'î-zâde Atâî,
44. **Hadîkatü'l-Cevâmi',** Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyî,
45. **Hadîkatü'l-Evliyâ,** Hoca-zâde Ahmed Hilmi,
46. **Hadîs-i Erbaîn Şerhi,** İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
47. **Hak** gazetesi,
48. **Hat ve Hattâtân,** Habîb Efendi,
49. **Hazîne-i Fünûn** (mevkûte),
50. **Hazînetü'l-Asfiyâ,**
51. **Hazînetü'l-Ebrâr,** Mevlânâ Gulâm Server-i Lahorî,
52. **Hulâsatü'l-Eser,** Muhammed Muhibbî,
53. **Hulâsatü'l-Hediyye,** Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn,
54. **İkdâm Gazetesi,**
55. **Kâmûsu'l-A'lâm,** Şemseddîn Sâmî,
56. **Kenz-i Mahfî,** İsmâîl Hakkî-i Bursevî
57. **Kıble-nümâ-yı Ka'betü'l-Uşşâk,**
58. **Kısas-ı Enbiyâ,** Ahmed Cevdet Paşa,

59. **Kitâbu Cevâhiri's-Seniyye fi'n-Nisbeti'l-Kerâmâti'l-Ahmediyye,**
60. **Kitâbü'l-Hitâb,** İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
61. **Kitâbü'n-Netîce,** İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
62. **Kitâbü'ş-Şecere,**
63. **Kitâbü'l-Vâkıât,** Şeyh Abdüllatîf-i Bursevî,
64. **Kitâbü'z-Zikr ve'ş-Şeref,**
65. **Külliyât-ı Hüdâyî,**
66. **Künhü'l-Ahbâr,** Mustafâ Âlî,
67. **La'lî-zâde Risâlesi, (Menâkıb-ı Melâmiyye-i Bayrâmiyye** ile **Tâife-i Melâmiyye'nin An'ane-i İrâdetleri),** La'lî-zâde Abdülbâkî Efendi,
68. **el-Lemezât,** Hulvî Muhammed Efendi,
69. **Levâyıhu'l-Envâr Şerhi,** Şeyh Ömerü'l-Fuâdî,
70. **Lugât-ı Târîhiye ve Coğrâfiye,** Ahmed Rif'at,
71. **Mâ-hazar (Pend-i Attâr Şerhi),**
72. **Mahfil Mecmuası,**
73. **Mahzenü'l-Ulûm,** Nergis Orpilyan ve Seyyid Abdül-zâde Mehmed Tâhir,
74. **Makâmât-ı Nakşıbendiyye,** Salâhaddîn İbn Mübârek Buhârî,
75. **Ma'rifet-nâme,** Erzurumlu İbrâhim Hakkı,
76. **Mecâlis-i İmâm Rufâî,** Muhammed Ebu'l-Hudâ es-Sayyâdî,
77. **Mecelletü'n-Nisâb fi'n-Niseb ve'l-Künâ ve'l-Elkâb,** Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn,
78. **Mecmau'l-Ahyâr fî Menâkıbi'l-Ahbâr,**
79. **Mecmûa-i Muallim,** Muallim Nâcî,
80. **Menâkıb-ı Hz. Şa'bân-ı Velî,** Ömer el-Fuâdî,
81. **Menâkıb-ı Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî,** Muhammed Muhyiddîn,
82. **Menâkıb-ı Mevlânâ,** Lokmânî Dede (?),
83. **Menâkıbü'l-Ârifîn ve Mesâlikü's-Sâlikîn,**
84. **Menâkıb-nâme-i Eşrefî,** Tennûrî-zâde,
85. **Menâkıb-nâme-i İbrâhîm-i Hâs,** İbrahim Hâs,
86. **Menâkıb-nâme-i Şeyh Muhammed-i Nasûhî-i Üsküdârî,** Senâî Efendi,
87. **el-Menhelü'r-Râik,** Şeyh Muhammed es-Senûsî,
88. **Mesnevî,** Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî,
89. **Mevâhibü'r-Rahmân,**
90. **Mevzûâtü'l-Ulûm,** Taşköprülü-zâde Ahmed İsâmeddîn,
91. **Minhâcü'l-Fukarâ,** İsmâîl-i Ankaravî er-Rusûhî,
92. **Mir'ât-ı Bâyezîd,**

93. **Mir'âtü'l-Haremeyn,** Eyüp Sabri Paşa,
94. **Mîzânü'l-Hak fî İhtiyâri'l-Ehak,** Kâtib Çelebi,
95. **Muhâdaratü'l-Ebrâr,**
96. **Muhammediyye Şerhi,** İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
97. **Müntehabât-ı Ezhâr-ı İrfân,** Hüseyin Vassâf,
98. **Mürşidü'z-Züvvâr fî Ziyâreti'l-Karâbeti'l-Ebrâr,**
99. **Nakdü'l-Hâl,** İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
100. **Nazmü'l-Kılâde fî Ma'rifeti Keyfiyeti İclâsi'l-Mürîd ale's-Seccâde,**
101. **Nefehâtü'l-Kuds,**
102. **Nefehâtü'r-Riyâzi'l-Aliyye fî Beyânı Tarîkati'l-Kâdiriyye,** Hâfız Ahmed Rif'at Efendi,
103. **Nefehâtü'l-Üns min Hadarâti'l-Kuds,** Molla Câmî,
104. **Nefha,** Şeyh İzzeddîn Ahmed el-Fârûsî,
105. **Nesebü'l-Harf,**
106. **Nev-sâl-i Osmânî,** Raûf Yektâ Bey,
107. **Nüzhetü'l-Muvahhidîn,** Şeyh Ahmed Efendi,
108. **Osmanlı Müellifleri,** Bursalı Mehmed Tâhir,
109. **Osmanlı Şâirleri,** Muallim Nâcî,
110. **Paşaeli** gazetesi,
111. **Peyâm** gazetesi,
112. **Peyâm-ı Sabâh** gazetesi,
113. **Rahîku'l-Kevser,**
114. **Ravzatü'l-Behiyye fî-mâ-yetallaku bi't-tarîkati's-Sa'diyye,**
115. **Ravzatü's-Safâ,**
116. **Ravza-i Edirne,** Bâdî Efendi,
117. **Ravzatü'l-Müflihûn,** Gazî-zâde Şeyh Abdüllatîf,
118. **Ravzatü's-Safâ,** Muhammed Hâvendşâh,
119. **Risâle fî-Tahkîki't-Tasavvuf,** Çerkeşî Mustafa Efendi,
120. **Risâle-i Gavsiyye,**
121. **Risâle-i Kudsiyye,** Muhammed Parsâ,
122. **Risâle-i Kudsiyye Tercümesi,** Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî,
123. **Risâle-i Kuşeyriyye,** Abdülkerîm el-Kuşeyrî,
124. **Risâle-i Melâmiyye-i Bayramiyye-i Şettâriyye,** Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn,
125. **Risâle-i Muslihu'n-Nefs,** Ömer-i Fuâdî,
126. **Risâletü'l-Hırka,** Muhyiddîn-i Arabî,

127. **Riyâzü'l-Ârifîn**, Abdurrahmân Hibrî veya Rızâ Kulu Han Hidâyet,
128. **Rûhu'l-Beyân**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
129. **Rûhu'l-Mesnevî**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
130. **Sahîh-i Buhârî**,
131. **Salâhu'l-Ahbâr fî Nesebi's-Sâdâti'l-Fâtımiyyeti'l-Ahrâr**, Şeyh Sirâceddîn el-Mahzûmî,
132. **Sebîlü'r-Reşâd**,
133. **Sefînetü'ş-Şuarâ**, Edirneli Nazmî,
134. **Semâ'-hâne-i Edeb**, Ali Enver,
135. **Semerâtü'l-Fuâd**, Sarı Abdullâh Efendi,
136. **Serâmedân-ı Suhen**, Hüseyin Dâniş,
137. **Seyâhat-nâme**, Evliyâ Çelebi,
138. **Sohbet-nâme-i Gaybî**, Sun'ullâh-ı Gaybî,
139. **Sohbet-nâme-i İbrâhîm Efendi** (Olanlar İbrâhîm Efendi),
140. **Sicill-i Osmânî**, Mehmed Süreyyâ,
141. **Silkü'd-Dürer**, Seyyid Muhammed Halîl el-Murâdî (Şam Müftüsü),
142. **Silsile-nâme-i Celvetî**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
143. **Silsile-nâme-i Cerrâhî**,
144. **Sipehsâlâr, (Risâle-i Sipehsâlar ve Menâkıb-ı Hazreti Hüdâvendigâr):** Ferîdûn b. Ahmed,
145. **eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye**, Taşköprülü-zâde Ahmed İsâmeddîn,
146. **Şemsü's-Sabûhî fî Menâkıb-ı Pîr Nasûhî**, Ahmed Muhammed Kerâmeddîn Efendi,
147. **Şerh-i Dîvân-ı Ali**, Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn,
148. **Şerh-i Dîvân-ı Hâfız**, Konyalı Mehmed Vehbî,
149. **Şerh-i Ebyât-ı Sandûka**,
150. **Şerh-i Mesnevî**, Âbidîn Paşa,
151. **Şeyh Bedreddîn**, Muhammed Şerefeddîn Efendi,
152. **Şeyh Hasan-ı Şa'bânî Risâlesi**,
153. **Şeyhu'l-Hakâyık**, İbrâhîm ed-Dessûkî,
154. **Şîve-i Tarîkat**, Şemleli Ahmed-i Gülşenî,
155. **Tabakâtü'l-Evliyâ**, İmâm Şernûbî,
156. **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**, İmâm Şârânî,
157. **Tâcü't-Tevârîh**, Hoca Sa'deddîn Efendi,
158. **Tamâmü'l-Feyz**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
159. **Târîh-i Cebertî**, Abdurrahmân b. Hasan el-Ceberti

160. **Târîh-i Cevdet**, Ahmed Cevdet Paşa,
161. **Târîh-i Ebu'l-Fârûk**, Murâd Bey,
162. **Târîh-i Naîmâ**, Mustafa Naîmâ,
163. **Târîh-i Râşid**, Râşid Muhammed,
164. **Târîhce-i Aktâb**, Ahmed Remzî Dede,
165. **Tarsus** gazetesi,
166. **Tasavvuf Cerîdesi**,
167. **Tefrîhu'l-Havâtır**,
168. **Tenşîtu'l-Muhibbîn**, Elîf Efendi,
169. **Tercümân-ı Hakîkat** gazetesi,
170. **Tercüme-i Mesnevî**, Kadı Sıdkî Abüllatî Efendi,
171. **Tevârîh-i Âl-i Osmân**, Âşıkpaşa-zâde,
172. **Tezkire-i Abdülkâdir**,
173. **Tezkire-i Fatîn**, Fatîn Dâvûd,
174. **Tezkire-i Latîfî**, Hatîb-zâde Abdüllatîf,
175. **Tezkire-i Makâmât**, Çorumlu Ali İzzeddîn,
176. **Tezkire-i Safâî**, Safâî Mustafa,
177. **Tezkire-i Sâlim**, Mirzâ-zâde Sâlim Muhammed Emîn,
178. **Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye**, Esrâr Dede,
179. **Tezkiretü'l-Âşıkîn**,
180. **Tezkiretü'l-Evliyâ**, Ferîdüddîn-i Attâr,
181. **Tibyânu Vesâili'l-Hakâyık fî Silsileti't-Tarâik**, Harîrî-zâde M. Kemâleddîn,
182. **Tiryâku'l-Muhibbîn fî Tabakâti'l-Hırkati'l-Meşâyıhi'l-Ârifîn**, Takıyyüddîn el-Vâsıtî
183. **Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye**, M. Sâdık Vicdânî,
184. **Tuhfe-i Hattâtîn**, Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn,
185. **Tuhfetü'l-Mürsele Şerh-i Risâle-i Şeyh Elîf Efendi, (el-Kelimâtü'l-Mücmele fî Şerhi't-Tuhfeti'l-Mürsele)**, Muhammed Elîf Efendi,
186. **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, M. Fuad Köprülü,
187. **Türkistan Seyâhat-nâmesi**,
188. **Umdetü't-Tevârîh**,
189. **Ümmü'l-Berâhîn**,
190. **Üsküdar Mevlevîhânesi**, Ahmed Remzî Dede,
191. **Vâkıât-ı Azîz Mahmûd-ı Hüdâî**,
192. **Vâkıât-ı Üftâde**,

193. **Vâridât-ı Kübrâ**, İsmâîl Hakkî-i Bursevî,
194. **Vâridât-ı Mensûre**, Mustafa Hâşim Baba,
195. **Vâridât-ı Ömer-i Gürânî**,
196. **Vefeyât**, Hâfız Hüseyn-i Ayvansarâyî,
197. **Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye**, Seyyid Hasîb-i Üsküdârî,
198. **Vekâlet-nâme**, Seyyid Vehbî,
199. **Yâdigâr-ı Şemsî**, Mehmed Şemseddîn-i Mısrî,
200. **Yeni Edirne Gazetesi**.

NASIL BİR ÇALIŞMA YAPTIK?

Sefîne-i Evliyâ'yı yayıma hazırlarken birinci hedef kitlemiz; edebiyat, tarih, kültür tarihi ve özellikle tasavvuf alanında ilmî çalışma yapan araştırmacılar olarak belirlenmiştir.

Esâsen bu araştırmacılar için kaynak niteliğindeki bu eserin onların yararlanabilmesi açısından günümüz alfabesine çevrilmesi gerekmez. Ancak eserin elyazması halinde tek nüsha olmasından dolayı, ulaşmadaki zorluklar yüzünden araştırmacılar bu kaynaktan yeteri kadar yararlanamamaktadırlar. Bu bakımdan bu kaynak eserin yayımlanarak herkesin kolayca ulaşabileceği bir hâle getirilmesi gerekiyordu; biz de ilk hedef olarak bu gereği yerine getirmeyi amaçladık.

Ayrıca bu esere ilgi duyanlar sadece araştırmacılar değildir. Edebiyat, tarih, kültür tarihi ve özellikle tasavvuf konularına ilgi duyan, sırf bilgi edinmek ve merakını gidermek isteyen, aynı zamanda belli bir kültür ve bilgi seviyesine sâhip bulunan kişiler de ikinci hedef kitlemizdir. Bu insanların birçokları Osmanlı döneminde yazılmış metinleri okuyamamaktadırlar. Bu sebepten tasavvuf konularına ilgi duyanların istifâdesine sunulması gereken ve zaten bir tek elyazması nüshası bulunan bu kaynağın mutlaka günümüz alfabesiyle yayımlanmasının zorunlu olduğu kanaatine vardık.

Bunu gerçekleştirmek için şöyle bir çalışma yolu izledik:

1. Osmanlı dönemi alfabesiyle yazılmış olan metnin sadece okunuşu günümüz alfabesiyle yazılmıştır. Metnin orijinalliğinin bozulmaması için kelimelerin anlamları açıklanmamış, sadeleştirilmemiş ve eşanlamlı başka kelimelerle değiştirilmemiştir.

2. "Kitap" örneği gibi dilimizde çokça kullanılan pek az sayıdaki bazı kelimeler dışında, metinde yer alan Arapça ve Farsça kelimeler aslî okunuş şekilleriyle yazılmış;

   - Uzun heceler (^) işâretiyle mutlakâ gösterilmiş,
   - Ünlü sesler, bizim teleffuzumuzda farklı olsa da, genellikle aslî harekesine göre yazılmış,
   - (ء) ve (ع) cezmli ise (') ile gösterilmiş, harekeli ise gösterilmemiş, sadece ünlü ses olarak yazılmıştır.

3. Arapça tamlamalardaki (ال) ön eki "el-" veya "et-", "eş-" gibi şemsî harfle birlikte yazılmış, önceki kelime ile birleşmişse baştaki "e", (') şeklinde gösterilmiştir. "el-Hurûf", "et-ta'rîf", "ayne'l-yakîn", "bi'z-zât", "Şeyhu'l-Ekber" gibi.
4. Farsça tamlamalar "-ı" ve "-i" şeklinde yazılmıştır. "Ehl-i tasavvuf", "hüsn-i huluk", "nazar-ı iltifât" gibi.
5. Farsça mürekkeb kelimeler, genellikle iki unsur arasına (-) koymak suretiyle gösterilmiştir. "Kuds-âşiyân", "bî-pâyân", "âsûde-nişîn" gibi.
6. Uzatma işaretleri dışında, harfler için herhangi bir transkripsiyon işâreti kullanılmamıştır.
7. Türkçe ekler, şiirler dışında, dilimizdeki telaffuz şekliyle yazılmıştır.
8. Arapça ve Farsça metinler orijinal hâliyle verilmiş, tarafımızdan tercüme edilerek, bu tercümeler dipnota yazılmıştır. Tercümede yorum ve izaha gidilmemiş, metnin aslına sâdık kalınarak, sırf tercüme ile yetinilmiştir. Silsile veya icâzet-nâme şeklinde uzun Arapça metinlerin bazan tamamen tercüme yerine içinde geçen isimleri sıralamakla yetinilmiştir.
9. Türkçe şiirler vezinlerine göre okunup kontrol edilmiş, ancak vezninde eksik, hatâ ve kusur bulunan mısralar, (*) işaretiyle belirtilmiştir. Bazı yerlerde, eğer bir kelime veya zamir ilavesi anlamı bozmuyor ve vezne uygun düşüyorsa, o ilave yapılarak ( ) içine alınmıştır.
10. Yazarın dipnotta verdiği veya sonradan sayfa kenarına veya ek sayfalara ilave ettiği bilgiler, eğer asıl metni tamamlıyor ve uygun düşüyorsa, metin içine ilgili yere konulmuş; o nitelikte değilse dipnot olarak yazılmıştır. Bizim koyduğumuz dipnotlar, yazarınkinden ayırt edilebilmesi için, "Hazırlayanlar" kelimesinin kısaltılmışı olarak sonuna (H) konularak belirtilmiştir.
11. Metin içinde geçen âyetler harekeli olarak asıl metniyle verilmiş, dipnotta meali ile, ait olduğu sure ve âyet numarası yazılmıştır. Bazan kısa bir parçası verilen âyetlerin, konuyu tam olarak açıklaması için tamâmı yazılmıştır.

12. Hadislerin kaynakları bulunmaya çalışılmış, bulabildiklerimiz yazılmıştır.
13. Şehir ve yer isimleri, eğer belli ise bugünkü kullanıldıkları şekliyle yazılmış, bazan kitapta geçen şekil parantez içinde ayrıca verilmiştir.
14. Târih ibâreleri asıl haliyle yazılmış, ebced hesâbları yapılmış, kasdedilen tarih çıkmıyorsa, bu durum dipnotta belirtilmiştir.
15. Eserde verilen tarihlerde Rûmî olduğu belirtilmemişse hicrî kabul edilmiş ve Mîlâdî karşılıkları verilmiş ve bunlar ( ) içinde gösterilmiştir.
16. **Sefîne-i Evliyâ**'nın muhtevâsı ile ilgili olarak herhangi bir tasarrufta bulunmadık. Biz kaynak niteliğindeki bu eseri araştırmacıların ve meraklıların istifâdesine sunmayı esas hedef olarak aldık. Eser içindeki bilgilerin, görüşlerin ve yorumların diğer kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırılmasını, doğruluğunun veya yanlışlığının teyidi, anlatılan yerlerin, kitapların veya başka unsurların şu andaki durumlarının belirlenmesi ve belirtilmesi gibi ilâve çalışmalara yönelmedik.
17. **Sefîne** elyazması olmakla beraber, yazar varak numarası yerine sayfa numarası koymuştur. Her sayfanın başlangıcı bu sayfa numarası iki yan çizgi arasında, **/1/, /2/, /3/....** şeklinde gösterilmiştir. Metin içinde veya dipnotlarda atıfta bulunulan sayfa numaraları **Sefîne**'nin bu numaralarıdır.
18. Eserin karma indeksi 5. cildin sonuna eklenmiştir. İndekste bu baskının sayfaları verilmiştir.

Bu esaslara göre metni doğru bir şekilde aktarmaya çalıştık. Buna rağmen hatalı okumalarımızın, eksiklerimizin ve kusurlarımızın olmadığını iddia edemeyiz. Özellikle Arapça ve Farsça metinlerin tercümesinde, anlamı tam yansıtamamış olabiliriz. O eksiklerimizin okuyucularımız tarafından asıl metin ile karşılaştırılarak tamamlanacağını umuyoruz. Çıkarsa diğer hatalarımızın da hoş görülmesini ve bize ulaştırılmasını bekliyoruz.

SEFÎNE-İ EVLİYÂ-YI EBRÂR
ŞERH-İ ESMÂR-I ESRÂR

(Metin)

"Günâh-kâr kara yüzlü câhil bir adamın resmi nasıl olur?" diye merâk edenler bu resme baktıklarında ref'-i müşkile eylerler. Numûne olarak takdîm kılındı. 21 Zi'l-Ka'de 1345.

el-Fakîr
Hüseyin Vassâf-ı Uşşâkî

Enes (*radıya'llâhu anh*)'den Nebî (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin şöyle buyurduğu rivâyet edildi:

روى عن أنس رضى الله عنه قال النبي صلى الله تعالى عليه وسلم: 'اذا مات المؤمن وترك ورقة واحدة عليها العلم تكون الورقة يوم القيامة سترا بينه وبين النار وأعطاه الله مدينة أوسع من الدنيا سبع مرات' صدق رسول الله تعالى عليه وسلم.[7]

Cenâb-ı Hak lütfen ve inâyeten bu abd-i kemteri işbu hadîs-i şerîfteki beşâretin mazharı ve eser-i fakîrânemi mütâlaaya rağbet-kâr olan ihvân-ı dînim hakkında da kerem ve âtıfet-i Rabbâniyyenin masdarı buyursun. Âmîn, bi-hürmeti Nebîyyi'l-emîn.

Şeyhü'l-İslâm Yahyâ Efendi'nin:

Bir dil-rubâya düşdü gönül mübtelâsı çok
Aşkın safâsı yok değil ammâ cefâsı çok

Taşlıcalı Yahyâ Bey:

Reh-güzâr-ı yârdan cem'eylesinler lutf idüp
Kabrime Yahyâ kaçan kim toprağım yârân âsâr

---

7. "Mü'min ölür de üzerinde ilim bulunan bir yaprak (kağıt) bırakırsa, bu yaprak kıyâmet gününde onunla nâr arasında perde hâline gelir ve Allâh ona, dünyânın yedi kat genişliğinde bir belde ihsân eder. (*Sadaka Resûlu'llâhi teâlâ salla'llâhu aleyhi ve sellem*)" (H = Hazırlayanlar)

Kezâ:

Dâr-ı dünyâ deli gönlüm gibi vîrân olsa
Ne cihân olsa ne cân olsa ne hicrân olsa

Kâşkî sevdiğimi sevse bütün halk-ı cihân
Sözümüz cümle hemân kıssa-ı cânan olsa

Mesnevî-i şerîfin II. cildinden:

چون شوی دور از حضور اولیا
در حقیقت کشتهء دور از خدا

Türkçesi:

Bezm-i ehlu'llâha kim olsa müdâvim nûr olur
Dûr olan o bezm-i âlîden Hudâ'dan dûr olur

"*Tarîk nedir?*" diye seyyidünâ kutb-ı kebîr Ebu'l-Mecd'den sordular; cevâben, (هو إنسان كامل بحيث يكون وسيلة بين الطالب و بين مطلوبه.)[8] buyurmuşlardır.

(Medîne nâibi Râşid Efendi)

* * *

Âlem-i taayyüne göre sûret-i tevhîd (لا إله إلا الله) ve *âlem-i lâ taayyüne* göre hakîkat-ı tevhîd (لا موجود الا الله)dır.

Bir âh itdim derinden
Yer oynadı yerinden

Lâ

Müstakîm-zâde'nin **Tahkîku's-salât**'ından:

"Hazret-i Nebîyy-i Kerîm (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) şühedâ-yı gazâ-yı Uhud'u ve ehl-i Bakî'i ziyâret buyurup Ashâb-ı Kirâm'a dahi ziyâretle fermân-ı şerîfleri sâdır olmuştur. Bu sebepten ziyâret-i kubûr mesnûn ilhâ-yı derd-i tekâsür için devâ ve şifâ-yı illet-i derûn edilmiş; lâkin İbn-i Teymiye kabr-i şerîf-i Peygamberî ziyâretine azm-i seferi tahrîm eylediği ve ba'zıların dahi ziyâretine - ki zarûret-i diniyyedendir, "*İnkârı küfürdür.*" - dediği ve İmâm-ı Şâ'bî ve İmâm Nehaî dahi "*Ziyâret-i kubûr mekrûh-*

8. "Tarîk, tâlib ve matlûb arasında vesîle olması itibârıyla insân-ı kâmil demektir." (H)

tur." dedikleri kelâm-ı vâhî olup, "*Şâyân-ı iltifât olmamakla, ifrât ve tefrîttir.*" dediler. Ziyâret-i kubûrun mesnûn olması, icmâ ile sâbittir. Ve istishâb-ı hâl dahi munzamdır. Zîrâ "*Zâirin kabre verdiği selâm reddolunur; âşinâ ve bîgâne yeksândır.*" diye İbn-i Teymiye'den Aliyy-i Kârî nakleder. "*Şâyân-ı ziyâret olan eslâf kabirleri üzerinde, türbe binâ olunmak bid'at-ı haseneden ve Ravza-i Seniyye'ye irdâf için oldu. Ve şumû' ve kanâdil ve sâire âvîze ve levhâlar ve sandûka ve tefârîc (ya'nî parmaklık) ve pûşîdeler ile tezyîn ve teclîl eylemek revnak-ı dîn-i İslâm ve zînet-i millet olmakla, kefere-i a'dâya mehâbet-i âmm îrâsiyle a'dâya dahi mahall-i ibret olması mâ-lâ-kelâmdır.*" diye fudalâ-yı müteahhirînden Şeyh Abdülganî en-Nablusî ba'zı âsârında işâret eylediğini Şeyh İsmâîl Hakkı **Rûhu'l-Beyân**'da nâ-hak yere yazmadığı ayândır."

MUKADDİME

Eûzü bi'llâhi mine'ş-şeytâni'r-racîm
Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm

Mahv olup gitmez murûr-ı dehr ile bâkî kalır
Hâme ile safha-i evrâkda mastûr olan

Ba'de edâ-yi mâ-vecebe aleynâ:

Küçük yaşımdan beri ehlu'llâha muhabbetim vardır. Tabiî bu muhabbet ezelî bir âşinâlığın mahsûl-ı feyzidir. Gönlüm menâkıb-ı ehlu'llâhdan lezzet-yâb olur; onların pek hikmet-âmîz olan sergüzeştlerinden ferah bulur.

Bir gün Sahhâflar Çarşısı'ndan geçerken **Esmâr-ı Esrâr** nâmında bir risâle gözüme ilişti. Aldım; mütâlâa ettim; bi'l-umûm turuk-ı aliyye pîrân-ı kirâmının silsile-i tarîkatını gösterir bir hazîne-i irfân idi. O dakîkada kalbimde bu zümerât-ı kirâmın terâcim-i ahvâliyle meşgûl olmak emeli husûle geldi. Cenâb-ı Hakk'ın inâyetine, Hz. Fahr-ı âlem (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin keremine, çehâr-yâr-ı güzîn hazerâtının himâyetine, ehlu'llâh-ı kirâmın sahâbetine makrûn olarak tarîk-ı tedkîke koyuldum. Yirmi seneyi mütecâviz tetebbuâtta bulundum. Birçok şehirler gezdim; tahkîkâtta, tedkîkâtta niceler elde ettim. Bu eser vücûde geldi. Hüsn-i niyetle çalıştım. Noksânı çoktur, ihtimâl ki, hatîâtı da o nisbettedir. Mütâlâasına tenezzül buyuran ihvân-ı dinim nazar-ı afv ile baksınlar; noksânını ikmâl, hatâlarını tashîh buyursunlar.

Eserin nâmını, **Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr Şerh-i Esmâr-ı Esrâr** tesmiye ettim. Şimdiki hâlde beş ciltten ibârettir. Nısfı tamâmen Halvetîlere, nısf-ı dîgeri tarîk-ı sâireye tahsîs olunmuştur.

Tesvîde 15 Şa'bân 1318/(8 Aralık 1900) târîhinde başlamıştım. Tevfîk-ı ilâhî'ye istinâden tebyîzine de 25 Safer 1342 ve 6 Teşrînievvel 1339 (1923) târîhine müsâdif Cumartesi günü teyemmünen bed' olundu. Cenâb-ı Hak ikmâline mazhar buyursun, âmin.

El-Bâkî huve'llâhü'l-Kerîm ve mine'llâhi't-tevfîk.
El-fakîr Hüseyin Vassâf

TARÎKAT-I ALİYYE

/2/ Eser-i âcizânemin esâsen mevzû'unu teşkil eden tarîkat-ı aliyyedir. Bunun mebnâ ve gâyesi ise tezkiye-i nefs ve tasfiye-i kalbdir. Bu bâbda, evvel emirde bir kaç söz söylemek isterim:

Ma'lûm-ı erbâb-ı irfân olduğu üzre tarîk birdir, o da *Tarîk-ı Tevhîd*'tir. Usûl-i terbiye ve esrâr-ı telkînin eşkâline ve eâzım-ı evliyâullâhdan ba'zı zevât-ı ilmiyyenin min-kıbeli'r-Rahmân me'mûren ictihâd ederek açtıkları şehrâh-ı hakîkatin kendi nâmlarına izâfesine mebnî, muhtelif nâmlarda şüyûu hasebiyle isimleri çoğalmıştır. Yoksa tarîk birdir.

Umûr-ı diyâniyyeyi, ulemâ-yı İslâmiyye, i'tikâdât ve ibâdât nâmıyle iki kısma ayırdılar. İbâdetler her mahalde edâ edilmekle berâber cemâatle icrâsı iktizâ edenler, bi'l-hâssa câmi'lerde edâ edilir. İtikâdların rûhlarda teessüsü ve şerâit-ı ibâdâtın taallümü, ya ilim tarîkiyle, yahut hâl yoluyladır. İlmin merkez-i ta'lîmi medreseler, hilmin mekteb-i terbiyesi tekkelerdir. İslâmiyyet ilm ve irfâna müstenid bir din olduğu için umûr-ı diyâniyyede kabûl ettiği rehberler, ancak urefâ ve ulemâdır. İslâmiyyetce din; aklın bir nevi ilminden, kalbin bir nevi irfânından ibârettir.

Mürşid, vicdâniyyâtta zâik bir ârifden, rehber-i ma'rifetten başka bir şey değildir. Tarîkatlar, bütün hâdisât-ı ictimâiyye ve târîhiyye üzerine vücûd-pezîr olmuşlardır. Târîh-i İslâmiyye mütâlaa ve tedkîk olunursa görülür ki, turuk-ı aliyye, dinî, ahlakî, ictimâî vezâife müsteniden teşekkül etmişlerdir. Hakâyık-ı İslâmiyye'nin intişârına yegâne sebep olmuşlardır. Evvelleri teveccüh-i âmmeye mazhar oldular; çünkü, cümlece hiss olunan bir ihtiyâcdan doğdular. Vazîfelerini bi-hakkın îfâ ettiler. Husûle getirdikleri te'sîrâta burhân, işbu eser-i fakîrânemde terâcim-i ahvâl-i aliyyesi mezkûr zevâtın herbiridir. Bu zevât-ı âliye, vahdet-i İslâmiyye esâsını fiilen yegâne taşıyan birer âmil olmuşlardır.

/3/ Âlem-i İslâm'ın muhtelif aksâmı arasında vahdet râbıtasını muhâfaza ettiler. Fakat sonraları bu râbıta-i vahdet maa't-teessüf dûçâr-ı tezelzül oldu.

Ehlu'llâhın her biri, birer nûr-ı hakîkattır. İsti'dâdı olanlar, onlara pervâne-misâl alâka-dâr oldular. Terbiye-i ma'neviyye için, birer ictimâ'-gâh olan tekkeler, bu alâka te'sîriyle vücûda geldi. Tekkeler, ictimâiyyât ve ahlâkiyyât üzerinde ne büyük te'sîrler gösterdi. Bunlar vahdet-i İslâmiyye'nin birer merhâlesi mesâbesinde oldular. Fukarâ vü zuafâ ve urefâ vü uşşâkın karar-gâhıdır. Sunûf-ı ahâli içinde sâir kimseler bile, tekkelerin meclûbu oldu ki, bu yüzden edebiyyât, sanâyi' ve hikmet-i İslâmiyye üzerinde azîm te'sîrler rû-nümâ oldu.

Nazar-ı teessüfle görülmektedir ki, sonra erbâb-ı tarîkattan kısm-ı ekseri, râh-ı hakîkatten inhirâf eylediler. Evvelki vazîfe-i ictimâiyyelerini îfâ edemez bir hâle geldiler. Ne ahlâkın yükselmesine, ne hakâyık-ı dîniyyenin intişârına ve ne de o mühim vahdet-i İslâmiyye'nin vazîfe-i ictimâiyyesine hizmet edemez oldular. El-yevm bir takım usûllerin içrâ-yı sûrîsinden başka bir şey kalmadı.

Turuk-ı aliyyenin gâye-i asliyyeleri dâhilinde birer âmil-i ictimâî hâline konulduğunu ve tekkelerin hakîkaten birer müessese-i terbiyeviyye hâline getirildiğini gönlüm görmek ister. Tekkelerde erbâb-ı irfânın nedret peydâ etmesi, oraların eski neş'esini gâib eylemesini intâc etmesiyle, halk tekkelerden yüz çevirdi. O tekkelerin meydân-ı aşkında yetişen uşşâk bugün kitâb-ı ihtirâma yazıldı. Ne çâre ki, onları zamânen istihlâf edecek erbâb-ı irfân kibrit-i ahmer gibi nâdirleşdi.

ان أهل العشق قد ساروا بنور الكبريا
ضل عن هذا الطريق الحق أصحاب الريا [9]

FÂİDE: 1

/4/ *Yâ gönül ol hazrete irmiş ola*
Yâ irenlere gönül vermiş ola

Terâcim-i ahvâl ve menâkib-ı âli'l-âl ehlu'llâhın mütâlâasından fevâid-i kesîre tahassul eder.

Şârih-i **Mesnevî**, Sarı Abdullâh Efendi hazretlerinin bu bâbda nakl ettiği fâidelerinden birini teberrüken nakl ediyorum:

9. "Aşk ehli Cenâb-ı Kibriyânın nûruyla yükseldiler. Sonra bu hak tarîk, riyâ sâhipleri yüzünden yoldan çıktı." (H)

(قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: عند ذكر الصالحين تنزل الرحمة)[10]

"Ey tâlib-i sâdık ve müstemi-i âşık! Cenâb-ı Hak zikr ü beyâna tahrîs ve teşvîk için habîbi Seyyidü'l-Mürselîn efendimize hadîs-i kudsî ile: (أنا جليس من ذكرني)[11] *buyurdu. Güftâr-ı dürer-bâr-ı nebiyy-i muhtârdan:* (من أراد أن يجلس مع الله، فليجلس مع أهل التصوف)[12] *şeref-vârid oldu."*

"Taht-nişîn-i âzâdî, Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerine, *"Tâlibân-ı Hakk'a, kelimât-ı evliyâ ve hikayât-ı asfiyâdan menfaat var mıdır?"* diye sordular: *"Evet mücâhededе sebât-ı kadem ve müşâhede de takviyet-i kalb husûle gelir"* cevâbını verdiler. *"Buna Kur'ân-ı Kerîm'de delîl var mıdır?"* dediler. [وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ][13] âyet-i kerîmesini delîl-i vâzıh olarak tilâvet eylediler."

"Kümmel-i ârifînin makâmât ve hâlâtını nakl u rivâyette olan fevâid-i celîlenin biri budur ki:

Müddeiyân-ı bî-hâlet, hısâl-i hamîdeleri zikr olunan ashâb-ı makâmâtın ahvâline muttali' olur ve kendi mertebelerini görür. Kalbinde incizâb-ı küllî husûl bulur. Tasarruf ve vesavîs-i şeytâniyyeden halâs olurlar. Mirsâd-ı tarîk-ı ümemden inhirâf etmezler! Ehlu'llâha muhabbeti artar; onların feyzi ile perveriş-yâb-ı kemâl olur. Cenâb-ı Hak ona bir sâhib-i irşâd ihsân eder; devlet-i sermediyyeye vâsıl olur."

Bir kâmilin ol bendesi tâ kâmil olunca
Seyr eyle tarîkatda kemâl üzre bulunca
Kıl hizmetini cân u gönülden yorulunca
Pâk eyle gönül çeşmesini tâ durulunca
Dik tut gözünü gönlüne gönlün göz olunca

FÂİDE: 2

/5/ Seyyid Kutbeddîn hazretlerinden, *"Tarîk nedir?"* diye sordular. Cevâbında, (هو إنسان كامل بحيث يكون وسيلة بين الطالب والمطلوب) buyurdular ki, *"Tarîk, insân-ı kâmilden ibârettir. O tâlible matlûb arasında bir vesîledir"* demektir.

---

10. "Rasûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) buyurdu ki: Sâlihlerin anıldığı zamânda Allâh'ın rahmeti iner." (H)
11. "Ben, beni zikredenin meclisinde bulunurum." (H)
12. "Allâhla berâber bir mecliste bulunmak isteyen, tasavvuf ehlinin meclisinde bulunsun." (H)
13. "Peygamberlerin haberlerinden, onunla senin kalbini tatmîn ve tesbit edeceğimiz her çeşidini, sana kıssa olarak anlatıyoruz." 11. Hûd sûresi, 120. (H)

Mısrî-i Niyâzî hazretleri buyurur ki:

"Sûfîlerin gerek mübtedî, gerek müntehîsi, mezheben ehl-i sünnet ve'l-cemâattendir, gayri değildir. Bir kimse ehlu'llâh olsa bile eimme-i erbaanın mertebesini bulamaz. Nerede kaldı ki, ashâb-ı güzîn mertebesini ve peygamberlik derecesini bula. Evliyâu'llâh, dâimâ bu imâmların mezhebine sâlik olmağa muhtâctır; bundan vâreste kalamaz."

Medhiyye-i Ehlu'llâh:

Agâh Paşa merhûmundur:

Almak istersen eğer himmet-i ehlu'llâhı
Bî-edeb olma gözet hürmet-i ehlu'llâhı

Nâm-ı âlîlerini yâd ile kıl istimdâd
Göresin tâ ki nedir kudret-i ehlu'llâhı

Hâsıl itmek dileyen ayn-ı yakîn kuhl eyler
Hâk-i pâk-i kadem-i izzet-i ehlu'llâhı

Saykal-ı nûr ile itmiş kalem-i sun'-ı ezel
Müncelî âyîne-i sîret-i ehlu'llâhı

Ebedî hay olarak terk-i fenâ eylerler
Sanma herkes gibidir rihlet-i ehlu'llâhı

İnerek cünd-i melâik mele-i a'lâdan
Devr ider subh u mesâ türbet-i ehlu'llâhı

Resm-i âyînini seyr it felek-i devvârın
O da icrâ idiyor âdet-i ehlu'llâhı

Kâtib-i kilk-i kazâ yazdı hatâdan ârî
Nüsha-ı zât-ı melek-tînet-i ehlu'llâhı

Mazhar-ı sırr-ı ulûm-ı ezelî eyledi Hak
Dil-i pâkîze-ter-i hazret-i ehlu'llâhı

Kişi mümkin mi ola ârif-i esrâr-ı ma'âd
Okumazdan nüsah-ı âyet-i ehlu'llâhı

Kurb-ı Hakk'a varamaz dağdağa-ı kesretden
Bulmayan şâh-reh-i vahdet-i ehlu'llâhı

Mey-i aşkıyla meğer tâlib ola mest-i müdâm
Yoksa bilmez nicedir hâlet-i ehlu'llâhı

İtmeyen zirve-i aşk-ı hikem-i Hakk'a urûc
Ne bilir mertebe-i rif'at-ı ehlu'llâhı

Hâkim-i mülk-i şuhûd olmayıcak bir dervîş
Giyemez tâc-ı ser-i devlet-i ehlu'llâhı

Hân-ı elvân-ı hakîkatdan olur bî-behre
Bulmayan vâsıta-i ni'met-i ehlu'llâhı

/6/ *Anlamaz medrese-i kâfile rûşen ma'nâsın*
Okusun tut kütüb-i hikmet-i ehlu'llâhı

Mâ-sivâ câmelerinden soyunup uryân ol
Giymek istersen eger kisvet-i ehlu'llâhı

Ger olursa sana iklîm-i velâyet mekşûf
O zamân gör şeref û şevket-i ehlu'llâhı

Zîver-i gûş-ı kabûl eylemeyen nâdâna
Açma bahs-i dürer-i sohbet-i ehlu'llâhı

Ekserîsi görünür halka abâ-pûş olarak
Zâhirinde arama zînet-i ehlu'llâhı

Hûr-ı cennetden ider kat'-ı nigâh-ı hâhiş
Görse zâhid harem-i vuslat-ı ehlu'llâhı

Sanma muhtâc-ı tenâvül ola yâ vuslat-ı hûr
Böyle bilmek ne galat cennet-i ehlu'llâhı

Kapusunda kul ider şâh-ı cihân-ârâyı
Virse bir abdine Hak rütbet-i ehlu'llâhı

Zîr u bâlâyı ider emrine munkâd u mutî'
Dûş-ı ihlâsa alan râyet-i ehlu'llâhı

Âdet-i Hakk'a muhâlif bir iş itmez yoksa
İtse seyr it o zamân kudret-i ehlu'llâhı

Der-pey-i silsile-i dûzah olur her nefesin
Sedd idersen nefesi râhat-ı ehlu'llâhı

Sebeb-i devlet olur her dü-serâ ey **Ârif**
İltizâm eyle hemân hıdmet-i ehlu'llâhı

Urefâ-yı asırdan Mehmed Alî Aynî Bey efendinin makâlelerinden:

"Müslümânlık hadd-i zâtında Allâh'ı ve Rasûlü'nü tasdîkten ibâret olmakla berâber, bu tasdîk keyfiyyeti, bi'l-âhare bir muâhede ile te'yîd edilmiştir. Şöyle ki: Bu mukâvele pek muhâtaralı ve tehlikeli bir günde müslümânlar ile nebîleri arasında akd olunmuş idi. Müslümânlar o gün Rasûlu'llâh'ın elini tutarak kendilerinden ayrılmayacaklarına söz vermişlerdi. İşte onların bu ittihâd-ı samîmîsi, kendilerini o tehlikeden kurtarmıştı. Binâenaleyh bir müslümânın bugün, özü, sözü, fi'li birbirine uygun ve düzgün; fazîlet ve istikâmetle muttasıf ve muhabbet ve i'timâda lâyık bir zâtı bulup, onun huzûrunda o güne kadar işlemiş olduğu günâhlardan sahîhan tevbe ve nedâmet ettiğini ve ondan i'tibâren kimseye fenâlık etmeyeceğine, yalan söylemeyeceğine, kimsenin mâlını çalmayacağına, kimseyi öldürmeyeceğine, el-hâsıl her türlü menâhîden sakınacağına dâir söz vermesi ve bu taahhüdüne Allâh'ı ve Rasûlu'llâh'ı ve pîrân-ı izâmdan birini şâhid tutması, o birinci muâhedeyi tecdîd ve te'kîd etmekten ibârettir.

/7/ İşte, bâtın-ı şerîat olan tarîkata girmek, bu demektir. Sonra o adamın cemî'-i ef'âl ü harekâtı, o intisâb ettiği zâtın nezâret ve murâkabesine tâbi' olur. Ben dünyâda bundan müessir ve bundan nâfiz ve feyyâz bir zâbıta-i ahlâkiyyenin mevcûd olacağını zannetmiyorum. Sözümüzle, tabîî rûh-ı tarîkatın îcâbından olduğu vechile, irşâda, tehzîb-i ahlâka, mütekâbilî muâvenete, ebnâ-yı âdeme şefkate ve beyne'l-efrâd te'mîn-î vidâd u muhabbete ve te'lîf-i mâ-beyne âit vazîfelerini ifâ eden meşâyih-ı kirâm maksûddur."

FÂİDE: 3

Ravzâtü'l-Behiyye nâm eserden:

روى الإمام أحمد والطبراني وغيرهما أن رسول الله لقن أصحابه جماعة وفرادى فأما تلقينهم جماعة فقد قال شداد بن أوس: كنا عند رسول فقال: هل فيكم غريب يعني من أهل الكتاب قلنا لا يا رسول فأمر بغلق الباب وقال ارفعوا ايديكم وقولوا لا إله إلا الله فرفعنا أيدينا ساعة وقلنا لا إله إلا الله ثم قال الحمد لله اللهم إنك بعثتني بهذه الكلمة وأمرتني بها ووعدتني عليها الجنة وإنك لا تخلف الميعاد. ثم قال ألا أبشروا فإن الله قد غفر لكم.

وأما تلقينه لأصحابه فرادى:

فروى سيدي الشيخ يوسف الكرواني بسنده الصحيح أنا عليا سأل النبي فقال: يا رسول الله دلني على أقرب الطريق إلى الله تعالى فقال أفضل ما قلت وأنا والنبيون من قبلي لا إله إلا الله ولو أن السموات السبع والأرضين السبع في كفة ولا إله إلا الله في كفة لرجحت بهن لا إله إلا الله ثم قال يا علي لا تقوم الساعة وعلى وجه الأرض من يقول الله الله. فقال كيف أذكر يا رسول الله فقال غمض عينيك واسمع مني ثلاث مرات ثم قل أنت ثلاث مرات مغمضاً عينيه رافعاً صوته وعلي يسمع ثم قال علي لا إله إلا الله ثلاث مرات مغمضاً عينيه ورافعاً صوته والنبي يسمع. هذا أصل سند القوم. انتهي [14]

---

14. "İmâm Ahmed (*rahmetu'llâhi aleyh*) ve Tabarânî (*rahmetu'llâhi aleyh*) ve başkaları rivâyet etmişlerdir ki: Resûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) ashâbına toplu vaziyette ve teker teker telkinde bulunmuşlardır. Toplu hâldeki telkini (şöyle idi):
Şeddâd İbn-i Evs (*radıya'llâhu anh*) demiştir ki; Biz Peygamber Efendimiz (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'in yanında idik. Buyurdular ki: İçinizde yabancı var mıdır? (Yani Ehl-i Kitap = Hıristiyan ve yahudî var mıdır?)
- "Hayır, yâ Resûlullâh" dedik. Derhâl kapının kapatılmasını emrettiler ve buyurdular ki: Ellerinizi kaldırınız ve "Lâ ilâhe illa'llâh" deyiniz.
Bir müddet ellerimizi kaldırıp "lâ ilâhe illa'llâh" dedik.
Bundan sonra (Peygamberimiz): "-Ey Rabbim! el-Hamdü li'llâh. Sen beni bu cümle ile gönderdin, bu söz (cümle) ile emrettin ve bunun üzerine bana cenneti va'dettin. Elbette Sen va'dinden dönmezsin" dedi. Daha sonra (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz bizlere: "Dikkat edin! Müjdeler olsun. Elbette Allâhü taâlâ sizi mağfiret etmiştir" buyurdular.
Peygamber Efendimiz (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'in ashâbına teker teker telkin etmesine gelince:
Seyyidim Şeyh Yûsuf el-Gûrânî al-Acemî (*radıya'llâhu anh*) sahih senedi ile rivâyet etti ki:
Ali (*radıya'llâhu anh*), Peygamber (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'e hitâben: "Yâ Resûla'llâh! Bana Allâhü taâlâya giden en kısa ve kulları için en kolay, Allâhü taâlâ yanında en fazîletli yolu göster." diye bir istekte bulundular.
Peygamber (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) de şöyle buyurdular:
- Benim ve benden evvelki Peygamberlerin söylediklerinin en fazîletlisi "Lâ ilâhe illa'llâh"dır. Yedi kat gök ve yedi kat yer terâzinin bir kefesine, "Lâ ilâhe illa'llâh" da diğer kefesine konsa, "Lâ ilâhe illa'llâh", elbette onlardan daha ağır gelir.

Kenzü'l-Esrâr'da, mütâlaa-güzâr-ı fakîrânem olduğuna göre, Hz. Fahr-i Kâinât (*aleyhi ekmelü't-tahiyyât*) efendimiz, zikr-i cehrîyi, Mi'râc'dan sonra Hz. Ali (*kerrema'llâhu vecheh ve Radıya'llâhu anh*) efendimize telkîn buyurmuşlardır.

FÂİDE: 4

Muallim Vahyî Efendi birâderimiz buyurmuşlardır ki:

"Son bir istitrâd-ı ahlâkî olmak üzere arz etmekden kendimi alamam ki, şark ve bi'l-hâssa İslâm ahlâkının, peygamberler mekâriminin yüksekliğini açık ve etrâflı görmek için her hâlde tarîkî, tasavvufî bir terbiye ile tezkiye-i nefse muvaffak olmuş süedâ ve müflihûn ile düşüp kalkmak lâzımdır; çünkü her hangi bir ahlâkiyyetin kıymet ve bereketi onu ameliyyât ve tatbîkât, netâyic ve semerât sâyesinde tedkîk ve tahkîk ile mümkündür. Böyle bir muvâneset-i nezîhe harîmine dâhil olan erbâb-ı fikret ü nısfet müttefikan büyük bir gıbta ile ikrâr etmişlerdir ki, bu yoldaki kemâlât-ı ma'neviyye ve meâlî-i ahlâkiyye hâlen Avrupa'da, Garbda, tomruk bile gösterememiştir. el-Hamdü li'llâhi alâ Tevfîki'l-îmân ve alâ hidâyeti'r-Rahmân.

Bundan sonra Peygamber (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*):
- Ya Alî! Yer yüzünde "Allâh Allâh" diyen bulundukça kıyâmet kopmayacaktır, buyurdular.
Bunun üzerine Ali (*radıya'llâhu anh*), efendimize): "(Allâh teâlâyı) nasıl zikredeyim?" diye sordular. Rasûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz de: "-Gözlerini kapat ve benden üç kere duyup işit, sonra sen de üç kere aynı şeyleri söyle buyurdular.
Gözlerini kapatarak ve seslerini yükselterek (üç kere söylediler). Hz. Ali (*radıya'llâhu anh*) de dinliyordu. Bundan sonra Ali (*radıya'llâhu anh*) gözlerini kapatarak ve sesini yükselterek üç kere "Lâ ilâhe illa'llâh" dediler. Resûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) de (bunları) duyuyordu. Bu, tasavvuf ehlinin senedinin aslıdır." (H)

FÂİDE: 5

TASAVVUF

Tasavvufun ma'nâsında erbâb-ı lugat:

Şer'iyyât ve i'tikâdâtı îhâmlı, rumûzlu bir sûretde beyân eden ilim ve meslek ki, bunun erbâbı, zâhiri ve bâtını, âdâb-ı nebevîyye ile tahliye-i zât ve iktisâb-ı fuyûzât etmiş bulunanlardır. Onlara, "*ehl-i tasavvuf, mutasavvife, sûfiyyûn*" denilir.

Istılâh-ı avâmma göre muğlak, güç anlaşılan söze (tasavvefe) itlâk olunur.

Okusan ilm-i tasavvuf ne zarar
Pâk bil tasfiye-i bâtın ider

/9/ Tasavvuf başlı başına bir hikmet-i şâmiledir. Vücûd-ı mutlak, kâinat-ı âfâkıyye vü enfüsiyye, hakîkat ve haysiyyet-i insâniyye gibi, mesâil-i gâmıza hakkında ayrıca mebâhisi câmi'dir ki, her biri kendince bir mecmûa-i akâiddir. Tasavvuf için gerek mütekaddimîn, gerek müteahhîrin pek çok kîl u kâl eylemişlerdir; cildlerle eserler yazmışlardır.

Hulâsatü'l-hulâsa olarak tedkîkât-ı fakîrânemi arz edeyim:

Ma'lûm-ı erbâb-ı irfân olduğu üzre insânların mertebe-i kusvâya vusûlü için, muhtâc oldukları terakkî ikiye ayrılır: Biri terakkî-i maddî, dîgeri terakkî-i ma'nevîdir. Âmâl-i insâniyye bir kuşa teşbîh olunursa, bir kanadı terakkî-i maddî dîger kanadı terâkki-i ma'nevîdir. Terakkî-i maddînin esbâbını istihzâr edecek şeyler ne gibi mevâddır? Şimdiye kadar yazılmış ve yazılmakta bulunmuş olan âsârda tafsîli vardır. Terakkî-i ma'nevînin esbâbını istihzâr edecek âsârı da urefâ-yı İslâmiyye vücûda getirmişlerdir ki, bu mesleğin etıbbâ-yı hâzıkası onlar olduğundan nev'-i benî beşerin bu bâbda vâsıl-ı aksâ-yı âmâl olmasına haylûlet ve hizmet edecek ne gibi şeylerdir, o

âsârda beyân buyurulmuştur. İşte bu terakkî-i ma'nevî mesleğine *tasavvuf*, sâliklerine *mutasavvıf* veya *sûfî*, âsârına da, *âsâr-ı tasavvufiyye*; meslek-i tasavvufînin ahvâlini bildiren ilme de *ilm-i tasavvuf* denilmiştir.

İlm-i tasavvuf, bir ilm-i zevkî-i ma'nevîdir. İnsân yalnız ilm ile sûfî olamaz; bir de hâl lâzımdır. Bu hâl, rûhun menşe-i aslîsine alâka-i muhabbetle incizâbından husûle gelir. Hârikulâde bir keyfiyyet-i zevkıyye olduğundan kâle gelmez bir neş'e-i lâhûtiyyedir.

İlm-i Tasavvuf umûmiyyeti i'tibâriyle hakîkaten pek mühim ve pek elzem bir ilm-i enfa' olup, insâna insânlığının hakîkatini ve beyne'l-mevcûdât mertebesini ve muâmelât-ı insâniyyenin mâhiyyetini bildirir.

/10/ Mutasavvıf olmak, münzevî olmak değildir. Zâhiri halkla, bâtını Hak'la olmak demektir. "*Dest be-kâr dil be-yâr*"dır ki: "*El kârda; gönül yârda.*" ma'nâsınadır. Dünyâ muâmelâtında inzivâyı ihtiyâr ile terakkiyyât-ı medeniyyeden müctenib olmak, cem'iyyet-i beşeriyyeye hiyânettir. Kur'ân-ı Kerîm'e karşı hilâf-ı hakîkattir. (لا رهبانية فى الدين)[15]

Ehlu'llâh-ı kirâmın her biri birer işle meşgûl oldular. Meşhûrdur: Bâyezîd-i Bistâmî'nin mülâkî olduğu kutb-ı zamân, demirci idi. Mutasavvıfîn, muâmelât-ı beşeriyyede iltizâm-ı adâlet ettiler. Selâmet-i umûmiyye için, vakf-ı vücûd eylediler. Onlar âlem-i fenânın âlâyişine kapılıp da ukbâyı unutmayan, daha doğrusu kesretde vahdeti bulan zümre-i mes'ûdedir.

Mahzenü'l-Ulûm'da okudum ki:

> "İlm-i tasavvuf, ehl-i kemâlin medâric-i saâdete keyfiyyet-i terakkîsinden ve derecâtta ehl-i kemâle ârız olan umûrdan bâhistir. Ama şu derecât ve makâmâttan hakkıyle ta'bîr bulunmak, lisân-ı kaleme göre gayri mümkündür. Çünkü ibarât-ı ehl-i lügatin fehmi, vâsıl olduğu maâni için vaz' olunmuştur. Ol maâni ki, kuvâ-yı bedeniyyeden tecerrüd ve gaybûbet hâlinde idrâk olunur. Ona âhar sûretle vusûl müyesser olmaz. O sûretle hâsıl olan maânîye mümkinü't-tağyîr olan elfâzdan fazla, elfâzın vaz'ı dahi mümkün değildir. Nitekim ma'kûlât, evhâm ile idrâk olunmadığı gibi, mevhûmat, hayâlât ile; ve tahayyulât dahi havâs ile idrâk olunmaz. Kezâlik ayne'l-yakîn ile muâyenesi hâl ü şânı iktizâsından olan şeyin ilme'l-yakîn ile idrâki mümkün değildir. Bu hâlde ilm-i mezkûru bilmek murâd iden kimse üzerine vâcib olan şey, o 'ilme' ilme'l-yakîn ile vusûle sa'y ü ictihâd etmekten ibârettir. Zîrâ ilm-i tasavvuf, tavr-ı aklın hâricinde olduğundan beyân ile ârzû-yı vusûl hâsıl olamayacağını ulemâ-yı kirâm beyân buyurmuşlardır."

15. "Dinde rûhbanlık yoktur." (H)

/11/ علم التصوف علم ليس يعرفه
إلا أخو فطنة بالحق معروف
وليس يعرفه من ليس يشهده
و كيف يشهد ضوء الشمس مكفوف[16]

Dîger bir eserden:

"İnsânın nereden ve niçin geldiği ve nereye gideceği ile uğraşan mesâlik-i fikretin kâffesi akla, yahut hisse hitâb ettiklerine göre, her hâlde iki şu'be-i tefekkürden birinin havzasına düşerler ki, bunlardan aklı muhâtab edene *felsefe*; ve herşeyden evvel hissi tatmîn etmek isteyene *edyân* denir. Hakîkat-cû bir insânda isti'dâd-ı aklînin, yahut isti'dâd-ı hissînin gâlib olduğuna nazaran, biz ona *feylesof* yahut *müteşerri'* deriz. Bir adamda bu iki isti'dâdın ikisi de aynı derecede ve yüksek bir mertebe-i şiddette ise, o zamân, onda *tasavvuf* denilen hâl meşhûd olur.

Tasavvuf en yüksek ma'nâsıyle öyle bir hâldir ki, onda akıl kendi hudûdunu aşarak sücûd oluyor. Yahud murâkabe-i diniyye tedrîcen mükâşefeye munkaleb olarak gerek edyânın, gerek felsefenin aradığı ba'zı hakâyık-ı ilâhiyyeyi bir takım hucb ve serâdıkât arasından müşâhede ediyor.

Sûfî ve *mutasavvıf* kelimeleri için gösterilen menşe'ler muhteliftir. Avrupalı ulemâ, "*Sûfi kelimesi Yunanca'dan muktebes ve hakîkat-ı İslâmiyyeyi taharrî eden ulemâ ma'nâsınadır.*" demişlerdir. Mutasavvıfîn-i İslâmiyye ise, bu kelimenin arabça *sâfî* ve *sâf* ve *safvet* kelimelerinden me'hûz olduğunu söylemişlerdir. Bir kısım ulemâ da *sûfi* kelimesinin cevâmi' ve mesâcidin peykeleri üzerinde dîn-i İslâm'ın teessüsünden beri ferâğatle imrâr-ı hayât eden fukarâya verilen *ehlu's-suffe* ta'bîrinden ileri geldiğini beyân etmişlerdir. Bu kelimenin zehârif ü tezyînât-ı dünyeviyyeden tecerrüd ve huzûzât-ı nefsâniyyeden tecennüb edildiğine alâmet olarak, dervîşlerce telebbüs olunan yünlü elbise /12/ ma'nâsına olan *sûf* kelimesinden me'hûz olduğunu da söyleyenler bulunmuştur."

Dîger bir eserden:

"*Tasavvuf* ismi, hicret-i nebevîyyenin ikiyüz târîhinden evvel iştihâr edip, ism-i mezkûrla tesmiye olunan zevât-ı kirâmın evveli, hicretin yüzelli târîhinde irtihâl eden Ebû Hâşim es-Sûfî hazretleridir."

* * *

16. "Tasavvuf ilmi öyle, bir ilimdir ki, onu ancak "Hak" diye ma'rûf ehl-i fıtnat ve zekâ bilebilir, Şâhid olmayan nasıl bilebilir? Güneşin ışığına gözlerini kapatan nasıl şahitlik edebilir?" (H)

Şu hâlde, *"memâlik-i İslâmiyyede ma'rûf ve ma'mûlün bih olan tasavvufun menşei İran'dır"* diyenler de var. Ba'zı zevâtın rivâyetine göre, *sûfi* lafzının aslı *safvî*'dir. Ya'ni salâtda Hak subhânehu ve te'âlâ huzûrunda vâkıf olan saff-ı evvele nisbetten ibâretdir. Bunun telaffuzunda sıklet olmağla, (vav) harfini, (fe) harfi üzerine takdîm ile *sûfi* denilmiştir. Zamân-ı saâdetdeki Ashâb-ı Suffe'ye de nisbet edilmiştir. Şu vech-i iştikâk lugaten doğru değilse de ma'nen müstakîmdir. Çünkü tâife-yi sûfiyyenin ahvâli, Ashâb-ı Suffe'nin ahvâline müşâbihdir.

Bir Arap şâir-i ârifi pek güzel söylüyor:

تنازع الناس في الصوف واختلفوا
قدما وظنوه مشتقا من الصوف
ولست أنحل هذا الاسم غير فتي
صافي فصوفي إلى أن لقب الصوفي[17]

1325/(1907) senesinde Bağdâd'dan müsâfereten İstanbul'a gelen müderrisîn-i kirâmdan Şeyh Saîd Efendi hazretleri, açılan bir mübâhase-i tasavvufiyye sırasında buyurdular ki:

لقد تكلم العلماء في حقيقة التصوف من أين اشتقاقه. والذي ذهب إليه جل معاشر المحققين، أنه مأخوذ من الصفاء. ولذا قال جنيد حين ما سئل عن الصوفي فقال: الصوفي من لبس الصوف على الصفا، وترك الدنيا إلى قفا، واتبع شريعة المصطفى.

وقال النصر آبادي: الصوفي، من صفت سريرته وحسنت سيرته.

وقال الشيخ محي الدين العربي: الصوفي، من صاف الحق بقلبه والخلق بلبه. فإذا تكلك بالله، وإن قام فلله، وإن نظر فإلى الله.

وقال أرباب القلوب: الصوفي، هو الكبريت الأحمر، والمسك الأذفر. كلامه إكسير، لو ذر على القطير، لَعاد ذهبا ابريز وما ذلك على الله بعزيز [18]

---

17. "İnsanlar, "Sûfî" kelimesinin anlamı üzerinde çekiştiler ve eskiden beri ihtilâf eylediler ve onu "sûf" kelimesinden çıkmış sandılar.
Ben bu ismi, "sâf" yiğitten gayriye haml etmiyorum. Ma'nâsı böylece, "saf" kelimesinden çıkarılarak o kişiye "sûfî" adı verilmesi uygun görüldü." (H)

18. "Âlimler tasavvufun mâhiyeti ve hakîkati; tasavvuf kelimesinin hangi kökten türediği konusunda pek çok sözler söylemişlerdir. Muhakkikler topluluğunun büyük ekseriyeti "*safâ*" kökünden alındığına kâil olmuşlardır. Bu sebepten Cüneyd'e, sûfi'nin kim olduğu sorulduğu zamân şöyle cevap vermişti:

/13/ İmâm Kuşeyrî hazretleri, "Meslek-i sûfîye sâlik olan tâifeye, sûfî ta'bîri galebe ederek; *"filan kimse sûfîdir, mutasavvıftır ve bu cemâat sûfiyye ve mutasavvıfadır."* denilir." buyurup, sûfî ta'bîrinin, sûf giyilmesinden kinâye olduğunu reddediyorlar.

Hz. Cüneyd, tasavvufu, *"Hak sübhânehû ve teâlâ'nın, seni senden imâte ve kendiyle ihyâ eylemesidir ma'nâsınadır."* buyurmuşlardır.

Seriyyü's-Sakatî hazretleri, *"Rü'yâda, Hz. Fahr-ı âlem'den, tasavvufun ne olduğunu sordum: Terk-i da'vâ, ketm-i ma'nâdır, latîf cevâbında bulundular."* diyor.

Mutasavvıfîn, bu esâstan iktibâs-ı feyz ederek, tasavvufu, fi'l-hakîka, terk-i da'vâ, kitmân-ı ma'nâ, sûretinde kabûl edip, *"sudûrü'l-ahrâr, kubûrü'l-esrârdır"* diyerek, ağyârdan esrâr-ı Hakk'ı istâr eylemişlerdir ve tecâhül ü tegâfül semtine zâhib olmuşlardır. Ağyâr, tamâmen umûr-ı dünyâya dalarak, terbiye-i ma'nevîyyeden nasîbi olmayanlardır. Erbâb-ı tasavvuf, fevka'l-beşeriyye zevk bulanlardır. Öyle bir zevk ki, onda maâlim-i insâniyye muzmahil ve alâim-i nefsâniyye mütelâşîdir. Bu mertebeye varan kimse, Hak'dan gayri görmez; onun için onda, alâim-i nefsâniyye ve maâlim-i insâniyye olmaz.

Muhakkikîn-i kirâm efendilerimizin meslek-i mahsûslarına göre tasavvuf, bi'l-külliyye Cenâb-ı Hakk'a irtibât ve ru'yet-i halkı zâhiren, bâtınen iskâttır.

Hz. Şiblî, bu hakîkate istinâden, (التصوف ، إسقاط رؤية الخلق ظاهراً و باطناً)[19] buyurdu. Vâkıâ, bir âşık ki, halkı zâhiren, bâtınen iskât eyleye, onun sırrı Hakk'a lâhık olur. Kendisi de, satvet-i nûr-ı ilâhîde fenâ bulur.

Ebû Muhammed el-Harîrî, bu mes'eleyi daha hülâsa ederek, *"Tasavvuf dedikleri, /14/ hemen hulk-ı basenden ibârettir."* buyurdu.

Hz. Üftâde, *"Kendisinde şâibe-i harâm olan şeyleri yemeden sakınma, lisânını lağv-ı kelâmdan muhâfaza tasavvuftur."* buyurdu. Yine cümle-i ifâde-i aliyyelerindendir ki:

"Tasavvuf bahs-i vücûddur. Bu da, tezkiye ve tasfiye vâsıtasıyle latîfe-i sadr ki, nûr-ı vücûdun pertevine mahal olarak hakîkat-ı vücûdun yüz göstermesiyledir."

"*Sûfî*" yün giyen, *safâ* yani taş üzerinde bulunan ve dünyâyı ardına atan ve şerîatı-ı Mustafâ'ya tâbi olan kimsedir.

Nasrâbâdî de şöyle dedi:

"*Sûfî*", gizli iç dünyâsı saf, dış hâl ve gidişi (sîreti) güzel olan kimsedir.

Şeyh Muhyiddî -i Arabî de şöyle dedi:

Sûfî, kalbiyle Cenâb-ı Hakk'a lübbüyle de mahlûkâta karşı safî olan ve konuştuğu zamân Allâh'la konuşan, ayağa kalkarsa Allâh için kalkan, bakarsa Allâh için bakan kimsedir:

Erbâb-ı kulûb da dediler ki: Sûfî, kibrît-ı ahmer, misk-ı ezfer gibidir. Kıstîr'in üzerinde saçılsa, som altın olur ve bu da Allâh'a hiç güç gelmez." (H)

19. "Tasavvuf, zâhir ve bâtınca mahlûkâtı görmeyi bırakmaktır, terketmektir." (H)

Hz. Şeyhü'l-Ekber efendimizin, **Muhâdaratü'l-Ebrâr**'ında gördüm:

eş-Şiblî'ye, tasavvufun ne olduğunu suâl ettiler; dedi ki:

سئل الشبلي عن التصوف . قال: التصوف: عند ترويح القلوب بمراوح الصفا وتجليل الخواطر بأردية الوفاء والتخلق بالسخاء والبشر في اللقاء .[20]

وانشد ابن الثابت قال: أنشدني الحسن بن محمد البلخي قال: أنشدني طاهر بن الحسين وهو أبو الحسن المخزومي لنفسه:

ليس التصوف أن يلاقيك الفتى
وعليه من نسيج المسيح مرتع
بطرائق بيض وسود لفقت ،
فكأنه فيها غراب أيقع .
إن التصوف ملبس متعارف ،
فيه لموجده المهيمن يخشع .[21]

İbnü's-Sâbit, şu şiiri inşâ etti, (okudu) ve dedi ki: Bunu bana el-Hasan b. Muhammed el-Belhî okudu; o da dedi ki: Bunu bana Tâhir b. Hüseyin (kendisini kasdederek) okudu ki, o Ebu'l-Hasan el-Mahzûmî'dir:

Hz. Dede Ömer-i Rûşenî, "*Esâs-ı tasavvuf, safvet-i kalb, muhabbet-i ilâhîyye ve muhabbet-i Muhammediyyeyi her şeye takdîm, sivâ kurbundan tahaffuz, Hakk'a teveccühdür*" buyurdu.

Meslek-i tasavvuf, evliyâ-yı izâm efendilerimizin beyânât-ı aliyyelerine göre dîn-i İslâm'ın hakîkat-ı bâtıniyyesi, Kur'ân'ın sırr-ı muzmeri, Şâri'-i Mukaddes'in ta'lîm ettiği i'tikâdın lübb ü hülâsasıdır. Menşei, mefhûmu, temâyülâtı, hâşâ dîn-i İslâm'dan hâric değildir. Tasavvuf, tarîkatdır. Şerîat ilim, tarîkat ameldir. İlimsiz amel, amelsiz ilim olmaz.

Hazret-i Mısrî'nin, "*Şerîatsız tarîkat oldu ilhâd*" buyurması bunların birbirine derece-i râbıtasını beyândır.

---

20. "Tasavvuf, gönüllerin safâ yelpâzeleriyle râhatlandırılması, hâtırların vefâ örtüleriyle örtülmesi, sehâ ile ahlâklanmak ve karşılaşılan kimselere karşı güler yüzlü olmaktır." (H)

21. "Tasavvuf, delikanlının üzerinde, mesihin (Hz. İsânın) sert bir kumaş dokumasından yapıldığı hırka olduğu hâlde, seninle karşılaşması gibi değildir.
O hırka, beyaz ve siyâh parça parça kumaşların bir araya getirilmesinden yapılmıştır. O delikanlı, hırkanın içinde, alaca karga gibidir.
Bilakis tasavvuf, ma'rûf giyimde olmaktır, ama, o giyimin içindeki kişinin her şeyi gören yaratanına huşû besleyici olmasıdır." (H)

Edebiyyât-ı sûfiyye, bu meslek netîcesi olarak meydâna gelmiştir. /15/ İlm-i tasavvufta en mühim eser yazan ve serd eylediği delâil ve berâhîni her bir ehl-i velâyete tasdîk ettiren kutbu'l-vücûd Hazret-i Şeyhu'l-Ekber (*kuddise sırrûhu'l-athar*) efendimizdir. Merâtib-i beşeriyyenin derecâtını âsâr-ı celîlelerinde teşrîh ve tafsîl buyurdular. Mutâlaasıyla şeref-yâb olan uşşâk; iklîm-i vücûd-ı insânînin merâtib-i ma'nevîyyesini ta'yînde, o gencîne-i ilm-i tevhîdin gösterdiği hârika-i ilmiyyenin hayrânı oldular.

Hülâsa-i kelâm, feyz-i ilm-i tevhîd, bir insân-ı kâmilin zîr-i cenâhına girmek, seyr-i sülûka çalışmakla bi-hasebi'l-isti'dâd ele gelir. Neş'e-i tasavvufiyye o zamân rûnümâ olur. Âsâr-ı tasavvufiyyeyi mütâlâa ile hakîkat ele gelmez. Tasavvufun mebdei kîl u kâl, sonu ise vecd ü hâldir. Feyz-i pâk-ı mürşid, kalb-i mürîde sârî olmayınca, maksûda vusûl mümkün olamaz. Nûr-ı âf-tâb-ı muhabbet-i Muhammediyye, ancak meşrik-ı mürşidden tecellî-nümâ olur.

Nâilî-i Kadîm bu hakîkata ne güzel tercümân oluyor:

İtdik mukârenet nice sâhib-i tarîkata
Olduk karîn meclis-i ehl-i şerîata

Dest-i taleb irişmedi dâmân-ı vahdete
Düşdük bu ızdırâb ile vâdi-i hayrete

Bildik ki himmet olmayıcak ehl-i hâlden
Esrâr-ı Hak bilinmez imiş kîl u kâlden

Yok bizde feyz âlem-i ma'nâyı bilmeye
Bir himmet olsa hâlet-i ukbâyı bilmeye

Cehd eylesek ne fâide Mevlâ'yı bilmeye
Âdem gerek hakîkat-ı eşyâyı bilmeye

Her şahsa âşikâr değil âlem-i şuhûd
Ey âşinâ-yı mes'ele-i vahdet-i vücûd

Evliyâ-yı izâmdan tasavvufu nazmen beyân buyuranların birer beyti:

ما التصوف؟ قال: وجدان الفرح حفي الفوائد عند إتيان الترح .[22]

22. "Mevlânâ, tasavvuf nedir, sorusuna dedi ki: Gam ve kederin gelmesinde, gönülde ferahlık hissetmektir." (H)

/16/ Hz. Mevlânâ:

Evhadüddîn-i Kirmânî:

Tasavvuf küllî geçmekdür özünden
Dahi incinmemekdür el sözünden

Sadreddîn:

Tasavvuf terk-i dünyâ ile ukbâ
Kala arada mahzâ zât-ı Mevlâ

Şeyh Vefâ:

Tasavvuf itmemekdir güç usûle
Kadîmî mazhar olmadır Kadîm'e

Şeyh Ramazân:

Tasavvuf kimse gönlün yıkmamakdır
Harâm u nehy olana bakmamakdır

Hazret-i Sünbül:

Tasavvuf aramakdır Hak rızâsın
Dahi itmek durur hergiz sezâsın

Müstakîm-zâde:

Tasavvuf zikr ü fikr-i Hak'durur bil
Bunu terk eyleyen ahmakdurur bil

Hazret-i Hüdâyî:

Tasavvuf nefsini pâk eylemekdir
Fenâ ile anı hâk eylemekdir

Şeyh İbrâhîm-i Hakkı:

Tasavvuf yâr olup bâr olmamakdır
Gül-i gül-zâr olup hâr olmamakdır

Şeyh Rûşenî:

Tasavvuf terk-i kîl u kâle dirler
Hemân vecd ü semâ vü hâle dirler

Şeyh İbrâhîm:

Tasavvuf câmi'-i ahkâm-ı Kur'ân olmağa dirler
Tasavvuf cân ilinde sırr-ı Sübhân olmağa dirler

Merhûm Muhtâr Efendi'nin:

Tasavvuf kenz-i feyzi'l-gayb-ı esrâr-ı tecellâdır
Tasavvuf âşinâyân-ı hâzin-i envâr-ı ma'nâdır

Tasavvuf nüsha-i kâmûs-ı elfâz-ı hakîkatdır
Lugat-fehmân-ı irfân perverân-ı lâ vü illâdır

Tasavvufdur lisânu'l-kuds-ı tahkîkât-ı lahûtî
Anınla nutka kâdir hikmet âgâhân-ı esmâdır

Tasavvufdur kemâl ü naks-ı nefsi eylemek îkân
Tasavvuf derk-i ahkâm-ı tecelliyât-ı Mevlâ'dır

Tasavvuf vahdet-âmûzende-i şerh u hakîkatdır
Kıyâs itme hakîkat şer'-i enverden müberrâdır

Tasavvuf ketm-i esrâr-ı maânî terk-i da'vâdır
Fesâhat-perverâne tercümân-ı nükte-pîrâdır

TAKRÎZLER

İşbu eser-i fakîrânemi mütâlaaya tenezzül buyurmuş olan ba'zı zevât-ı kirâm, bu abd-i kemteri taltif tarîkiyle takriz sûretinde nazmen, neşren, izhâr-ı âsâr-ı hissiyyât buyurmuşlardır ki, onları sırasıyla yazmak mecbûriyetinde kaldım:

/17/ 1. **Üdebâ-yı kirâmdan İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyefendi tarafından yazılmıştır:**

Ey âşık-ı sâdık-ı ilâhî
Göster bize aşkını ke-mâhî

Aşk oldu sebeb vücûd-ı vecde
Âdem o sebeble itdi secde

Gül-şende güler mi verd-i ahmer
İtmezse tulû' mihr-i Enver

عشقست دليل آشنائي
مرغيست ز آشيان لاهوت
دل يافت ز عشق روشنايى
جزدانه دل نباشدش قوت [23]

23. "Âşinâlığın (tanışıklık ve dostluğun) kılavuzu aşktır. Gönül, aşktan aydınlık buldu. O (aşk), lâhut âlemi yuvasından gelme bir kuştur. Onun gıdası, gönül dânesinden başka bir şey değildir." (H)

Hubb-ı ezelî cihâna sâri
Bir zerre değil o sırdan âri

Ezhâr-ı bahâr sûr-âmiz
Evrâk-ı hazân-ı hüzn-engiz

Feryâd-ı hezâr hande-i gül
Dâğ-ı dil-i lâle eşk-i sünbül

Âvâz-ı kemân nâle-i ûd
Her savt-ı hazîn girye-efzûd

Âşıkda niyâz u âh-ı şikve
Ma'şûkda hezâr nâz u işve

Hüsnün leme'ât-ı aşk-ı Bâri
Aşkın feyezân-ı nûr u nâri

Hubb-ı ezelî'ye tercümândır
Hubb-ı ezelî ki câna cândır

Mektûm değil serâir-ı aşk
Her yerde ayân me'ser-i aşk

Tevfîkı refîk idince Allâh
Uşşâkı ider o sırdan âgâh

Lutf u kerem-i Cenâb-ı Hâlık
İtmiş seni de o aşka âşık

Hubb-ı ezelî enîs-i rûhun
Uşşâk-ı ezel celîs-i rûhûn

عشاق خلاصهء ألستند
جانبخش بود كلام ايشنان ،
أز جام بلى مدام مستند
محمود بود مقام ايشان .[24]

24. "Âşıklar, elest bezminin hulâsası (seçkinleridirler) ve dâima (Kâlû belâ) kadehinden mest durumdadırlar. Onların sözleri, câna cân kalıcıdır; makâmları da, makâm-ı Mahmûd'dur." (H)

Sen mazhar-ı feyz-i evliyâsın
Vassâf-ı *safiyy-i asfiyâsın*

Merdân-ı Hudâ'ya mahrem oldun
Âdemler içinde âdem oldun

İrfân iledir kemâl-i insân
İrfân ise aşk ile nümâyân

Aşkın seni eylemez mi ârif
İtmez mi gumûz-ı aşka vâkıf

Açdın bize bir sebîl-i irfân
İşte eserin delîl-i irfân

Deryâ-yı vefâ olunca sînen
Allâh yoluna gider **Sefîne**'*n*

Ebrâr *o* **Sefîne**'*ye girerler*
Mersâ-yı selâma sevk ederler

Emvâc-ı hatar olursa peydâ
Kâbil anı bir nefesle imhâ

Virsün sana ömr-i Nûh Yezdân
İrfânını eylesün firâvân

Her dem sana arz-ı hürmet eyler
Mahmûd Kemâl *o abd-i ahkar*

/18/ *Harrarahû'l-fakîr ileyhi azze şânuhû*
Seyyid Mahmûd Kemâl el-Hâlidî (gufire lehû)
9 Zi'l-kâde 1324 (25 Aralık 1906)

"Eslâfın ahvâl ve âsârını tedkîk edenler onların hayâtını ma'nen temdîd ve âhlâfın efkârını da tenvîr etmiş olurlar ki, bu hidmet-i mebrûre, âlem-i insâniyyeti sitâyiş-hân eder. Ecdâd-ı ma'nevîyye makâmında bulunan eslâf-ı kirâma karşı hiss-i hürmet ve muhabbet ile muhât olmayan kalbler, ihâta-i meâlîye müstaid olmayan kulûb-ı kâsiyedir ki, ashâbı, aşk-ı

vatanla münevverü'l-cenân olan hamiyyet-mendân, ümmet nezdinde her zamân merdûd ve mat'ûndur. (من ورخ مؤمنا فقد احياه) [25] *hadîs-i şerîfi de menkûldür."*

İbnü'l-Emîn Mahmûd Kemâl Beyefendi

2. **Merhûm Şeyh Vasfi Efendi'nindir:**

Ey olan silk-i râh-ı irfân
Maksadın bulmak ise bir rehber

Eser-i hame-i **Vassâf'ı** *hemân*
Durmayub eyle ser-â-ser ezber

Ne eserdir bu kitâb-ı âlî
Okudukça veriyor kalbe safâ

Bildirir zümre-i ehl-i hâli
Pek edîbâne bize ser-tâ-pâ

Kim ki alsa nazara bu eseri
Keşf olur zâtına sırr-ı tevhîd

Fehm ider bî-haberi bâ-haberi
Bunu tasdîk eder ehl-i tefrîd

24 Kanûn-ı sâni 1322 (6 Şubat 1906)

3. **Urefâ-yı Meşâyıhtan Erzurûmî merhûm Abdurrezzâk-ı İlmî Efendi'nindir:**

Nâmı ***Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr***
Ya'ni ***Şerh-i Esmâr-ı Esrâr***

Gir bu sefîneye selâmeti bul
Girdâb-ı belâ sıvâdan ey yâr

/19/ *Deryâsı bunun vahdeti beyândır*
Sâhili olur likâ-yı dil-dâr

25. "Kim bir müslümânın hayâtını yazarsa, sanki onu diriltmiş gibi olur." (H)

Ey âşık-ı cemâl-i cânân
Aç cân gözünü görüne dîdâr

Hak var gayri yok dil-ârâ
Emvâc bu kesret içre Deyyâr

Vassâf Hüseyn Efendi o zât
Derc itdi ma'ârif-i derk-i güher-vâr

Cem itdi kelâm-ı evliyâyı
O mellâh-ı bahr-ı dürer-bâr

Bi-gânelere gösterilmez aslâ
Gencîne-i esrâr-ı kulûb-ı ahrâr

Târîh ile İlmî cevherin al
Keştî-i havâssı böyle dürdâr
(كشتيء هواسي بويله دردار) = 1322/(1906)

3. Bağdâd ulemâ-yı kirâmından ve Meşâyih-ı fihâmından merhûm Muhammed Sa'îd Efendi tarafından yazılan takrizdir:

بسم الله الرحمن الرحيم

حمدا لمن لم يقم لحمده غير ذاته وجعل حروف الكائنات مظهر صفاته عجز الوصاف عن إظهار شئون الذات. فتدارك كمال نقصه بذكر سلسلة الكلمات كيف ترك حقيقته من أحديته عين الكثرة المتنوعة وبطون وترتبه عين الازدواجات المتشفعة. اعترف العالم بالعجز عن إدراكه ورجع العقل خائبا عن فتقه وفكاكه.

وصلاة وسلاما على محمد سلسلة الوجود ومظهر كمالات شئون الوجود العالم العلوي بنور ضيائه قائم والملك في بحر صفاته هائم وعلى آله أهل الوجود المطلق وأصحابه أصحاب الكمال المحقق. أما بعد:

فقد اكتحلت عيني بأشد هذا السفر الجليل والبدر الذي يقر أن يكون له مثيل جمع سلسلة الأولياء وعبق العالم بعنبر مسك الأصفياء أبرز جمال كمالهم بعد أن كان في بطن الخفاء وأظهر بكلماته رموز أهل الصفاء ريح صفائح السطور

بلوائح أهل القلوب وزين الطروس بسوائخ أهل الغيوب . كيف لا وهو لمن هو الجوهر الفرد . كيف يصفه الواصف وهو الوصاف أم كيف يجري القلم بذكره وهو الكشاف حديث العلم والأدب وريحانته قلوب أهل الأدب سليل الروح .

ومن أرجو له كمال الفتوح ذو الخلق الرشدي حسين وصاف أقندي . زالت شمس كماله لا يقربها كسوف وبدر جماله لا يشوبه خسوف ولا برح مظهر البطون الكمال مبرزا حقائق الرجال .

وفقه الله تعالى لإظهار ما خفي . الحمد لله وسلامه على عباده الذين اصطفى .

كتبه بقلمه الفقير لمولاه العلي

مدرس حضرت الإمام الأعظم محمد سعيد بن عبد القادر البغدادي

النقشبندي ، عفى عنه .[26]

---

26. "Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla...
O zâta (Allâh'a) hamd ederek ki, onun hamdini kendi zâtından gayrisi, hakkıyla îfâ edememiştir ve kâinatın harflerini, kendi sıfatlarının mazharı kılmıştır. Zâtın şuûnunu izhârden, vasf edici âciz kalmış ve kemâl derecede noksânlığını, kelimeler silsilesini zikr etmek sûretiyle telâfi etmiştir. Şu yüce zâtın hakîkati nasıl idrâk olunabilir ki, O'nun ehadiyeti (tek oluşu) mütenevvi çokluğun kaynağıdır ve yegâneliğinin (tek oluşunun) bâtını, çift çift izdivâclarının aynıdır.
Âlim, acz ile O'nun idrâkinden bir içim su avuçlamıştır. Akıl, O'nun (mahlukâtından) tefrik edilip, ayrılmasından hüsrânla geri dönmüştür.
(Salât ve selâm), varlığın silsilesi ve cömertlik işlerinin kemâlâtının mazharı olan Hz. Muhammed'e olsun ki, yüce âlem onun parlaklığı nuruyla kâimdir ve melek (veya mülk) onun safveti denizinde susuz ve şaşkındır. Ve yine, salât ve selâm, onun mutlak cömertlik olan âline ve muhakkak kemâl sâhibi ashâbına olsun.
Bundan sonra:
Gözlerim bu sefer-i celîl ve ancak misâl olarak gösterilebilecek ay parlaklığı sebebi ile sürûrlandı. Velîler silsilesini cem etmiş; âleme, asfiyânın misk-i anberi ile koku sürmüş; gizlilikler içinde iken kemâllerinin cemâlini ortaya koymuş; ve ehl-i safânın işâretlerini, sözleriyle açıklamış, ehl-i kulûb'un aşikâre husûsları ile, satırlar dolusu sayfaları hükümsüz bırakmış; ehl-i gaybın sünûhâtı ile sahîfeleri süslemiştir. Nasıl böyle olmasın ki, bu yapılanlar eşsiz bir cevherin eseridir. Onu vasfeden nasıl vasf edebilir ki; O Vassâf'ın tâ kendisidir yahut, kâlem onun zikrini nasıl yapsın ki; ilim ve edeb'in kıymetinden bahseden hadîsi şerîfin kâşifi odur; akıl sâhiblerinin kalblerinin reyhanıdır; rûha teselli vericidir, fütûhâtın kemâlini dilediğim kimsedir; olgun ahlâk sâhibi, Hüseyin Vassâf Efendidir. Onun kemâl güneşi kaybolmayacak; küsûfa uğramayacak; onun (parlak aya benzeyen) cemâline tutulma ârız olmayacak; (ehl-i tasavvuf) ricâlinin hakîkatlerini açıklarken, olgunluk âleminin mazharı olmaktan geri kalmayacaktır. Gizliliklerin açıklanmasında Allâh'ü taâlâ onu başarılı kılsın. Hamd Allâha mahsûstur. O'nun selâmı bütün seçkin kullarına olsun.
Bunu, kendi hattı ile yüce Mevlâsına muhtâc, İmâm-ı Âzam Medresesi müderrisi Muhammed Saîd İbn'ü Abdülkâdir el-Bâğdâdî en-Nakşibendî yazmıştır. Allâh'ü taâlâ onu affına mazhar kılsın.
12 Rebîul'evvel 1328" (H)

/20/ Beyyine-i âtiyeye bi't-tahsîs **Sefîne-i Evliyâ**'ya mukaddime olarak teberrüken tahrîr buyurmuşlardır:

بسم الله الرحمن الرحيم

روى الإمام أحمد بن حنبل في مسنده والبزار والطبراني وغيرهم بإسناد حسن: أن رسول الله كان يوما بمجمع من أصحابه فقال: 'هل فيكم غريب يعني أهل كتاب؟' قالوا لا ، يا رسول الله . فأمر بغلق الباب فقال 'ارفعوا أيديكم وقولوا لا إله إلا الله' ثم قال رسول الله 'اللهم بعثتني بهذه الكلمة وأمرتني بها ووعدتني عليها الجنة وإنك لا تخلف الميعاد' ثم قال رسول الله ' ألا أبشروا فإن الله تعالى قد غفر لكم .

وأخرج ابن حنبل والحاكم مرفوعا ، أن موسى عليه السلام قال: يا رب! علمني شيئا أذكرك به وأدعوك به . قال: يا موسى! قل لا إله إلا الله . قال: يا رب! قل لعبادك يقولون هذا . قال: قل لا إله إلا الله . قال: لا إله إلا أنت . يا رب! إنما أريد شيئا تخصني به . قال: يا موسى! لو أن السموات السبع والأرضين السبع في كفة ولا إله إلا الله في كفة مالت بهم ، لا إله إلا الله . انتهى

وثبت عند أرباب الطريقة وملوك هذه الحقيقة أن علي بن أبي طالب كرم الله وجهه قال: يا رسول الله! دلني على أقرب الطريق إلى الله وأسهلها على عباده وأفضلها عند الله سبحانه وتعالى . فقال رسول الله : 'يا علي! عليك بمداومة ذكر الله تعالى في الخلوة' فقال علي كرم الله وجهه: كل الناس ذاكرون؟ فقال رسول الله يا علي! لا تقوم الساعة وعلى وجه الأرض من يقول ، لا إله إلا الله فقال علي: كيف أذكر يا رسول الله؟ فقال: غمض عينيك واسمع مني ما أقول ثلاث مرات . ثم قلها أنت ثلاث مرات وأنا أسمع .

فقال ثلاث مرات وعلي يسمع ، لا إله إلا الله . ثم قال علي ثلاث مرات لا إله إلا الله والنبي يسمع ثم لقّن علي كرم الله وجهه الحسن البصريّ ، وهو لقن حبيب العجمي وهو لقن داود الطائي وهو لقن معروف الكرخي وهو لقن سري السقطي وهو لقن أبا القاسم الجنيد بن محمد البغدادي (رحمهم الله تعالى أجمعين) .

واعلم أن علم الباطن الذي تكلم به العارفون وباح به الواصلون ، فهو من الشريعة المطهرة والسنن المنورة .

أخرج ابن أبي حاتم من طريق الضحاك عن أبي عباس رضي الله تعالى عنهما قال: إن القرآن ذو شجون وفنون وظهور وبطون . لا ينقضي عجائبه لا تبلغ غايته . وفي الإتقان للإمام السيوطي (رحمه

الله تعالى) عن الفريابي مسندا عن الحسن قال قال رسول الله لكل أية ظهر وبطن ولكل حرف حد ومطلع .

وأخرج الديلمي في مسند الفردوس عن الحسن عن حذيفة اليماني مرفوعا: سالت جبريل عن علم الباطن ما هو؟ فقال: قال الله تعالى: هو سر بيني وبين أحبابي أودعه في قلوبهم .

وقال مالك بن انس : ليس العلم بكثرة الرواية وإنما العلم ، نور يقذفه الله تعالى في القلوب وأن منفعته أن يقرب العبد من ربه ويبعده من رؤية نفسه وذلك غاية سعادته ومنتهى طلبته وإرادته وأنت تعلم أيها الولي الحميم . إن ما تكلم به أباب الحقيقة هو لباب الشريعة ومنتهى الطريقة وغاية بطون الكتاب ونهاية إشارات الناطق بالصواب ولا تظن الطريقة برثائد اللباس و الاستيناس بالناس بل هو طرح اللباس البشرية والتقمص بإزار الملكية .

الفقير إلى مولاه

محمد سعيد النقشبندي عفي عنه [27]

---

27. "İmâm Ahmed b. Hanbel **Müsned**'inde, Bezzâz, Taberânî ve diğer bazı âlimler, hasen bir isnâd ile şöyle rivâyet ettiler:
"Rasûlullâh (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem*), bir gün, ashâbından bir grup ile berâber idi. Onlara şöyle dedi: İçinizde garîb, yani ehl-i kitap olan var mı? Ashâb-ı kirâm, "Hayır, ya Rasûlullâh!" diye cevap verince, kapının kapatılmasını emretti ve şöyle buyurdu: "Ellerinizi kaldırın ve (*Lâ ilâhe illa'llâh*) deyiniz'
Bundan sonra, Rasûlullâh şöyle buyurdu:
"Allâh'ım! Beni bu kelime ile gönderdin, onunla emrettin ve onun üzerine, bana cenneti vaad ettin. Şübhesiz sen vaadinden dönmezsin" Bunun arkasından Rasûlullâh (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem*), "*Dikkat edin, Allâh teâlâ'nın size mağfiret ettiğini müjdeliyorum* ." diye ilâve etti.
İbn-i Hibbân ve el-Hakîm, merfu bir rivâyet ile, Mûsâ (*aleyhi's-selâm*)'ın şöyle dediğini tahric etmişlerdir: Ey rabbim! Bana öyle bir şey öğret ki, onunla seni zikr edeyim ve sana duâ edeyim. "Bunun üzerine Cenâb-ı Hak buyurdu: "Ey Mûsâ! (*Lâ ilâhe illa'llâh*) de" Mûsâ (*aleyhi's-selâm*): "Ey rabbim! Bunu bütün kulların söylüyor" dedi. Cenâb-ı Hak yine, "*Lâ ilâhe illa'llâh* de" buyurdu. Mûsâ (*aleyhi's-selâm*) da şöyle dedi. Şübhesiz senden başka ilah yoktur. Ey Rabbim! Ben, ancak bana tahsîs ettiğin bir şey murâd ediyorum.
Bunun üzerine de Allâh teâlâ şöyle buyurdu: "Ey Mûsâ! Yedi kat gök ve yedi kat yer terazinin bir kefesinde, (*Lâ ilâhe illa'llâh*) da bir kefesinde olsa, *(Lâ ilâhe illa'llâh*) onlardan ağır basardı.
Tarîkat erbâbı ve bu hakîkatin sâhibleri indinde, Ali b. Ebî Tâlib'in (*Kerrema'llâhu vechehû*) şöyle dediği tesbit edilmiştir:
"Ey Allâh'ın rasûlu! Bana, Allâh'a en yakın, kullarına en kolay ve Allâh Sübhânehû ve teâlâ indinde en fazîletli yolu göster"
Bunun üzerine Rasûlullâh şöyle buyurdu:
"Ey Ali! (Bunun için) hâlvet hâlinde Allâh'ı zikre devâm etmen gerekir" Ali (*Kerrema'llâhu vechehû.*), "Bütün kullar zikr ediyorlar" deyince, Rasûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*), "Ey Ali! Yer yüzünde, *Lâ ilâhe illa'llâh* diyen kimse bulunduğu müddetçe kıyâmet kopmaz" diye cevap verdi. Onun

/22/ 4. "Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye müellif-i muhteremi Sâdık Vicdânî Bey Efendi'nin mektûblarıdır:

*"**Kitâb-ı Sefine-i Vassâf** her derc-i sadef-ma'nâsında bir dürr-i şehsuvâr-ı evliyâ mündemic, her satr-ı sahîfe-i meâlî ihtivâsında bir güher-i kıymetdâr-ı asfiyâ münderic bir hazîne-i asdâf olmağla, müellif-i fâzıl u muhteremi, el-hak tebrîk ve tebcîle elyakdır.*

*Böyle giran-bahâ bir mecelle-i leâlî-ihtivânın **Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye** nâmındaki te'lîf-i âcizânemin tevsîk-ı meâl ve tahkîk-ı terâcim-i ahvâlinde müellif-i kemterine hakâyıknümâ bir rehber, rast-gû bir menba-ı sahîhi-l-haber ittihâzına müsâade buyurulması da her ma'nâsıyla ilhâm-ı Hak'tır. Binâenaleyh, Hz. Hüseyin Vassâf'a, dürc-i dil ü cânda beslediğim teşekkürât-ı samimiyyeyi, tebrîkât-ı mahsûsama terdîfen arz ve iblâğ vesîlesiyle de takdîm-i ta'zimât eylerim. 29 Rebiu'l-evvel 1341/(19 Kasım 1922)*

A'cez-i ibâd-ı Sübhânî Ebû Rıdvân M. Sâdık Vicdânî"

* * *

Bir zamân bulmaz fenâ dünyâda erbâb-ı himem
Sâhibi mahvolsa da âsâr kendin gösterir

* * *

üzerine, Hz. Ali, "Ey Allâh'ın Rasûlü! Nasıl zikr edeyim?" diye sordu ve o da şöyle dedi: Gözlerini yum ve benim üç kerre söyleyeceğimi dinle. Sonra da onu üç kerre tekrâr et, ben dinleyeyim. Rasûlullâh, üç kerre (*Lâ ilâhe illa'llâh*) dedi ve Hz. Ali de onu dinledi. Sonra da, Hz. Ali üç kerre (*Lâ ilâhe illa'llâh*) dedi. Rasûlullâh da dinledi. Hz. Ali (*Kerrema'llâhu vechehû*), Hasan-ı Basrî'ye telkin etti; O, Habîb-ı A'cemî'ye; o, Dâvud-ı Tâî'ye; o, Ma'rûf-ı Kerhî'ye; o, Seriyy-i Sakatî'ye; o da, Ebu'l -Kâsım Cüneyd b. Muhammed-i Bağdâdî'ye telkin etti. Allâh cümlesine rahmet etsin.

Şunu bil ki, âriflerin söyledikleri ve hakîkate vâsıl olanların ortaya koydukları ilm-i bâtın, tertemiz şerîat ve aydınlık sünnetlerdir. İbn-i Ebî Hatim, Dahhâk tarîkıyla, İbn-i Abbâs (radıya'llâhu anh)'dan şunu tahric etti. İbn-i Abbâs (*radıya'llâhu anh*) şöyle demiştir: Kur'ân bir çok ilim ve fenne, zâhir ve bâtına sâhibtir. Onun, insânı hayrete düşüren yönleri, nakz edilmemiş ve hedefine hiç bir şey ulaşamamıştır.

İmâm Suyûtî'nin **el-İtkân** adlı eserinde, Faryâbî'den naklen Hasan-ı Basrî'nin şöyle dediği kaydedilmektedir: Rasûlullâh şöyle buyurmuştur: Her âyetin zâhiri ve bâtını, her harfin de başı ve sonu vardır. ed-Deylemî, **Müsnedü'l-Firdevs**'înde, Hasan-ı Basrî'nin, Huzeyfetü'l-Yemânî (*radıya'llâhu anh*)'den rivâyetini merfû olarak tahric etmiştir: Rasûlullâh (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem*) şöyle buyurdu: Cibrîl'e ilm-i bâtının ne olduğu sordum. O da şöyle cevap verdi: Allâh teâlâ, "O, benimle sevdiğim kullarım arasında, onların kalblerine yerleştirdiğim bir sırdır" buyurdu.

Mâlik b. Enes (*radıya'llâhu anh*) şöyle dedi: İlim rivâyetin çokluğu değildir. O, Allâhın kalblere yerleştirdiği nurdan başka bir şey değildir. Ondan menfaat elde etmek, kulun, nefsinin görüşünden uzaklaşıp, Allâh'a yaklaşması iledir. Bu, onun saâdetinin en uç noktası, taleb ve murâdının nihâyetidir. Ey samimi dost! Hakîkat ehlininin söyledikleri, şerîatın sözleri, tarîkatın nihâyeti, kitâbdaki bâtınî hakîkatlerin gayesi ve hakkı söyleyenlere işâret edilenlerin son noktasıdır. Tarîkatı eskimiş elbise ve insânların bir takım alışkanlıkları zannetme. Bilakis o, beşeriyet elbisesini atıp, melekiyyet örtüsüne bürünmektir.

Mevlâsına muhtâc Muhammed Saîd-i Nakşibendî" (H)

5. Müderrisîn-i Kirâmdan urefâ-yı Kâdiriye ve Uşşâkiye'den Hazmî Efendi birâderimiz tarafından:

"İrfan-penâh efendim hazretleri!

***Sefîne**'yi tebyîz ile meşgûl olduğunuz tebşirâtı, âcizlerini çok memnûn etti. İnşâa'llâh tab'ına da muvaffakiyyet elverir de bütün uşşâk müstefîd ve müstefiz olurlar.*

"Cenâb-ı Hak sevdiklerini iyi işlerde istihdâm ider." meâlinde eser vârid olmuştur. (نزل الرحمة عند ذكر الصالحين)[28] *mantûk-ı âlisi ma'lûm-ı fazîletleridir. Hz. Cüneyd (Kuddise sırruhû)'dan, meşâyih hikâye ve menkabelerinin mürîdâna ne fâidesi olduğu, suâl buyurulmuş; Cenâb-ı Cüneyd de* (وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ)[29] *nazm-i celîlini okumuşlar.*

*/23/ Bu bâbdaki tafsîlât Câmî'nin **Nefahâtü'l-Üns** dibâcesindedir. Hz. Câmî' de bu sözü Şeyh Attâr-ı Velî'nin **Tezkiretü'l-Evliyâ**'sından almışlar ki eser-i mezkûrda daha ziyâde tafsîlât vardır. Bir Attâr-ı Velî **Tezkiretü'l-Evliyâ**; bir Câmî' **Nefahâtü'l-Üns** yazmışsa, bir Vassâf da **Sefînetü'l-Evliyâ**'sıyla hepsini câmi' olarak bu deryâ-yı aşka kendisini itivermiş. Ya Rab! Ne büyük muvaffakiyyet. Hâzâ min fazlı Rabbî..* (...هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي)[30]

Mahmûd Kemâl Bey Efendi'nin:

Deryâ-yı vefâ olunca sînen
*Allâh yoluna gider **Sefîne**'n*

demesi ne kadar yerindedir. Bu sözün neşesi her aklıma düştükçe beni neş'e-yâb eder. Ve kendi kendime bir kaç kere tekrâr eder okurum.

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm efendimiz bir gün Hz. Ebû Zer (radıya'llâhu anh)'a (يا أبا ذر جدد السفينة فإن البحر عميق.)[31] *buyurdular. Ya Hz. Vassâf! **Sefîne**'ni tecdîde şurûundan gûş-ı cânın böyle bir emr-i Muhammedî'yi der-hûş etmiş olduğuna şüphe bırakmıyor. Ne saâdet, ne mutlu! Fakîrinizi de o Sefîne'nin bir zevreka-i inâyetinde, o deryâ-yı hakîkate berâber sürükleyerek, bu çöllerde âvâre bırakmayınız. Cânım ne olur? Hemîşe ehl-i aşkın şânı budur.*

Sizi bu gün, "Yürü kim meydân senindir bu gece" sadâ-yı lâhûtisine mâ-sadak görmekte, bu meydân-ı hakîkatte mütemâdiyen cevelân etmekte görmekledir ki, münşerihü'l-bâl oluyorum. Cenâb-ı Hak muîn ü dest-gîriniz olsun. Bu emr-i azîmi ikmâle muvaffak buyursun. Âmîn.

---

28. "Sâlihlerin zikri sırasında rahmet iner." (H)
29. "Peygamberlerin haberlerinden sana anlattığımız bütün bu kıssalarla senin kalbini pekiştiriyoruz." 11 Hûd Sûresi,120 (H)
30. "Bu, Rabbimin bana bir lutfudur..." 27. Neml sûresi, 40. (H)
31. "Ya Ebâ Zer! Sefîneni tecdîd et, yenile! Çünkü bu deryâ derin deryâdır." (H)

Mübârek ellerinizden öper, aşk niyâz ederim, sultânım. 14 Teşrin-i Evvel 1339/(14 Ekim 1923)

Muhibb-i muhlis-i kadîminiz M. Hazmî

* * *

6. **Urefâ-yı üdebâdan Muhammed Besîm Bey Efendi'nindir:**

Bu bâbdaki medih, fakîre âit olmayıp, müşârünileyhin mir'ât-ı hakîkatte rû-numâ olan hâline müteallıktır.

*Eyâ mîr-i **Vassâf**-ı âlî-nazar*
Hitâbımla buldu gönül tâb u fer

Sen ol vâkıf-ı nâr-ı cân-gâh-ı dil
Münevvir-ı çerağ-ı nihan-gâh-ı dil

Dü-çeşminde parlatır lem'atu'llâh
Dil-i kâmilinde yatır haşyetu'llâh

Ne feyz-i Hudâ-dâddır vecd ü hâlin
Teressüm ider nâsiyende meâlin

Dilinde teheyyüc kılar sırr-ı tevhîd
Dilinde temevvüc ider feyz-i tahmîd

Sana server-i enbiyâ iltifâtı
Tecellî nümûn eylemiş beyyinâtı

Eyâ merd-i ferhunde buht-ı safâ
Seni kıldı Hak vâsıf-ı asfiyâ

Mevâkid-i envâr kalbin senin
Merâkid-i ebrâr kalbin senin

O kalb-i münevverde mazmûndur
Nice ehl-i Hak onda meknûndur

Olur zikr u tesbihiniz Rabb-ı a'lâ
Ne dem olsa mescûdunuz zât-ı Mevlâ

Lisânında başlar salât u selâm
Anıldıkça sâlar-ı Beyti'l-Harâm

Makâm-ı muallâ-yı Mahmûd'a şâh
Muhammed'dir ancak ayândır güvâh

Olur Kerbelâ-yı muhabbetde peydâ
Dil-i âteşînindeki şevk-i şeydâ

Ezelden seni eylemiş zât-ı Yezdân
Cenâb-ı Hüseyn'e müheyyâ-yı kurbân

Muharremde aşkın bulur başka tâbiş
Sûz-ı nâya kalbin ider âh u nâliş

Senin vasfını şöyle icmâl için
Geçen bunca taksîrim ikmâl için

Yazıp böyle nazm-ı perîşân-makâl
Edildi senânızda icmâl-i hâl

Aceb var mı tavsîfe yâr ey dil
Edâ-yı senâ âh mümkün değil

Gam-ı dehr-i dûn etmeseydi zebûn
Yazardım senânızda nazmen mütûn

Beni âteşe atdı reyb-ı menûn
Bütün aksine döndü devr-i şûûn

Neler yapdı baht-ı siyâhım bana
Vefâsız hayât-ı tebâhım bana

Olup rûz u şeb bî-tenâhî gamım
Gam oldu dem-â-dem benim hem-demim

Eğer bir nefes almış olsam ferîh(?)
Olurdum sana misli nâdir medîh

Felek çok görüp bir nefes almağı
Şu yek-rûze dünyâda hoş kalmağı

Bunu tuhfe kıldım Hüseyn'im sana
Bağışla kusûrum yine sen bana

Bu tuhfem sana yadigâr-ı fenâ
Bulur nâm-ı pâkinle belki bekâ

Besîm'in sana durmaz eyler duâ
Mücîbü'd-du'â'dır Cenâb-ı Hudâ

21 Eylül 1341 / (1925), Mudanya

Bir iltifât-nâmelerinde de ziyâde izhâr-ı teveccühle buyururlar ki:

Ey selsebil-i aşk ile ser-şâr-ı feyz
Nesîm-i aşkını bana sun mest kıl müdâm

Var sende vâridat-ı guyûbun hızânesi
Îsar kıl cevâhir-i feyzi ale'd-devâm

Sirâcü's-sâirîn-i aşksın şeffâfsın nûrum
Hüseyn-i bâ-safâ-yı feyzsin ***Vassâf****sın nûrum*[32]

* * *

/24/ 7. Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi, urefâ-yı asrdan Ahmed Remzi Dede Efendi Hazretlerinin, muharrir-i âcizi taltîfen irsâl buyurdukları mektûb ve takrîz olup, ma'a'ş-şükrân derc olundu:

"Kemâlat-ittisâf el-Hâc Hüseyin Vassâf Bey Efendi Hazretlerine:

Azîzim, beş cilt olarak te'lîfine hâme-rân-ı himmet olduğunuz sefîne-i nefise-i evliyâ, elbette cevâhir-i hakâyıkla meşhûn bir deryâdır. Takdîm edilen, târîhi müştemil şu takrîz o bahra nisbet bir katre-i nâçiz ise de, öyle bir ummâna vâsıl ve orada müstağrak olacağından feyz-i meserretle leb-rîzdir.

Es'adenâ'llâhu fi'd-dâreyn 22 Kanûn-ı Evvel 1340 / (22 Aralık 1924)

el-Fakîr Ahmed Remzi el-Mevlevî"

32. Hüseyin Vassâf, bu iltifâta karşılık şöyle demektedir:
Mir'ât-ı kemâl-i zâtiyelerindeki tecelliyi görmüş ve söylemişlerdir. Yoksa, bu nâkısu'l-kemâl ve kâmilü'l-vebâlde söyledikleri şeyler yoktur. İnşâllâh lutf-ı Hak'la vücut bulur, temennî ederim.

HÛ

Süren keştî-i aklı bahr-ı fikre derk ider elbette
Telâtum-ı hîz-i dünyâda eser merdin bekâsıdır

Cenâb-ı Hacı Vassâf hakâyıkdan ve deryâ-dil
Ricâl-i Halvetînin mefharı şîrin likâsıdır

Olup gavvâs-ı ma'na yirmi üç yıl sarf-ı himmetle
Getirdi bir eser gevherlerin en müntekâsıdır

Seni irşâd için kâfi oku ahvâl-i ebrârı
Gerek aşk u kemâlatı gerek zühd ü tukâsıdır

Çıkardı bahr-ı dilden Mevlevîler **Remzi** *de bir târîh*
Efendi al **Sefîne** *evliyânın* **Mültekâ***'sıdır*
(افندي آل سفينة اوليانك ملتقى سيدر) = 1343

Çârub-keş-i Mevlevîhâne-i Üsküdar
Ahmed Remzi el-Mevlevî

SİLSİLE-İ TARÎKAT-I ALİYYE-İ KÂDİRİYYE

/25/- Muktedâ-yı zümre-i etkıyâ müntehâ-yı silsile-i evliyâ Hz. Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve Radıya'llâhu anh*),
Hz. Ebû Saîd Hasan b. Yesâr el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*),
Hz. Habîb el-A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Hz. Dâvûd et-Tâ'î (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Hz. Ebû Mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Hz. Ebû'l-Hasen Seriyyi's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Seyyidi't-tâife Hz. Şeyh Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Ebu Bekir Dülef b. Ca'fer-i Şiblî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Ebu'l-Ferec Yûsuf et-Tarsûsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Yûsuf el-Kureşî el-Hakkârî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Kâdi'l-Kudât Ebî Saîd el-Mubârek Aliyyi'l-Mahzûmî el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Kutbu'l-aktâb gavsu'l-a'zam Hz. Pîr Sultân Seyyid Abdulkâdir-i Hasenî el-Hüseynî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*).

Bir kol da İmâm Hz. Hüseyin (*Radıya'llâhu anh*) efendimizden, İmâm Zeynelâbidîn (*Radıya'llâhu anh*)'a, ondan İmâm Muhammed Bâkır'a, ondan İmâm Ca'fer es-Sâdık'a, ondan İmâm Mûsâ el-Kâzım'a, ondan İmâm Ali er-Rızâ'ya, ondan Ma'rûf-ı Kerhî'ye teselsül etmektedir.

İşbu ehl-i silsileden, Hasan-ı Basrî'den i'tibâren her birinin tercüme-i hâlinden alâ-tarîki'l-hülâsa bahs olunacaktır.

HASAN-I BASRÎ[33] HAZRETLERİ

Ka'be-i dâniş-i ilm, hulâsa-ı vera' ü hilm, Hz. Hasan-ı Basrî, kibâr-ı tabiînden ve meşâhîr-i etkıyâdandır. Lakabı Ebû Saîd b. Câfer'dir.

/26/ Hz. Osmân ve Hz. Ali (*radıya'llâhu anh*) efendilerimizle, Cenâb-ı Abdullâh b. Abbâs ve sâir ashâb-ı kirâm ile görüşmüş ve pek çok ahâdîs-i şerîfe nakleylemiştir. Pederleri sahâbeden Zeyd b. Sâbit (*radıya'llâhu anh*) hazretlerinin; kölesi, vâlidesi, ezvâc-ı mutahhere-i Hz. Rasûlu'llâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'den Ümmü Seleme hazretlerinin cârîyesi idi. Hattâ müşârünileyhâ hazretleri, Hasan-ı Basrî'yi tufûliyyetinde def'aâtle kucağına almış ve bir rivâyette meme dahi vermiş idi.

Ahkâm-ı şer'iyye ve fıkıh u hadîste zamânın ferîdi olup, Basra'da halaka-i tedrîs ü va'zına pek çok halk toplanırdı.

Mezheb-i i'tizâlin mûcidi olan Vâsıl b. Atâ, Hasan-ı Basrî hazretlerinin cümle-i şâkirdânından olduğu hâlde üstâdının meslek ve tarîkına muhâlif bir yol ittihâz etmekle, Hasan-ı Basrî hazretleri o vakit, hakkında (قد اعتزل واصل عنا)[34] buyurmuş ve bu münâsebetle mezheb-i mezkûra İ'tizâl veya Mu'tezile nâmı verilmiştir.

Ehl-i tarîkın silsile-i ezkârı müşârünileyh hazretlerine müntehî olur.

İsmâîl Haḳkı el-Celvetî, **Hadîs-i Erbaîn Şerhi**'nde diyor ki:

> "Fahr-ı âlem (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem*), İmâm Ali'ye hırka-i siyâhı ilbâs eyledi. Tâ ki nûr-ı zâtda, zulmet-i kevni müşâhede ede ve belki zıll-ı hakîkiyi mütâlâa kıla. Hz. Ali dahi gerçi Kümeyl b. Ziyâd'ı mahrem-i râz edindi. Velâkin fi'l-hakîka hırkayı Hasan-ı Basrî'ye ilbâs etti, gerek zâhirde gerek bâtında telakkî ile. Zîrâ muhaddisler Hasan-ı Basrî'nin, İmâm Alî'den semâını ve onunla sohbetini inkâr etmişlerdir. Fakat sûfiyyenin nazarı, âlem-i ma'nâda olan muâmelâta dahi şâmildir"

Vahdete müteallik ba'zı âsâr ile eş'ârı varmış. Hz. Ali (*Radıya'llâhu anh*) ile Muâviye arasındaki ihtilâfâtta bî-taraflığı iltizâm edip, halka dahi bî-taraflık tavsiye edermiş.

21 târîh-i hicrîsinde (642) doğup, 110/(728) târîhinde seksen dokuz yaşında iken irtihâl-i dâr-ı bakâ eylemiştir. Cenâzesine halk o derece tehâlük göstermişler ki, o gün Basra'da kimse ikindi namâzını kılmaya vakit bulamamışlar idi. (*Radıya'llâhu anh*)

---

33. Şehir isimlerinin başına harf-i târif konularak isti'mâl olunagelmiş ve galat olduğu hâlde bize kadar intikâl eylemiştir. Ba'zan Fârisî kelimeler dahi Arabîleştirilerek, mesela: Pîrü'l-gülşenî, Tarîkatü'n-Nakşıbendiyye gibi şeylerin de isti'mâl edilegeldiği görülür. Esâs i'tibâriyle doğru değil ise de, zarurî olarak nakl edilmektedir. Erbâb-ı kavâid bunu hoş görsünler.
34. "Vâsıl bizden ayrıldı." (H)

HABÎB el-A'CEMÎ HAZRETLERİ

Ârif-i meârif-i ilahî Habîb el-A'cemî hazretleri, meşâhîr-i etkıyâdan ve Hasan-ı Basrî'nin şâkirdânındandır. Esrâr-ı tarîkata müteallik, müşârünileyh vâsıtasıyla Hz. Ali efendimizden ba'zı hakâyık nakl ve rivâyet eylemişlerdir. Kendisine "A'cemî" denilmesi, lisânlarında lüknet olmasından mütevellid imiş. Basralıdır. Mukaddemleri fâiz ile geçinirlerdi. Bir gün mescidde Hasan-ı Basrî hazretlerinin meclis-i va'zına dâhil olup, hikmet-i Bârî ile esnâ-yı va'zında bahs fâize intikâl etmiş.

/27/ Habîb-i A'cemî fevka'l-âde müteessir olup, derhâl tevbe ederek Hasan-ı Basrî hazretlerinden nefes-i nefîs aldı. İhtisâs-ı ilâhî ile şeyhu's-silsile oldular. Âfâkda şöhret kazandı. Muşârünileyhin iki vâsıta ile Enes b. Mâlik (*Radıya'llâhu anh*) hazretlerine dahi intisâbı varmış. 120 târîh-i hicrîsinde (739) irtihâl-i dâr-ı bakâ eylemişlerdir.

DÂVÛD-I TÂÎ HAZRETLERİ

Ârif-i esrâr-ı kitâb-ı mübîn Dâvûd-ı Tâî hazretleri meşâhîr-i zühhâddan olup, künyeleri Ebû Süleymân b. Nasîr el-Kûfî'dir. İbtidâ ilm-i fıkh ile ve tedrîs-i ulûm ile meşgûl olmuş ve İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe hazretleriyle mubâhesâtta bulunmuşdur. Ba'dehû inkıtâ' ve infirâd edip, ibâdetle meşgûl olarak, kanâatle şöhret bulmuşlardır. İmâm-ı A'zam efendimizin şâkirdlerindendir. Hârûn er-Reşîd'in ve sâir ekâbîr-i zamânın kendisine takdîm ettikleri hedâyâ ve mebâlığı red ile, dünyâda hiçbir şeye nazar-ı iltifât ile bakmamıştır. Zühd ü takvâ ve kanâati hakkında pek çok nevâdir menkûldür.

Müşârünileyh *Tay* kabîlesine mensûbdur ki, meşhûr Hâtem-i sahî-i meşhûrun kabîlesidir. Bâtınında dâiye-i cezbesi kuvvet bulmakla, meclis-i Habîb-i A'cemî'ye dâhil olup inâbe eylemiş ve nefes-i nefis almıştır. Tarîk-ı Ricâlu'llâhda, azîzinin vâris-i kemâlâtı oldu. Zâhiren bâtınen sâdâttan pek mübârek bir zât-ı âlî-kadr idi. Vefât-ı rahmet-gâyâtları hicret-i nebevîyyenin 165. senesinde (781-82) vâki olmuştur. 185 sene-i hicriyesinde (801) irtihâl eylediği de menkûldür.

Merkad-i şerîfleri Bağdâd'dadır.

Mevâhibü'r-Rahmân nâm eserde okumuştum: Müşârünileyh, âbid ve fakîh bir veliyy-i kâmil olup, kelimât-ı hikmet-âyâtı sûfiyye beyninde müştehirdir.

من ذلك أنه قال: إنما الليل والنهار مراحل. ينزلها الناس مرحلة مرحلة، حتى ينتهي بهم ذلك إلى آخر سفرهم فعليك أن تقدم زادا لكل مرحلة.[35]

35. "Gece ve gündüz, insânların birinden kalkıp, öbüründe konakladıkları merhâlelerden başka bir şey değildir. Bu gidiş, o insânları nihâyet yolculuklarının sonuna ulaştırır. O hâlde, senin üzerine her merhâle için, önceden bir azık hâzır etmen bir boyun borcudur." (H)

/28/ Müşârünileyh hakkında denilmiştir ki:

"Eğer Dâvûd-ı Tâî, ümem-i sâlifede mevcûd olsaydı, şâyân-ı i'tibâr olan ahvâl-i aliyyeleri, Kur'ân-ı Kerîm'de hikâye buyurularak, şânında âyât-ı celîle nâzil olurdu. Müşârünileyh ömrünün bir dakîkasını bile fevt etmeyerek, gece gündüz ibâdete muvâzıb ve tecemmülât-ı sûriyyeden gâyet müctenib idi. Kırk sene ale'd-devâm, sâhib-i sıyâm olduğu menkûldür. Bu hâlinden âilesini haber-dâr etmemiş imiş. Zîrâ hergün sabâhları hânesinden çıkarken öğle yemeğini berâber alıp, götürür, yolda tasadduk eder imiş."

Ziyâretine varanlardan biri hikâye eder ki, bir gün su destisinin güneş isâbet eden bir mahalde ısındığını gören biri, "*Efendim destiyi gölgeye koymuş olsaydınız.*" dedikte: "*Hîn-i vaz'ında burada güneş yok idi, ben ise hazz-ı nefsim için bir adım atmak husûsunda, rabbımdan hayâ ederim. Bunun için, destimin yerini değiştiremedim.*" cevâbını vermişler.

Yine bir gün, "*Efendim sakalınızı tarasanız.*" diyen kimseye: "*Oğlum sakalımla iştigâl edecek zamânı nerede bulayım?*" demişlerdir.

Tarîk-ı tasavvufa sâlik olmalarına bâis-i kavî olmak üzere mahkîdir ki:

Bir gün Hz. İmâm-ı A'zam efendimiz müşârünileyhe hitâben: "*Ya Ebâ Süleymân, hele şükürler olsun bunca zamân içinde âlât u edât kabilinden olan esâs-ı maksadı tehiyye ve ihkâm edebildin.*" buyurmuşlardır. Bu kelâmdan ise, henüz maksad-ı aslî cilve-ger husûl olmadığı nümâyân olmakla, Dâvûd hazretlerinin, "*Bundan başka bezl-i makderet olunacak ne vardır?*" diye suâle mubâderet etmesine binâen, Cenâb-ı İmâm'ın: "*En ziyâde mühim ve saâdet-i dâreyni mûcib ilmimizle âmil olmaklığımızdır.*" buyurmaları kendisine be-gâyet te'sîr etmiş, bi'l-âhare Habîb-i A'cemî hazretlerinin mazhar-ı feyz-i mahsûsları olup, itmâm-ı sülûk eylemiştir.

Risâle-i Kuşeyriyye'de menâkıbı uzun uzadıya mastûrdur. (*Radıya'llâhu anh*)

MÂ'RÛF-I KERHÎ HAZRETLERİ

/29/ Kıdvetü'l-muhakkıkîn, eş-Şeyhu'l-efham Ebû Mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî (*kaddesa'llâhu sırrahû*) hazretleri, meşâhîr-i evliyâu'llâhtandır. İmâm Ali Rızâ b. Mûsâ el-Kâzım (*radıya'llâhu anh*) hazretlerinin azâdlısı idi. Pederlerinin ismi Fîrûz'dur. Ebeveyni aslen Nasrânî idi. Sâhib-i tercümeyi, sabâvetinde dînini taallüm için bir muallime teslîm etmiş oldukları hâlde muallim, teslîsten bahs ettikçe, "*Hak birdir.*" der imiş. Muallim döğermiş; Ma'rûf ısrâr edermiş.

Nihâyet ebeveyninin hânesini terkle, Cenâb-ı İmâm'ın hânesine ilticâ ile müslümân olmuş: ba'dehû ebeveynini dîn-i İslâm'a da'vet etmiştir; onları da şeref-i İslâm

ile müşerref kılmıştır. Tahsîl-i ilm ü ma'rifetle tezyîn-i zât u sıfât edip, bir gün Kûfe'de İbn-i Semmâk'ın va'zından âgâh olarak, âlâyîş-i dünyâyı terk edip, zümre-i nâciye-i sûfiyyûna iltihâk etmiş idi. Şeyh Dâvûd-ı Tâî'nin mazhar-ı feyzi oldular.

İmâm Kuşeyrî ve sâir zevât, Hz. Şeyh'in ulüvv-i kadrini beyân ediyorlar. İsnâd-ı hadîste, yed-i tûlası varmış.

Bir gün şâkirdi Seriyy-i Sakatî hazretlerine, Allâh teâlâ hazretlerinden bir hâcet talep edeceği vakit, *"Yâ Rab! Marûf-ı Kerhî hürmetine hâcetimi kazâ ve murâdımı hâsıl eyle."* diye vesâyada bulunmuş ve Seriy dahi tavsiyesi mûcibince duâ edince, eser-i icâbet zuhûr edivermiş.

Akvâl ve ahvâl-i ârifânesi meşhûr olup, hakkında pek çok nevâdir menkûldür. Hicret-i nebevîyenin 200 veya 201 senesinde (815 - 816) âlem-i bakâya intikâl edip, Bağdâd'da kabr-i müteberrikleri ziyâret-gâhtır.

Kerhî denilmesi, Bağdâd civârında Kerh beldesine nisbetinden kinâyedir.

ŞEYH ABDULLÂH et-TÜSTERÎ HAZRETLERİ

Müşârünileyh, kümmelîn-i ehlu'llâhtan ve Hz. Marûf-ı Kerhî'nin ekâmil-i mürîdânındandır. Künyeleri *Ebû Mubammed*, ism-i şerîfleri *Sehl*, vâlidleri Abdullâh'tır.

Maskat-ı re'sleri, Horasan'da Tüster beldesidir.

/30/ Küçük yaşından beri savmla dem-güzâr olurlarmış. Dayılarının irtihâli üzerine Bağdâd'a gelip, Ma'rûf-ı Kerhî'nin füyûzât-ı ârifânesinden müstefîd oldular.

Âlem-i bakâya intikâlleri 283 sene-i hicriyyesine (896) müsâdiftir.

SERİYY-İ SAKATÎ HAZRETLERİ

Sâlik-i râh-ı hakîkat, Hz. Şeyh Ebu'l-Hüseyn Seriyyi's-Sakatî, yetmiş sene muammer olup, 253 senesi Ramazânının birinci (4 Eylül 867) günü, ale's-seher imsâk-ı hayât eylemiştir.

Hz. Cüneyd, Hakk-ı âlilerinde demiştir ki:

"Ben Seriy'den ziyâde ibâdet ehli görmedim. Yetmiş sene hiç bir kimse onu yan üstüne yatarken görmedi. Ancak hâl-i mevtinde uzanmış gördüler."

Yine Cenâb-ı Cüneyd buyurur ki:

"Bir gün Seriyy-i Sakatî'nin hânesine gittim. Gördüm ki hânesini süpürüyor ve bu beyitleri okuyup ağlıyordu:

لا في النهار ولا في الليل لي فرح
نه شب تهم نه روز أز ناله و آه
فلا أبالي أطال الليل أم قصر
خواهي شب من دراز وخواهي كوتاه

Tercümesi:

Çü rûz u şeb işim oldu cihânda nâle vü âh

Bana ne geceler olsa dırâz yâ kûtah"

Hz. Ma'rûf-ı Kerhî'nin mazhar-ı feyz-i tâmmı olan ve birinci tabakadan bir veliyy-i kâmildir.

"*Ma'rifet, Cenâb-ı Hakk'a ibâdet ve nefsi mâ-sivâdan pâk eylemek demektir.*" buyururlarmış. Hz. Cüneyd ecell-i mürîdânındandır. (*Kaddesa'llâhu sırrahu*)

ŞEYH CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ HAZRETLERİ

Burhân-ı erbâb-ı tarîkat seyyidü't-tâifeti's-sûfiyye Şeyh Cüneyd hazretleri, kibâr-ı meşâyih-ı sûfiyyedendir. "*Ebu'l-Kâsım Cüneyd el-Bağdâdî b. Muhammed ez-Zeccâc el-Kavârîrî*" diye meşhûrdur. Aslen Nihâvendli olup, Bağdâd'da yetişmiştir. Pederi cama müteallik şeyler satarmış.

Hz. Cüneyd, İmâm Şafiî'nin talebesinden Ebû Sevr'in ve bir rivâyette **/31/** Süfyân-ı Sevrî hazretlerinin meclisine müdâvemetle, tahsîl-i ulûm ettikten sonra, dayısı bulunan Seriyy-i Sakatî hazretlerine intisâb ile, tarîk-ı sûfiyyûna girmiş ve takvâ ve riyâzetle tasfiye-i derûn ederek, a'mâl-i sâliha ve akvâl-i hekîmânesiyle büyük bir sît ü şöhrete nâil olmuş idi. Her taraftan mürîdân, halaka-ı irşâdına cem' olarak, asrının kutb-ı a'zamı mertebesini ihrâz etmişti. Müddet-i ömründe otuz def'a yaya olarak hac etmiştir.

297/(909) veya 298/(910) senesinde irtihâl-i dâr-ı bakâ eylediler. Bağdâd'da Marûf-ı Kerhî ve Seriyyi's-Sakatî hazarâtının yanında medfûndur. Müddet-i ömr-i şerîfleri doksanbirdir.

Bursalı İsmâîl Hakkı hazretleri buyururlar ki:

"Müşârünileyhin, "Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî" nâmıyla vasf olunması, Erdebilî'den ihtirâz içindir. Çünkü, şâhân-ı Acem, Erdebilî'nin neslindendir. Erdebilî'nin o tarafta bî-had etbâı vardı. Sultânü'l-vakt olayım diye kırk sene ictihâd etti. Nihâyet muvaffak olamayıp Şirvân vâlisi olan Sultân Halîl elinde katl olundu. Etbâı perîşân oldu. Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî'nin aslı, bilâd-ı cebelden, Nihâvend şehrindendir."

Cüneyd, mezheb-i Sevrî'yi ihtiyâr eylemiş ve bu mezhep üzerine fetvâlar vermiştir. Sevrî mezhebi, Şafiî mezhebinden başka bir şey değildir. Hz. Cüneyd, İmâm Şâfiî talebesinden Sevrî'den ders okumuş ve bu meslekte devâm eylemiştir.

Şeyh Nûri ve Şeyh Şiblî ve Şeyh Ebu'l-Abbâs, Cüneyd hakkında, "*İlm-i tasavvufta imâmımız ve merci' ve muktedâmız, seyyidü't-tâife Cüneyd hazretleridir.*" buyurmuşlardı.

Ehl-i zâhir, ehl-i bâtının muktedâsı olduklarından, "*seyyidü't-tâife*" denildi. Âlem-i ma'nâda dîdâr-ı bâhiri'l-envâr-ı nebevîyi müşâhede şerefine mazhar olup, "*Yâ Cüneyd! Ümmetime vâiz olup sebîl-i müstakîmi göster.*" emr-i âlî-i risâlet-penâhîsini şeref telâkkî edince, ale's-sabâh umûm-ı meşâyıh u ulemâyı toplayıp keyfiyyeti tefhîm edince herkes arz-ı **/32/** inkıyâd etmiş, va'z u nasîhattan müstefîd olmuştur.

Bir gün va'z esnâsında bir tersâ müslümân kıyâfetine girip, Hz. Cüneyd'e, (اتقوا فراسة المؤمن ، فإنه ينظر بنور الله)[36] *hadîs-i şerîfinin ma'nâsı nedir?*" diye suâl sorunca, bir müddet sükûttan sonra, "*Şehâdet getir, âvân-ı İslâm'ın erişti*" diye keşf-i hâl etmekle, o recül hakîkaten müslümân olunca, "*Oğlum hadîs-i şerîfin ma'nâsı budur.*" demiştir.[37]

Mertebe-i ilmiyye vü irfâniyyesi pek yüksek eâzım-ı İslâmiyyedendir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH EBÛBEKİR eş-ŞİBLÎ HAZRETLERİ

Sâhibü'l-kerâmâti'l-hârika Şeyh Şiblî hazretleri, kibâr-ı evliyâu'llâhtandır. Pederi Mâverâünnehr'in bir cihetindeki Şibliyye'den olduğu hâlde kendileri 247/(861) senesinde Sâmerrâ'da dünyâya revnak virüp 87 sene muammer olarak 334/(945) senesinde şehr-i Zi'l-hicce'de bülbül-i cânı ravza-i rıdvâna uçmuştur. Merkad-i şerîfleri Bağdâd'da İmâm-ı A'zam efendimiz hazretlerinin civâr-ı rahmet-medârlarında kâindir. Hz. Cüneyd'in eâzım-ı hülefâsından olup Mâlikiyyü'l-mezhep idi. İlm-i tasavvufda ferîd-i zamân idi. Zühd ü takvâsı, ahvâl ü akvâl-i ârîfânesi meşhûrdur.

Hz. Cüneyd, hakk-ı âlilerinde buyurmuşlardır:

لا تمنظروا إلى أبي بكر الشبلي بالعين التي تنظر بعضكم إلى بعض . فإنه عين من عيون الله ولكل قوم تاج وتاج هذا القوم الشبلي .[38]

---

36. "Yâ Şeyh! Mü'minin firâsetinden korkunuz. Çünkü o, Allâh'ın nuruyla bakar." (H)
37. İstanbul'da Şehîd Ali Paşa Kütüphânesi'nde 1374 numaralı bir eser vardır ki, Hz. Cüneyd'in meşâyıh ile teâtî eylediği mektupları câmi'dir. Yazmadır. Pek nefis ve nâdirü'n-nüshadır. Kıymetli bir eserdir. Lehü'l-hamd mütâla'a ile karîrü'l-ayn oldum.
38. "Ebû Bekr-ı Şiblî'ye, birbirinize baktığınız gözle bakmayın; o öyle bir gözdür ki, baktığında Allah'ın gözüyle bakan gözlerdendir. Her kavmin baş tâcı edilen bir şahsı vardır. Bu kavmin baş tâcı da Şiblî'dir." (H)

Müşârünileyhden kıllet-i nevmin fâidesini suâl etmişler, cevâbında, *"Her kim ki, uykuya ziyâde râğıb ola, o kimse elbette gâfildir. Gâfil olan ise envâr-ı hakâyıktan bî-haberdir. Nevm, sebeb-i gaflettir. Eûzu billâhi mine'l-gafle."* buyurmuşlardır.

Mürîdânından Şeyh Ebu'l-Fazl Abdullâh el-Yemenî hazretlerinden silsile-i Kâdiriyye; Hz. Ebû Ömer Muhammed-i Zeccâc'dan silsile-i Mevleviyye; şeyh Ali el-A'cemî'den silsile-i Rufâiyye zuhûr etmiştir.

Fahreddîn-i Râzi hazretleri, Fâtiha tefsîrinde nakl eder ki:

Cenâb-ı /33/ Şiblî'nin vefâtı yaklaştığı zamân yanında bulunanlardan ba'zıları kendilerine *"Lâ ilâhe illa'llâh"* demeyi ihtâr etmişler; müşârünileyh hazretleri dahi cevâben:

كل بيت أنت حاضره
وجهك المأمول حجتنا
غير محتاج إلى السراد
يوم تأتي الناس بالحج

kıt'asını inşâd eylemişdir ki, meâli, *"İlahî! İzz-i huzûrunla şeref-yâb olan hâne kanâdîl-i fürûzâna ihtiyâcdan müstağnîdir. Vahdâniyyetini isbât için, halk-ı âlem hucec ü berâhîn ile huzûr-ı izzetine gelecekleri gün bizim de hüccetimiz, ru'yet ü müşâhedesiyle şeref-yâb olmamız me'mûl olan dîdâr-ı pür- envârın olsun."* merkezindedir. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

GAVS-I A'ZAM SULTÂN SEYYİD ABDU'L-KÂDİR-İ GEYLÂNÎ HAZRETLERİ

Âlimu'r-rabbânî ve'l-heykelü'n-nûrânî, gavs-ı a'zam, Muhyiddîn Ebû Muhammed b. Ebî Sâlih b. Cengî-dost eâzim-i evliyâu'llâhtan pîr-i tarîkattır.

Tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye zât-ı âlî-i gavsiyyet-penâhîlerine mensûbdur.

Neseb-i şerîfleri, peder-i mükerremleri cihetinden Hz. Hasan ve vâlide-i mukerremeleri cihetinden Hz. Hüseyin (*Radıya'llâhu anhumâ*) efendilerimize müntehî olur ki, teberrüken ve teyemmünen ber-vechi's-sıhhat derc-i sahîfe-i iftihâr kılındı.

Peder-i mükerremleri Ebû Sâlih Mûsa Cengî-dost (*kaddesa'llâhu sırrahû*) b. es-Seyyid Ebû Abdullâh b. es-Seyyid Yahyâ ez-zâhid b. es-Seyyid Muhammed el-Mûris b. es-Seyyid Dâvûd b. es-Seyyid Mûsâ es-sânî b. es-Seyyid Abdullâh el-Mûris b. es-Seyyid Mûsâ El-Cûn b. es-Seyyid Abdullâh el-Mahz b. es-Seyyid Hasan el-Müsennâ b. İmâm Hz. Hasan-ı Müctebâ b. Emîri'l-mü'minîn Hz. Ali Esedu'llâhi'l-Gâlib. (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anhum*)

Mâder-i muhteremeleri Ümmü-l-Hayr Emetu'llâh Fâtıma bt. Abdullâh es-Savmaî b. es-Seyyid Ebû Cemâl b. es-Seyyid Ebû Muhammed (Mahmûd) b. Seyyid Tâhir b. Seyyid Ebû Atâ b. Seyyid Abdullâh b. Seyyid Kemâl b. Seyyid Îsâ /34/ b. Seyyid Alâeddîn b. Sey· id Muhammed b. Seyyid Ali el-Karz b. İmâm Ca'fer es-Sâdık b. İmâm Muhammed el-Bâkır b. İmâm Zeynelâbidîn b. İmâm Hz. Hüseyin b. Emîri'l-Mü'minîn Hz. Ali b. Ebi Tâlib. (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anhum*)

Bu silsile-i nesebde Hz. Cemâleddîn'den peder cihetiyle Mahmûd b. Abdullâh b. Kemâleddîn-i Îsâ b. İmâm Muhammed El-Cevâd b. İmâm Ali er-Rızâ b. İmâm Mûsâ el-Kâzım b. İmâm Ca'fer es-Sâdık'a müntehî olan bir kolu, **Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye** müellifi yazmaktadır.

Hz. Pîr efendimiz hicret-i nebevîyyenin 470 senesi şehr-i Ramazânının (Mart 1078) ilk gecesi, İran'ın Geylân Kasabası'nda mehd-ârâ-yı âlem-vucûd olmuşlardır. Cîlân, Geylân'ın muarrebidir.

"Aşk" (عشق) ebced hesâbiyle târîh-i velâdetleridir,

"Kemâl" (كمال) ebced hesâbiyle müddet-i ömr-i şerîfleridir. (91 sene).

"Kemâl-i aşk" (كمال عشق) ebced hesâbiyle târîh-i intikâlleridir 561/(1166).

ان باز الله سلطان الرجال ،

جاء في العشق ومات في الكمال[39]

bu hakîkati beyândır.

Hakk-ı âlilerinde pek ehemmiyyetli eser yazılmış, cihânın her tarafında şöhretleri artmış bir pîr-i muazzamdır.

Henüz hâl-i sabâvetlerinde harikulâde hâlleri görüldüğü gibi, daha doğmazdan evvel dahi kendilerinin kutb-ı a'zam olacağına emmâreler müşâhede ve kayd edilmiştir. Velâdetleri gecesi Hz. Risâlet-penâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz, cemî'-i sahâbe-i kirâm ve eimme-i hüdâ ve evliyâ-yı izâm ile vâkıa-ı Hz. Ebû Sâlih Mûsâ Cengî-dost'ta şeref-zuhûr edip, kadem-i mevlûd-i mes'ûdu tebrîk ile,

يا ولدي! يا أبا صالح! أعطاك الله إبقاء وهو ولدي ومحبوبي ومحبوب الله سبحانه . وسيكون له شأن في الأولياء والأقطاب ، كشأني بين الأنبياء والمرسلين .[40]

buyurmuşlardır. (*Kaddesallâhu sırrahu*)

---

39. "Allâh'ın arslanı, insânların sultânı olan Abdülkâdir-i Geylânî, 'aşk'ta (470) doğdu, 'kemâl'de (561) öldü." (H)

40. "Ey oğul! Ey Sâlih'in babası! Allâh, senin adının baki kalmasını nasib etti. O, benim oğlum, benim ve şanı yüce olan Allâh'ın sevgilisidir. Onun, Allâh'ın veli kulları ve kutuplar yanındaki durumu, benim nebîler ve rasuller arasındaki durumum gibidir." (H)

Hz. Abdulkâdir efendimiz henüz pek küçük yaşta iken /35/ peder-i ekremleri irtihâl-i dâr-ı nâîm eylemekle vâlide-i muhteremelerinin taht-ı terbiyesinde kalmışlardı.

Fütûhât-ı Kenzi'l-Kur'ân'da okumuş idim:

Sînn-i âlîleri yediye bâliğ oldukda vâlidesi çift sürmek, te'mîn-i maîşet etmek maksadıyla, oğluna bir çift öküz alıp, bunun üzerine, Hz. Abdulkâdir çift sürmeye başlar. Öküzlerden biri birgün başını çevirip Cenâb-ı Abdulkâdir'e bakarak lisân-ı hâl ile, *"Yâ Abdülkâdir! Allâh teâlâ seni, çift sürmek için halk eylemedi. Seni ancak esrâr-ı ma'rifetu'llâh için halk buyurdu."* demesiyle, hemen hâne-i saâdetlerine gelip, vâlidelerine keyfiyyeti tefhîm ile, kıbleye müteveccihen murâkabe buyurmuşlardır.

Burada istidrâd kabîlinden arz edeyim:

"Hayvân nasıl olur da böyle ifhâm-ı maksad eder?" diye vâkıf-ı hakâyık-ı ahvâl olmayanların dûçâr-ı hayret olması vârid-i hâtırdır. Hâlbuki **Buharî-i şerîf**'in 4. cildinde mütâlaa-güzâr-ı fakîrânem oldu ki: Bir gün Hz. Fahr-ı kâinât aleyhi ekmelü't-tahiyyât efendimiz, salât-ı subhun edâsından sonra ashâb-ı kirâma teveccüh buyurup otururlar iken, biri öküzün üstüne binmiş, döverek sevk ediyordu. Manzûr-ı âlî-i peygamberî oldu. O sırada öküz lisân-ı hâl ile, (انا لم نخلق لهذا . إنما خلقنا للحرث), ya'nî: *"Biz böyle üstüne binilip sevk olunmak için değil, zîrâat için halk olunduk."* dedi. Ashâb-ı kirâm, *"Fe-subhâna'llâh, öküz söz söylüyor."* diye dûçâr-ı hayret ve mazhar-ı sırr-ı hikmet oldular.

Daha emsâli şeyler **Buhârî-i şerîf**'te mezkûrdur ki, erbâb-ı hakîkate mekşûf olan şu ahvâle teslîmiyyet göstermek cümle-i âdâb-ı irfândandır.

Hz. Abdulkâdir, o hâlden müteessir olarak derûnuna aşk âteşi düşmekle vâlidesine ricâ ederek, *"Kerem eyle vâlideciğim, beni hak yoluna gönder."* buyurur. Vâlidesi bu ricâsını bi'l-kabûl, /36/ *"Oğlum sende bu hâlin zâhir olacağı velâdetinde ma'lûm olmuştu."* diyerek li-ecli't-tahsîl Bağdâd'a göndermiştir.

Civân iken pîr, pîr iken civân olan, o nûr-ı dîde-i ehl-i yakîn yola çıkacağı sırada vâlide-i mükerremesi pederinden kalan kırk altını oğlunun hırkasının koltuğuna dikip, hîn-i vedâ'da, *"Oğlum, sana bir nasîhatim olsun; asla yalan söyleme, doğrulukdan ayrılma!"* diye vasiyette bulunmuştur. Hz Abdulkâdir, esnâ-yı râhda kârbân halkıyla birlikte harâmîlere müsâdif olup, harâmîler cümle kârbân halkını soydular. Ehl-i kârbân hâib ü hâsir dururken, harâmînin biri Hz. Abdulkâdir'i görüp yanına gelerek, *"Sende mal var mı?"* diye sordukda, koca sultân, *"Evet, hırkamın koltuğu altında kırk altın var."*, buyurmuşlardır. Harâmîler bu hâli sergerdelerine haber verdiler ve dediler ki, *"Bir zaîf çocuk vardır, bende kırk altın var, diye ikrâr ediyor."* Bunun üzerine, baş harâmî, *"Çocuğu huzûruma getirin."* demesiyle Hz Abdulkâdir'i ihzâr eylediler. Sergerde-i harâmiyân, *"Oğlum, sende kimse altın me'mûl eylemez. Niçin söyledin?"* deyince, Haz-

ret, "*Bu adam, bana,* "Sende birşey var mı?" *diye sordu. Ciylân'dan çıkarken, vâlidem, bana,* "Yalan söyleme." *diye nasîhat itmiş idi. Yokdur desem, yalanı irtikâb etmiş ve vâlideme hıyânet eylemiş olurdum. Bunun için doğruyu iltizâm ettim.*" cevâbını verdi. Bu söz o sergerdenin ciğerine te'sîr eyledi:

"*Eyvâh bir bî-günâh sabî vâlidesinin ahdine hıyânet etmekden çekiniyor; ben ise, bunca senedir Allâh-ı azîmü'ş-şânın emrine muhâlefetle hırsızlığı irtikâb ederek fenâlıkta bulundum.*" diyerek izhâr-ı nedâmet ü peşîmânî ile bâ-kemâl-i hüzn, der-akab kârbân halkının mâllarını iâde ederek, bir dahi bu meslekde bulunmamağa tevbe-kâr oldu. Bunun hâli dîger harâmîlere de sirâyet ederek cümlesi tâib ve müstağfir **/37/** oldular.

Hz. Abdülkâdir, henüz hâl-i tufûliyyette iken bir kârbân halkının mâlını kurtardı; harâmîlerin tevbe-kâr olmasına sebeb oldu; tarîk-ı Bağdâd'ı bâğîlerin şerrinden emîn etti.

Nâzım Paşa ve Hersekli Ârif Hikmet Beğ'in medhiyyeleri:

Aşkdır ser-nâme-i unvânı Gavs-ı A'zam'ın
Ol kemâlin sırrıdır burhânı Gavs-ı A'zam'ın
Lafza sığmaz ma'ni-i rüchânı Gavs-ı A'zam'ın
Kâbil-i ihsâ değil irfânı Gavs-ı A'zam'ın
Berter-i idrâk izz ü şânı Gavs-ı A'zam'ın

Cezbe-i feyzinle âlî cânlar olmuş bî-karâr
Havl-ı mihr-i intisâbında döner seyyâre-vâr
Ber-tarafdır bunda hep endîşe-i dâr u diyâr
Sırr-ı devr-i âlem-i lâhûtu eyler âşikâr
Ma'nevî seyrândır devrânı Gavs-ı A'zam'ın

Düş tarîk-ı aşka ömrüm nâle-i cân-gâh ile
Mâ-sivâ efkârın imhâ eyle âh u vâh ile
Bul fenâ içre safâyı bir dil-i âgâh ile
Her giren ser-mest olur feyz-i ricâlu'llâh ile
Bezm-i gaybu'l-gaybdır meydânı Gavs-ı A'zam'ın

Nûr-ı vahdet seyr ider dilden dile sârî olur
Ol cemâlin cân-güdâzân âşık-ı zârî olur
Vâkıf-ı sırr-ı şumûl-ı kudret-i Bârî olur
Hân-kâh-ı âlem-i ulyâda da cârî olur
Dem-be-dem âdâb ile erkânı Gavs-ı A'zam'ın

Kadirîyiz bizdedir her iktidâr-ı mümkinât
Bâzü'l-Eşheb pây-mâlıdır sevâd-ı şeş-cihât
Durma **Hikmet** *sen de söyle böyle mâ-dâme'l-hayât*
El çekerdim kabza-ı hükmümde olsa kâinat
Geçse **Nâzım** destime dâmânı Gavs-ı A'zam'ın

Bursa'da Mısrî Hânkâhı şeyhi Şemseddîn Efendi tarafından ihdâ olunmuştur:

Medhi mümkin olmadı Sultân Abdülkâdir'in
Gün gibi bak âşikâr burhânı Abdülkâdir'in

Her kim itse arz-ı hâcât matlabın elbet bulur
Herkese şâmil olur ihsânı Abdülkâdir'in

Bâzü'l-Eşheb Gavsü'l-A'zam Şeyhü'l-Ekber kendidir
Mazhar-ı sırr-ı Alî'dir cânı Abdülkâdir'in

Şeyhü'l-Ekber misk-i ezfer ana olmuşdur mürîd
Ser-te-ser tutdu cihânı sânı Abdülkâdir'in

Evliyâu'llâh ana ta'zîm idüp eğdi boyun
İns ü cinne irişür harmânı Abdülkâdir'in

Ol erenler şâhıdır pîrân iderler ahz-ı feyz
Şarkı garbı tutdu çün irfânı Abdülkâdir'in

Âşıkân feryâd iderler zikr-i "Yâ Hayyu" diyüb
Feyz-yâbdır silk-i meydânı Abdülkâdir'in

Cân u başla zikr idüp eyler semâ' başın urur
Mûcib-i hayret olur seyrânı Abdülkâdir'in

Mebde-i sırr-ı meâdı sâlike tefhîm ider
Gösterir seyr-i sülûk devrânı Abdülkâdir'in

Nefsini tezkiyye kalbi tasfiye içün müdâm
Sürülür leyl ü nehâr erkânı Abdülkâdir'in

Pîrime olmuş hediyye başımızda taşırız
Verd-i vird-i Hazret-i Geylânî Abdülkâdir'in

***Şemsi-i Mısrî** ana bir bende-i dîrînedir*
Dâhil-i bezm-i harîm dîvânı Abdülkâdir'in

39. sahîfede ismi geçen Besîm Bey Efendi'nin medhiyye-i mergûbesidir:

Genc-i esrâr-ı hafâ Hazret-i Abdülkâdir
Gül-i tâc-ı urefâ Hazret-i Abdülkâdir

Bilemez kadrini usfûr-ı zemîn
Bâz-ı şeh-nâz-ı semâ Hazret-i Abdülkâdir

Hasta-i mihnete rûh-âversin
Ey mesîhâ-yı rehâ Hazret-i Abdülkâdir

*Sırr-ı mi'râca dırahşende **sirâc***
*Nûr-ı **Vehhâc**-ı ulâ Hazret-i Abdülkâdir*[41]

Ârif-i nükte-i İsrâ sensin
Bârık-ı berk-ı sinâ Hazret-i Abdülkâdir

Ey kerâmâtı ki mısdâk-ı cihân
Keremi cilve-nümâ Hazret-i Abdülkâdir

Ey necîbü'n-neseb-i Âl-i Nebî
Mazhar-ı feyz-i velâ Hazret-i Abdülkâdir

*Medd-i yed ile **Besîm** efkârına*
Hazret-imdâd-resâ Hazret-i Abdülkâdir

Medhiyye:

Oldu dil hayrân-ı şânı zât-ı Abdülkâdir'in
Tutdu nûru âsumânı zât-ı Abdülkâdir'in

41. Hazret-i Pîr-i a'zamın esrâr-ı mi'râc hakkındaki kitâb-ı âlîleri Sirâcü'l-Vehhâc unvanlı te'lîf-i âlilerine telmihtir.

Beyt-i Ma'mûr-ı safâ eyler dil-i vîrâneyi
Medd-i dest-i iktirânı zât-ı Abdülkâdir'in

Çeşm-i hasretle bakarlar türbe-i nevvârına
Âsumânın ahterânı zât-ı Abdülkâdir'in

Feyz-i müstesnâsı kim şâyân-ı im'ân-ı nazar
Tutmuş aktâr-ı cihânı zât-ı Abdülkâdir'in

Ma'nevî râyâtının tahtındadır Afgân u Hind
İşte bak burhânı şânı zât-ı Abdülkâdir'in

İ'tirâf-ı acz ider vasfında ol **Vassâf** *kim*
Hâk-sâr-ı âsitânı zât-ı Abdülkâdir'in

Hz. Abdulkâdir, Bağdâd'da mebâdî-i ulûmu tahsîlden sonra, Kadı Ebû Saîd-i Mahzûmî'den ilm-i fıkh teallüm ettiği gibi Ebûbekir b. el-Muzaffer ile sâir muhaddisînden ehâdîs-i nebevîyye istimâ' eyledikten sonra va'z u tedrîse mübâşeretle sît ü şöhreti âlem-gîr olup zamânının imâmı olmuşlardı.

Mezheb-i Hanbelî'ye tâbi' olup Hanâbilenin şeyhi idi. Ulûm-ı edebiyyeyi, Ebû Zekeriyyâ et-Tebrîzî'den ahz etmiş idi. Müddet-i tahsîl ü tedrîste kendi kedd-i yemîniyle taayyüş ederdi. Kendilerinden Ebû Sa'd-ı Sümmânî gibi meşâhîr-i ulemâ ahz u istimâ' ve rivâyet etmişlerdir.

/38/ Bir hayli vakit Bağdâd'da va'z ile meşgûl olup, meclis-i enverleri merci'-i hâss u âm olduktan sonra halvete çekilip riyâzetle yaşamağa başlamış ve ba'dehû seyâhate çıkıp mücâhede-i nefse ve sahrâlarda ikâmetle, zühd ü ibâdete koyulmuş ve bâlâda ismi geçen Ebû Saîd Ali b. el-Mübârek el-Mahzûmî'den ahz-ı tarîkat eylediği gibi, Şeyh Ahmed-i Debbâs'la dahi hem-sohbet olmuştu.

Bağdâd ve Kerh civârındaki mücâhedâtı yirmibeş sene sürmüştür. **Tomâr**'da yazıldığına göre esnâ-yı mücâhededе eâzım-ı meşâyihden eş-Şeyh Hammâd b. Müslim ed-Debbâs ile sohbet ederek ilk inâbet-i tarîkatı müşârünileyhten almış Tâcu'l-ârifîn, Ebu'l-Vefâ-ı Kâkî'nin ve sâir eâzim-i sûfiyyenin sohbetlerinden de müstefîd olarak Şeyh Hammâd'ın nezdinde mücâhedâtla sülûk çıkarmış ve müşârünileyhe dâmâd olmuştur.

Sâdık Vicdâni Bey'in **Tomâr**'da yazdıkları gibi mücâhid-i â'zamın, bu mücâhedât-ı medîde ile vâsıl olduğu mertebe-i â'lâyı, bizim gibi erbâb-ı kâl u makâlin lisân-ı ebkemi takrîr, rekîkü'l-ifâde kalemi tasvîr edemez. Onu ehl-i hâl anlar.

520/(1126) senesinde kırk dokuz yaşında iken tekrâr akd-ı meclis-i va'z edip, lisân-ı irfân- beyânından nice hikem-i ilâhîyye sâdır olmakla şöhretleri âfâkı tutmuş, bilâd-ı baîdeden bezm-i irfânlarına gelenler günden güne çoğalmıştır.

528/(1134) senesinde Ebû Saîd medresesinde tedrîs ve iftâya; ve erbâb-ı aşk u irfâna, ta'lîm-i hakîkat ü ma'rifete başlamış, fürû' ve usûl-i fıkıhda ve tasavvufda bir kaç kitap te'lîf buyurmuşlardır. İşte tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye bu mücâhedât ile teessüs edip ondan sonra Hindistân'a kadar intişâr eylemiştir.

Takvâ ve tasavvufa müteallik ârifâne sözleri pek çoktur. **Melfûzât-ı Geylânî** unvânıyla elsine-i İslâmiyye'de cem' u tedvîn olunmuştur.

/39/ Sirâcü'l-Vehhâc fî Leyleti'l-Mi'râc, Fütûhu'l-Gayb, Gunyetü't-Tâlibîn Umdetü's-Sâlihîn, Behcetü'l-Esrâr, Vasiyet-nâme ve **Gavsiyye** nâmlarında âsâr-ı aliyye-i mu'teberesi zînet-bahş-ı eyâdî-i ashâb-ı irfândır.

Bunlardan başka, **Dîvân-ı Gavsi'l-A'zam** unvânıyla tasavvuf üzerinden hakîkat ve ma'rifete müteallik, Farisiyyü'l-ibâre mecmua-ı eş'ârı mütedâvildir.

Hz. Gavs'ın âşıklarından Besîm Efendi muharrir-i fakîre yazdığı bir mektûbunda der ki:

"Hakâyık-ı mütecelliyye-i ilâhiyyenin ümmet-i Muhammediyye üzerinde en âlî-nümûd, en gumûz-efrûz meâlim-i kudsiyyesinden olan sırr-ı akdes-i isrâyı, o mahremiyyet-i aksa'd-derecâta şâyân bir îkân-ı lâhûtî fütûh ile lisân-ı sünûha naklen teblîğ-i belîğ ile beyân edebilen âsâr-ı beşerin ekmel ve ecmeli, ulviyyet, ercahiyyet, ahseniyyet i'tibârât-ı âliyesiyle bi-hakkın Gavs-ı A'zam (*Kuddise sırruhu'l-ekrem*) efendimizin **Sirâcü'l-Vehhâc** unvân-ı münîriyle pertev-efşân te'lîf-i celîl-i kudsiyyet-nişânlarıdır. Metn-i muallâ-yı Arabiyyesiyle berâber merhûm ve mağfûr Muhtâr Efendi'nin tercüme-i belîgasını şâmil olarak vaktiyle hüsn-i sûretle tab'edilmiş olan bu kitâb-ı müstetâb-ı celîlin tilâveti semâvât-ı âliyâtın tabakât-ı hakâyıkını sutûr-ı nûr ile şerh ve inâre etmiştir. Emânu'llâh âşık ile ma'şûk-ı Vedûd'un bir olduğu nûr ve zulmet-i sûriyyenin verâ-yı perde-i istitâra çekildiği o leyle-i pür-esrâr-ı bî-renk ü bî-misâldir ki, hâlât u makâmât ve tecelliyyâtı Hz. Gavs-ı a'zam derecesinde izâkaya kim muvaffak olabilmiştir? O tahte'r-rumûz ne kadar muşa'şa' bir neşr-i künûzdur! (*Radıyallâhu anh ve kaddesa'llâhu sırrahû*) Hayret-kârâne tâ'zîm, ta'zîm-kârâne hayret!...

Medhiyye-i fakîrânem:

Mest itdi beni midhat-ı Abdülkâdir
Cezb itdi beni Hazret-i Abdülkâdir

Hubb u şerefi kalbime zînet virdi
Hayretde kodu rütbet-i Abdülkâdir

Uşşâkı için bâis-i şândır nisbet
Hasretde komaz re'fet-i Abdülkâdir

Feyz-âver olur âşıkına bi'llâh
Mürde-dîl için kudret-i Abdülkâdir

Zâhirde vü bâtında şefâat eyler
Tâlipler için âdet-i Abdülkâdir

Rûmâlî-i dergâhı olan süllâke
Dest-res olur himmet-i Abdülkâdir

Vasfında düşer acze nice ***Vassâf'ı***
Gâyetle büyük şevket-i Abdülkâdir

Şiirde **Muhyî** tahâllus buyurmuşlardır.

Âtîdeki nutuklar, enfâs-ı kudsiyyelerindendir:

نیست بیرون ودرونم ذرهء خالي زدوست
صورتم آینهء معنا بمعنی عین اوست

کر بیابی بسر تربت ویرانهء ما
بینی از خون جگر آب زده ختنهء ما

شکر لله که نمریم رسیدیم بدوست
آفرین باد برین همت مرادنهء ما

با أحد در لحد تنگ بگویم أي دوست
آشنایيم بتوغیر تو بیکانهء ما

محي از شمع تجلى جمالش ميشوخت
دوست ميگفت زهي همت مردانهء ما[42]

Zât-ı gavsiyyet-penâhîlerinin bilâd-ı İslâmiyyede pek büyük şöhretleri vardır. Kerâmât ve menâkıb-ı şerîfelerini hâvî, elsine-i muhtelifede müstakillen âsâr-ı adîde vücûda getirilmiştir.

Harâmeyn-i muhteremeyn'i ziyâret eyledikleri zamân zuhûra gelen hârikulâde ahvâlini, uşşâk-ı irfânları pek ehemmiyyetle kayd etmişlerdir. Mekke-i Mükerreme'de, Harem-i Şerîf'te dâimâ oturdukları makâmı, el-an ma'lûm olup, çâr-aktâr-ı âlemden gelen âşıklar burada teberrüken namâz kılar, duâ ederler. Medîne-i Münevvere'de, Ravza-i Seniyye'de dahi vardır. Bu abd-i kemter her iki makâmda da dergâh-ı azamet-i ilâhîyyeden niyâzda bulunmak şerefine mazhar oldum. Hindlilerin, müşârünileyhe meyl ü muhabbetleri çok ziyâdedir. O makâmât-ı mübârekede onları rû-mâl olurken gördüm. Döktükleri göz yaşlarına ve kalblerinden cûşa gelen aşk u muhabbet ve hürmete şâhit oldum.

Hz. Gavs, aktâb-ı erba'adandır. Nâm-ı âlîleri zikr olundu mu, kalb-i hazînim ihtizâza gelir. **Tefrîhu'l-Havâtır /40/** nâm eserde dördüncü menkabede في هلاك من[43] ذكر اسمه بغير طهارة diye gül-zâr-ı maânîden uzun uzadıya mertebe-i bülendinden bahs ve nakl-i hakîkat olunmuştur.

Medîne-i Münevvere'de bulundukları zamân kırk gün huzûr-ı saâdette ellerini göğsüne koyarak kâimen bulunmuşlar ve kıt'a-ı âtiyeyi tilâvet eylemişlerdir ki, **Tefrîhul-Havâtır**'da okudum:

ذنوني كموج البحر هي أكثر
ولكنها عند الكريم إذا عفا
كمثل الجبال الشم بل هي أكبر
جناح من البعوض بل هي أصغر[44]

Eser-i mezkûrde menkabe-i ûlâdan menkûldür:

---

42. "İçim ve dışım dosttan zerrece hâli değildir. Dışım mânânın aynası, mânâ ise onun aynıdır. Eğer bizim viran olmuş türbemize gelirsen, ciğer kanından sel basmış evimizi görürsün. Allâh'a şükür ölmedik ama dosta ulaştık. Bizim bu mertçe himmetimize helâl olsun. Daracık bir yer olan mezârda Allâh'a, "*Ey dost! Sana âşinâyız. Senden başkası bize yabancıdır.*" diyeyim Ey Muhyî! Tecellî mumundan onun cemâli yanıyordu. Dost ise bizim mertçe himmetimize, "*Aman ne güzel!*" diyordu." (H)
43. "Temiz olmadan isimleri anıldığı zamân, helâke sebep olacak zâtlar hakkında...." (H)
44. "Günâhlarım, denizin dalgası gibi, hattâ daha fazladır. Ya da, yüksek dağ gibi, hattâ daha da büyüktür. Lâkin onlar, affettiği takdîrde, Kerîm olan Allâh indinde, sivrisineğin kanadı gibidir, hattâ ondan da küçüktür." (H)

ذكر جواهر القلائد آخذ عمن مجمع الفضائل قال:

سمعت عن المشايخ الصوفية رضي الله عنهم أجمعين ، أن سيدنا الشيخ السّيد عبد القادر الكيلاني هو الغوث الأعظم . لأنه كلما الغوث ، فالمراد به هو رضي الله عنه . لأنه مخاطب من الحق به . كذا ذكر في الغوثية:

رأينا نبينا ليلة المعراج وشرف بتشريف الولاية المطلقة المحمدية وخلقة الوراثة المحبوبية في تلك الليلة المباركة كما نقل عنه رضي الله تعالى عنه أنه قال: لما عرج بجدي ليلة المرصاد وبلغ سدرة المنتهى ، بقي جبريل الأمين متخلفا وقال: يا محمد! لو دنوت أنملة لاحترقت .

فأرسل الله تعالى روحي إليه في ذلك المقام لاستفادتي من سيد الأنام عليه وعلى آله الصلاة والسلام فاشرفت به واستحصلت على النعمة العظمى والوراثة والخلافة الكبرى . وحضرت وأوجدت بمنزلة البراق حتى ركب على جدي رسول وعناني بيده حتى وصل (فكان قاب قوسين أو أدنى) . وقال لي: يا ولدي وحدقة عيني قدمي ، هذه على رثبتك وقدماك على رقاب كل أولياء الله تعالى .

وقال رضي الله تعالى عنه في بعض أشعاره:

وصلت إلى العرش المجيد بحضرت
فلاحت لي الأنوار والحق أعطاني
نظرت لعرش الله قبل تخلقي
فلاحت لي الأكلاك والله سماني
وتوجني بتاج الوصال لنظرة
ومن خلقه التشريف والقرب أكساني[45]

45. **"Cevâhirü'l-Kalâid** sâhibi, **Mecmûatü'l-Fezâil**'den naklen şöyle zikreder:
Sûfiyyenin ileri gelen şeyhlerinden (Allâh onların cümlesinden razı olsun) şöyle işittim: Efendimiz Şeyh Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, gavs-ı a'zamdır. Çünkü gavs zikredildiği zamân kasdedilen odur. Zîrâ o, Allâh tarafından bununla hitâb edilmiştir.
Kezâ, **Risâle-i Gavsıyye**'de zikredildiğine göre, kendisinden nakl edildiği gibi o, miraç gecesinde Hz. Peygamber (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'i gördü. Bu mübârek gecede. Muhammedî mutlak velâyet ve mahbûbiyyet vârisliği halkası şerefiyle şereflendi. O şöyle demiştir: Efendim (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) miraç gecesinde, miraca çıktığı ve Sidre-i Müntehâ'ya ulaştığında Cibrîl-i Emîn (*kuddise sırruhû*) geride kaldı ve şöyle dedi: Yâ Muhammed! Bir parmak ucu kadar daha yaklaşsam yanarım.
Allâh teâlâ, âlemlerin efendisi olan Rasûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'tan istifâde etmesi için bu makâma benim rûhumu ona gönderdi. Rûhum onunla şereflendi, ondan en büyük nimeti, verâseti ve en büyük hilâfeti elde etti. Burak'ın yerine ben geçtim. Rasûlullâh üzerime binip, yularımı eline aldı. Böylece (فكان قاب قوسين أو أدنى) makâmına ulaştı ve bana şöyle dedi: Ey oğul, ey benim

/41/ Hz. Şeyhü'l-Ekber (*Kuddise sırruhu'l-athar*) efendimiz **Fütûhât**'ında 73. bâbda Hz. Gavs-ı A'zam Efendimiz için böyle buyuruyor:

رجل واحدوقد تكون امرأة في زمان آتية. وهو القاهر فوق عباده. له الاستطالة على كل شيء سوى الله، شهم، شجاع، مقدام كثير الدعوى بحق، يقول حقا، ويكم عدلا وكان صاحب هذا المقام شيخنا عبد القادر الجيلي ببغداد. كانت له الصولة والاستطالة بحق على الخلق. كان كبير الشأن. أخباره مشهورة. لم ألقه، ولكن لقيت زماننا في هذا المقام. ولكن كان عبد القادر أتم في أمور آخره من هذا الشخص الذي لقيته. وقد درج الأخر ولا علم لي بمن بعده هذا المقام إلى الآن رضي الله عنهما.[46]

Şân-ı âlîlerinde hayret-zede olarak âsitân-ı irfânlarına rû-mâl olurum.

Pîşvâ-yı mürşid ü pîr-i muazzamsın meded
Hem şeh-i sâhib-tarîkat hem mükerremsin meded
Ser-firâz-ı mukbil ü hem nev'-i âdemsin meded
Nesl-i pâk bâis-i mevcûd-ı âlemsin meded

Cümlenin indinde makbûl ü müsellemsin meded
Kutb-ı âlem Gavs-ı A'zam zât-ı ekremsin meded

Oldu Abdülkâdir-i Geylânî nâm u şöhretin
Hep bilir bây u gedâ kadrini hem mâhiyyetin
Dâimâ pervâz iderken şâh-bâz-ı himmetin
Sâlike câ-yı emândır âstân-ı devletin

Cümlenin indinde makbûl ü müsellemsin meded
Kutb-ı âlem Gavs-ı A'zam zât-ı ekremsin meded

---

göz bebeğim! Benim şu ayağım, senin boynunda, senin ayakların da, Allâh teâlânın bütün evliyâlarının boynuna basmış vaziyettedir.
Abdülkâdir-i Geylânî (*radıya'llâhu anh*) ba'zı şiirlerinde şöyle demiştir:
Efendimle Arş-ı Mecid'e ulaştım, nurlar bana göründü ve Hak teâlâ bana ihsânda bulundu.
Yaratılmadan önce, Arşu'llâh'a nazar etti, mülkler bana göründü, beni Allâh isimlendirdi.
Bir bakışla, bana, visâl tâcı giydirildi, Arkasından da, bana şeref ve yakınlık hâsıl oldu." (H)

46. "Gavs, bir şahıstır. Bazan kadın olması da mümkündür. Allâh teâlâ, kulları üzerine gâliptir. Gavs ise, Allâh'tan başka her şey üzerinde tasarruf sâhibidir; O cesur ve kahramandır, gayret sâhibidir; hakkı müdâfaada azimlidir; Hakk'ı söyler, adaletle hükm eder. Bu makâmın sâhibi, şeyhimiz, Bağdâdlı Abdülkâdir-i Geylânî idi. O, diğer mahluklar üzerinde gerçekten güç ve kuvvet sâhibi idi. Onun şânı yüce menkabeleri meşhûrdur. Ben onu görmedim. Zamânımızda, bu makâmda birisiyle karşılaştım. Fakat Abdülkâdir-i Geylânî, diğer işlerinde gördüğüm bu şahıstan daha mükemmel idi. Diğerlerine üstün idi. Abdülkâdir-i Geylânî'den sonra, bugüne kadar, bu makâma kimin geçtiği husûsunda bilgim yoktur. Allâh onlardan razı olsun." (H)

Cânib-i dilden nesîm-i himmetin itse güzer
Bû-yı feyzinden sana âşık olan cândan geçer
Âcizin Vassâf-ı pûr-ekdârın istimdâd eder
Lutf idüp ihsân-ı feyzinden ana göster eser

Cümlenin indinde makbûl ü müsellemsin meded
Kutb-ı âlem Gavs-ı A'zam zât-ı ekremsin meded

Üsküdarlı Şeyh Hayrullâh Taceddîn-i Rufâî, Hz. Gavs medhiyyesinde der ki:

Gavs-ı A'zam Hazret-i Sultân Abdülkâdir'in
Zâhir ü bâtın tasarruf rûh-ı vâlâsındadır
Bendesi ol dergeh-i aşkında dâim Tâciyâ
Cümle uşşâk-ı ilâhî feyz-i ulyâsındadır

/42/ Hz. Gavs, 561 sene-yi hicriyesi şehr-i Rebiu'l-âhirinde (Şubat 1166) hastalandı. Rıhletleri takarrüb edince cânib-i gaybdan bir mektûb zuhûr etmekle mahdûmlarına göstermişler,(المكتوب من المحب إلى المحبوب)[47] buyurmuşlardır.

Yedi gün tamâm olunca, hâl-i ihtizâr rû-nümâ oldu. Mürîdan-ı hâlisü'l-cenânları nezd-i âlîlerinde pervâne gibi sûzân oluyorlardı. Hz. Pîr, bir müddet ağladılar, sonra tebessüm buyurdular. Bu hâli merak eden bende-gânına,

"Kendimin gaybûbiyyeti hâlinde mürîdânımın ve tarîkat-ı aliyyeme mütemessik olacak ümmetin hâlini düşündüm de ağladım. Sonra tebşirât-ı ilâhîyye ile mübeşşer oldum ki, gerek sizin, gerek tarîkıma mütemessik olanlar için bana imdâd kuvveti ihsân buyurulunca mesrûr oldum, tebessüm ettim." buyurup, makâm-ı fahrda:

انا قطب الأقطاب الوجود حقيقة
توسل بنا في كل هول وشدة

على سائر الأقطاب قولي وحرمتي
أعيشك في الأشياء طراب همتي

47. "Mektup, sevenden sevgiliyedir." (H)

وكن قادري الوقت لله مخلصا
فجدي رسول الله أعني محمدا

لعيش سعيدا صادقا لمحبتي
أنا عبد القادر دام عزي ورفعتي[48]

buyurdular

Bu kıt'a da enfâs-ı kudsiyelerindendir ve türbe-i şerîfelerinin kapısı bâlâsında yazılı imiş:

على بابنا قف عند ضيق المناهج
تعز بعلي القدر من ذي المعارج
ألم ترى أن الله أسبغ نعمة
علينا وولينا قضاء الحوائج[49]

Hayât-ı sûriyyelerinin son dakîkalarında, seslerini yükselterek üç def'a, "*Allâh, Allâh, Allâh*" diye zikr edip, ba'dehû zikr-i hafî ile meşgûl iken, cânını Hazret-i Cânân'a teslîm eylemiştir. (*Radıya'llâhu anhu*)

Mahdûm-ı mükerremleri Seyyid Abdürrezzâk hazretlerine son vasiyetleridir:

يا ولدي! وفقنا الله تعالى وإياك المسلمون . امين .

اوصيك بتقوى الله وطاعته ولزوم الشرع وحفظ حدوده . إن طريقتنا هذه مبنية على الكتاب والسنة وسلامة الصدر وسخاء اليد وبذل الندى وكف الجفا وحمل الأذى والصفح عن عثرات الإخوان .[50]

---

48. "Ben gerçekten mevcûd kutupların kutbuyum. Sözüm ve hürmetim diğer kutupların üstündedir. Her musibette ve sıkıntıda vesîle kılın bizi, himmetimle bütün her şeyden kurtarırım sizi. Muhabbetimle, mutlu ve doğru olarak için vaktinizi, Allâh için ve ihlasla harcayanlardan olun. Rasûlullâh, Muhammed (salla'llâhu aleyhi ve sellem.) benim ceddimdir. Ben ise Abdülkâdir'im, izzetim ve rîf'atim devâm etmektedir." (H)

49. "Yolların daraldığı anda kapımızda dur da sen, Mirac sâhibinin ulaştığı yüceliğe eriş. Allâh'ın bize ne kadar bol nimet verdiğini görmüyor musun? O, bizim ihtiyaçlarımızı karşılayan yegâne dosttur." (H)

50. *"Ey oğul! Allâh, bize ve sana müslümânlara yardım etmeyi nasib etsin. Âmîn."*
Sana Allâh'tan korkmayı, O'na ibâdet etmeyi, şerîatına bağlanmayı, Allâh'ın hudûdunu muhâfaza etmeyi tavsiye ederim. Çünkü bizim bu yolumuz, kitap ve sünnete, gönlün selâmetine, elin cömertliğine, hayrı yaymağa, cefayı defetmeye, eziyete katlanmağa ve ihvânın hatâlarını görmemeğe dayanmaktadır." (H)

/43/ Zamân-ı intikâlleri, şehr-i Rebîu'l-âhir'in onbirinci Pazartesi gecesi, salât-ı işâânın akabindedir. Na'ş-ı gufrân-nakşları yüzbinlerce ehl-i İslâm'ın dûş-ı ihtirâmında olarak, Bağdad'da, **Bâbü'l-Ezc**'de kâin merkad-i münîflerine nakl olundu. Bâlâda yazdığım vechile doksanbir sene muaammer olmuştur. Evlâd-ı kirâmları on yediye bâliğ olmuştur. Merkad-i münîfleri üzerine bir türbe-i şerîfe inşâ olunup, zamânımıza kadar ağniyâ-yı İslâmiyye tarafından i'mâr ve tezyînine sarf-ı nakdiyye-i himmet olunmuştur. Altın ve gümüşten ve mücevherden eşyâ-yı zî-kıyem vakf edilmiş ve Hind mihrâcelerinden arz-ı hizmet edenler görülmüştür.

Bağdâd'da vaktiyle, İdâdî-i Askerî Mektebi'nde muallimlikte bulunmuş, taallukâtımdan İbrâhîm Bey merhûm, müşâhedâtına istinâden nakl etti:

Hind mihrâcelerinden biri, Hz. Pîr'in sandûkaları üzerine örtülmek üzere, kâmilen inci ve mücevherle tersî' olunmuş pûşîde ihdâ eylemiştir. Her Cuma günü örtülür ve hânkâh-ı şerîfte, icrâ-yı âyîn-i tarîkat olunurmuş. Tarîkat-ı aliyyeleri Hindistân'da daha ziyâde münteşir imiş. Fi'l-hakîka, Hindistân'dan her dâim külliyyetli züvvâr gelir, âsitâne-i aliyyede misâfir kalırlarmış. Onların gösterdikleri âsâr-ı ta'zîmiyeyi görenlerden işittim. Yüzlerini sürerek türbe-i şerîfelerine öyle dâhil olurlarmış.

Gavs-ı aktâb-ı dilâ Hazret-î Abdülkâdir
Şâh-ı iklîm-i bekâ Hazret-i Abdülkâdir
Şems ider cezbe ile nisbet iden bendesini
Mazhar-ı nûr-ı Hudâ Hazret-i Abdülkâdir

Müstakîm-zâde Süleymân Sa'deddîn Hazretleri, Cenâb-ı Abdülkâdir'in sandûka-i kabrinde muharrer olan:

إذا ضاقت حالي اشتكيت لخالقي
ثديرا على تيسير كل عسير[51]

beytiyle ibtidâ eden beş beytin Türkçe olarak şerhini, **Şerh-i Ebyât-ı Sandûka** nâmıyla yazmıştır ki, Pertev Paşa Kütüphânesi'nde, 614 numaralı mecmûada görülür. Bu hakîkati, urefâ-yı asırdan İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl Bey meydâna çıkarmıştır. Cenâb-ı Hak ondan da râzı olsun.

/44/ İmdâd u tasarrufta meşhûr-ı âlemdir. İsmâîl Hakkî-i Celvetî hazretleri **Ahid-nâme**'sinde yazıyor:

51. "Sıkıştığım zamân hâlimi, her zorluğu kolaylığa çevirmeye kâdir olan Allâh'a havâle ederim." (H)

"Ali Sahâvî, Tercüme-i Hazret-i Abdülkâdir-i Geylânî'de tasrîh ve Ebu'l-Meâlî'den nakl ettiği gibi **Fevâid-i Hümmâniyye**'de münderic olduğu üzere Hz. Abdülkâdir, *"Her kim, bir şiddetinde nidâ ve istiğâse ve benden istimdâd eylese, ol şiddeti ferece ve kürbeti ferah ve sürûra mübeddel olur ve ismimle bana nidâ eylese ve beni vesîle edip, Hak teâlâ'dan istiânet eylese, elbette hâceti revâ olur."* buyurmuşlardır. Eğer bir kimse iki rek'at namâz kılıp, her rek'atta ba'de'l-Fâtiha, onbir İhlâs okur ve ba'de's-selâm tekrâr onbir ihlâs ve salât u selâm kırâat ederek, sağ ayağıyla şark ve garb tarafına onbirer hatve yürüdükten sonra, ayaklarını birleştirip tevakkuf ve nidâ eyleye ki, (يا سيدي ، يا عبد القادر ! إني جعلتك الوسيلة إلى الله في قضاء حاجتي), ya'ni *"Ben seni Hak teâlâ'ya vesîle edip hâcetimin husûle gelmesi emrinde senden ricâ ederim."* dese, bi-izni'llâhi teâlâ nâil-i merâm olması mukarrerdir. Bu husûsta ulemâ-yı kirâm bâ-husûs meşâyih-ı izâm ta'lîm-i vasiyet ettiler."

Tefrîhu'l-Havâtır'da, **Behcetü'l-Esrâr**'dan da aynı sûretle nakl olunuyor. Ancak tevessülde daha tafsîlat münderictir. Mes'ele ihlâs ile tevessüldedir. Bu abd-i fakîr, mükerreren bu fi'l-i memdûhu ihtiyâr ettim ve âsâr-ı bâhiresini derhâl gördüm, el-hamdü lillâh.

Server-i ehl-i velâyet pîrim Abdülkâdir'in
Bende-i dîrînesi ***Vassâf****-ı bî-evsâfdır*

Âsitân-ı pâkine nisbetle fahr itmekdeyim
Pîr-i âlî-himmetim gencîne-i eltâfdır

* * *

Hamdü li'llâh geşt idüp âlemleri ser-tâ be-pâ
Düşdü râhım câyına Sultân Abdülkâdir'in

Evliyâ taksîm idince bende-gânım tâ-ezel
Düşmüşüm ben pâyına Sultân Abdülkâdir'in

Lâ edrî nâzımehû

Bir mühimme:

Hz. Şeyhu'l-Ekber efendimiz, **Fütûhât**'ın cild-i sânîsinde, **Kitâb-ı Zekât**'ta *Şuhhu'n-nefs ve buhlu'n-nefs* bahsinde buyurur ki:

"İddihâr-ı emvâl edenler, ya budur ki: Kendilerine ârız olan bir vakt-i hâcet için alâ-basîretin iddihâr ederler; yahut lâ-an-basîratin iddihâr eylerler. Lâ-an-basîretin, iddihâr-ı emvâl edenler bizce müsellem değildir. Onlar ehlu'llâhtan olamazlar. Zîrâ ashâb-ı basîret değildirler. Basîret üzere iddihâr-ı emvâl edenler ikiden hâli değildir:

Biri budur ki; kendilerinin vâkıf olduğu bir emr-i ilâhî ile iddihâr ederler ve böyle olduğuna da hükm ederler. Dîgeri emr-i ilâhî ile olmayarak iddihâr-ı emvâl eylerler. Eğer emr-i ilâhî ile iddihâr etmişler ise, o kimse abd-i mahzdır. Onunla bizim sözümüz yoktur; çünkü me'mûrdur. Abdülkâdir-i Cîlî hazretleri hakkında da böyle zan ederiz. Çünkü o Hazret'in makâmı bu idi, Allâhu a'lem. Zîrâ o Hazret'te âlem-i tasarruf neşesi var idi."

Nakşibendî faslında da zikr olunacağı üzere, Hz. Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşıbend efendimiz, Hz. Gavs'ın ravza-i mübârekelerini ziyâret kasdıyla, Buhârâ'dan teşrîf buyurmuşlardır. Hz. Gavs'a bi't-tevessül selâm vermiş ve selâm almıştır. Neş'e-i mahsûsa te'sîriyle:

پادشاه هر دو عالم شاه عبد القادر ست
سرور أورد آدم شاه عبد القادر ست
آفتاب ماهتاب عرش و كرسي وقلم
نور قلب أز نور أعظم شاه عبد القادر ست[52]

Ve

سگ درگاه پيران شوي
چو خواهي قرب رباني
كه بر شيران شرف داردر
سگ درگاه گيلاني[53]

buyurmuşlardır.

Hz. Gavs-ı A'zam efendimiz, **Tefrîhu'l-Havâtır**'da yazıldığı üzere ziyy-i ulemâda telebbüs ederlermiş, zî-kıymet kumaşlardan ma'mûl elbise giydikleri vâki' imiş. Esnâyı va'zda dâimâ kürsüye çıkarlar, sözleri sür'atle ve savt-ı bülend ile söylerlermiş; söze başladıkları zamân, kulûb-ı kâsiye ashâbı bile dûçar-ı ra'şe olur; ve te'sîrât-ı hasenesini görürlermiş. Ale'l-ekser Cuma günleri va'z u nasîhat buyururlarmış.

Şahsen gâyet heybetli imiş. Mekârim-i ahlâk sâhibi olduklarından, her gören meclûb ve meftûn olurmuş. Bedenen zaîf, murabbau'l-kâme, arîzu's-sadr, arîzu'l-lihye, esmerü'l-levn, melîhu'l-vech ve mahbûbu'l-kulûb imiş.

52. "Her iki âlemin şahı, Şâh Abdülkâdir'dir. İnsanoğlunun baştâcı şah Abdülkâdir'dir. Güneş, ay, arş, kürsî ve kalem ve kalbin nûru hep Şâh Abdülkâdir'dir" (H)

53. " Dâimâ Allâh'a yakın olmak istersen, gece pîrler dergâhının köpeği (gibi) ol. Çünkü Geylânî dergâhının kapısında köpek olmak, arslanlar için büyük şereftir " (H)

Şemâil-i aliyyeleri: Nahîfü'l-beden, orta boylu, göğsü geniş, alnı açık, buğday benizli, saçları omuzlarına kadar uzun idi.

Olmuşum meftûn-ı irfân kerâmet-güsteri
Kutb-ı aktâb-ı cihân Sultân Abdülkâdir'in

Pîşvâ-yı ehl-i Hak hem ser-firâz-ı evliyâ
Rehnümâ-yı âşıkân Sultân Abdülkâdir'in

/46/ *Fehmile anın uluvv u kadrini hayrân olup*
Virmişim yoluna cân Sultân Abdülkâdir'in

Bende-i nâçîzi oldum iftihâr itmekteyim
Dest-gîr-i bende-gân Sultân Abdülkâdir'in

Himmeti irdi ***Sümûhî*** *kem-tere buldu şeref*[54]
Gavs-ı yektâ-yı zamân Sultân Abdülkâdir'in

Hz. Gavs-ı A'zam, "Bâzu'l Eşheb" diye tavsîf olunur. *Bâz*, doğan denilen şikârî bir kuş: *Eşheb*, beyâz ma'nâsına olup, Bâzu'l-Eşheb hakkında, azîzim Şeyh Mustafa Sâfî Efendi hazretlerine sordum; *"Oğlum, bu bir nevî' kuştur ki, bulunduğu yerden ufukta bir av görse, derhâl yetişir, onu avlar, onun elinden kurtulmak imkânı yoktur. Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimiz de, manzûr-ı âlîleri olanları kendilerine teshîr eylediklerinden, bundan kinâye olarak o ta'bîr kullanılmıştır."* buyurdular.

Bâzu'l-Eşheb pây-mâlıdır sevâd-ı şeş-cihât

Cenâb-ı Gavs'ın te'sîr-i hâl ü kâliyle ihtidâ eden Mûsevî ve Îsevînin beş yüzden ve kesb-i salâh eyleyen süfehânın da binden fazla olduğunu, Sâdık Vicdânî Bey, **Tomâr**'da yazmıştır.

Uluvv-ı kadr-i Abdulkâdir'i evc-i ulâdan sor
Gubâr-ı hâk-i na'leynin rikâb-ı evliyâdan sor
O bâz-ı ser-firâzın âşiyânı nerdedir bilmem
Anı bâlâ-nişîn-i bâr-gâh-ı Kibriyâ'dan sor

Lâ

54. Şeyh Müştâk, kemterî-i Kâdirî bu abd-i ahkara (Sümûhî) lâkabını vermişti.

Hz. Gavs-ı A'zam efendimizin hânkâh-ı münîflerinin avlusu olup, kenârdaki odalar hucurâttır. 1 numaralı mahal, Hz. Pîr'in mahdûmlarının türbesidir.

Gavs-ı A'zam efendimizin türbe-i şerîfesi ve câmi'-i münîfleri olup türbelerinin kubbesi çini kaplıdır.

ŞUABÂT-I KÂDİRİYYE

Esediyye, Îseviyye, Ganiyye-i Kâdiriyye, Yâfiiyye, Eşrefiyye, Hilâliyye-i İsmâîliyye, Garîbiyye, Hâlisiyye, Hindiyye, Hammâdiyye, Makdisiyye, Enveriyye.

Hülâsa-i kelâm, tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriye, kesîrü'ş-şuabât bir menhec-i hak-nümâ-yı sedâddır.

Şuabât-ı Kâdiriyye hakkında Sâdık Vicdânî Bey, tedkîkât-ı mühimmede bulunup, **Tomâr**'ın ikinci cüz'ü olarak tab' ve neşr eylediği eserde tafsîlatta bulunmuştur. Onun mütâlaasını tavsiye ederim.

/47/ Esediyye Şu'besi: Hulefâ-yı Hz. Pîr'den Şeyh Seyyid Abdullâh el-Esedî'ye mensûbdur. Hicâz'da münteşirdir.

Îseviyye Şu'besi: Hulefâ-yı Hz. Pîr'den, Şeyh Îsâ hazretlerine mensûbdur.

Ekberiyye Şu'besi: Hz. Şeyhu'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî (*kuddise sırruhu'l-celî*)'ye mensûbdur.

Ganiyye-i Kâdiriyye: Abdulganî-i Nablusî'ye mensûb olup, o da Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'e merbûttur.

Yâfiiyye Şu'besi: İmâm Yâfiî hazretlerine mensûbdur.

Eşrefiyye Şu'besi: Eşref-zâde Abdullâh-ı Rûmî hazretlerine mensûbdur.

Hilâliyye Şu'besi: eş-Şeyh Muhammed Hilâl er-Râm el-Hemedânî eş-Şâfiî'ye mensûbdur.

Rûmiyye Şu'besi: eş-Şeyh İsmâîl-ı Rûmî hazretlerine mensûbdur.

Garîbiyye Şu'besi: eş-Şeyh Muhammed Garîbullâh el-Hindî'ye mensûbdur.

Hâlisiyye Şu'besi: eş-Şeyh Ziyâeddîn Abdurrahmân Hâlis et-Talebânî el-Kerkûkî'ye mensûbdur.

Hammâdiyye Şu'besi: eş-Şeyh Müslim el-Hammâdî veya eş-Şeyh Abdülkâdir el-Hammâdî'ye mensûbdur.

Makdısiyye Şu'besi: Alâ-rivâyetin İmâm Muvaffakuddîn el-Makdisî'ye mensûbdur.

Enveriyye Şu'besi: eş-Şeyh Osmân Şems Nûreddîn Efendi hazretlerine mensûbdur.

Müştâkıyye Şu'besi: eş-Şeyh Muhammed Müştâk Efendi hazretlerine mensûbdur.

HZ. ŞEYH-İ EKBER MUHYİDDÎN-İ ARABÎ (Kuddise sırruhu'l-celî)

/48/ İmâmu'l-muhakkîkîn, burhânu'l-mudakkıkîn, ufku'llâh ve a'lemu'l-ulemâ Muhyiddîn-i Arabî (*Kuddise sırruhu'l-alî*) hazretleri, nûr-ı dîde-i ehl-i ma'rifettir. Hicret-i Nebevîyyenin 560 senesinde, şehr-i Ramazânın on yedinci (28 Temmuz 1165) Pazartesi günü veya gecesi, âlem-i dünyâyı vücûd-ı bihbûd-ı âlîleriyle tezyîn buyurmuşlardır. Mahall-i tevellüdleri Endülüs bilâdından Mürsiye kasabasıdır ki, Endülüs bilâdı el-yevm İspanya denilen mahaldir.

İsm-i şerîfleri Ebûbekir Muhyiddîn Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullâh el-Arabî el-Garbî et-Tâî el-Hâtemî el-Endülüsî'dir. Meşhûr âlim Hâtem-i Tâî neslindendir. "Şeyh-i Ekber", "Muhyiddîn-i Arabî", "İbn-i Arabî" nâmlarıyla yâd olunurlar.

هو الشيخ محي الدين أعرف وقته
لقد صح إيماني بكل كلامه
بفتح فتوحات عوارفه تنشر
فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر[55]

Bilmiş ol Hazret-i Şeyhim sana imânım var
Ne şerefdir seni sevmek sana burhânım var
Der-i irfânıma nisbet idiyor **Vassâf'ın**
Bilmiş ol hazret-i şeyhim sana imânım var

55. "O, Şeyh Muhyiddîn b. Arabî ki, zamânında kalbleri fethetmekte en çok bilinen bir velîdir. Nitekim, onu anlayanlar, gün geçtikçe daha da çoğalmaktadır. Onun her söylediği söze îmânım tamdır. Bunun için isteyen îmân etsin, isteyen inkâr " (H)

Hz. Şeyh-i Ekber, **Fütûhat**'ta nakl eder ki, peder-i mükerremleri, bir erkek evlâdı olmamasından nâşî pek me'yûs idi. Endülüs'den te'sîr-i ilhâm ile Bağdâd'a gelmiş ve Hz. Abdülkâdir efendimize mülâkî olarak, kendisine bir evlâd ihsân buyurmasını Cenâb-ı Hak'dan temennî eylemesi ricâsında bulunmuştur. Hz. Gavs, bir teveccüh buyurarak, "*Levha nazar ettim, kısmetinde evlâd görünmüyor.*" demesiyle melûl olmuş ve ağlamıştır. Her hâlde temennîde bulunmasını istirhâm edince, Hz. Abdülkâdir, Şeyh-i Ekber'in pederini kendisine takrîb ile, bir müddet arka arkaya vererek oturmuşlardır. "*Temenniyyât-ı hâlisa-i ubûdiyyet-kârânemiz üzerine bizim sulbümüzden gelecek bir evlâdı, Cenâb-ı Vâhibü'l-âmâl size bahş eylemiştir. Hemen zevcenize mukârenet ediniz, bi-iznillâhi teâla bir evlâdın olacaktır.*" diye beşârette bulunmuşlardır.

Himmet ve kudret-i evliyâ büyüktür, inkâr olunmaz. Bir sene sonra **/49/** Hz. Şeyh-i Ekber dünyâyı teşrîf buyurmuştur. İşte Hz. Şeyh'in, Cenâb-ı Abdülkâdir'den feyz aldığı bu nokta-i nazardandır. Bir de, İsmâîl Hakkı hazretleri, **Kitâbü'l-Hitâb**'ında yazarlar ki:

> "Cenâb-ı Abdülkâdir'e Cennet'ten ihrâc ve ihsân ve ilbâs olunan hırkayı, zamân-ı intikâllerinde ashâbına vasiyet edip, "*Mağrib'den azîzü'l-vücûd bir zât zuhûr edecektir. Bu hırkayı ona teslîm ediniz.*" diye emir buyurmuşlardır. Şu emirleri üzerine ashâbı, Mağrib'den zuhûr edip, şöhret-i fazılâneleri cihâna şâyî olan Hz. Şeyh-i Ekber'in, Cenâb-ı Abdülkâdir'in buyurduğu zât olacağını ta'yîn ile, hırkayı Hz. Şeyh-i Ekber'e teslîm eylemeleriyle, Hz. Şeyh-i Ekber, "*Bu hırkada cennet kokusu vardır.*" diye almış, kabûl etmiş, o da intikâlinde oğlu Sadreddîn-i Konevî hazretlerine ihdâ eylemiştir. Tafsîli âtîde gelecektir."

Hz. Muhyiddîn, İspanya'nın Sevil Şehri'nde, - o zamân İşbiliye nâmıyla meşhûrdur - burada İbnu Beşkevâl, Muhammed, Ebû Muhammed, Ebûbekir b. Hâlef, Şeyh İbn-i Zerfûn ve Şeyh Ebû Muhammed Abdulhak el-İşbilî el-Ezdî gibi mütebahhirîn-i ulemâdan ahz-ı ulûm eylemişlerdir.

İşbiliye'de tahsîlden sonra 598/(1202) senesinde Mekke-i Mükerreme'ye azîmetle bir müddet ikâmet ve ba'dehû Mısır, Şam, Irak, Sivas taraflarına azîmet ve oradan Konya'ya muvâsalat buyurmuşlardır. Burada meşâhîr-i ulemâdan, Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin vâlidesini tezevvüc buyurmuşlar ve Cenâb-ı Sadreddîn'e hilâfet vermişlerdir.

Şeyh-i Ekber, Konya'dan Şam'a hicret ile ibâdât u tâat ve te'lîfât ile meşgûl olmuşlardır.

Şeyh-i Ekber, bir misli daha gelmemiş eâzım-ı İslâmiyye'dendir. Menâkıb-ı celîle ve mehâsin-i celîlesini hâvî eserler yazılmıştır.

İrtihâli:

/50/ Şam'da irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. "Mâte kutbu hümâm" (مات قطب همام) 638/(1240) vefât târîhidir.

Sâlihiye'de türbesi hâlen ziyâret-gâh-ı ins ü cândır.

Avrupalılar bile irfân ve kemâlinin hayrânı olduklarından, hakk-ı âlîlerinde, elsine-i ecnebîyyede de eserler te'lîf olunmuştur. Tarîkaten nisbetleri, Şeyh Cemâleddîn Yûnus b. Yahyâ el-Abbâs hazretleri vâsıtasıyle Hz. Abdülkâdir'e ve Şeyh Takiyyüddîn-i Câmî vâsıtasıyle Hızır (*aleyhi's-selâm*)'a peyveste olduğu gibi, Şeyh Ebû Medyen-i Mağribî hazretlerinin de füyûzât-ı tâmmesine mazhar olmuşlardır.

Ba'zı âsârda Hz. Şeyh-i Ekber'in zâhiren Cenâb-ı Abdülkâdir'den feyz aldığı ve müşârünileyh ile mülâkâtı yazılmış ise de, yanlıştır. Zîrâ Hz. Abdulkâdir 561/(1166)'de terk-i âlem-i fenâ eylemiş, Hz. Şeyh ise 560/(1165)'da zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olmuştur ki, o zamân İspanya'da bir yaşında idi.

Hz. Şeyh, üçyüzden mütecâviz evliyâu'llâh ile görüşüp istifâza buyurduklarını **Fütûhât-ı Mekkiyye**'de ve **Rîsâletü'l-Hırka**'da yazıyorlar. Tarîkı, cemî'-i turukun mecmûasıdır.

Hakk-ı âlîlerinde yazılan bir eserde, "*Müellefât-ı kudsiyyeleri uluvv-ı ka'blarına burhân-ı âdildir. Hızır (aleyhi's-selâm) ile musâhabede ve telebbüs-i hırka-i husûsî-i ma'nevîleri dahi erbâb-ı irfâna ma'lûm bir keyfiyyettir.*" denilmiştir.

Şeyh-i Ekber, sâhili bulunmaz bir bahr-ı ma'rifettir. Şâm-ı şerîfde bulundukları zamân, ağniyâ-yı memleketin pek çok in'âm ve iltifâtlarına nâil oldular ise de, hiç birine rağbet göstermeyip, kifâf-ı nefslerinden fazlasını tasadduk eylemişlerdir.

Ağniyâdan biri, bin altın değerinde bir konak ihdâ eylemişti. Şeyh-i Ekber hazretleri içinde otururlar iken, bir sâil gelip, Allâh rızâsı için bir şey ister. Cenâb-ı Şeyh ise, "*Burada bu evden gayri bir şeyim yoktur, al bunu.*" deyip konağı fakîre teslîm etmişlerdir.

Müellefât-ı celîlerinden tahkîk olunabilmiş olan âsârı beşyüzü mütecâvizdir. Kâtip Çelebi'nin rivâyetine göre altıyüze bâliğ olur.

/51/ Kısm-ı a'zamı ilm-i tasavvufdan olup muhteviyyât-ı ma'nâsını ihâta etmek her yiğidin kârı değildir. Her biri, bir deryâ-yı bî-pâyândır.

Bâ'zı kimseler, âsâr-ı aliyyelerinden hakâyık-ı ma'nâ istihrâc edemediklerinden, şân-ı âlîlerinde, hâşâ sümme hâşâ, "*Şeyh-i ekfer*" demişler, küfrüne kâil olmuşlar ise de, Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin, o gibi şâibeden vâreste olduğuna ve kendilerinin bi-hakkın irfân-ı celîl-i Muhammedî'ye vâkıf; hakâyık-ı ilm-i tevhîdi ârif bulunduğuna îmân eden erbâb-ı irfân dahi bî-nihâyedir.

Zamânımız efâhım-ı ulemâsından bir zât ile hem-sohbet oluyordum. Muharrir-i fakîrin, tarîkat-ı aliyyeye müntesib olduğumu bildiğinden, bahsi Hz. Muhyiddîn'in **Fütûhât**'ına nakl ile, "*Efendim medresede müretteb ulûmu tahsîlden sonra Hz. Şeyh'in âsârını tetebbu' etmeğe azm eyledim. **Fütûhât**'ı okumağa başladım. Fukahânın, muhaddisînin, müfessirînin fikirlerine muhâlif bir çığırda mübâhase yürütüldüğünü görünce, mütâlaasına devâmdan tehâşî ettim. Fakat bu ilmin, herhâlde daha yüksek bir mertebe-i zevkde anlaşılacağına îmân ile, **Fütûhât**'ı öptüm rafa koydum.*" demiş idi.

Zevk-i tevhîde âşinâ olmak için isti'dâd lâzım ve Hz. Şeyh'in âsârı batnu'l-butûna âit olmakla, "*İlm-i zâhirin fevkinde herhâlde ilm-i bâtın vardır.*" diye îmân eylemek muktazî olup ulemâyı zâhirenin beyânâtının fevkinde nice hakâyık u dakâyıktan bahseden o sultân-ı ma'rifetin şân-ı pâkinde zebân-dırâzlık etmek muvâfık-ı insâf değildir.

Kâtip Çelebi merhûm, **Mizânü'l-Hak fî İhtiyâri'l-Ehak** nâm kitâbında, "*Ekser âsârında cemâl, semt-i celâl üzre râcih ve gâlib olmakla, sonra gelenlerin kîl ü kâline müeddî olup şânında halk ihtilâfa düşmüşlerdir.*" diyor.

Hz. Şeyh, vahdet-i vücûda kâil olanların kıdvesidir.

/52/ Muhakkıklar cemî'-i ulûmda celâdet-i kadrini tasdîk eylemişlerdir. Tasavvufta tutmuş oldukları meslek pek âlî olup, onun mertebe-i refîasına kimse erememiştir. Şiir ve edebdeki kudreti ise hâiz olduğu makâm-ı âlî ile mütenâsibtir. Aleyhlerinde bulunanlar hakkında kendilerinden olunan suâle cevâblarında, "*Bize i'tikâdı ve tarîkımıza sülûku olanlar, şefâatımıza muhtâc değillerdir. Bizim şefâatimiz belki bize ezâ ve cefâ ve bizi inkâr edenleredir.*" diye büyüklüklerini göstermişlerdir.

Musannefât-ı celîlelerinin ekseri mükâşefât ve vukû' bulan ilhâmât eseridir. Henüz ma'nâsı keşf olunamamış pek çok hakâyık-ı beyâniyyeleri vardır.

Müstakîm-zâde, **Ahid-nâme**'sinin 113. bahsinde der ki:

> "Hâl olmadıkça, Şeyh-i Ekber hazretlerinin kitaplarını mütâlâa eylemeye. Zîrâ âdâb-ı şer'a muhil olan mâddeye îkâ edip, zâhir-i şer'a muhâlif zannolunan umûra müsâdefe edip ve hakîkate âgâh dahi olmayıp mazhar-ı hüsrân olur. **Nesebü'l-Harf** nâmında bir te'lîfin üzerinde Hz. Şeyh-i Ekber'in kendi hatt-ı latîfleriyle gördüm, buyurmuşlar ki: "*Bizim bâliğ olduğumuz dereceye vâsıl olmayanlara bizim kitaplarımıza nazar harâmdır.*" diye Şeyh Şârânî nakl eder."

لقد صح إيماني بكل كلامه . فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر [56]

56. "Onun sözlerinin tamâmına olan îmânım sıhhat buldu. İsteyen inansın, isteyen inkâr etsin."

Medhiyye:

Nâşir-i sırr-ı maârif rehber-i ehl-i yakîn
Vâris-i râz-ı Ali'dir reh-nümâ-yı ârifîn
Sür yüzün dâim hulûsla hâk-pâ-yı Hazret'e
Şeyhü'l-Ekber **Tâciyâ** *eyledi ihyâ-yı dîn*

* * *

Ricâlu'llâh sultânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir
Bütün âriflerin cânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir

Uluvv-ı ka'bını takdîr içün akl-ı beşer yetmez
Ledünnî ilminin kânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir

Kulûb-ı âşıkânı nûr-ı feyz pür-ziyâ eyler
İnâyet şems-i rahşânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir

Gubâr-ı âsitânı çeşm-i uşşâka devâ bahşâ
Velîler cân-ı cânânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir

Velâyet mülkünün sultân-ı zî-şân-ı lutuf-kârı
Maârif mihr-i tâbânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir

Hakâyık bahrının gencîne-i zî-kıymeti el-hak
Mürîdânın kerem-kânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir

Tecellî-gâh-ı feyz-i akdes olmuşdu dil-i pâki
Görünmez misl-i irfânı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'dir

Yüzün sür pâyine **Vassâf** *hem ondan eyle istimdâd*
O sultânın ki unvânı Cenâb-ı Şeyh Ekber'dir

Şâir Nâbî merhûmundur:

Sürmedir hâk-i deri Hazret-i Muhyiddîn'in
Kîmiyâdır nazarı Hazret-i Muhyiddîn'in

Bin cihân mes'ele-i râza virür reng-i edâ
Ma'ni muhtasarı Hazret-i Muhyiddîn'in

Sâf envâr-ı hakâyıkdur olan âsârı
Zerre yokdur kederi Hazret-i Muhyiddîn'in

Cân u dildir ten-i tahkîka ***Fütûhât u Füsûs***
Eser-i mu'teberi Hazret-i Muhyiddîn'in

Ne ***Fütûhât*** *ki feth-i der-i esrār itmiş*
Hâme-i feyz-eseri Hazret-i Muhyiddîn'in

Ne ***Fütûhât*** *ki efvâha halâvet virmiş*
Teng teng-i şekeri Hazret-i Muhyiddîn'in

/53/ *Ne* ***Füsûs*** *eyledi bi'z-zât Rasûl-i Ekrem*
Anı hâss-ı güheri Hazret-i Muhyiddîn'in

Ne ***Füsûs*** *eyledi ta'mîm-i salā-yı rahmet*
Ni'met-i mâ-hazarı Hazret-i Muhyiddîn'in

Âşıkı nuhbe-i esrârdan âgâh eyler
Nass-ı sırrı'l-kaderi Hazret-i Muhyiddîn'in

Sırrr-ı hestî gibi her bir eseri câmi'dir
Ma'ni-i huşk u teri Hazret-i Muhyiddîn'in

Rusülün nükte-i fass-ı hikemin ol şâmildir
Cevher-i ser-be-seri Hazret-i Muhyiddîn'in

Hazret-i Hakk'a ya Peygamber'e yâ Hızr'a çıkar
Bî-vesâit haberi Hazret-i Muhyiddîn'in

Eyledi mezraa-i âlemi sîr-âb-ı güher
Âsmân-ı hüneri Hazret-i Muhyiddîn'in

Mazhar-ı kâmil-i ilm-i ezelî olmuşdur
Kalb-i pâkîze-teri Hazret-i Muhyiddîn'in

Hâtem-i hâs-sı velâyetdir olursa ne aceb
Ehl-i irfân neferi Hazret-i Muhyiddîn'in

Pertev-i şârika-i âyet-i Kur'ânîdir
Meş'al reh-güzeri Hazret-i Muhyiddîn'in

Sad-hezârânın ider vâsıl-ı ser-menzil-i kâm
Sâlik-i pey-siperi Hazret-i Muhyiddîn'in

Öyle ankâdır o kim çerhde olmaz sâkin
Cünbüş-i bâl ü peri Hazret-i Muhyiddîn'in

İstese nûr-ı nigâhından olur çâbuk-ter
Lâ-mekâna seferi Hazret-i Muhyiddîn'in

Ehl-i îmânın ider çeşmine âsârı ayân
Nûr-ı hayrü'l-beşeri Hazret-i Muhyiddîn'in

Ehl-i derdin dilini maşrık-ı envâr eyler
Dem-i feyz-i seheri Hazret-i Muhyiddîn'in

Anı müstağrık-ı tevhîd olan idrâk eyler
Var lisân-ı diğeri Hazret-i Muhyiddîn'in

Ka'be-vâr olmada pervâne-i ervâh u melek
Tâif-i gird-i seri Hazret-i Muhyiddîn'in

Girse **Nâbî** *ele müjgânımı çârûb iderim*
Hıdmet-i hâk-i deri Hazret-i Muhyiddîn'in

Hz. Şeyh'in âsâr-ı aliyyelerinden **Fütûhât-ı Mekkiyye** ve **Füsûsu'l-Hikem** nâm eserleri hakkında söylenmiştir:

Bâtın-ı âyât-ı Kur'ân'dır **Fütûhât u Füsûs**
Gevher-i deryâ-yı irfândır **Fütûhât u Füsûs**

Hâne-i târîk-i kalb-i gâfili tenvîr ider
Şu'le-i misbâh-ı îmândır **Fütûhât u Füsûs**

Sırr-ı vahdetden haber-dâr eyler ehl-i hâhişi
Ma'ni-i tevhîd-i Yezdân'dır **Fütûhât u Füsûs**

Kem gubâr-ı kuhl idenler kesb ider ayn-ı yakîn
Kârvân-ı âlem-i cândır ***Fütûhât u Füsûs***

Sâhibi hatmi'l-velâye olduğunda ***Nâbiyâ***
İki şâhid iki burhândır ***Fütûhât u Füsûs***

Bu abd-i ahkar, kemâl-i muhabbetimden nâşî, hâssaten ziyâret maksadıyla Şâm-ı şerîfe azîmet ettim. Hz. Şeyh'in âsitân-ı kuds-âşiyân-ı **/54/** ârifânelerine rûy-ı siyâhımı sürmek şerefine mazhar oldum. Türbe-i şerîfeleri müşârünileyhin azamet-i hâliyle mütenâsip bulmamış idim. Ahlâf ve eslâf kadr-i âlîlerini bi-hakkın takdîr edememişler. Gerçi türbe-i münîfelerini harâb değilse de, ma'mûr da bulmamıştım. Türbe-i münevverelerini esâsen inşâ eden, kıymet-i ehlu'llâhı takdîrde hârikalar gösteren Yavuz Sultân Selîm Hân merhûmdur. Hz. Şeyh'in irtihâllerinde üzerine türbe yapılmamıştı. Hattâ, merkad-i münîfleri halkın ma'lûmu bile değildi. Perde-i meçhuliyyet arkasında kalmış idi. Lâkin, (اذا دخل السين فى الشين يظهر قبر محى الدين)[57] kelâm-ı kerâmet-encâmıyla, âsâr-ı aliyyelerinin birindeki beyânât-ı ârifâneleri, Sultân Selîm merhûmun, nazar-ı dikkatini celb eylemişti. Mısır fethine giderken, Şam'ı taht-ı idâre-i Osmâniyye'ye aldıkları zamân, ma'nen vâki' olan keşf netîcesi olmak üzere, kabr-i enverlerini buldular. Derhâl üzerine şimdiki mevcûd kubbeyi ve ittisâlindeki câmi'-i şerîfi inşâya muvaffak oldular.

Mezkûr kelâm-ı âlîde, "***sîn***"den maksad Sultân Selîm; "***şın***" dan murâd Şam olup, "*Selîm, Şam'a girdiği zamân, Muhyiddîn'in kabri zâhir olur.*" demelerinin sırrı nümâyân olmuştu ki, Hz. Şeyh'in uluvv-ı ka'bına burhândır. Bi'l-âhare, Ziyâ Paşa merhûm tarafından ta'mîr edilmişti. Sultân Selîm, Hz. Şeyh'in kabirlerinin üzerine, mükellef bir sandûka ve üzerine sırma işlemeli bir pûşîde ve etrâfına pek musanna' olarak, gümüşten bir şebeke yaptırmışlar; şebeke el-ân mevcûddur.

Pûşîde, Sultân Abdulhamîd-i sânî zamânında tecdîd edilmiştir. Pek nefis ve mu'tenâ bir sûrette yaptırılmış; üzerine âyât-ı kerîme işlettirilmiştir. Baş tarafında, (هذا قبر قطب الوجود حضرة محي الدين عربي قدس سره الجلي)[58] işlenmiştir.

Türbede, Hz. Şeyh'in ayak ucunda, Cezâyir emîri, meşhûr âlim Emîr Abdülkâdir ve Hz. Şeyh'in kerîmeleri **/55/** ve bir de Sûriye Vâlisi Nazif Paşa merhûm medfûndur.

Gönlüm, türbede tecemmülât-ı sûriyyeyi dahi aradı. Sultân Mehmed Hân-ı hâmis zamânında, ikinci seccâdeci Zekeriyyâ Bey vâsıtasıyla, pâdişâh-ı müşârünileyhe bir arîza takdîm eyledim. Türbeye şal, halı, seccâde, âvîze, mushaf-ı şerîf, rahle, bü-

57. "***Sîn, Şın***'a girince, Muhyiddîn b. Arabî'nin kabri ortaya çıkacaktır." (H)
58. "Bu, mevcûdâtın kutbu Hz. Muhyiddîn Arabî (kuddise sırruhû'l-celî)'nin kabridir." (H)

yük şam'dan gibi eşyâ ihdâ eylemesini temennî ettim. Pâdişâh, yalnız bir âvîze ihdâ eylemiş fakat. Şam'da, vâli, o âvîzeyi halkın ârzûsuyla câmi'-i şerîfe ta'lîk eylemiştir.

Zamânımızda, sâha-i zuhûra gelen cihân harbinde Mısır'ı istîlâ ve memleket-i Osmâniyye'ye tecâvüz eden İngilizlere karşı, Şam ve Sûriye havâlisi kumandanlığına ta'yîn olunan Cemâl Paşa'ya, sûreti âtîde aynen münderic mektûbumla, türbenin ta'mîr ve tezyînini ricâ etmiştim. Cenâb-ı Hak, ilhâm buyurmuş, müşârünileyh türbeyi mükemmelen ta'mîr ve tezyîn eylemiş; türbede sâir zevâtın sandûkalarını kaldırtmış; Hz. Şeyh'i müstakil bırakmıştır. Bu abd-i ahkar Cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimize, bu yolda, bir hıdmet-i mûrânede bulunmakla mübâhî oldum.

Mektûbumun sûreti:

"Efendimizle vicâhen şeref-yâb olamamış isem de, zât-ı sâmîlerine karşı kalbimde, büyük bir hürmet ve muhabbet ve bu mülk ü devletin te'mîn-i saâdeti için efendimizden beklediğim büyük hizmet vardır. Bu ahvâlin te'sîriyle şahsıma âit olmayarak, ma'rûzât-ı âtiyede bulunmağa cür'et-yâb oluyorum.

*Ma'lûm-ı ârifâneleri olduğu üzere, Şam'da defîn-i hâk-i ıtır-nâk olan, Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, eâzım-ı evliyâu'llâhtan bir kutbu'l-vücûddur. Sultân Selîm-i evvel hazretleri, Mısır seferine âzim iken, Şam'da, o menba-ı irfânın kabrini keşfetmiş, Hz. Şeyh'in, (اذا دخل السين في الشين يظهر قبر محي الدين) remz-i âlîsi, bir eserinde Hz. Pâdişahın mütâlaa-güzârı olunca, "**sin**"den /56/ murâd Selîm; "**şın**"dan murâd Şam olduğunu irfânen ve ilhâmen bilip, Şam'da ehlu'llâhın muâvenetiyle bu kabr-i enveri meydâna çıkarmış ve üzerini kubbe ile örterek tezyîn eylemiş ve Mısır seferinde, Hz. Şeyh'in rûhâniyyeti, Cenâb-ı Pâdişâh'â yâr-ı deyyâr olmuştur. Hâlen türbesi, Hazret'in uluvv-ı şân-ı irfânıyla mütenâsip bir râddede değildir. Üç sene evvel, ziyâretimde sanâyi'-i nefîse-i Osmâniyye'den olan gümüş şebekesinin bir tarafı koparılmış, çalınmış olduğunu gördüm. Türbeye, zât-ı şahâne tarafından bir âvîze ihdâ ve irsâl buyurulmuş ise de, ittisâlindeki câmi'-i şerîfe konulmuştur.*

Türbeye âit levâzım için vârid-i hâtır-ı kem-terânem olan husûsât:

1. *Türbenin ta'mîri,*
2. *Âvîze, halı seccâdeleriyle sandûka etrâfına büyük şam'danlar ve mumlar tedâriki,*
3. *Rahle ve büyük kıt'ada mushaf-ı şerîf,*
4. *Şebekenin ta'mîri ve gümüş olmasına göre temizlettirilmesi,*
5. *Pûşîde üzerine şal vaz'ı.*

Hılâfet-penâh efendimize, arz-ı delâlet buyurulursa, sarây-ı hümâyunda fazla olan âvîzelerden ve Hereke ma'mûlü hâlı ve seccâdelerden ihdâ buyuracaklarına îmânım vardır.

Pek mühim meşâgıl-ı devletleri arasında efendimizi tasdî' ettim, afvınıza dehâlet ederim. İnşâallâh, zât-ı kahramânâneleri dahi Selîm-i evvele peyrev ve fâtih-i sânî-i Mısır ola-

caksınız. Cenâb-ı Hakk'ın ve hazret-i risâlet-penâhın inâyeti ve Şeyh-i Ekber'in feyz ü rûhaniyyeti, nâm-ı güzîninizi bu milletin mukadderât-ı târîhiyyesinde pür-şân u şeref buyursun. Amin.

Hz. Muhyiddîn'in meftûn-ı kemâlâtı, Hüseyin Vassâf."

Cemâl Paşa, türbe için bu ihtârımı, nazar-ı iltifâta almış, faâliyet göstermiş olması i'tibârıyla, hiç şüphe etmem, Hz. Şeyh'in feyzine mazhardır. Cenâb-ı Hak, mazhar-ı rahmet buyursun.

/57/ "Türbe-i mübârekede nürâniyyet, rûhâniyyet vardır. Oraya dâhil olanlar, hiç şüphe etmem ki, (وَمَن دَخَلَهُ كَانَ امنًا)[59] sırrına mazhardır ve Hz. Şeyh'in, müstağrak-ı envâr-ı iltifât ve feyz-i eltâfı olur. Orayı ziyâret şerefine mazhar olan, her hâlde iltifât-ı Hz. Şeyh'ten mahrûm olmaz. O makâm-ı muallâya ilticâ edenler," (لاخوف عليهم ولا هم يحزنون)[60] sırrına mazhar olurlar. Orayı ziyâretteki zevki, ne kalem, ne lisân, vasfa kâdir değildir.

Ey velâyet burcunun mihr ü meh-i tâbânı Şeyh
Âsumân-ı ma'nevînin necm-i feyz-efşânı Şeyh
Ey tasavvuf ilminin bir bahr-ı bî-pâyânı Şeyh
Zâirin ma'şûk-ı rûhu sevgili cânânı Şeyh

Bu dörtlük, Adliye Nâzırı Memdûh Bey merhûmundur. Surre Emîni olup, Haremeyn'e giderken Şam'da Kabr-i Muhyiddîn'i hîn-i ziyârette söylemiştir.

Şeyh el-Hac Ali Behcet Efendi Tekkesi'nde şu levhayı görmüştüm. Müşârünileyhe dedim ki: "Mukaddeme-i **Fütûhât**'ın orta yerinde Es'ad Dede merhûm tarafından görülmüş, yazdırılmış idi:

أمولاي محي الدين أنت الذي بدت
علومك في الآفاق كالغيث إذا همى
كشفت معاني كل علم مكتم
وأوضحت بالتحقيق ما كان مبهما[61]

59. "Ka'be hakkında nâzil olan, "Oraya giren, emîn olur." meâlindeki 3. Âl-i İmrân sûresi, 97. âyetinin bir kısmı kasdedilmektedir. (H)
60. Kur'ân-ı Kerîm'de, bir çok âyetin sonunda geçen ve iyi kulların vasıflarını anlattıktan sonra gelen, "Onlar için korku yoktur, mahzûn da olmayacaklardır." ma'nâsındaki kısımdır. (H)
61. "Ey efendim Muhyiddîn! Senin ilmin ufuklarda gökten inen yağmur gibidir. Her gizli ilmin ma'nâsı seninle keşfolunmuş, mübhem olan şeyler de gerçekten seninle açıklanmıştır." (H)

Suadâ-yı kirâmın, muhtârı ve Muhâcirîn ü Ensârın büzürg-vârı Mevlânâ ve seyyidinâ ve şeyhinâ ve mürşidinâ Hz. Muhyiddîn el-Arabî hakkında ve müellefâtı bâbında vâki' olan fetvâlardır:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله لمن جعل عباده من العلماء والمحسنين وورثة الأنبياء والمرسلين . والصلاة والسلام على محمد المبعوث لإصلاح الضالين والمضلين ، وعلى آله وأصحابه المجدين لإجراء الشرع المبين وبعد:

ايها الناس . اعلموا أنه الشيخ الأعظم والمقتدي الأكرم ، قطب العارفين وإمام الموحدين محمد بن العربي الطائي الحاتمي الأندلسي مجتهد كامل ومرشد فاضل . له مناقب عجيبة وخوارق عادية وتلاميذ كثيرة ، مقبولة الفضلاء والعلماء ومن أنكره فقد أخطأ ، وإن أصر في الإنكار فقد ضل . يجب على السلطان تأديبه وعن هذا الاعتقاد تحويله إذ السلطان مأمور بالأمر بالمعروف والنهي عن المنكر .

وله مصنفات كثيرة: منها فصوص حكمية وفتوحات مكية . بعض مسائلها معلوم اللفظ والمعنى وموافق للأمر الإلهي والشرع النبوي ، وبعضها خفي عن إدراك أهل الظاهر دون أهل الكشف والباطن . فمن لم يطلع على المعنى المرام ، يجب عليه السكوت في هذا المقام كقوله تعالى: [وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا]

والله الهادي إلى سبيل الصواب وإليه المرجع والمآب . المحرر في هذه الصفحة اللطيفة مقرر على وفق الشريعة الشريفة .

حرره الفقير أحمد بن سليمان بن كمال عفى عنهم الملك المتعال .[62]

* * *

62. "Hamd, kulunu ihlâslı âlimlerden ve nebîlerle rasûllerin vârislerinden eyleyen Allâh'a mahsûstur. Salât, doğru yoldan sapanları ve saptıranları, ıslâh için gönderilmiş olan Muhammed (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'e, onun âline, sapasağlam ve apaçık şerîatı tatbîk etmek husûsunda ciddiyet gösteren ashâbınadır.
Ey insânlar! Biliniz ki, Şeyh-i Ekber, kendisine tâbi olunan en kerîm kişi, âriflerin kutbu ve tevhîd ehlinin imâmı olan, Hâtem-i Tâî kabîlesinden, Endülüslü Muhammed b. Ali el-Arabî, kâmil bir müctehid ve fazîletli bir mürşittir. Onun, insânı hayrette bırakan menkabeleri, hârikulâde hâlleri, fâzıllar ve âlimler katında makbûl bir çok talebesi vardır. Kim onu inkâr ederse, şüphesiz hatâ etmiştir ve o kişi, bu inkârında ısrâr ederse dalâlete düşmüş olur. Dalâlete düşen bu kişiyi terbiye etmek ve bu inancından döndürmek, Sultân'a vâcip olur. Çünkü Sultân, iyilikle emr etmek ve kötülükten nehyetmekle emredilmiştir.
İbn-i Arabî'nin birçok eseri vardır. **Fusûsu'l-Hikem** ve **Fütûhât-ı Mekkiye**, onun eserlerindendir. Onun eserlerinde ba'zı meseleler vardır ki, lafzı ve ma'nâsı belli, ilâhî emre ve peygamberlerin şerîatına uygundur. Ba'zı meseleler de vardır ki, keşif ve bâtın ehli olmayan, zâhir ehlinin idrâk edemeyeceği gizliliktedir. Kim, anlatılmak istenen ma'nâyı kavrayamazsa, Allâh teâlâ'nın şu emrine göre ona, bu konuda sükut etmek düşer. "*Hakkında bilgi olmayan şeyin ardına düşme. Zîrâ kulak, göz ve*

صورة جوابي كه شيخ الإسلام ملك المحدثين شهاب الملة والدين أحمد بن حجر العسقلاني ثم المصري رحمه الله، درين معنى نوشته و گويى سبق راز سابقان ربوده وشيخ الإسلام شيخ شمس الدين أبو الخير محمد بن الساوي المصري رحمه الله كه از أكبر تلاميذه شيخ ابن حجر است سؤال في قضية فرعون وإيمانه الذي أشار في الفصوص وغيره فأجاب الشيخ جواباشافيا في ما سئل عنه قال:

بسم الله الرحمن الرحيم

اللهم احفظ لساني عن الافتراء والذلل، وجناني من الخطأ والخلل، بحرمة نبيك عليه السلام. فإذا كان ذلك من المقدر عند الله وقوعه في هذا المحل. سلب الله عن هذا العبد عقله. ولم يعطه الاعتبار حتى يظهر ذلك الفصل في محله. فإذا ظهر بحكم هذه الخير الباطن، رد الله عقله عند موته واعتبر واستغفر ربه وخر راكعا وأناب.

وهذا معنى قوله: إن الله تعالى إذا أراد إنفاذ قضائه وقدره سلب عن ذوي العقول عقولهم حتى إذا مضى قدره فيهم ردها عليهم ليعتبروا.

أما في حضرة الشيخ، نقول هو البحر المواج الذي لا ساحل له ولا يسمع لموجه عطيطه بل كلامه بكرمها في لجة عمياء الخاتمي الذي لا لغة بضبطه ولا مقام ولا يقيمه من قال أنه له نعتا. فليس له علم به عنده يبدو مكونه وعلمنا أنه يشين به.

وحسبنا الله ونعم الوكيل. وصلى الله على سيدنا محمد وآله وصحبه اجمعين.

كتبه صاحب القاموس رحمة الله عليه[63]

* * *

---

kalb, bütün hepsi ondan sorumlu olurlar." (17. İsrâ sûresi, 36)
Allâh doğru yola eriştirendir. Dönüş ve varış O'nadır.
Bu yazıyı yazan, şerîata uygun karar vermiştir. Bunu, Ahmed b. Süleymân b. Kemâl yazmıştır. Her şeyin sâhibi olan yüce Allâh, onu da affetsin." (H)

63. "Bir cevâb sûreti ki,
Şeyhu'l-islâm, melikü'l-muhaddisîn, şihâbü'l-milleti ve'd-dîn Ahmed b. Haceri'l-Askalânî el-Mısrî (*rahîmehullâh*) da bu ma'nâda yazmıştır. Zannedersin ki daha evvelkilerin sırlarına herkesten önce vâkıf olmuştur. Şeyhülislâm Şemsüddîn Ebul Hayr Muhammed ibni Sâvî el-Mısrî ki, Şeyh ibni Haceri'l-Askalânî'nin en büyük talebesidir, (*rahimehu'llâh*) Fir'avun ve îmânı hakkında **Fusûs**'ta ve başkasında işâret edilen meseleyi kendisinden sormuş, Şeyh de şifâ verici bir cevap vermiş ve şöyle demiştir:
Rahmân ve Rahîm olan Allâh'ın adıyla...
Dilimi, iftirâ ve zelleden, kalbimi hatâ ve fitneden, Nebî'n Hz. Muhammed (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem.*) hürmetine korurum. Onun vukû bulması, Allâh indinde mukadder olunca, Allâh bu kulundan aklını çekip alır. Bu durum düzelene kadar ona değer vermez. Bu hikmetlerle ilgili gizli bu hayır ortaya çıkınca, ölümü esnâsında, Allâh ona aklını geri verir. O da ondan ibret alır. Rabbine istiğfar eder,

اما كتبه ومصنفاته فالبحار الزواخر التي بجوهرها لكثرتها لا يعرف لها أول ولا آخر ما وضع الواصعون مثلها. وإنما خص الله بمعرفته قدرها اهلها.

من خواص كتبه أنه من واظب على مطالعتها والنظر فيها، انشرح صدره على حل المشكلات وفك المعضلات وصلى الله على سيدنا محمد وصحبه تسليما كثيرا. والحمد لله رب العالمين.[64]

Güfte-i Muhammed b. Sa'd el-Gülşenî **Fütûhat** I. cild, 9. sahîfe.

صورت جوابي كه قاضي القضاة، حضرت بيضاوي أفضل فضلاء العلم، نوشته أند بر سخنان حضرت شيخ أكبر محمد محي الدين العربي رحمة الله عليه.

بسم الله الرحمن الرحيم

سئل الشيخ الإمام الأعظم، أفضل فضلاء العالم، أبو القاسم بن حسن البضاوي رحمة الله عليه- بما صورته ما تقول سادة العلماء، شيد الله بهم أرز الدين ولَمَّ شعث المسلمين في محي الدين العربي وفي الكتب المنسوبة إليه كالفتوحات المكية وفصوث الحكمية. حل تحل قراءتها وإقرائها وهل هي من كتب المسموعة المقررة أم لا؟

افتونا مأجورين جوابا شافيا لتجوزوا جزيل الثواب من الله الكريم الوهاب. فأجاب بما صوره. اللهم احفظنا بما فيه رضاك الذي أعتقده في المال المسئول عنه وأرين الله به أنه كان شيخ الطريقة حالا وعلما وإمام التحقيق حقيقة ورسما ومحي رسوم المعارف فعلا واسما.[65]

---

başını yukarı kaldırarak ölür, Hakk'a döner. Rasûlullâh (*Salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'ın şu sözünün ma'nâsı budur: "Allâh teâlâ, hükmünün ve takdîrinin yerine gelmesini murâd ederse, ibret almaları için, akıl sâhiblerinin akıllarını, takdîri yerine gelinceye kadar alıp götürür, sonra da iâde eder."
Hz. Şeyh hakkındaki kanâatimize gelince, biz deriz ki: O, sâhili olmayan, dalgalı bir denize benzer. Onun dalgalarının sesi duyulmaz. Bilakis, onun hikmetli sözleri, kalb gözü kör olanlar nezdinde, hiç bir lugatın yazmadığı, apaçık bir makâm ve hâli olmayan bir mühür gibidir. Kim onu medh ederse; onun hakkında bir bilgisi yok demektir.
Kimsenin yanında, yaratanın zâhir olduğu bir ilim yoktur. Bildiğimizi ifâde ettiğimiz ilim, Allâh'a yaraşmaz.
Allâh bize yeter ve o, ne güzel vekildir.
Bunu **Kâmûs** sâhibi yazmıştır, Allah ona rahmet etsin." (H)

64. "Onun kitapları ve yazdıkları; cevheri bol, başı ve sonu belli olmayan coşkun denizlere benzer. Hiç kimse onun eserlerinin benzerini ortaya koyamadı. Allâh teâlâ ma'rifetiyle, onların değerinin bilinmesini, onlara tabi olanlara mahsûs kıldı. Bu eserler üzerinde göz gezdirip, mütâlâalarına devâm edenlerin, kalbleri genişleyerek müşkillerinin hâlli ve sıkıntılarının ortadan kalkması, onun kitaplarının özelliklerindendir.
Allâh, Efendimiz Muhammed'e, âline ve ashâbına salât u selâm etsin. Hamd, âlemlerin rabbı olan Allâh'a mahsûstur." (H)

65. "Kâdi'l-kudât Beyzâvî'nin (Tefsir sahibi Kadı Beyzâvî değildir, başka bir zattır.) Muhyiddîn-i Arabî ile ilgili sözler hakkındaki cevâbı:

Nazm:

واتغلفل فكر المراء في طرف
من مجده غرقت فيه خواطره
وسحاب يتقاطر عنه الأنوار
عباب لا يُكدِّره الدلاء
كانت دعواته تخرق سبع الطباق
ويفرقه بركاته في ملاء الأفاق
فإني أصفه وهو يقينا فوق ما أصفه
وناطق بما كتبه وغالب ظني ما أنصفته[66]

Şiir:

وما علي إذا ما قلت معتقدي
دع الجهود بطي الجهد عدوانا
والله والله والله العظيم
ومن أقامه حجة الله برهانا
إنه الذي قلت بعضا من مناقبه
زدت إلا يعليّ زدت نقصانا[67]

İsmâîl Hakkı hazretleri, **Muhammediyye Şerhi**'nde, bi'l-münâsebe diyorlar ki:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Âlimlerin en fazîletlisi Ebu'l-Kâsım b. Hasan el-Beyzâvî'ye, Muhyiddîn-i Arabî'nin, **Fusûs** ve **Fütûhât-ı Mekkiyye** gibi kitaplarındaki görüşleri hakkında soruldu: "Bu eserlerin okunması ve okutulması doğru mudur, değil midir? Bu konuda bize kâfî ve vâfî fetvâ ver." Bunun üzerine aşağıdaki cevâbı verdi: "Muhyiddîn-i Arabî, hâlen ve ilmen tarîkat şeyhi, zâhiren ve bâtınen imâm ve fiilen ve ismen marifeti ihyâ eden bir âlimdir." (H)

66. "Gösterişçinin bakışındaki fikre değer vermiyorum. Onun azametinden dolayı, hâtıraları altüst olmuş. Hâlbuki öyle bir buluttur ki, ondan nûrlar damlar. Öyle yudumlar ki, onları kovalar bulandıramaz. Onun duâları yedi kat göğü yırtar geçer. Ufuklar dolusu insânlar içinde, onun bereketi kendisini farkettirir.
Ben onu anlatıyorum; hâlbuki o benim anlattığımdan çok üstündür. Benim yazdığımı canlandırıyor. Kuvvetle zannediyorum ki, tam hakîkati belirtemedim." (H)

67. "İnandığımı söylediğim zamân bana bir vebâl yoktur. Düşmanlıkla haddi tecâvüz ettiğin inkârı bırak. Vallâhi, vallâhi, vallâhil'azîm. Kim Allâh'ın delîllerini burhân olarak getirirse, menâkıbından bir kısmını zikrettiğim kişi öyle bir kimsedir ki, ne artırdımsa o onun üstüne çıkmıştır; (bu yaptığımla) noksânımı artırmış oldum." (H)

قال الشيخ في الفتوحات: إنما فرقنا بين الإشارة والتحقيق لئلا يتخيل من لا معرفة له بما أخذه أهل الله. إنهم يرمون بالظواهر وحاشاهم من ذلك. بل هم القائلون بالطرفين.

وكان شيخنا أبو مدين يقول: الجامع بين الطرفين، هو الكامل في السنة والمعرفة.

يقول الفقير نبهه الله القدير- رأيت حضرت الشيخ الأكبر قدس سره الأطهر- في بعض المنامات الصادقة، قد أقبل علي وهو رجل معتدل القامة، أسمر اللون وقد أهزم الشيب خده، فقبل فمي وقبلت قدمه المباركة. والحمد لله على نفخ الروح وفتح باب الفتوح وكم ترى وتسمع في حقه إنكارا، بل إكفارا حيث يقولون الأكفر يدل الأكبر. ومعناه عندنا معاشر الصوفية أشد كفرا بالطاغوت وهو محض الايمان. قال تعالى [فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِن بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انفصَام لَهَا.] (2 سورة البقرة 256).

ومن هذا المسلك قول الشيخ في بعض رباعياته (وجنة الفردوس للكافر) وقوله (من لم يتم كفره لم تكمل حقيقته). وقد استوفينا الكلام في حقه بما لا مزيد عليه في كتابنا الموسوم بتمام الفيض.

وعند مجتاز إلى بلدة بعد الإياب من جزيرة قبرص، زرت مرقد حضرت الشيخ صدر الدين محمد بن إسحاق بن محمد قدس سره- ودخلت حجرته المتصلة بالجامع المنسوب إليه قرأت على ظهر الفصوص الذي كتبه بخط يده إمضاء وإشارة بقلم الشيخ الأكبر وصورته هكذا:

قراء هذا الكتاب من أوله إلى آخره، الولد العارف المحقق المشروح الصدر المنور الذات محمد بن إسحاق بم محمد القنوي، مالك هذا الكتاب وأذنت له في الحديث به عني وكتب منشيه محمد بن العربي في غرة جمادى الآخرة، سنة، ثلاثين وستمائة.[68]

---

68. Şeyh Muhyiddîn-i Arabî, **Fütûhât**'ta şöyle demektedir:
Kendisinde ehlu'llâhın ma'rifetinden eser bulunmayan kişiyi tahayyül etmemek için, bâtın ile zâhir arasını ayırdık. Onlar, zâhir ehli olmakla ithâm edilirler. Hâlbuki onlar, böyle değildir. Bi'l-akis onlar, her ikisini kabûl ederler.
Şeyhimiz Ebû Medyen de şöyle derdi: Zâhir ile bâtını birleştiren, amel ve i'tikâdda kâmil kişidir.
Fakîr de derim ki (Allâh beni gafletten uyandırsın): Ba'zı rü'yâ-yı sâdıkalarda Şeyh-i Ekber (*kuddise sırruhû*)'i gördüm. Bana doğru geliyordu. O, orta boylu, esmer tenli bir kişiydi. İhtiyârlık avurtlarını çökertmişti. O, ağzımı öptü, ben de onun ayağını öptüm. Rûh veren ve fetih kapılarını açan Allâh'a hamd olsun. İbn-i Arabî hakkında ona haksızlık eden, hattâ onu küfürle ithâm eden nice kişiler görür, nice sözler duyarsın. Öyle ki, ona küfür ithâm etmeleri, onun büyüklüğünü gösterir. Biz sûfilere göre bunun ma'nâsı, onun, putları, şiddetle inkâr etmiş olmasıdır. Bu da, îmânın ta kendisidir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de: Allâh teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Putları inkâr edip Allâh'a inanan kimse, kopmak bilmeyen sağlam bir kulpa sarılmıştır." (2. Bakara sûresi, 256)
Şeyhin ba'zı rubâîlerindeki, "*Firdevs cenneti kâfirler içindir.*" ve "*Küfrü tamâm olmayan kişinin, hakîkati de kemâle ermemiştir.*" şeklindeki sözleri bu kabildendir. **Tamâmü'l-Feyz** isimli eserimizde, Şeyh

Hulefâ-yı Mevleviyye'den Mehmet Tâhir Beyefendi kardeşimin Hz. Şeyhü'l-Ekber Efendi'ye medhiyesidir. Ricâ-yı âcizânem üzerine yazmış, göndermiş idi. Fakîr de teberrüken buraya telsîk eyledim:

Nûr-âver-i dîdegân hayret
Oldu yine bir cihân hayret

Lâkin ne cihân cihân-ı ebrâr
Çarh-ı felek âsumân hayret

Evcinde hezâr mihr-i iclâl
Bir zerre-i bî-nişân hayret

Bir katre yanında cümle ebhât
Bir kulzüm-i bî-girân hayret

Ser-defter-i ma'rifet **Fütûhât**
Ol mû'cize-i nişân hayret

Bir nüsha-i ma'rifet imiş kim
Her harfi birer zebân hayret

Zertâr-ı nikât-ı âli-sutûr
Pâ-bend-i sebük-revân hayret

Envâr-ı sevâd pür-nikâtı
Enzâra ziyâ-feşân hayret

Her safhası tâlibîn-i feyze
Destâr-ı basît hân hayret

İbn-i Arabî hakkındaki sözümüzü daha fazla uzatmadan burada kesiyoruz.

Kıbrıs'tan dönüp, başka bir beldeye giderken, Şeyh Sadreddîn Muhammed b. İshâk b. Muhammed (*kuddise sırruhû*)'in kabrini ziyâret ettim. Kendi adıyla anılan câminin bitişiğindeki hücresine girdim. Burada bulunan İbn-i Arabî'nin kendi el yazısıyla yazdığı **Fusûsu'l-Hikem** nüshasının sırtında, kendisinin imzâsını ve yazı numûnelerini gördüm. Orada şöyle yazılıydı:

Bu kitâbı, baştan sona, onun sâhibi olan, ârif-i muhakkik, gönlü açık ve nûrlu, Muhammed b. İshâk b. Muhammed-i Konevî okudu ve konuşmak için tarafımdan ona izin verildi. Bunu Muhammed b. Arabî, 630 senesinin ilk günü (18 Ekim 1232) yazdı. (H)

Bir bezm-i ferah-fezâ-yı irfân
Bir gülşen-i bî-hazân hayret

Şehbâz-ı semâ-yı akla ancak
Pür-tehlike âşiyân hayret

Câhil nazarında Allah Allâh
Mecmûa-i iftinân hayret

Her noktası dâğ-ı redd ü inkâr
Her elfi birer Sinân hayret

Dendâne-i sîni münkirîne
Bir erre-i cân-sitân hayret

Yâ Rab bu nedir nasıl cehâlet
Yâ Rab bu nasıl beyân-ı hayret

Bilmem ki nasıl fezâhat eyler
Şeyh Ekber için zihân hayret

Ol mihr-i sipihr-i ârifân kim
Bir zerresi neyyirân hayret

Ol şâh-ı gürûh-ı evliyâ kim
Ensâb ona bendegân hayret

İbn-i Arabî vü Şeyh-i Ekber
Kim âleme tercemân hayret

Ey kıble-i reh-revân-ı tahkîk
Lutfet ki bu nâtüvân hayret

Yazdıysa şikeste beste vasfın
Afveyle ki nev-zebân hayret

Bir nazra-i lutf u âtıfet'çün
İtmekde sana figân hayret

Tâhir gibi bir hakîr ü nâçîz
Ol cebhe-i bûsitân hayret

Va'dî-i hevâda kaldı eyvâh
Güm-geşte-reh-i şebân hayret

Li'llâh kerem it ki mihr-i feyzin
Olsun ona şem'dân hayret

* * *

/58/ *Dilâ bil Şeyh-i Ekber nâfe-i âhü-yı âlemde*
Meşâmm-ı cân-güşâd olan katında misk-i ezferdir

Gören sâhib-basîret anı yahûd bî-tevakkuf dir
Bu hâk-i tîreyi zer kılmağa kîbrît-i ahmerdir

Ve yâhûd perveriş-yâb-ı nem-i feyz-i Hudâ olmuş
Ney-istân-ı hakâyıkda ney-i pür-zevk-i sükkerdir

Veyâ bezm-i maânîde sunulmuş dest-i hikmetden
Sâfâ erbâbına hakkâ ki bir lebrîz-i sâgardır

O bir serv-i sehiydir bûstân-ı feyz-i Mevlâ'da
Ser-i devlet nişânı arş-ı a'lâya berâberdir

O bir gül-gonce-i terdir inâyet gül-sitânında
Hezârân andelîb-i dil anın bûyiyle hoş-terdir

O bir şâh-ı cihân-gîr-i maânîdir ki âlemde
Ne denlü var ise dil ehli hükmüne musahhardır

Anın her feyzi âb-ı câvidân-ı Hızr'a gâlibdir
Lebinden dâimâ cârî olan mânâ-yı kevserdir

N'ola bu devr-i irfân içre hatm-i evliyâ olsa
O merkezde velâyet sanma kim gayra müyesserdir

Cüneyd anın tufeyli Bâyezîd anın emek-dârı
Şihâb u Necm ana kanber o âlî zât-ı Hayder'dir

O bir müftî-i ma'na kâdî-i şehr-i velâyetdir
Anın imzâ vü hükmün tutmayan mâ'nâda kâfirdir

Hele ben bildiğim ***Hakkı*** *bugün aklile keşfile*
Velâyet ehli hep tıfl-ı sagîr-i Şeyh-i Ekber'dir

/59/ Kerâmât-ı ilmiyye ve kemâlât-ı aliyyelerine, âsâr-ı ber-güzîde-i mu'teberele-ri şâhid ü burhân olduğu gibi, kerâmât-ı kevniyye ve havârık-ı âdât-ı kudsiyyeleri hakkında te'lîf olunmuş eserler vardır.

İsmâîl Hakkı hazretleri, **Kitâbü'l-Hitâb**'ında şöyle yazıyor:

"Ol şeyh-i hakîkat-şinâs ve ma'rifet-esâs hakkında şeref-vârid olmuştur. (انت مسكني ، وخزانة غيبي ، ومستقر علمي) Ya'nî, **"Ya Muhyiddîn, sen, benim meskenim, gayb ha-zînem ve ilmimin kaynağısın."** Sırru'l-enbiyâ ve hatmü'l-evliyâ, eş-şeyh Muhyi'l-milleti ve'l-hakkı ve'd-din, eş-şehîr bi'ş-Şeyhi'l-Ekber ve'l-miski'l-ezfer kuddise sır-rûhu'l-azhar, kelimâtında gelir:

(لكل عصر واحد يسمون وأنا الباقي العصر ذاك الواحد)[69] Onun için, merci'-i dâstân ve dil-lerde destân olmuştur. Sâlikân-ı turuk-ı Hak'tan bir ehl-i tarîk yokdur ki, onun il-minden ahz etmeye ve gittiği yola gitmeye. Meğer ki, zevkinde nâkıs ve sülûkunda kâsır ola. Hattâ ilâ yevmi'l-kıyâme, dâire-i velâyet-i hâssaya duhûle müteehil olan-ların ervâhı huzûruna ihzâr olunub, cümlesine, nefh-ı rûh ve ifâza-ı nefes-i nefis et-mişdir. Bu fakîr dahi orada hâzır bulunup, takbîl-i fem ve tesbîl-i feyz-i kerem ile, beyne'l-akrân, muhtass-ı nefes-i Rahmânî kılınmışdır."

Ol zübde-i hakâyık, nihâyet, ulûm-ı şer'iyyeyi ve maârif-i yakîniyyeyi tekmîl ve kütüb-i celîle-i kesîre tasnif ve eczâ-yı âlemin esrârını birbiriyle te'lîf buyurdukdan sonra, 638 sene-i hicriyesi şehr-i Rebîu'l-âhir'inin yirmiikinci (10 Kasım 1240) Cum'a günü , âzim-i dâr-ı cinân ve meftûn-ı kemâlat-ı ârifâneleri olanlar, hazret-i şeyhin iftirâkından müstağrak-ı deryâ-yı âh u figân oldular. (*Rahmetu'llâhi aleyh, kud-dise sırrûhu ve nefe'anâ'llâhu bi-berekâtihî ve füyûzâtihî ve şefâatihî. Âmin, bi-hurmet-i Tâhâ vü Yâsîn.*)

Müddet-i ömr-i şerîfleri, yetmişsekizdir.

Esbak Şeyhülislâm Mekkî Efendi merhûmun, Hz. Şeyh-i Ekber efendimizin türbe-i şerîfelerine ihdâ buyurdukları levhadaki manzûmeleri:

69. "Her asırda belli bir kişi vardır. Bu asırda hayâtta olan bu kişi ise, işte benim." (H)

/60/ *Gir huzûr-ı pâk-ı Şeyh-i Ekber'e vakt-i seher*
Evliyâ ervâhı bir bir andan eylerler güzer

Asfiyâlar eşrefi fazl u inâyet ma'deni
İlm ile takvâyı cem' itmiş idi ni'me'l-beşer

Hikmet ü irfânının eltâfının pâyânı yok
Yazdı esrâr-ı hakâyıkdan kitâb-ı mu'teber

Kim anın evsâfını hakkıyla takdîr eylemiş
Mağz-ı Kur'ân'dır nazar eyle **Fusûs***'ı ser-te-ser*

Öyle bir gavs-ı muazzam kim vücûd-ı nâdiri
Olmuş envâr-ı ilâhîyle müzeyyen bir güher

Eyledi Cibrîl istikbâl rûh-ı pâkini
Emr-i Hak'la eyledikde semt-i lâhûta sefer

Hâcetin var ise **Mekkî** *iltica kıl Hazret'e*
Bir nigâh-ı re'feti dünyâ vü mâ-fîhâ değer

Şeyh Kabûlî Mustafa er-Rufâî hazretlerinindir:

Hakîkat ilminin ümmü'l-kitâbı Şeyhü'l-Ekber'dir
Kamu âfâka neşr olmuş ulûm-ı Hakk'a mazhardır

Senâ-verdir lisânı bahr-ı esrâr-ı Hudâ kalbi
Sadef-i akl meâdıdır kelâmı dürr ü gevherdir

Ulûm-ı evvelîn ü âhirîn olmuş ayân andan
Muhassal bî-gümân ol vâris-i ilm-i peyâmberdir

Kamu erbâb-ı isti'dâd anın kavline baş eğmiş
Velâyet âleminde pâdişah-ı sâhib-efserdir

Şular kim zevk-yâb olmaz anın ilm-i lezîzinden
Nedir hakkile bâtıl fark idemez akl-ı kemlerdir

Nice ikrâr u îmân eylesün halk itmeyüp inkâr
Anın nutkı gıdâ-yı zâğ değil kût-ı gazenferdir

Dem-i hoş-bûsı a'lâdır makâli müşgden uşşâk
Ki aşkı ur ve nefs hor(?) cûdu sanki micmerdir

Cihânı idüp istîâb kamu mest eylemiş halkı
Dimâğ-ı âşıkân Yâ Hû vü bûy ile muattardır

O bir şâh-ı ulâdır kim sürer dîvân-ı lâhûti
Kamu ervâh-ı ehlu'llâh huzûruna heves-kerdir

O bir sâhib-sicildir bâtın-ı şer'-ı velâyetde
Bütün esmâ-ı ehlu'llâh o defterde muharrerdir

O bir iksîr-i a'zamdır veyâhud milh-i âlemdir
Veya âhen-dili zer kılmağa kibrît-i ahmerdir

Celâleddîn ü Şemseddîn ü Sadreddîn ana bende
Umûmun ol velîsidir umûmen tâc-ı berserdir

Revâdır nâmına hâtem dimek mülk-i velâyetde
Atâ-yı sırr-ı Hak'da Hâtem-i Tây'dan büzürg-terdir

Sorarsan hâl-i tahkîkin eğer ol zâtın ey âşık
Muhakkak sûret ü cismi misâl-i ayn-ı Hayder'dir

Kabûlî *şöyle bildim ki velâyet ehline Hak'dan*
Hakîkat ilmini muhbir o bir nâmûsu'l-ekberdir

Bu da Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî hazretlerinindir:

Velâyet burcunun şems-i münîri Şeyh-i Ekber'dir
Ki envâr-ı fuyûzâtı ile âlem münevverdir

O nûr-ı zâhiri inkâr iderse dîde-i ahfeş
Aceb mi şeb-pereh lâbüd adû-yı mihr-i enverdir

Huffâşın zemmi kadr-i şems'e îrâs-ı keder itmez
Şeb-i zulmetde inkârıyla hızlânı mukarrerdir

/61/ *Hülâsa gün gibi zâhir olanı eyleyen inkâr*
Velâyetden nasîbi olmayan a'mâ vü ebterdir

Basîret ehline nûr-ı bâsârdır ehl-i hikmetden
İfâza itmede ehl-i kulûba feyz-i yekserdir

Anı çün hâtem-i kenz-i velâyet eyledi Mevlâ
Cemî'-i evliyâya feyz-i Hak andan müyesserdir

Debistân-ı maârifde odur çün hâce-i kâmil
Gürûh-ı evliyâ çün tıfl-ı ebced-hân-ı ezberdir

Sebak-âmûz-ı hikmetdir merâyâ-yı mazâhirden
Leb-ı tûtî-i câna nutku bir kand-ı mükerrerdir

Nice şîrîn-mezâk itmez kelâm-ı hikmet-âmîzi
Ki sırr-ı vahdet ile her işârâtı müfesserdir

Husûsan ki **Fütûhat u Fusûs** *içre maârifden*
Ne dürler saçdı hakkâ her biri şâhâne cevherdir

Şeh-i kişver-küşâyı mülk-i ma'nâ-yı hakîkatdır
Ser-i ehl-i safâya başmağı şâhâne efserdir

Ne efser belki muştâk-ı cemâli olan uşşâkâ
Gubâr-ı hâk-pâ-yı tûtiyâ-yı dîde-i terdir

Eyâ nûr-ı basâr hayli zamândır iltifâtın yok
Anın çün dîde-i gam-dîdeye bî-nûr u bî-ferdir

Hicâb oldu zuhûra vaz-ı küstâhânemiz dirsem
Hicâbım şemse nisbet zerreden ednâ vü kemterdir

Hicâb olmaz ziyâ-yı mihre elbet zerre-i nâ-çîz
Şu'â-ı şemsile lâbüd vücûd-ı zerre azherdir

N'ola feyzinle tathîr it bulanmaz âfe-i dünyâ
Boyandıysa sivâ rengine katre yemde muzmerdir

Görünse zerreden şems-i münîr ü katreden deryâ
Aceb olmaz hakîkat ehline ta'bîr-i hoş-terdir

Nigâh-ı iltifâtınla harâb-âbâdı ma'mûr it
Yıkıldı kasr-ı zillet şimdi hâk ile berâberdir

Eyâ kân-ı kerem bahr-ı himem lutfunla evvelden
Müşerref eyledin bir hadde ki takdîrden evferdir

Senin nîsân-ı feyz-i himmetin bu ravza-i câna
Meded-res oldu her dem bahârı tâze vü terdir

Azîz-i hâtırım feyzin ile leb-rîz olup hâlâ
Zebânımda nisâr olan hemen ol dürr-i gevherdir

Bu denlü lutfuna dûçâr iken şimdi tagâfülde
Gönül jenkâr-ı hicrânın kedûratıyla ağberdir

*Kudûm-ı rahş-ı ikbâline ferş-dîde âmâde**
İnân-ı himmetin atf it dile hicrinle muzdardır

Nazar kıl kûşe-i çeşminle baksan çeşm-i hûn-bâra
Ciğer kânım nisâr eyler ne mercân ü ne ahkerdir

Bu akvâl-i benehrec(?) kâline iksîr-i hikmetdir
Senin bir kûşe-i çeşmin bana kibrît-i ahmerdir

Sen ol gavvâs-ı ummân-ı hakîkatsin maârifle
Dilin pür-dürr-i gevher bî-gerân bir bahr-ı ahdardır

Sen ol âb-ı hayâtın Hızr'ısın ki câm-ı feyzinle
Hayâta irişenler belki mevc-i yemden ekserdir

Seni vasf eylemek haddim değildir arz-ı hâlimden
Garaz bir iktisâb-ı feyz-i ma'nâ rûh-ı perverdir

Mufîz-ı hâkda âlûde-i çirk-âb-ı isyânım
İrişdir ol reh-i tahkîka ki semt-i peyamberdir

Di bu abd-i hakîri hasta buldum yâ Rasûla'llâh
Getürdim dergehine cürmile hâli mükedderdir

Ne denlü mücrim ise nazra-i lutfunla timâr it
Cemâlin ile tedbîr-i devâ ister bir ahkardır

Celâle tâkati yok âciz ü hâkile yeksândır
Cemâlinde velî mihr-i münîr ile berâberdir

/62/ *Egerçi câme bisyârı hatâ ile füzûndur lîk*
Yem-i ihsânına nisbet ile çün katre asgardır

Sen ol şems-i hakîkatsin ki eşyâ cümle zerrâtın
Hatâ-yı zerre afv-ı şemse nisbetle muhakkardır

Senincün abd-i hâlis çâkerindir ayn-ı Muhyiddîn
***Salâhî**'nin şefâat emrine lutfun musavverdir*

Hz. Salâhî ve İsmâîl Hakkı gibi eâzımın, Hz. Muhyiddîn'in şu ta'zîmâtına bakıp, Cenâb-ı Şeyh'e nazar-ı inkâr ile bakanların hâline acımamak elden gelmez. Hulâsa-i kelâm:

ما عاشق سر كشته سودای دمشقیم
جان داده دلبستهء سودای دمشقیم
اندر جبل صالحة كانیست زجوهر
كاندر طلبش غرقة درای دمشقیم[70]

Müstakîm-zâde hazretleri, **Ahid-nâme**'lerinin 113. bâbında beyân buyururlar ki:

"Hâl olmadıkça, Şeyh-i Ekber hazretlerinin kitaplarını mütâlâa etmek muvâfık değildir. Zîrâ, zâhir-i hâlde, âdâb-ı şer'iyyeye muhâlif olan mevâdda müsâdif olup, tabii hakîkatına vakıf bulunmadığından müstelzim-i hüsrân olur. **Nesebü'l-Harf** nâ-

70. Biz Şam sevdâsının başı dönmüş âşığıyız. Şam sevdâsına gönül bağlamış cân vermişiz. Sâliha dağında mücevher hazînesi vardır.Onu elde etmek için Şam denizine dalmışız. (H)

mında bir te'lîfin üzerinde Hz. Şeyh-i Ekber'in, kendi hatt-ı latîfleriyle, "*Bizim bâliğ olduğumuz dereceye vâsıl olmayanların, kitaplarımıza nazar etmesi harâmdır.*" diye muharrer olduğunu gördüğünü, İmâm Şârânî nakl etmiştir. Hakîkat-ı hâl onu gösterir. Vâkıf-ı esrâr-ı Hz. Şeyh olmayanlar, "*Şeyh-i Ekfer*" demek küstahlığında bulunmuşlardır. Cenâb-ı Şeyh'in öyle buyurmasında, pek haklı oldukları âşikardır."

Hz. Şeyh-i Ekber'in Evlâd-ı Kirâmı:

Kendilerinden sonra iki ferzend-i emcedleri kalıp, birisi Muhammed Sa'deddîn hazretleridir ki 618 Ramazân'ında (Ekim 1222) Malatya'da kadem-nihâde-i âlem-i şuhûd olmuş ve ba'de't-tahsîl ehâdîs-i şerîfe nakl ve tedrîs eylediği gibi, tabîat-ı fevka'l-âde-i şi'riyyesi hasebiyle mükemmel bir dîvân vücûda getirip, 656/(1258)senesinde Şam'da irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Pederleri yanında medfûn imiş.

Dîger mahdûmları, Ebû Abdullâh Muhammed hazretleridir. 667/(1269) (senesinde) Sâlihiyye'de şîrîn-mezâk-ı niam-ı câvidân olup, kitâb-ı vücûdları mahfaza-i kabre **/63/** konuldu.

Bir de kerîme-i ismet-vesîmeleri olduğunu İsmâîl Hakkı hazretleri **Kitâbü'l-Hitâb**'ında yazdıkları sırada "*Radâa hâlinde peder-i muhteremleriyle mükâleme eylediği ve hattâ Hz. Şeyh'in hacdan Şam'a avdetinde,* (هذا ابي)[71]" dediğini ilâveten beyân eder.

Hz. Şeyh-i Ekber Efendimizin şu kıt'a-i mergûbesi hepimiz hakkında ne büyük beşâreti hâvîdir:

لنا دولة في آخر الدهر تظهر
فمن كان منا أو يقول بقولنا
فتظهر مثل الشمس لا تتستر
فبشره بالدنيا والأخرى يبشر[72]

(*Kaddesa'llâhu esrârahum ve rahîmehum ve nefaanâ bi-ulûmihim ve şeffi'hüm fînâ. Âmin. Allâhümma'hşürnâ bihim ve bi-âlihim. Âmin.*)

Âsâr-ı Aliyyelerinden Başlıcaları:

1. **Fusûsu'l-Hikem,**
2. **Fütûhât-ı Mekkiyye,**

71. Bu babamdır. (H)
72. Zamânı yakalamakta bizim bir devletimizin bulunduğu zâhir oluyor, güneş gibi ortaya çıkıyor ki, örtülemez.

3. **Muhâdarâtü'l-Ebrâr,**
4. **Emrü'l-Muhkem,**
5. **Rûhu'l-Kuds,**
6. **Şeceretü'l-Kevn,**
7. **Salavât-ı Suğrâ,**
8. **Salât-ı Vüstâ, Salât-ı Kübrâ,**
9. **Evrâd-ı Usbûiyye,**
10. **Devr-i A'lâ,**
11. **Tedbîrât-ı İlâhîyye Tenezzülât-ı Mevsıliyye,**
12. **Tâcü'r-Resâil ve Minhâcü'r-resâil**
13. **Kitâbü'l-Azama,**
14. **Kitâbü'n-Nisbe,**
15. **Tecelliyât,**
16. **Mefâtîhü'l-Gayb,**
17. **Kitâbü'l-Hak,**
18. **Merâtib-i Ulûm,**
19. **Ulûmü'l-Vehb ve İ'lâm bi-İşârâtı Ehli'l-İlhâm,**
20. **el-İbâde,**
21. **el-Medhâl fî Ma'rifeti'l-Esmâ,**
22. **Hilyetü'l-Ebdâl,**
23. **eş-Şurût fî-mâ yeltezimü Ehlü Tarîkı'llâh,**
24. **Esrârü'l-Haylûle,**
25. **Akîdetü Ehli's-sünne,**
26. **İşârâtü'l-Kavleyn,**
27. **Kitâbü'l-Hüviyye ve'l-Ehadiyye,**
28. **el-Celâletü'l-Ezel,**
29. **el-Muksim,**
30. **Ankâü Mağrib,**
31. **Hatmü'l-Evliyâ,**
32. **Şemsü'l-Mağrib,**
33. **Şevâhidü Tâci'l-Ârifîn,**
34. **el-Kutbu Risâletü'l-Ensâriyye,**
35. **el-Enfâsü'l-Ulviyye,**
36. **Tercümanü'l-Eşvâk,**

Kim bizden ise veya bizim dediğimizi söylüyorsa, Onu müjdele! O, dünyâ ile de ahiret ile de müjdelenir. (H)

37. **el-Celâl ve'l-Cemâl,**
38. **Mişkâtü'l-Envâr,**
39. **Şerhu Istılâhâti's-Sûfiyye,**
40. **Kitâbü Resâil,**
41. **Kitâbu'n-Nikâhi'l-Mutlak,**
42. **Kitâbü'ş-Şerîa ve'l-Hakîka,**
43. **el-Hucub,**
44. **el-Mevâızü'l-Hasene.**

Sultân Bâyezîd Kütübhânesinde, **Risâletün fî Esâmi-i Kütüb-i Şeyh-i Ekber** nâmında 1794 numaralı mecmûada umûm âsârının esâmîsî mazbûttur.

Fütûhât Fihristi:

Diyârbakırlı bir zât, merak etmiş, **Fütûhât**'a bir fihrist yazmıştır. Bu fihrist el-yevm Fâtih'de Murâd Molla Kütüphanesi'ne nakl olunan Düğümlü Baba Kütüphânesi kitapları meyânındadır, 329 numaralıdır. Pek kıymet-dâr bir eserdir.

ŞEYH ÖMER EFENDİ (MOLLA GÜRÂNÎLİ)

/64/ 1094/(1683) senesinde tevellüd, 1157/(1744)'de irtihâl etmiştir.

Hz. Şeyhü'l-Ekber efendimize âşıklardan ve âsâr-ı Hz. Şeyh'i hırz-ı cân edenler arasında emsâline fâiklerden olan bu zât-ı muhteremden burada bahsetmemek kadr-nâ-şinâslık olur. İhvânımdan Hulûsî-zâde Osmân Nûru'llâh Bey kitapları meyânında yazma bir mecmûa müsâdif-i nazar-ı âcizânem olmuş ve mütâlaasından fevka'lâde zevk-i rûhanî bulmuş idim. Bundaki makâlât hep, **Fütûhât**-ı Hz. Şeyh'den tercüme olup, o mertebe yüksek bir emel ile yazılmış idi ki, dâimâ okur, istinsâh eder, müstağrak olurdum. **Müntehabât-ı Ezhâr-ı İrfân** nâm eser-i fakîrânemin üçüncü cildinde bu tercümeler ve makâleler aynen münderictir. Mütâlâasını, hâlisâne tavsiye ederim.

Bu zâtın Mollagürânî civârındaki mezârlıklarda kabrini aradım. Maa't-teessüf bulamadım. Bir gün Fâtih'de Millet Kütüphânesi'nde merhûm Ali Emîrî Efendi'nin kitapları meyânında, Tasavvuf kısmında, **Vâridât-ı Ömer-i Gürânî** diye bir eser gözüme ilişti, hemen çıkarttım. Baş tarafında şu yazıları gördüm:

"Tercümân-ı müdekkik Hz. Şeyh Ömer-i Gürânî (*kuddise sırruhu*) 1257 senesi cemâziye'l-âhirinin ikinci (23 Temmuz 1841) pazar günü ezân-ı şerîf ile emâneti Vâcibü'l-Vücûd'a teslîm eyledi. Velâdeti 1196/(1782) senesindedir. Müddet-i ömrü 61 senedir. Kadı Sıdkı Abdullâh Efendi, **Tercüme-i Mesnevî**'den, merhûm Ömer Efendi için tefe"ül eyledikte,

*Penc vakt oldu namâz subh u şâm**
(پنج وقت اولدی نماز صبح و شام)
Lîk uşşâkın namâzı ber-devâm

beyt-i evvelin, evvelki mısraı hesap olundukta târîh olmuştur."

Sipâhiyândan, Ârzûhâlî-zâde İbrâhîm Efendi'nin târîhidir:

İlm-i ledünne ârif sırr-ı künûza vâkıf
Esrâr-ı Hakk'ı câmi' nutk-ı rumûz pendi

Ayn-ı hayâta irdi dâr-ı bakâya şimdi
Kurb-ı ilâha lâhık Şiblî-i Cüneyd kendi

Vahdet meyin idüp nûş zevk ile oldu medhûş
İdince "İrcü" gûş cennetle müjdelendi

Bir geldi dehre zâtı târîh-i fevti râzı
*Sırr-ı **Füsûs**'a vâsıl göçdü Ömer Efendi*
(سر فصوصه واصل کوچدی عمر افندی)

* * *

Rıhleti sâline dâl olsa bu târîh olur
*Nâkil-i râz-ı **Füsûs** göçdü Ömer Efendi*
(ناقل راز فصوص کوچدی عمر افندی)

Murâd Çavuş-zâde'nin:

Sâhib-i kemâl-i irfân ya'ni Ömer Efendi
İtdi güzer fenâdan ihvânı oldu tekdîr

Âsâr-ı Şeyh-i Ekber düşmezdi hiç elinden
Ba'z-ı mahalle merhûm itmişdi hall ü tahrîr

Cây itdi Adn'i oldu bir hikemî tâm târîh
Göçdü Ömer Efendi Mollagürânîli pîr
(کو چدی عمر افندی منلا کورانیلی پیر) =1157/(1744)

Müstakîm-zâde'nin târîhi:

Refik ider anı Fârûk dîdiler târîh
Ömer Efendi'yi devrân kıldı Gürânî
(عمر افندیی دوران قیلدی کورانی) =1157/(1744)

Tarîkaten kime müntesibtir, maîşeten ne mesleğe sâliktir, tahkîki mümkün olamadı. Şiddetle mestûrînden olup, doğrudan doğruya, Hz. Şeyh'in feyzine mazhar olduğunda şüphe yoktur. Medfeni mechûldür. **Vâridât**'ını mütâlâa ettim, **Fütûhat**'tan kısmen tercümelerdir. Hz. Mısrî-i Niyâzî'nin nutkundan bir beyti şerh buyuruyor ki, teberrüken ve aynen yazıyorum:

*Salât-ı ehl-i kurbun kıblesidir "**semme vechullâh**"*[73]
O veche kul olanlar tâat-ı noksânı neylerler

"Ma'lûmdur ki, kurba vâsıl olan ârif-i bi'llâh, her neye teveccüh eylese kıblesi oldur ve onun salâtı ol kurba vuslatıdır. O hâl-i maslahatın sıhhati mukarrer olduğu takdîrde, ona infisâl ve inkıtâ' yoktur. O kimse, kıble-i hakîkîde dâimâ ve ebeden müteveccih olup, salât-ı dâime müdâvim ve o salât-ı dâimeyi muhâfazaya kâdir ve o salât ile kâim-i makâm olur. Zîrâ Hak subhânehû ve teâlâ, mine'l-ezel ile'l-ebed, kevn ile hâl-i vaslda kâim ve kayyûmiyyet-i zâtiyesiyyle kâimdir. Bu sebebden ulûhiyyeti sâbittir. (وهو معكم أينما كنتم)[74] *Vechu'llâh ile işâret olunan vecih, kul olanlar, ya'ni o vechi taleb ile kulluk edenler, tâat ve ibâdetlerinde kusûr ve noksân etmezler. Ancak onların sa'yi kıble-i hakîkatte ol veche müteveccih olup, salât-ı dâimeye müdâvim olmağla ol kurba vâsıl olmaktır."*

Bir mektûbundan:

"Şerîat ile hakîkat beyninde olan nisbet, nübüvvet ile velâyet beyninde olan nisbet gibidir. Abd için iki cihet vardır: Velâyet, nübüvvet. Nübüvvet vâsıtasıyla âmme-i nâsa tebliğ olunan, ahkâm-ı şerîattır. Şerîat, âmme-i enâmın hakîkatlerinin netîcesidir. Şerîat bir kapıdır ki, bu kapıdan niceler sarây-ı hakîkate girip mesned-i ma'rifete cülûs eylediler. Yine bir kısım insânlar, şerîat kapısından sarây-ı hakîkate girdikleri hâlde, bî-haber kaldılar; ma'rifet mesnedine cülûs edemediler ve niceler hakîkat sarâyına dahi gireneyip şerîat kapısında kaldılar. Netîce-i merâm oldur ki, nübüvvetin bidâyet ve nihâyeti kurb-ı velâyet olduğu gibi, şerîatın dahi bidâyet ve nihâyeti, hakîkat ve ma'rifet olur."

73. (ثم وجه الله) "... Allâh'ın vechi (zâtı, rahmeti, rızası ve nimeti) oradadır. 2. Bakara sûresi, 115.
74. "Nerede olursanız olun, O, sizinle berâberdir." 57. Hadîd sûresi, 4. (H)

Tâhkîk-ı "Men Arafe Nefsehû"

(من عرف نفسه فقد عرف ربه) [75] *"Kelâmını ehl-i tahkîk mezâk-ı meşrebi üzere, iki ma'nâ ile takrîr ettiler: Ma'nâ-yı meşhûru budur ki: Eğer bir kimse, kendi nefsini ârif olursa, o kimse, min vechin, Allâh'ını ârif olur. İmdi, ma'rifet-i nefs, ma'rifet-i Rabb'e sebeb ü vesîle olur. Câizdir ki, bir kimse kendi nefsine ma'rifet hâsıl etmekle, min-vechin, rabbinin zevki hâsıl ola. Ma'nâ-yı sânîsi budur ki, gayr-i meşhûrdur. İbtidâ-yı kelâmda olan (من)-i istifhâmiyye olmak vechi üzere, hangi kimsedir ki nefsini ârif ola, o kimse irfân ile rabbini ârif-tir. İmdi, bir kimse künhü ve hakîkati üzere nefsini ârif olmak mümkün ve caiz değildir. Nerede kaldı ki, Allâh'ını künhü ve hakîkati üzere bile.*

Netîce-i kelâm, ma'nâ-yı evvel, ma'rifet-i nefs ile ma'rifet-i Rabb'in cevâzına delâlet eder. Ma'nâ-yı sânî, ma'rifet-i nefs ile ma'rifet-i Rabb'in adem-i cevâzına delâlet eder. Beynehümâdaki tevcîh oldur ki, min-vechin, cevazı sâbit; min-vechin, künhüyle adem-i cevâzı sâbittir."

Şerh-i Müntehabât-ı Fütûhat:

Şeyh Ömer-i Gürânî hazretleri, Şeyh-i Ekber efendimizin **Fütûhât-ı Mekkiyye**'sinden intihâb ve şerh etmiştir. Kısm-ı a'zamı Türkçe ve ba'zı kısımları Arapça'dır. Müstakîm-zâde, istinsâh etmiştir. Risâlenin üstüne, **"Şerh-i Müntehabât-ı Fütühât-ı Mekkî"** ve ilk sahîfesine **"Vâridât-ı Ömer-i Gürânî"** yazılmıştır. Kenârlarına, Müstakîm-zâde, ba'zı fevâid tahrîr eylemiştir.

Müstakîm-zâde'nin **Tuhfetü'l-Hattâtîn** nâmındaki eserine, târîh encümeni a'zâsından urefâ-yı asırdan, üdebâ-yı dehrden İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl Bey Efendi yazdığı izah-nâmede buyururlar ki:

> **"Müntehabât** risâlesinin hitâmından sonra üzerlerine *"Vârid" işâret edilmiş, Türkçe fıkarât-ı sûfiyye vardır ki, Vâridât-ı Ömer-i Gürânî* budur. Risâlenin nihâyetlerinde, İmâm Şârânî'nin **Yevâkît**, Abdülganî-i Nablusî'nin **Şerh-i Tuhfetü'l-Mürsele** ve Sadreddîn-i Konevî'nin **Nefha-i Rabbâniyye** ve Hoca Ahrâr-ı Ubeydullâh-ı Semerkandî'nin **Fıkarât** nâmlarındaki eserlerinden müntehabât ve mektûbçu kaleminde kâtip Taşovalı Muhammed Efendi'nin bir kasîdesinin matlaındaki mazhar-ı nukatına dâir makâle, Ömer-i Gürânî'nin hastalığında bir zâta yazdığı latîf bir mektûb, Şemseddîn-i Sıvâsî'nin İhtiyâr-ı Cüz'î hakkındaki kelâmının şerhi **Sırr-ı Vahdetü'l-Vücûd**'a dâir bahis vardır. Nihâyetinde bir kenârda Müstakîm-zâde'nin imzâsı vardır. Darü'l-Fünûn Kütüphânesinde 7469/640 numarada mevcûddur."

Vâridât-ı Ömer-i Gürânî hakkındaki bu izâhât, hakîkati göstermektedir.

---

75. "Kendini bilen, Rabbini de bilir." (el-Aclûnî, **Keşfü'l-Hafâ**, c.II, s.262) (H)

EŞREF-ZÂDE ABDULLÂH-I RUMÎ HAZRETLERİ

(İbn es-Seyyid Ahmet el-Mısrî b. es-Seyyid Muhammed Suyûtî)

/65/ Eşrefiyye şu'besinin müessisi olup, pîr-i sânî addolunmuştur. Neseb-i âlîleri, İmâm Ali efendimize müntehî olup, pederi mükerremleri Eşref, onun pederi Muhammed el-Mısrî'dir. "Eşrefoğlu", "Eşref-zâde", "Eşref-i Rûmî" diye meşhûrdur. 754/(1353) târîhinde İznik'te tevellüd buyurmuşlardır.

Tahsîl-i ibtidâîden sonra Bursa'ya azîmetle Çelebi Sultân Muhammed Medresesi'nde, el-yevm mevcûd bulunan hücrede tahsîl-i kemâlâta başlayıp, kırk sene burada bulundukları mervîdir.

Tarîkat-ı sûfiyyeye intisâb sevdâsına düşüp, evvelemirde Bursa'da Abdal Muhammed nâmiyle meşhûr olan ve el-yevm türbeleri ma'mûr ve ziyâret-gâh bulunan zât-ı âlî-kadrin, nazar-ı feyzine uğrayıp emr ü işâretiyle Emîr Sultân hazretlerine, onlar da Hacı Bayram-ı Velî hazretlerine sevk ederler. Derhâl müşârünileyhe intisâb ile onbir sene imâmet hizmetiyle şeref-yâb olmuş ve seyr ü sülûkta bulunmuştur. İkmâl-i sülûktan sonra istihlâf buyurulup, İznik beldesine i'zâm ve kerîmeleri Hayrunnîsa hazretlerini tezvîc eylemişlerdir.

Eşref-zâde hazretleri, ma'nevî bir cilveye mazhar olup, merâtib-i ma'nevîyede daha ziyâde i'tilâ sevdâsıyla niyâzda bulunduklarında, işâret-i mahsûsa üzerine, Hama'da sülâle-i tâhire-i Kâdiriyye'den Şeyh Hüseyn-i Hamavî hazretlerine sevk ederler. Haremiyle berâber Hama'ya gitmiştir ve derhâl erbaîne konulup, otuzbirinci günü akşam, hizmetine me'mûr dervîş yedinde bulamaç olduğu hâlde hücreye varınca, Eşref-zâde'yi hücrenin bir cidârına istinâd ve tecemmüd etmiş görür. Tahrîk etmek ister, hareket etmediğini görünce, huzûr-ı şeyhe gelip, "*Efendim, Rûmî vefât etmiş, siz sağ olunuz.*" der. Hz. Şeyh, hücrenin kilitlenip, miftâhının kendisine teslîmini emir buyururlar.

Bu hâl, ale's-sabâh şâyi' olur. Ba'zı cahiller, "*Meyyitin hücre içinde habsine ne lüzûm var, defn olunsun, varıp şeyhe arz edelim.*", derler. **/66/** Bir kısmı ise, "*Şeyhin işine müdahâle etmek câiz değildir.*" demişlerse de, nihâyet keyfiyyet şeyhe arz olununca, "*Kırk gün olmayınca hücreyi açmayacağım.*" buyururlar.

Vaktâ ki kırk gün tamâm olur, cenâb-ı şeyh maa-ihvân hücre kapısına gelirler, "*Ya Rûmî!*", diye hitâb ederse de ses gelmez. İkinci bir hitâb daha, yine cevâb yok. Üçüncüde sahva gelirler, "*Ah azîzim! Bize kıydınız.*" derler ki, makâm-ı istiğrâk, dünyâyı unutmaktan, lezâiz-i ma'neviyyeden âlem-i hisse getirdiniz, demektir.

Eşref-zâde o gün icâzet almıştır. Yine me'mûren İznik'e avdet buyurdular. Hz. Gavs-ı A'zam efendimize, silsile-i tarîkatları bu sûretle muttasıl olmaktadır:

Hz. Pîr, Sultân Seyyid Abdülkâdir (*Kuddise sırruhu'z-zâhir*),
Hz. Seyyid Şemseddîn b. Hz. Abdülkâdir (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Seyyid Hüsâmeddîn Şefik b. Şemseddîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Seyyid Ahmed Şihabeddîn b. Hüsâmeddîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Seyyid Alâeddîn b. Şihabeddîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Seyyid Hüseyin el-Hamavî b. Şihabeddîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)[76],
Pîr-i Sânî, Şeyh Eşref-zâde Seyyid Abdullâh er-Rûmî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*).

Velâdetleri: 754/(1353)
Müddet-i ömürleri: 120.
İrtihâlleri: 876/(1471)

İznik'te mükellef bir türbe-i şerîfe ve bir câmi'-i münîf ve hucurât inşâ olunmuş ve son zamâna kadar ümrânını muhâfaza etmiş iken, Yunanlıların İznik'i istîlâlarında cümlesini topla hedm ve hâk ile yeksân edip; hattâ, Hz. Pîr'in kabr-i enverlerini kazıp, içinde cephâne aramış olduklarını; müteessirâne bir lisân ile, Bursa'da Seyyid Usûl Dergâhı şeyhi Abdî Efendi meşhûdâtına istinâden söylemiştir.

Makâm-ı enverleri büyük ziyâret-gâhlardandır. Çünkü şöhret-i ârifâneleri, velvele-endâz-ı âlem olup, umûm-ı ehl-i tarîkat nezdinde pek büyük bir mevki'-i hürmet ü i'tibârları vardır. Entâk-ı aliyyeleri esnâ-yı zikirde okunduğu gibi birçoğu gerek **/67/** durak, gerek ilâhî tarzında bestelenmiştir. En ziyâde mütedâvil olan nutklarından:

Tecellî şevk-i dîdarın beni mest eyledi hayrân
Ene'l-Hak sırrını cândan anınçün kılmazam pinhân

Aceb hayrân u mestim ki bilişden bilmezem yâri
Gözüm her kande kim baksa görünür sûret-i Rahmân

Cihân tılsımının bendi benim elimdedir şimdi
Benim bugün bu meydânda benimdir top ile çevgân

Yüzün görmeden ol yârin kamu mahv oldu hep varım
Bekâ buldum fenâ buldum bekâda olmuşum sultân

Benim ol derdlü dermânı benim ol ma'denin kânı
Benim ol dürr-i bî-hemtâ benim ol bahr-ı bî-pâyân

76. Tennûrî-zâde **Menâkıbnâme**'sinde Seyyid Sa'düddîn-zâde olduğunu yazmıştır.

Semâda seyr ider sırrım cihâna doldu envârım
Mukaddesler cemîisi benim sırrımda ser-gerdân

Benim ilm-i ledünnümden hezârân Hızr olur âciz
Benim her bir tecellimden nice bin Mûsalar hayrân

Görürsün sûretâ Âdem benim emrimde dü-âlem
Feleklerle melekler hep bana mahkûmdur ins ü cân

Remîm olmuş izâma hem eğer dirsem "bi-ıznî kum"
Yalın ayak u baş açık kamusu duralar uryân

Bu ay u yıl bu yıldız bu geceler bu gündüzler
Bu yaz u kış ve bu güzler benim emrimdedir yeksân

Benim şâhı bu meydânın benim devri bu devrânın
Benim cânı bu cânların benimle diridür her cân

Benim Mansûr'u var iden benim ağyârı yâr iden
Benim her varı var iden benim her giden ü duran

Değildir od u sudan ne toprakdan yahûd yelden
Ben irden var idim irden henüz yoğidi bu ezmân

/68/ *Zamânsız bî-zamânım ben mekânsız bî-mekânım ben*
Dü-âlemde hümâyım ben benim her görünen gören

*Sorarsan **Eşref-oğlu**'yum ne Rûmî'yim ne İznikî*
Benim ol dâimü'l-bâkî göründüm sûretâ insân

Tamâmen tevhîd-i zât neş'esiyle söylenmiştir. İlm-i zâhir neş'esiyle tevfîk-ı ma'nâda zorluk çekilir. Hz. Şeyh'in kemâlât-ı ârifânelerinin mertebe-i bülendine delâlet eder. Bu nutk-ı münîflerini tahmîs edenler ve şerh eyleyenler olmuştur. Abdullâh Salâhaddîn-i Uşşâkî hazretleri pek ârifâne şerh ve hakîkat-ı ma'nâsını beyân buyurmuşlardır.

Ben dost hevâsına düşdüm gayri hevâ neme gerek
Başımda dost sevdâsı var gayri sevdâ neme gerek
Ben Eşref-oğlu Rûmî'yim ben bâkîyim kadîmîyim
Ben ol mürg-i lâhûtîyim arz u semâ neme gerek

Âsâr-ı Aliyyeleri:

1. **Divân-ı Şerîfleri:** İlm-i lisân ve târîh-i edebiyyât nokta-i nazarından da pek mühimdir; matbû'dur.
2. **Müzekki'n-Nüfûs**. Matbû'dur.
3. **Tarîkat-nâme,**
4. **Fütüvvet-nâme,**
5. **Delâilü'n-Nübüvve,**
6. **İbret-nâme,**
7. **Ma'zeret-nâme** ki, **Hediyyetü'l-Fukarâ** diye ma'lûm,
8. **Elest-nâme,**
9. **Nasîhat-nâme,**
10. **Hayret-nâme,**
11. **Münâcât-nâme,**
12. **Esrârü't-tâlibîn.**

Sultân Bâyezîd'de Kütübhâne-i umûmîde, **Risâle fî Sırrı'd-Deverân** nâmında gördüğüm bir eser dahi müşârünileyhe isnâd olunmaktadır.

El-yevm, Kâdirî tekkelerinde okunmakta olan evrâd-ı Kâdiriyye'nin, (اللهم ...اجل)'den yukarısı Pîr-i sânî Eşref-zâde'nin olduğundan bu evrâda, *"Evrâd-ı Kâdiriyye-i Eşrefiyye"* derler. **Evrâk-ı Kâdiriyye** mütercimi Şeyh Nâci Efendi böyle yazıyor. Tahkîk ve tasavvufta ve felsefe-i İslâmiyye'de cidden ve hakîkaten uluvv-ı kemâl sâhibi bir pîr-i rûşen-zamîrdir. Cenâb-ı Hak, şefâatına mazhar buyursun. Âmin.

Yâdigâr-ı Şemsî nâm eserde, târîh-i irtihâllerini tedkîk sırasında, bunun 899 mu, yoksa 874 mü olduğu hakkında bast-ı beyân olunarak 874/(1469) târîhinin sıhhatine hükm olunduğu görülmüştür. İznik'deki türbe-i şerîfeyi ve câmi'-i münîfi Sultân Bâyezîd-i Velî'nin vâlideleri Mükerreme Hâtûn inşâ ettirmiş ve vakfiyeler yapmıştır. (*Radıya'llâhü anhâ*)

Hz. Şeyh, şöhretten müctenib, hâlîm, selîm, halûk olup tasarrufât ve kerâmâtıyla mahbûbu'l-kulûbtur. (*Kaddesa'llâhü sırrahû*)

/69/ Eşref-zâde hazretlerinden sonra post-nişîn olan zevât-ı kirâm:

Şeyh Abdurrahîm-i Tirsî (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Muslihuddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Hamdi Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),

Şeyh Sırrı Ali Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu)*,
Şeyh Hamdî-i Sanî Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Lütfullâh Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Ahmed Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Eşref-i sânî Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Abdullâh Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Sâlih Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Abdülkâdir Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Muhyiddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Şerefeddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh İzzeddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Abdullâh Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*)
Şeyh Avnullâh Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Fahreddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Ahmed Ziyâeddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Muhammed Fahreddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Nâfiz Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*),
Şeyh Ahmed Ziyâeddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahu*).

ŞEYH ABDURRAHÎM-İ TİRSÎ

Müşârünileyhimden Şeyh Abdurrahîm-i Tirsî hazretleri, cenâb-ı Eşref-zâde'nin kerîme-i muhteremesi Züleyhâ Hanım'ı tezevvüc etmiş, Hz. Pîr-i Sânî'ye dâmâd olmuştur. Kayın pederlerinin vasiyeti üzerine câ-nişîni oldular. İznik'e sekiz sâat mesafesi olan Tirse karyesinde Bolulu İsfendiyâr-zâde akrabâlarından Bâyezîd-i Fakîh nâm zâtın mahdûmudur. Henüz çocuk iken pederleriyle maan Eşref-zâde hazretlerinin, hüsn-i nazarına mazhar /70/ olmuşlar, hattâ çocuk iken Hz. Şeyh'e fevka'l-âde meclûb olduğundan taht-ı terbiyelerine almışlar; tahsîline i'tinâ buyurmuşlar; en sonra hilâfetle bekâm ederek, şeref-i sıhriyyetlerine mazhar kılmışlardır.

Tabîat-ı şi'riyyeleri olup, **Dîvân**'ları vardır. Kerâmât-ı aliyyeleri menkûldür. 926 Saferinde (Ocak 1520) dâr-ı cemâle intikâl eylediler. Azîzinin yanında defîn-i hâk-i mağfiret kılınmıştır. (*Kaddasa'llâhu sırrahu*)

Kırk sekiz sene, seccâde-nişîn-i tarîkat oldukları lede'l-hesâb nümâyân olmaktadır.

ŞEYH MUSLİHUDDİN EFENDİ HAZRETLERİ

Abdurrahîm-i Tirsî'den iktibâs-ı envâr-ı tarîkat ve iktisâb-ı esrâr-ı hakîkat eylemiştir. Mudurnuludur. Abdurrahîm Efendi'nin, Hamdi Efendi nâmındaki mahdûmu pek küçük olduğundan ber-mûcib-i vasiyet seccâde-i hilâfete oturmuşlardır.

ŞEYH HAMDİ EFENDİ HAZRETLERİ

Eşref-zâde hafîdidir. Feyz-i tarîkını Muslihuddîn Efendi'den almıştır. 1012/(1603)'de âzim-i dâr-ı karâr olmuştur. Ceddinin yanında medfûndur. Bir **Dîvân**'ı vardır.

ŞEYH SIRRI ALİ EFENDİ HAZRETLERİ

Hamdi Efendi-zâdedir. Feyz-i tarîkını pederlerinden almıştır. 1046/(1636) senesinde terk-i dağdağa-i hayât eylemiştir. Abdurrahîm-i Tirsî yanında defn olunmuştur. **Yâdigâr-ı Şemsî**'de tafsîl-i ahvâli vardır.

ŞEYH HAMDİ-İ SÂNÎ HAZRETLERİ

Sırrı Ali Efendi'nin mahdûmudur. Pederinden hilâfet alıp ve nice cânlar uyandırıp 1069/ (1658) senesinde terk-i âlem-i nâsût eylemiştir. İznik'de medfûndur.

ŞEYH LUTFULLÂH EFENDİ HAZRETLERİ

Sırrı Ali Efendi-zâde'dir. Birâderinin irtihâli ile seccâde-i irşâda oturmuş ve tevhîd ü ezkâr ile meşgûl iken, 1104 Ramazân'ının üçüncü (8 Mayıs 1693) günü âlem-i dünyâya vedâ' eylemiştir. Âsitâne hazîresinde medfûndur.

ŞEYH AHMED EFENDİ HAZRETLERİ

Hamdî-i sânî mahdûmudur. 1106/(1695)'da dünyâyı terk etti. Âsitane hazîresinde, mevdû'-ı rahmet-i Rahmân'dır.

ŞEYH EŞREF-İ SÂNÎ HAZRETLERİ

Şeyh Lutfullâh Efendi-zâde'dir. Pederlerinden ahz-ı feyz edip seccâde-nişîn-i irşâd olmuş ve nice âşıklara, şarâb-ı hâli içirmiştir. **/71/** 1109/(1697) senesinde âhiret diyârına gitmekle, Abdurrahîm-i Tirsî hazretlerinin türbesi yanında rahmet-i Hakk'a tevdî' kılınmıştır. Zâhir ve bâtını ma'mûr idi.

Tabîat-ı şâirânesi de varmış, bu ilâhî müşârünileyhindir:

Gönülde âteş-i aşk ile yanmış tâze dâğım var
Benim bu tekye-gâh içre söyünmez bir çerâğım var

Bana olmaz mukâbil kimse meydân-ı muhabbetde
Elimde tîğ-ı himmet gibi bir yalın bıçağım var

Aceb mi gûşe-i uzletde dâim i'tikâf itsem
Benim bu kâinâtın iltifâtından ferâğım var

*Bu **Sânî Eşref**'in hiç bâb-ı arza ihtiyâcı yok*
Muhammed Mustafâ gibi benim bir sığnacağım var

ŞEYH ABDULLÂH EFENDİ HAZRETLERİ

Eşref-i sânînin oğludur. Pederinden ahz-ı tarîkat edip, seccâde-i irşâda oturmuş idi. Zâhir ve bâtınını ma'mûr etmiş erlerdendir. 1147/(1734)'de şehîden vefât etmekle, pederinin yanında defn olunmuştur.

ŞEYH SÂLİH EFENDİ HAZRETLERİ

Lutfullâh Efendi-zâde'dir. Kendisinden ahvâl-i garîbe zuhûr etmiştir. Pederinin yanında âsûde-nişîn-i hâk-i rahmettir.

ŞEYH ABDULKÂDİR EFENDİ HAZRETLERİ

Şeyh Abdullâh Efendi-zâdedir. Pederinden feyz almış, mertebe-i irşâdı ihrâz eylemiştir. Ömrünü mücahâde ve riyâzetle geçirmiş erlerdendir. *Sırrî* mahlasıyla ilâhîyyatı olup, 1176/ (1762)'da âzim-i huld-ı berrîn olup, cedd-i pâkinin yanında vedîa-i rahmet-i Rahmân kılınmıştır. Sırr-ı devrâna dâir, **Devrân-nâme** unvânıyla bir eseri ve bir **Dîvân**'ı vardır. Eşref-zâde hazretlerinin âsârı meyânında yazdığım, **Sırr-ı Devrân** risâlesi belki bu zâtın olsa gerektir. Lisân-ı Fârisî üzere söylenmiş eş'ârından.

ما صاف دلانیم بکس کین نداریم
خلق است بما دشمن وما باهمه یاریم

ماشاخ درختیم را ز میوهء توحید
کر رهکذ ری سنك زند عار نداریم[77]

ŞEYH MUHAMMED EFENDİ HAZRETLERİ

Yâdigâr-ı Şemsî nâm eserde okunduğuna göre, makâm-ı Eşrefî'de onbirinci Şeyh Abdulkâdir Efendi-zâde Şeyh Muhammed Efendi'dir. Sâhib-i cezbe bir âşık-ı sâdık imiş. 1201/ (1786)'de irtihâl edip, yerine mahdûmları Abdulkâdir Efendi geçmiş idi. 1214/(1799)'te bu dahi azîm-i gülşen-sarây-ı cennet olunca, oğlu Hüseyin Hamdi **/72/** kâim olmuştur.

Mûmâileyh İznik meşîhatında bulunanların onüçüncü ve sonuncusudur. Bundan sonra Bursa'da bulunan zâdegân-ı Eşrefî'nin ekberi İznik meşîhatına ta'yîn olunurlar.

ŞEYH ŞEREFEDDÎN EFENDİ HAZRETLERİ

Eşref-i sânînin oğludur. Zâhir ve bâtın ilimlerinde mâhir idi. Pederinden hilâfet alarak, Bursa'da Setbaşı'nda Eşrefiyye Tekke'sini ihyâ ile, hacc-ı şerîfi de îfâya muvaffak oldu. Esnâ-yı va'zda hâl gelirmiş; pek âşık bir zât imiş.

Şeyh Ahmed-i Gazzî hazretlerinden de feyz alanlardandır. 1146 sene-i hicriyyesinde (1733) elli yaşında iken maraz-ı tâûndan azm-i bekâ eyledi. Zâviye-i mezkûrede medfûn ve rahmet-i Mevlâya makrûndur. Mahdûmları Şeyh Abdusselâm hazretleri yanındadır.

ŞEYH İZZEDDÎN AHMED EFENDİ HAZRETLERİ

Eşref-i sânînin oğludur. Meşahîr-i urefâ vü ulemâ ve meşâyıh-ı kirâm-ı Kâdiriyye'dendir. 1083/(1672) senesinde Bursa civârında Barak Fakîh karyesinde âlem-i şuhûdâ rev-nak-fezâ oldular. İbtidâî tahsîlden sonra Molla Ahmedzâde Muhammed Efendi'den ulûm-ı Arâbiyyeyi tahsîle şitâbân oldular. Feyz-i tarîkatleri, peder-i muhteremlerinden olup, pederleri hayâtında, Bursa'da Âsitane-i Eşrefiyye'de bulunmuşlardır.

Ayn-ı Ekber Muhammed Efendi gibi bir fâzılın da mazhar-ı ilmi oldular. Bursa'da İncirlice Mahallesi'ndeki mezkûr Âsitane-i Eşrefiyye'de seccâde-nişîn bulundukları sırada İstanbul'a gelip 1153 senesi Şa'ban'ında on birinci (2 Ekim 1740) Salı gecesi yetmiş yaşında iken:

77. Biz saf gönüllüleriz, kimseye kin tutmayız (kinimiz yoktur). Halk bize düşman, ama biz herkesle dostuz. Biz tevhîd meyvesiyle dolu ağacın dallarıyız. Eğer yoldan geçen biri bize taşlarsa utanmayız. (H)

Bekâ iklîmine azmim var el'ân
Fenâ gülzârı kalsun şöyle virân
Hayât-ı dil yeter sana çü İzzî
Fenâ gülzârı kalsun şöyle virân

nağmesiyle demsâz olarak azm-i gülşen-serây-ı cinân eylemişdir. İstanbul'da Tophâne'de, Kadirî-hâne Hânkâh-ı şerîfinde defîn-i hâk-i gufrândır. Zâhir ü bâtını ma'mûr evliyâullâhdan idi. "Râhat-ı mürşid" (راحت مرشد) târîh-i rihletleridir. Yetmiş sene muammer olmuşlardır. Tennûrî-zâde, **Menâkıbnâme-i Eşrefî** nâm eserinde müşârünileyh hazretleri hakkında uzun uzadıya bahsetmektedir.

/73/ *Âsitân-ı Kâdirîye sür yüzün anlardan ol*
İzziyâ sâhib-i selâmetdir gürûh-ı Kâdirî

diye nisbetini fahr ile i'lân eden bu şeyh-i zîşân, iki ay kadar İstanbul'da kalmışlardır. Zeyrek'de Pîri Paşa Câmi'-i şerîfi mütevellisi, akrabâsından olmakla onların hânesinde ikâmet eylemişlerdir. Cum'a günleri asdıkânın ricâsiyle mezkûr câmi'de va'z u nasîhat ve icrâ-yı âyîn-i tarîkat buyurmuşlardır. Huzzâr, günden güne çoğalmış, ulemâyı zamân dahi meclis-i enverlerine şitâbân olmuş. Nice münkirleri yola getirmiş ve huzzârın kalbinde aşkullâh zuhûruna sebeb olmuşlardır.

Hz. Şeyh'in mürîdlerinden Zuhûrî Efendi şu medhiye ile tercümân-ı hâl olmuştur:

Ehl-i ilmin zübdesi zühd ile misl-i nâdiri
Nûr-ı şer' ile münevver bâtını vü zâhiri

An samîmi'l-kalb idüp habl-i metîne iktidâ
Rûz u şeb ihyâ iderdi sünnet-i Peygamber'i

Habbezâ meydân-ı aşkın Şeyh-i İzze'd-dîn'idir
Ebter ü nâkıs kalur inkâr iden bu serveri

Enîsü'l-Cinân nâmıyla Arabîyyü'l-ibâre on cüz', dört cild üzerine bir tefsîr-i şerîfi ve **Müşevviku'l-Uşşâk** nâmıyla mev'ızası ve *İzzî* mahlaslı bir **Divân**'ı vardır.

İrtihâllerine şuarâdan Rahmi Efendi,

"Göçdi Eşref-zâde İzzeddîn Efendi kutb iken"
(کوچدی اشرف زاده عز الدین افندی قطب ایکن)

manzûme-i târîhiyyesini söylemiştir.

Kerâmâtı ve ba'zı hâlâtı menkûldür. Mürîdânından Mustafa Efendi, azîzinin hakkında, **Hediyyetü'l-Fukarâ** nâmıyla bir menkabe-nâme yazmıştır.

1137/(1724) târîhinde, mahdûmları Abdülkâdir Efendi ile, Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyâret eyledikleri gibi, Sultân Ahmed Hân-ı sâlis ve Sultân Mahmûd Hân-ı evvel taraflarından da'vet buyurulup, enfâs-ı kudsiyyelerinden istifâde olunmuştur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû.*)

/74/ İrtihâlleri hakkında söylenilmiş dîger bir târîh:

Gûş idüp ahbâb fevtin eylediler âh u vâh
Göçdü İzzeddîn Efendi tayyeba'llâhu serâh
(كوچدى عز الدين افندى طيب الله سراه) = (1153)

Nutuklarından:

Bâş u cândan geçmedikçe vasl-ı cânân isteme
Cevre mahrem olmadıkça neyl-i ihsân isteme

Sînene sûrah açub ney gibi nâlân olmadan
Hâlet-i aşk ile her dem zâr u efgân isteme

Olmadıkca teşne-dil sen tâb-ı aşk-ı Hakk'ıla
Gerd-i havz-ı Kevser-i vaslında cevlân isteme

İzziyâ sen geç kamudan aşkıla dil-dâde ol
Yür-ı bâkîye anın gayrına irfân isteme

* * *

Zikr ile âşık gül-i zâr oldu
Tâze-ter gönlü nev-bahâr oldu

Şevk ile dâim nâleler eyler
Şerbet-i aşkdan çün humâr oldu

Her seher inler nâleler eyler
Gülşen-i aşkda ol hezâr oldu

Künc-i fırkatde bir fakîr iken
Vuslata irdi şeh-suvâr oldu

Kodu ağyârı buldu dil-dârı
Gördü ol yârı bî-karar oldu

Allâh'ın adın âşık andıkca
Zikrine zâhid şerm-sâr oldu

Hakk'a uyanlar sırrı duyanlar
İzziyâ onlar yâra yâr oldu

ŞEYH ABDULLÂH EFENDİ HAZRETLERİ

Şeyh Ahmed Efendi-zâde'dir. Pazarköy'ündeki Zâviye-i Eşrefîye'yi ihyâ edip, meşgûl-i zikrullâh iken 1143/(1730)'de âzim-i cilve-gâh-ı cinân olmuştur. Orada medfûndur.

ŞEYH ABDULKÂDİR NECÎB EFENDİ

İzzeddîn Efendi-zâde'dir. 1115/(1703)'de doğmuştur. Lisân-ı Arabî'yi pederlerinden; lisân-ı Fârisî'yi Muhammed Emin Efendi'den tahsîl edip, peder-i ekreminden müstahlef olmuştur. Bâlâda yazdığım vechile, pederiyle ziyâret-i Harâmeyn'e muvaffak olmuştur. Hz. Emîr'de ve câmi'-i kebîrde tefsîr okuturlarmış. Pederinin **Enîsü'l-Cinân** nâm tefsîrini, **Zübdetü'l-Beyân** nâmıyla telhîsan üç cilt eser meydâna getirmiştir. Nice münkirler huzûr-ı ârifânelerinde arz-ı teslîmiyyet eylemiştir.

Kırkdokuz sene, mertebe-i irşâdda, neşr-i **/75/** feyz-i ma'rifet, 1202 şehr-i Rebîu'l-âhir'inin yirmi birinci günü (30 Ocak 1788) dağdağa-i hayât-ı fâniyeden halâs olmuştur. Dergâh-ı şerîf-i mezkûrda, âsûde-nişîn-i feyz-i Hak'tır.

Târîh-i irtihâllerine Sâdık Efendi nâm zâtın söylediği manzûme, ba'zı hakâyık-ı hayâtiyesini musavvirdir:

Şeyh Eşref-zâde Abdülkâdir-i âlî-cenâb
Cennetü'l-Firdevs'e rıhlet itdi bâ-emri'llâh

Geçdi ömrü va'z u tefsîr ile zikru'llâh ile
Kürsi-i Adn oldu câyı umarım bî-iştibâh

Nâdiru'l-akrân bir zât-ı celîlü'l-kadr idi
Rıhlet-i kurbiyyetine ilm ü irfânı güvâh

İki def'a hatm-i Kur'ân eyledi tefsîr ile
İftihâr-ı beldemizdi tayyeba'llâhu serâh(u)

Irk-ı tâhir zât-ı memdûhu'ş-şiyemdir ced-be-ced
Her biri asrında olmuş mürşid-i pür-intibâh

Tûl-ı ömr ihsân ide Bârî Hudâ a'kâbına
Rûşen olsun dilerim tâ haşre dek bu hân-kâh

Sâdıkâ bir **âh** *ile târîhin itmâm eyledim*
Oldu **Eşref-zâde**'*ye Firdevs-i a'lâ cilve-gâh*
(اولدی اشرف زاده یه فردوس اعلا جلوه کاه) + (آه) = 1202[78]

Manzûmât-ı aliyyelerinden: **Yâdigâr-ı Şemsî**'de görülmüştür.

Cemâlin ey nebî mir'ât-ı envâr-ı sa'âdetdir
Nigâhın mahz-ı feyz-i rahmet-i esrâr-ı ru'yetdir

Semâya nerdübânın cezbe-i Mevlâ olupdur çün
Kamu mi'râcda mazhar olduğun âsâr-ı kudretdir

Yoğiken Refref'e bir dürlü hâcet var iken himmet
Senin şânında Hakk'ın maksadı izhâr-ı ni'metdir

Gelüpdür çeşm-i Hak bînde **"Mâ zâğa'l-basar"** *medhi*
Olur mu gayra masrûf matlab-ı dîdâr-ı hazretdir

Olupsun istinâd-ı âcizân-ı ümmetin ancak
Cenâbın bu **Necîb**-*i zâda dîdâr-ı şefâatdır*

Hz. Mısrî efendimizin nutkuna nazîre:

Âşinâ-yı bezm-i aşk ol pür-figân itsün seni
Hizmet it pîrân-ı aşka feyze kân itsün seni

78. Bu ibârenin hesaplanmasından 1182 çıkmaktadır. (H)

Andelîb-âsâ sadâ-yı nâle-i şevk-âmîzin
Hem civâr-ı gül-sitân idüp beyân itsün seni

Cübbe-i nâmûs-ı zühdü soy bırak bütün hemân
Hırka-i levm ü melâmet giy nihân itsün seni

Leşker-i nefs ile dâim it cidâl ile cihâd
Râhatın kes nefsinin tâ ki âmân itsün seni

Sâgar-ı sahbâ-yı aşk ile **Necîbâ** *neş'e-yâb*
Ol tamâm fâriğ u âzâd-ı cihân itsün seni

Müşârünileyh uzun boylu, nurâniyyü'l-vech, câmi'u'l-kemâlât bir zât-ı âli-kadr imiş. (*Kaddesa'llâhu sırrahu*)

ŞEYH AVNULLÂH EFENDİ HAZRETLERİ

Müstakîmzâde, "*Hilâfeti, İzzeddîn efendidendir.*" diyor.

/76/ Şerefeddîn Efendi-zâdedir. Bir rivâyette, amcası İzzeddîn Efendi hazretlerinden, dîger rivâyette, pederlerinden müstahleftir. Zâhir ve bâtını ma'mûr erlerden idi. Setbaşı'nda Salı Tekkesi'nde neşr-i feyz etmişlerdir. Kendisine hâl galebe ettiği zamân görenler, vefât etti zan ederlermiş.

1155 târîhinde şehr-i Şevvâl'in üçüncü (1 Aralık 1742) Cum'a günü bezm-i lâhûta revân olup, pederleri yanında defn olunmuştur.

Hüsn-i hatt ile şöhret bulmuş idi. Müstakîm-zâde, **Tuhfe-i Hattâtîn**'de 352. sahîfede yazar ki, kendileri hüsn-i hatta temeşşuk edip, izn ü icâzet almıştır. Tuzpazarı İmâmı Mustafa Efendi'den temeşşuk ile icâzet almıştır.

Nutk-ı âlîlerinden:

Derd-i Hakk'a düşmeyen dermâna olmaz âşinâ
Cevrine sabr itmeyen ihsâna olmaz âşinâ

Dökmeyen Ya'kûb-veş hasret yaşın gözden müdâm
Mısr-ı dilde Yûsuf-ı Ken'ân'a olmaz âşinâ

Yâr ile vuslat dilersen gir belâ meydânına
Başını top itmeyen çevgâna olmaz âşinâ

Avniyâ mir'ât-ı kalbi zikr ile sâf itmeyen
Cânib-i Hak'dan gelen Kur'ân'a olmaz âşinâ

ŞEYH FAHREDDÎN EFENDİ HAZRETLERİ

Şerefeddîn Efendi-zâde'dir. Amcası İzzeddîn Efendi'den feyz alanlardandır. İrşâd-ı tâlibîn ile meşgûl iken 1170 senesi Safer'inde (Ekim 1756) terk-i hayât-ı müsteâr eylemiştir. Pederleri yanında medfûndur.

ŞEYH AHMED ZİYÂEDDÎN EFENDİ

Fahreddîn Efendi-zâde'dir. Bursa'da 1161 senesi Receb'inde (Temmuz 1748) doğmuştur. İzzeddîn Efendi'nin meşâhîr-i hulefâsından Ya'kub Dede Zâviyesi'ne şeyh olup, 1198/(1784)'de azm-râh-ı cinân eyledi. **Gülzâr-ı Sulehâ ve Vefeyât-ı Urefâ** nâmıyla bir eserini gördüm. Bursa meşâyıh u ulemâ vü urefâsından zamânına kadar olanların tercüme-i hâllerini yazmıştır. Kendisi Bursa'da Setbaşı'nda Eyüp Efendi Dergâhı mihrâbı önünde medfûndur. (*Kuddise sırruhû*)

ŞEYH FAHREDDİN EFENDİ

Ziyâeddîn Efendi-zâde'dir. Pederinin irtihâlinde on yaşında imiş. Vâlidelerinin, pederi Habîb Efendi'nin taht-ı terbiyesinde tahsîl-i kemâlât edip, 1225/(1810) senesindeki Rus muhârebesinde onbeş dervîşiyle gazâya gitmişlerdir. 1227 senesi Zi'l-ka'de'nin ondördüncü Çarşamba gecesi (19 Kasım 1812), rûh-ı pâki âlem-i illiyyîne pervâz eylemiştir. Eyüp Efendi Zâviyesi'nde medfûndur.

/77/ Kısa boylu zaîf, sarı sakallı mübârek bir zât imiş. Râşid Efendi tarafından söylenilen târîh:

Söyledim târîh-i tâm Râşid vidâd-ı sîneden
Göçdü Fahreddîn Efendi dâd-ı Hû'ya "Hû" diyüp
(كوچدى فخر الدين افندى داد هويه هو ديوب) = (1227)/(1812)

ŞEYH NÂFİZ EFENDİ HAZRETLERİ

Fahreddîn Efendi-zâde'dir. Beyne'l-meşâyih, mümtâz bir mevki'e sâhib imiş. Eşrefî âsitânesinde neşr-i feyz ettiler. Kibâr-ı meşâyihden Şeyh Abdüllatîf Efendi hazretlerinin kerîmeleri Zehrâ Hanım'ı tezevvüc edip bir hayli zamân muammer ol-

duktan sonra 1282/(1865) senesi âzim-i dâr-ı bakâ oldular. Mezâr taşında menkûş târîhleri:

Her gelen gitmekdedir bî-iştibâh
Kimseye bâkî değil bu cây-gâh

Câm-ı mevti sunmada sâki-i dehr
Ger gedâ olsun gerekse pâdişâh

Nesl-i pâkindendi Eşref-zâde'nin
Zühd ü aşkıyla geçürdi sâl ü mâh

"İrcü" emri erişdi gûşuna
Oldu bâ-şevk âzim-i kurb-ı ilâh

Fevti târîhin didi nâsa **Bahâ**
Pîrimiz Nâfız Efendi göçdü âh
(پیرمز نافذ افندی کوچدی آه)[79]

Şu nutk müşârünileyhindir:

Anın hüsn-i tecellîsine cân u dil nisâr itdim
Döküp göz yaşını aşkıyla ben bir hoşça kâr itdim

Bakam hüznile ol şâha görem anın cemâlini
Takam zülfünü boynuma anı kendime dâr itdim

Dü-âlem lezzetin virdim şarâb-ı aşkına cânâ
Reh-i aşkında âhir ben vücûdum târ ü mâr itdim

Gönül zahmına tiryâk bulmadım geşt ü güzâr itdim
Görünmez gözüme bir dil ki anı ihtiyâr itdim

Zücâc-ı ârı çarpup taşlara itdim iki pâre
Bu ad u sânı hem **Nâfiz** *koyub bu gün güzâr itdim*

79. Bu ibârenin hesaplanmasından 1284 çıkmaktadır. (H)

ŞEYH AHMED ZİYÂEDDÎN EFENDİ

Nâfiz Efendi-zâde'dir. Pederlerinin makâmına câlis olup 21 Zi'l-ka'de 1324/(11 Ocak 1907) târîhinde Pazar günü terk-i âlem-i nâsût eyledi. Pederlerinin yanında medfûndur. Halîm selîm bir şeyh-i kâmil idi.

RÛMİYYE-İ İSMÂİLİYYE

/79/ Kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye'dendir. Silsile-i tarîkatları, ber-vech-i atî, iki koldan Hz. Gavs-ı A'zam'a müntehî olmaktadır:

Hz. Pîr Sultân Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Cemâl el-Irâkî eş-Şeyh Abdürrazzâk (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Şihâbeddîn-i Ahmed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Şerefeddîn-i Yahyâ (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Şemseddîn-i Muhsin (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Alâeddîn-i Ali (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Bedreddîn-i Hüseyn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*) ,
eş-Şeyh Ebû'l-Abbâs Şihâbeddîn-i Muhammed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Zeyneddîn-i Abdülbâsıt (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Ebu Mekârim Şerefeddîn-i Kâsım (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Şemseddîn-i Muhammed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Zeynü'l-Eşrâf Afîfeddîn el-Hüseyn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Ahmed b. Süleymân (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Burhâneddîn İbrâhîm b. Ali (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Ahmed b. Mustafa el-Mısrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Ahmed b. Süleymân er-Rûmî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Sâhibü't-tarîkat eş-Şeyh İsmâîl-i Rûmi (*Kaddesa'llâhu sırrahû*).

Dîgeri:

Bâlâdaki silsilede Şeyh Semseddîn-i Muhammed hazretlerinden bir kol teşa"ub ederek ber vech-i âtî teselsül etmektedir:

eş-Şeyh Hüseyn-i Şâfia (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Muhammed-i Tâhir (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Ferecu'llâh-ı Yahyâ (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Muhammed-i Hanbelî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Abdürrezzâk (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Abdülkâdir Çelebi (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Ferecu'llâh-ı Hâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
/80/- eş-Şeyh Abdülkerîm-i Şâfia (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Abdurrahmân-ı Hanbelî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
eş-Şeyh Ferecu'llâh Şâh (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Hâdimü'l-fukarâ ve seccâde-nişîn-i âsitâne-i Hz. Gavs-ı A'zam, eş-Şeyh Seyyid Feyzu'llâh (*Kaddesa'llâhu sırrahû*).

SÂHİBÜ'T-TARÎKAT EŞ-ŞEYH İSMÂÎL-İ RÛMÎ HAZRETLERİ

Müşârünileyh hazretleri, İstanbul'da, Tophâne'de, Boğazkesen mahallesinde Kâdirî-hânenin müessis-i zî-şânıdır. Aslen Tosya civârında Babsa karyesinde, Çoban Ali isminde (bir zâtın) sulbünden mehd-ârâ-yı âlem-i şuhûd olup, Tosya'da tahsîl-i ulûm ile Şeyhu'l-Halvetî Ahmed Efendi'den feyz-i tarîkat aldıktan sonra, kutb-ı a'zam, gavs-ı mufahham Hz. Abdülkâdir efendimizin da'vet-i ma'neviyyesiyle Bağdâd'a bi'l-azîme, o zamân makâm-ı Hz. Gavs'da sâhib-i irşâd bulunan Şeyh Feyzu'llâh Efendi hazretlerine mülâkî olmuş ve bâtınını dahi zâhiri gibi kemâlât ile tezyîn eylemiştir. Hz. Gavs-ı A'zam'ın, *"Yâ Rûmî, Rum'a git, tarîkımı neşr et."* emr u işâret-i ma'neviyyesiyle ve "Pîr-i Sânî" künyesiyle, Anadolu ve Rumeli taraflarını gezerek, Tosya, Kastamonu, Edirne, Tekirdağ, Bursa, Mısır, Siroz ve sâir şehirlerden cem'an kırk mahalde nâmlarına mensûb tekkeleri ihyâ ve inşâ ettikten sonra, 1020/(1611) târîhlerinde Der-saâdet'i teşrîf ve hâlen defîn-i hâk-i ıtr-nâk oldukları mezkûr makâm-ı âlîyi binâ ve ihyâ edip, bu belde-i tayyibede erkân-ı tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye'yi neşre muvaffak olmuşlardır. Onun için, zât-ı âlîlerine "*Rûmî*" denilmiştir. Sultânahmed Câmi'-i Şerîfi'nin, resm-i küşâdında, Hz. Hüdâyî hıdmet-i hitâbeti, Hz. Abdülehad en-Nûrî hıdmet-i nasîhati îfâ eyledikleri gibi, İsmâîl-i Rûmî hazretleri de, âyîn-i celîl-i Kâdirî üzere zikr ü tevhîdde bulunmuşlardı.

1041/(1631) târîhinde âlem-i bekâya rıhlet eylemeleriyle, türbe-i mahsûsalarının /81/ bulunduğu mahalde defin-i hâk-i irfân oldular. Kemâlât-ı zâhiriyye vü

bâtiniyyesi müsellem ve makâmât u kerâmâtı meşhûr bir zât-ı âlî-kadrdir.

Hâfız Ahmed Rif'at Efendi nâm zât tarafından, **Nefhatü'r-Riyâzı'l-Âliye fî Beyânı Tarîkati'l-Kâdiriyye** nâmıyla yazılan bir eserde hakk-ı âlîlerinde tafsîlât verilmektedir.

"Kıldı İsmâîl Efendi nakl-ı gül-zâr-ı cinân"
(قیلدی اسماعیل افندی نقل کلزار جنان)[80]

Dediler târîh-i nakli pür-sâhib-i izzete
Bu ân İsmâîl-i Rûmî göçdi bezm-i vahdete
(بو آن اسماعیل رومی کوچدی بزم وحدته)[81] 1041/ (16 31)

târîh-i irtihâllerini müş'irdir.

Türbe-i mahsûsalarının üzeri açıktır. Hânkâh-ı şerîfin ittisâlinde ve güzer-gâhdadır. Şebekenin bâlâsında:

Bilürsin rûh-ı ehlu'llâhı kim sâhib-tasarrufdur
Bu İsmâîl-i Rûmî meşhedidir eyle istimdâd

Mezâr taşında:

"Kutbu'l-ârifîn Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin vâsıl-ı kerâmât-ı ulûmu ve nâil-i füyûzât-ı kayyûmu, ârif-i bi'llâh, vâsıl-ı ila'llâh, pîr-i sânî Hz. İsmâîl-i Rûmî *(Kuddise sırruhû ve nefeana'llâhu teâlâ bihim)* hazretlerinin rûh-ı aliyye-i nûrâniyyelerine, bi-sırrı'l-Fâtiha, 1041/(1631)."

Duvar taşında:

Müdâvâdır beher bir zerresi bin derde bî-şübhe
Ziyâret kıl gel İsmâîl-i Rûmî merkadin âşık

muharrerdir.

İsmâîl-i Rûmî hazretlerinin meslek-i kudsîleri, şiddet-i riyâzet ve mücâhedeye nâzır olup, ondan sonra, o meslek-i âlîde sâbit-kadem zevât az yetişmiştir. Hattâ, **Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye** müellifi yazıyorlar ki:

"Kendisinden sonra teselsül eden silsileden birçok meşâyıh-ı muhtereme yetişmiş, /82/ bir müddetten beri o makâma hâdim ve kâim olan meşâyıh-ı Kâdiriyye (Eşre-

80. Bu ibârenin hesaplanmasından 1053 çıkmaktadır. (H)
81. Bu ibârenin hesaplanmasından 1042 çıkmaktadır. (H)

fiyye) şu'besi icâzesini de hâiz olduklarından ve Şeyh İsmâîl-i Rûmî'nin sülûküne zamânın her mürîdi mütehammil olmadığından hânkâh-ı mezkûr post-nişînleri, mürîdânın meyl ü muhabbetini veya tahammül ve kabiliyyetini hangi şu'beye mâil ve kâbil görürlerse ona göre inâbe vermeğe ve her Salı günleri öğleden sonra ezânî sâat sekizde, usûl-i İsmâîliyye vü Eşrefiyye üzere icrâ-yı âyîn-i tarîkat olunmaktadır. Tarîkattan nasîbe-dâr-ı feyz olan erbâb-ı irfân hânkâh-ı mezkûra girerek medfen-i Hz. Şeyh karşısında tevakkufla, kemâl-i ihlâs ile Fâtiha-hân ve devrâna da iştirâk ile rûhâniyyet-i Hz. Gavs'dan meded-hâh olursa şübhe yok ki, gânimen avdet eder."

Şeyh İsmâîl-i Rûmî'nin erkek evlâdı olmamıştır. Kerîmesini, İstanbul'a gelip hânkâh-ı mezkûra nâzil ve misâfir olan şeyhi Bağdâd'daki âsitâne-i Hz. Gavs'ın seccâde-nişîni Seyyid Feyzullâh Efendi'nin mahdûmu Şerîf Şeyh Halîl Efendi'ye tezvîc etmiş, Şerîf-i müşârünileyh İstanbul'da kalarak kayınpederinin hâl-i şeyhûhetteki inzivâsı esnâsında vekâlet ve irtihâlinden sonra seccâde-i Hazret'e kuûd ile irşâd-ı ümmete ve şu'be-i İsmâîliyye'nin tevsî'-i dâire-i feyzine himmet eylemiştir.

Kâdirî-hâne hânkâhında İsmâîl-i Rûmî hazretlerinden sonra zamânımıza kadar seccâde-nişîn olan meşâyıh-ı kirâm:

Şeyh Arab-zâde Halîl Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*),
Şeyh Seyyid Fâzıl Muhammed Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*),
Şeyh Şerîf Abdurrahmân Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*),
Şeyh Hüseyin Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*),
Şeyh Halîl Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*),
Şeyh Ali el-Vâhidî Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*),
Şeyh Muhammed Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*),
/83/ - Şeyh Şerîf Ahmed Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Muhammed Sırrî Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Emin Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Abdüşşekûr Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Muhammed Şerefeddîn Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Şerîf Ahmed Muhyiddîn Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Abdüşşekûr Efendi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh İsmâîl-i Gavsî Efendi. Seccâde-nişîn hâlen.

ŞEYH ŞERÎF HÂLÎL EFENDİ

Alâ-rivâyetin, Medîne-i Münevverelidir. Seyyid Feyzullâh-zâde olmasına ve Bağdâd'dan gelmesine bakılırsa, Bağdâdî olması daha kuvvetlidir. İsmâîl-i Rû-

mî'nin hem dâmâdı, hem halîfesidir. Târîh-i vefâtına, Cûdî Efendi târîh-i atîyi söylemiştir:

Zamân-ı fevtine târîh içün didi **Cûdî**
Şerîf Efendi göçüp cennet-i Hak'da kıldı mahal
(شريف أفندى كچوب جنت حقده قيلدى محل)[82] 1069/(1658)

Yirmisekiz sene kadar seccâde-nişîn-i irşâd oldukları anlaşılıyor.

SEYYİD ŞEYH FAZLULLÂH EFENDİ

Müşârünileyhin mahdûmudur. Otuz sene kadar irşâd ile meşgûl olup 1099/(1688)'da irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

ŞEYH ŞERİF ABDURRAHMÂN EFENDİ

Hz. Pîr Ümmî Sinân-zâde Hasan Efendi merhûmun dâmâdıdır. Hânkâh-ı Kâdirî'de yirmidört sene icrâ-yı meşîhat eylemiş, 1123/(1711)'de terk-i hayât-ı müsteâr eylemiştir. İrtihâline Nâhîfî merhûm târîh-i âtîyi söylemiştir:

İntikâlin nakl idüp hâtif didi târîhini
Eyledi azm-i bekâ yâ Hû diyüp rûh ı Şerîf
(ايلدى عزم بقا يا ديو روح شريف)

Müşârünileyhim hazarâtı hânkâh-ı şerîf nazîresinde medfûndur.

ŞEYH HÜSEYİN EFENDİ

Şerîf Abdurrahmân Efendi-zâde'dir. Üç sene kadar post-nişîn-i hilâfet olup, 1126/(1714)'da terk-i câme-i hayât eyledi. Pederinin yanında müstağrak-ı rahmettir.

/84/ *Nâvek-i âh ile târîhin duâ idüp didim*
Cennetü'l-me'vâ ola yâ Rab Hüseyn'in meskeni
(جنة المأوى اوله يارب حسينك مسكنى) = 1126

târîh-i vefâtını müş'irdir.

82. Bu ibârenin noktalı harflerinin hesaplanmasından 1208 çıkmaktadır. (H)

ŞEYH HÂLİL EFENDİ

Hüseyin Efendi'nin birâderidir. Ondokuz sene kadar irşâd-ı ibâd ile meşgûl olup, 1145/(1732)'de meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Şeyh Ali el-Vâhidî Efendi'yi tevkîl ederek Hicâz'a gidip, Medîne-i Münevvere'de rahmet-i ilâhîyyeye müstağrak olmuştur. Târîhi:

Olup mısrâ-ı evvel sâde âhir cevherî Hâfız
İki mısra'larını eyledim târîh-i nev-inşâ
Göçüp rûh-ı şerîf bâ-serverî şehr-i Bathâ'da
Hâlîl ibn-i Şerîf'e hücre-i Firdevs ola me'vâ
(خليل ابن شريفه حجرهء فردوس اوله ماوى) 1145

ŞEYH MUHAMMED EFENDİ

Halîl Efendi-zâde'dir. Hac niyyetiyle ve pederini ziyâret maksadıyla cânib-i hacca revân ve ba'de'l-hac avdetinde Şâm-ı şerîfde âzim-i dâr-ı cinân oldu. Müstakîmzâde şu târîhi söylemiştir:

Kıldı çün Şâm-ı behişti cesedi cây-ı mezârı
Radıya'llâhu anh okuna târîh-i vefât
(رضي الله عنه اوقنه تاريخ وفات) =1201/(1787)

Pederinin târîh-i irtihâliyle bu târîh arasında ellialtı sene kadar bir fark vardır. Demek ki, Hz. Şeyh bu kadar müddet burada icrâ-yı meşîhat eylemiştir.

ŞEYH ŞERÎF AHMED EFENDİ

Muhammed Efendi'nin birâderidir. Mutasavvıfâne söylenmiş entâk-ı ilâhiyyâtı hâvî bir dîvânı varmış. Ba'zıları bestelenmiş imiş.

Seccâde-i irşâda oturdukları zamân, Arap Câmi'-i şerîfi imâm-ı evveli, Seyyid İhyâ Efendi bir manzûme-i medhiyye yazmışlar ki, kısm-ı a'zamı İsmâîl-i Rûmî hazretlerine âit olup, teberrüken ve aynen nakli münâsip görülmüş, son beyti dahi târîhtir:

/85/ *Cihânın gavsı İsmâîl-i Rûmî Hazreti ol kim*
Gül-i destâr-ı pîrâ-yı şerefdir ehl-i irfâna

Tarîk-ı Kâdirî'de reh-nümâ-yı âlem-i lâhût
Fezâ-yı ilm-i rabbânîde hâdî kûy-ı îkâna

Dili gencîne-i pür-gevher-i esrâr-ı sübhânî
Ki olur andan gına-yı tab' hâsıl müstaiddâna

Şifâ-hâne olaldan görmedi anın gibi âlim
Tabîb-i çâre-sâz-ı illet-i kalb-i mürîdâna

Çıkup şevkile burc-ı evliyâdan ol veliyyu'llâh
Cihânı devr idüp döndü felekde mihr-i rahşâna

Teveccüh eyledi bâ-emr-i Hak geşt itdi âfâka
Kudûmuyla şeref-bahşâ olup emsâr u buldâna

Anadolu Rum-ili her sûya ol dem revân oldu
Misâl-i ebr-i rahmet feyz-i bârân oldu yârâna

İdüp icrâ tarîk-ı Kâdirî'yi cûy-bâr-âsâ
Akıtdı çün Sikender Rûm'a nehr-i feyz-i merdâne

Derûna keşf olundukça mahallinde binâ kıldı
Birer dergâh-ı âlî bakmadı yabana ümrâna

Tamâmen kırksekiz nev-hânkâhı yapdı himmetle
Ki anın her biri ser-mâye-i fahr oldu devrâna

Münevver her biri envâr-ı zikru'llâh ile hakkâ
Metâf-ı kudsiyân olmakda döndi Arş-ı Rahmân'a

Ana virmiş şeref bünyâdı ol sultân-ı ehlu'llâh
O yüzden çün ki ihyâ buldu rif'at semt-i Tophâne

İkâmet eyler iken anda emr-i **"İrcû"** *geldi*
Hemân, Allâhu ekber secde-i fikr itdi Yezdân'a

Kemend-i cezbe-i aşkıyla ol kutb-ı cihân âhir
Çekildi sû-yı Hakk'a sırrı bâkî kaldı ihvâna

/86/ *Mübârek merkadi hâlâ ziyâret-gâh-ı âlemdir*
İrer dermân-ı feyz anda dem-â-dem müstemendâna

Ulü'l-ebsâra rûhâniyyeti her dem müşâheddir
Değil mahfî başîret ehline erbâb-ı im'âna

Zamânımdan gelince tâ bu âna câ-nişîn oldu
Makâm-ı Hazret-i Şeyh'e meşâyıhdan sekiz dâne

Ki anın her biri irşâd ile rükn-i rekîn oldu
Sarây-ı dîne devlet-hâne-i irfân u îmâna

Şerîf Ahmed Efendi mazhar-ı eltâf-ı Yezdânî
Ki oldur pîşimîn şeyh-i tarîkat şimdi el'âne

*Meşâmım-ı câna ser-mest-i "**aref**"den bûy-ı bahşâdır*
Lebi çün gonca-i reşk-âver-i ezkâr-ı Gülistâna

Şeref-bahş-ı makâm-ı Hazret-i Şeyh olduğun hâlâ
*Muhibb-i kemter **İhyâ** gûş idince geldi meydâna*

Hemân-dem oldu nâmı hoş-nevâ-yı hâmesin deste
Biraz taksîm idüp erkâm-ı târîhin levendâne

Döne geldi ki birden bir mücevher mısra-ı târîh
Şerîf Ahmed Efendi mürşid oldu şimdi devrâna
(شریف أحمد أفندی مرشد اولدی شمدی دورانه) = 1201/(1787)

Müşârünileyh hazretleri 1216/(1801)'da irtihâl-i dâr-ı cemâl eyledi. Demek ki, onbeş sene kadar neşr-i feyz-i tarîkat buyurdular. Civâr-ı Hazret'de medfûn ve rahmet-i Rahmân'a makrûndur.

ŞEYH SIRRÎ EFENDİ

Mahdûmlarıdır. Altı sene kadar seccâde-nişîn olup, 1222/(1807)'de cânını Cânân'a teslîm eylemiştir. Pederinin yanında âsûde-nişîn-i rahmettir.

ŞEYH EMÎN EFENDİ

Sırrî Efendi'nin dâmâdıdır. Otuzdokuz sene post-ı pîrâ-yı meşîhat oldular. Mübârek bir zât imiş. Cenâb-ı Hak rahmet eylesin. 1261/(1845)'de rahmet-i Rahmân'a kavuşup, cesed-i lâtîfi civâr-ı Hazret'de hıfz edilmiştir.

/87/ Emîn Efendi'nin zamân-ı meşîhatinde, 1238/(1823) senesi, Tophâne harîk-ı kebîrinde, hânkâh muhterik oldu. Sultân Mahmûd-ı sânî, yeniden inşâsına âsâr-ı himmet gösterip, şâir Safvet Efendi merhûmun söylediği târîh ber-vech-i âtîdir:

Mazhar-ı adl ü muîn-i zuafâ Hân Mahmûd
Dâimâ itmekdedir celb-i kulûb-ı agâh

Keşf idüp kıldı nice câmi' vü tekye ma'mûr
Milket-i zâhir ü bâtında odur şâhen-şâh

Kâdirî-hâne'yi de gül gibi itdi bünyâd
Dil-i bülbül gibi itmiş idi ihrâk-ı tebâh

Şeyh u dervîşine "devrân sizin" dinse sezâ
Çarh-ı vâlâya nazîr oldu bu âlî dergâh

*Yazdı **Safvet** biri mu'cem iki târîh-i güher*
Hazret-i mürşid-i Rûmî'den olup himmet-hâh

Yapdı bu hânkahı kutb-ı cihân Şeh Mahmûd
Kâdirî-hâne yapıldı ne güzel eyva'llâh
(یاپدی بو خانقهی قطب جهان شه محمود)
(قادریخانه یاپلدی نه کوزل ایو اله) =1239/ (1824)

ŞEYH ABDÜŞŞEKÛR EFENDİ

Şerîf Ahmed Efendi-zâde'dir. Onaltı sene kadar seccâde-nişîn-i tarîkat olup, 1277/ (1860)'de dâr-ı bekâya rıhlet eylediler.

ŞEYH SEYYİD MUHAMMED ŞEREFEDDÎN EFENDİ

Müşârünileyhin mahdûm-ı mükerremleridir. Seccâde-nişîn-i tarîkat oldular. Ayazma Câmi'-i şerîfî'nde hitâbeti ve Kasımpaşa Câmi'-i Şerîfi'nde Cuma vâizliği de uhdesinde idi. Kendileri ulemâdan ve musikî-şinâsândan olup, hüsn-i savtı te'sîriyle mevlid-hân-ı şehr-i yârî hizmetiyle de mübeccel oldular. 1291/(1874) senesinde pâye-i mevleviyyetle Sultân Abdülazîz merhûma imâm oldular. Bi'l-âhare Mekke kadılığı ile tağrîb olunarak, 1302 senesi 12 Muharreminde (1 Kasım 1884) orada irti-

hâl-i dâr-ı naîm edip, Cennetü'l-Muallâ gibi bir makbere-i münevverede defîn-i hâk-i rahmet oldu.

Kâdirî-hâne'de nâmına bir mezâr taşı rekz olunmuştur:

"La mevcûde illâ Hû. Bu makâm-ı âlîde seccâde-nişîn iken, imâm-ı sânî-i hazret-i şehr-i yâri hizmetiyle bekâm olup, ba'dehû bi'l-fi'l Mekke-i Mükerreme kadısı olduğu hâlde, irtihâl-i dâr-ı cinân eyleyen kıdvetü'l-ulemâi'l-muhakkikîn, umdetü'l-meşâyıhı'l-kâmilîn es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Şerefeddîn b. eş-Şeyh Abdüşşekûr Efendi hazretlerinin nazar-gâh-ı âlîleridir. 12 Muharrem 1302/(1885)"

Müşârünileyh, mahâsin-ı ahlâk ile şöhret bulmuş, edîb, halûk, mütevâzı', mahbûbu'l-kulûb bir zât-ı âlî-kadr imiş. Mekke kadılığı pâyesi tevcîh olunduğu zamân, Hz. Sünbül Hânkâhı'nda ber-mu'tâd mersiyye okumuşlar. Ve neş'e-i sûfiyânelerine zerre kadar halel getirmemişler. Cidden, meslek-i metîn-i Muhammedîye sâlik bir mürşid-i âlî-nisâb olduklarını âleme göstermişlerdir. Peder-i muhteremlerinin, tarîk-ı Nakşî'ye de intisâbları olmak hasebiyle, silsile-i tarîkatları, ber-vech-i atî, Neccarzâde Şeyh Rızâeddîn Efendi hazretlerine müntehî olmaktadır.

Şeyh Seyyid Muhammed Şerefeddîn Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Seyyid Abdullâh eş-Şekûr Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Muhammed Tâhir Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Şeyh Hâfız Mustafa Efendi (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),
Neccâr-zâde kutb-ı âlem Şeyh Rızâeddîn Efendi hazretleri.

ŞEYH AHMED MUHYÎDDİN EFENDİ

Şerefeddîn Efendi-zâde'dir. Pederinden müstahlef olup, câ-nişîni olmuştur. Edîp, yakışıklı, mesleğinin hâdimi bir zât idi. Merkez Efendi şeyhi Ahmed Mes'ud Efendi merhûma dâmâd olmuş idi. Devr-i Hamîdî'de, sarâya intisâb dâiyesiyle, mesleğinin îcâb etmeyeceği bir hâli ihtiyâr ederek; hattâ bu kuvvet ile Meclis-i Meşâyıh Riyâseti'ne bile ta'yîn olmuş; senelerce makâm-ı riyâseti işgâl eylemişti. Umûm-ı meşâyıhın kalbi bu hâllerinden müteessir olduğundan bi'l-âhare Rodos'a nefy ü tağrîb olunup, 22 Şa'bân 1328/(29 Ağustos 1910) târîhinde orada irtihâl eylemiş ve na'şı buraya getirilerek Kadirî-hâne'de, pencere önüne defn olunmuştur.

ŞEYH ABDÜŞŞEKÛR EFENDİ

Mûmâileyhin mahdûmlarıdır. Kısaca boylu, ufak yapılı, sarı sakallı, nâzik bir zât idi. Onbir seneden ziyâde icrâ-yı meşîhat eylediler. 30 Cemâziye'l-evvel 1339/ (9 Şu-

bat 1921) târîhine müsâdif bir pazartesi günü, henüz genç yaşında iken, irtihâl-i dârı naîm eyledi. Namâzı, Tophâne'de Kılınç Ali Paşa Câmi'-i şerîfinde edâ olunup, hânkâhda, pederleri yanında defn olundu.

ŞEYH İSMÂÎL-İ GAVSÎ EFENDİ

Abdüşşekûr Efendi-zâde'dir. 1310 (1892) senesinde, İstanbul'da, âlem-i şuhûda kadem-zen olmuşlardır. Bir taraftan tahsîl ile meşgûl oldukları gibi, harb-i umûmî münâsebetiyle ihtiyât zâbiti olarak hıdmet-i askeriyyelerini îfâ eylemiş; lisâna âşinâ, münevver, edîp gençlerdendir. Pederlerinin irtihâliyle câ-nişîni oldular. Hâlen, hânkâhı hüsn-i idâre eylemektedirler. (*Tavvela'llâhu ömrehû*)

/89/ Şeyh Abdüşşekûr Efendi, Giritli Şeyh Hüseyin Efendi'den müstahlef idi. Pederinin irtihâlinde gayr-i müstahlef idi. İrtihâlinde seccâde-i irşâda iclâs için, bi't-tab' hilâfet lâzım gelince, Girit'te büyük pederinin hulefâsından, mûmâileyh Şeyh Hüseyin Efendi da'vet olundu. Mahdûmu İsmâîl-i Gavsî Efendi ibtidâî tahsîlden sonra, For nâm Fransız mektebine girip, buradan neş'etle, 1327/(1909) senesinde Mâliye Mektebi'ne dâhil olup, burada da ikmâl-i tahsîl ile berâber, bir taraftan 1327(1909) senesinde, İmâlât-ı Harbiye Dâiresi'ne devâma başlayıp, Mekteb-i Hukuk'a da devâm eylemiştir. 1330/(1914) senesinde sefer-berlik zuhûr edince, bâlâda yazdığım vechile ihtiyât zâbitliğinde ve yâverlikte bulunmuştur. Terhîs olundukta, Düyûn-ı Umûmiyye İdâresi'nde iki sene bulunup, 1337/(1921)'de pederinin irtihâlinde, onun makâmına geçmiş ve Düyûn-ı Umûmiyye'deki hizmeti terk eylemiştir. Hilâfeti pederindendir. 1336/ (1920) senesinde tâc-ı tarîkatı giymiştir. Bâyezîd Câmi'-i şerîfi müderrislerinden Elmalılı Ahmed Efendi'nin, 1327/(1909) senesinde dersine de devâm etmiş idi. İlm-i mûsıkîye de nisbeti olup, bir müddet Kasımpaşa'da, Yâhû Baba şeyhi Sâmi Efendi'den, bir müddet sonra Hırka-i Şerîf hatibi Hâfız Ömer Efendi'den, Karabaş şeyhi Rızâ Efendi'den temeşşuk etmiştir. Tophâne'de Gülşenî şeyhi Ahmed Efendi merhûm, Merkez şeyhi Nûreddîn Efendi'den müstahlef olmakla, Gavsî Efendi'nin pederi Abdüşşekûr Efendi'ye teberrüken tarîk-ı Sünbülî vü Nakşibendî'den hilâfet vermekle, o da mahdûmu Gavsî Efendi'yi bu iki tarîkdan da teberrüken müstahlef eylemiş idi.

Gavsî Efendi'nin, Remlî Dergâhı şeyhi Hâfız İlhâmi Efendi nâmında bir halîfesi vardır.

Gavsî Efendi, pek genç iken kâid-i seccâde-i meşîhat olunca, ba'zı gûnâ lâubâliliklerde bulunmuş ve feyz-i enzârı gâib eylemiş idi. Ahîren, tekkeler kapanmış, tarîkatlar ilgâ olunmuş olduğundan, meşîhatten mahz-ı isâbet olarak tecerrüd edince, te'mîn-i maîşet derdiyle Kadıköy Gaz Şirketi'nde bir hizmete girmiştir.

/90/ Kâdirî-hâne, Sultân Abdülhamîd-i sânî zamânında tecdîden ta'mîr ve ihyâ ve tezyîn olunmuştur. Çünkü, hareket-i arz esnâsında müşrif-i harâb olmuş idi. Şeyh Vasfî ve şâir Bahâî Efendilerin söyledikleri târîhler:

Hazret-i Abdü'l-Hamîd Hân-ı kerâmet-pîşe'nin
Sâyesinde olmada ma'mûr pek çok hânkâh

Dergeh-ı vâlâsını ez-cümle tecdîd eyledi
Şeyh İsmâîl-i Rûmî'nin o şâh-ı dîn-penâh

Sâlikânı eyleyüp dil-sîr-i envâ-ı niam
Eyledi hoş-nûd Gavs-ı A'zam'ı bî-iştibâh

Feyz-bahş-ı saltanat olsun vücûd-ı akdesi
Halka-i tevhîde fer virdikce ezkâr-ı ilâh

Şeyh Ahmed-i Kâdirî'yi eyle yâ Rab kâmrân
Celb-i da'vât eyliyor ol şâhen-şehe ol merd-i ilâh

Cevherin târîh yazdım **Vasfiyâ** *itmâmına*
Âsitân-ı Kâdirî'yi itdi ihyâ pâdişâh
(استان قادری بی ایتدی احیا پادشاه) = 1312/ (1894)

* * *

Sâye-i feyz-i Hudâ Hazret-i Kutb-ı âlem
Ser-firâz-ı hulefâ şah-ı diyânet-pîrâ

Ya'ni hâkân-ı cihân Hazret-i Sultân Hamîd
İtdi eltâf u inâyât ile mülki ihyâ

Bâ-husûs işte bu dergâh-ı celîlü'l-kadri
Pek harâb olmuşiken kıldı mücedded inşâ

Mahrem-i sırr-ı Hudâ Hazret-i İsmâîl'in
Ravza-i pâkini de yapdı aliyyü'l-a'lâ

Pîr-i sânî-i tarîkatdı o zât-ı akdes
"Kutb-ı Rûmî" diye yâd eyler anı hep urefâ

Hazret'in rûhunu şâd eyledi sultân-ı zamân
Ömr ü ikbâlini tezyîd ide Rabb-i yektâ

/91/ *Tâ ki zâkirler ide Hazret-i Hakk'ı tevhîd*
Pâyidâr eyleye tahtında cenâb-ı Mevlâ

Pîr-i Rûşen-dil ide bâis-i inşâsı olan
Şeyh-i dergâh-ı şerîf Ahmed Efendi'yi Hudâ

Şevk ile yazdı **Bahâî** *kulu târîh-i güher*
Kâdirî-hâne'yi Sultân Hamîd itdi binâ
(قادریخانه بی سلطان حمید ایتدی بنا) = 1312/ (1894)

EDİRNE'DEKİ ÂSİTÂNE-İ KÂDİRİYYE ve ŞEYH MUHAMMED RÛHÎ EFENDİ HAZRETLERİ

İsmâîl-i Rûmî hazretleri, Edirne'yi teşrîf buyurdukları zamân, a'lemü'l-ulemâ ve efkahu'l-fukahâdan Edirne Nakîbü'l-Eşrâfı Mûsâ Efendi merhûmun mahdûmu eş-Şeyh el-Hac Muhammed Rûhî Efendi'ye misâfir olup, kendini irşâda ve konağın vakf ve dergâh edilmesine ma'nevî me'mûr bulunduğunu ifâde eylemiş ve müşârünileyh dahi kemâl-i itâatle derhâl konağını dergâha tebdîl ile, kâffe-i mâl ü menâlini meşîhat ve tevliyeti evlâdına munhasır olmak şartıyla vakf ve kendisi dahi mâ-sivâyı terk ve İsmâîl-i Rûmî hazretlerine intisâb eylemiştir. Tekmîl-i sülûk ve ahz-ı füyûzât-ı mukaddese buyurup, zamîr-i ilhâm-ı semîri, hakâyık-ı ulûm ve dakâyık-ı fünûnu ârif olarak hulefâ-yı Kâdiriyye yetiştirmeğe başlamıştır.

Edirne'deki dergâha da "Kâdirî-hâne" derler idi. Yolağzı civârındadır. Rûmî hazretleri burada, îfâ-yı meşîhatla Rumeli'nin dîger beldelerini teşrîf ve dergâh-ı şerîfin meşîhatını bâni-i müşârünileyhe tefvîz ve ihâle eyleyerek; onlar dahi otuz sene müddetle post-nişîn olup, 952/ (1545) târîhinde vedâ'-ı âlem-i fanî eyleyerek, müceddeden inşâ eyledikleri hânkâhda defn olunmuştur ve ahîren üzerine türbe-i mahsûsa binâ edilmiştir. Yakın vakte kadar onüçüncü evlâd-ı mükerremleri Ahmed Niyâzî Efendi seccâde-nişîn idi.

1115/(1703) târîhinde Edirne harîk-ı kebîrinde hânkâh-ı mezkûr muhterik olup, Sultân Ahmed Hân-ı sâlis tarafından müceddeden inşâ ve Sultân Mahmûd-ı sânî ve Abdülhamîd Hân-ı sânî zamânlarında da, üç dört def'a ta'mîr ve ihyâ olunmuştur.

/92/ O zamân Vâli İzzet Paşa merhûmun söylediği târîh:

Kıldı inşâ hânkâh-ı Seyyid Abdü'l-Kâdir'i
Hazret-i Abdü'l-Hamîd Hân ibn-i Hân Abdü'l-Mecîd

Rûh-ı pâkin eyledi hoşnûd o Gavs-ı A'zam'ın
Ol vekîl-i fahr-ı âlem sâye-i Rabb-i Vahîd

Pîr ü bernâ ezber itsün bu duâyı ***İzzetâ***
Hak teâlâ eyleye ömr-i hümâyûnun mezîd

Tâ ki feyz-efzâ ola gülbâng-ı tevhîd-i Hudâ
Zîb-evreng-i hilâfet olsun ol şâh-ı ferîd

Sâlikâna müjde bu cevher-i cevher-vârda
Yapdı dergâhı cedîden Hazret-i Sultân Hamîd
(پاید در کاهی جدیداً حضرت سلطان حمید) = 1305/ (1888)

ŞEYH AHMED EFENDİ

İsmâîl-i Rûmî hazretleri hulefâsından olup, Bursa'da neşr-i feyz etmiştir. Rumeli'nin Usturumca kasabasından neş'etle, tahsîl-i ulûmdan sonra İstanbul'a gelmiş, Kâdirî-hâne'de İsmâîl-i Rûmî hazretlerine mülâkî olmuştur. İntisâb ve ikmâl-i sülûk ile Bursa'ya i'zâm kılınmıştı. Harâb ve mezbele-gâh olmuş Ali Paşa Hamamı'nı tathîr ve ta'mîr ve dergâh hâline kalb ile, 1037 senesi Zi'l-ka'desinin evâilinde (Temmuz 1628), cânib-i vakfdan iştirâ edip, 1038 senesi Saferi nihâyetinde (Ekim 1628) bir Perşembe günü, İznik'de kâin Asitâne-i Eşrefiyye seccâde-nişîni Sırrı Ali Efendi hazretleri ve Bursa kadısı Ahî-zâde Hüseyin Efendi ve sâir ulemâ ve meşâyıh-ı urefâ huzûruyla resm-i güşâdını icrâ eylemiştir.

Yâdigâr-ı Şemsî'de şu ibâreyi gördüm:

"Himmet-i erenlerle, böyle bir mezbele, zâviye-i dil-güşâya kalb olunup, şeyh-i mûmaileyh âyîn-i tarîkat-ı aliyyeyi icrâ ve âlûde-i çirk-i isyân olan ebdân-ı sâlikânı, sâbûn-ı himmet ve âb-ı istiğfâr ile vesah-ı mâ-sivâdan pâk etmeğe i'tinâ eylemiş, 1051/ (1641) târîhinde ta'na-i tâûn ile târik-i âlem-i fenâ ve âzim-i semt-i bakâ ve zâviye-i mezbûre mihrâbı önünde vedîa-i rahmet-i Hudâ olmuştur."

/93/ Mûmâileyh, zühd ü salâh ile meşhûr, sâfî-i'tikâd bir zât imiş. "Hamam", nâm-ı dîger, "İsmâîl-i Rûmî Dergâhı" nâmını alan bu dergâh-ı şerîf, zamânımıza kadar ma'mûrluğunu muhâfaza edegelmiştir. Gelen giden meşâyıhın tercüme-i hâli, **Yâdigâr-ı Şemsî**'de muharrerdir.

GANİYYE-İ KÂDİRİYYE

/94/ ŞEYH ABDÜLGANİYY-İ NABLUSÎ HAZRETLERİ

Müşârünileyh, onikinci asır eâzım-ı ulemâ vü meşâyıhındandır. İlm ü irfânıyla ve musannefât-ı kesîresiyle ve zühd ü takvâ vü salâhıyla meşhûrdur. Pederlerinin ismi İsmâîl, büyük pederlerinin ismi de Abdülganî'dir. 1050 sene-i hicriyyesinde (1640) Nablus'ta dünyâya zînet verip, oniki yaşında iken pederleri irtihâl eylemekle öksüz olarak büyümüştür. Maskat-ı re'sleri Şam diye de gösterilmiş ise de, "Nablusî" diye şöhretleri, Nablus'da doğduklarını işhâd etmektedir.

Zamân-ı âlîlerinde, ulemâdan, ulûm-ı edebiyye ile fıkıh ve tefsîr ve hadîs ilimlerini ve ulûm-ı sâireyi tahsîl ve tarîk-ı Kâdirî'ye intisâb ile sülûklarını tekmîl eylemişlerdir. Şam'da tavattun buyurdular; tarîk-ı Nakşibendî vü Sühreverdî'den dahi feyz alıp, henüz yirmi yaşında iken tedrîs ve ifâdeye başlayarak, Muhyiddîn-i Arabî (*kuddise sırruhu'l-celî*) hazretlerinin âsârını tetebbu'la, zamânı meşâhîr-i sûfiyyûnuyla muhâbere ve mübâhaseye girişerek tenvîr-i zâhir ü bâtın etmiş idi.

İsmâîl Hakkı el-Celvetî, Şam'da iken tütün mübâhaseleri meşhûrdur. İsmâîl Hakkı hazretleri tütünün hurmetine kâildi; men'ederdi. Tütüne münhemik olan meşâyıh-ı tarîk, te'vîl bularak muârız olurlardı. Gürültü büyümüş, uygunsuzluk baş göstermiş iken, **es-Sulhu beyne'l-İhvân fî Hükmi İbâhati'd-Duhân** nâmıyla te'lîf buyurdukları eser-i latîfleriyle her iki tarafın münâkaşasını ber-taraf eylemişlerdir.

Yedi sene, Şam'da, Câmi'-i Emeviyye kurbundaki hânelerinden çıkmayıp; saç, sakal ve tırnakları uzamış olduğu hâlde müstağrak-ı deryâ-yı ubûdiyyet olmuş idi. Ehl-i Şam bu hâline i'tirâz ile ba'zı iftirâlara cür'et-yâb olmalarıyla, kapısını erbâb-ı mürâcaata açıp, yeniden tedrîs-i ulûm ve irşâd-ı ibâd ile meşgûl olup, şöhretleri şâyi' olmuş; aktâr-ı baîdeden tâlibîn ve ehl-i sülûk, meclisine şitâbân olmuş idi.

/95/ 1075/(1664) senesinde Dersaâdet'i teşrîf ve az müddet ikâmetten sonra avdet buyurup, 1105/(1694) senesinde Mısır tarîkıyla, cânib-i Hicâz'a azîmet ettiler. Bu seyâhatlerini ve Şam ve Kudüs havâlisindeki müşâhedâtını müstakillen bir eserlerinde yazmışlardır. 1119/(1707)'da Dımeşk'daki ecdâdının hânesini terkle, Sâlihiyye'yi mesken ittihâz etmiş ve mâddeten Hz. Şeyhu'l-Ekber efendimize kurbiyyet şerefini bulmuştur. Şam'da, Selîmiye Câmi'-i Şerîfi'nde ve Hz. Şeyhu'l-Ekber'in câmi'-i şerîflerinde, **Tefsîr-i Beyzâvî** tedrîs eylemiştir.

Zamân-ı âlîlerinde, sûfiyyeye ta'n edenler tekessür edince **Cem'u'l-Esrâr ve Men'u'l-Eşrâr mine't-Ta'n fi's-Sûfiyyeti'l-Ahyâr ve Ehli't-Tevâcîdi ve'l-Ezkâr** nâmında bir kitâb-ı mu'teber yazmışlar ve tâinlerin hepsi mat'ûn olmuşlardır.

Rûh-ı pür-fütûh-ı âlîleri, 1143/(1730) senesinde ravza-i cinâna uçmuştur. Sinn-i âlîleri doksanüçe resîde olmuş idi.

Şam'a azîmet-i fakîrânemde dergâh-ı münîflerini ve kabr-i enverlerini ziyâret şerefine mazhar olmuş idim. Binâ-kerdeleri olan câmi'-i şerîf ittisâlinde türbeleri ma'mûr ve müzeyyendir. Türbeleri sath-ı zemînden yüksekçe olup, sandûkalarının pûşîdesi sırma ile işlenmiştir. Sandûka baş tarafında, sırma ile (قد عالم الشريعة والحقيقة ثوى في ذا الضريح السامح القدر السني مذ حله الحبر المحقق فيهما قطب الولاية سيدي عبد الغني رضي عنه مولاه.)[83] yazılıdır. Bir levhada ise,

Aşk ile gel meşhed-i pâke kabûl itsün seni
Tercümân-ı Şeyh-i Ekber Hazret-i Abdülganî

muharrerdir.

Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'de yazılıyor:

"Şeyh-i müşârünileyh hakkında, **Kâmûsu'l-A'lâm**, **Lugât-ı Târîhiyye vü Coğrâfiyye**'nin rivâyetlerine göre Kâdirî, Suhreverdî, Nakşibendî tarîklarına mensûb olup, nisbet-i Kâdiriyye'since, ictihâdına binâen, **/96/** bir şu'be-i Kâdiriyye te'sîs etmiş ve kendisini nisbet-i Gavsiyye'ye îsâl eden silsiledeki ricâl meyânında Cenâb-ı Gavs-ı A'zam'dan sonra eâzım-ı meşâyıhdan Şeyhu'l-Ekber ve onun te'sîs-kerdesi olmakla meşhûr, tarîkat da Ekberiyye olduğundan Abdülganiyy-i müşârünileyhin şu'be-i Kâdiriyye'sine, "Ekberiyye-i Ganiyye-i Nablusî" denilmiş ve bu isim bi'l-âhare tahfîf edilerek, "Ekberiyye" kalmış olduğundan, bu münâsebet ve iltibâs ile, asl-ı tarîkat, müstakilleten Ekberiyye, şu'beten Kâdiriyye zann edilerek tomârlara geçmiş, müellefât-ı ahîreye girmiştir.

83. "Şerîat ve haîkîkatın âlimi, her iki ilimde de muhakkık; velâyetin Kutbu Seyyidim Abdü'l-Ganî (Mevlâ'sı ondan râzı olsun), bu kadri yüce, hürmete lâyık sandûkada, oraya konduğundan beri kalmaktadır." (H)

Şu izâhâta nazaran ve bu iltibâsı ref'an, şu'be-i Nâblusiyye'ye, "Ganiyye-i Kâdiriyye" denilmek daha doğru ve vâzıh olur."

Abdülganiyy-i Nablusî hazretleri, ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı ber-güzîde ile mütahâllık olup, herkese iyilik etmek için elinden geleni dirîğ etmez idi. Ahfâdından Kemâleddîn Muhammed el-İzzî tercüme-i hâllerini hâvî müstakillen bir kitâb yazmıştır.

Fakîr, kabr-i enverlerini esnâ-yı ziyârette fevka'l-âde neş'e-yâb olmuş idim. Aradan seneler geçti, hâlâ esnâ-yı ziyâret ve teveccühteki zevki unutamıyorum. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Te'lîfât-ı Ma'lûmesi:

1. **et-Tahrîrü'l-Hâvî bi-Şerh-i Tefsîri'l-Beyzâvî**, 3 cilt.
2. **Bevâtınu'l-Kur'ân ve Mevâtınü'l-İrfân**, manzûm.
3. **Kenzü'l-Hakkı'l-Mübîn fî Ehâdîsi Seyyidi'l-Mürselîn.**
4. **el-Hadîkatü'n-Nediyye.**
5. **Şerhu Tarîkati'l-Muhammediyye li'l-Birgivî.**
6. **Zehâyirü'l-Mevârîs fî'd-Dilâleti âlâ Mevâzıı'l-Ehâdîs.**
7. **Cevâhirü'n-Nusûs fî Hâlli Kelimâti'l-Fusûs.**
8. **Keşfü's-Sırrı'l-Gâmız fî Şerhi Dîvâni'bni'l-Fârız.**
9. **Zehrü'l-Hadîka fi Tercemeti Rıcâli't-Tarîka.**
10. **Humratü'l-Hussâ ve Renneti'l-Elhân.**

/97/ 11. **Risâletü'l-Ubûdiyye âlâ Mütâbeatı's-Sünne.**

12. **Şerhu Risâleti'ş-Şeyhi'l-Arslan.**
13. **Tahrîkü'l-Iklîd fi Fethi Bâbi't-Tevhîd.**
14. **Lemeâtü'l-Berkı'n-Necdî fî Şerhi Tecelliyyâtı Azîz Mahmûd Efendi.**
15. **el-Maârifü'l-Gaybiyye fî Şerhi Ayniyyeti'l-Cîliyye.**
16. **İtlâku'l-Kuyûd fî Şerhi Mir'âti'l-Vücûd.**
17. **ez-Zıllü'l-Memdûd fî Ma'nâ Vahdeti'l-Vücûd.**
18. **Râyihatü'l-Cenne fî Şerhi İzâeti'd-Dücne.**
19. **Fethu'l-Muîni'l-Mübdî fî Şerhi Manzûme-i Sa'dî.**
20. **Def'u'l-İhtilâf min Kelâmi'l-Kâdî ve'l-Keşşâf.**
21. **İzâhu'l-Maksûd min Ma'nâ Vahdeti'l-Vücûd.**
22. **Kitâbü'l-Vücûdi'l-Hak ve'l-Hitâbi's-Sıdk.**
23. **Nihâyetü's-Sûl fî Hilyeti'r-Resûl.**
24. **Miftâhu'l-Maıyye fî Şerhi Risâleti'n-Nakşıbendiyye.**
25. **Bakıyyetu'llâh Hıyer Ba'de'l-Fenâi fi's-Siyer.**

26. el-Mecâlisü'ş-Şâmiyye fî Mevâızı Ehli'l-Bilâdi'r-Rûmıyye.
27. Tevfîku'r-Rütbe fî Tahkîki'l-Hutbe.
28. Tulûu's-Sabâh âlâ Hutbeti'l-Misbâh.
29. el-Cevâbü't-Tâm an Hakîkati'l-Kelâm.
30. Tahkîku'l-İntisâr fî İttifâkı'l-Eş'arî ve'l-Mâturîdî ala'l-İhtiyâr.
31. Kitâbü'l-Cevâb ani'l-Es'ileti'l-Mie ve'l-İhdâ ve's-Sittîn.
32. Burhânü's-Sübût fî Türbeti Hârût ve Mârût.
33. Lemeâtü'l-Envâr fi'l-Maktûı Lehüm bi'l-Cenneti ve'l-Maktûı lehüm bi'n-Nâr.
34. Tahkîku'z-Zevk ve'r-Reşf fî Ma'nâ'l-Muhâlefetı Ehli'l-Keşf.
35. Ravzu'l-Enâm fî Beyânı'l-İcâneti fî'l-Menâm.
36. Safvetü'l-Asfıyâ fî Beyâni'l-Fazîleti Beyne'l-Enbiyâ.
37. el-Kevkebu's-Sârî fî Hakîkati'l-Cüz'i'l-İhtiyârî.
38. Envârü's-Sülûk fî Esrârı 'l-Mülük.
39. Ref'u'r-Rayb an Hazreti'l-Gayb.

/98/ 40. Tahrîkü Silsileti'l-Vidâd fî Mes'eleti Halkı Ef'âli'l-İbâd.

41. Zübdetü'l-Fâide fi'l-Cevâb ani'l-Ebyâtı'l-Vâride.
42. en-Nazarü'l Müşrif fî Ma'nâ Kavli İbni'l-Fârız *"Arafte Em-lem-Ta'rif."*
43. el-Sırru'l-Muhtebî fî Darîci İbni'l-Arabî.
44. el-Makâmü'l-Esmâ fi İmtizâci'l-Esmâ'.
45. Katratü's-Semâ ve Nazratü'l-Ulemâ.
46. el-Fütûhâtü'l-Medeniyye fî 'l-Hazarâti 'l-Muhammediyye.
47. el-Fethu'l-Mekkî ve'l-Lemhu'l-Melekî.
48. el-Cevâbü'l-Mu'temed an-Suâlâti Ehli Safed.
49. Lem'atü'n-Nûri'l-Mudîe fi Şerhi'l-Ebyâti's-Seb'ati'z-Zâide mine'l-Hamriyyeti'l-Fâriziyye.
50. el-Hâmilü fi'l-Melek ve'l-Mahmûlü fi'l-Felek fî Ahlâkı'n-Nübüvveti ve'r-Risâleti ve'l-Hilâfeti fi'l-Mülk.
51. en-Nefehâtü'l-Münteşire fi'l-Cevâbi ani'l-Es'ileti'l-Aşere.
52. el-Kavlü'l-Ebyen fi Şerhi Akideti İbni Medyen.
53. Keşfü'n-Nûr an Ashâbi'l-Kubûr.
54. Bezlü'l-İhsân fî Tahkîki Ma'ne'l-İnsân.
55. el-Kavlü'l-Âsım fî Kırâeti Hafs an Âsım.
56. Sarfü'l-ınân ilâ Kırâeti Hafs b. Süleymân.
57. el-Cevâbü'l-Mensûr ve'l-Manzûm an Suâli'l-Mefhûm.
58. Kitâbü İlmi'l-Melâme fî İlmi'l-Felâhe.

59. Ta'tîrü'l-Enâm fi Ta'bîri'l-Menâm.
60. el-Kavlü's-Sedîd fî Cevâzı Hılfi'l-Vaîd ve Red ani'r-Raculi'l-Anîd.
61. Redfü't-Ta'nîf ale'l-Müannif ve İsbâtü Cehli Hâza'l-Musannif.
62. Hediyyetü'l-Fakîr ve Tahiyyetü'l-Vezîr.
63. el-Kalâidü'l-Ferâid fî Mevâidi'l-Fevâid.
64. Rub'u'l-İfâdât fi Rub'ı'l-İbâdât.
65. el-Metâlibü'l-Vefiyye fî Şerhi'l-Ferâidi's-Seniyye.
66. Dîvânü'l-Hakâyık ve Meydânü'r-Rakâik.

/99/ 67. Nefhatü'l-Kabûl fi Midhati'r-Rasûl.

68. Sahratü Bâbil Gınâü'l-Belâbil.
69. Dîvânü Gazeliyyât.
70. Ref'u'l-Kisâ an İbâreti'l-Beyzâvî fi Sûreti'n-Nisâ.
71. Nef'u'l-Eşkâl.
72. Ref'u'l-Mestûr an Müteallakı'l-Cârr ve'l-Mecrûr.
73. eş-Şemsü âlâ Cenâhı Tâir fî Makâmi'l-Vâkıfi's-Sâir.
74. el-Ikdü'n-Nazîm fi'l-Kadri'l-Azîm.
75. Özrü'l-Eimme fi Nushi'l-Ümme.
76. Cem'u'l-Esrâr fî Men'i'l-Eş'râr mine't-Ta'ni fi's-Sûfıyyeti'l-Ahyâr.
77. Cevâb ve suâl an Tarafı Batrîkı'n-Nasârâ fi't-Tevhîd.
78. Keşfü's-Setr an Farîzati'l-Vitr.
79. Bastü'z-Zirâayn bi'l-Vahîd fi Beyâni'l-Hakîkati ve'l-Mecâzi fi't-Tevhîd.
80. Ref'u'l-İştibâh an Alemiyyeti İsmi'llâh.
81. Hakku'l-Yakîn ve Hidâyetü'l-Müttakîn.
82. İrşâdü'l-Mütemellî fî Teblîği Gayri'l-Musallî.
83. Kıfâyetü'l-Müstefîd fî İlmi't-Tecvîd.
84. Sadhu Hamâme fî Şurûti'l-İmâme.
85. Tuhfetü'n-Nâsik fî Beyâni'l-Menâsik.
86. Bakıyyetü'l-Müktefî fî Cevâzı'l-Huffi'l-Hânefî.
87. er-Raddü'l-Vefî âlâ Cevâbi'l-Haskefî fî Risâleti'l-Huffi'l-Hanefî.
88. Hılyetü'z-Zehebi'l-İbrîz fî Rıhleti Ba'lebek ve'l-Bukâi'l-Azîz.
89. Rannetü'n-Nesîm ve Gunnetü'r-Rahîm.
90. Fethu'l-İnfilâk fî Mes'eleti ala'l-Itlâk.
91. el-Hazratü'l-Ünsiyye fi'r-Rıhleti'l-Kudsiyye.
92. Reddü'l-Metîn alâ Müntakısı'l-Ârif Muhyi'd-dîn.
93. el-Hakîkatü ve'l-Mecâz fî Rıhleti Bilâdi'ş-Şâm ve Mısrı'l-Hicâz.
94. Vesâilü't-Tahkîk fî Risâleti't-Tedkîk.

95. İzâhu'd-Delâlât fî Semâi'l-Âlât.
/100/96. Temyîzü'l-İbâd fî Sükni'l-Bilâd.
97. Ref'u'z-Zarûre an Hacci'z-Zarûre.
98. Rısâle fi'l-Bahs ala'l-Cihâd ve'l-İştibâk.
99. el-İbtihâc fî Menâsiki'l-Hâc.
100. el-Ecvibetü'l-Ünsiyye ani'l-Es'ileti'l-Kudsiyye.
101. Tatyîbü'n-Nüfûs fî Hukmi'l-Makâdimi ve'r-Ruûs.
102. el-Aysü'l-Münbecis fî Hükmi'l-Masbû' bi'n-Necis.
103. İşrâku'l-Meâlim fî Ahkâmi'l-Mezâlim.
104. Risâle fî İhtirâmi'l-Hubz.
105. İthâfu Men Bâderû ilâ Hukmi'n-Nûşâder.
106. el-Keşfü ve't-Tıbyân ammâ Yeteallaku bi'n-Nisyân.
107. en-Nıamu's-Sevâbiğ fî İhrâmi'l-Medeniyyi min Râbiğ.
108 Sür'atü'l-İntibâh li-Mes'eleti'l-İştibâh.
109. Tuhfetü'r-Râkihı'l-Mesâcid fî Cevâzi'l-İ'tikâfi fî Finâi'l-Mesâcid.
110. Hulâsatü't-Tahkîk fî Hükmi't-Taklîdi ve't-Telfîk.
111. İbânetü'n-Nass fî Mes'eleti'l-Kass.
112. el-Ecvibetü's-Sebte ani'l-Es'ileti's-Sitte.
113. Ref'u'l-İnâd an Hukmi't-Tefvîz ve'l-İsnâd.
114. Teşhîzü'l-Ezhân fî Tathîri'l-Edhân.
115. Tahkîku'l-Kadıyye fi'l-Farkı Beyne'r-Rişveti ve'l-Hediyye.
116. Tefevvühü's-Suver fî Şerh-i Ukûdı'd-Dürer fî-mâ-Yüftâ bih.
117. el-Keşfu ale'l-Ağlâti't-Tis'a min Beyti's-Sâtiha âlâ Kavli Züfer.
118. Risâletün fî Hükmi't-Tes'îr mine'l-Hukkâm ve Takrîbi'l-Kelâm ale'l-İfhâm.
119. en-Nesîmü'r-Rabîî fi't-Tecâzübi'l-Bedîî.
120. Tenbîhu Men Yelhû an sıhhati'z-Zikr bi'l-İsmi Hû.
121. el-Kevâkibü'l-Müşrika fî Hükmi İsti'mâli'l-Muntafî mine'l-Fizza.
122. Netîcetü'l-Ulûm ve Nasîhatü Ulemâi'r-Rüsûm fî Şerhi Makâlâtı Serhendî el-Ma'lûm.
123. Tekmîlü'n-Nuût fî Lüzûmi'l-Büyût.
124. el-Cevâbu'ş-Şerîf li'l-Hazreti'ş-Şerîfeti fî enne Mezhebe Ebî Yûsuf.
/101/125. Tenbîhü'l-Efhâm âlâ İddeti'l-Hukkâm.
126. Envâru'ş-Şumûs fî Hutabi'd-Durûs.
127. Mecmuu Hutabi't-Tefsîr.
128. el-Ecvibetü'l-Manzûme ani'l-Es'ileti'l-Ma'lûme.

129. et-Tuhfetü'n-Nablusiyye fi'r-Rıhleti't-Trablusiyye.
130. el-Abîr fi't-Ta'bîr, manzûm.
131. Tahsîlü'l-Ecr fî Hukmi Ezâni'l-Fecr.
132. Kalâidü'l-Mercân fî Akâidi'l-Îmân.
133. el-Envâru'l-İlâhîyye fi Şerhi'l-Mukaddimeti's-Senûsiyye.
134. Gâyetü'l-Vicâze fi Tekrâri's-Salâti ala'l-Cenâze.
135. Şerhu Evrâdi'ş-Şeyh Abdi'l-Kâdir el-Geylânî.
136. Kifâyetü'l-Allâm fî Erkâni'l-İslâm.
137. Reşehâtü'l-îkdâm fî Şerhi Kifâyeti'l-Gulâm.
138. el-Fethu'r-Rabbânî ve'l-Feyzu'r-Rahmânî
139. Bezlü's-Salât fî Beyâni's-Salât.
140. Nûrü'l-Ef'ide fî Şerhi'l-Mürşide.
141. İsbâğu'l-Minne fi Enhâri'l-Cenne.
142. Nihâyetü'l-Murâd fi Şerhi Hediyyeti İbni'l-Ammâd.
143. İzâletü'l-Hafâ an Hılyeti'l-Mustafâ (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*).
144. Nüzhetü'l-Vâcid fi's-Salâti alâ'l-Cenâizi fi'l-Mesâcid.
145. Sarfu'l-Eınne ilâ Akâidi Ehli's-Sünne.
146. Selva'n-Nedîm ve Tezkiretü'l-Adîm.
147. en-Nevâfihu'l-Fâiha bi-Revâyıhı'r-Ru'yâ es-Sâliha.
148. el-Cevherü'l-Küllî fi Şerhi Umdeti'l-Musallî.
149. Hılyetü'l-Ârî fi Sıfâti'l-Bârî.
150. el-Kevkebü'l-Vikâd fî Hüsni'l-İ'tikâd.
151. Kevkebü's-Subh fî İzâleti Leyli's-Subh.
152. el-Ukûdü'l-Lü'lüiyye fî Tarîkı'l-Mevleviyye.
153. es-Sırâtu's-Sevî fî Şerhi Dîbâcâti'l-Mesnevî.
/102/154. Bidâyetü'l-Mürîd ve Nihâyetü's-Saîd.
155. Nesemâtü'l-Esmâr fi Medhı'n-Nebîyyi'l-Muhtâr.
156. Nağamâtü'l-Ezhâr âlâ Nesemâti'l-Ezhâr.
157. el-Kavlü'l-Mu'teber fi Beyâni'l-Nazar.
158. Risâletün fi'l-Akâid.
159. Halâvetü'l-Âlâ fi't-Ta'bîri İcmâlâ.
160. el-Makâsıdü'l-Mahmasa fi Beyâni Keyyi'l-Hamsa.
161. Risâle fî Keyyi'l-Hamsa.
162. Ziyâdetü'l-Basta fî Beyâni'l-İlmi Nokta.
163. el-Lü'lüü'l-Meknûn fî Hukmi'l-Ahbâr Ammâ-Seyekûn.
164. Reddü'l-Câhil ila's-Savâb fî Cevâzi İzâfeti't-Te'sîr ilâ Esbâb.

165. el-Kavlü'l-Muhtâr fi'r-Reddi ale'l-Câhili'l-Muhtâr.
166. el-Kevkebü'l-Mütelâlî fî Şerhi Kasîdetü'l-Gazâlî.
167. Reddü'l-Müfterî ani't-Ta'ni fi'ş-Şüsterî.
168. et-Tenbîhü mine'n-Nevm fî Hukmi Mevâcîdü'l-Kavm.
169. İthâfü's-Sârî fî Ziyâreti'ş-Şeyh Müdriki'l-Fezârî.
170. Bevâniu'r-Rutab fî Bedâyii'l-Hutab.
171. el-Havzu'l-Mevrûd fî Ziyâreti'ş-Şeyh Yûsuf ve'ş-Şeyh Mahmûd.
172. es-Sulhu Beyne'l-İhvân fî Hükmi İbâhati'd-Duhân.
173. Mahrecü'l-Mültekâ.
174. Manzûme fî Mülûki Benî Osmân.
175. Sevâbü'l-Müdrik li-Ziyâreti sitti Zeyneb ve'ş-Şeyh Müdrik.
176. Uyûnü'l-Emsâl el-Adîmetü'l-Misâl.
177. Gâyetü'l-Matlûb fî Muhabbeti'l-Mahbûb.
178. Münâğâtü'l-Kadîm ve Münâcâtü'l-Hakîm.
179. et-Tal'atü'l-Bedriyye fî Şerhi'l-Kasîdeti'l-Mudariyye.
180. el-Kitâbetü'l-Aliyye ala'r-Risâleti'l-Canbolâtıyye.
181. Rukûbü't-Takyîdi bi'l-İz'ân fî Vücûbi't-Taklîdi fi'l-Îmân.
182. Reddü'l-Huceci'd-Dâhıza âlâ Asâbeti'l-Feyyi'r-Râfiza.
/103/183. Nefhatü's-Sûr ve Nefcetü'z-Zühûr fî Şerhi Kabzâtı'n-Nûr.
184. Miftâhu'l-Fütûh fî Mışkâti'l-Cism ve Züccâceti'n-Nefs.
185. Safvetü'z-Zamîr fî Nusrati'l-Vezîr.
186. el-Letâifü'l-Ünsiyye âlâ Nazmı Kasîdeti's-Senûsiyye.
187. Tahkîku Ma'ne'l-Ma'bûd fî Sûreti Külli Ma'bûd.
188. Risâle fî Kavli Aleyhi's-Selâm: (من صلى علَيّ واحدة صلى الله عليه عشرا .)[84]
189. er-Ravzu'l-Mu'târ bi-Revâiki'l-Eş'âr.
190. Ünsü'l-Hâfir fî Ma'nâ men Kâle (انا مؤمن وهو كافر .)[85]
191. Tahrîru Ayni'l-İsbât fî Takrîri Ayni'l-Esbât.
192. Teşrîfü't-Teğrîb fî Tenzîhi'l-Kur'ân ani't-Ta'rîb.
193. el-Cevâbü'l-Alî âlâ Hâli'l-Velî.
194. Fethu'l-Ayn ani'l-Fark Beyne't-Tesmiyeteyn.

Esâmî-i âsâr-ı aliyyelerine atf-ı nazar buyuran erbâb-ı irfân, Cenâb-ı Abdülganî'nin, ne büyük bir deryâ-yı irfân olduğunu teslîmde tereddüd etmezler. Cenâb-ı Hak sırrını takdîs buyursun.

84. "Kim bana bir kere salavât getirirse, Allah da ona on katı karşılık verir." (H)
85. "Ben mü'minim, o ise kâfirdir." (H)

HÂLİSİYYE ŞU'BE-İ KÂDİRİYYESİ

ŞEYH ZİYÂEDDÎN ABDURRÂHMAN HÂLİS et-TÂLEBÂNÎ el-KERKÜKÎ HAZRETLERİ

Silsile-i tarîkatları Hz. Gavs-ı A'zam'a ber-vech-i atî muttasıldır:

Cenâb-ı Pîr Sultân Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Cemâlü'l-Irâk eş-Şeyh Seyyid Abdürrezzâk *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Osmân el-Cîlî, ya'ni Geylânî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Yahyâ el-Basrî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Nûreddîn-i Şâmî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Abdurrahmân el-Hüseynî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Burhâneddîn ez-Zencirî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Seyyid Muhammed-i Ma'sûm el-Medenî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Seyyid Abdürrezzâk el-Hamavî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Seyyid Muhammed Hüseyn el-İzmîrânî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Ahmed el-Hindî el-Lâhorî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
/104/- eş-Şeyh Mahmûd ez-Zengenî et-Tâlebânî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
eş-Şeyh Ahmed et-Tâlebânî el-Kerkükî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Sâhibü't-Tarîka Ziyâeddîn Abdurrahmân et-Tâlebânî *(Kuddise sırruhû)*

Şeyh Ahmed-i Tâlebânî'nin mahdûmudur. Tâlebân, Kerkük'e mülhak bir karyedir. Müşârünileyhin orada ikâmeti hasebiyle, "Tâlebânî" şöhretiyle tanınmasına sebeb olmuştur. 1212/(1797) târîhinde Kerkük kasabasında şeref-bahş-ı makâm-ı şuhûd

olup, altmışüç sene muammer olarak 1275/ (1859) târîhinde terk-i âlem-i nâsût eylemiştir.

Şeyhu'l-İslâm-ı esbak Hayderî-zâde İbrâhîm Efendi, **Tasavvuf Cerîde-i Usbûiyyesi**'nde, müşârünileyhin mükemmelen tercüme-i hâlini yazmıştır. Fazla tafsîlât ârzû buyuranlar, mezkûr cerîdenin dört ve beş numaralarına mürâcaat buyurmalıdır.

Cedd-i emcedleri, Şeyh Mahmûd-ı Tâlebânî hazretleridir ki, asrının aktâbından Şeyh Ahmed-i Hindî'den iktibâs-ı feyz eylemiştir. Müşârünileyh Şeyh Abdurrahmân, kümmelîn-i urefâdandır.

Lisân-ı hakîkatlarıyla:

من آن مرغم که هر شام وسحر گاه
زبان عرش می آید صفیرم[86]

fahriyyesiyle dem-sâz olmuşlardır.

Tomâr'da yazılıyor ki:

"Usûl-i Kâdiriyye'de seyr ü sülûku kelime-i mübâreke-i tevhîd ile ism-i Celâl'e kasr etmek sûretiyle bir teceddüd-i ictihâd vaz' etmesinden dolayı, tarîkat-ı Kâdiriyye'de, "Hâlisiyye" nâmıyla bir şu'be teessüs etmiştir. Her sene behemehâl Bağdâd'a gider; Hânkâh-ı Gavs-ı Efham'da âyîn-i devrâna riyâset eder, dîger tekâyâda yapıldığı hâlde, Hânkâh-ı Gavs'da icrâsı mesbûk ve müteâmil olmayan kudûm ve mazhar darb ettirirlerdi. Bundan, mutaassıbîn müş'emiz olarak, nakîbü'l-eşrâfa müştekî oldukları-da, "*Ben sultân ile vezîri arasma giremem.*" diye, güzel bir cevâb-ı müskit vermişlerdir."

/105/ Yârânıyla hem-bezm-i sohbet oldukları zamânlar gâyet rind-meşreb ve hoş-beyân olurlarmış. Her sabâh ve akşam, hânkâhında birkaç yüz fukarâ bulunurmuş. Kendileri, mihr-i münîr-i âlem-gîr, evsâf-ı Muhammedîden tamâmen behremend olan eâzım-ı sûfiyyeden bulundukları cihetle maâliyyât-ı sûfiyye ile meşgûl oldukları zamân uluvv-ı himmet ve şân-ı rûhâniyyetleri pek teâlî eylermiş. Fenn-i şiirde, fevka'l-âde bir kudrete mâlik idi. **Hâlis Divânı** unvânıyla meşhûr olan mecmûa-i eş'ârı pek zengindir. Lisân-ı Fürs üzerine söylenmiş gazelleri, erbâb-ı kemâl nezdinde gâyet mu'teberdir.

بهر جانبکرم روی تو باشد عین مقصودم
نیابد جز خیالت در دوجیم گریه ألودم

86. Ben öyle bir kuşum ki, her akşam ve sabâh, benim ıslığımla (ötüşüme karşı) arş dile gelir. (H)

بهر حاکی که از بهر عبادت من جبین سودم
توبی معبود مقصودم توبی موجود و مسجود
اگر در مسجد الأقصی و گر در دیر رهبانم [87]

Zevk-i hakîkate nâzırdır. Türkçe gazellerinden numûne:

Nigârâ mülk-i cismim kenz-i aşkınçün harâb itdim
Anı cânım yerine kalbden nâib-i menâb itdim

Derûn-ı sînemi pâk eyledim ağyâr nakşından
Gönül kâşânesin aşk-ı ruhunçün müstetâb itdim

Beyâbân-ı talebde pertev-i hüsnün şuâından
Tenim başdan başa cevvâle-i mevc-i serâb itdim

Beni ol zümre-i mestânede mecbûr tut zâhid
Ki ben meyhânede pîr-i mügâna intisâb itdim

Cihânın gül-şenine gelmemiş hüsnün gibi bir gül
Anınçün âlem içre aşk-ı hüsnün intihâb itdim

Kıbâb-ı sakf-ı gerdûne irişse himmetim n'ola
Ki ömrüm sarf-ı râh-ı ber-şeh-i âlî-cenâb itdim

/106/ *Medâris içre* **Hâlis** *görmedim ben aşk-ı sevdâsın*
Anınçün ilmimi meyhânede rehn-i şarâb itdim

Hülâsa-i kelâm, Cenâb-ı Abdurrahmân, gülistân-ı Kâdirî'de yetişmiş bir gül-i sad-berg idi. Onu koklayan uşşâk-ı ilâhî, ondan bûy-ı tevhîd-i zâtî aldılar. Neş'e-i kâmile-i Muhammediyyede müstağrak oldular. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Kerkük'de, hânkâh-ı feyz-i penâhlarında kabr-i enverleri, ziyâretgâh-ı erbâb-ı aşk u muhabbettir. (*Nevvera'llâhu merkadehû*)

87. "Her nereye baksam gerçek maksadım senin yüzündür. Fakat göz yaşı ile dolu iki gözümde hayâlinden başka birşey bulamam. Hangi toprağa ibâdet kasdı ile alnımı koysam, ister Mescid-i Aksâ'da, ister râhiblerin kilisesinde olayım, taptığım ve maksadım Sen, varlığım ve secde ettiğim Sensin! " (H)

EBU'L-MUHSİN ŞEYH ALİ TÂLEBÂNÎ

Müşârünileyhin büyük mahdûmları ve vâris-i kemâlâtıdır.

ŞEYH SAFVET EFENDİ

Urfa meb'ûsu olup, bir zamân Meclis-i Meşâyıh Riyâseti'nde bulunmuş idi. Hâlen, Tedkîk-ı Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi reîsidir. Müşârünileyh, Şeyh Ali Efendi'nin halîfesidir.

Safvet Efendi, bir zamânlar, **Tasavvuf Risâle-i Usbûiyyyesi'**ni çıkarmış, kadr-i ilmiyye vü irfâniyyesini kalemen göstermiş idi. Aksaray'da, Olanlar Dergâhı meşîhatı vekâletini, bir aralık der-uhde eylemiş iken, bi'l-âhare ferâğat eylemiştir. Urefâ-yı meşâyıhdandır.

"*Meclis-i Meşâyıh a'zâsı, bana bir tekke meşîhati verdirmediler.*" diye, a'zâ-yı müşârünileyhime ızhâr-ı buğz ederek; hatta Ankara'ya gidip, tarîkatların ilgâsı ve tekkelerin seddi yolunda teşvîkâtta ve tergîbâtta bulunduğu rivâyet olunuyor. Hattâ, şuarâyı sûfiyyeden iki zât bu hâline işâreten şu rubâîyi yazmışlardır:

Anı yâ Rabbî âteşinde kavur
Külünü âsmân-ı kahra savur
Uyarak en şenîine küfrün
Şeyh Safvet Efendi oldu gavur

Âlâ-rivâyetin, işrete de mübtelâ imiş. "*Yazdığı eserlerinden, irfânı nümâyândır. Hâl sâhibi değil, ehl-i kâldir.*" diyen de vardır

Sefîne'nin III. cildinde, 340. sahîfede de bahsi vardır, oraya mürâcaat buyurula.

ŞEYH ABDÜLKÂDİR-İ TÂLEBÂNÎ

Abdurrahmân hazretlerinin ikinci mahdûmlarıdır. Rikkat-ı âşıkâne ve belâgat-ı rindânesiyle müntesibîn-i edebi, cidden kendisine meftûn etmiş bir şâir-i muhteremdir.

ŞEYH ABDÜLKÂDİR-İ SIDDÎKÎ

Abdurrahmân hazretlerinin halîfesidir. Urfa'da neşr-i feyze me'mûrdur. Şeyh Safvet Efendi'nin kayınpederidir. 1315/(1897) senesinde, doksanbir yaşında irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Müşârünileyhin, Türkî ve Fârisî lisânları üzere eş'ârını hâvî **Dîvân**'ı vardır. Ulemâ ve urefâdandır. **Mesnevî**-i şerîfin onsekiz beytine, lisân-ı Fârisî ile nazmen şerh yazmış ve **Behcetü'l-Esrâr** nâm eseri tercüme eylemiştir.

YÂFİİYYE ŞU'BE-İ KÂDİRİYYESİ

/107/ İMÂM YÂFİÎ HAZRETLERİ

Ebû's-Saâdât, Afîfüddîn İmâm Abdullâh el-Yâfiî b. Ali el-Kâdirî eş-Şâfiî el-Yemenî hazretleri müessistir. Silsile-i tarîkatları ber-vech-i âtidir:

Pîr-i dest-gîr Hz. Sultân Seyyid Abdülkâdir *(Kuddise sırruhû)*
eş-Şeyh Cemâleddîn Ebû Muhammed Yûnus-ı Kassâr *(Kuddise sırruhû)*
eş-Şeyhu'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri *(Kuddise sırruhû)*
eş-Şeyh İzzeddîn Ahmed b. İbrâhîm el-Fârûsî el-Vâsıtî *(Kuddise sırruhû)*
eş-Şeyh Necmeddîn Abdullâh b. Muhammed el-Isfahânî *(Kuddise sırruhû)*
eş-Şeyh Radıyyüddîn İbrâhîm el-Mekkî *(Kuddise sırruhû)*
Sâhibü't-tarîka eş-Şeyh el-İmâm Abdullâh el-Yâfiî hazretleri *(Kuddise sırruhû)*

Tomâr sâhibi Sâdık Vicdânî Bey diyor ki:

"Âfâk-ı İslâm'da, "İmâm Yâfiî" nâmıyla benâm olan Abdullâh el-Yâfiî, Rufâî, Şâzelî, Sühreverdî, Medyenî, Ekberî tarîkatlarından da hâiz-i hilâfettir".

Hz. Şeyhü'l-Ekber'in meşâyıhından Şeyh Cemâleddîn, hulefâ-yı Gavsiyye'den olmak hasebiyle, İmâm-ı müşârünileyhin tarîkatı bu sûretle bir şu'be-i Kâdiriyye addolunmuş ve Cenâb-ı İmâm'ın nisbeti bulunan beş tarîkata izâfetle, şu'be müessisi tanıyanlar da vardır. Müşârünileyh, meşâhîr-i ulemâyı Şâfiiyye'den idi. Tûl müddet Mekke'de ikâmetle "Kutb-ı Mekke" ve "Nezîlü'l-Haremeyn" denmekle ve bir çok tasnîfât-ı celîlesiyle meşhûrdur.

Hulâsatü'l-Mefâhir fî Menâkibı'ş-Şeyh Abdülkâdir nâmındaki te'lîfi şu'be-i Kâdiriyye müessisliğinin vesîkası ittihâz olunabilir.

GARÎBİYYE ŞU'BESİ

/108/ ŞEYH GARÎBULLÂH EL-HİNDÎ

Muhammed Garîbullâh el-Hindî nâmıyla meşhûr olan bu zât-ı muhterem, istidlâl kılındığına göre, Hindistân'da neşr-i feyz eden eâzım-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye'dendir. Silsile-i tarîkatları, **Tibyân-ı Vesâili'l-Hakâyık**'ta ve **Tomâr-ı Kâdirî**'de mezkûr olup, ber-vech-i âtî yirmi sekiz zâtta Hz. Gavs'a müntehî olur:

Cenâb-ı Pîr Sultân Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Cemâlu'l-Irâk Seyyid Abdurrezzâk *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Abdullâh el-Hüseynî el-Cürcânî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid İbrâhîm el-Hüseynî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Ca'fer el-Hüseynî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Ali el-Hüseynî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ebu's-Su'ûd el-İsferânî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdüşşekûr Dâimü'l-Huzûr *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Abdüsselâm Sa'deddîn *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şerefeddîn el-Fettâl *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdulvahhâb *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Bahâeddîn *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Ukeyle *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şemseddîn-i Hanhara *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Hüseyin *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şemseddîn-i Ârif *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şâh Hudâ er-Rahmân *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şâh Fazl-ı Hindî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şâh Kemâlü'l-Ârif el-Hindî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*

Şeyh Şâh Abdülehad el-Kâbilî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şâh Ma'sûm-ı Hindî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şâh Sıddîk es-Serhendî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ali b. Hüseyin es-Saffâf *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Ahmed b. Muhammed Ukeyl el-Mekkî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
/109/- Şeyh Ebû Muhammed Abdurrahmân *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdurrahmân Ebû Muhammed *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh el-Allâme Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Muhammed Enîs b. Seyyid Muhammed Selîm el-Hüseynî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Sâhibü't-tarîka eş-Şeyh Muhammed Garîbu'llâh el-Hindî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*

Hindistân'da Kâdiriyye-i Rezzâkiyye-i Kuddûsiyye, Kâdiriyye-i Aliyye-i Kuddûsiyye, Kâdiriyye-i Sâbiriyye-i Kuddûsiyye, Kâdiriyye-i Kamîsiyye, Kâdiriyye-i Kuddûsiyye, Kâdiriyye-i Hüseyniyye şu'beleri de münteşirdir ki, cümlesinin esâmî-i silsilelerini muntazam sûrette gösterir şecere-nâmeyi, Şeyh İmdâdu'llâh Efendi hazretleri, Hindistân'da tab'ettirmişlerdir.

Fâtih'de, Tâhir Ağa Dergâhı şeyhi, ricâl-i Nakşiyye'den el-Hâc Ali Behcet Efendi hazretleri bir nüshasını teberrüken ihdâ buyurdular. Bu silsilelerin cümlesi Şeyh İmdâdu'llâh hazretlerine kadar ittisâl peydâ etmektedir. Müşârünileyhin tercüme-i hâli meşâyıh-ı Nakşiyye faslında zikr olunacaktır.[88]

Görülüyor ki, Hindistân'da tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye, vâsi' mikyâsda münteşirdir. Orada bulunan müştâkân-ı cemâl-i enver-i ilâhî ve risâlet-penâhî Hz. Gavs-ı A'zam efendimizin, feyz-i celîl-i mürşidânelerinden istifâza etmektedirler.

Yâ Rab! Biz kemter-i ma'siyet-kâr kullarına hüsn-i hâl ihsân buyur da, o niam-ı azîme-i Sübhâniyye'den nevâle-çîn-i irfân olalım. Tevhîd-i zâtından haber-dâr olup, neş'e-i kâmile-i ma'neviyyeye eren kulların sırasında bulunalım. Be-câh-ı Nebîyyike Muhammed (*salla'llâhü aleyhi ve sellem*).

ÂŞIK YÛNUS - YÛNUS EMRE HAZRETLERİ

/110/ Gülistân-ı irfân-ı Kâdirî'de bir bülbül-i hakâyık-gû, bir mürşid-i hoş-hû olan Âşık Yûnus hazretlerinin vasfı hakkında ne kadar söz söylense, derece-i kemâlâtını ta'rîf mümkün olamaz;

88. Burada bahsedilen şecere, 2. ciltte İmdâdullâh el-Hindî'nin anlatıldığı Sefîne 125. sayfaya konulmuştur. (H)

Nâil-i rütbe-i velâyet olan evliyâu'llâh hazretleri, Hz. Yûnus'un sözlerini çok ilerideki merâtibe âit görmüşler ve bir insân, ne kadar sâhib-i kemâl olsa, Âşık Yûnus'u, onların daha fevkinde makâm sâhibi bilmişlerdir.

İsmâîl Hakkı hazretleri, **Kitâbu'n-Netîce**'de diyor ki:

"Ümmî, âlim-i bi'llâh ile sohbetten nasîb-i vâfir ve hikmetten hazz-ı kesîr alır. Bilâd-ı Rûmiyye'de meşhûr olan Şeyh Yûnus Emre gibi ki, Antalya tarafında bir karyede hâsıl olmuş, ümmî-i mahz iken kelimât-ı ârifânesiyle âlemlere velvele salmış ve fevka'l-âde şöhret-i tâmme bulmuştur. Onu kabûl etmedik bir velî gelmemiştir. Onun a'lâ tabakadan sözleri vardır ki, ehl-i ma'rifet lisânından şerhe muhtâcdır. Bir kaç kasîdesi bu fakîrin kalemiyle şerh olunmuş ve müdevven bir kitap hâline gelmiştir. Onun şeyhi, yine karyesi ahâlisinden Tapduk Emre dedikleri zâttır. Onun da şeyhi şeyh Sinân-ı Buhârî'dir ki, istîlâ-yı Tatar'da, evliyâ-yı Acem, yerlerinden perîşân olduklarında, o dahi gelip, Keçiborlu'da Gadîr'in fevkinde bir karyede kalıp, Tapduk Emre'yi irşâd eylemiştir. Her üçü mezkûr karyede bir kubbe altındadır. (*Kaddesa'llâhu Esrârahum.*)"

Silsile-i tarîkatlarını elde edemedim. Cenâb-ı Gavs'a nisbetini atîdeki medhiyyesinde beyân ediyor:

Seyyâh olup şol âlemi ararsan
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz
Ceddi Muhammed'dir eğer sorarsan
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

Çün gelür dervîşleri derilür
Âyeti ile ihyâları sorulur
Kudretinden kısmetleri verilür
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

Hak teâlâ yeri göğü güzeli
Hoş nazar eyleyen ana ezelî
/111/ *Evliyâlar ser-çeşmesi güzeli*
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

Benim şeyhim beni Hakk'a götürür
Nice müşkillerim anda bitürür
Muhammed'in sancağını götürür
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

Giderler gazâya çalarlar satır
Dâimâ yaparlar hoş gönül hâtır
Bağdâd'da türbesi nûr olmuş yatır
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

Cümle evlâdına yeşil yaraşır
Aşkı gelir bu cânıma dolaşır
Ana dervîş olan Hakk'a ulaşır
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

***Dervîş Yûnus** biz çekelüm zahmeti*
Üstümüzde hâzır ola himmeti
Oğlum demiş ana Rasûl Hazreti
Abdülkâdir gibi bir er bulunmaz

Âşık Yûnus, bir rivâyete göre Bolu'da; rivâyet-i uhrâya göre Bursa; Seferîhisâr muzâfâtından Sarıköy'de; İsmâîl Hakkı hazretlerinin beyânlarına nazaran, Antalya'da zînet-sâz-ı âlem-i dünyâ olmuşlardır. Târîh-i velâdetleri mechûldür.

Sinn-i âlîleri kemâle erince, kalb-i pâk-ı ârifânelerinde mütecellî olan şevk u zevk îcâbâtından olarak, tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye ekâbîr-i ricâlinden Hz. Şeyh Tapduk Emre (*kuddise sırruhû*)'nun gül-zâr-ı irfânına dâhil oldular. Bu zât, zâhirde a'mâ, fakat bâtında bînâ idi. Ol, meczûb-ı mahbûb-ı Rabb-ı enâmın, âsâr-ı terbiyet-i mahsûsası berekâtıyla, kerâmât-ı kesîre sâhibi olup, mevki'-i bülend-i hakîkatta safâ sürdüler. **Rûhu'l-Beyân**'da İsmâîl Hakkı merhûm nakl eder ki:

"Yûnus Emre hazretleri, şeyhi Taptuk (Tapduk diye de yazanlar var) Emre hazretlerine tam otuz sene sıdkla hizmet etti. O derece ki, odun taşımadan arkası şişdiği hâlde, hâlini kimseye fâş eylemezdi. Kendi hakkında şeyhinin hüsn-i nazarını gören sâir tarîkdaşları, Yûnus'u istirkâba başlayıp, gûya, "Hz. Şeyh'in kızına alakası olduğu için bunca meşakkati ihtiyâr ediyor." derler idi.

Yine bir gün, Yûnus odun yüküyle dergâha girerken Hz. Şeyh, /112/ "*Ey Yûnus! Ne güzel, düzgün odunlar getiriyorsun.*" deyince, "*Efendim! Eğrisi bu kapıdan girmez, bu kapıya lâyık olmaz.*", cevâb-ı hakâyık-nisâbıyla, müsterkıblarını mebhût eylemiştir.

Tarîkdaşlarının Yûnus Emre hakkındaki bu iftirâları, âlâ vechi'n-nifâk olmayıp, belki kendilerinin Yûnus gibi sabr u tahammül edememelerinden ve evâmir-i şeyhin kendilerine ağır gelmesinden münbaistir. İşte bunun için, dervîş Yûnus'un bu meşakkata tahammülünü, şeyhin kızına olan muhabbetinden mütevellid zannettiler. Hz. Şeyh, dervîşlerinin şu zehâbından dolayı mahcûb olmamaları için kerîmesini

Yûnus'a tezvîc etmiştir. Kız ise, öyle muhaddere-i tarîkat imiş ki, ne zamân Kur'ân okursa, akan suların durduğunu erbâb-ı kemâl görmüşler."

Rûhu'l-Beyân'da böyle muharrerdir.

Hz. Yûnus, bu doğruluğu sayesinde, merâtib-i ulyâ-yı ma'nevîyyeye de nâil oldu. Kemâlâtı, el-hâletü hâzihî, erbâb-ı irfânı mütehayyir kılar. Okuyup yazması yok, ümmî-yi kâmil idi. İlm-i ledün, ona ma'lûm olmuş, ser-â-pâ hakâyıktan sarf-ı kelâm eylemiştir. Dîvân-ı âlîleri kısmen mesnevî tarzındadır. Ser-a-pâ hakâyıka nâzırdır, maâni-i Kur'ân'dır, envâ'-ı mevâızla mâlîdir. Terâcim-i ahvâl kitaplarında yediyüz ricâlinden olmak üzere gösteriliyor. Ba'zılarında, târîh-i intikâlleri, "Gülşen-i Tevhîd" (كلشن توحيد) terkîbinin delâlet ettiği üzere 843/(1439) diye kayd olunmuştur. Tedkîkât-ı âcizâneme göre, (bu) târîh-i intikâlleri pek yanlıştır. Dîvân-ı şerîflerinde:

Târîh dahi yedi yüz yedi idi
Yûnus cânı bu yolda kodu idi

buyuruyorlar ki, evâhir-i ömürlerinin 710/(1310)'a doğru olduğu anlaşılır. Bir de **Vâkıât** nâm eserde gördüm ki; Hz. Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî efendimiz, "*Merâtib-i âliye-yi ma'neviyyeden her hangisine terakkî eyledim ise, şu Türkmen kocası Yûnus önüme çıktı.*" buyurmuşlardır.

Bu beyân-ı âlîden **/113/** Cenâb-ı Mevlânâ'nın nâil oldukları mertebe-i refîanın küçüklüğü anlaşılmaması lâzımdır. İhtimâl ki, Hz. Celâleddîn'in bidâyet-i sülûklarındaki hâllerinden beyân buyurduklarını ve Hz. Yûnus'u taltîf maksadına da müstenid bulunduğunu istidlâl ederim.

İsmâîl Hakkı merhûmun **Rûhu'l-Mesnevî** nâm şerhinde, I. ciltte 69. sahîfede okumuştum:

"Mahkîdir ki, Yûnus Emre, yirmi sene kadar şeyhi Tapduk Emre (*kuddise sırruhumâ*) kapısında hîzem-keşlik eyleyip, celb ettiği hatabı tab'-ı müstakîmi gibi rast getirmiş; şeyh bir gün istikâmet-i hatabın vechinden suâl ettikte, ol dahi, "*Bu kapıya eğrilik sığmaz.*" demiş. Şeyh bu sözü istihsân edip, mukâbelesinde bi-tarîkı'l-mükâfât, "*Var imdi, Yûnus'um söyle.*" diye nutk etmiş. Ve bu nefes sebebiyle Yûnus Emre'den bu kadar makâlât-ı tevhîd ve kelimât-ı irfân sâdır olmuşdur ki, kimseye makdûr değildir. Onun için, bu bâbta hâtimetü'l-müteahhirîndir. Zîrâ, söylemediği mazmûn kalmamış ve Türkî sözlerde onun kelimâtına muâdil gelmemiştir. Kendi tercümân-ı lisâni'l-gayb ve lisâni'l-feyz ve kâlıb-ı nazmı, rûhu'l-maânîye mehd ve hân-ı ma'rifetine erbâb-ı feyz tufeylîdir.

Görmedi kâlıb-ı hâki hergiz
Böyle bir rûh-ı musavver âdem
Zâhiren ümmî-i ebced ammâ
Dili ilm-i ledünnîden urur dem"

Hz. Mevlânâ'nın âlem-i cemâle intikâlleri 672/(1273) olduğuna nazaran, Hz. Yûnus'un, 600/(1204)'le 700/(1301) arasında yetişen ricâlden olduğuna delâlet vardır. Ba'zı âsârda, Hz. Yûnus'un, Cenâb-ı Mevlânâ'ya ve Hz. Şems-i Tebrîzî'ye mülâkî olduğu ve hattâ, beynlerinde cereyân etmiş ba'zı mülâtefât menkûldür. Hattâ, huzûr-ı Mevlânâ'da, "*Evet, ben de Fârisî bilirim.*" diye latîfe buyurduklarında,"*Söyle bakalım, yâ Yûnus!*" emrine karşı, "***Reftem be-câyî serviler gördüm!***" diye başlayan meşhûr beyitleri okur. Bu beyitler, ba'zı câhiller tarafından, makâm-ı istihzâda, Hoca Nasreddîn merhûma isnâd olunmuş ise de, Âşık Yûnus'undur. Kibâr-ı meşâyıh-ı Uşşâkiyye'den Abdullâh Salâhî hazretleri şerh etmişlerdir. Müdevven bir risâledir. Ser-â-pâ hakâyıkı câmi'dir.

Âşık Yûnus beyitleri okumaya başlayınca, Hz. Mevlânâ, maksûd olan gâyeyi idrâk buyurduklarından, neş'e-mend olmuşlardır. Fi'l-hakîka, şeyh-i müşârünileyhin şerhini mütâlâa edenler, zâhirde saçma sapan addolunan o beyitlerdeki nikât ve rumûzât-ı mahsûsaya ıttıla' husûle gelince, irfân-ı Hz. Yûnus'a hayrân kalırlar.

Zamânımız urefâ-yı Mevleviyye'sinden Veled Çelebi hazretleri bir makâle-i edebiyyesinde, "*Âşık Yûnus, her hâlde okumağa dili varmayıp, ümmî idi. Ammâ ilm-i ledünde mâhir idi. Lisân-ı Türkî'de nikât ve rumûz u mezâyâyı şâmil olan* ***Dîvân****'ından, esrâr-ı Esmâ-yı İlâhîyye'de ma'rifet-i tâmmesi olup, ilm-i tevhîdde makâmı âlî idiği aşikâr olur.*" diyorlar.

/114/ Yine zamânımız urefâ-yı muharrirînden Bursalı Mehmed Tâhîr Bey, bir eserlerinde, Yûnus hakkındaki tahkîkatlarını ber-vech-i atî beyân ediyorlar:

"Matbû'" divân-ı ilâhiyâtı, ilâhiyyât-ı ârifânelerinin kâffesini hâvî değildir. Maahâzâ, tab'ına himmet olunan bu nüsha, taalluk-ı küllîsi dolayısıyla, ilm-i tasavvuf noktasından bi'l-vücûh hâiz-i ehemmiyyet olduğu gibi, eş'âr-ı Osmâniyye'nin târîh-i edvârı noktasından dahi kıymet-dârdır. İlâhiyyât-ı ârifâneleri sâde ve ümmiyâne olmakla berâber, gavâmız-ı ilm-i tasavvuf cihetiyle pek çok mezâmîn-i dakîkayı câmi' olduğu kendisinden sonra gelen bi'l-cümle urefânın ve kümmelînin teslîm-kerdesidir. Ba'zı meşâhîrin medâfini hakkında olduğu gibi, bu zât-ı muhteremin hakkında da bir çok nakliyyât vardır. Bursalı Lâmiî Çelebi'nin matbû' **Nefehâtü'l-Üns Tercümesi**'nde, Porsuk suyunun Sakarya nehrine karıştığı mahalde olmak üzere mezkûrdur. İsmâîl Hakkı hazretlerinin beyânına göre, Anadolu'da, Isparta civârında, Keçi-

borlu nâm kasaba kurbunda olan Gadîr-i azîmin cânib-i şarkîsinde olan peşt tarafında bir karyede medfûndur. Bursa'da Çelebi Sultân Mehmet ile Emîr Sultân arasındaki Şible Mahallesi'ndeki tarîkat-ı Sa'diyye'den Abdürrezzâk Dergâhı'nda her ikisi nâmına birer mezârı mevcûd olduğu gibi, Erzurum'a bir sâat mesafede Tuzcu karyesinde de, kezâlik ikisi nâmına birer kabir ziyâret olunmaktadır. Bunlardan başka, Sarûhan Sancağı'nın Kula ve Sâlihli kazaları arasında, "Emre" nâmındaki yetmiş hâneli bir karyede, ahîran ziyâret ettiğim kârgîr bir türbede, Tabduk Emre'nin evlâd ve ahfâdıyla, türbe derûnunda Âşık Yûnus'un türbe kapısının eşiğinde medfûn oldukları manzûr-ı âcizî oldu. Mezâr taşlarının hiç birinde yazı yoktur. Lâkin Âşık Yûnus'un seng-i mezârında ufak bir balta resmi mahkûktur."

Dîvân'ından

İlim ilim bilmektir
İlim Hakk'ı bilmektir
Hakk'ı bilmedikten geri sûfî
Ha bir kuru emekdir

Erzurumlu Muhammed Nûreddîn Efendi, şîve-i lisânımıza göre şu sûretle tercümân-ı Yûnus olmuştur:

İlim bilmek demekdir
Biliş Hakk'ı bilmekdir
Hakk'ı bilmeyenlerin
İlmi bom-boş emekdir

/115/ "Emre" Ne Demektir Tedkîki:

Bu bâbda, mûmâileyh Tâhir Bey'in tedkîkâtı pek muvâfık görüldüğünden aynen derc ediyorum:

"Sâhib-i tercümenin, muammâ-yı mutasavvıfâne kabîlinden olan, meşhûr,

Çıkdım erik dalına anda yedim üzümü
Bostan ıssı kakuyup dir ne yersin kozumu

beyitiyle musaddar olan manzûmesinin, Şeyh Mısrî-i Niyâzî tarafından olunan şerh-i matbûuna, Bursalı Şeyh İsmâîl Hakkı tarafından yazılan hâşiye-i gayr-i matbûada: "Emre" zâhir budur, Türkî elkâb-ı memdûhadandır. Etrâk arasında, "Atabek" ve rûmiyân meyânında, "Lala" ve emsâli gibi.

Mir'âtü'l-Kâinât ismindeki matbû' târîhte dahi, "*Türkçe'de büyük birâdere*, 'Emre' *derler*." ibâresi münderictir. Ba'zılarının kavline göre, "Emrullâh"dan muhaffeftir. "Tapduk" kelimesi de, Erzurum ve havâlisinde, elifle, ya'nî "Tapdak" sûretinde, 'düz ve ârızasız' makâmında müsta'meldir. "Tapdak yol", ya'nî "düz ve ârızasız yol" demektir ki, bu ma'nâya göre, Tapduk Emre'ye pâkî vicdânlarından nâşî telkîp olunmak istenilen bir sıfattır. Fakat, 'tapmak' manâsına, 'ibâdet etmek' masdarından, 'tapdık', ya'nî 'âbid' manâsına haml edilmek daha münâsib gibidir ki, Emre Karyesi'ndeki yaptığım tahkîkat da bunu müeyyiddir."

Hz. Mısrî'nin **Menâkıb-nâme**'sinde okumuştum: "Cenâb-ı Mısrî, Limni'de, (هذا قبر يونس)[89] buyurarak bir kabir keşfeylemişlerdir. Ziyâret-gâh-ı enâmdır."

Hulâsa-i kelâm, Hz. Yûnus, emsâli gelmeyen eâzım-ı sûfiyyedendir. Uluvv-i ka'b u kemâlâtı, millet-i İslâmiyyenin kalbinde yer tutmuştur. Kabr-i âlîleri hakkında zaîf bir rivâyet bile, kuvvetle mevki'-i kabûl bularak türbeler yapmışlar, enfâs-ı kudsiyyelerinden istifâzaya vesîle-cû olmuşlardır. Dîvânlarında bazan, "Âşık Yûnus", "Yûnus Emre", "Dervîş Yûnus " diye nâmlarını zikr ederler.

Dîvân'ından:

Aşkın ile âşıklar yansın yâ Rasûla'llâh
İçüp aşkın şarâbın kansın yâ Rasûla'llâh

Şol seni sevenlere kıl şefâat anlara
Mü'min olan tenlere cânsın yâ Rasûla'llâh

Şol seni seven kişi virir yoluna başı
İki cihân güneşi sensin yâ Rasûla'llâh

Âşıkım ol dîdâra bülbülüm şol gül-zâra
Seni sevmeyen nâra yansın yâ Rasûla'llâh

***Âşık Yûnus**'un cânı ilm u şefâat kânı*
Âlemlerin sultânı sensin yâ Rasûla'llâh

* * *

89. "Bu Yûnus'un kabridir." (H)

Gelin ey âşıklar gelin
Bu menzil uzağa benzer
Nazar kıldım şu dünyâya
Kurulmuş tuzağa benzer

Bir pîrin dâmenin tutdum
Nice yüzbin günâh itdim
Ana "belî" diyüp gitdim
Her biri bir dağa benzer

Günâhım çok başım kaygu
Terk idemedim fenâ huyu
Cümle âlem benden eyu
Benden kemter yoğa benzer

Ağla ***Âşık Yûnus*** *ağla*
Sen özünü Hakk'a bağla
Ağlarsan kendine ağla
Elden vefâ yoğa benzer

* * *

Hakîkat her vücûdun cân aşkdır
Ne cân kim cân içinde cân aşkdır

Bu cân cismi kâim tutar ancak
O cân kim zâhir ü pinhân aşkdır

Bu aşkın nidüğin bilmez kimesne
Belî bî-hadd ü bî-pâyân aşkdır

Bu aşkın dürlü dürlü rengi çokdur
Gehî giryân gehî handân aşkdır

Gehî Ya'kûb gözünden kan yaş ağlar
Gehî olan Yûsuf-ı Ken'ân aşkdır

Gehî Leylâ olur Mecnûn gözünden
Gehî olur Leyli'nin hayrân aşkdır

*Âşıklar dirler ki aşkın rengi yok**
Acebdir reng alan merdân aşkdır

"Ene'l-Hak" çağırır Mansûr dilinden
Cüneyd'e cübbe vü irfân aşkdır

Dirildir ölüyü Îsâ deminden
Geh olur Mûsi-i İmrân aşkdır

/117/ *Bu aşk elinde âciz cümle eşyâ*
Ne sırdır kamu ser-gerdân aşkdır

Fedâ bu aşka cânım dînim olsun
Bana hem din ü hem îmân aşkdır

Ne ***Yûnus*** *anda yüz bin cân yûnus*
Kabûl itsün deniz kurbânı aşkdır

Köprülü-zâde Fuad Bey'in, **İlk Mutasavvıflar** nâm eserinden intibâât:

Aşık Yûnus'u Bektaşîler an'ane-i rivâyât(ın)a göre, Hacı Bektâş-ı Velî ile alâkadâr iderlerse de, Yûnus hazretleri gibi birinci sınıf bir velînin Hacı Bektâş'la münâsebeti olmadığı ayândır (**İlk Mutasavvıflar** 288. sahîfe). Tarîk-ı Kâdirî'ye nisbeti hakkında menkabevî rivâyetler de hiç bir târîhî delîle istinâd etmemektedir. (298. sahîfe)

Yûnus'un, irtihâlinden sonra şöhreti günden güne yayıldı, asırlarca yaşadı, hâlen yaşıyor. Elde bulunan matbû' ve gayr-i matbû' Dîvânlar, birbirine uymaz. Mestûrînden birçok zevât, sünûhât-ı ârifânelerine Yûnus'u siper ederek Yûnus nâmıyla nutuklar söylemişlerdir. Yûnus zamânındaki Türkçe'nin şekliyle, sonradan söylenen sözler arasındaki fark dikkat olunursa derhâl meydâna çıkar.

Köprülü-zâde Fuad Bey o eserinde, 324. sahîfeden i'tibâren buna dâir tafsîlât veriyor. Fi'l-hakîka okunan şeyler umûmiyyetle Yûnus'un değildir.

MÜŞTÂKİYYE ŞU'BESİ

/118/ Şeyh Muhammed Mustafa Müştâk-ı Kâdirî'ye mensûb olup, silsile-i tarîkatları ber-vech-i atî Hz. Gavs-ı A'zam efendimize ittisâl peydâ eder:

Hz. Pîr Sultân Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî (*Kuddise sırruhû*)
Şeyh Seyyid Abdülvahhâb *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Seyyid Gavs Muhammed *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Şâh Muhyiddîn *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Seyyid Hasan *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Seyyid Sâlih *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Seyyid Bâkır *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Mûsâ *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Muhammed *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Tâhir *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Hüseyin *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Ahmed *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Muhammed *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Yahyâ *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Zâhid *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Bakâeddîn *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Muhyiddîn *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Abdülvahhâb *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Hâmid *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Hasan *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Ali *(Kuddise sırruhû)*

Şeyh Abdurrahmân el-Mevsilî *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Seyyid el-Hâc Ahmed-i Şerîf *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Abdülvahhâb-ı Suûdî *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh Abdülcelîl-i Bitlisî *(Kuddise sırruhû)*
Şeyh el-Hâc Hasan-ı Şirvânî *(Kuddise sırruhû)*
/119/- eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc Muhammed Mustafa Müştâk-ı Bitlisî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*

ŞEYH ABDÜLCELÎL-İ BİTLÎSÎ

Hz. Müştâk'ın şeyhinin şeyhi olup, Bitlis'ten İstanbul'a gelip irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiş ve Eyüp'de Hâtûniye Dergâh-ı münîfinin hazîresinde defn olunmuştur. Hâlen ma'mûr (bir) türbesi olup, kitâbe-i seng-i mezârı ber-vech-i atîdir:

Kutb-ı a'zam seyyid-i vâlâ-neseb
Gavs-ı ekrem Hazret-i Abdülcelîl

Terk-i nâsût eyleyüp kıldı sefer
Âlem-i lâhûta ol merd-i cemîl

Matla'-ı bedr-i Münîr-i şems-i zât
Menba'-ı ayn-ı zuhûr-ı selsebîl

Hazret-i Sultân Abdülkâdir'in
Nice sâl olmuşdı silkinde delîl

Râi nâsa nakli târîhin didim
Gitdi kutbu'l-ârifîn Abdülcelîl
(كتدى قطب العارفين عبد الجليل) = 1160/(1747)

ŞEYH HACI HASAN-I ŞİRVÂNÎ

Hakkâri mülhakâtından Şirvelidir. Kafkas'daki Şirvanlı değildir. Kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye'dendir. İstanbul'u teşrîflerinde, Üsküdar'da sâkin olmuşlar; bu sırada meşâyıh-ı izâm-ı Kâdiriyye'den Osmân Nûreddîn-i Şems Efendi hazretlerinin mürşidleri Abdurrahîm-i Ünyevî'ye hilâfet vermişlerdir ki, bahsi âtîde gelecektir.

Hoca Neş'et Efendi hazretleri Dîvân'larında medh ederler.

İstanbul'dan Hicâz'a gidip, Haremeyn-i muhteremeyni ziyâretten sonra Bitlis'e avdet etti. Bir müddet sonra terk-i câme-i hayât ederek hânkâh-ı şerîflerinde rahmet-i Rahmân'a tevdî' kılındı.

ŞEYH MÜŞTÂK-I KÂDİRÎ

Müteahhirîn-i meşâyıh-ı ızâm-ı Kâdiriyye'dendir. Tercüme-i hâllerini müstakillen yazdım. **Risâle-i Müştâkiyye** nâmıyla, cümle-i âsâr-ı fakîrânem meyânına kattım. O risâlede tafsîl-i hâl olundu, kerâmât-ı aliyyelerinden bahs edildi. Burada, hülâsatü'l-hülâsa olarak yazacağım.

1172 sene-i hicriyyesinde (1759) Bitlis'te dünyâya zînet vermiştir. Pederleri Şeyh Seyyid Süleymân Efendi olup, o da Bitlislidir. Vâlideleri cihetinden, neseben Hz. Gavs-ı A'zam efendimize muttasıldır. Tahsîlleri Bitlis'de, amcaları Hacı Mahmûd Hoca'dandır. /120/ Hem hâfız-ı Kur'ân'dır. Hem kurrâ-i kirâmdandır. Hem de, hüsn-i hatta mâlik olup hattâttır.

Şeyhi, amcaları müşârünileyh Hacı Hasan-ı Şirvânî'dir. Hz. Müştâk, Hakkâri beylerinden iken, taht-ı idâresindeki yirmi iki köyün hâsılatından ferâgatla tarîk-ı aşka atılmış ve

Pîrimiz sultânımız Hacı Hasan Şirvânî'dir
Ahsen-i takvîme hayrân olmuşuz hayrânîyiz

zemzemesiyle gûyâ olmuştur.

Sülûkunu ba'de'l-ikmâl, nâil-i hilâfet olarak, usûlen Bağdâd'a azîmetle âsitân-ı bülend-eyvân-ı Cenâb-ı Gavs-ı A'zam'a rû-mâl olmuştur.

Dîvân'larında:

از شه بغداد شنیدم ندا
شاه علا پادشه اولیا [90]

nidâsıyla da'vet-i ma'neviyye ile mazhar-ı eltâf-ı bî-pâyân olmuşlardır. İsm-i şerîfleri, Muhammed Mustafa Müştâk'dır. Mühürlerinde, "*Muhammed Mustafa Müştâk-ı Dîdâr*" mısraı mahkûk imiş. Bağdâd'da, nakîbü'l-eşrâfdan icâzet alarak kendisine bir alem ve kırk dervîş verilmiş ve Hz. Müştâk, Bağdâd'dan Hindistân'a, Serendib'e ka-

90. "Hazret-i Şeyh bana dedi ki: Bağdâd şeyhinden bir nidâ işitdim. O yüksek Şah evliyâlar pâdişâhından" (H)

dar gidip, makâm-ı Hz. Âdem (*aleyhi's-selâm*)'ı ziyâretle Hicâz'a gelerek, ba'de'l-hac, Ravza-i Seniyye-i Muhammediyye'ye rû-mâl olmuştur.

Dîvân'ında bu zamânın neş'elerinden bâhisle:

Ser-livâ-yı enbiyâsın hiç sana olmaz misâl
Şevkle Müştâk'ınım itmekdeyim azm-i Hicâz

ve

Sarây-ı devletin dârü'l-emândır yâ Rasûla'llâh

diyerek sırran ve hâlen ittisâl peydâ eylemiştir.

Hicâz'dan İstanbul tarîkiyla avdet edip, Trabzon'a **/121/** çıktığında, halkın pek ziyâde mazhar-ı hürmeti olup, Hz. Şeyh'i yere bastırmayarak, omuzlarının üstünde götürmüşler. Bu hâli **Dîvân**'larında:

Kâdirî'yiz Kâdirî gül gibi başda gezeriz
Zerre-i hâk-i der-i pâdişâh-ı Geylân'ız

diyerek, pek zârifâne bir sûretle nakl ederler.

Devletçe, Mısır üzerine yürümeye me'mûr olan Sadrazam Yûsuf Ziyâ Paşa'nın ordusuna katılarak gazâya gittikleri ve bu münâsebetle Kuds-i şerîf ve Şam'da da bulundukları anlaşıldı. Kuds-i şerîfte, Sahratu'llâh'ı ziyâretten mütevellid hat üzerine:

Sahratu'llâh'a be-ayn-ı ibret
Kim bakarsa olur ehl-i rikkat
Kara taş olsa çü kâlb-i Müştâk
Nerm olur bu ne acâib hikmet

buyuruyorlar. Bu sırada Ziyâ Paşa, bu gazelini tesdîs etmişlerdir:

Teşekkî itmezem bir kimseden ey tâli'-i nâ-şâd
Visâl-i yâr mümkin lîk sende yokdur isti'dâd
Aceb kimden şikâyet ideyim ey baht-ı nâ-imdâd
Hele Müştâk-veş şem'-i ümîdim eyledin berbâd
Ziyâ gavgâ-yı dil-berden nevâ-yı nâydan feryâd
Bizi bir kerre ey çerh-ı sitem-ker kılmadın mesrûr

İstanbul'a,1203/(1789) ve 1225/(1810) ve 1229/(1814) senelerinde geldikleri tahkîk kılındı. İstanbul'da iken, Eyüp'de, Şeyh Selâmî Efendi Dergâhı meşîhati vekâletinde bulunmuşlar ve Selâmî Efendi merhûmun zevce-i metrûkelerini tezevvüc buyurmuşlardır. Bu hanımdan bir kızı dünyâya gelmiş, küçük yaşında vefât eylemekle dergâh-ı şerîfde defn edilmiştir.

İstanbul'da iken, meşhûr âlim, Hoca Neş'et Efendi ile hem-sohbet olup, **Mesnevî**-i şerîf ve hadîs-i şerîf dersleri teâtî eylemişlerdir.

Dîvân'larında: "*Hazret-i Neş'et gibi üstâda, hem-dem olmuşum.*" diye müteaddid yerlerde işâretleri vardır.

/122/ Hz. Müştâk'ın Konya'ya Hz. Mevlânâ'yı ziyâreti vardır. Orada teberrüken **Mesnevî**-i şerîf tedrîs eylemişler ve Çelebi Efendi tarafından sikke-i şerîfe iksâsıyla taltîf olunmuşlardır.

Hz. Müştâk, İstanbul'dan Muş'a azîmet ve orada irşâd-ı ibâda muvâzabet eyledi. Erzurum'da Ca'feriye Câmi'-i şerîfi ittisâlinde bir çile-hâneleri ve yine Erzurum'da bir konakları varmış. Erzurum'da da bulunmuştur. Bitlis'te de bir dergâhları ve bir konakları olup, fukarâ-yı tarîkatın melce-i yegânesi olmuşlardır.

1247/(1831) senesinde Muş'ta iken, Yezîdîler, Hz. Şeyh'i boğmuşlardır. Boğdukları zamân seccâde üzerinde ibâdette imişler. Bi'l-âhare seccâdelerinin altından:

Yâ Rasûla'llâh Uluvv-ı şân senin
Server-i kevneynsin fermân senin
Dest-i hükmünde şehâ çevgân senin
Top senin çevgân senin meydân senin
Söz senin sohbet senin devrân senin

na't-ı şerîfi çıkmıştır.

Şehâdetlerini daha evvelden haber vermişler, takdîr-i ezelîye karşı eser-i itâat gösterilmesi lâ-büd olduğunu mürîdlerine söylemişlerdir. Hattâ, bir manzûmelerinde işâretleri vardır. Hîn-i şehâdetlerinde yetmişbeş yaşında idiler.

Menâkıb-nâme'sinde muharrer olduğu üzere, bir gün, kırk kurbân kestirmiş, fukarâya dağıtmış, bi'l-vesîle, dergâh-ı azamete el açıp, "*Yâ Rab! Bu abd-i kem-tere rütbe-i şehâdeti ihsân eyle. Tâ ki, Hz. Haseneyn'e iltihâk edeyim.*" diye duâ eylemiş, müstecâb olmuş, âsârı bu sûretle zuhûra gelmiştir.

Cânânı buldu hasta gönül cânı istemez
Bir hastadır ki çâre-i Lokmân'ı istemez

/123/ *Devrinde buldu derdine dârû-yı sıhhati*
Oldur sebeb ki bir dahi dermânı istemez

*Zencîr-i zülf ile pâ-bend olan gönül**
Bâğ-ı cinânda sünbül ü reyhânı istemez

Rûh-sâr-ı dil-şikârına her kim nazar kılur
Mâh-ı münîr ü mihr-i dırahşânı istemez

Ehl-i kemâle nazm (ile) bildirdi kendini
Müştâk *eğerçi şöhret ile şânı istemez*

Medfen-i mübârekleri, Muş'da, mezâristânın orta yerinde ziyâretgâh-ı enâmdır. Orta boylu, arîzü's-sadr, beyâzı gâlib uzunca sakallı, ela gözlü, çekme burunlu, gür kaşlı, sert sesli olup, mâ lâ-ya'nîyi sevmez, dâimâ hakîkattan sohbeti sever, fukarâya hayrân ve hasenâta meyli gâlib bir zât-ı reşâdet-simât idi.

Rütbe-i kemâli yüksek olup, Fârisî lisânındaki eş'ârı da pek rengîndir:

Ben mazhar-ı cemâl-i hüsn-i yârım
Mir'ât-ı cemâl-i Kird-gâr'ım

Mânend-i tahayyülât-ı Şîrîn
Ferhâd-nizâr-ı bî-karârım

Evsâfını dinleyüp bir kulağım
Göz görmeden evvel intizârım

Dîdem dahi şimdi oldu rûşen
Dîdem zi-hayâ hicâb-dârım

Ey münkir-i aşk itme inkâr
Bî-cism ü haber bî-ihtiyârım

Ger aşk-ı hakîkîyi kılsam inkâr
Ol dem bilürem günâh-kârım

Dil-beste-i dâm-ı zülf-i yârım
Müştâk *ne çâre dil-fikârım**

Nâil-i rütbe-i vuslat olduklarına şu sözler şâhiddir:

Allâh bilür ne âlem oldu
Cânân ile cân hem-dem oldu
Ref' oldu sır akan eşbâh
Müştâk *cemâle mahrem oldu*

ای یار کرم کستر مستور مشو از من
مشتاق مي لعلست دلخون شده ازفرقت

وی دلبر دل بر ور رنجو مشو از من
دمبسته شو دلبر منفور مشو از من[91]

/124/ Şiirde kudret-i edebiyyesine misâl:

Biz mâh-ı nev-i zîver-i arş-ı şuarâyız
Engüşt-nümâyız

Biz nûr-ı fer-i bâsıra-ı ehl-i safâyız
Her kalbde cilâyız

*Meşhûr-ı cihânız bî-nâm u nişânız**
Nâdâna nihânız

Hâk-i kadem-i muhteşem fakr u fenâyız
Sûretde gedâyız

* * *

Sırr-ı Ümmü'l-kitâbdır nazmım
Ma'nî-i müstetâbdır nazmım
Söylerim bî-tevekkuf ey Müştâk
Lebde hâzır cevâbdır nazmım

91. Ey kerem saçan sevgili benden gizlenme. Ey gönül besleyen sevgili benden incinme. Ayrılıktan gönlü yaralanmış ve kırmızı şarabı özleyen sevgili, nefesi i tut ve bizden nefret etme. (H)

Âsâr-ı Aliyyeleri:

1. **Âsâr-ı Müştâk Esrâr-ı Uşşâk**. Gayr-i matbû'dur.
2. **Dîvân**-ı münîfleri. Matbû'dur.
3. **Bahâr-nâme**. Lisân-ı Farisî üzere yazılmış, gayr-i matbû'dur.
4. **Mektûbât-ı Müştâk**. Gayr-i matbû'dur.

Mahdûmu ve Kerîmeleri:

Bir mahdûmu, Şeyh Hacı Edhem Baba Efendi. İki kerîmesinden birini, Tafta hânedânından Ahmed Bey'e; dîgerini, Ahmed Muhlis Paşa'ya tezvîc eylemişlerdir.

Hulefâ-yı Kirâmı:

1. Mahdûmları eş-Şeyh es-Seyyid el-Hâc İbrâhîm Edhem Baba Efendi.
2. İstanbul'da Etyemez'de Gümüş Baba Dergâhı şeyhi, es-Seyyid Sa'dullâh Efendi.
3. Erzurum'da İbrâhîm Edhem Efendi.
4. İstanbul'da Haseki'de Paşmak-ı Şerîf Dergâhı şeyhi Musûllu Baba Efendi.

Mezârtaşından:

"Ârif-i bi'llâh vâsıl-ı ila'llâh es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Ahmed el-Müştâk el-Kâdirî el-Âlûsî eş-şehîr bi-Baba Efendi kaddesa'llâhu sırrahu'l-âlî, sene 1298 fî 10 Şevvâl (5 Ekim 1881)."

Mahdûmu:

"Dâhil-i bezm-i harem-sarây-ı irfân, gül-i bâğ-ı cinân, el-ârif bi-rabbihi'l-Alî, tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye meşâyıh-ı kirâmından, Bayram Paşa Dergâh-ı şerîfi post-nişîni el-Alûsî el-Mevsilî merhûm Baba Efendi-zâde es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Ali Müştâk Efendi'nin merkad-i şerîfleridir. 1309, 6 Rebîu'l-evvel (11 Ekim 1891)

Her ikisinin de mükellef kabirleri vardır.

Haseki'de Taştekkeler Kâdirî şeyhi, Muhammed Kemâleddîn Efendi, Baba Efendi'nin, Müştâkîlerden olmadığını ve kendisinin de 'Müştâk' mahlasıyla tahâllus etmiş olması, Şeyh Müştâk ile münâsebeti olduğu zannını verdiği, hâlbuki, böyle olmadığını kat'iyyen söylemişlerdir.

5. Muhammed Celâl Paşa.
6. Ahmed Cemâl Paşa.

Hz. Şeyh'in, **Dîvân**'larında:

Hudâ'nın ferd-i şâhbâz sırr-ı cânda iki balım var
Yemînimde yesârımda Cemâl'im var Celâl'im var

buyurmaları, müşârünileyhimâya işârettir.

/125/ Tarîkat-ı aliyyeleri, Erzurum'da, Muş'ta, Bitlis'te ve Kürdistân havâlisinde ve mahdûmları Edhem Baba vâsıtasıyla İstanbul'da münteşirdir. Kâdirîler arasında, Müştâkîler diye şöhret-dârdırlar. Gâyet vecd ü hâlât ile cidden âşıkâne zikrederler. Ala'l-ekser, semâ' ederler. Semâları Mevlevîler gibi olmayıp, cehren darb-ı zikr ile, hoplaya hoplaya pek vecd-âverânedir.

Cenâb-ı Şeyh Müştâk bülbül-i bâğ-ı hakîkatdir
Kerâmâtıyla mümtâz reh-nümâ-yı zevk-i vuslatdır

Tarîk-ı Kâdirî'ye revnak-efzâ rehber-i hak-bîn
Füyûzâtıyla şöhret-gîr olan şeyh-i tarîkatdır

Mübârek kalbi mehbit oldu envâr-ı tecellâya
Sünûhât-ı celîle sâhib-i pür-feyz ü himmetdir

Cenâb-ı Gavs-ı A'zam'dan bulan eltâf-ı bî-pâyan
Kulûb-ı ehl-i aşka bâis-i zevk u saâdetdir

Muhibb-i kemteri **Vassâf**'ı *olmuşdur ana müştâk*
Taleb-kâr olmağa lutfu vesîle-cû-yı fırsatdır

Bu satırları yazarken, Hz. Şeyh'in sûret-i şehâdeti gözümün önünde tecellî eyledi. Sırrıma, "*Bu hâl, zevk-i tâmdır.*" dediler. "*Zevk-i tâm*", acaba, târîh-i rıhletleri olmasın diye merak ettim. Hemen hesâba başladım. Fi'l-hakîka, 1247/(1831) târîhini iş'âr eyledi. Dûçâr-ı vecd olarak bu satırları yazdım ki, "*Hz. Şeyh'in bir cilve-i iltifâtıdır.*" diye, telakkîye sezâdır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve nefeana'llâhu bi-berekâtihi ve fuyûzâtihî. Âmîn.*)

Bu beyt sünûh etti:

Zevk-i tâm" *târîh-i rıhlet-dârıdır Müştâk'ımın*
Ahkarı **Vassâf**-ı *nisbet-dârıdır Müştâk'ımın*
(ذوق تام)

EDHEM BABA HAZRETLERİ

/126/ Müşârünileyh Şeyh Müştâk'ın necl-i necîbidir. İbrâhîm, isimleridir. Pederleri gibi, sülâle-i tâhire-i Kâdiriyye'dendir.

Bitlis'de mehd-ârâ-yı âlem-i şuhûd oldular. Târîh-i velâdetleri, 1219/(1804) senesi olmak üzere tahmîn olunur. Vâlidelerinin ismi Güneş Hanım'dır. Tahsîlleri, büyük amcaları Hacı Mahmûd Efendi'dendir. Tarîkatte pederlerine intisâb ile kesb-i füyûzât eylemiş ve ikmâl-i âdâb-ı tarîkatla nâil-i hilâfet olmuştur.

Ba'dehû, usûlen, Bağdâd'a azîmetle, âsitân-ı muallâ-yı Sultân Abdülkâdir'e rû-mâl olmuş ve nakîbü'l-eşrâfdan da feyz-i hilâfete mazhar olarak, Basra, Hind, Horasan'a seyâhatle Erzurum'a avdet ederek hemşîrelerinin nezdinde mukîm olmuştur. Bitlis'de teehhül ile, iki oğlu bir kızı dünyâya geldiği gibi, Erzurum'da, Murâd Paşa mahallesinde dahi teehhül ettiler. Burada da, bir oğlu dünyâya gelmiştir. İsmi Tâhir idi; vefât etmiştir. Bitlis'teki mahdûmlarının isimleri Seyyid Necîb ve Seyyid Ahmed'dir. Her ikisi, nâil-i rütbe-i meşîhat olup, Bitlis'de irtihâl eylemişlerdir.

Edhem Baba, Erzurum'dan Bitlis'e gider gelir idi. Mahdûmu Tâhir vefât edince, hânesini ve eşyâsını haremine terk ile, onbeş sene kadar aradan sonra, Hicâz'a azîmet emeliyle, İstanbul'a gelip, zuhûr eden ba'zı esbâb-ı zarûriyyeye mebnî gidemeyip, burada kalmışlardır ki, 1297/(1880) senesine müsâdiftir. O zamân yetmiş yedi yaşında idiler. Bi'l-âhare bedel-i hac olarak, âhar birini Hicâz'a yollamışlardır. Eğrikapı civârında ikâmet etmişler. Emr-i dünyâya taallukları yok idi. Sultân Abdülmecîd merhûmun zamânında, kendilerine, "yurdluk, ocaklık" nâmıyla maaş tahsîsiyle kadrine hürmet edilmiş idi. Hz. Şeyh bununla geçinirdi. Peder-i mükerremleri Hz. Müştâk'dan kalan malı, fî sebili'llâh, fukarâya infâk edip, eline para geçtikçe fukarâya ibzâlden geri durmazdı. Gâyet hayır-hâh idi.

/127/ Müstakillen bir dergâhı olmayıp, sevdiği meşâyıhın tekkelerine gider, zikr ederdi. Semâ'dan zevk almış erbâb-ı vecd ü hâlden olup, sekseni mütecâviz bir sinde iken, pervâne gibi, sâatlerce döner, yorulmaz idi. Eğer kendilerini tutan olmazsa, sâatlerce, hattâ günlerce semâ' eylerdi. Esnâ-yı semâ'da kendinden geçer, hâzırûnu vecde dûçâr ederdi. Semâdan fariğ olunca, büyük bir maşraba dolusu su getirirler, onu içerdi. Muharrem'e tesâdüf ederse, "İçmemişler ki, içeyim." diye reddederdi. O mertebe terlediği hâlde, suyu içince herkes, Hz. Şeyh, zâtülcenb, zâtürrie olacak, ölecek zannederdi. O hıfz-ı ilâhîde müstesnâ bir şahs-ı kıymet-dâr idi.

7 Rebîu'l-âhir 1304/(3 Ocak 1887) târîhine müsâdif bir cuma günü, seksenbeş yaşında oldukları hâlde, irtihâl-i dâr-ı cemâl eyledi. Cenâzeleri, Fâtih Câmi'-i Şerîfi'ne getirilip, namâzı cemâat-ı kübrâ ile ba'de'l-edâ, Edirne Kapısı mezâristânına gö-

türülürken, li-hikmetin, Kabakulak Dergâhı'nın[92] olduğu sokağa dönmekle, dergâh-ı şerîf hazîresinde defn olunmağa Hz. Şeyh'in işâret-i ma'neviyyesidir, diye burada, vedîa-i hâk-i gufrân oldular. Evvelce şeyhi olan zâta, "*Bize bu dergâhda bir post ihsân buyurunuz.*" diye latîfe etmelerindeki hikmet, o zamân aşikâr olmuştur.

Edhem Baba hazretleri, Aksaray'da, Şekerci Sokağı'nda, Abalı Hâfız /128/ Efendi'nin dergâhına gelir, orada semâ' ederdi. Muharrir-i fakîr, hâtırlıyorum. Uzun saçlı, tâcı kırmızı ve siyâh müjgânlı idi. Tâcın üstüne yeşil sarık sarar ve taylasanlı gezerdi. Bazan yeşil, bazan kırmızı biniş giyerlerdi. Seksenbeş yaşında olduğu hâlde, beyâzı pek az olmak üzere kara, kıvırcık sakallı idi. Çekme burunlu, kara kaşlı, orta boylu, hakîkat bakışlı, değirmi çehreli, halîm selîm bir zât-ı âlî-kadr idi. Keşf-i kulûba mâlik, râh-ı hakîkate sâlik idi. İnkisâr-ı kalbine uğrayanlar, perîşân olmuşlardır. Erbâb-ı hâlden ba'zı zevât, Hz. Şeyh'i hîn-i semâ'da, yerden bir arşın irtifâ'da, muallakda döner görenler olmuş; nakl ederler.

Kabirlerinin üstü açıktır. Etrâfı ve üstü demir parmaklıklı olup, mezâr taşında manzûme-i âtiye yazılıdır:

Nesl-i pâk-i Kâdirî Cîlî'den işbu pâk zât
Oldu Müştâk-zâdelikle şöhre-i bây u gedâ

Kâdirî-meslek idi müstağrak-ı fi'llâh idi
Çıkmaz idi aşkdan gayri lisânından sadâ

Nûr-ı zât-ı Hakk'a bir pervâne-i sâdık olup
Bezm-i meydân-ı erenlerde dönerdi dâimâ

92. Bu dergâhın bâniyesi, Halîme Hâtun'dur. Veliyyetu'llâh'dır. Dergâh hazîresinde medfûnedir. Şeyh Mustafa Âhî hazretlerinin zevce-i muhteremeleridir. Mustafa Âhî Efendi, Edirne Kâdirî-hânesi post-nişîni Şeyh Şâkir Efendi merhûmdan kesb-i feyz etmiştir. Meşâyıh-ı zevi'l-ihtirâmdandır. Kıbrıs'ta (?) medfûndur. Hâlîfesi bu dergâhdadır. Âhî hazretlerinin ateşde kızdırıp, başına giydiği demir tas, dergâhda mahfûzdur. Halîfesi Şeyh Muhammed Şemseddîn Efendi'nin Hırka-ı Şerîf'de, el'ân ma'mûr dergâhı vardır.

Hazırlayanların notu:

Hüseyin Vassâf tarafından yazılmış olan bu dipnotta, Mustafa Âhî Efendi'nin medfûn olduğu yer sonradan yazılmıştır. Fakat net olarak okunamamaktadır. Bu dipnot metni Hüseyin Vassâf'ın dâmâdı tarafından bir kağıda yazılarak Hıfzı (?) Bey isimli birisine gönderilmiş ve ondan bu konuda bilgi istenmiştir. Bunu beyan eden not şöyledir:

"Hıfzı (?) Bey'den bir ricâm:

Kayınpederim Hacı Hüseyin Vassâf Bey'in **Sefîne-i Evliyâ** nâmındaki gayr-i matbû' eserinde Mustafa Âhî Efendi hazretleri hakkında tesâdüf ettiğim ma'lûmâtı yukarıya derc ettim.

Yalnız medfûn olduğu yer hakkında bir ma'lûmât olmadığı gibi, burası açık bırakılmıştır. Eğer bu hususta bir ma'lûmât lutfederlerse esere bir hizmetiniz olur."

Nûş-ı câm-ı kevser-i vuslat ile mest ü müdâm
Devrini görsünler âhir Mustafâ vü Murtazâ

Geldi bir sît-ı esef-engîz ile târîh **Nebîl**
Döne döne erdi şem'-ı izzete Edhem Baba
(دونه دونه ایردی شمع عزته ادهم بابا) = 1304/(1886)

Hulefâsı:

1. Saçlı İbrâhîm Efendi,
2. Hoca Rahîm Efendi,
3. Gümüş Baba Dergâhı şeyhi İbrâhîm Efendi: Haseki'deki, Bayrampaşa Dergâhı'nda medfûndur. Kitâbe-i seng-i mezârı:

"Gümüş Baba Dergâhı post-nişîni, ârif-i bi'llâh, müştâk-ı cemâlu'llâh es-Seyyid eş-Şeyh el-Hâc Bitlîsî İbrâhîm Hurrem Efendi'nin rûhiçün, el-Fâtiha. 1315, 15 Cemâziye'l-evvel (12 Ekim 1897), yevm-i sebt)"

4. Keşfî Osmân Efendi Dergâhı şeyhi Muhammed Müştâk-ı Kemterî Efendi.
5. Cebbâr-zâde Süleymân Neyyir Bey.

ŞEYH MUHAMMED MÜŞTÂK-I KEMTERÎ

/129/ 1281/(1864) senesi(nde) Erzurum'da tevellüd etmiştir. Pederi, Ahıskalı Hacı Seyyid İbrâhîm Efendi'dir. Ecdâdı, Ahıska hânedanından imiş. Bi'l-âhare Erzurum'a, pederi hicret etmiştir.

Erzurum'da, Dervîş Ahmed Receb Efendi'den tahsîl-i ilm eyleyip, müşârünileyh Edhem Baba hazretlerinin Erzurum'da bulundukları zamân, dâire-i feyzine girmiştir. İkmâl-i sülûkdan sonra, nâil-i hilâfet olup, şeyhinin emriyle, İstanbul'da neşr-i tarîkata me'mûren gelmiştir. Bir müddet Fâtih civârında sâkin olup, Edhem Baba merhûmun mahdûmu Şeyh Necîb Efendi'nin, *"Pederimin vâris-i esrârı budur."* diye kendilerini teşhîr etmesi, halkın teveccühüne sebeb olmuş ve Sultân Bâyezîd'de Vezneciler'de, Tekke Sokağı'nda, Derûnî Muhammed Efendi Zâviyesi karşısında, Celvetiyye'den, Keşfî Osmân Efendi merhûmun muhterık tekke mahalline yeniden bir dergâh inşâsına muvaffak olmuştur. Dergâh, 1314/(1896) senesinde erbâb-ı aşk u muhabbete küşâd olunarak, el-hâletü hâzihî, her Cuma günü vakt-i asrda icrâyı âyîn-i tarîkat olunmaktadır.

Orta boylu, beyâzlaşmış uzunca ve müdevver sakallı, yakışıklı, uzun saçlı, halûk, fukarâ-perver bir zât-ı âlî-kadrdir.

Edhem Baba merhûm gibi, semâ' eder ve cezbelenirse, esnâ-yı zikirde başını, taş, duvar, demir, direk gibi yerlere çarpar, huzârı dûçar-ı haşyet eyler. Hz. Gavs'dan nasîbe-dâr-ı feyz olmayanların yapacağı iş değildir. Akıl, fen, tıp bu hâlin karşısında i'lân-ı iflâs eyler.

Hâfızalarında, hakâyıka dâir, Fârisî, Türkî pek çok ebyât vardır; okurlar. Meclisinde hep hakîkattan, ma'rifetten bahs ederler; mâ-lâ-ya'nîyi sevmezler, son zamânlarda inzivâyı ihtiyâr edip, ale'l-ekser, sâim bulunurlar. Gınâ-yı kalbe mâlik bir rehber-i tarîkattır.

Hz. Müştâk'ın **Dîvân**'ı hâfıza-pîrâ-yı ihtirâmıdır.

Şeyh Muhammed Kemterî Müştâk-ı envâr-ı cemâl
Zümre-i uşşâka rehber mazhar-ı feyz ü kemâl

/130/ *Nâil-i zevk-i hakîkat reh-nümâ-yı ehl-i zevk*
Nûr-ı kalb-i âşıkân hem peyrev-i ehl-i visâl

Neş'e-i câm-ı muhabbetle safâ-yâb olmada
Hâmil-i esrâr-ı Gavs olmuş yegâne ehl-i hâl

Reşha-i feyzinden her dem mürde-diller cân bulur
Vâkıf-ı esrâr-ı irfân çeşme-i âb-ı zülâl

Bâis-i aşk u muhabbetdir ***Sümûhî*** *kemtere*[93]
Gül-şen-i irfâna bülbüldür o memdûhu'l-hısâl

Edhem Baba gibi, dâimâ Kadirî tâcıyla gezer ve meclis-i zikirde kırmızı cübbe giyer ve müjgânlı tâc-ı Kâdirî giyer. Âşık Yûnus neş'esinde nutukları vardır. Bu manzûme onundur:

Kelâmın lâubâlî olmasun dergâh-ı Mevlâ'da
Lisânın zikr-i Hak kılsun gönül şehrini tûr ile

93. Mûmâileyh Şeyh Muhammed Müştâk-ı Kemterî Efendi, bu abd-i ahkara, ızhâr-ı âsâr-ı muhabbet edip, silsile-i Müştâkiyye delâletiyle, Cenâb-ı Gavs-ı A'zam'a nisbet-dâr etmiş ve tarîkaten, "*Sumûhî*" diye telkîb eylemiştir. Tafsîli, atîde, cild-i sânîde gelecektir.
Himmeti irdi Sumuhî kemtere buldu şeref
Kutb-ı aktâb-ı cihân Sultân Abdülkâdir'in
Lehu'l-hamdü ve'l-minne. Neş'e-i semâ' ile mütezevvik olmakta ve o burhâni'l-muhakkıkî in sâye-i gavsiyyetinde semâ' etmekteyim. Feyz ü himmetleri müzdâd olsun.

Dört mahdûmu vardır. Büyüğü Hâfız Câvid Efendi'dir. Mahdûmlarının, esnâ-yı zikirde yeşil tennûrelerle semâ'ları enzâr-ı hâzırûnda pek hoş te'sîr-i ma'nevî husûle getirir.

Birâderleri Hacı Hâlid Ulvî Efendi, Şehremini'nde, Tekke-i Geylânî denilen dergâhın post-nişîni olup, Muhammed Müştâk Efendi'den müstahleftir. Gâyet güzel semâ' ederler. Cezbelenirse, taşa baş ururlar. Hâmil-i sırr-ı tarîkat bir zâttır.

25 Şa'bân 1343/(21 Mart 1925)'te mahdûmu Hâfız Câvid Efendi'ye de ilbâs-ı tâc u hırka eylemiştir.

/131/ Muharrir-i fakîre, **Sefîne-i Evliyâ** münâsebetiyle, yirmidört beyitli bir kasîde yazmış, göndermişler. Mukâbeleten şu manzûmeyi yazdım:

Ey bülbül-i gülistân-ı Kâdirî şeyhim
Ey peyrev-i Müştâk-ı Kâdirî şeyhim

Sen andelîb-i aşk u muhabbetsin ey azîz
Sen bir edîb-i hoş-nevâ-yı tarîkatsın ey azîz

Sîmâ-yı dil-firîbine dil-bend olan mürîd
Hiç şübhe eylemem elbette olur ferîd

Nutkundan istifâde ider bendeyiz
Feyzinden istifâza ider bendeyiz

Müştâk-ı Kâdirî'ye olan nisbetin büyük
Temsîl eylediğin devletin büyük

Zevkında mündemic olmuş muhabbeti
Kalbinde âşikârdır anın nûr-ı şevketi

Bizler de Hazret-i Müştâk'a âşıkız
Aşkıyla zevk-yâb oluruz sâdıkız

Nisbetle iftihâr ideriz feyz ü şevkına
El bağlayup da ser-fürû ideriz aşkına

Necl-i necîbi Edhem aşk u muhabbete
Dil-dâdeyiz o hezâr hakîkate

Pervâne-i cemâl olup Gavs-ı A'zam'a
Yandık kemâl-i şevkle ol nûr-ı ekreme

Bâb-ı saâdetinde birer bende-i fakîr
İzzet-serây-ı şevketine abd-i müstenîr

Her ân geliyor feyz-i hubbi kalbime
Vecd ü semâ' ile envârı kalbime

Sultân-ı lutf u keremden şefâat isteriz
Dünyâ vü âhiret andan himâyet isteriz

Meydân-ı aşk u muhabbetde eyleriz semâ'
Gül-zâr-ı âlem-i lâhûtda eyleriz semâ'

Hâlât-ı vecd ile feryâd ider gönül
Aşk-ı cemâl-i yâr ile feryâd ider gönül

Gül-şen-serây-ı Hazret-i Gâvs'ın nedîmisin
Sen sırr-ı hazret-i aşkın harîmisin

Sen câ-nişîn-i feyz-i maârifsin ey kerîm
Ruşen-dilâna server-i mümtâzsın ey kerîm

Senden gelir meşâmm-ı cânıma bûy-ı safâ
Ey rehber-i şefik mürşid-i sâhib-i vefâ

İbzâl-i himmet idersin bu abd-i ahkara
Memnûn-ı lutfun olan bu mürîd-i kemtere

Söyletdi nazm-ı şerîfin bu âcizi
Titretdi cezbe-i şevkin bu nâ-çîzi

Başla duâya **Sümûhî**-*i aşk-feşân*
İrsün sana da debdebe-i ârifân[94]

94. Bu manzûmenin vezninde problemler vardır. (H)

İrtihâli:

Bir müddet hastalanarak cümle eşyâsını tevzî' edip, visâl-i intizârına kadar nevâfiliyle maan namâzını edâ eyleyip, 6 Zi'l-hicce 1343 ve 28 Hazîrân 1341/(1925) Pazar gecesi, sâat birde irtihâl-i dâr-ı naîm etmiştir. Ertesi günü, na'ş-ı mübâreki Fâtih'e nakl ile, namâzı ba'de'l-edâ, Topkapı hâricinde, meşhûr Hoca Neş'et Efendi hazretlerinin yanındaki lahde vedîa-i hâk-i gufrân kılındı. Son zamânlarda ziyâdesiyle riyâzât-kâr olmuş idi. *(Kaddesa'llâhu sırrahû.)*

ENVERİYYE ŞU'BESİ

/132/ eş-ŞEYH es-SEYYİD OSMÂN NÛREDDÎN ŞEMSÎ el-ÜVEYSÎ el-KADİRÎ HAZRETLERİ

Müessisi, beyne'l-urefâ Osmân Şemsi Efendi nâmıyla meşhûr olan zât-ı âlî-kadrdir.

1229 sene-i hicriyyesi şehr-i Rebîu'l-âhirinin birinci (23 Mart 1814) Çarşamba günü sâat dörtte riyâz-ı imkâna zînet vermiştir. Maskat-ı re'sleri, İstanbul'da, Bâb-ı Âlî civârında, Hocapaşa Mahallesi'nde kâin hâneleridir.

Peder-i ekremleri, Mâliye Nezâreti Eshâm Kalemi ser-âmedânından ve muammerînden ve tarîk-ı âlî-i Nakşibendî'den, "Hoca Emîn Efendi" diye meşhûr, Seyyid Muhammed Efendi'dir. Bi'l-âhare, Kuşadalı İbrâhîm Efendi hazretlerine intisâb edip, yirmiüç sene gûşe-i inzivâyı ihtiyâr eylemiştir. 18 Zi'l-hicce 1277/(3 Mart 1872) târîhinde, seksenüç yaşında irtihâl eylemekle, Üsküdar'da Karaca Ahmed Türbesi karşısındaki, gülistân-ı Hz. Şems'de, makbere-i mahsûsasına defn olunmuştur. Hz. Şems'in manzûme-i târîhiyyesidir ki, mezâr taşından istinsâh olunmuştur:

Vâlidim Seyyid Muhammed müştehir "Hâce Emîn"
İnzivâda göçdü oldu câyı Firdevs-i berîn
Geldi nuh-tâk-ı felekden fevtine târîh-i Şems
Müntehâ-yı sa'de oldu menzil-i rûhu'l-Emîn
(منتهای سعده اولدی منزل روح الامین)

Eshâm hulefâsından ve tarîk-ı Nakşibendî ricâlinden Dervîş Osmân Şems Efendi'nin pederi Münzevî Efendi merhûmun rûh-ı şerîfi için Fâtiha. Sene 1277."

Vâlideleri, Şerîfe Fâtıma Hanım olup, 1291/(1874)'de irtihâl eylemekle o da zevcinin yanında medfûndur. Kitâbe-i seng-i mezârı:

Vâlidem ya'nî Şerîfe Fâtıma Hânım be-hak
Oldu bî-şek vâsıl-ı rahmet be-hüsn-i hâtime
İndi nuh-tâk-ı felekden fevtine târîh-i Şems
Şevk ile "Allâh" diyü göçdü Şerîfe Fâtıma
(شوق ایله الله دیو کوچدی شریفه فاطمه)

Merhûm Münzevî Muhammed Emîn Efendi zevcesi ve Dervîş Osmân Şems Efendi'nin vâlidesi merhûme ve mağfûratün lehâ hanım, rûh-ı şerîfi için li'llâhi'l-Fâtiha. Sene 1291."

/133/ Harem-i âlîleri Ayşe Hanım hazretleri 1297/(1880) senesi(nde) âzim-i dâr-ı naîm olmuş ve o da, o hazîrede defn olunmuştur:

Bu refîkam Âyişe Hânım ecel câmın içüp
Gitdi ol gül-zâra k'anda oldu ayn-ı câriye
Düşdü meh burcundan anın fevtine târîh-i Şems
Aişe Sıddîka cennetde de oldu câriye
(عائشه صدیقه جنتده ده اولدی جاریه)
Şeyh Osmân Şems Efendi'nin zevcesi hanımın rûhiçün el-Fâtiha."

Kerîmeleri Servet ve Enîse Hanımlar dahi bu civârda medfûndurlar. Mezâr taşlarından:

"Firkatâ vâveyletâ kim duhterim Servet Hanım
Vaz'-ı haml eyler iken göçdü cihândan âh vâh
Hatt-ı mu'cemle yazıldı fevtine târîh-i Şems
Fâtıma Servet cinânı kıldı nâ-geh cilve-gâh
(فاطمه ثروت جنانی قیلدی ناکه جلوه کاه)

Darb-hâne-i Âmire Arayıcıbaşısı Dervîş Osmân Şems Efendi'nin kerîmesi ve bâb-ı serasker rûz-nâmçe ketebesinden Ömer Lütfi Efendi'nin zevcesi merhûme ve mağfûratün lehâ Hanım. Rûh-ı şerîfiçün el-Fâtiha. Sene 1276/(1859)."

Hayıflar kim Kerîmem bu Enîse
Göçüp dünyâdan oldu Hak enîsi

Beyân-ı fevtine Şems oldu târîh
Enîse Hânım'ın Hakdır enîsi
(انیسه خانمك حقدر انیسی)

Darb-hâne-i âmire Arayıcıbaşısı Dervîş Osmân Şems Efendi'nin kerîmesi merhûme ve mağfûratün lehâ hanım. Rûh-ı şerîfiçün el-Fâtiha. Sene 1280/(1863)."

Osmân Şems Efendi'nin meşhûr gazellerinden birinde:

Âh kim gerdiş-i dolâb cihân sîme-nisâb
Aksine devr ile idüp yine güllâb-ı serâb

İtdi bu bâğda bir serv-i revânım kem-yâb
Kıldı üftâde-i çâh-ı çemen-istân-ı türâb

Nevh-ı nâlemden olup devrine zencîr-i tınâb
Delv-i çeşmim dökülür eşk-i teri döne döne

buyurmaları kerîmelerinin zıyâ'-ı ebedîsine işârettir.

/134/ Osmân Şems Efendi hazretleri, tahsîl-i ibtidâîde bulunup, te'mîn-i maîşet fikriyle, âlâ-rivâyetin, Hocapaşa'da tütün ticâretiyle iştigâl ve maa-hâzâ, yine bir taraftan tahsîle devâm etmişlerdir. Bu sırada, bir Bektaşî dervîş gelip, çubuğuna tütün doldurmasını söylemiş; azîz, çubuğu doldurduktan başka, bir avuç tütün de bahş etmiş. Dervîş, dükkânın ne zamân açıldığını sormuş. İki-üç ay evvel açıldığını söylemiş. Bunun üzerine Bektaşî, "*Dükkânı üç ayda kaparsan, zararla kapatırsın. Altı ayda kaparsan, sermâyeyi tüketirsin. Bir sene devâm edersen, sermâyen kadar borca girersin.*" demiş. Azîz, fi'l-hakîka, "*Altı ayda sermâyeyi tükettim.*" buyurmuşlardır.

Fıtrat-ı zâtiyyesinde meknûz olan envâr-ı irfân tecellîye başladı. Tarîk-ı mücâhede vü aşka tevessülü derpîş ile hâne-i âlîleri civârında bulunan ricâl-i Nakşiyye'den İsmâîl Efendi merhûma intisâb etmişlerdir. 1255/(1839) târîhine kadar sohbet-i aliyyelerine devâm ile sülûk-ı evveli ikmâl etmişler; müşârünileyhin irtihâli üzerine, kibâr-ı meşâyıh-ı Şa'bâniyye'den Kuşadalı İbrâhîm Efendi hazretlerine teslîm-i irâdet ve icrâ-yı bey'atla mazhar-ı feyz olarak, yedi senede ikmâl-i merâtib ile vâsıl-ı sermenzil-i râh oldular. 1264/(1848) senesinde İbrâhîm Efendi'nin intikâline mebnî, uşşâk-ı Muhammediyye'nin terbiye ve teslîkine me'mûr iken:

Sâkiyâ başın içün câm-ı lebin sun Şems'e kim
Virdiğin şol bâde-i lezzet nisâr elvirmedi

diye, ızhâr-ı hâhişle bahr-ı hakîkate dalmak isteyerek kendine hem-râz olacak bir rehber-i irfân bulmağa çalıştı. Nihâyet, 1264/(1848) senesinde, meşâyıhı Kâdiriyye'den, zamânının ferîdi, Ünyeli Şeyh Abdurrahîm-i Üveysî hazretlerine mülâkî oldular. Abdurrahîm Efendi, Osmân Şems Efendi'de büyük bir isti'dâd gördü. Cüz'î mikdârda, gurûr-ı nefse mâlik olduğuna muttali' olunca, "*Oğlum!* **/135/** *Bizim dâhil-i dâire-i irşâdımız olmak için odun yarıcılığı etmek lâzım. Bunu yapabilir misin?*" buyurdu.

Hz. Osmân Şems, bundaki mazâmîne, irfânen kesb-i ıttılâ' ederek, emri infâza müheyyâ olduğunu arz edince, maksad imtihân olduğunu bi'l-beyân derhâl kabûl etmiştir. Yedi sene hıdmet-i şerîfelerinde bulundular. İkmâl-i merâtib-i sülûk ile, seyr-i a'lâları mazhar-ı tasdîk buyruldu; irşâda me'zûn oldu.

ŞEYH ABDURRAHİM-İ ÜNYEVÎ

Bu zât-ı muhterem, Şeyh Müştâk-ı Kâdirî hazretlerinin şeyhi Hacı Hasanı Şirvânî'den müstahlefdir ki, Şeyh Müştâk merhûm:

Pîrimiz sultânımız Hacı Hasan Şirvâni'dir
Ahsen-i takvîme hayrân olmuşuz Hayrânîyiz

diye i'lân ı mübâhât eder.

Hacı Hasan-ı Şirvânî'nin şeyhi ve silsilesi **Müştâkiyye** bahsinde yazıldı.

Şeyh Abdurrahîm Efendi, Ünyelidir. Cedd-i a'lâları Buhârâ'dan hicretle Ünye Kasabası'nın bânîsi olmuştur. Hz. Ömer (*radıya'llâhu anh*) efendimizin sülâlesinden ve Müftî-zâde hânedânındandır.

Ünye'de, ceddinin binâ-kerdesi olan Müftî Medresesi'nde ulûm-ı nakliyyeyi tahsîl ile, genç yaşında İstanbul'a gelip, Fâtih'te ulûm-ı êliye vü âliyeden feyz-yâb ve bu sırada, Hacı Hasan-ı Şirvânî'nin, Hicâz'a gitmek üzere İstanbul'u teşrîflerinde Hz. Abdurrahîm ile sevişerek, ona tarîk-ı Kâdirî'den hilâfet verip, bu sûretle kâm-yâb olmuştur. Âtıf Efendi isminde bir zât-ı sâl-dîdeden işittiğime göre, Sineklibakkâl'da sâkin imiş. Hüsn-i hattı olduğundan, dâimâ, Şifâ-i şerîf yazar, te'mîn-i maîşet ederlermiş. Pek vahdet-perver oldukları için, niyâbet teklîf olunduğu hâlde, kabûl etmediler.

1272 sene-i hicriyyesinde (1856) terk-i âlem-i nâsût ve azm-i gülşen-i lâhût eylediler. Na'ş-ı gufrân-ı nakşı, Aksaray'da, Vâlide Câmi'-i şerîfi karşısında kâin Kara Mehmed Paşa Câmi'-i Şerîfi ittisâlindeki kabristâna defn olundu. **/136/** Bi'l-âhare, Osmân Şems Efendi hazretlerinin uluvv-ı himmetiyle, üzerine güzel bir taş konulup, ahîren, demir şebeke içine alındı. Taştaki manzûme-i târîhiyye müşârünileyhindir:

Silk-i pâk-ı Kâdirî'nin bir muazzam mürşidi
Pîr-i menzil Hazret-i Abdurrahîm-i Ünyevî

Kadirî meslek Üveysî meşreb-i gavs idi kim[95]
Rûhuna ta'zîm iderdi rûh-ı pâk-ı Mevlevî

Âlim ü ârif ki nakd-i hâli olmuşdu anın
Mağz-ı Kur'ân ü müfâd-ı ***Ma'nevî vü Mesnevî***

Şâh-ı iklîm-i fenâ şâhen-şeh-i mülk-i bekâ
Hâdimi olsa sezâ idi Emîr-i Dehlevî

Mürşidim idi tarîk-ı Hak'da ol merd-i Hudâ
Hamdü li'llâh oldum ol sultân-ı aşkın peyrevi

*"***İrcû***" emri ile itdi rucû-ı lâ-mekân*
Düşdü ma'nâ mülküne nûr-ı cemâl-i pertevi

Didiler"ey ***Şems!****" târîhin çıkup isnâ-aşar*
İtdi seyr-i lâ-mekân Abdurrahîm-i Ünyevî
(ایتدی سیر لا مکان عبد الرحیم اونیه وی) = 1272/(1856)

Şiirde, "Şems" tahâllus buyurmalarının hikmetini şu beyitte söylüyorlar:

Pertev-i zâtından ey ***Şems*** *itdiğim çün iktibâs*
Yadigâr aldım bu ismi Şemsi-i Tebrîz'den

Gelelim Osmân Şems hazretlerinin tercüme-i hâlini ta'kîbe:

Üdebâ-yı asırdan Mahmûd Kemâl Beyefendi ile, müşârünileyh hakkında hemsohbet olurken, "*Hz. Azîz, ile Âlî Paşa merhûmun Dîvân Kalemi'nde refâkat ettiklerini; paşanın, Mercân'daki câmi'-i şerîfinde elli seneye karîb imâmet ve hitâbette bulunan fuzalâ-yı hattâtînden ve muhibbân-ı azîzden Hâfız Hoca Tahsîn Efendi merhûmdan işitmiş* **/137/** *idim.*" (dedi).

Kütüb-hânemde mahfûz mecmûada, şuarâdan Manastırlı Faik Bey tarafından yazılmış ba'zı gazeliyyâtın bâlâsında, "Bedestânî Osmân-ı Nûrî" işâretinden azîzin Be-

95. Üveysî tarîkatı yoktur. Üveysîlik bir meşreb-i mahsûstur.

desten'de bulunmuş olduğu istidlâl olunmuş idi. Bu gazelleri, şeyh-i mükerremin mütehayyizân-ı mürîdânından ve fazîlet-mendân-ı ümmetten Çifteler Hârâsı müdürü baytar Miralay İbrâhîm Bey merhûma göndermiş idim. Eş'âr-ı azîz meyânına kabûl etmiş idi.

Hz. Şeyh'in irtihâlinden kırk sene evvel neşr edilmiş olan **Tezkire-i Fatîn**'de, *"Bezistân'da vâki' Mubâyaa Kitâbeti'ne ta'yîn kılınmıştır."* deniliyor.

Azîz-i müşârünileyh eyyâm-ı sabâvetinden beri müntesib ve muhib olan sâbık sadâret Müsteşârı Ali Fuâd Bey, *"Efendi, Âlî Paşa ile Dîvân-ı Hümâyun Kalemi'nde bulunmadı. Hocapaşa Mahallesi'nde komşuluk ettiler. Paşa, Dîvân'da iken, Efendi, Mâliye'de idi. Bâb-ı âlî'ye intisâb için, Paşa teşvîk edermiş. Azîz hazretleri, Bedesten'de, Hâcegî olmayıp, arayıcıbaşılık hizmetinde bulunmuştur."* dedi, buyurdular. Hz. Şeyh'in terçüme-i hâllerini, **Mahfil** mecmûasında yazdığım sırada bu hakîkati de neşr eylemiş idim.

Hz. Şeyh, bir müddet sonra, inzivâ eylediler ve Üsküdar'da, İnâdiye'de Nalçacı Halîl Efendi Dergâhı civârındaki hânelerinde irşâd-ı ibâd ile iştigâl buyurdular. Kalb-i pâki masdar-ı hakâyık olmuş idi. Te'sîr-i aşk u kemâl ile:

Sâlikân-ı meslek-i sultân-ı Bâzu'l-Eşheb'iz
Mazhar-ı esrâr-ı tevhîdiz Üveysî-meşrebiz
Mu'tasım Bi'llâh'ız ancak hânkâh-ı dehrde
Mest-i gül-câm-ı mey-i aşkız Melâmî-meşrebiz"

diye, tesettüre de meyillerini göstermekle berâber, meslek ve meşreb-i ma'nevîlerini i'lân eylediler.

Şuarâdan Ârif Hikmet Bey merhûmun, müşârünileyh Mahmûd Kemâl Beyefendi tarafından neşr olunan tercüme-i hâlinde şöyle muharrerdir:

"1277/(1861) senesi evâhirinde Ârif Hikmet Bey'in, Lâleli'de, Çukurçeşme'de mukîm olduğu hânede, bir encümen-i şuarâ teşkîl olunmuş idi. Encümen, her Salı günü in'ikâd ederdi. Şeyh Osmân Şems Efendi, Nâmık Kemâl Bey, /138/ Ziyâ Paşa, Kâzım Paşa, Lebîb Efendi gibi, efâhim-i üdebâ ve sâir erbâb-ı sühan, encümene devâm ederlerdi. Bu encümen, Arabın Sûk-ı Ukâz'ına müşâbih idi. A'zânın bir haftada tanzîm eyledikleri nefâis-i eş'ârı, hîn-i ictimâ'da, Nâmık Kemâl Bey okurdu. Encümen bir sene muntazaman devâm etmiş idi."

Hz. Osmân Şems, bu encümenin medâr-ı zîneti olacak derecede, nazımda da mevki' sâhibi olduğuna şübhe yoktur. Demek ki, Cenâb-ı Şeyh'in kemâlâtı, o zamân bile takdîr olunmağa başlanılmıştır:

Hevâ-yı hüsnün ile tâ cinâna dek gideriz (Osmân Şems Efendi'nin)
Hadîka-i hat-ı müşkîn-i yâre dek gideriz (Hikmet Bey'in)

Var mı bir ser-mest-i aşkın çeşm-i giryânım gibi (Osmân Şems Efendi'nin)
Yok mu bir ârâmı aşkın çeşm-i giryânım gibi (Hikmet Bey'in)

Yazdığım vechile, Hz. Şeyh'in inzivâya meyl-i tabiîleri var idi. Erbâb-ı aşk, meclis-i enverlerine cân atarlardı. 1300/(1883) senesine kadar, hâl-i inzivâda kaldılar. Bu sene, bir işâret-i ma'neviyye ile, Bursa'ya azîmet buyurup, onsekiz gün ikâmetten sonra, İstanbul'a gelerek, bi'l-âhare istihlâf buyurduğu Şeyh İzzî Efendi hazretlerinin Üsküdar'da Debbağlar Mahallesi'ndeki hânelerine şeref-nâzil olmuşlar, onsekiz gün ikâmetten sonra, tekrâr Bursa'ya azîmetle, burada bir hayli müddet bulunarak, nice mürde-dilleri ihyâ eylemişlerdir. 1306/(1889) senesi hitâmına kadar, arasıra İstanbul'a gelmek, Bursa'ya avdet etmek sûretiyle dem-güzâr oldular.

Müntesiblerinden Ali Efendi'nin beyânına göre, müşârünileyh, 1306 senesinden sonra, irtihâline kadar, İstanbul'da bulunmuşlardır. Nezd-i âlîlerine varanlar, lezzet-i sohbetinden bıkmaz, usanmazlardı. Dâimâ diz üstü otururlar ve lisân-ı hikmet-feşânından sâdır olan sözler; esrâr-ı Kur'âniyye ve ehâdîs-i nebevîyyeye müteallık vâridât-ı ilâhîyye idi.

/139/ Az seyrek, uzunca beyâz sakallı, uzunca lehceli; ale'l-ekser fes giyer, üzerine yemeni sarar ve ba'zan taç giyer; nûrâniyyü'l-vech bir pîr-i rûşen-zamîr idi.

Mürîdân-ı hâlisü'l-vicdânlarından pek çok zevât ile görüştüm. Derler ki:

"Hz. Şeyh'in huzûruna girildiği zamân kalbimizden mâ-sivâ kaydı ref'olur; yerine zikr-i Hak kâim olurdu.[96] Yanında bulunduğumuz müddetçe, cemâline baktıkça bakacağımız gelir, yanından ayrılmayı cânımız istemezdi. Meclis-i şerîflerinde bulunduğumuz zamânın hâtırası ve bâ-husûs, latîf hayâlleri, bir dakîka gözümüzün önünden gâib olmaz; huzûrlarında iken, herkesin muzmarât-ı kalbiyyesini keşf eder, söyler idi. Ale'l-ekser, huşûan ağlardı. Vâridât-ı Rabbâniyyeye mâlik olduklarından, sözleri pek müessir idi. Fesâhatından üdebâ, maârifinden ulemâ, tahkîkatından ehl-i felsefe, dakâyıkından büleğâ, eş'ârından şuarâ, hikmetinden ukalâ, âdâbından fukarâ, el-hâsıl, her sınıf kendine göre, fezâil ve irfânından iktibâs-ı feyz ederler idi. Kendilerinin, zâhir-i hâlde hânkâhı yoktu. Fakat her mürîdinin kalbini hânkâh-ı aşk ittihâz etmiş idi."

96. "Evliyâ o kimselerdir ki, görüldükleri zamân, görenlerin kalbine zikr-i Hak gelir." hadîs-i şerîfine temâs eder.

Hülâsa-i kelâm Cenâb-ı Şeyh, ser-halka-ı erbâb-ı tecrîd ve sâkî-i hum-hâne-i tevhîd olmuş idi. Şiddet-i riyâzât ü mücâhededen kemâl derecede zaîf bir hâlde idiler. Bellerine bağladıkları kemeri gördüm; hemen hemen bir çocuk kemeri kadar ufak idi.

Bir eserde şu tavsîfâta müsâdif oldum:

"Hâce-i debistân-ı irfân, mürşid-i müşkil-güşâ-yı sâlikân, eâzım-ı ricâl-i Kâdiriyye'den, inzivâ-güzîn-i safâ ve merd-i meydân-ı sıdk u vefâ, Üsküdârî Şeyh Osmân Şems Efendi hazretleri."

Tarîk-ı Kâdirî'de, "Enverî" kolu nâmıyla te'sîs buyurdukları şu'benin pîr-i sânîsi i'tibâr ile kendilerine, "Bâzü'l-Enver" denilmiştir.

/140/ *Âb-ı hayât-ı zulmet olur Şems reşhası*
Nutka gelürse hâme-i mu'ciz-beyân-ı feyz

ve

Şems oldu bu gün rehber-i şeh-râh ayânı
Göründü subuh-gâh-ı şebistân-ı Üveysî

ve

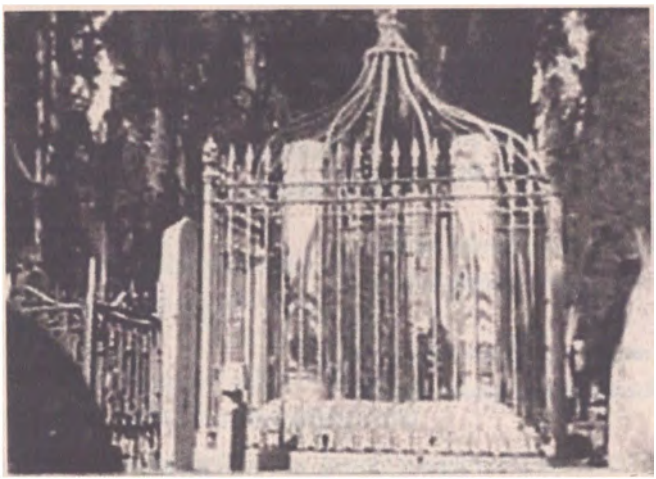
Dilistân-ı maârifde kime üstâd lâzımsa
Beni ekmel bulur ol bâbda irşâd lâzımsa

buyuran, o sultân-ı irfânın kadrini bilenler, hiç şübhesiz kazandılar. Bidâyeten anlayamayanlar ise:

Şems-i dil-sûzun bilirsin kadrini ol demde kim
Hâkde kurbân-ı tîğ-ı aşk olup medfûn olur

beyt-i hakîkat-nümâsı vechle sonradan anladılar.

Hz. Azîz'in sinn-i âlîleri seksenikiye resîde olunca, İzzî Efendi halîfesi Sa'deddîn Efendi'nin beyânına göre 1310, mezâr taşındaki mahkûk târîhe göre 1311 senesi Cemâziye'l-âhirinin onsekizinci (8 Aralık 1892 veya 27 Kasım 1893) Çarşamba günü cânını cânana teslîm etmekle, na'ş-ı mübârekleri Üsküdar'da, son zamânlarda ikâmet buyurduğu Selîmiye civârındaki hânelerinden, ihtifâlât-ı lâyıka ile kaldırılarak, başlar üstünde, Karaca Ahmed Türbesi karşısında, az aşağıda ve karşı

Türbe-i Şerifelerinin Resmidir.

sırada, yoldan beş altı adım içeride kâin medfen-i mahsûslarında, vedîa-i hâk-i gufrân kılınmıştır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve nefeana'llâhu bi-berekâtihî ve fuyûzâtihi. Âmîn.*)

Türbelerinin üstü açıktır. Demir şebeke vardır. Mezâr taşında:

"*Ecille-i ricâl-i Kâdiriyye vü Üveysiyye'den es-Seyyid eş-Şeyh Osmân Nûreddîn-i Şems (kuddise sırruhû) Efendi hazretlerinin kabr-i şerîfleridir. Sinn-i şerîfleri 82, târîh-i velâdetleri 1229 fî gurreti Rebîu's-sânî (23 Mart 1814), yevm-i Çarşamba. İrtihâlleri 1311, 18 Cemâziye'l-âhir (8 Aralık 1892) yevm-i Çarşamba.*" yazılıdır. Çarşamba günü doğmuş, aynı günde rıhlet etmiştir.

Gâyet rûhanî bir makâm-ı âlî olup, erbâb-ı ziyâret hisse-mend-i zevk olurlar.

/141/ Bir zamânlar, kabr-i enverlerinin bir kenârında, taşdan bir levhada, Cenâb-ı Şeyh'in âtîdeki nutk-ı vecîzi okunmakta idi; bi'l-âhare, İzzî Efendi merhûm, her ne esbâba mebnî ise, kaldırttılar:

Mezârım ravza-i rıdvân bulurlar
İçinde çeşmini hayrân bulurlar

İner gökden melekler şekl-i bârân
Mezârın toprağında cân bulurlar

Civârından geçen bâd-ı sabâyı
Seherler bûy-ı müşk-efşân bulurlar

Derûnundan ciğer-pârem görenler[97]
Birin tennûr birin biryân bulurlar

Cefâ-yı rûz-ı gârından bu bağın
Gülünde yâre-i hicrân bulurlar

Gamınla yâr-ı **Şems** *subh u mahşer*
Yine sûzân-ı ser-gerdân bulurlar

Esnâ-yı ziyârette, rûhâniyyet-i Hazret, temessül ile şöyle hitâb buyurur:

Ben reh-nümâ-yı beyt-i visâlim ki sıdkıma
Seyr eyle gel menâzil-i râhım nişânedir

Mahv eyledi vücûdumu hep aşk-ı bî-nişân
Mahv-ı vücûda hâl-i tebâhım nişânedir

Vahdet-sarây-ı mutlaka azm eyledikde **Şems**
Gel gör ki hâkim üzre giyâhım nişânedir

* * *

Şems *biz aşk şehîdânıyız âhir dem olur*
Gelür erbâb-ı vefâ zâir olur kabrimize

Bunlar, Cenâb-ı Şems'in burhân-ı kemâlâtı olan maâliyyâttandır.

Üsküdârî Tal'at Bey, Azîz-i müşârünileyhin intikâli üzerine şu manzûme-i târîhiyyeyi inşâd eylemiştir:

Şems-i devrân mazhar-ı feyz-i tarîk-ı Kâdirî
Ya'ni hem-nâm-ı cenâb-ı Câmi'-i nazm-i Hudâ

97. Kerîmesi Sadberk Hanım evvelce irtihâl ile burada defn olunmuştu. Sonra, Osmân Şems Efendi, vasiyeti üzerine o da bu kabre defn edilmiştir. İşte bu sözler ona işârettir ve kendilerine de îmâdır, diye İzzî Efendi dâmâdı Şükrü Beyefendi böyle söylediler.

Eyleyince âlem-i lâhûta nâ-gâh intikâl
Çıkdı istikbâle ervâh-ı sufûf-ı evliyâ

Matla-ı şems-i hakîkat şeyh-i rûşen-dil idi
Nûr akardı vech-i pâkinden göreydin dâimâ

İnzivâ-gâhın ziyâret eyleyen erbâb-ı hâl
İtmemek kâbil değildi ihtiyâr-ı inzivâ

/142/ *Mürşid-i feyyâz idi hem de sühan erbâbına*
Nazm u nesrin hırz-ı cân eylerdi ashâb-ı nühâ

Vahdete dâir olan ebyâtının emsâli yok
Himmete dâir olan âsârı gâyet bî-riyâ

Eyledi hoşnûd rûh-ı pâk-ı Abdülkâdir'i
Bunca demler himmet-i pîrânesin itdi ricâ

Elli yıl seccâde-i irşâdda oldu mukîm
Eyledi telkîn-i esrâr-ı tarîk-ı kibriyâ

Sohbetinden feyz alanlar ol Üveysî-meşrebin
Oldular hep vâsıl-ı Hak târik-i hubb-ı sivâ

İtdiler kurb-ı Ebu'd-Derdâ'da tevdî'-i türâb
Nefs-i pâkin nakl idüp baş üzre erbâb-ı vefâ

Sırrını takdîs ide her dem Hudâvend-i Gafûr
Eyleye kabrin metâf-ı kudsiyân subh u mesâ

Rıhletinde ***Mevlevî Tal'at*** *didi târîhini*
Eyledi Osmân Efendi azm-i dergâh-ı bekâ
(ایلدی عثمان افندی عزم درگاه بقا)

Hz. Şeyh'in, İzzî Efendi zamânında tertîb olunmuş **Dîvân**-ı mükemmelleri vardır. Arabî, Fârisî lisânlarıyla söylenmiş nutukları da görülmüştür.

Numûneleri:

فالغسل من الإشراك توحيد
كأنك غريق في بحر الله
بمياه الرحمة على التفريد
يغنيك في موجه نور إله

من جنابة البعد تنجي
لو بقا لك الشعر في اليبس واحد
كنت يفنا في الله منجي
إنك صرت في التوحيد لاحد

وهذا ليس لك من بقايا الوجود
وحدوا الله بكل شيء أرجو
وليس بك الفناء في الوجود
فقولوا لا موجود إلا هو[98]

دیده م مرغ سبکباز آمدی
بر نهال سرو ممتاز آمدی
گفته درباغ تو شهباز نشست
آن زبستامها شکار بتز آمدی

وی موری که بر منقالش گرفت
بر سبیل نطق اعجاز امدی
هم در بین باغ ترا پیغمبر ست
یکدیگر مهروی أنباز أمدی

98. "Tefrîd üzerine yağan rahmet suları ile şirk koşmadan yıkanmak tevhîddir. (O zamân) sen sanki Allâh'ın (Vahdet) denizine dalmış olursun. Bu seni nûr-ı İlâhî dalgasında boğulmuş hâle getirir. Uzaklık cünüblüğünden kurtulur, Allâh'ta fenâlık bulur kurtuluşa erersin. Bir tüyün kuru kalacak olsa, elbette sen tevhîdde münkir olmuş olursun.
Varlığın bakâyâsından sende bulundukça, varlıkta gerçek fânîlik sende yok demektir. İstiyorum ki, her şeyle Allâh'ı tevhîd ediniz. "Allâh'tan başka hiç bir varlık yok" deyiniz." (H)

کی تواند ندیم سرکشي
بر ندیم حق سرافراز أمدی
هر که بر حب علی مرتضاست
شمس را دلبند وهمراز آمدی[99]

Seyr ü sülûkuna işâreten buyuruyorlar:

Bir görüp deryâ-yı vahdetde mevâc-ı kesreti
Eyledik idrâk-ı esrâr-ı bekâdan celveti
Şübhesiz buldum fenâ-yı Hak'da sırr-ı halveti
Halvetî'yim Halvetî'yim Halvetî'yim Halvetî

Seyr idüp nakş-ı cihânı Nakşibendî'den ayân
Gerçi kıldım Kâdirî'den hatm-i seyr-i lâ-mekân
Vahdet esrârın ki bildim Halvetî'den bî-gümân
Halvetî'yim Halvetî'yim Halvetîyim Halvetî

Feyz-i envâr-ı Muhammed gûyiyâ bir cûy-bâr
Cümle pîrân-ı tarîkatdır o feyz-i çeşme-sâr
Pîr Şa'bân-ı Velî'den nisbetim var âşikâr
Halvetî'yim Halvetî'yim Halvetîyim Halvetî

Aşk u şevkıyla idüp zikr-i Hudâ şâm u seher
Seyr-i devrân eylerim arz u semâ ile döner
Almak istersen evâsıtda sülûkumdan haber
Halvetî'yim Halvetî'yim Halvetîyim Halvetî

* * *

Bir dilde ki zâhir ola envâr-ı Muhammed
Zâhir görünür çeşmile dîdâr-ı Muhammed

Mir'ât-ı mukâbildeki sûret gibi hâmuş
Dilden dile menkûl olur esrâr-ı Muhammed

99. Hafifçe ve rahat uçan kuş, yüksek servinin dalına konmuş, bir karıncayı gagasına aldı. sözü ile mucizeler söylemede:
Senin bahçende bir Peygamber vardır. Bir diğer ay yüzlü ile ortak olmada. Hakkın nedîmine serkeş bir nedîm nasıl bir kumandan olabilir.
Kim Aliyy-i Murtazâ'nın sevgisi üzere ise, Güneşin gönülden vurgunu ve sırdaşı olmaktadır. (H)

Zencîr olana cezbe-i Rahmân irer elbet
Sevdâ-yı hum-ı zülf-i siyeh-kâr-ı Muhammed

Elbet olur Allâh evi kâşâne-i kalbi
Bir dilde ki takrîr ola ikrâr-ı Muhammed

Tâ rûz-ı ezel bâd-ı hazân ile dökülmez
Serv-i çemen-i gonca-i gül-zâr-ı Muhammed

Dîvân-ı İlâhî'de dahi bâde-perestdir
Ser-mest-i mey-i sâğar-ı ser-şâr-ı Muhammed

Huccâc gibi kâfilelerle çekilürler
Beyt-i harem-i vuslata seyyâr-ı Muhammed

/144/ *Gelsün harem-i sîneye pervâne-gönüller*[100]
Yandı bu gece şem'-ı şerer-bâr-ı Muhammed

Sıddîk gibi **Şems** *oturur " mak'ad-ı sıdk"a*
Kerrâr gibi her kim ki olur yâr-ı Muhammed

GAZEL

Görinür tâbiş-i dîdâr gönülden gönüle
Berk urur pertev-i envâr gönülden gönüle

Yeter ey **Şems** *yeter lâfla keşf-i esrâr*
Keşf odur kim gide esrâr gönülden gönüle

Bu gazel elli beyitten ziyâdedir. Vahdet-i vücûda dâir pek mühim hakâyıkı câmi'dir. Muharrir-i fakîrin delâletiyle birçok zevât-ı kirâm tanzîr eylediler ki, her birinin son beyitlerini yazıyorum:

Üstâd-ı muhterem Besîm Efendi'nin:

Feyz-i **Şems** *eyledi nâlende* **Besîm'i** *intâk*
Müntakıl neş'e-i akrân gönülden gönüle

100. Neş'e-i irşâd ile da'vet-i celîledir. Bilenler anlayanlar kazandı. Sırr-ı irşâdın zuhûrunda söylenilmiştir.

Muallim Cûdî Efendi'nin:

Ten ü men savt u sühan cümlesi bîgâne kalır
Sohbet-i cân ider ahrâr gönülden gönüle

Şâir Edirneli Tal'at Bey'in:

Tal'at-ı vechi yetişdi ne güzel imdâda
Virdi tesliyyeti dîdâr gönülden gönüle

Nakîbü'l-eşrâf merhûm Abdurrezzâk İlmî Efendi'nin:

İlmiyâ ehl-i dilin bendesi ol pür-şâd ol
Hoş gelür sohbet-i dildâr gönülden gönüle

A'yândan merhûm Gâlib Bey'in:

Kesret-i reng-i tesâvîr-i şuûndur yâ Hû
Nûr-ı tevhîd nümû-dâr gönülden gönüle

Meşâyıh-ı kirâmdan Erbilî Es'ad Efendi hazretlerinin:

Kalbi zâkir idemez râbıtasız ferd-i beşer
Dökilür kevser-i ezkâr gönülden gönüle

/145/ Urefâ-yı Uşşâkiyye'den Hazmî Efendi'nin:

Hazmiyâ huzme-i Şems'e dilini mir'ât it
Rû-numâ ola rûh-ı yâr gönülden gönüle

Şuarâdan Sâfî Bey'in:

Soyunanlar bu libâs-ı beşerîden Sâfî
Vuslata oldu sezâ-vâr gönülden gönüle

Şuarâdan Sıdkı Bey'in:

Gönül âfâkını gel eyle tarassud Sıdkî
Görinür matla'-ı envâr gönülden gönüle

Muharrir-i kemterin:

Hazret-i Şems'e gönül virdi hakîri **Vassâf**
Feyz-bahş olmada âsâr gönülden gönüle

Ahmed Remzi Dede Efendi'nin taştîrinden:

Olma dil-beste kerâmâtına Şeyh'in **Remzî**
Keşf odur kim gide esrâr gönülden gönüle

Ba'zı nutuklarından:

*Âşık-ı şûrîdeyim ammâ Hanefî-meşrebim**
Bâde-i tevhîd ile mestim Üveysî-meşrebim
Seyr-i lâhût itmede hem-râz-ı Bâz-ı Eşheb'im
Kâdirî'yim Kâdirî'yim Kâdirî'yim Kâdirî

* * *

Gönülde buldum esrâr-ı Üveysî
Üveysî'yim Üveysî'yim Üveysî
Ki oldum aşkının Leylâ vü Kays'ı
Üveysî'yim Üveysî'yim Üveysî

* * *

Koyup zamân u mekânı soyub kabâ-yı teni
Fedâ-yı cân iderek lâ-mekâna dek gideriz
Misâl-i **Şems** *olup sîne dâğdâğ-ı firâk*
Huzûr-ı Hâlık-ı kevn u mekâna dek gideriz

* * *

Gözü dünyâ mı görür âşık-ı dîdâr olanın
Dil-beri sen gibi bir mâh-ı dil-âzâr olanın
Gayre meyli olamaz aşkın ile yâr olanın
Yücedir rütbesi mihrinle hevâ-dâr olanın

/146/ Bu beyit Edirneli Necâtî'nindir:

Ayağı yer mi bâsâr zülfüne ber-dâr olanın
Aşk u şevkıyla virür cân u seri döne döne

* * *

Nâr-ı aşkınla yanan şem'a-ı kâfûr gibi
Sâf ider sînesin âyine-i billûr gibi
Cûş ider mevc-i dili mevc-i yem-i nûr gibi
Görinür bâng-ı "ene'llâh" ile Mansûr gibi
Tutışur meş'al-i âhı şecer-i Tûr gibi
Savrılur gönülde her bir şereri döne döne

Sana dil-beste olan zülf-i perîşânın ile
Mest olur gerçi mey-i la'l-i gül-efşânın ile
Hûn-âğışte olur hançer-i müjgânın ile
Âkıbet pârelenür pençe-i hicrânın ile
Saplanup sîh-ı gama âteş-i sûzânın ile
Laht-ı biryâna döner tâ ciğeri döne döne

Her tecellî kim ider aşk-ı dil-efrûz-ı nigâr
İnleyüb bâd açar la'lini gül-i bâğ-ı nehâr
Cûylar girye idüp na'ra urur mürg-ı hezâr
Raks ider misl-i felek vecd ile bî-sabr u karâr
Kimi bî-savt u hurûf kimi pür-nâle vü zâr
Zikr ider Hakk'ı cihân zîr ü beri döne döne

Cezbe-i aşk ile bir âleme kıldım ki hırâm
Düşdü ser-mest gönül bezmine bî-bâde vü câm
Çeşmime oldu hüveydâ nice merdân-ı kirâm
Kimi Veysî kimi Bedr u kimisi Şems-i benâm
Mevlevî gibi şebistân-ı muhabbetde müdâm
Şem'inin yanmada pervâneleri döne döne

Âh kim gerdiş-i dôlâb-ı cihân seyr-i nisâb
Aksine devr ile idüp yine küllâbı serâb
/147/ *İtdi bu bağda bir serv-i revânım kem-yâb*
Kıldı üftâde-i çâh-ı çemenistân türâb[101]
Nevh-ı nâlemden olup devrine zencîr-i tınâb
Delv-i çeşmim dökilür eşk-i teri döne döne

101. Kerîmesi Sadberg Hanım hakkında söylemişlerdir.

Kıldı hasret beni ser-geşte vü mestâne revân
Nâr-ı firkat dilime açdı nice dâğ-ı nihân
Başdan başa olup râz-ı tenim dîde-i cân
Görneğe zülfü içinde ruh-ı cânânı ayân
Şems olup hem-reviş-i mihr ü meh-i nûr-efşân
Seyr ider çarh ile şâm u seheri döne döne

Nezd-i fakîrânemde bir mufassal mektûblarının sûreti vardır ki, Haydarpaşa Hastahânesi ser-tabîbi merhûm Muhammed Paşa'ya göndermişlerdir. Hem terfî'-i rütbesi münâsebetiyle tebrîk, hem de meslek-i tabâbette zemîne münâsib hakâyık-ı tevhîd ile teslîk buyuruyorlar. Bir kısmını teberrüken nakl ediyorum. Nesirlerine misâldir:

"Nev'-i beşerden bir insânın, mukadderâttan olan me'kûlât ve meşrûbâtı havz-ı beden bulunan mi'desine vâsıl oldukta, mevâdd-ı me'kûle vü meşrûbe, hazm-i sânîde tebdîl-i vaz'-ı hey'et ederek, kısmen mâyî hâline intikâl ile, lâ-yuad ve lâ-yuhsâ eczâ-yı ferdiyye-ye münkasim ve hâzıme-i mütebâkıye-i müteaddide dahi makâsım ü mecârîsinden mürûr ile, ser-â-pâ vücûda münteşir olup, hattâ mevâdd-ı me'kûlenin eczâ-yı ferdiyyesi, hey'et-i vücûd-ı insânın, eczâ-yı ferdiyye-i mürekkebesine kısmet ve nasîb olarak hey'et-i vâhidede, her cüz'-i ferd-i mürekkebe, her cüz'-i ferdden tegaddî edip, neşv ü nemâ bulduğu vâreste-i kayd u iştibâhdır. Acabâ, âlem-i vücûd-ı insânîde her cüz'-i ferd, rızk-ı maksûmu, her cüz'-i ferd hey'et-i vücûda kısmet ve nasîb eden kuvvet nedir? Ve vâsıta-i taksîm olan, muntazam bî-had âlât ve edavâtı isti'mâl ve istihdâm eden üstâd-ı kâmil, nasıl üstâd-ı sâhib-i kudret ü meziyettir. Teemmül olunursa, bu kuvvetin **/148/** *bi-kudreti'llâhi teâla zâhiren ve bâtınen vücûdu muhît olan rûh-ı sultânî olup, o kuvvet, onun saltanatından ser-ber-âverde-i mannasa-ı zuhûr u vukû' olmuş, muhayyiru'l-ukûl bir sun'-ı bedî' olduğu bilâ-iştibâh sâbit olur.*

Eğerçi ashâb-ı ukûl ve ashâb-ı fenden ba'zı zevât, rûh-ı sultânînin dem veya nefesi ve yâhud asabî-mizâc olmasına zâhib olmuşlar ise de, o sözler ma'neviyyâtdan mahcûb olup, maddiyyâta hasr-ı nazar iden ve müsebbibi bilmeyip, esbâba i'timâd kılan erbâb-ı hicâb zanniyyâtından sâdır olan makûle-i evhâm u hayâlât olup i'tibârdan sâkıtdır. Zîrâ rûh-ı sultânî, vücûd-ı insânda, be-i'tibâr-ı matâli'-i meşârık-ı mütefâviteden pertev-endâz-ı hey'et-i vücûd-ı imkânî olur. Bir nûr-ı latîfe-i sübhânî ve lâ-mekânî ve bir sırr-ı nefha-ı Rahmânî vü Samedânî'dir ki, anın ilm-i hakîkati, ilm-i ilâhîye mahsûsdur. Ve ilm ü irfân-ı cüz'îsi, enbiyâ-yı izâm aleyhimü's-selâm ve evliyâ-yı kirâm aleyhimü't-takdîs ve'l-ikrâm hazerâtına vedî'a olunmuş bir ilm-i keşfî-i şuhûdî-i yakînî olmakla, akl-ı maâş ile ma'kûl ve fehm ü derk-i kâsıra ile mefhûm ve idrâk olunmakdan müteâlîdir.

Ketebehû Dervîş Osmân el-Bezekî el-Üsküdârî el-Kâdirî."

Hazret-i Şeyhin duâsı:

اللهم طهر قلبي بماء طاهر رحمتك ، ونَوِّر بصري بنور جمال رؤيتك ، وزين سري بحقائق دقايق أسرار معرفتك ، وابعثني على سبيل طاعتك واجعل مرادي مرادك بإرادتك بحق دموع عيون حبيبك محمد عليه أفضل صلواتك .[102]

Sarı Abdullâh Efendi hazretlerinin (cild 2, sahîfe 315.) kabirleri yakınındaki bir kabrin demir parmaklığına merbût levhada şu kitâbeyi gördüm:

"Ecille-i ricâl-i Kâdiriyye vü Üveysiyye'den es-Seyyid Osmân Şems ve Muhammed İzzî Efendiler hazerâtının veled-i ma'nevîsi vâkıf-ı sırr-ı seb'u'l-mesânî Mahmûd Nûreddîn-i Sânî Efendi'nin kabirleridir. 10 Ramazân , sene 1342/(15 Nisan 1924)"

Bu zât-ı muhterem Şeyhu'l-İslâm kapısında başkâtip olup sinni altmışa karîb idi. Pek âşık ve sâdık olup, beyne'l-ihvân mevkî'-i mümtâzı vardı. (*Rahmetullâhi aleyh*)

Hz. Şeyh'in üç halîfesi vardır. Birî Üsküdar'da Cânbazlar Kahyası Şükrü, dîgeri mütekâidînden İzzî Efendilerdir. Üçüncüsü Hâfız Bekir Efendi'dir.

ŞEYH MUHAMMED ŞÜKRÜ ŞİHÂBEDDÎN EFENDİ

Şükrü Efendi, evvelce irtihâl etmiştir. Osmân Şems Efendi merhûmun dâmâdıdır. Ve Sâdberk Hanım'ın zevc-i mükerremidir. Bu hanım evlâd-ı ma'nevîsidir. Civâr-ı Hz. Şeyh'de medfûndur.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

"Ecille-i ricâl-i Kâdiriyye vü Üveysiyyeden, şeyhu'ş-şuyûh Osmân Nûreddîn /149/ Şems Efendi hazretlerinin halîfesi ve ahlâk-ı kudsiyye-i mürşidânelerinin mazhar-ı tâmmı eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Şükrü Şihâbeddîn Efendi (kaddesa'llâhu sırrahumâ) hazretlerinin rûh-ı şerîfleri için el-Fâtiha. 26 Rebîu'l-evvel 1324/(28 Nisan 1908), Leyle-i Ahad, sâat: 7."

eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed İzzî Bedreddîn Efendi hazretlerinden âtîde ayrıca bahs olunacaktır.

Hülâsa-i kelâm, ol veliyy-i kâmil, Cenâb-ı Osmân Şems, gül-zâr-ı irfân-ı Muhammedî'de yetişmiş bir gül-i ra'nâ idi. Etrâfında bulunanlar da, o Hazret'in bûy-ı hakîkatından zevk-yâb olarak ser-mest-i aşk-ı tâm olmuşlardır.

---

102. "Yâ Rabbi! Kalbimi, rahmetinin temiz suyu ile temizle. Gözümü, Senin cemâlini görmenin nuru ile nûrlandır. Sırrımı, ma'rifetine erişmenin esrârının ince hakîkatleriyle süsle. Beni Sana itâat yolundakiler (arasında) haşret. Salâvâtın en efdaline lâyık habîbin Muhammed (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)in göz yaşları hakkı için benim murâdımı kendi murâdına uygun kıl." (H)

Cenâb-ı Şeyh Osmân Şems Efendi pîr-i devrândır
Hakâyık gül-şeninde bülbül-i esrâr-ı irfândır

Mübârek zât-ı âlî-kadri el-hak nûr-ı Yezdân'dır
Vücûd-ı mekremet-efzûdu ehl-i aşka ihsândır

Edîb ü fâzıl u âşık enîs-i bezm-i cânândır
Bütün ahvâl ü akvâli ser-â-pâ sırr-ı Kur'ân'dır

Maâliyyât garâmiyyât vâdîsinde pür-şândır
Medâr-ı feyz-i uşşâk bâis-i zevk-i mürîdândır

O bir Şems-i münîr-i âlem-ârâ-yı edîbândır
Hakîr-i kemteri **Vassâf***'ının kalbinde rahşândır*

* * *

Yakdın beni âteşlere ey Hazret-i Şems
Lutf eyle kerem kıl beni dil-şâd eyle

Dîvân-ı şerîfleri ser-â-pâ hakâyıkla mâlîdir. Ba'zı yerlerinde, rumûz ile mertebe-i zevklerinden haber vermişlerdir. Hele, mersiyye-i mufassalaları sırf ilhâm ile yazılmış bir bedîa-ı garrâdır. Cenâb-ı Hak sırlarını takdîs ve bizleri de mazhar-ı irfânları buyursun. Türbe-i şerîfelerine aşk ile gidip ziyâret eden erbâb-ı îmân, muhakkak mazhar-ı inşirâh ve nâil-i eltâf-ı Hz. Fettâh olur.

ŞEYH MUHAMMED İZZÎ BEDREDDİN el-ÜVEYSÎ el-KÂDİRÎ HAZRETLERİ

/150/ Müteahhirîn-i meşâyıh-ı sûfiyyenin mâ-bihi'l-iftihârıdır. 1259 sene-i hicriyyesinde (1843), Niğde'de, Bereketlimaden nâhiyesinde serîr-ârâ-yı mehd-i imkân olmuştur. 1280/(1875) târîhinde Dersaâdet'e gelip mebâdî-i ulûmu, peder-i muhteremleri tarafından tutulan bir muallim-i husûsîden tederrüs eylemiştir. Hıdmet-i devlete girerek 1292/(1875) târîhinde Zabtiye Nezâreti Mektûbî Kalemi mümeyyizliğine irtikâ etmiş; Erzurum, Van, Hakkâri vilâyetleri Evkâf Muhâsebeciliklerinde, Ankara Vilâyeti Evrâk Müdürlüğünde bulunarak, en sonra, Şehremâneti Meclis-i İdâre Başkitâbeti'ne ta'yîn olunmuştur. Tarîk-ı sûfîye hâsıl olan meyl ile, 1295 sene-i hicriyyesinde (1878) Osmân Şems Efendi hazretlerinin bezm-i irfânına dâhil olmuştur. İşrete münhemik iken, Hz. Şeyh'in enfâs-ı kudsiyyeleri, te'sîr-i âlem-i ma'nâya incizâb-ı

küllî hâsıl ederek tâm ma'nâsıyla mürîd-i hâlis olup nûr-ı feyz-i Hazret'e erişmiştir. 19 Rebîul'l-evvel 1299/(30 Aralık 1881) târîhinde me'mûriyyet-i dünyeviyyeden dâmen-keş-i ferâğat olarak, seyr ü sülûka vakf-ı vücûd ile şeyhinin mazhar-ı rızâsı olarak ona iyi bir hayrü'l-hâlef olmuştur.

Azîzine olan fart-ı hürmeti hasebiyle, huzûrunda ta'zîm ile durur. Lisân-ı mihr-efşânından sâdır olacak emri infâza muntazır bulunurlar imiş. Bursa'dan avdetinde azîzinin kendisine misâfir olması, nişâne-i teveccühleri addedilmiştir. 1303/(1886) târîhinde ikmâl-i sülûk ederek hilâfet almıştır. Yedi sene maiyyet-i Hz. Şeyh'de bulunarak mü'minîn ü mü'minâtın terbiyesine ve teslîklerine vakf-ı hizmet ettiler. Hz. şeyh'in âlem-i bekâya intikâlleri üzerine, hıdmet-i ma'neviyye-i reşâdeti, bi-tamâmihâ dûş-ı tahammüllerine alarak altı ay kadar, Üsküdar'daki hânelerinde ihtiyâr-ı ikâmetten sonra ihvânının ibrâmı ve işârât-ı ma'neviyye-i ilâhîyyenin zuhûru üzerine 1311/(1893) târîhinde Salkımsöğüt'teki dergâh meşîhatini bi'l-kabûl buraya nakl eylemişlerdir. Burayı yeniden ta'mîr ve tecdîd ederek ihyâsına bâis oldular.

/151/ Uşşâk-ı Muhammediyye'nin terbiye ve teslîklerine tâm yirmisekiz sene vakf-ı cân ettiler. Bu müddet zarfında da dergâhdan dışarı çıkmadılar. İhtiyâr-ı inzivâ buyurdular. Hasan Ünsî hazretleri de burada kırk sene münzevî olmuşlardı. Bu iş herkesin kârı değildir.

İzzî Efendi, vâridât-ı kalbiyyeye mâlik, cezbe-i rahmânî sâhibi, âşık, sâdık bir zât-ı muhterem olup, halaka-ı irfânına pek çok kimseler dâhil olmuştur.

Uzun boylu, mülehham, beyâz ve uzunca sakallı, yüzünde humreti gâlib, mütenâsibü'l-endâm bir mürşid-i rûşen-zamîr idi. Lakırdıyı hafîf söylerler, esnâ-yı zikirde de, ale'l-ekser, zemîne, hâle münâsib hakâyıktan bahs ederler idi.

Cuma günleri ikindiye yakın bir zamânda ve leyâlî-i mübârekede ve Ramazân-ı şerîf Cuma gecelerinde icrâ-yı âyîn-i tarîkat olunurdu. Esnâ-yı zikirde tahassul eden zevk u şevk ile'l-ebed menkûş-ı hâtıra-ı fakîrânemdir.

Cem'iyyetlerde Kâdirî tâcı giyerdi. Bu tâcları uzunca ve kenârı müjgânlı olup, üzerine yeşil sarık sarar, ucunu uzatırlardı. Sâir zamânda, ale'l-ekser, Mevlevî sikkesi üzerine gayr-i muntazam yeşil destâr sararlar ve sikke-i şerîfeyi çıkardıklarında ba'zan beyâz büyükçe takiyye ve ba'zan arâkıyye giyerlerdi; mürîdân, kâmilen, uzunca arâkıyye giyerler, sarık sarmazlardı.

Yedirmeyi, içirmeyi, intizâmı sever herkesin derecesine göre taltîfinden geri durmaz idi. Mahbûbu'l-kulûb ve umûma mergûb olmuş idi. Bir zamânlar akşamları dergâhın kapısındaki parmaklığa dayanır; gelen geçeni temâşâ eder, bildiklerine iltifât eyler idi. Sonraları bundan ferâğat buyurdular.

(Bir) medîd râhatsızlığa dûçâr oldular. 16 Cemâziye'l-evvel 1338 8 Şubat 1336/(1919) târîhine müsadif Cumartesi günü akşamı Pazar gecesi âlem-i bekâya intikâl eylediler. Na'ş-ı mübârekleri gâyet karlı bir günde, vasiyetleri mûcibince, Azîz Mahmûd-ı Hüdâyî hazretlerinin âsitânesi **/152/** hazîresinde vedîa-i rahmet-i Rahmân kılındı. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Üsküdârî Şâir Tal'at Beyefendi:

"*İzzî Efendi nâil-i izz-i huzûr ola*"
(عزي أفندي نائل عز حضور اوله)

târîhini söylemiştir.

Türbe-i münifelerinin resmidir. Görünen pencere muvâcehe penceresidir. Ayyıldızlı olan kubbenin altındaki kabir Hz. İzzî'nindir.

Türbelerinin üzeri açıktır. Osmân Şems Efendi'nin türbesinin aynıdır. Mezâr taşında şöyle yazılıdır:

"*Ecille-i ricâl-i Kâdiriyye-i Üveysiyye'den es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed İzzî Bedreddîn Efendi hazretlerinin kabr-i şerîfleridir. Sinn-i şerîfleri: 79.*"

Bir gün, dergâh-ı şerîfinde, İbrâhîm Hâs hazretlerinin kabr-i şerîfi(ni) arıyordum, İzzî Efendi, nezd-i fakîrâneme gelerek, "*Evlâdım, ne arıyorsun?*" buyurdular. Keyfiyyeti arz edince, evliyâya muhabbetimden memnûn olarak, "*Hazret'in kabri yanından lağım geçiyormuş, bize bildirdiler; derhâl kabirlerini açtım, kendilerini ter ü tâze buldum. Mecrâyı*

hemen tebdîl ve oradaki toprağı kâmilen hârice nakl ile, yerine temiz toprak celb ettim. Burada medfûndur." diye, Hasan Ünsî hazretlerinin penceresi yanını gösterdiler. Mübârek ellerini öptüm; duâsını aldım. "*Hz. Sems'in* ***Dîvân****'ını niçin basdır mıyorsunuz? Umûm istifâde eder.*" dedim. "*Hz. Şeyh'in henüz müsâadeleri yoktur.*" buyurdular. Bu dergâh-ı şerîf zamân-ı âlîlerinde dolardı. Rıhletleriyle berâber büyük bir sükûnete mübeddel oldu.

Bülbül yuvadan uçtu gülistânı gam aldı

Müşârünileyhin, Miralay Fethi Bey nâmında bir necl-i necîbi vardı. İzmir Kumandanı refâkatine me'mûr idi. Yunanlıların İzmir'i işgâlinde, yetmişiki yerinden yaralayarak şehîd ettiler. El-yevm, orada güzel bir türbesi vardır.

İbnü'l-Emin Mahmûd Kemâl Beyefendi, bir gün İzzî Efendi'nin yanında iken, vak'a-ı şehâdetten evvel, "*Kemâl Bey evlâdım! Devlet ve milletin halâsı için, ben Fethi'yi fedâ edeyim, sen de nemiz varsa fedâ et.*" diye ızhâr-ı kerâmet buyurdular. O sırada Mahmûd Kemâl Bey'in hânesi Fransızlar tarafından işgâl ve kütüb ve eşyâsı yağma edilmişti.

Fethi Bey'in hemşîresinin bir küçük evlâdı olup, meşîhat buna teveccüh ettiğinden, el-yevm, dergâh vekâleten idâre olunmaktadır.

/153/ Süleymân Fethi Bey'in vazîfe-i askeriyyesi, Dördüncü Kolordu Ahz-ı Asker Hey'eti Riyâseti idi. İzmir'de Tilkilik civârındaki Şeyh Mahallesi'nde kâin, Rufâî Emîr Sultân Tekkesi'nde medfûndur. Seng-i mezârındaki kitâbe:

"*Hüve'l-Hayyu'l-Bâkî!*"

Şehîd-i muazzam, Erkân-ı Harbiye miralayı Süleymân Fethi Bey merhûm, ecille-i ricâl-i Kâdiriyye'den, Aydınoğlu Dergâh-ı şerîfinde post-nişîn-i irşâd, Şeyh İzzî Efendi hazretlerinin necl-i necîbi idi. Dördüncü Kolordu-yı Hümâyûn Ahz-ı Asker Hey'eti Reîsi iken, Yunan işgâli esnâsında İzmir'de şehîd düşmüştür. Müşârünileyhin fezâil-i zâtiyyesine inzimâm eden menkabe-i şehâdeti seyyidü'l-vakâyı' ıtlâkına cedîr ve nâm-ı âlîsi, hâtıra-pîrâ-yı civan u pîrdir. Li'llâhi'l-Fâtiha. 23 Şa'ban 1337 - 23 Mayıs 1335/(1919)."

Urefâ-yı muharrirînden Mehmed Ali Aynî Bey'in, İzzî Efendi hazretlerine münâsebeti olup, Ma'mûretü'l-Azîz (Elâzığ) Vâliliği'ne giderken esnâ-yı râhda, arabada galeyân eden muhabbet te'sîriyle söylemiştir:

Levha-i kalbime nakş oldu hayâlin İzzî
Görünür çeşmime her yerde misâlin İzzî

Oldu tâbiş-geh-i envâr-ı cemâlin İzzî
Eseri kalmadı gönlümde kelâlin İzzî

Pîş-gâh-ı dil-i hayret-zedede bir nazarın
Perde-i zulmetini açdı leyâlin İzzî

Kevn-i câmi'de tecellî iden esrârından
Cânlı bir âyetisin Celle Celâl'in İzzî

Hâmemin mu'terifim kârı değildir medhi
Sen gibi nâdire-i fazl u kemâlin İzzî

Maksadım hürmetimi arz-ı huzûr itmekdir
Yoksa haddim mi benim vasf-ı hısâlin İzzî

Düşmede hasrete her demde fakîrin **Aynî**
Gelmede âkıbeti şedd-i rihâlin İzzî

İsterim çevre-i feyzinde biraz devr ideyim
Üstüme serpile tâ lutf u zılâlin İzzî

Bî-haberler ne bilir hâl-i dili sormalıdır
Teşneye kıymetini âb-ı zülâlin İzzî

İzzete mihnet ile vâsıl olur ehl-i tarîk
Şartıdır çille-keş-i izze visâlin İzzî

Kâniim himmetine gayri sükût eyleyeyim
Bize de vakti gelir râhat-ı bâlin İzzî

Mehmed Ali Aynî Bey'in medhiyyesine lâhika-ı âcizî, uşşâk lisânında söylenmiştir:

Sendeki nâdire-i hilkate meftûn olduk
Bizi dil-sîr ide ihsân-ı nevâlin İzzî

Âşıkız gül yüzüne bizlere himmet eyle
Medh u tavsîfe sezâ gül ruh-ı âlin İzzî

Yanarız hasret ile ez-dil ü cân ey nûrum
Bizi yakdı o mezâhirde zevâlin İzzî

Şems-i tâbânına pervâne-misâl uşşâkız
Râyegân olsa n'olur bizlere hâlin İzzî

*Mazhar-ı feyzin olursak ne şeref **Vassâf**'ız*
*Cümlemiz olmuşuz hayrân-ı hısâlin İzzî**

/154/ Şeyh İzzî Efendi hazretleri Hz. Osmân Şems'in **Dîvân**'ını tertîbe koyulmuş ve pek mükemmel sûretde hatt-ı ta'lîk ile yazdırmışlardır. El-yevm Sa'deddîn Efendi yedinde, mahfûz-ı kütüphâne-i ihtirâmdır. Bu **Dîvân**, bir bahr-ı bî-pâyândır. **Dîvân**-ı münîflerini yazan zât-ı muhterem, Bursa'da Ahmed Gazzî Dergâhı şeyhi Ali Sırrî Efendi merhûmdur. İzzî Efendi zamânında bir Cuma günü esnâ-yı zikirde, "Hû" ism-i şerîfiyle meşgûl iken teslîm-i cân eylemiştir.

HÛ

Zât-ı Hakk'ın Gavs-ı A'zam mahzar-ı envârıdır
Çün Aliyyü'l-Murtazâ'nın mahrem-i esrârıdır
Feyz-i akdes sırr-ı pâkinden gelir uşşâka hep
İlm-i tevhîdin muazzam hâce-i ebrârıdır

Hil'at-i beyzâ ezel ilbâs olundu kaddine
Feyz almmak devleti ihsân olundu kabrine
Evliyâ vü asfiyâ râm oldu ol dem emrine
Kim huyûl-ı evliyânın server-i sâlârıdır

Bend ider meydân-ı kadrinde olan merdânı hep
Sayd ider kûhsâr-ı hikmetde gezen arslanı hep
Vâdi-i hayretde koymuşdur ferişteh gânı hep
Bâz-ı Eşheb kim melâik ceyşinin ser-dârıdır

İlm-i hikmetle kalem dökmüşdü ism-i pâkini
Kilk-i kudret pek güzel yazmışdı hatt-ı şânını
Bâz-ı Eşheb söyledi Cibrîl-i Ekrem nâmını
Şübhe yokdur Murtazâ'nın meh-likâ dil-dârıdır

İsr-i pâkinden gelenler ser-te-ser ser-bâz-ı aşk
Bâde-i şevkıyla oldu cümleten dem-sâz-ı aşk
Oldu rindân-ı Hudâ'ya sâki-i şeh-nâz-ı aşk
Zât-ı pâki bâde-i bezm-i ezel hummârıdır

Aşk ile tev'em zuhûru târihi iş'âr ider
Gül-şen-i vahdetde güller ismini tezkâr ider
Subh u şâm bülbülleri evsâfını tekrâr ider
Hak bilir ol gavs-ı âlem ma'rifet gül-zârıdır

Ravza-i pür-feyzi oldu etkıyâya kıble-gâh
Saf olup el bağlıyor dîvânına sultân u şâh
Asfiyâ vü asdıkânın melcei ol vech-i mâh
İlm ü irfân burcunun bir mihr-i rûşen-dârıdır

Âsitânın ilm-i hikmet dersinin kâşânesi
Gül-sitân-ı feyz-i rif'at güllerinin lânesi
Gonca-fem bülbüller içün lânedir aşk mâyesi
Nutk-ı pâki feyz-i bahr-ı vahdetin enhârıdır

Bâğ-ı adlinde doğan şâhın hilâl-i nev-nihâl
Çok mudur bir demde olsa lutfu ile bu'l-kemâl
Nîm-nigâhı âşıkânı eylemez mi zi'n-nihâl
Peyrevân-ı Mustafâ'nın şübhesiz dem-dârıdır

Hem serâfîl-i hünerdir ol revânü'l-Kibriyâ
Bedri-i zârı olupdur bâb-ı lutfunda gedâ
Şems-i tâba pey-rev olmuş devr ider subh u mesâ
Burc-ı eflâk-ı Hudâ'nın şem'-i âteş-bârıdır

Merhûm Şeyh İzzî Efendi tarafından söylenmiş ve alâ-rivâyetin azîzi Osmân Şems hazretleri tarafından tashîh buyurulmuştur. Acem-aşîrân makâmında bestelenmekle dergâhlarında okunurdu.

SÜLEYMÂN HİLMÎ EFENDİ

Bedreddîn İzzî Efendi merhûmun halîfesidir.[103] Aydosludur 1270 sene-i hicriyesinde (1854) Hoca İbrâhîm Efendi sulbünden dünyâya gelmiştir. On yaşına kadar Aydos'ta bulunup tahsîl için 1280/(1863)'de İstanbul'a gelmiştir. Çarşamba'da Vâlide Sultân Medresesi'nde ibtidâî tahsîlden sonra Hoca Hâfız Priştineli İbrâhîm Efen-

103. Bu tercümeyi mûmâileyhin ifâdesine atfen yazmıştım. İzzî Efendi merhûmun dâmâdı, Şükrü Bey Efendi, "*Süleymân Hilmî Efendi, Izzî Efendi'den hilâfet almamıştır.*" dedi.

di'nin dersine devâm ile mantıka kadar okumuştur. Hıdmet-i mülkiyyeye girerek Liman Dâiresi'ne devâma başlamış, otuz sene devâm ile Daâvî-i Ticâriyye Kalemi mümeyyizliğine kadar irtika' ile 1329/(1913) Kânûn-ı evvelinde tekâüd edilmiştir. Tarîkate nisbeti Osmân Şems hazretlerine Bursa'da vâki' olup 1305/(1887)'ten azîz-i müşârünileyhin irtihâllerine kadar seyr ü sülûkta bulunup ikmâl-i sülûku Şeyh İzzî Efendi merhûmdandır.

El-yevm Kesmekaya'da sâkin olup te'mîn-i maîşet derdiyle ahîren tapu dâiresinde istinsâh-ı kuyûd hizmetine müdâvim bulunuyorlar. 15 Ramazân 1345 (29 Mart 1926) târîhinde bu satırları yazarken bu hâlde idiler. Beyâz sakallı, âşık, sâdık, mahviyyet-kâr bir zât olup hoş-sohbet ve ehl-i neş'edir.

ŞEYH ALİ SIRRÎ EFENDİ

Yâdigâr-ı Şemsî'deki tercüme-i hâlini ve vak'a-ı şehâdetini aynen nakl ediyorum:

"Şeyh Ali Sırrî Efendi, Bursa'da Ahmed Gazzî Dergâhı seccâde-nişîni olup, peder tarafından Ahmed Gazzî, vâlide tarafından Eşref-zâdelerdendir. İznik'de hankâh-ı Eşrefiyye'de arz-ı hıdmet-i meşîhat etmiştir.

Osmân Şems Efendi hazretlerine müntesibtir. Bi'l-âhare Gazzî Efendi'ye tecdîd-i bey'at eylemiştir. Arasıra Dersaâdet'e giderek ikmâl-i sülûka gayret ederlerdi. Tekmîl-i esmâ ile nâil-i izn ü icâzet olmuşlardır. Maamâfih yine mürşid-i mükerreminin huzûrunda bulunmak ve meclis-i âlîlerinden müstefîd ve müstefiz olmak üzere gidip gelmekten hâlî olamaz idi.

1322/(1906) senesi yine âdetleri vechile İstanbul'a azîmet ve intâk-ı Hak kabîlinden olarak ba'zı ihvânına da âdetâ vedâ' ederek bu gidişin nihâyet gidiş olduğunu îmâ ederler. Mürşid-i âlîleriyle mülâkât ettikleri gibi, büyük azîzinin kabirlerini ziyâretten de hâli kalmaz idi.

Bir gün ziyâretten avdetinde ba'zı ahbâbına, "*Bugün şeyhimin yanına uzanacağım geldi; ne güzel mahal; ferah-fezâ, cennet-âsâdır.*" demiş. İki gün sonra dergâhın yevmi mahsûsu olmakla orada bulunmuştur. İzzî Efendi, hâzır oldukları hâlde o gün, meclis-i zikirde başka bir rûhaniyyet husûle gelmiş, ism-i Hû hızb-i zikriyle iştigâle başlamıştır.

Sırrî Efendi'de bir hâl zuhûr eder. Şeyhinin huzûruna bir kaç def'a gelir gider; tekrâr halakaya girer. Üçüncü def'a da "Yâ Hayy" ism-i şerîfini okuyarak düşer. Ba'zıları cezbe zanneder. Hâlbuki koca Sırrî, îd-i vuslata kurbân olmuş, cânını cânana vermiş ve herkesi vecde getirmiştir.

/155/ Mürşidi de o esnâda şehîd-i aşkın yanına gelerek, eğilip alnından öperek "*Îd-i visâlin mübârek olsun.*" tebrîkinde bulunmuştur.

Ertesi Cumartesi günü (28 Safer 1322 - 30 Nîsân 1320/(13 Mayıs 1904) cemâati-i kesîre ile na'ş-ı münîfi Ayasofya Câmi'-i şerîfine nakl ve namâzı edâ olunarak Üsküdar'a geçirilmiş, Üsküdar meşâyıhı da "*Biz bu zâtın cenâze namâzında bulunamadık.*" diye tekrâr namâzını kılıp ihtifâlât-ı lâyıka ile azîzinin kabri yanında vedîa-i hâki mağfiret kılınmışlardır.

İbtidâ-yı hâlinde Bursa'da İncirli Dergâhı'nda ve bir müddet sonra cedd-i emcedinin İznik'deki makâmlarında bulunmuş, feleğin germ ü serdini görmüş, bi'l-âhare Ahmed Gazzî Dergâhı'nda bulunmuştur.

Uzunca boylu, sarı sakallı, ela gözlü, tatlı çiçek bozuğu, yüzüne başka bir letâfet vermişti. Hatt-ı ta'lîkta imâd-ı sânî denilmeğe lâyık olup ba'zı cevâmî' ve tekâyâda levhâları vardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH EBÛBEKİR es-SIDDÎK NECMEDDÎN EFENDİ

Osmân Şems Efendi merhûmun, bir de Şeyh Ebûbekir es-Sıddîk Necmeddîn Efendi nâmında üçüncü bir halîfeleri olduğu ahîren anlaşıldı. İzzî Efendi'nin, irtihâlinde hafîd-i mükerremine, meşîhat vekâletine ta'yîn olunan Şeyh Sa'deddîn-i Süheylî Efendi dahi irtihâlinde yerine, İzzî Efendi merhûmun halîfesi, kaymakâmlıktan mütekâid Hacı İbrâhîm Bey getirilmek istenilmiş ve dergâh, hafîd-i mûmâileyhden nez'la, Şeyh Ubeydullâh nâmında bir mussallıta tevcîh olunmak için, garaz-kârlar, vâsıtalarla mürâcaat etmiş iken, inâyet-i Hak ve himmet-i Hz. Şems ile müşârünileyh Ebûbekir Efendi, ihvân tarafından celb ve azîzlerinin makâm-ı irşâdına ik'âd olunmuş ve pek isâbet edilmiştir.

Şeyh Ebûbekir Necmeddîn Efendi, 1281/(1864) senesinde Isparta'da doğmuştur. Onüç yaşında İstanbul'a gelip, o yaşında iken Fahr-ı Âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretlerini âlem-i menâmda müşâhede şerefine mazhar olarak, "*Seni bana Osmân'ım getirir.*" buyurmuşlar; Osmân Şems Efendi, huzûr(da) imiş; orada görür.

Bu te'sîr ile, içine bir âteş düşer, senelerce Hz. Şems'i arar. Nihâyet, bulur ve teslîm olur ki, onsekiz-ondokuz yaşlarında bulunuyorlarmış. İrtihâllerine kadar, azîzinin dâire-i feyzinde perveriş-yâb olup, 3 Cemâziye'l-evvel 1308/(16 Aralık 1890) târîhine müsâdif bir Pazartesi günü nâil-i hilâfet olur. İcâzet-nâmeyi ve silsile-nâmelerini gördüm. Azîzinin hatt-ı destiyle muharrerdir.

Bekir Efendi hâfızu'l-Kur'ân'dır. Pederi meşâyih-ı Nakşiyye'den ve Osmân-ı Şems'in mürîdlerinden Şeyh Muhammed Necâti Efendi nâm zâttır. Bekir Efendi İs-

tanbul'da bulunduğu müddetçe birkaç sene Bâyezîd'de; sonra Fâtih'de Pekinli Arnavud Mustafa Efendi'nin halaka-i tedrîsine dâhil olup, 1312/(1894)'de icâzet almış; azîzinin irtihâliyle Isparta'ya avdetle, orada, sâatçilik ile iştigâl eylemiş, 1343/(1924) senesinde, ârzû-yı umûmî-i ihvân üzerine İstanbul'a gelmiş, meşîhat vekâletini kabûl eylemişti.

Osmân Şems'i temsîl edecek kâbiliyyette, edîb, ârif, zarîf bir zâttır. Uzun saçlı, tatlı dilli, yeşil sarıklı olup, sakalları uzuncadır. Osmân Şems Efendi'ye müşâbihtir. Hâfızası kuvvetli olup, azîzinin lâ-yuad gazellerini bilâ-tekellüf okuyuverir. (*Zâde'llâhu feyzehû*)

Abdürrahîm-i Ünyevî hakkında, Osmân Şems'in şu kıt'asını onlardan işittim:

Gavs-ı A'zam Bâzü'l-Eşheb meslek-i Veys-i sülûk
Râz-daş-ı ahfiyâ keşşâf-ı ilm-i Bâkırî
Zerre-i nâçîzi iksîr-i nazarla Şems ider
Bâzü'l-Ebyaz Hazret-i Abdü'r-Rahîm-i Kâdirî

ŞEYH MUHAMMED SA'DEDDÎN-İ SÜHEYL EFENDİ

El-yevm, dergâh-ı şerîf-i mezkûrda, icrâ-yı vekâlet etmektedir. İzzî Efendi'nin vâris-i kemâlâtıdır ve halîfesidir. Mübârek, ehl-i hâl bir zâttır. Her hâli ile, İzzî Efendi'ye hayru'l-hâlef olduklarını isbât eylemektedir.

Hâneleri, Ayasofya'da meydâna nâzır olup, vaktiyle turşuculuk ederlermiş. Bundan dolayı Turşucu Sa'deddîn Efendi diye şöhretleri vardır. El-yevm münzevîdir. Kendileriyle müşerref oldum. Bidâyeten, gerek büyük azîzin (Osmân Şems), gerek İzzî Efendi'nin tercüme-i hâlleri için mürâcaat eylemiş idim ve yazdıklarımın tashîhi ricâsında bulunmuş idim. Va'dlerini îfâ buyurdular. Bu bâbda, âcizlerini tenvîr eylediler; minnet-dâr oldum.

Sa'deddîn Efendi, on sekiz yaşında iken, Osmân Şems Efendi hazretlerine intisâb ile, yirmi dört yaşına kadar, usûl ü âdâb-ı Kâdiriyye üzere ikmâl-i sülûka muvaffak olmuş ve nâil-i hilâfet olması, sûrette mümkün iken dûr-bîn-i hakîkat olan Hz. Şems, halîfesi İzzî Efendi'ye teslîm ile, âhir-i ömrüne kadar onunla hem-hâl olarak, ona hilâfet vermiş ve irtihâl-i Hz. İzzî'de onun câ-nişîni olmakla, ihvân(ın) teveccüh-i tâmmını kazanmış idi. Mahviyyet-perver bir mürşid-i âlî-güster idi. Ârif ve âşık bir zât idi.

Esnâ-yı zikirde, azîzini temsîl edecek kuvvet-i irfân ve rütbe-i aşk sâhibi olduklarını gördüm. İzzî Efendi gibi, esnâ-yı zikirde sikke ve destâr ve beyâz takke isti'mâl ederler ve sâir vakitlerde uzunca arâkiyye, serpûşlarıdır. Sinnen altmışı mütecâvizdir-

ler. 7 Rebîu'l-evvel 1343/(8 Ekim 1924) târîhine müsâdif Çarşamba günü altmış üç yaşında oldukları hâlde irtihâl eylediler. Üsküdar'da Selîmiye Câmii karşısında medfûndur.

Şeyhü'l-İslâm Turşucu-zâde Muhtâr Efendi merhûmun kabri yanında mahsûsan yapılmış olan demir şebekeli kabri vardır. Mezâr taşında şöyle muharrerdir:

"Ecille-i ricâl-i Kâdiriyye vü Üveysiyye'den es-Seyyid eş-Şeyh Osmân Nûreddîn-i Şems ve Muhammed İzzî Bedreddîn Efendiler hazarâtının halîfe-i bi'l-hakları es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed Sa'deddîn-i Süheyl kuddise sırrûhû hazretlerinin merkad-i âlîleridir. Velâdetleri: 15 Şa'bân 1280/(27 Ocak 1864), yevm-i Cuma. İrtihâlleri: 7 Rebîu'l-âhir 1343/(6 Kasım 1924) yevm-i Çarşamba."

Beş sene mesned-nişîn-i reşâdet oldular.

Şeyh Muhammed Sa'deddîn Süheylî Efendi merhûmun fakîre yazdıkları tezkiredir:

"Muhibb-i evliyâu'llâh Hüseyin Efendi hazretlerine,

Evliyâu'llâh-ı kirâm hazerâtının (*kaddesa'llâhu esrârahum*), tercüme-i hâllerini hâvî olmak üzere, **Sefîne-i Evliyâ** nâmıyla cem' u te'lîf buyurulmakta olan eser-i âlîleri, âcizâne takdîr ve bu husûstaki sa'y ü himmetlerinin ind-i evliyâ-yı kirâmda meşkûr olması temennî kılınır.

Sefîne-i müşârünileyhâya hâk-i kademleri olduğumuz, şeyhimiz, mürşid-i a'zam es-Seyyid Osmân Şems Efendi hazretleriyle, halîfe-i zî-şânları Muhammed İzzî Bedreddîn Efendi hazretlerinin dahi tercüme-i hâlleri ve menâkıb-ı celîlelerinden ba'zıları dahi derc olunmak ve bu bâbdaki tedkîkatınız gözden geçirilmek üzere Cemîl Efendi muhlisiniz vâsıtasıyla irsâl buyurulan müsvedde mütâlâa kılındıkda, tahkîkât-ı vâkıalarından ba'zısı, zan ve tahmîne müstenid olmakla, vâkıa mutâbık ve hakîkat-ı hâle muvâfık görülemedi.

Taraf-ı fakîrânemizde, müşârünileyhim hazarâtının tercüme-i hâlleri, hakîkat-ı hâle mutâbık olarak tahrîr olunmakta olduğundan, gönül ârzû eder ki, taraf-ı âlîlerinden cem' olacak husûsât tarafımızdan derdest-i tahrîr olunan esere aynen muvâfık ola. Onun içün, eğer bir mikdâr teennî buyurulursa, tamâmen zât-ı âlîlerine irsâl ile, aynen **Sefîne**'ye derc edersiniz, inşâa'llâh. Bu bâbda ihmâl olunamayacağına emîn olunuz.

Nûr-ı aynım! Bir de gönül ârzû eder ki, bu vesîle-i hasene ile, zât-ı âlîleri gibi muhibb-i evliyâu'llâh bir âşık-ı sâdık ile teşerrüf ile bu husûsa dâir daha ziyâde görüşelim. Eğer buna da, mümkün olur da, tenezzül buyurulursa lutf edilmiş olur, efendim.

el-Fakîr Muhammed Sa'deddîn-i Süheylî

ŞEYH İSMÂÎL EFENDİ ve HÜSEYİN RÛHÎ EFENDİ

(Şeyh İsmâîl Efendi) Tokatlıdır. Erzurum'da, Hasan Basrî Mahallesi'nde kâin tekkesi vardır. Oranın şeyhi idi. 1315/(1897) veya 1317/(1899) târîhlerinde irtihâl etmiştir. Tekkenin bahçesinde medfûndur.

Ulemâdan ve urefâdan olup, orta boylu ve kır sakallı idi.

Şeyhi, Berzenciyye-i Kâdiriyye'den Şeyh Hüseyin Rûhî Efendi olup, İstanbul'da, Haseki'de kâin Baba Efendi Dergâhı'nda medfûndur. Mükellef bir kabri vardır.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

"Târikat-ı aliyye-i Kâdiriyye ricâlinden ve sülâle-i tâhire-i Berzenciyye'den âşinâ-yı harem-sarây-ı irfân, veliyy-i mazhar-ı dakâyık-ı Furkân, celiyye-i Cenâb-ı Seyyid Ali hulefâsından, mahrem-i esrâr-ı Kur'ânî, vâkıf-ı rumûz-ı sübhânî, ârif-i bi'llâh, ekmel-i âgâh Erzurumî es-Seyyid Hüseyin Rûhî Efendi'nin makâm-ı akdesleridir. 4 Cemâziye'l-âhir, sene 1288/(25 Hazîrân 1871)."

Şeyh İsmâîl Efendi, 1310/(1892) târîhinde İstanbul'a gelmiştir. Atîde tercüme-i hâli zikr olunacak olan Mustafa Şerîf Efendi merhûmun şeyhidir.

İsmâîl Efendi'nin Hakkı ve Eşref isminde iki mahdûmu olup, Eşref Efendi, pederinin makâmına geçmiştir.

Şeyh Behcet Efendi pederimizin ifâdelerine göre. Şerîf Efendi, bidâyeten, Hüseyin Rûhî Efendi'ye intisâb edip, onun irtihâlinde İsmâîl Efendi'ye teslîm olmuştur. Berzencîler'de, Nakşibendîlik dahi olup, Hüseyin Rûhî ve İsmâîl Efendiler'de Nakşibendîlik neş'esi de gâlib idi.

ŞEYH MUSTAFA ŞERÎF EFENDİ

/156/ Müteahhirîn-i hulefâ-yı Kâdiriyye'den olup silsile-i tarîkatı Hz. Gavs-ı A'zam efendimize ber-vech-i âtî muttasıldır:

Hz. Pîr Sultân	Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî (*Kuddise sırruhû*)
Şeyh Seyyid Abdülvahhâb	Seyyid Muhammed-i Gavs (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Şâh Muhyiddîn	Şeyh Hüseyin (*Kuddise sırruhumâ*)
Seyyid Sâlih	Şeyh Bâkır (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Mûsâ	Şeyh Muhammed (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Tâhir	Şeyh Hüseyin (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Ahmed	Şeyh Muhammed (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Yahyâ	Şeyh Zâhid (*Kuddise sırruhumâ*)

Şeyh Bekâeddîn	Şeyh Muhyiddîn (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Abdülvahhâb	Şeyh Hâmid (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Hasan	Şeyh Alî (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Ahmed-i Şerîf	Şeyh İbrâhîm-i Hanîf (*Kuddise sırruhumâ*)
Şeyh Abdülkâdir-i Cevheri	Şeyh İbrâhîm-i Abdülkerîm (*Kuddise sırruhumâ*)

Şeyh Mustafa Şerîf Efendi tahmînen 1258 sene-i hicriyyesinde (1842), İstanbul'da doğmuştur. Pederlerinin ismi Mahmûd, onun pederi Hâfız Seyyid Muhammed Efendi'dir. Muhtelif hıdemât-ı mâliyede ve Üçüncü Dâire-i Belediye Malmemûrluğunda ve 15 Mart 1325/(28 Mart 1909) târîhinde, Dersaâdet Tahrîr-i Vergi İdâresi Muhâsib Mümeyyizliğinde bulunmuş ve tekâüd olmuştur.

Kâdiriyye'den ilk şeyhi Hüseyin Rûhî Efendi, sonra İsmâîl Efendilerdir. Tarîkaten, İstanbul'da Sultân Ahmed Câmi'-i şerîfi mihrâbı tarafındaki dergâh-ı Kâdirî şeyhi Seyyid Hacı İbrâhîm Abdülkerîm Efendi'ye intisâb etmiştir. 1311 senesi Receb'inin yirmiyedinci gecesi (5 Şubat 1894) nâil-i hilâfet olmuştur.

Ahfiyâ-yı urefâdan idi. Aksaray'da hâneleri muhterik olunca, Kıztaşı'nda bir hânede ikâmet etmiş; burada, 1328 senesi Şa'bân'ının birinci günü (9 Ağustos 1910), tahmînen seksen yaşında irtihâl-i dâr-ı bekâ edip, Edirnekapısı hâricinde Çelebi merhûmun kabrinin arka tarafında defn olunmuştur.

Tetebbuât-ı ilmiyye ve tedkîkât-ı irfâniyyesi pek yüksektir. **/157/** İhtifâ-yı hayâta meyilleri ziyâde olup, herkese açılmaz; sevdikleriyle, hüsn-i hâline emîn olduklarıyla hem-sohbet olurlar idi. Hz. Şeyhü'l-Ekber *(kuddise sırruh'l-athar)* efendimizin feyz-i ma'nevîlerine erişmiş ricâlu'llâh'dan olduğuna şübhe yoktur. Hz. Şeyh'in **Emr-i Muhkem**'ini tercüme ve tab' ettirmişlerdi. Onu mütâlâa edenler, Mustafa Şerîf Efendi'nin kudret-i ilmiyye vü ma'neviyyesini takdîr ederler. Husûsiyle Hz. Abdülkâdir Efendi'mizin **Gavsiyye**'sini şerh eden Cebbâr-zâde Ârif Bey merhûmun eserine yazdıkları hâşiyeyi nazar-ı tedkîkten geçirenler, kendisinin uluvv-ı ka'b u kemâlâtına hakîkaten hayrân olurlar. **Selîm Baba Risâlesi** üzerine de makâlât-ı mühimme yazmışlardır.

Orta boylu, beyâz sakallı, melîhu'l-vech bir zât olup, sinleri iktizâsı, yürürlerken münhanî bir vaziyette bulunurlarmış. Tercüme-i hâllerine âit fazla ma'lûmat elde edilemediği cihetle bu kadarla bi'z-zarûr iktîfâ olundu. Müşârünileyh, her hâlde İdrîs-i Muhtefî neş'esinde, ârif, kâmil bir zât-ı velâyet-simât idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Şeyhine, "Mısrî Hacı İbrâhîm Efendi" derler; İstanbul'da Sokollu Mehmed Paşa Dergâhı'nda medfûndur.

KAYGUSUZ ŞEYH İBRÂHÎM EFENDİ

Bu zât-ı muhterem, tarîk-ı Kâdirî'de teşehhür etmiş, ârif-i bi'llâh bir mürşid-i hakâyık-agâhtır. Bolu'da zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olmuştur. Pederleri, "Akkavuk-zâde" denilmekle meşhûr Hasan Efendi b. İbrâhîm'dir.

İbrâhîm Efendi, berâ-yı ticâret İstanbul'a gelip, Ayasofya'da bir tâcirin yanında bulunarak bir taraftan da tahsîl-i ulûma çalışmıştır. Bir müddet sonra, tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye'den münzevî Şeyh Ömer el-Vasfî'ye müncezib olup neş'e-i tarîkatla mütezevvık olarak, netîceten bu zâtın şeyhi Mustafa Fedâyî Efendi'den müstahlef olmuştur.

Mustafa Fedâyî Efendi, Cerrahpaşa civârında, Bayrampaşa Dergâh-ı şerîfi hazîresinde medfûndur. Tarîk-ı Halvetîden Ramazân Efendi hazretlerine müntehî silsile-i tarîkatları ber-vech-i atîdir:

Şeyh Filibecikli Ali Efendi, Şeyh Keşfî İbrâhîm Efendi, Şeyh Ahmed Efendi, /158/ Şeyh Rûmî Hüseyin Efendi, Şeyh Lofçalı Ali Efendi, Şeyh Debbağ Ali er-Rûmî, Şeyh Mestci-zâde İbrâhîm Efendi, Şeyh Mestçi Ali er-Rûmî, Şeyh Kutbu'l-muvahhidîn Ramazân Efendi (*kaddesa'llâhu esrârahum*) hazretleri.

Mustafa Fedâyî Efendi, esâsen tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye'dendir. Şeyh İbrâhîm Efendi, Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyârete mazhar oldukları zamân, ehlu'llâhtan pek çok zevâta mülâkî olarak iktisâb-ı kemâl eylediler. Ba'dehû İstanbul'da, Sultânahmed'de Karslıoğlu Muhammed Ağa Hanı'nda bir hücrede ihtiyâr-ı ikâmet ü uzlet edip, halîfesi Şeyh Mustafa Şevki Efendi delâlet ve himmetiyle, 1275/(1859) senesinde, o civârda Toprak Sokağı'nda, el-yevm mevcûd bulunan dergâh-ı şerîfin inşâsına muvaffakiyyet elverip, buraya nakil ve irşâd-ı ibâd ile meşgûl oldular. On dört sene kadar burada bulunup 1289 senesi Zi'l-ka'de'sinin on ikinci Perşembe günü (12 Ocak 1873), âlem-i cemâle intikâl etmekle, vasiyetleri mûcibince Üsküdar'da; Karacaahmed'de merkad-i münîflerine defn olundular. Üzerlerine demirden şebeke yapılıp, el-yevm ziyâretgâh-ı enâmdır.

Mezâr taşından:

"Tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye meşâyıh-ı izâmından, mürşid-i agâh, el-mücâhidü fî sebîli'llâh, hâdimü'l-fukarâi ve'l-mesâkîn, bende-i Âl-i Abâ, merhûm ve mağfur el-muhtâc ilâ rahmeti Rabbihi'l-Gafûr es-Seyyid el-Hâc eş-Şeyh Kaygusuz İbrâhîm Baba-yı Boluvî b. eş-Şeyh Ömer el-Vasfî Akkavuk-zâde. Rûh-ı şerîfleriçün rızâen li'llâhi'l-Fâtiha. 12 Zi'l-kâde 1289 (11 Ocak 1873) yevm-i Perşembe."

Onbir halîfesi, birkaç bin muhibbân ve dervîşanı olup, hulefâsının en meşhûru, Şeyh Mustafa Şevki Efendi merhûmdur. **Hadâiku'l-Envâr fî Kelâmi'l-Kibâr** nâm eserinde, İbrâhîm Efendi'yi tafsîlen medh u senâ eylemiştir. (*Kaddesa'llâhu sırrahu*)

Şu medhiyye onundur:

Gevher-i sırr-ı velâyet
Menba'-ı bahr-ı emânet
Dürr-i deryâ-yı sadâkat
Azîzim Şeyh Kaygusuz

Semt-i Fîrûzağa'da
Dergâhıdır güşâde
Şevkî kâid-i seccâde
Azîzim Şeyh Kaygusuz

ŞEYH MUSTAFA ŞEVKÎ EFENDİ

/159/ 1248/(1832) târîhinde Üsküdar'da, Salacak'ta âlem-i dünyâya zînet vermiştir. Vâlideleri Âmine Hanım'dır. Eyüp karşısında, Karaağaç'ta tarîkat-ı Bektâşiyye ricâlindan Şeyh Hasîb Baba'nın kerîmesi olup, silsile-i nesebi, Cenâb-ı Pîr Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî *(Kuddise sırruhu'r-Rabbânî)* efendimize müntehîdir.

Emr-i tahsîle devâm ile berâber, 1268/(1852) senesinde yirmi yaşında, Bâb-ı Seraskerî Kitâbeti'ne ta'yîn olunmuştur. Neş'e-i tarîkat yüz gösterince, Şehremini'nde meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Şeyh Rummâl Dergâhı post-nişîni Edhem Efendi'ye intisâb eylediler. Ba'dehû 1262/(1846)'de, Kaygusuz Şeyh İbrâhîm Efendi merhûmun dâhil-i dâire-i irfânı olup, 1268/(1852)'de müstahlef oldular.

Mustafa Şevki Efendi, Kumkapı Nişâncası'nda mukîm olmakla, sabâhları, akşamları şeyhinin hizmetinde senelerce fedâkârâne bir sûrette bulunup, enfâs-ı kudsiyyesine mazhar oldu. Bunun hâsıl ettiği zevkiyâtı, **Hadâiku'l-Envâr** nâm eserlerinde, mürşid-i mükerremlerinin tercüme-i hâli bahsinde uzun uzadıya tafsîl buyurmaktadırlar. Bu eser, iki büyük cildden mürekkep olup, mühim bir te'lîf-i güzîndir ve gayr-i matbû'dur.

Rehber-i hakîkatlarının, âlem-i cemâle irtihâlinden sonra 1289/(1872) senesinde câ-nişînleri olarak, 1338/(1920) senesine kadar, tamâm elli sekiz sene Toprak Sokağı'ndaki dergâh-ı münîfte feyz-i reşâdetlerini neşr buyurdular. 1298/(1881) ve 1321/(1903) senelerinde iki def'a, Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyâretle kâm-yâb oldular.

Hâk-i râhına efendim yüzüm sürmek diler gönlüm
Ravza-i pâkini tekrâr gözüm görmek diler gönlüm
Bilürem yol meşakkati bu sinn ü sâlde pek güçdür güç
Ger huzûra varamazsa yolunda kalmak diler gönlüm

* * *

Gel gidelim Hazret-i Peygamber'e
Yüz sürelim ravza-i pür-envere

terânesiyle dem-sâz olup, ziyâret şerefini tekrâr elde ettiler. İki def'a Konya'ya, bir def'a Ankara'ya, Hz. Mevlâna'ya ve Bayram-ı Velî **/160/ ve** Hacı Bektâş-ı Velî ziyâretine âzim olup, ellisekiz sene devlete, dâire-i askeriyyede arz-ı hizmetten sonra, yirmi sene âlem-i tekâüdde, iktisâb-ı neş'e-i füyûzât ile meşgûl oldular. Vakitlerini mütâlâa ve te'lîf ile geçirdiler.

1338/(1920) senesinde bir cumartesi günü hastalanıp, salı gecesi cânını cânana tevdî ile, âlem-i dünyâdan güzer buyurdular. İrtihâllerinde doksanbir yaşında idi ve kendi irtihâllerine, daha evvelden, "*Âh Şeyh Şevkî Baba*" (اه شیخ شوقی بابا) târîhini hesâb buyurdular ki, 1338 senesini iş'âr eder.

Mahdûm-ı âlîleri ve câ-nişînleri Şeyh Hasan Rızâ Efendi'den tahkîk ettiğime göre, irtihâllerinden evvel levâzım-ı techîziyye vü tekfîniyyesini ihzâr ile berâber, cenâzelerinin bilâ-debdebe kaldırılmasını ve Karaağaç'ta kayınpederlerinin dergâhında, daha evvelce ihzâr ettikleri lahde defnini vasiyyet buyurmuşlar; hattâ tabutuna konulacak tâc ve destârını göstermişlerdir. Na'ş-ı şerîflerini, Şehremini'nde, İnâdiyye Dergâhı şeyhi, tarîk-ı Sa'dî'den Şeyh Âkif Efendi gasl edip, namâzları Yeni Câmi'-i şerîfte ba'de'l-edâ, vasiyetleri mûcibince hareket olunmuştur. İrtihâllerinden birkaç sene evvel, hastalıklarından telâş eden efrâd-ı âilesine, doksanbir yaşına kadar izn-i Hak'la muammer olacaklarını söylemek sûretiyle kerâmet izhâr buyurmuşlardır. Fi'l-hakîka, dedikleri gibi oldu.

Orta boylu, buğday benizli, nahîf, beyâz sakallı, nûrâniyyü'l-vech bir zât-ı âlî-kadr idi. İt'âmı, ikrâmı, mübâhase-i tarîkatı sever; âdâb-ı şerîat ile müeddeb olup, güzel kemerler işler, arâkiyyelere, "gül" ta'bîr olunan alâmet-i tarîkat i'mâl ile zevk-yâb olurlar idi.

Dergâh-ı şerîflerinde, oniki tarîkatın tâclarının küçük modelini bi'z-zât tertîb ve i'mâl ile gösterdikleri zerâfet-i san'at,' el-yevm herkesin mazhar-ı takdîri olmaktadır.

/161/ Âsâr-ı Aliyyeleri:

1. **Hadâiku'l-Envâr fî Kelâmi'l-Kibâr.** İki büyük cilttir.
2. Müretteb **Dîvân.**
3. **Minhâcü'l-Meveddet.** Ehl-i Beyt'e dâir.
4. **Selâmü'l-İcâze.**
5. **Risâle-i Hasâis-nâme.**

6. **Risâle-i Kesb ve Tevekkül.**
7. **Risâle-i Muhtasar.**
8. **Risâle-i Yâdigâr-ı İhvân.**
9. **Beyyinâtü'z-Zikr.**
10. **Şerh-i Nutk-ı Hazret-i Mısrî.**
11. **Selâm-nâme-i Makbûli'l-Hazarâtı'l-Kudsiyye.**
12. **Dürretü'l-Evsâf.**
13. **Ba'zı Ma'lûmât-ı Lâzime.**

Manzûmât-ı aliyyelerinden:

Varlık hicâbını atdım
Nehr iken deryâya akdım
Ol deryânın ka'rına daldım
Cân gözüm açdım bakdım

* * *

Keremler eyle sultânım bu mahzûn gönlümü şâd it
Lutuflar eyle hünkârım dil-i vîrânım âbâd it

Amân ey Mefhar-ı âlem bu mücrim **Şevki-i zârı**
Sezâ-vâr-ı hidâyet kıl tarîk-ı Hakk'a irşâd it

* * *

Şem'-i aşka cân virir bu gönlümün vîrânesi
Bilmezem gül-zâr-ı aşkın bülbül-i şeydânesi

Tâir-i kudsî gibi dil her zamân uçmak diler
*Semt-i lâhûtîyi ârzûlar hoşdur lânesi**

Hâb-ı gafletden uyan aç gözünü gel **Şevkiyâ**
*Ol zamân zâhir görünür dostun âşiyânesi**

* * *

Senin şem'-i cemâlindir dil-i sûzânıma bâis
Gidüp bu beyt-i uşşâka şehâ cevlânıma bâis

Senin fikr-i hayâlinle bu aklım târ u mâr oldu
Bilürem derd-i hicrindir yine dermânıma bâis

Senin bûy-ı latîfinden cihânı eyleyen ta'tîr
O bûyun neş'esi oldu benim irfânıma bâis

Senin envâr-ı hüsnündür görünen vech-i âdemde
O nûrun şu'lesi oldu meh-i tâbânıma bâis

*Senin şevk-i cemâlinle bu miskîn **Şevkî**-i kemter*
Döner meydân-ı aşk içre budur devrânıma bâis

* * *

/162/ *Sende isti'dâd olursa gösterir dîdârı Şeyh*
Gül-şen-i vasla irersen buldurur esmârı Şeyh

Bir tecellî-hânedir bil işbu âlem sû-be-sû
Alleme'l-Esmâ'yı ta'lîm eylemek efkâr-ı Şeyh

* * *

Bu gün meydân-ı aşk içre beni gûyâ iden kimdir
Bu gül-zâr-ı muhabbetde dilim şeydâ iden kimdir

* * *

İlm-i hikmet bizdedir biz ârifân-ı Haydar'ız
Derd-i fırkat bizdedir biz âşıkân-ı Haydar'ız

* * *

Bülbül-i gül-zâr-ı aşkız lâ-mekândır lânemiz
Lülü-i asdâf-ı sıdkız bî-bahâdır dânemiz

* * *

Bahr-ı aşk dürdânesiyim bî-bahâdır rif'atim
Kenz-i Hak vîrânesiyim innemâ'dır tînetim

Gül-şen-i dehrin safâsı bî-bekâdır şübhesiz
Ol sebebden terk-i tecrîd-i fenâdır himmetim

Pertev-i nûr-ı Muhammed öyle aks itdi dile
Koymadı dilde kedûret rûşenâdır tal'atım

*"**Küntü kenz**" esrârına mahrem olan ey **Şevkıyâ***
Bildiğim hubb-i Hudâ vü Mustafâ'dır sîretim

Hakk-ı âlîlerindeki sünûhâtımdan:

Mustafâ Şevkî Efendi ârif-i Kur'ân idi
Mürşid-i kâmil yegâne rehber-i devrân idi

Gül-sitân-ı Kâdirî'yi kendine melce' idüp
Bülbül-âsâ neş'e-yâb olmuş karîn-i cân idi

Kaygusuz şeyh-i mükerrem Hazret-i İbrâhim'in
Mazhar-ı feyzi olan bir şeyh-i âlî-şân idi

Dâimâ ezkârı hak a'mâli hak efkârı hak
Mesleği hak mezhebi hak sâhib-i irfân idi

Neşr-i âsâr-ı füyûzât eyleyüp hayli zamân
Vâkıf-ı esrâr-ı tevhîd tâlibe burhân idi

Müstefîz-i nûr-ı irfânı olanlar bahtiyâr
Halka-i tevhîdde bir seyyâre-i rahşân idi

Her gören meftûn olurdu vech-i pür-envârını
Zât-ı âlîsi hakîkat hürmete şâyân idi

*Sırr-ı "**mûtû**"dan nişân dirdi bütün ehl-i dile*
Vech-i bâkî neş'esinden mest-i ser-gerdân idi

Kendi tanzîm eylemiş târîh-i rihlet-dârını
***Âh Şeyh Şevki Baba** târîhi i'lân idi*

*Kemteri **Vassâf**'ı nazmen arz-ı hissiyyât ider*
Mustafâ Şevki Efendi vâsıl-ı cânan idi
(اه شیخ شوقی بابا)

(*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

SULTÂNÜ'L-ÂŞIKÎN İBNÜ'L-FÂRIZ HAZRETLERİ

/163/ Fâtih'te bir zamânlar halaka-bend-i tedrîs olduğum, hâce-i irfânım Muhammed Es'ad el-Mevlevî hazretleri, İbnü'l-Fârız'ın âşıklarından idi. Mısır'a mahsûsan ziyâretlerine gitmişlerdi. Bir mektûbunda der ki:

"Urefâ-yı uşşâkın 'şeyh-i sühen-dânı" ve

روحي لك يا زائر في الليل فدا
إن كان فراقنا مع الصبح أبدا
يا مونس وحشتي إذ الليل هدى
لا أسفر بعد ذلك صبح أبدا [104]

rubâîsinin kâil-i hâssası Ömer b. el-Fârız Hazretlerinin türbe-i şerîfelerine rû-mâl oldum. Bir sükûn ve vakâr içinde günûde idi. Burada dûçâr-ı vecd oldum."

Bu ifâde kalbimde pek derin izler bırakmış idi. Binâenaleyh, tercüme-i hâllerini yazmak derdine düştüm.

Ebû Hafs eş-Şeyh Ömer Şerefüddîn b. el-Fârız Ali, ekâbîr-i urefâdandır. Pederi Hamalıdır. İbn-i Fârız Mısırlıdır.

Velâdeti: Zi'l-kade, sene 576/(1181), Salı. /Bir rivâyette: Sene 556/(1161)

Vefâtı: 2 Cemâziye'l-evvel, sene 632/(24 Ocak 1235), Salı.

Müddet-i ömürleri: 56 sene veya 76 sene.

Künyesi Ebû Hafs, adı Ömer, kabîlesi Benî Sa'd, Hamaviyyü'l-asl, Mısriyyül'l-mevliddir. Babası, ulemâ-yı Mısır'ın ekâbirinden idi. **Nefehâtü'l-Üns**'de, 615. sahîfede, mufassalan mezkûr olduğu üzere, İbn-i Fârız, bidâyet-i hâlinde, Mısır'da vâdîlerde, dağlarda gezermiş. Arasıra babasını, gelir, görürmüş. Babasının irtihâlinde seyâhati ve sülûk-ı tarîk-ı hakîkati ihtiyâr eyledi. Feth olmamasına pek me'yûs idi.

(İbn-i Fâriz) bir medreseye girdi. Medrese kapısında bir ihtiyâr vardı. Adına, "Pîr Bakkâl" derlerdi. Bir gün, abdest alırken, İbn-i Fârız onu tamâşâ etti. Tertîb-i mahsûsuyla abdest almıyordu. Böyle, makarr-ı ulemâ olan bir yerde bulunduğu hâlde, vech-i meşrûıyla abdest alamamasına hayrette iken, o Pîr Bakkâl, keşf-i hakîkatla, *"Ey Ömer! Sana Mısır'da fetih yoktur. Fetih, Hicâz'dadır. Oraya gitmelisin."* dedi. Anladı ki, o zât, veliyyu'llâh'dır. Hemen yanına gitti ve diz çöküp oturdu. Gayr-i müretteb abdestten murâdı tesettür olduğunu anladı ve dedi ki: *"Efendim! Ben nerede, Mekke nerede? Mevsim hac değil, arkadaş yok, dünyâlık ister. Nasıl gidebilirim?"*

Pîr Bakkâl, eliyle Mekke'yi gösterdi. Mekke derhâl zâhir oldu. İbn-i Fârız, emre itâatle, Mekke'ye teveccüh etti. Mekke, nazarından asla gâib olmadı. Fethi vukûa geldi. Bir yırtıcı cânavar, me'mûren, **/164/** İbn-i Fârız'ın hizmetinde bulundu. Buna biner, yola revân olur. Beş vakit namâzı Harem-i Şerîf'te kılar, yine yola revân olur-

104. "Ey, beni gece vakti ziyâret eden, rûhum sana feda olsun. Gece olunca korkumu gideren, sabâhleyin ebedî olarak ayrılacaksak, bundan sonra, artık sabâh olmasın isterim." (H)

du. Henüz, zâhirde Mekke'ye vâsıl olmamış idi. Fakat, hâlen beş vakti orada idrâk ederdi. O hayvân, İbn-i Fârız'ın yanına geldikte (. يا سيدى اركب)[105] dermiş.

Medîne'ye teveccühünde halk o derece istikbâline mütehâlik olmuş ki, ta'rîfe sığmaz. Duâ ve bereket temennî ederlermiş. Mûsâfaha ederlermiş. Râyiha-i tayyibesinden hisse-dâr olurlarmış. Ekâbir ü rüesâ, teberrüken ziyâret ederlermiş. Bir pâdişâha edilecek ta'zîm ve tekrîm ne olmak lâzım gelirse, o yolda ta'zîmâtta bulunurlarmış. Mekke-i Mükerreme'de ikâmeti esnâsında, kuşlar, gece gündüz, hânesini tavaf eder ve zikr ü tesbîhleri işitilirmiş.

Haremeyn'de on beş sene dem-güzâr olup, bir gün gâibden, (تعال يا عمر إلى القاهرة احضر وفاتي)[106] diye bir sadâ geldi. Bu sadâ, Pîr Bakkâl'ın sadâsı olduğunu anladı. Selâm verdi; derhâl redd-i selâm vâki oldu. Hz. Şeyh'in bu emrine itâat etti ve emrini telakkî etti. "*Şâyed gelemeden bir emr-i Hak vâki' olursa, filân mevzi'deyim. Tabutumu hâzırla, muntazır ol, dağdan bir adam gelir, onunla namâzımı kıl. Ba'dehû, Hakk'ın emrine muntazır ol.*" denildi.

İbn-i Fârız yetişti. Azîzi göçmüş idi. Emri vechile hareket eyledi. Fi'l-hakîka, dağdan bir zât, kuş sür'atiyle geldi. Ayakları yere basmadan yürür idi. Memleketin halkı, onun kemâlini idrâk etmediklerinden, o adamla eğlenirlerdi. Ensesine tokat vurur, gülerlerdi. O zât, "*Ey Ömer! haydi namâzı kılalım.*" dedi, kıldık. Yeşil ve azîmü'l-halka bir kuş geldi. Birçok sâir yeşil kuşlar onu ta'kîb etti. Cümlesi tesbîh ederek cenâzenin etrâfında uçuştular. Büyük kuş, tabutu yuttu. Kuşlar birbirine karışarak, hepsi semâya yükseldiler. İbn-i Fârız böyle naklediyor.

(İbn-i Fârız'ın) **Dîvân**'ı ve bâ-husûs **Kasîde-i Tâiyye**'si pek meşhûrdur. **Kasîde-i Elfiyye** ve **Kasîde-i Mîmiyye** ve **Kasîde-i Râiyye**'si üzerine çok şerhler yazılmıştır.

Kasîde-i Tâiyye'si 750 beyittir. Seyr ü sülûku ve ahvâl-i meşâyıhı ve zevkıyyât-ı hakîkatı müş'irdir. İbn-i Fârız nakl eder ki:

"**Kasîde-i Tâiyye**'yi yazdım ve ekser cezbe vü hâl istîlâsında sânih olurdu. Bir gün, Rasülu'llâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretlerini müşâhede devletine nâil oldum; (يا عمر ما سميت قصيدتك؟)[107] suâline,"*Yâ Râsûla'llâh!* ***Levâyıhu'l-Cinân***" ma'rûzâtında bulundum. "***Nazmü's-Sülûk*** *koy*" buyurdular."

/165/ Bu kasîde-i latîfe, şiir nokta-i nazarından değil, hakîkat nokta-i nazarından pek mühimdir. Hz. Sadreddîn-i Konevî, Kur'ân gibi, her mecliste bir beyit okurlardı. Halîfesi Şemseddîn-i Eykî de derdi ki: "*Sûfiyyûna, bunu ezberlemek farzdır.*"

105. "Efendim! Buyrun binin." (H)
106. "Ey Ömer! Kâhire'ye gel. Vefâtımda hâzır bulun." (H)
107. "Ey Ömer! Kasîdene ne ad verdin?" (H)

İşte bu emre ittibâen, uşşâk-ı cemâl, bunu ezbere alırlardı. Hâce-i irfânım, Es'ad Dede dahi ezberlemiş idi. Sûriye ve Mısır'da, uşşâk, cümleten, bunu hâfızalarında saklarlar.

Kasîde-i Tâiyye üzerine, şârih-i Mesnevî, İsmâîl Rusûhî-i Ankaravî hazretlerinin bir şerh-i latîfi vardır. Bâyezîd'de, Kütübhâne-i Umûmî'de ve Fâtih'te Millet Kütübhânesi'nde mevcûddur. Türkçedir, gayr-i matbû'dur.

Dîvân-ı şerîfi matbû'dur, yüz sahîfe kadardır. Kasîde tarzında söylenmiştir.

Şeyh Saîd-i Fergânî'nin, **Tâiyye** üzerine, biri Arapça, dîgeri Fârisîce iki şerhi olduğu gibi; İmâm Yâfiî ve Şeyh Şihâbeddîn-i Sühreverdî ve Hz. Muhyiddîn-i Arabî, İbn-i Fârız'ı meddâhdır. Şeyh Reşîd b. Gâlib'in şerhi matbû'dur. Zevzenî ve Şeyh Hasan-ı Bûrînî tarafından yazılan şerhler, Koca Râgıb Paşa Kütübhânesi'nde, Edebiyyât faslında, 1129 ve 1130 numaralarda mukayyeddir.

Mevlânâ Abdurrahmân-ı Câmî'nin de bir şerhi olduğu gibi, Abdülganiyy-i Nablusî ve Abdürrezzâk-ı Kâşânî'nin de ve Şeyh Abdullâh Salâhî ile Nâzım Paşa'nın şerhleri de eyâdî-i i'tibârdadır. Nâzım Paşa'nın, Elfiyye ve Mîmiyye ve Râiyye şerhleri 1328/(1910)'de, İstanbul'da basılmıştır.

Es'ad Dede merhûmun, **Tâiyye**'den elli üç beyiti üzerine gayr-i matbû' şerhi vardır.

Azîzinin irtihâliyle Mısır'da, Câmiü'l-Ezher'de, salât ü ibâdetle meşgûl olup, ekâbirin sohbetine asla iltifât etmez ve belki kendilerinden kaçar ve kimseden bir şey istemezdi. Ulûm-ı dîniyye ve hakîkat-ı tasavvufiyyede bir bahr-ı ummân idi. Ba'zı garâib ahvâl ve kerâmât ü makâmâtı meşhûrdur. Kemâlât-ı ma'neviyyeye dâir eş'ârı ve kasâidi gâyet fasîh ve belîğ olup, Mısır'da ve Sûriye'de ziyâde mu'teber ve meşhûrdur.

Şeyh Burhâneddîn İbrâhîm el-Ca'berî, Hz. Şeyh'in mazhar-ı kemâli olan a'zam-ı bahtiyârândandır. **Nefehât**'ta, Hz. Câmî yazıyor:

Ma'nevî bir himmetle, Mısır'a, Hz. İbnü'l-Fârız'a yetişti. Hazret, hâl-i ihtizârda imiş. Cenâb-ı Ömer buyurmuş ki: "Ya İbrâhîm, **/166/** Cenâb-ı Râbiatü'l-Adeviyye ne güzel söylemiş:

وعزتك ما عبدتك خوفا من نارك ولا رغبةً في جنتك بل كرامة لوجهك الكريم ومحبة فيك .[108]

Bunu söyledikten sonra gülmüşler, selâm verip vedâ etmişler; (يا عمر فما تروم؟)[109] diye sormuşlar;

---

108. "İzzetin hakkı için, nârının korkusundan veya cennetine olan rağbetten dolayı sana ibâdet etmedim. Belki yüce rızân ve sana olan muhabbetimden dolayı ibâdet ediyorum." (H)

109. "Ne dilersin.?" (H)

اروم وقد طال المدى منك نظر
وكم من دماء دون مرماي طلت

Rûz u şeb kan ağlamakdan dayre oldu gözlerim
Demleridir rûşen it gel hânemi ey Nûr-ı çeşm

diye cevâb vermiş. "*Yâ İbrâhîm, otur!*" diye emr ile, gözlerini açıp, "*Beşâret olsun sana ki, Hak teâlânın velîleri zümresindensin.*" buyurdu. Hâlât-ı acîbe zâhir oldu, rengi tagayyür etti.

ان كان منزلتي في الحب عندكم
أمنية ظفرت روحي بها زمنا
فاقد رأيت فقد ضيعت أيامي
اليوم أحسبها أضغاث أحلامي[110]

buyurup irtihâl etti ve bana vereceğini verdi. İrtihâli şayi' oldu. Evliyâu'llâh'dan cemâat-ı kesîre geldi. Böyle bir kalabalık görmedim. Muhakkak bildim ki, irtihâlinde maksûdunu verdiler, murâdını hâsıl ettiler. Hz. Rasûlu'llâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin rûh-ı mukaddesleri hâzır oldu. Ervâh-ı enbiyâ vü evliyâ mevcûd idi. Rûh-ı mukaddes imâm oldu, namazını kıldılar. Ben her tâife ile namâzını kıldım. Kesret-i izdihâmdan defni gurûba kadar taahhur etti. Kimsede bir söz söylemeğe tâkat kalmamıştı. Defn olunan yer o, Pîr Bakkâl'ın cenâzesinin olduğu yer idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve nefeana'llâhu bi-berekâtihî ve füyûzâtihi ve şefâatihi ve himmetihî ve keremihî. Âmin.*)

Hz. Gavs-ı A'zam Abdülkâdir-i Geylânî ma'nen zuhûr ile[111], İbrâhîm el-Ca'berî'ye görünüp,

أنا بلبل الأفراح أملأ دوحها
طربا وفي العليا باز الاشهب

Bir bülbül-i mesrûrum nağmemle dolu gül-zâr
*Pervâz urur üstünde sayd içün şâhin**

buyurdu.

* * *

110. "Eğer benim, sizin yanınızdaki sevgide bir değerim yoksa, anladım ki bütün günlerimi boşa harcamışım.
Bir zamânlar rûhumun elde ettiği ümitler, bugün bir yığın karışık düşlerden ibârettir zannındayım." (H)

111. Hz. Gavs'ın irtihâli 561/(1166)'dır. İbn-i Fârız'in velâdetinden evveldir. Rûhâniyyetleri maksûddur.

Düşünmeli ki, ne saltanatlı, ne büyük bir zât idi. Rûh-ı İbni'l-Fârız'a, el-Fâtiha.

İbn-i Fârız kuluna bizleri bahş it yâ Rab
Levha-ı kalbimize aşkını nakş it yâ Rab

Medhiyye-i âcizânem:

Kıl şefâat bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız
Kıl inâyet bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız

Okurum menkabeni âşık-ı aşkın oldum
Kıl zuhûrat bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız

Ne büyüksün ne kadar sâhib-i pür-şân ü şeref
Kıl sahâbet bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız

Aşk-ı cânan ile sırr-ı defter-i uşşâk olduk
Kıl velâyet bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız

Bütün erbâb-ı velâyet sana hayrân oldu
Kıl selâmet bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız

Aşk-ı Hak aşkına redd itme kapından nûrum
Kıl himâyet bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız

Aczime bakmayarak aşk ile **Vassâf** *oldum*
Kıl beşâret bana yâ Hazret-i İbni'l-Fârız

Medhiyye-i şâh-ı velâyet (*Radıya'llâhu anh*):

Ser-halka-i cem'iyyet-i ebrâr Ali'dir
Derd ehline dermân-ı vefâ-dâr Ali'dir
Sultân-ı selâtîn-i kerem-kâr Ali'dir
İklîm-i velâyetde cihân-dâr Ali'dir
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

Bir nice zamân cûy-ı revân eyledi yaşım
Düşdüm haremi gûşesine bitdi savaşım
Saldım eşiği taşına bin cân ile başım
Başımla eşiğinde ânın bir kara taşım
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

Geçdim dem-i la'lî ile sahbâ vü sebûdan
Zülfü hevesiyle çözülüp bend-i gulûdan
Çıkdım hele gayrilere kayd-ı tek u pûdan
Girdim harem-i hâss-ı Hudâ'ya o kapudan
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

Bu dâire-i atlas-ı ekvân Muhammed
Nüh tâk-ı serâ-perde-i eyvân Muhammed
Bûbekr u Ömer Hazret-i Osmân Muhammed
Her birleri bir kıdve-i erkân Muhammed
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

Bünyâd-ı harem-gâhı nihân-hâne-i vahdet
Manzûr-ı reh-i rûzeni pâlîz-i nübüvvet
Bir avm-i çemen-sâ-yı hep esrâr-ı hüviyyet
Derbânları sâdât-ı emîrân-ı fütüvvet
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

Bülbülleri bî-savt u hurûf itmede âvâz
Gül-goncaları câm-ı şehâdet ile hem-râz
Pervânesidir şem'ine Cibrîl-i sebük-bâz
Sükkânı bütün Veysi vü Yahyâ ile dem-sâz
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

Şemşîr-i kavis-tâbı salup sâye zemîne
Hem himmet-i bâzûsu veted arş-ı berrîne
Miftâh-ı ulûmu hecedir habl-i metîne
Genc-i haremi dâr-ı emân dîn-i mübîne
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

Ol nûr-ı celîden biliriz .....
Ol güfte-i mutalsımla bulunmakda .....
Ger vâkıf isen sen de eyâ **Nûrî**-*i şeydâ*
Ashâbına meftûhdur ol bâb-ı muallâ
Dervâze-i gencîne-i esrâr Ali'dir
Mahbûb-ı Hudâ Hazretine yâr Ali'dir

AHMED er-RUFÂÎ

/167/ Şeyh Hayrullâh Tâceddîn-i Rufâî'nin medhiyyesi:

Hazret-i Gavs-ı Rufâî zübde-i âl-i Rasûl
Meslek-i zî-şânına hâdim olan pür-nûr olur
Şedd olup bağla belin erkân-ı pîre **Tâciyâ**
Hürmetine ceddinin cürmün senin mağfûr olur

Silsile-i tarîkat-ı aliyyeleri ber-vech-i âtîdir:

Serdâr-ı evliyâ vü asfıyâ Hz. İmâm Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*)
Hz. Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb el-A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Dâvûd-ı Tâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ma'rûf-ı Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Seriyyu's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Seyyidü't-tâife Hz. Cüneyd-i Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Bekr eş-Şiblî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ali el-Acemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Aliyy-i Rûdbârî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)[112]

---

112. Şeyh Aliyy-i Rûdbârî Hazretleri'nin ism-i şerîfi Ahmed b. Muhammed b. Kasım b. Mansûr'dur. Künyeleri Ebû Ali, lakabları Şemseddîn'dir. Vezir-zâdelerden idi. Nesebi Kisrâ'ya yetişir.

Reh-revân içre buldu şân-ı celî
Ya'nî ibnü'l-vezîr Şeyh Ebû Alî

Şeyh Ebû Ali, Gulâm b. Tevkân (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Fazl-ı Bağdâdî b. Kâmih (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Aliyyü'l-Kârî el-Vâsıtî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Cenâb-ı Pîr-i dest-gir Ebû'l-alemeyn Seyyid Ahmed er-Rufâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/168/ Velâdetleri: 512/(1118)
Müddet-i ömrleri: 66
İrtihâlleri: 578/(1182)

Ey milket-i velâyete sultân-ı râyegân
Ey mürşid-i müsellem ü mümtâz-ı bî-gümân

Her kime bâd-ı himmetin olursa ger vezân
Bî-iştibâh olur iki âlemde kâm-rân

*Yâ Seyyid Ahmede'r-Rufâî vü pîr-i sâlikân**
Yâ Hazret-i Ebu'l-alemeyn el-amân amân

Ârif-i esrâr-ı Kitâb-ı mübîn, nûr-ı dîde-i ehl-i yakîn eş-şeyhu'l-akdem ve'l-imâmü'l-ekrem seyyidinâ ve mevlânâ, şeyhu'l-kebîr es-Seyyid Ahmed er-Rufâî hazretleri, hicretin 512/(1118) senesinde, Irak'ta Vâsıt şehrinde, Ümmü Abîde karyesinde zîver-bahş-ı mehd-i şuhûd olmuşlardır ki, "Beşîr" (بشير) ve "nûr-ı nûr" (نور نور) târîhlerine delâlet etmektedir.

Karye-i mezkûrede, seyyidinâ Şeyh Seyyid Yahyâ hazretlerinin hâne-i saâdetlerinde, şeyhu'l-kurrâ ve'l-muhaddisîn Seyyid Ali Ebu'l-Hasan b. Yahyâ el-Mekkî hazretlerinin sulb-i pâkinden, kadem-nihâde-i âlem-i vücûd olmuşlar idi.

Aktâb-ı erbaadan olup, peder cihetinden neseb-i şerîfleri ber-vech-i âtîdir:

Seyyidinâ es-Seyyid Ali Ebu'l-Hasan b. es-Seyyid Yahyâ el-Mağribî b. es-Seyyid Sâbit b. es-Seyyid Aliyyü'l-Hâzim b. es-Seyyid Ahmed el-Murtezâ b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Ebu'l-Mekârim-i Rufâa el-Hasan el-Mekkî b. es-Seyyid el-Mehdî b. es-Sey-

---

Sebeb-i inâbetleri şudur ki:
Bir gün Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî, Bağdâd'da, Câmi'-i Kebir'de va'z ederken ve nice türlü rumûzât beyân eylerken, fukarâdan birine, (اسمع يا هذا) *"Ey şu! Dinle!"* der. Ebû Ali de orada olduğundan, hitâbı kendisine sanıp şeyhin sözünden hisse alarak ayağa kalkar. Hemen bey'at ve inâbet edip, tarîkata sülûk eder. Terbiyesi, Hz. Cüneyd'dendir. Âlim, fakîh, müfessir ve muhaddis idi. İlm-i kelâm ve eş'ârda edîb, keşf-i müşkilâtla habîb, derdli âşıklara tabîb idi.

yid Muhammed Ebû'l-Kâsım b. es-Seyyid el-Hasan b. es-Seyyid el-Hüseyn er-Radî b. es-Seyyid Ahmed el-Ekber b. es-Seyyid Mûsâ el-Mesânî b. es-Seyyid el-İmâm İbrâhîm el-Mürtezâ b. el-İmâm Mûsâ el-Kâzım b. el-İmâm Ca'fer es-Sâdık b. el-İmâm Muhammed el-Bâkır b. el-İmâm Zeynelâbidîn Ali b. el-İmâm el-Hüseyn es-Sıbt b. Emîri'l-Mü'minîn ve ya'sûbü'l-muvahhidîn Cenâb-ı Ali el-Mürtazâ (*kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*)

Vâlide-i muhteremeleri ile cedde-i mufahhamları cihetinden ve cedd-i emcedleri Basra nakîbi Seyyid Yahyâ-yı Rufâî'nin vâlide-i mükerremeleri ile pederlerinin dördüncü cedd-i mümeccedlerinin vâlide-i azîzeleri cihetinden olan neseb-i atharlarının zikriyle dahi teberrük olunur:

Pîr-i dest-gîr Seyyid Ahmed el-Kebîr er-Rûfâî'nin vâlide-i şerîfeleri, beyne'l-evlîyâ **/169/** "Bâzu'l-eşheb ve Tiryâkü'l-mücerreb" denilmekle müteârif olan şeyhu't-tavâif Mansûr ez-Zâhide'r-Rabbânî hazretlerinin hemşîreleri, veliyyetu'llâh Ümmü'l-Fazl Fâtımetü'l-Ensâriyye bt. eş-Şeyh Yahyâ el-Kebîr b. el-İmâm es-Sûfî Muhammed b. Ebû Bekri'l-Vâsıtî b. Mûsâ b. Muhammed b. Mansûr b. Hâlid b. Zeyd b. Eyyûb b. Hâlid Ebû Eyyûb b. Zeydi'l-Ensâri en-Neccârî es-Sahâbî.

Peder-i âli-kadri Seyyid Ebû Hasan-ı Ali'nin vâlide-i mübeccelesi, ulemâi'l-ensârînin vâlide-i saîdesi ise, Seyyide Râbia bt. es-Seyyid Abdullâh et-Tâhir b. es-Seyyid Ebî Ali Sâlim b. es-Seyyid Ebû Ya'lâ b. es-Seyyid Ebu'l-Berekât Muhammed b. es-Seyyid Ebu'l-Feth Muhammed b. es-Seyyid Muhammed el-Eşter b. es-Seyyid Ubeydullâh es-Sâlis b. es-Seyyid Abdullah es-sânî b. es-Seyyid Aliyyi's-Sâlih b. es-Seyyid Ubeydullâh el-A'rec b. es-Seyyid el-Hüseyn el-asgar b. el-İmâm Zeynelâbidîn Ali b. El İmâm el-Hüseyn sıbtu'n-Nebî.

Cedd-i kerîmleri: Seyyid Yahyâ er-Rufâi'nin vâlide-i âliyesi de, Âmine bt. Yahyâ el-Ukaylî b. en-Nâsır li-dîni'llâh Ali b. Ahmed b. Meymûn b. Ahmed b. Ali b. Abdullâh b. Ömer b. İdrîs b. İdrîsi'l-ekber b. Abdullâh el-Mahz b. el-Hasani'l-Müsennâ b. es-Seyyid el-İmâm el-Hasan sıbtu'n-Nebî.

Seyyid Yahyâ er-Rufâî'nin babası Seyyid Sâbit b. Hâzim'in ceddi Ahmed b. Rufâati'l-Hasan el-Mekkî b. es-Seyyid Ahmed el-Mehdî el-Hüseynî'nin vâlide-i halîmesi ise, Şerîfe Benhâ bt. Ahmed b. Ali b. Abdu'llâh b. Ömer b. İdrîsi'l-asğar b. İdrîsi'l-ekber b. Abdullâh el-Mahz b. el-Hasan el-Müsennâ b. el-İmâm Hasan sıbtu'n-Nebî (*aleyhi's-selâm*) olup, cenâb-ı pîr-i vâcibi't-tevkîrin li-ümmin cedd-i mükerremleri olan Yahyâ en-Neccârî el-Ensârî'nin vâlide-i aliyyeleri de Âliye bt. el-Hasan el-Lâyıh b. Muhammed b. Yahyâ b. el-Hüseyin b. el-Kâsım Ebû Muhammed er-Resî b. İbrâhîm-i Tabataba b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Gamr b. el-Hasan el-Müsennâ b. el-İmâm el-Hasan sıbtu'n-Nebî (*Rıdvânu'llâhi teâlâ aleyhim ecmaîn*).

İmâm Rufâî hazretlerinin neseb-i şerîfleri bir cihetten Sıddîk-ı A'zam (*radıya'llâhu anh*) efendimize müntehî olur: Ecdâd-ı izâmlarından İmâm Ca'fer es-Sâdık'ın vâlideleri Ümmü Ferve bt. Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekr b. Ebû Kuhâfe (*radıya'llâhu anhumâ*)'nin duhter-i sa'd-ahteri ve Ümmü **/170/** Ferve'nin vâlidesi Esmâ dahi Abdurrahmân b. Ebûbekir b. Kuhâfe'nin kerîme-i mübeccelesidir.

Hz. Ahmed er-Rufâî efendimiz daha sabî iken pederleri irtihâl eylediğinden, dayıları, ecille-i ricâl-i asrdan Şeyh Mansûr-ı Betâyihî, fermân-ı peygamberîye imtisâlen idâresini der-uhde edip, hizmetten bir an gâfil olmamıştır. Nasıl gâfil olabilirler idi ki, Hz. Seyyid'in velâdetlerinden kırk gün evvel, Nebîyy-i Mükerrem efendimiz, rü'yâsında, "*Ey Mansûr! Seni tebşîr ederim ki, kırk gün sonra Cenâb-ı Hak hemşîrenize Ahmed er-Rûfâî isminde bir evlâd verecektir. Ben reîsü'l-enbiyâ olduğum gibi, o da reîsü'l-evliyâdır. Zamân-ı terbiyeti hulûl ettiği vakit, onu, Şeyh Aliyyü'l-Kârî el-Vâsıtî'ye götürüp teslîm eyle; terbiyesine mukayyed olsun. Çünkü nezd-i ilâhîde pek azîzdir. Sakın gaflet etmeyesin.*" diye fermân buyurmuş ve fi'l-vâki', kırk gün sonra Seyyid Ahmed er-Rufâî gehvâre-pîrâ-yı vücûd olmuştur.

Şeyh Mansûr hazretlerinin taht-ı idâresine aldığı hemşîre-zâdesinin emr-i terbiyetine külliyetle müteveccih olarak ulûm-ı şer'iyye vü tasavvufiyyeyi tedrîs ü ta'lîm ve hırka-i tarîkatı ilbâs ile ber-mûcib-i emr-i âlî-i nebevî Şeyh ibni'l-Kârî Ebu'l-Fâzl Ali el-Vâsıtî'ye teslîm eylemiştir.

Hz. Ahmed er-Rufâî ilm-i fıkhı ba'de't-telâkkî müşârünileyhe intisâb etmiş ve bir müddet sonra hilâfet alarak, şeyhi hâl-i hayâtında seccâde-i irşâda oturtmuştur. Dervîşlerine hitâben, "*Seyyid Ahmed er-Rufâî'den ahz-ı yed ile tecdîd-i bey'at edin. Eğer fermân-ı Nebevîye imtisâl-i sırrı olmasaydı ben dahi bey'at ederdim.*" sûretinde, "*Ben onun şeyhi isem de, hakîkatte o benim şeyhimdir.*" dediler.

Şeyh Aliyyü'bnü'l-Kârî hazretlerinin, dervîşlerine hitâben vâki' olan emr u irâdelerini, muhaddisîn-i kirâmdan Şeyh İzzeddîn Ahmed el-Fârûsî hazretlerinin, **Nefha** ismiyle mevsûm olan kitâbında sâlifü'z-zikr Şeyh Mansûr el-Batâyihî hazretlerinin kerîme-zâdesi Şeyh Bedr hazretlerinden rivâyet edildiği hikâye-i mevsûka dahi te'yîd eder:

Şeyh Bedr **/171/** demiştir ki:

"Ben bir gün, vâlidemin pederi Şeyh Mansûr'un meclis-i va'zında bulundum idi. Dersin hitâmında, "*Âh, eğer Şeyh efendimiz hazretleri çırçıplak soyunsa da, ben de elbisemi çıkarup cism-i nizârımı onun vücûd-ı mübârekine sürsem.*" diye hâtırımdan geçirdim. Ben bu fikirde iken Hz. Şeyh, "*Ey Bedir! Elbiseni çıkar da gel.*" diye hitâb etmesiyle, hemen soyunup koştum. Savt-ı bülend ile bağırıp, bana öyle bir şamar vurdu ki, sadme-i darbeden kendileri de, ben de bir tarafa düştük. Aklım başıma geldiği sırada Hz.

Şeyh, "*Evet, evet.*" demekte idi. Biraz sonra o dahi ayılıp, beni çağırdı. Ağlayarak gittim. "*Niçün ağlıyorsun?*" diye vâki' olan bir suâline, "*Nasıl ağlamayım ki, bana bir şamar vurup yere düşürdün.*" deyince, "*Oğlum elbiseni soyun da gel diye, seni çağırdığım sırada gayret-i ilâhîyye zuhûr etmiş ve sana doğru taraf-ı gaybtan bir ok atılmış idi. Sana vurduğum şamarla, seni okun isâbetinden kurtarıp, onu kendim telakkî ettim.*" cevâbını aldım ve bu cevâbtan iktibâs-ı nûr cür'et ederek, hemen kendini kucaklayıp, esnâ-yı gaşyinde, "*Evet, evet.*" demesinin hikmetini sordum. Makâm-ı cevâbta, "Her zamân yanımıza gelen hemşîre-zâdem Seyyid Ahmed'i bilirsin ya. Bu çocuğun, benim hiç bilmediğim ve görmediğim bir makâma vâsıl olarak beni geçmiş olduğunu görüp kıskanmış idim. O anda, kalbime, "*Ey Mansûr! Edebini takın, Ahmed bizim sevdiğimizdir, kendisini istediğimiz vechle gavâmız-ı gaybiyyeye muttali' ederiz. Kendisi, nâib-i devlet-i Muhammediyye, arûs-ı memleket-i Mustafaviyye, şeyh-i ümmet-i Muhammediyye'dir. Senin de şeyhindir. Buna "evet" demelisin.*" diye bir nidâ-yı hâtifî geldi. "*Mülkümüzde istediğimiz gibi ederiz.*" denildi. Cevâb olarak, "*Evet, evet.*" dedim idi. Senin işittiğin "evet"ler bunlardır. Seyyid Ahmed, hilkaten benim şeyhimdir. Ben de hırka ile onun şeyhiyim, dediler.

Merviyyât-ı mütevâtiredendir ki: Veliyy-i kebîr Şeyh Zeyd b. Abdullâh et-Gaydâkî el-Hâşimî, Mefhar-ı mevcûdat efendimiz hazretlerini rü'yâsında görüp **/172/** "*Yâ Rasûla'llâh! Bu asırda en büyük şeyh kimdir ve hangi kavimdendir.*" suâlini îrad ile, '*Ey Zeyd! Akrabâlarından Ahmed er-Rufâî'dir.*" cevâbını ahz eylemiştir."

Tiryâkü'l-Muhibbîn sâhibi Takiyyüddîn el-Vâsıtî menkûlâtındandır ki:

"Seyyid Ahmed er-Rufâi'yi bir def'a Batâyıh'da, bir çok dervîşler arasında, kemâl-i ihtişâm ile görüp, bu hâlini inkâr eyleyen Şeyh Ebû Muhammed el-Kavsî'ye, önce Rasûl-i muhterem efendimiz, âlem-i menâmda Nûrbahş-ı zuhûr olup seyyid-i müşârünileyh hakkında îrâd-ı sitâyiş ü senâdan sonra, bana hitâben, "*Oğlum! Seyyid Ahmed er-Rufâî ilm-i hakîkattir. Mürîdlerini makâlden ziyâde hâliyle terbiye eder. Her kim onu severse, beni de sever. Her kim ona eziyet ederse, tahkîk bana eziyet etmiş olur.*" buyurdular. Titreyerek uyanıp, o pîr-i vâcibü't-tevkîrin bulunduğu mahalle gittim. Vaktâki beni gördüler, tebessüm buyurup, "*Racü'l-i kâmil, mürîdlerini makâlden ziyâde hâliyle terbiye eder.*" dediler."

Kitâbü'ş-Şecere müellifi İbrâhîm el-Kârzûnî derler ki:

"Seyyid Ahmed er-Rufâî'nin asrında bulunan kibâr-ı evliyâ, Hz. Peygamber'i rü'yâda görmüşler, ricâl-i asrın kâffesi huzûr-ı saâdetlerinde mevcûd imiş. Sultânü'l-enbiyâ efendimiz bunlara hitâben: "*Seyyid Ahmed İbnü's-Seyyid Ebi'l-Hasan er-Rufâî, bu ümmetin şeyhi ve umûm evliyâu'llâh'ın seyyididir. Yâ Rab! Benim ona muhabbetim vardır. Sen de ona muhabbet eyle.*" buyurmuşlar."

Kılmış Cenâb-ı Hâllâk yâ Ahmed er-Rufâî
Bâbın melâz-ı uşşâk yâ Ahmed er-Rufâî

Bedr-i şeb-i rızâsın (ey) hurşid-âsumânsın
Sâlâr-ı evliyâsın yâ Ahmed er-Rufâî

Sensin cihân-ı esrâr olmuş yüzünde der-kâr
Envâr-ı vech-i Kerrâr yâ Ahmed er-Rufâî

Sen sırrısın Ali'nin âlîsi kümmelînin
Memdûhu her velînin yâ Ahmed er-Rufâî

Zâtın dür-i Necef'dir mişkât bu keşifdir
Müstecmi'-i şerefdir yâ Ahmed er-Rufâî

Mahkûmun olmuş âteş olmaz derinde serkeş
Kâbil midir sana eş Yâ Ahmed er-Rufâî

Olmuşdur âsitânın mihrâbı ârifânın
Ma'lûmudur cihânın ya Ahmed er-Rufâî

Aşkınla bî-karârım meslûb-ı ihtiyârım
Bîmâr u bî-medârım yâ Ahmed er-Rufâî

Derdin devâ-yı dildir cânımla muttasıldır
Hem feyz müştemildir yâ Ahmed er-Rufâî

Âciz kulun be-gâyet senden umar inâyet
Kıl mazhar-ı şefâat yâ Ahmed er-Rufâî

/173/ Şeyh Muhammed el-Basrî hazretleri buyurmuşlardır ki:

"Biz, Seyyid Ahmed er-Rufâî'den gayri evliyâ-yı asrın makâmlarını idrâk ile seyr ü sülûklarındaki müntehâlarını öğrendik. Hâlbuki Hz. Seyyid'in müntehâ-yı seyrini bilmek kâbil değildir. Ricâl-i asrın nokta-i teveccühleri, ale'l-umûm ma'lûmdur. Herhangisi onun rütbesine irtikâ eylediğini iddiâ ederse, onu tekzîb edin. Ey ihvân! Onun nerelere irtikâ eylediği bilinmez. Çünkü alâik-ı beşeriyye ve avâik-ı nefsâniyyeden ta'rîf ü tavsîf olunmayacak bir hâlde insilâh etmişdir. Zamânımızda, şarkdan

garba kadar rûy-ı zemînde ne kadar evliyâu'llâh var ise, büyük küçük, bunların kâffesi, Ahmed er-Rufâî'den ahz ü istimdâd ve o da hücre-i muattaradan istifâza ile imdâd eyler. Onun mevârid-i imdâdâtı dâmen-i kıyâmete değin gayr-i münkatı' ve bu hâl, hussâd u ehl-i inkâra rağmen zürriyyât-ı kirâmında dahi carî vü müteselsildir. Allâh ta'âlâ her istediğini işler."

Tiryâku'l-Muhibbîn münderecâtındandır ki:

"Kutb-ı a'zam Hz. Abdulkâdir-i Geylânî (*kuddise sırruhu'r-rabbânî*) efendimiz buyurmuşlardır: Eyyâm-ı seyâhatimde Ümm-i Ubeyde'ye uğramış ve açlıktan fenâ bir hâle gelmiş idim. Nâ-gâh, esmeru'l-levn, münevverü'l-vech, hüsnü'l-manzar bir racül zâhir oldu. Bir elinde iki ekmek, dîgerinde bir kadeh süt var idi. Yanıma gelip, "*Buyurun*" diye teklîf-i tenâvül ve ba'de'l-ekl bir sâat kadar tekellüm edip avdet eyledi. Her ne söylediyse hepsini anladım. Bir sene sonra yine Ümmi Ubeyde'ye gitmiştim. Bu zât-ı kudsî-simât ke-mâ fi's-sâbık ekmek ve süt, getirip beni it'âm ve bir sâat kadar idâre-i kelâm ederek mutasarrıf oldu. Bu def'aki sözleri dahi hakâyık-ı dekâyıkdan idi. Ertesi yıl yine gittim. Yine o zât-ı mübârekin, getirdiği ekmekle sütü tenâvül ettim. Bir sâat kadar konuştum. İhsân-ı ilâhî olan fazl u kemâline mütehayyir oldum. Kutb-ı müşârünileyhe, "*Bu sözlerinin ma'nâsı nedir ve o zât kimdir?*" denildikte, "*O zât Seyyid Ahmed er-Rufâî'dir. İlk sene benim hâlimden ve bulunduğum makâmdan ve ikinci sene hâl-i sülûk ü temkînden, üçüncü sene de /174/ kendi hâl ve makâmından bahs eylediler.*" cevâbını vermişlerdir."

Bir cemâat, şeyh Ebu'l-Münzir hazretlerinden, "*Bu asırda evliyâu'llâh'ın büyükleri kimlerdir?*" diye sordu. "*Muhammed b. Abdu'l-Basrî ile Seyyid Ahmed er-Rufâî'dir.*" cevâbını almışlar ve "*Bunların hangisi azîmü'l-kadrdir?*" diye suâl etmelerine de, "*Seyyid Ahmed er-Rufâî'dir. Bu zât kutbu'l-aktab fi'l-arz idi. Sonra kutbu'l-aktab fi's-semavât oldular. Ba'dehû, semavâtta dahi tasarrufa başladılar. Ondan sonra nerelere vâsıl olduklarını bilemem. Biz, eğerçi Hz. Seyyid'in cihet-i seyrini bilirsek de, müntehâ-yı makâmını bilemeyiz.*" cevâbını vermişlerdir.

Olur hurşîd-i feyzin ile her gün irtifâı
Sana bende olan yâ Hazret-i Ahmed Rufâî

Hz. Ahmed-i Rufâî'nin menâkıbını hâvî, **Ümmü'l-Berâhîn** nâm eser-i mühim, İstanbul'da Vefâ kurbunda Şehîd Ali Paşa Kütübhânesi 1123 numarada mevcûddur. Pek mühim bir eser olup, bunun mütâlaasını hâssaten tavsiye ederim.

Cenâb-ı Melikü'l-Mennân, bu zât-ı âli-kadre niam-ı celîle ve ahvâl-i hâriku'l-âde inâyet ve ihsân buyurmuştur. Bir def'a havâss-ı mürîdânından biri dûzahdan ne-

cât için fermân niyâz ve Hz. Şeyh'e râbıta ile duâ eyledikte, semâdan bir beyâz kağıd düşmüş. Kağıdı Hz. Şeyh'in huzûruna getirdiklerinde, daha ifâde-i keyfiyyet olunmaksızın, hemen Hz. Şeyh secdeye kapanıp, (الحمد لله الذي أراني عتق أصحابي من النار في الدنيا قبل الاخرة)[113] buyurmuşlardır.

Hakîkat râhına bürhân
Rufâî Seyyid Ahmed'dir
Kerâmet bahrine ummân
Rufâî Seyyid Ahmed'dir

Ana vir gönlünü ey cân
Dilersen olmağa insân
Velâyet tahtına sultân
Rufâî Seyyid Ahmed'dir

Ana dervîş olan âdem
Tarîkatle olur hâtem
Muhakkak kutb-ı dû-âlem
Rufâî Seyyid Ahmed'dir

Tutup makhûr iden mârı
Gülistân eyleyen nârı
Bilâ-şek nesl-i Kerrâr'ı
Rufâî Seyyid Ahmed'dir

***Kabûlî**'yi iden çâker*
Visâl-i kurba hâhiş-ker
Kamu uşşâka ser-asker
Rufâî Seyyid Ahmed'dir

/175/ İmâm İbrâhîm el-Kârzûnî hazretlerinden rivâyet-i uhrâ ile menkûldür: Ricâlu'llâh'dan biri, âlem-i menâmda, kendini huzûr-ı pür-nûr-ı Hz. Risâlet-penâhîde görüp, "*es-Seyyid Ahmed er-Rufâi'yi ben severim, Mevlâ da sevsin. Bugünkü günde, seyyidü'l-ârifin ve şefiû'l-ümmedir.*" kelimât-ı celîlesini lisân-ı mü'ciz-beyân-ı nebevîden işitmiştir.

113. "Âhiretten önce, daha dünyâda iken, sohbet arkadaşlarımın cehennemden hâlâslarını bana gösteren Allâh'a hamdolsun." (H)

Mezkûr kitâbda, müellif-i muhteremi, "*İmâm Rufâî, sultân-ı vaktdır ve asrında seyyidü'l-evliyâdır buyurup, menâkıb-ı ekâbîr-i ümmete dâir bunca te'lîfât mütâlaa ettim, sahâbe-i kirâm ile, eimme-i âl-i nebevî hazarâtından sonra tabakât-ı evliyâda, İmâm Rufâî'ye müsâvî bir kimse görmedim. Ahlâk-ı Mustafaviyyede ve kemâl-i temkînde ol mertebede kemâle resîde olmuş bir kimse bilmiyorum.*" demiştir.

Hz. Pîr-i dest-gir şâfiiyyü'l-mezheb idi. Fıkh-ı Şâfiî'de yed-i tûlâsı vardı.

Mecâlis-i İmâm Rufâî nâm eserde, "*Tarîkat-ı aliyyelerinin ba'zı dervîşânında, âteşin hâssiyyet-i ihrâkiyyesini izâle etmek, yılan ve akreb gibi, bi't-tab' fıtratında incitmek olan hayvânâtın muktezâ-yı tabîatlarını tahvîl eylemek, âlet-i cârihanın kesişini te'sîrsiz bırakıp, kimseye dahi zarar vermemek, zehr-i helâhil olsa te'sîr etmemek misillü, el-yevm nasıl hârikât meşhûr oluyor ise, ilm ü maârifte fâikul-akrân olduğuna delâlet eyleyen müellefâtı da görülüyor ki, bu âsâr-ı celîle ve havârık-ı celiyye nazar-ı insâfa alınıp takdîr olunursa ve terk-i inâd ve mükâbere edilirse, eâzım-ı ulemâ-yı târîhden ve kümmelîn-i sâlihînden Muhammed b. Ebker el-Mevsilî, târîhinde beyân ettiği üzere, pîr-i müşârünileyhin zamân-ı hayâtında hânkâh-ı şerîfi ulemâ-yı dîn için medrese olduğu gibi, zümre-i sâlikîn için riyâzethâne olarak, kendileri de ricâl-i irfân için bir rehber-i bî-misâl olduğu teslîm olunur.*" diye yazılmıştır.

Müverrih-i müşârünileyhin sahâif-i târîhinde gavs-ı ekrem müşârünileyhin tercüme-i hâlini irâd eylediği mahalde, "*Cenâb-ı seyyid'l-aktabi'l-gavsi'l-a'zam* **/176/** *el-imâm es-Seyyid Ahmed er-Rufâi (radıya'llâhu anh)'in sît-ı şöhret ü celâlet ü fazîleti değil Irâkayni, hâfıkaynı leb-rîz etmiş idi. Müşârünileyh orta boylu, esmer idi. Sükûtunda mehâbetli, tekellümde ise gâyet sevimli olurdu. Gece gündüz iştigâli, ihyâ-yı şerîat ile irşâddan ibâret idi. Bâtın ve zâhir ulûmunda yektâ-yı cihân ve deryâ-yı bi-pâyân idi. Usûl-i tedrîsi, va'z u nasîhat yolunda idi. Kürsî-i va'za çıkdığı vakit etrâfını ekâbîr-i ulemâ ve fuhûl-i fuzalâ alırdı. Sunûf-ı erbâb-ı ulûm u fuhûm istima'-ı mevâızına her taraftan koşuşurlar idi. Kelâma başladığı gibi herkese hayret gelir, münkirler mebhût olur ve ehl-i huşû' ağlar idi. Erbâb-ı temkîn bile zühûl ederlerdi. Kendisi ise vâris olduğu cevâmiu'l-kelim ile ilkâ-yı mevâiz ederek, dinleyen cemâate göre her fenden bahs ederdi. Bunun için, fesâhatinden üdebâ müstefîd olurlar idi. Maârifinden ulemâ istîfâza ve tahkîkatından ehl-i felsefe keşf-i hakâyık ederler idi. Tibyânından erbâb-ı kelâm istifâde ederler idi. Dekâyıkından bulağâ hisse-dâr, hakâyıkından evliyâ lezzet-yâb olurlar idi. Hikmetinden ukalâ, mevâzınından üdebâ, âdâbından fukarâ, el-hâsıl her sınıf kendisine göre fazâil ü ma'lûmatından iktibâs ederler idi. Hepsi de fütühât-ı gaybiyye ve füyûzât-ı ilâhîyyeye mazhariyyeti husûsunda hayrân olarak kendisi, şerîat-ı mutahharenin lübbü'l-lübâbından deryâ-yı pür-cûş ü hurûş gibi mevc-i hîz-beyân ü irfân oldukça, satvet-i fâhire-i nâtıkası inkâr-ı ehl-i gurûru muzmahil ü vîrân; ve ashâb-ı fühûmu mevâid-i fevâid ile dil-sîr-i feyz-i irfân ederdi. Ulüvden, gulüvden va'zında, sözünde bir şey bulunmazdı. Dediği gibi, hârikât-ı muharrere ve kerâmât-ı bâhi-*

resini ta'dâdından sonra, îmân eyledim ki, Mevlâ birdir, şerîki yoktur. Kur'ân-ı Kerîm eşref-i kütüb-i semâviyyedir. Hz. Muhammed (salla'llâhu aleyhi ve sellem) efendimiz seyyidü'l-mürselîndir. Seyyid Ahmed er-Rufâi de, seyyidü'l-evliyâ vü meşâyıhtır." demiştir ki, hakk-ı sarîhtir.

/177/ Sâhibu'l-Berâhîn nâm kitâbdan naklen neşr olunan bir eserde, Hz. Pîr efendimiz hakkında, "*Akdi sahîh, şehevâttan hâlî, sabrı şikâyetsiz, takvâsı garazsız, açlığı tâat, tokluğu kanâat idi. Eğer eline birşey geçmezse sabr eder; fütûhât olursa bezl eyler idi. Râhat bilmez, istirâhatı teemmül etmez, sıyâm ve kıyâmı çok, uykusu az, iştigâli tashîh-i nefs ile kelâm-ı kabîhden dilini muhâfaza etmek idi. Rızâ hırkasını giymiş, kazânın acısına sabırla göğüs vermiş idi. Nâsa eliyle, diliyle, mâl ü makâliyle, ef'âl ve keremiyle fâidesi olurdu. Ona, ke's-i safâdan içmiş ve esrâr-ı kudûrât u cefâdan musaffâ olmuş ve ehl-i takvâ gömleğine bürünmüş idi.*" denilmiştir.

Şeyh Ya'kûb (*kuddise sırruhû*) der ki:

Hz. Pîr (*radıya'llâhu anh*)'ın züll ü inkisâr ve hudû' u huşû' ve iftikâr u meskenet ve tevâzu u ihtikârı meşhûrdur. Hüzn ü ıztırâba mülâzım idi. Bükâsı çok idi. Nefsini riyâzet ve kalbini maârifle te'dîb eylerdi. Cülûsu, bükâsı, yemesi, içmesi, uyuması, kalkması hep edeble idi. Fukarâ meyânında oturduğu zamân susasa, kalkar kendi içerdi. Fukarâ ise, "*Efendimiz, bizim içimizde size su vermeye lâyık bir kimse yok mu ki, kalkıp kendiniz içiyorsunuz?*" deyip üzüldükleri vakit, müşârünileyh cevâben, "*Siz bana, benim gözümden daha eazsiniz. Cenâb-ı Hak, beni, fukarâyı istihdâm etmiş olanlardan eylemesin.*" derlerdi, diye uzun uzadıya Hz. Pîr efendimizin ahlâk -ı cemîlesinden bahs olunmuştur.

Hz. Pîr efendimiz, Şeyh Mansûr-ı Rabbânî'nin birâderi Ebûbekir'in kerîme-i muhteremeleri Seyyide Hatîce hazretleriyle izdivâc buyurmuşlardır. Ondan Seyyide Fâtıma ve Seyyide Zeyneb hazarâtı tevellüd eylemiş, Seyyide Hatice irtihâl edince müşârünileyhânın hemşîresi Sitt-i Râbia'yı **/178/** tezevvüc buyurmuşlar. Ondan tevellüd eden Seyyid Sâlih hazretleri, pederlerinin hâli hayâtında irtihâl eylemiştir. Sülâle-i necîbeleri kerîmelerinden teselsül etmektedir. Bunu teferruâtıyla, zamânımız meşâyıh-ı Rufâiyye'sinden Ken'an Bey, Hz. Pîr hakkında neşr eylediği eser-i mahsûsda beyân etmekte olduğundan, onun mütâlâasını tavsiye ederim. Gâyet açık bir lisân ile Hz. Pîr'in menâkıb-ı aliyyü'l-âlini beyân eden eser-i mezkûru erbâb-ı tarîkat, bâhusûs Rufâîler okumalı ve evrâd gibi ezberlemelidirler. Şeyh-i mûmâileyhin sarf eylediği himmet, şâyan-ı takdîr ü şükrândır.

Hz. Pîr, yedi def'a Haremeyn-i muhteremeyni ziyâretle müsâb olmuşlardır. Cedd-i a'lâlarının merkad-i mübâreklerini ziyâret kasdıyla 555/(1160) senesinde mahsûsan Ümm-i Abîde karyesinden kalkıp Medîne-i Münevvere'ye gitmiş ve hulefâsıyle dervîşlerinin bir çoğunu berâberlerinde alıp götürmüştür. **Mir'âtû'l-Hare-**

meyn nâm eserde, sûret-i ziyâret, an'anesiyle tafsîlen mündericdir. Erbâb-ı aşk u muhabbete, onun mütâlaasını sûret-i mahsûsada tavsiye ederim. Vaktâ ki, Medîne-i saâdet-defineye vâsıl olup, huzûr-ı sâtıu'n-nûr Hz. Risâlet-penâh-ı ekremîye çıktılar. Muvâcehe-i saâdette ârâm-güzîn olarak "*es-Selâmü aleyke yâ ceddî!*" diyerek arz-ı râsime-i ziyâret ü ihtirâm edip, "*Ve aleyke's-selâm yâ veledî!*" cevâb-ı nevâziş îcâbiyle nâil-i ni'met-i kabûl olmuşlardır.

Redd-i selâm-ı iltifât-ı kevneyn derecâtının şeref-pâş-ı mevki'-i zuhûr olması üzerine hâsıl olan vecd ü şevk, ol pîr-i âlî-kadri yed-i akdes-i peygamberîyi takbîl etmek ricâsına kadar cebr ve sevk ettiğinden,

Nâibim olup zemîn-i hücreni takbîl içün
Rûhumu irsâl iderdim hâl-i bu'dîde şehâ
Hâzır oldu şimdi işbu devlete cismim dahi
Sun elin bûs ideyim cânâ lebim bulsun safâ

/179/ manzûmesi meâlini şâmil olan ve ehl-i tarîk beyninde pek meşhûr bulunan,

في حالة البعد روحي كنت أرسلها
وهذه نوبة الأشباح قد حضرت
تقبل الأرض عني وهي نائبتي
فامدد يمينك كي تحظى بها شفتى

kıt'a-ı âşık-ânesini irâd etmiştir. Meâli "*Yâ Rasûla'llâh, sûreta uzak olduğum zamânlar hâk-i pâk-ı ravzanı takbîl için ma'nen rûhumu gönderir idim. Şimdi ise, müşâhede-i cismâniyye ni'meti nasîb olmuştur. Mübârek yed-i saâdetini uzât ki, leb-i hasretim behre-yâb-ı hazz u sürûr olsun.*" merkezindedir.

Şebeke-i saâdetten pertev-nümâ-yı zuhûr olan yed-i yümnâ-yı nebevîyi takbîl ile ber-murâd oldu. Seyyidü'l-Mürselin efendimiz hazretlerine külliyetle mubâyaa eylediler. Esnâ-yı mubâyaada kıbel-i celîl-i peygamberîden sâniha-pîrâ-yı sudûr olan tebşîrât ve evâmiri telakkî eylediler. Mubâyaa devâm ettiği müddetçe yed-i beyzâ-yı saâdet, seyyid-i müşârünileyhin dest-i ta'zîminde kaldığından, gerek yed-i saâdeti, gerek tebşîrât ve evâmir-i seniyyeyi sûret-i telakkîsini cemâatin bir takımı gördüler, işittiler. O kâfilede bulunup işitmemiş olanlara da söylediler. Keyfiyyet ağızdan ağıza yayılarak hârika-ı vâkıanın sûret ü keyfiyyet-i zuhûruna doksanbin ehl-i ziyâret vâkıf oldular. Seyyid Ahmed er-Rufâî'nin azamet-i şân ve meziyet-i ulviyyet-nişânını i'lân ve işâa ettiler.

Oldu ol gavs-ı muazzam mazhar-ı bezm-i kabûl
Destini sundu ana kabr-i şerîfinden Rasûl
Yed-be-yed îrâs-ı feyz itdi Muhammed Ahmed'e
Olmadı bir ferde lâyık böyle âlî bir vusûl

Bu vak'a-ı garîbe esânîd-i mütevâtire-i mevsûka ile menkûl ve mervî olmakla tahattur-ı şübühât câiz değildir.

/180/ Pîr-i muazzam ve gavs-ı muhterem Seyyid Ahmed er-Rufâî'nin havârik u kerâmâtından olmak üzere mevsûkan nakl ü rivâyet olunan hikâyât-ı sahîhaya atf-ı basar-ı basîret olunursa, kendilerinden meddü'l-yed hârika-ı fâhiresine bir istihkâk-ı ezelî nişânesi olduğuna bilâ-tereddüd hükm edilir.

Mir'atü'l-Haremeyn'de de mestûr olduğu üzere bu kerâmet-i i'câz-nümânın hîn-i zuhûrunda gavs-ı a'zam Cenâb-ı Abdulkâdir ile eâzım-ı evliyâu'ilâhtan Şeyh Hayât b. Kays el-Harrânî ve Adiy b. Müsâfir-i Şâmî ve ekâbîr-i asırdan daha birçok ehlu'llâh, Mescid-i Saâdet'te bulundukları cihetle, gerek bunlar, gerek sâir züvvâr yed-i enver-i nebevî, şeref-i ru'yetiyle müşerref olup, hattâ Şeyh Hayât b. Kays el-Harrânî, Seyyid Ahmed hazretlerinden teberrüken iktisâ-yı hırka buyurdular.

Hz. Abdulkâdir efendimiz, meşâyıh-ı Kâdiriyye'den, Şeyh Ali b. İdrîs-i Ya'kûbî'ye bu menkabeyi nakl ettikten sonra, "*Ben, o gün mescid-i saâdette idim.*" buyurmuş ve İbn-i İdrîs, "*Acaba, züvvârdan, buna hased edenler bulundu mu?*" yolunda istifsâra cür'et etmesiyle, bir müddet ağladıktan sonra, "*Ey İdrîs oğlu! O saâdet-i uzmâ mele-i a'lâya bile gıbta-fermâ oldu.*" buyurmuşlardır.

Adiy b. Müsâfir-i Şâmî ile şeyh Ali b. Mevhûb dahi bu kıssayı hikâye ederek, "*Biz hac eylediğimiz sene, Seyyid Ahmed er-Rufâî hazretleri, muvâcehe-i saâdette durup, yanında bulunanların işitebilecekleri bir sadâ-yı hafîf ile ba'zı sözler söyledi ve sözüne nihâyet verdikte Nûrbahş-ı mevki'-i zuhûr olan yed-i athar-ı peygamberî'yi takbîl ile hâiz-i gencîne-i sürûr u hubûr oldu.*" demişlerdir.

İbn-i Mevhûb, kabr-i saâdetten tavîlü'l-esâbi' bir yed-i münevver çıkıp, harem-i saâdeti numûne-nümâ-yı deryâ-yı nûr eylediğini ve mescid-i saâdette bulunanların, heybet-i saltanat-ı Muhammediyye ile lâl olup gülbang-ı tekbîr çektiklerini yemîn-i bi'llâh ile hikâye eder.

Bu hârika-ı fâhirenin vukûu arz ettiğim vechle mütevâtir ve râvîlerin cümlesi mevsûku'l-kelim ve mu'teberdir. İnkâr edenler kalblerinde muzmer **/181/** olan şâibe-i nifâk u dalâli izhâr etmiş olurlar.

Medd-i yed-i hârika-i celîlesinin sûret ve zamân-ı zuhûrunu, eimme-i hadîsten, Hâfız Takiyyüddîn el-Vâsitî el-Ensârî, **Tiryâku'l-Muhibbîn** ve Abdurrahmân-ı Safû-

rî, **Nüzhetü'l-Mecâlis** ve İbnû'l-Hâc, **Ümmü'l-Berâhîn** ve Şeyh Ebû Bekr el-Aydersî, **Necmü's-Sâî** ve kibâr-ı muhaddisînden İzzeddîn İbrâhîm b. Ömer el-Fârûsî el-Vâsitî, **Nefhatü'l-Miskiyye** ve allâme İbrâhîm el-Berzencî, **İcâbetü'd-Dâî** ve Abdurraûf-ı Münâvi, **el-Kevâkibü'-Dürriyye** ve Celâleddîn-i Suyûtî, **Tenvîr** ve Kutub Şa'rânî, **Menâkıb-ı Sâdât** ve Şeyh Abdulkerîm-i Kazvînî, **Sevâdü'l-Ayneyn** ve Muhammed-i Nübeys, **Levâmiu'l-Envâr** ve Hâfız Muhammed b. Kâsım el-Vâsıtî, **Behcetü'l-Kübrâ** ve Şeyhü'l-Ânî, **Kâmûsu'l-Âşıkîn** ve Allâme Şihâb-ı Hafâcî, **Şerhu'ş-Şifâ** ve Muhammed-i Hasbersî, **Fevâidü'l-Celîle** isimleriyle zînet-bahşâ-yı kitâb-hâne-i âlem eserlerinde ta'rîf ü ta'yîn eylemişlerdir.

Şeyh Sirâceddîn el-Mahzûmî dahi, **Sıhâhu'l-Ahbâr fî Nesebi's-Sâdâti'l-Fâtimiyyeti'l-Ahyâr** nâm kitâbında bu bâbdaki akvâl-i muhtelifeyi ârifâne bir sûrette te'lîfe hizmet eylemiştir.

Medîne emîri Ebu'l-Hasan Ali, ashâb-ı istidlâli tasdîk ettiği sırada gark-âb-ı deryâ-yı dile ve hayret eden medd-i yed-i kerâmet-i bâhiresini ta'rîf için oğlu Şerîf Muhammed'e hitâben demiştir ki: Hâkim-i Dâri's-Sekîne bulunduğum esnâda Ümmü Abîde şehrinde bir zât-ı güzîde-sıfât garîb garîb tavırlar ibrâz ve ba'zı kerâmetler, hârik-i âde şeyler izhâr etmekte ve her fiil ve kavlini şerîat-ı garrâ ahkâmına tevfîk eylemekte olduğu cihetle ehl-i Irâk, velâyetine kâil olup, sulehâ-yı ulemânın kâffesine tercîh eylemişlerdi. Bu haberler cânib-i Hicâz'a yayıldıkta, ben gayrete gelip icrâ-yı tetkîkât u tahkîkata kalkıştım; ve bu zâtın evlâd-ı Arabdan, Benî Rufâa silsilesine mensûb ve Ahmed Ebu'l-Hasan er-Rufâî künyesiyle ma'rûf olduğunu öğrendim. Hâlbuki akl-ı beşer kendisine atf u nisbet edilen hârikaları ihâtadan âciz olmak hasebiyle, bir gün kendi nefsime hitâben dedim ki: Rivâyet olunan **/182/** hâlât eğer mukârin-i hakîkat ise o zât-ı âli-kadrin evlâd-ı Rasûl'den olması iktizâ eder. Gerçi İbrâhîm b. Edhem ve Bâyezîd-i Bistâmî gibi nice kimseler vâsıl-ı merâtib-i ilmiyye-i velâyet olmuşlar ise de, bunların velâyeti Âl-i Beyt-i Rasûl'den birine, yâ bi'z-zât hizmet veya bi'l-vâsıta arz-ı intisâb u ubûdiyyet ile hâsıl olur. Bu zâtın evlâd-ı Rasûl'den olduğuna vukûf u ıttılâımız olmadığı cihetle kendisinden sudûru haber verilen kerâmetler Âl-i Beyt-i Rasûl'e ihtisâsı olan havârıkdandır.

Mütâlaât-ı hayâliyyem buralara vardıkta kanımda cevelân ve hareket; kalbimde heyecân ve muhabbet hissettim ve kendisine bir mektûb-ı mahsûs yazıp, Seyyidü'l-kevneyn efendimiz hazretlerinin ziyâret-i müstelzim-i mağfiretine da'vet ettim. Maksadım kendinden sudûru mervî olan ahvâli harekât ve ef'âliyle muvâzene eylemek idi. Bir müddet sonra da'vetime icâbet edeceklerini, tahrîren bildirdiler.

Seyyid Ahmed er-Rufâi hazretleri bu da'vete ma'nevî bir işâret üzerine icâbet buyurmuşlardır. Bu işâretin hîn-i zuhûrunda, zât-ı âlî-i ârifâneleri, Ebu'l-Ferec Ömer

el-Fârûsî gibi bir takım ehlu'llâh ile Vâsıt şehrinde vâki Dakla mevkiinde idiler, işâret-i vâkıanın hâsıl eylediği heybet îkâsıyla gâyet müdhiş bir sayha vurdular ve müteâkiben, "Hudâ-yı Müteâl hazretleri cedd-i a'zam Muhammed Mustafâ aleyhi efdalü't-tehâyâyı ziyâret etmek ve Risâlet-penâh efendimize tevdî' kılınmış olan emâneti ahz eylemek için hâk-i ıtr-nâk-ı Hicâz'a azîmet etmekliğimi şimdi emr u fermân buyurdu. "*Ben hacca gideceğim, siz ne dersiniz?*" suâlinde bulundular. Huzzârdan Seyyid Abdurrezzâk el-Hüseynî, "*Her ne emr u fermân buyrulursa iktizâsını icrâ ve infâza hâzırız.*" cevâbını verdikte, Ümmü Abîde'ye avdet edip levâzımât-ı seferiyyeyi ba'de't-tedârik yola çıktılar. Sâye-bahş-ı yümn ü bereket oldukları kâfile-i mübâreke belde-i tâhireye takarrub eyledikte matıyyesinden inip, harem-i saâdete kadar yalın ayak yürüdüler. Bulundukları kâfileye Şam ve Yemen ve Mağrib-i /183/ Hicâz ve memâlik-i sâire huccâcı dahi iltihâk etmiş bulunduğundan, o kâfile-i mübâreke züvvârının adedi doksanbini geçmiş ve eâzım-ı evliyâu'llâh'tan Şeyh Adiy b. Müsâfir, Şeyh Ahmed ez-Za'ferânî el-Vâsıtî, Şeyh Ahmed ez-Zâhid el-Ensârî ile sulehâ-yı asırdan daha bir çok ezze bu kâfile-i hâfilede bulunmuştu. Mescid-i Saâdet'e girdikleri zamân Harem-i Şerîf hınca-hınç dolmuş ve Şeyh Ya'kûb b. Kürrâz ile Şeyh Ömer Ebu'l-Ferec-i Fârûsî ve Şeyh Abdüssemî' el-Hâşîmî el-Abbâsî, Seyyid-i müşârünileyh hazretlerinin yanında birer mahalle oturmuş idi.

Hz. Seyyid, ikindi namâzını edâyı müteâkib, kıyâm ve arz-ı gül-deste-i salât u selâm edip redd-i selâm-ı iltifât-ı âlîsine mazhar oldu. Bu neş'e-i ma'neviyye ile, bâlâda derc-i sahîfe-i i'tibâr olunan kıt'a-ı mergûbesini îrâd eylediğinden şeref-i dest-i bûsî-i Muhammedî câizesiyle taltîf buyuruldu. Bu hârikayı harem-i saâdette bulunan züvvâr seyretmekte ve heybet-i saltanat-ı nebevîyyeden rehîn-i havf u heyecân olup titremekte idi. Dehşet-i ma'neviyye Mescid-i Saâdet'i öyle bir sûrette istîlâ etmiş idi ki, kıyâmet koptu zannolundu. Ben bi't-tesâdüf Harem-i saâdetin taraf-ı garbîsinde idim. Mevlâna Seyyid Ahmed er-Rufâî nezdinde bulunmadığıma te'essüfler ettim ise de, Allâh'a kasem ederim ki, yed-i yemîn-i saâdeti gördüm. Nûr-ı ru'yetiyle karîrü'l-ayn ibtihâc olduğum yed-i saâdet-i Muhammedî saykal-i yemânî gibi mücellâ idi.

Hz. Peygamber'in yed-i enver-i mübârekleri, Seyyid Ahmed er-Rufâî'nin dest-i saâdet-peyvest-i şerîflerinde iken, "*Ey Ahmed! Minbere çıkıp va'z u nasîhat eyle ve siyâh kisve isti'mâl et. Cenâbı Hak, arazîn ü semâvât sekenesini senin ile nef'landırdı. Şu bey'at senin ve kıyâmete kadar zürriyyetin içindir.*" buyurmuşlardır. Ve bu hitâb-ı müstetâb-ı şerîfi Nemîletü'l-Hüseynî ile, Mevlâ Seyyid Ahmed er-Rufâî'ye karîb bulunanların kâffesi istimâ' etmişlerdir.

Yed-i saâdet-i athar-ı şerîfe, Ebû Nemîle'nin nakline göre, tavîlü'l-esâbi' ve münevver idi.

/184/ Seyyid Ahmed er-Rufâî hazretleri bundan sonra Bâbu's-Selâm'da eşiğe yatıp Mescid-i Saâdet'ten dışarı çıkarlarken üstüne basılıp geçmelerini, ağlaya ağlaya huzzârdan ricâ ettiler. Avamm-ı nâs çiğneyip geçtiler ise de, havâss-ı züvvâr başka kapılardan çıktılar. Hz. Rufâî, hem ağlıyor, hem de, (اللهم ، زدني تمكينا وإيمانا ومعرفة بك ونبيك صلى الله عليه وسلم .)[114] diye duâ ederlerdi."

Gavs-ı A'zam olan Ebu'l-Alemeyn
Zât-ı memdûhu melcei's-sekaleyn
Hâk-pây-ı misâl-i kuhli'l-ayn
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Kutb-ı efham reîs-i ehl-i velâ
Mislini görmedim disem ahrâ
Hilm ü şefkat keremde bî-hemtâ
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Her kelâmında var nice esrâr
Hâl ü kâlinde eyleyen izhâr
Zübde-i âl-i seyyidi'l-ebrâr
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Bâbına iltecâ iden âşık
*"**Lâ tehaf**" sırrına olur lâyık*
Hâl ü kâlinde dâimâ sâdık
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Rûz u şeb virdini iden tehlîl
Yed-i Beyzâyı eyleyen takbîl
Merza'-ı Hakk'ı eyleyen tahsîl
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Gül-i gül-zâr-ı ma'rifet hikmet
Nûr-ı sâdât mazhar-ı rif'at
Pîr-i pîrân-ı zümre-i vahdet
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

114. "Allâh'ım! Temkînimi ve îmânımı, kendine ve Rasûlüne olan ma'rifetimi arttır." (H)

Bülbül-i bâğ-ı Hazret-i Cânân
Nûr-ı feyzi hemîşe lem'a-feşân
Şems-i irfânı âşıka burhân
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Nûr-ı çeşm-i cemî'-i ehl-i velâ
Gavs-ı yektâ ferîd-i ehl-i vefâ
Nazar-ı feyzi derd-i aşka devâ
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Mefhar-ı sâlikân-ı râh-ı hüdâ
Melce-i âşıkân-ı semt-i bekâ
Râh-ı Hak'da yegâne şem'-ı Hudâ
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Mazhar-ı sırr-ı hazret-i muhtâr
Her kelâmı ki zübdetü'l-esrâr
Kalb-i uşşâka neşr iden envâr
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Bâb-ı medhinde bendesi **Vassâf**
Çok şükür oldu nâil-i eltâf
Çünki memdûhu pîr-i pür-evsâf
Hazret-i Ahmed er-Rufâî'dir

Ebu'l-Ferec-ı Fârûsî ile Gavs-ı A'zam hazretlerine otuz sene kadar hizmet **/185/** eylemiş olan Ya'kub b. Kürrâz'dan menkûldür ki: Seyyid Ahmed er-Rufâî hazretleri, cemâatin arkası alındıkta, eşik üzerinden kıyâm-ı vecd-i a'zam u ekremlerine tevcîh-i veche-i tevkîr u ihtirâm ederek, "*Ey cedd-i a'zamım! Ben îfâ-yı şükr edemedim bu ni'met-i celîleye mukâbil risâlet-i Muhammediyye'ni i'tirâf eden umûm ehl-i tevhîdin, üzerime basmalarını ârzû ederdim.*" deyip bayılmış. İbn-i Kürrâz arkasına alıp çadırına getirmiş ise de epeyce zamân ayılmadığından, yanında bulunanlar, terk-i hayât-ı müsteâr ettiğine zâhib olup, fevka'l-âde âsâr-ı telâş göstermişlerdir..

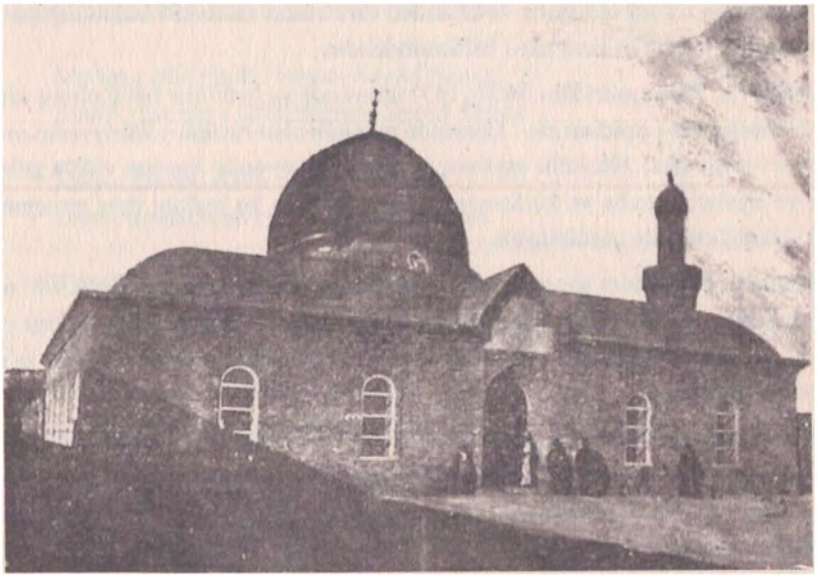
Nihâyet akşam ezânı okunurken ayılıp ba'de'l-ığtisâl harem-i saâdete gitmişler ve Hayât b. Kays el-Harranî ile Şeyh Ukeyl ve ümerâ-yı Medîne-i Münevvere'den Muhammed el-Hüseynî'ye hırka-i tarîkat giydirmişlerdir.

Kibâr-ı meşâyıh-ı Şa'bâniyye'den Kuşadalı İbrâhîm Efendi hazretlerinin bir mektûbunda görmüş idim:

"Hz. Pîr-i dest-gîr harem-i nebevîde bulunduğu sırada, mürîdânı çadırlarda idi. Şeyh-i muhteremlerinin mazhariyyetinden kendileri de hisse-dâr olmak ümniyyesiyle çok temenniyyâtta bulundukları hâlde, kendilerine yed-i saâdet zuhûr etmemesiyle ye's ü kederlerinden, cümlesi ifnâ-yı hayâta karar verip, her biri, eline geçen odun parçası, çadır kazığı, bıçak, demir, âteş ile vücûdlarını tahrîbe kalkışmışlar. Hz. Seyyid, çadıra avdetlerinde bu hâli görünce hayrette kalır. Şu kadar ki, mürîdanının kasdlarına karşı, üzerlerinde hiç bir te'sîr zâhir olmadığını, ya'nî âlât-ı mezkûrenin vücûd-ı mürîdânda bir eseri görülmediğini müşâhede etmekle, hemen ellerini kaldırıp, "*Yâ Rab! Tarîkma sâlik olacaklara bu esrârı bahş eyle.*" diye duâ buyurmalarıyla bu esrâr el'ân tarîk-ı Rufâî sâliklerinde bâkî kalmıştır."

Orta boylu, vesîu'l-cebhe, az esmer ve değirmi yüzlü, hafîfü'l-ârız, tatlı gülüşlü, esnâ-yı mükâlemede her sözünden **/186/** bir türlü hikmet lezzeti alınır, zamân-ı sükûn u sükûtlarında kendileri de gâyet mehîb görünür olduğunu âsâr-ı müteaddide müttefikan beyân ediyorlar.

Vefâtı:

Ebu'l-Alemeyn efendimizin türbe-i saâdetleri

Rahîku'l-Kevser'de, Hâfız ez-Zehebî'den menkûl olduğu üzere, imâmü'l-mükerrem gavsu'l-mufahham Hz. Pîr Sultân Seyyid Ahmed er-Rufâî'nin bezm-gâh-ı kurb-ı

Mevlâ'ya rıhleti 578 sene-i hicriyyesine (1182) müsâdiftir. Bâlâda yazdığım vechile, "beşîr" (بشير) velâdetlerine delâlet eder. (الله) lafz-ı şerîfi, altmışaltıyı müş'irdir ki, ömr-i âlîleri müddetine işâretdir. (بشير الله) ise târîh-i irtihâllerini gösterir.

Na'ş-ı münîfleri, Ümmü Abîde karyesinde, medfen-i mahsûslarında vedia-ı rahmet-i Rahmân kılınmıştır. Cenâze namâzını elli-altmışbin kişi edâ etmiştir. Cenâb-ı Hak, sırlarını takdîs ve bizleri de mazhar-ı irfân u şefâatleri buyursun. Âmin.

"Cennât-ı Adn" (جنات عدن) dahi târîh-i irtihâllerini mübeyyindir.

İntikâllerinden yirmisekiz sene mukaddem, Ümmü Abîde'de bir hânkâh-ı münîf vücûda getirdikleri, **Tiryâku'l-Muhibbîn**'de mezkûrdur.

Bu hânkâh dört büyük dâireden mürekkeb imiş. Her sene Şa'bânının onbeşinde yüzbin kadar züvvâr ictimâ' eder ve devâir-i mezkûre vüs'ati hasebiyle züvvârı istîâb edecek râddede imiş. Hz. Pîr-i Celîl'in samâhati de bunca müsâfirîni it'âma kifâyet edermiş. Külle yevm yirmibin kişiden aşağı mürîdân bulunmazmış. Bu kadar insânın it'âmı ortada büyük bir servetin vücûdunu işrâb eder ise de, gerek Hz. Pîr, gerek evlâd u ahfâdı, o servetten bi'z-zât istifâde etmek şöyle dursun, kendileri mürîdândan fark olunmayacak derecelerde, sâde hâl bulunurlarmış. Bu hâlde servet-i mevcûdenin mücerred rızk-ı fukarâ olduğuna ve kendileri de o rızkın müftekiri bulunduğuna şübhe kalmaz ki, Hazret'in kerâmât-ı bâhiresindendir.

/187/ Hz. Pîr'in mürîdânı 540/(1145) senesinde yediyüzbine bâliğ olmuş idi. Şu derecelerde kesret-i irşâdları zât-ı âlîlerinde mevhûb olan füyûzât-ı ilâhîyyenin muvâzenesine medâr olur. Hânkâhı inşâları, cem'iyyetin tevessüü üzerine vukûa gelerek, Vâsıt ve Batâyıh kasaba ve kurâsından gelen ahâlîden bu inşâata iâne etmemiş bir ferd kalmadığı târîhte görülmüştür.

Hânkâh, bir müddet sonra münkariz olmuştur. Sebeb-i inkırâz, 800/(1398) senesinde zuhûra gelen vebâ hastalığı olmuştur. Bu civâr halkının helâkına sebep olduğundan, hânkâh, tabîatiyle harâba yüz tutmuş, o muazzam ebniyyeyi kimse ta'mîre kudret bulamamıştır.

Ba'zı Rufâî dergâhlarında görülen resimlerden anlaşıldığı ve evvelce gidip görenlerin nakl eylediği vechle, Hz. Pîr'in türbeleri etrâfı açık, üstü örtülü çöl ortasında kalmış iken, Sultân Abdülhamîd-i sânî zamânında, Ebu'l-Hüdâ Efendi merhûmun delâletiyle üzerine yeniden mükellef bir türbe ve câmi' ve hânkâh-ı şerîf inşâ olunmuş ve buraya müntehî yollar yaptırılıp su isâle edilmiş, müberrât-ı Hamîdiyye sırasına idhâl olunmuştu. Buraya yeniden ahâlî iskânı ve sülâle-i tâhire-i Rufâîyye'den asker alınmaması ve ahâlinin tezâyüdüne âid teşvîkâtta bulunulmuş idi. Şeyh Ken'ân Efendi'nin neşr eylediği eserde görülen resimden türbe ve câmi'-i şerîfin ihtişâmı ve kubbesinin güzelliği rû-nümâ olmaktadır.

Şeyh Muhammed el-Merendî diyor ki:

"Hz. Kutb-ı a'zam (*radıya'llâhu anh*)'ın halîfeleri Şeyh Ebû Bekr el-Hivârî hazretlerinden işittim: Her kim, hâl ü hâcet umûrundan sıkılmış ise halâs olmak için iki rek'at namâz kılıp yüz kerre salât ü selâm getirsin ve bunu bir hâlî yerde yapsın ve Peygamberimizin (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) hazretlerine ve âl ü ashâbına Fâtiha okuduktan sonra kâimen Hz. /188/ Seyyid Ahmed er-Rufâî efendimizin merkad-i şerîflerinin bulunduğu Basra'da, Ümmü Abîde karyesine teveccüh etsin ve i'tikâd ve inkisâr-ı tâm ile,

يا أبا العلمين! همتك حاضرة وعنايتك باهرة، وأسرارك طاهرة، بحق جدك المصطفى وبحرمة أبيك علي المرتضى وبكرامة والدتك فاطمة الزهراء أغثني وتوجه لجدك خير الأنام وقوموا بقضاء حاجتي. فقد حارت فكرتي وقطعت وسيلتي وقلت حيلتي. أدركني، يا أحمد الأولياء يا بهجة الأتقياء، يا مجيب الداعي يا نعم المراعي يا أحمد الرفاعي: أغثني، أغثني، أغثني![115]

deyip hâcetini zikr etsin. Rûh-ı şerîflerine ve evlâd ve hulefâ ve mürîdânına Fâtiha-i şerîfe okusun. Mücerrebtir."

Seyyid Sirâceddîn dahi bunu te'yîd etmektedir:

Mefhar-ı ehl-i Hudâ Hazret-i Seyyid Ahmed
Şems-i Hak nûr-ı hüdâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Sâkin-i Ummü Abîde olan ol zât-ı şerîf
Derd-i uşşâka devâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Feyz-i irfân-ı vücûduyla cihânı tenvîr
İden ol bedr-i dücâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Vâris-i ilm-i Nebî hâmil-i esrâr-ı Alî
Zübde-i Âl-i Abâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Bunca âsârı delâlet idiyor rütbesine
Lâyık-ı medh u senâ Hazret-i Seyyid Ahmed

115. "Ey Ebu'l-Alemeyn (Ahmed Er Rufâî)! Senin himmetin hâzır, sırların ve inâyetin açıktır. Ceddin Mustafa hakkı için, baban Aliyyü'l-Murtazâ'nın hürmetine ve annen Fâtımatü'z-Zehrâ kerâmeti ile bana rahmetini indir, insânların en hayırlısı olan ceddine yönelt. Hâcetimin yerine gelmesini sağla. Aklım karmakarışık oldu, bana vesîle olan yollar kapandı, çârem tükendi. Bana yetiş, ey velîlerin Ahmed'i; ey müttakîlerin nuru; ey duâlara îcâbet eden; ey iyi koruyup gözeten; ey Ahmed er-Rufâî. Bana rahmetini indir, bana rahmetini indir, bana rahmetini indir." (H)

Kalb-i uşşâka şerer-pâş oluyor her hâli
Sâhib-i sıdk u safâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Bahr-ı tevhîde çeker cümle devâ-cûyânı
Ârif-i kenz-i hafâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Nice hikmet saçılır feyz-i dehânından anın
Bülbül-i bâğ-ı vefâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Bütün erbâb-ı velâyet ana dil-dâde olur
Server-i ehl-i velâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Zer gibi hâlis ider hâki anın bir nazarı
Nazar-ı feyz-i şifâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Vâdi-i aşka düşen ehl-i muhabbet didiler
Rûh-ı uşşâka gıdâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Bâb-ı medhinde düşer acze lisân-ı şuarâ
Medh u tekrîme sezâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Ahkarı kemteri ***Vassâf'ı*** *bunu vird itdi*
Yetiş imdâdıma yâ Hazret-i Seyyid Ahmed

Hz. Pîr'in hikemiyyât ve garâmiyyâta müteallik eş'âr-ı belîğası vardır. Sânihâtından olan o âlî eş'ârı tetebbu' edenler fesâhat ve belâgatına hayrân olurlar; **/189/ Hikemü'r-Rufâî** ve **Hikemü'l-Gavs** nâmıyla ahîren lisânımıza tercüme edilmiş idi.

Sânihât-ı celîlelerinden:

يسألني عن سر ليلي رددته
يقولون خبرنا فأنت أمينها
بعمياء من ليلى بغير يقين
وما أنا إن خبرتهم بامين

Ya'nî; "Benden sırr-ı Leylâ'yı sordular. Keenne ben, bilmiyormuşum gibi, red ile cevâb verdim. "*Sen onun emînisin; sırlarına vâkıf olduğun aşikârdır. Her hâlde söyle.*" diye musır olduklarında, "*Onun sırlarından haber vermiş olursam, emniyyeti sû-i isti'mâl etmiş, belki hâin olmuş olurum.*" dedim." meâlindedir.

Dikkatle tedkîk ve muhâkeme olunursa, zâhirî-bâtınî hakikâtları câmi'dir.

Zâhiri budur ki: Bir kimse, bir kimseyi emîn farz eder, mahrem-i esrâr makâmına kor da, ona serâir ahvâlinden haber verirse, o kimse onu şahs-ı âhara ifşâ etmemek lâzımdır; ederse nâ-merddir.

Bâtını budur ki: Leylâ'dan maksûd, zât-ı Hak olup, onun harîm-i inâyetine dâhil olan evliyâu'llâh, derecât-ı tevhîdde vâkıf oldukları esrârı nâ-ehline ifşâ edemezler. Nâ-ehil olanlar, o esrâra tahammül getiremezler. Dûçâr-ı dalâlet olurlar. Rubûbiyyet sırrının keşfî küfürdür. (كشف سر الربوبية كفر)[116] kazıyyesine işâreti câmi'dir.

Hz. Rufâî'ye tevcîh olunan o suâl ve verdiği cevâb-ı mezkûr, sûret-i mutlakada mazhar-ı esrâr-ı hakîkat olduğuna delâlet eder.

اذا جن ليليهم قلبي بذكركم
وفوقي سحاب يمطر الهم والأسى
أنوح كما ناح الحمام المطوق
وتحتي بحار بالجوى تتدفق

سلوا أم عمر وكيف بات أسيرها
فلا هو مقتول وفي القتل راحة
تفك الأسارى دونه وهو موثق
ولا هو ممنون عليه مختنق

Ya'ni: "*Gece oldu mu, kalbim senin zikrinle meşgûl ve hayrân olur da, kumrular gibi, inleye inleye ağlarım. Fevkimde bir sehâb vardır, üzerime gam ve gussa ve elem yağmuru yağdırır. Tahtımda ise, bir deryâ vardır, Ümmü Ömer'e sorunuz, onun esîr-i aşkı geceleri nasıl geçiriyor. Benim ne derecelerde elem ve ta'bda olduğumu o bilir. Taht-ı esâretinde olanların /190/ râbıtalarını kat' ettiler, serbest bıraktılar. Lâkin Ümmü Ömer'in esîri hâlâ bağlıdır. O esâretten halâs olmaktan da memnûn değildir. Taht-ı esâretde yaşamayı ve o uğurda ölmeyi câna minnet ve râhat bilir.*" meâlindedir.

Aşk, cânandan misâldir. Onun esîr-i aşkı olmuş, nâire-i aşkıyla yanıp kavrulmaktadır. Hz. Cânan, onun vâkıf-ı hâlidir. Vuslatla ıtlâka nâil olanlar sırasında bulunmağa da gönül razı değildir. Hem o derdin devâmına, hem de onun uğrunda terk-i cân etmeye hâhiş-kerdir.

116. "Rubûbiyyetin sırrını ortaya çıkarmak küfürdür." (H)

"*Dermân arardım derdime / Derdim bana dermân imiş*" nazariyyesiyle, dermânın, o derd ile hem-derd olmakta olduğuna kâildir. Hz. Mevlânâ min külli'l-vücûh evlânâ efendimizin buyurduğu gibi,

هر بنده كه آزاد شود شاد شود
من شاد أز آنم كه ترابنده شدم[117]

mertebesini, Hz. nâzım, bırakmak taraftarı olmadığını ilân etmektedir.

* * *

İzzeddîn-i Fârûsî buyurur ki:

"Kerâmât-ı celîle-i irfâniyyeleri gibi sened-i mu'teber ve tarîk-ı sahîh ile bize hiç bir taraftan rivâyet-i kerâmet vâsıl olmamıştır. Pîr-i müşârünileyhin rütbe-i refîası sûret-i kat'iyyede tahakkuk ettiğinden başka bir diyecek yoktur."

İmâm Câmî buyurur ki: "*Bu iddiâ müsellemdir. Hz. İmâm Rufâî efendimizin ef'âli, akvâli de bunu müeyyiddir.*"

Kerâmet-i irfâniyyelerine bürhânen nakl idiyorum:

Ya'kûb b. Kürrâz hazretleri, azîzi Hz. Pîr efendimizin şu sözlerini bildiriyor:

يا يعقوب وحق العزيز سبحانه وتعالى . ما وجد أحد من الفقراء باطنا وظاهرا أذى إلا وجدت ألمها بقلبي، ولا هبت ريح حارة على قسطنطنية العليا إلا وجدت ألمها أثرا بين جنبي رغدا . يسألني العزيز سبحانه عن كل من تمسك بي ودعائي وأخذ عليه عهد مني ومن ذريتي .

/191/ Ya'ni: "*Ey Ya'kûb! Hak Sübhânehû ve teâlâ hazretlerine kasem ederim ki, sâlikân-ı tarîkatımdan biri, gerek zâhirî, gerek bâtınî bir ezâya dûçâr olursa, bu ezâdan derhâl müteessir olurum ve ezâyı kalbimde hissederim. Hevâ-yı aşk u muhabbet her ne vakit Kostantiniyye üzerinden esecek olursa eserini omuzlarımın arasında bulurum. Azîz olan Rabbim teâlâ ve tekaddes hazretleri, tarîkıma sülûk edenlerin cümlesini benden soracak; bana temessük ve iltica eden, gerek benim, gerek zürriyetim ile muâhededе bulunan fukarâ-yı tarîkattan yevm-i kıyâmette inda'llâh mes'ûlüm.*" meâlindedir.

Dikkatle mütâlâa buyurulursa tezâhür eder ki, zamân-ı âlîlerinde İstanbul henüz küffâr elinde iken, bir gün gelecek burasının yed-i İslâm'a nasîb olup, tarîkat-ı aliyyelerinin İstanbul'da münteşir bulunacağını ve müntesibleri çoğalacağını, üçyüz sene evvel haber veriyorlar. Sâniyen, mürîdlerine, ilâ yevmi'l-kıyâme, rahm u şefkatleri-

117. "Hürriyyetine kavuşan her kul mutluluğa erer. Ben ise sana kul olduğum için mutluyum." (H)

nin ne mertebe sârî ve bâkî olduğunu i'lân buyuruyorlar. Hz. Hakk'ın inâyetiyle ızhâr-ı âsâr-ı şefkat eyliyorlar.

Yâ Hz. Allâh! Bizleri, o Hazret'in zîr-i himâyesinde sâye-bân eyle.

Hz. Pîr Efendi'mizin elkâb-ı aliyyelerinden:

Rufâî:

Cedleri, Ebu'l-Mekârim Rufâatü'l-Hasan nisbetlerinden kinâyedir: Kabîle ismi değildir.

Ebu'l-alemeyn:

Gavs-ı A'zam, seyyidinâ Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin irtihâlinden sonra gavsiyyetin dahi kendilerine tevcîh buyrulmuş ve bu sûretle kutbiyyet ve gavsiyyeti cem' eylemiş ve ilm-i zâhir ü bâtında da asırlarının ferîdi bulunmuş olmalarından dolayı tesmiye edilmiştir.

Şeyhü'l-Kebîr:

Meşâyıh-ı sâireden mümtâz bir mevki'de bulunduklarına delâleten tevsîm edilmiştir.

Men Tâat lehû'l-Esved ve'l-Efâî:

Arslanların, kara yılanların bile kendilerine râm olmasından nâşî tavsîf olunmuştur.

/192/ Siyâh sarık sarmaları:

Hz. Pîr, huzûr-ı saâdetteki iltifât sırasında telakkî eyledikleri emr-i âlî-i nebevîye tevfîkan siyâh sarık sardılar. El-yevm, tarîkat-ı aliyyelerine intisâb edenler de siyâh sarık sararlar. Bu bâbda **Ferahu'r-Rûh**'ta okumuştum:

كان للنبي صلى الله عليه وسلم عمامة سوداء. دخل يوم فتح مكة لابسها. وعن جابر رضي الله عنه قال: كان للنبي عليه السلام عمامة سوداء يلبسها في العيدين. صدق رسول الله صلى الله عليه وسلم.[118]

118. "Rasûlullâh'ın bir siyâh sarığı vardı. Fetih günü, o siyâh sarığı giyerek Mekke'ye girmişti. Câbir (*radıyallâhu anh*)'den şöyle dediği rivâyet edildi. Rasûlullâh'ın Ramazân ve Kurban bayramlarında giydiği siyâh bir sarığı vardı." (H)

Siyâh dülbend sarınmak hakîkatte, tecellî-i celâle mazhar olup, fenâ-ı küllîye vâsıl olanların sıfatıdır. İşte Hz. Pîr efendimizin bu sünnet-i şerîfe ve bu hakîkat-i latîfeye mazhariyyet için siyâh sarmaları, bu esâsa müsteniddir.

Hz. Pîr'in fahriyyeleri:

هذه قبة الخضراء خيامي وأعلامي
وجملة الأقطاب تحت قدمي

هجمن على البساط بهمتي
وجد ويسا جالسا قدامي

ناديته هذا مقامي ورفعتي
فقال لي: أنت شيخي ومروتي وإمامي

أنا العرش ، أنا الكرسي ، أنا اللوح والقلم
لا ينسهن الشاح بعض كلامي

وكل قطب له علم وأنا أبي العلمين
فجدي رسول الله بدر التمام

أنا الحسين والمصطفى مقامي
ورجال الله تحت أعلامي [119]

Pîr-i müşârünileyh buyururlar ki:

"Ma'rifetu'llâh'ın dervâzesi ma'rifetü'n-nebîdir (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*). Sâlik, her ne vakit, şefî-i rûz-ı maâd hazretlerinin hakîkatini öğrenirse, Hak sübhânehû ve te-

119. "Bu yeşil kubbe benim çadırımdır, bayrağımdır. Bütün kutublar ise, ayağımın altındadır.
Bu kubbe himmetimle yere indi ve bu sırada Veys'i dizime oturmuş buldu.
Onu benim bu makâmıma ve yüceliğime çağırdım. Bunun üzerine o şöyle dedi: Sen benim şeyhim, mürüvvetim ve imâmımsın.
Ben arşım, ben kürsîyim, ben levh u kalemim. Hiç kimse benim sözümün bir kısmını unutmasın.
Her kutbun bir alemi vardır. Ben iki alemin babasıyım. Ceddim Rasûlullâh, tam bir bedirdir.
Ben Hüseyin ve Mustafa makâmıyım. Allâh erleri, benim bayraklarımın altındadır" (H)

âlâ hazretlerini öğrenmiş olur. Nebîyy-i muazzam (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin hakîkatini öğrenmek için de iki yol vardır:

Bu yolların biri tarîk-ı lafzîdir. Mütemmim-i mekârim-i ahlâk efendimizin sîret ve haslet ve ahkâm-ı şeri'at ve celâlet-i **/193/** şân-ı risâletlerinden hıfz u zabt ile nakil ve rivâyet olunmuştur.

Biri de tarîk-ı ma'nevîdir. Bu tarîk-ı saâdet, tevfîk-ı birr-i sırr-ı keşfî olup, Seyyidü'r-rusül hazretlerinin akvâl ve ef'âline tatbîk-i harekât; ve her fikr ü hareket de sünnet-i seniyye-i nebevîyyeye arz-ı mutâbaât ve nûr-ı hakîkat-ı Muhammedî ziyâsıyla seyr ü meşye, cülûs ve tevakkufa hasr-ı himmet ve zâhir ve bâtını câmi' olan erkân-ı makâmâtı istitlâa bezl-i mesâi vü makderet edilirse, müncelî ve münkeşif olur. Benim indimde, ilm-i ledün işte budur.

Fahr-ı âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretlerinin, "*Her kim bildiğiyle amel eder ise, Allâh teâlâ hazretleri onu bilmediği ilme vâris eder.*" demekten maksadları da budur."

Burhânü'l-Müeyyed, Mecâlis-i Ahmediyye ve **Kitâbü'l-Hikem** âsâr-ı aliyyelerinin başlıcalarındandır.

ÎBRÂHÎM EL-A'ZEB

İbrâhîm el-A'zeb (*kuddise sırruhu'l-ahyeb*) hazretleri Cenâb-ı Pîr'in, mazhar-ı feyzi olan ve şıbt-ı mükerremleri bulunan bir halîfe-i muhteremleridir. Bu zât-ı mükerremin dahi mazhar-ı iltifât-ı Muhammedî olduklarını, **Tiryâku'l-Muhibhîn fî Tabakâti Hırkati'l-Meşâyıhı'l-Ârifîn** nâm eserde okudum.

814/(1411) senesine kadar hânkâh-ı Hz. Pîr'de câ-nişîn-i irşâd olan meşâyıh-ı kirâmın esâmî ve terceme-i hâlleri eser-i mezkûrda mestûrdur.

Ecell-i Hulefâ-yı Hazret-i Pîr:

Şeyh Mücerredü'l-Ekber, Şeyh Ebu'l-Hasan Ali el-Harîrî, Şeyh Ya'kûb b. Kürrâz, Şeyh Ömer Ebu'l-Ferec-i Fârûsî, Şeyh Abdüssemî' el-Abbâsî el-Hâşımî, Şeyh el-muhaddis er-rahale Abdülazîm el-Vâsıtî, Şeyh Seyyid Ali b. Osmân hazerâtıdır.

Müşârünileyhimden İbrâhîm el-A'zeb hazretlerinin ellibin mürîdi varmış. Ümmü Abîde[120] karyesinde, arz-ı Batâyıh'da 609/(1212) senesinde irtihâl eylemiş, orada defn olunmuştur.

120. Sefine vezninde okunmalı imiş.

SEYYİD AHMED-İ SAYYÂD HAZRETLERİ

/194/ Nakl olunduğu üzere İbrâhîm el-A'zeb'in irtihâlinden sonra, kutbu'l-cevâd Seyyid Ahmed es-Sayyâd hazretleri makâm-ı hilâfete geçmiştir. Tarîk-ı Rufâî'yi bilâd-ı Arabda neşr eden, bu zât-ı muhteremdir. Irak'dan Hicâz'a, Yemen'e ve Mısır'a ve oradan Şam'a gitti. Sinn-i âlîleri kırk sekize gelince Medîne-i Münevvere'ye ziyârete şitâbân oldu. Ba'dehû, Mekke-i Mükerreme'ye gidip îfâ-yı hac eyledi. Medîne-i Tâhire'ye avdetle dokuz sene mücâvir kaldı. Burada, Sakîfetü'r-Rasâs'a karîb, "Ribât-ı Rufâî" denilmekle ma'rûf olan ribâtı yaptırdı. Hâkim-i Medîne, İbn-i Nemîle ve İmâm Muhammed er-Râfiî ve Şeyh Alemüddîn ve Tâceddîn el-Ebyûrî gibi, eâzım-ı ulemâ, Hz. Şeyh'e intisâb ettiler.

İşâret-i ma'neviyye ile Yemen'e gittiler. Şeyh Ebû Bekr el-Adnî, Şeyh Ebû Şukeyl el-Ensârî, Şerîf Muhammed-i Alevî ve Şeyh Ebû Bekr'e hilâfet verdiler. Birçok zevâyâ-yı Rufâiyye te'sîsiyle Mısır'a geldiler. Mescid-i Hüseynî'de yedi sene kaldılar. Hayli kimseleri mertebe-i ricâlu'llâh'a erişdirip, Humus'a geldiler. Üç sene oturdular. 643/(1245)'te irtihâl-i dâr-ı cemâl eylediler. Metkîn (?) nâm mahalde medfûndur.

Mürîdânı yüzbine karîb imiş. Hüznü, huşû' ve bükâsı ziyâde imiş; az söylerlermiş. Hüsn-i savta mâlik olduklarından, birşey okudukları zamân, sâmiîn ağlarlarmış. Evrâd ve ahzâb sâhibi bir veliyy-i ekremdir.

Zevce-i sâlihası Hadrâ Ümmü'l-hayr hazretleridir. Seyyid Sadreddîn Ali, Seyyid Şemseddîn, Seyyid Ahmed Ebû Bekr, Seyyid Mûsâ nâmında dört evlâdı dünyâya gelmiştir. Zürriyetleri Şam'da, Irak'da, Haleb'de, Bâdiye'de münteşirdir.

ŞUABÂT-I TARÎKAT-I ALÎYYE-İ RUFÂİYYE

Sayyâdiyye Kolu:

Şeyh Ahmed İzzeddîn es-Sayyâd hazretlerine mensûbdur. 574/(1178) senesinde Hz. Pîr'in irtihâllerinden dört sene evvel dünyâya gelmiş, doksanaltı sene muammer olup, 670/(1272)te irtihâl eylemiştir. Hz. Pîr'in nazar-ı feyzine mazhar olup, kemâlleri, birâderleri Ebu'l-Hasan **/195/** Abdü'l-Muhsin hazretlerindendir. Şeyh Abdülmün'im-i Vâsıtî'den tefakkuh edip ilm-i tefsîr ü hadîs öğrendiler.

Sayyâdlıkla ma'rûf olmalarının sebebi:

Melik-i Acem bir gün kendilerini ziyârete gelmiş idi. Hâllerine taaccüb ederek, "*Sanat ve kesbiniz olmadığını işittim. İyâl ve dervîşânınızın maîşetleri için şânınıza yakışacak sûrette size birşey tahsîs etmek istiyorum.*" dedi. Müşârünileyh cevâben, "*Benim san'atım yok değildir; avcıyım.*" dedi ve der-hâl elini hırkasının altına sokup, iki arslan yavrusu çıkardı. "*İşte efendim, ben bunları, şimdi yüksek dağlarda avladım.*" dedi ve bununla müştehir oldu. İştihârı hiç ârzû etmediklerinden Vâsıt'tan sebeb-i hicretleri de bu oldu. Müşârünileyh hazretleri, Hz. Pîr-i dest-gırın irtihâllerinden doksaniki sene sonra dâr-ı bekâya göçtüler.

انا شيخ العراق والشام والكرخ
وأقصى بلاد كرمان والري

أنا عين الأقطاب غوث البرايا
وطراز البرهان في الشمس والفي

أنا شبل الحسين وابن علي
وابن آل بذكرهم يرفع العي

أنا ذاك الصياد سبط الرفاعي
ويكفي اقتنصت بالقلب سبعي

سلسلتي إلى رسول الله بطوق
ومن أعز الأصلاب من أكرم الحي [121]

yolunda uzun bir fahriyyeleri vardır. Kümmelîn-i ehlu'llâh'dan idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Gâyet vakûr ve heybetli olup, kemâl-i haybetlerinden nâşî yüzlerine nazar olunamazmış. Esmerü'l-levn, azîmü'r-re's, vesîu'l-cebhe, orta boylu, mükâlemesi nâzik imiş.

Sultân Abdülhamîd Hân-ı sânî zamânında, İstanbul'da teşehhür eden ve az vakitde saraya çatıp kazaskerliğe kadar irtikâ ve Beşiktaş'ta muhteşem dâireleri hâvî dergâh-ı Rufâî'yi inşâ eyleyen Ebu'l-Hüdâ Efendi, Sayyâdî-zâdelerden olmak üzere bu silsileye nisbetini iddiâ ederdi. Kendisi gâyet âlim, ilm-i havâssa sâhib bir kimse olup, Hz. Pîr'in manzûmât-ı hikemiyyesi üzerine bir kaç büyük cild şerh yazarak Mısır'da bastırıp teşehhür etmiş idi.

/196/ Pâdişâhın, iyiden iyiye teveccühünü celb ile, adetâ enfâs-ı kudsiyye sâhibi olduğuna âlemi inandırmış ve üzerindeki nüfûz-ı mâddî te'sîriyle merci'-i kibâr u sığâr olmuş idi. İnkılâb-ı saltanatta vücûdu ortadan kaldırılmıştır.

Mûmâileyhin, Hz. Pîr'in türbesini ve civârındaki hânkâh ve zâviyeler inşâsını ve Ümmü Abîde'de kabâil iskânını ve oranın yeniden şereflenmesini te'mîn husûsundaki mesâîsi, umulur ki, mazhar-ı afv-ı ilâhî olmasına sebeptir.

Kiyâliyye Kolu:

Şeyh İsmâîl Meczûb-ı Kiyâlî hazretlerine mensûbdur. Pederi Seyyid İbrâhîm el-Belhî el-Hüseynî'dir. Tarîkat-ı Aliyye'yi, Seyyid Necmeddîn-i Rufâî'den, o da vâlidi

121. "Ben Irak, Şam, Kerh ile Kirman ve Rey gibi beldelerin şeyhiyim.
Ben kutupların gözdesi, mahlukâtın gavsıyım. Güneşte ve gölgede delîlin tâ kendisiyim.
Ben Ali'nin oğlu, Hüseyin'in arslan yavrusuyum ve Ehl-i Beyt'in evlâdıyım ki, onların zikriyle güçlük ve azgınlık yok olur.
Ben o avcıyım ki, Ahmed er-Rufâî'nin torunuyum. Delîl olarak benim (doğan) kuşumun kalbi avlaması kâfîdir.
Benim silsilem, en değerli insânların sülâlesinden gelen ve çok azîz olan Hz. Muhammed (*salla'llâhu aleyhi ve sellem.*)'e ulaşır." (H)

Kutbeddîn'den, o da vâlidi Şemseddîn'den, o da ammi Seyyid İbrâhîm el-A'zeb'den, o da ammi Seyyid Abdürrahîm'den, o da birâderi Seyyid Seyfeddîn Ali er-Rufâî'den, o da dayısı ve pederinin amcası oğlu Hz. Pîr Ahmed er-Rufâî'den almıştır.

Seyyid İsmâîl-i Kiyâlî, Hâleb'de Terbene karyesinde mukîm olup 900/(1495) târîhlerinde orada vefât eylemiştir.

Harîriyye Kolu:

Şeyh Ebu'l-Hasan Ali el-Harîrî hazretlerine mensûbdur. Hz. Pîr'in kerîmeleri Seyyide Zeyneb'in oğludur. Pederleri, Şeyh Seyyid Abdulmuhsin Ebu'l-Hasan'dır. Basra'da, Harîr kasabasında sâkin iken Şam'a hicret etmiştir. 548/(1153) senesinde doğmuş, doksanyedi sene muammer olup, 645/(1247) senesinde Şam'da irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

Nûriyye Kolu: Şeyh Nûreddîn Habîbullâh el-Hudeysî hazretlerine mensûbdur.

İzziyye Kolu: Şeyh Hüseyn Ebu'l-Feyz-i İzzî hazretlerine mensûbdur.

Fenâriyye Kolu: Şeyh Şemseddîn Muhammed b. Hamzatü'l-Fenârî hazretlerine mensûbdur. Rıhletleri 834/(1431) senesindedir.

Burhâniyye Kolu: Şeyh Burhâneddîn-i İbrâhîm hazretlerine mensûbdur.

Fazliyye Kolu: Şeyh Seyyid Cemâleddîn b. Fazl-ı Hindî-i Burhânbûrî'ye mensûbdûr 941/(1534)'de Hindistân'da Gücerat'ta doğmuş, 1029/(1620)'da Burhânbûr'da irtihâl buyurmuşlardır.

/197/ Cendeliyye Kolu: Şeyh Cendel b. Muhammed er-Rufâî hazretlerine mensûbdur. 675/(1276)'te irtihâl etmiştir.

Cemîliyye Kolu: Şeyh Cemâleddîn-i Irâkî hazretlerine mensûbdur.

Dîrîniyye Kolu: Şeyh İzzüddîn Ahmed ed-Dîrînî eş-Şâfiî er-Rufâî'ye mensûbdur. İrtihâli: 694/(1295)'tür.

Atâiyye Kolu: Şeyh Muhammed Atıyyetü'r-Rufâî'ye mensûbdur.

Sebsebiyye Kolu: Şeyh Süleymân-ı Sebsebî'ye mensûbdur.

Katnâniyye Kolu: Şeyh Seyyid Hasan el-Katnânî'ye mensûbdur.

İmâdiyye Kolu: Şeyh İmâdeddîn el-Ekber hazretlerine mensûbdur. Hz. Pîr'in hulefâsındandır.

Dîger Kolları:

Vâsıtiyye Kolu
Cebertiyye Kolu
Aclâniyye Kolu

Ma'rûfîyye Kolu: Şeyh Ma'rûfî'ye mensûbdur. Kartal'da tekkesinde medfûndur.

Ulvâniyye Kolu: Şeyh Ahmed el-Ulvan hazretlerine mensûbdur.

İstanbul'da, Tarîk-ı Rufâî'nin zamân ve sûret-i intişârı ve Hz. Pîr'e kadar hangi silsilelerle müntehî olduğu hakkında tedkîkâtta ve kudemâ-yı meşâyıh-ı Rufâîyye'den tahkîkatta bulundum.

Hz. Pîr'in hulefâsından Şeyh Muhammed ve Fethüddîn-i Mekkî (*kaddesa'llâhu esrârahumâ*)'dan teşe"ub eden iki kolun esâs addi ve zemîn-i tahkîkin buna ibtinâsı lâzım gelmiştir.

Bu iki zât bâlâdaki şuabâttan hâriç olmak îcâb ediyor.

Şeyh Muhammed hazretlerinden gelen kol:

Hz. Pîr Seyyid Ahmed er-Rufâî (*kuddise sırruhu'l-âlî*), Şeyh Muhammed, Şeyh Abdurrahmân, Şeyh İzzeddîn, Şeyh Şemseddîn, Şeyh Receb, Şeyh Hasan, Şeyh Hüseyin, Şeyh Receb, Şeyh İshâk, Şeyh Ya'kûb, Şeyh Yûsuf, Şeyh Tâlib, Şeyh Hâşim, Şeyh Süleymân, Şeyh Abdullâh, Şeyh Ali, Şeyh Mehdî, Şeyh İbrâhîm, Şeyh Mahmûd-ı Hadîdî,.Şeyh Abdülâlî, Şeyh Yâsîn eş-Şâmî.

ŞEYH MAHMÛD-I HADÎDÎ er-RUFÂÎ

Bâlâdaki silsile-nâmede ismi geçen bu zât, evvelâ İstanbul'a gelip, tarîk-ı Rufâî'yi neşr eden zâttır. Muhammed el-Mesânî isminde bir halîfe bırakıp gitmiştir. Üsküdar'da, Rufâî Asitâne'si denilen **/198/** mahallin karşısındaki mescidde âyîn-i Rufâî'yi ilk def'a icrâ etmiştir ki, 1000/(1592) târîhinden sonradır. Şam'da, Rîha karyesinde medfûndur.

ŞEYH YÂSÎN HAZRETLERİ

Ba'dehû 1100/(1689) senesini müteâkib sâlifu'z-zikr Şeyh Yâsîn gelip neşr-i füyûzâta başlamıştır. Şeyh Osmân-ı Himâyetî, Şeyh Sâdık, Hoca-zâde Muhammed Tâhir Efendiler müstahlef olmuşlardır. Evrâd-ı Rufâiyye'yi getiren, kıyâm zikrini ta'lîm eden Şeyh Yâsîn hazretleridir.

Paşa Baba, nâm-ı dîger Hoca-zâde Tâhir Efendi, Tophâne'de, Firûz Ağa'da, dışarda medfûndur.

ŞEYH OSMÂN-I HİMÂYETÎ

Şeyh Osmân-ı Himâyetî Efendi, 1211 senesi Muharreminin dokuzunda (15 Temmuz 1796) irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiş, Eyüp'te, Yâ Vedûd Türbesi arkasındaki kabristânda defn olunmuştur. El-yevm ziyâret olunur.

KARASARIKLI ŞEYH İBRÂHÎM SABRİ EFENDİ

Feyzi, Osmân-ı Himâyetî Efendi'dendir. İstanbul'da, Küçükmustafapaşa'da, Kara Ayşe Hatun Mescidi meşîhatini te'sis edip, yirmiüç halîfe yetiştirmişlerdir. Osmân-ı Himâyetî Efendi, İstanbullu olup, Simkeş-hâne mütevellîsi imiş. Her sene Simkeş-hâne'de mevlid-i şerîf okutur, meydânda âyîn-i Rufâî'yi icrâ edermiş. İbrâhîm Efendi, buraya müdâvemetle mazhar-ı feyz olmuştur. Karasarıklı'nın sebeb-i şöhreti ise, Küçükmustafapaşa'da attârlık ettiği esnâda, yeniçeri ağası deli olmakla, nefes edilmek üzere bu zâta getirilmiş; okumuş, bi-ınâyeti'ilâhi teâlâ, eser-i şifâ zuhûr etmiş. Eli bağlı iken çözmüşler, serbestçe hânesine gitmiş. Bu hâl şöhret bulunca, "Karasarıklı" nâmı yayılmıştır. El-yevm, silsile-i meşâyıhta nâmı mezkûr olup, burada mükellef türbeleri varken, son harik-i kebîrde yanmıştır.

Târîh-i rıhletleri 1243 sene-i hicriyyesi (1827)'dir. Hayli menâkıb-ı cemîlesi vardır.

ŞEYH SÂDIK EFENDİ

Makâm-ı cezbede kalmıştır. Aksaray'da, Alaca Mescid civârında, Rufâî dergâhı te'sîs etmişlerse de, harîk-i kebîrde yanmıştır. Türbesi yandı. Halîfe yetiştirememişlerdir. 11 Muharrem 1227/(26 Ocak 1812)'de irtihâl eyledi.

ŞEYH SEYYİD NÛRÎ EFENDİ

Üsküdarlıdır, Karasarıklı İbrâhîm Efendi'nin halîfeleridir. Tarîk-ı Rufâî'yi neşre büyük hizmetleri taalluk etmiştir. **/199/** 27 Receb 1179/(7 Ocak 1766) târîhinde Üsküdar'da zînet-sâz-ı âlem-i dünyâ olmuştur. Pederleri sâdâttan ve Hz. Ebû Eyyûbi'l-Ensârî Câmi'-i şerîfi kürsü şeyhi Seyyid Osmân Efendi; onun pederi de ricâl-i Nakşiyye'den Seyyid İbrâhîm-i Necâti Efendi'dir. Nûri Efendi, Fâtih Câmi'-i şerîfine derse müdâvemetle icâzet almış, Şeyhü'l-İslâm Müftî-zâde Ahmed Efendi'den **Fütûhât** ve **Füsûs** okumuş ve pederinden ilm-i tefsîr ü hadîs taallüm etmiştir. Fazl u kemâli ve hutût-ı Osmâniyye'deki mahâreti hasebiyle, Şeyhü'l-İslâm Mekkî Efendi merhûm delâletiyle, Sultân Selîm Hân-ı sâlisin şehzâde ve sultânlarının ta'lîm ve tedrîsine ve Bab-ı âlî Dîvân-ı Hümâyûn kalemine me'mûr buyurulup, yirmiiki sene kadar kalem-i mezkûra devâm ile ser-halîfe olmuştur.

Bu sırada, ya'nî 1208/(1794) senesinde Lâleli civârında Alaca Mescid şeyhi, mezkûrü'l-ism Şeyh Sâdık Efendi'ye intisâb ile, ondokuz sene hizmetinde feyz-yâb olarak, şeyhinin âlem-i cemâle intikâliyle, emr u işâreti üzerine, Fâtih civârındaki dergâhında neşr-i feyz eden Karasarıklı İbrâhîm Sabrî Efendi hazretlerinin dâhil-i dâire-i himmetleri olmuştur. Bir müddet sonra hilâfetle kâm-yâb olarak Üsküdar'da

neşr-i tarîkata me'mûr oldular. Debbâğlar Meydânı'nda, ricâl-i Hamzeviyye'den Kurbân Nasûh Baba Zâviyesi'ni ihyâ ve tevsî' ile 3 Rebiu'l-evvel 1228/(6 Mart 1813) târîhinde âyîn-i celîl-i Rufâî'yi icrâya başladılar.

Kırkbeş sene kadar neşr-i füyûzât edip, sinn-i âlîleri doksanı mütecâviz olduğu hâlde 29 Muharrem 1273/(29 Eylül 1856) târîhine müsâdif Salı günü intikâl-i dâr-ı naîm eylediler. İhyâ-kerdeleri olan dergâh-ı münîfde ertesi Çarşamba günü defn olunup, üzerlerine bir türbe-i münîfe inşâ olunmuştur.

Kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyye'den Şeyh Osmân Şems Efendi hazretlerinin inşâd buyurdukları manzûme-i târîhiyyenin son beyti:

Çıkup isnâ-aşar pîrân didi ey **Şems** *gûher târîh*
*Bu sâl Hazret-i Seyyid Nûri vâsıl-ı cemâl oldu**
(بو سال حضرت سید نوری واصل جمال اولدی)

Hz. Şeyh melîhu'l-vech olup, tab'-ı kibârâneye mâlik idi. Fukarâya hizmeti hırz-ı cân edinmiş ve zamânlarında dergâh-ı münîfleri melce-i ehl-i irfân olmuş idi.

/200/ Salât-ı Kemâliyye üzerine pek ârifâne şerhleri vardır. Ahiren tab' olunmuştur. Bunun târîh-i te'lîfi:

Çıkup bir hâtif-i **Gaybî** *didi târîhini cânâ*
Müyesser oldu Nûriyye Kemâliyye Salâtı
(میسر اولدی نوریه کمالیه صلاتی)

beytinin delâletine göre 1268 senesi olup 14 Şa'bân (4 Hazîrân 1852) leyle-i Cumada tamâm olmuştur. Şerhten, teberrüken bir bahsi nakl ediyorum:

"Ulûm-ı mütedâvilenin hülâsası ilm-i tefsîr ve ilm-i hadîs ve ilm-i fıkıhdır. Bunların hülâsası ilm-i tasavvufdur. İlm-i tasavvufun hülasa ve mevzûu bahs-i vücûddur. Bu bahs ise, gâyet müşkil ve dakîktir. Maâzallâh, sâlik, mazâlik-i akdâma düşüp varta-ı helâke gider. (الحال لا یعرف بالقال)[122]

Bu ilme, "ilm-i hakîkat" dahi ta'bîr olunur. Kütüb-i sûfiyyede musarrahtır ki, cemî'-i merâtib-i ilâhîyye vü kevniyyede ancak bir vücûd vardır. O vücûd, kendi suver-i alemiyyesi ile zâhir olmuştur. Tezkiye-i nefs ve tasfiye-i kalb hâsıl edip, o nûr-ı vücûdun şu'lesiyle tâlib-i hakîkat olan sâlik, âhirete hâkikat-ı vücûd-ı arz-ı dîdâr eder ve o vâcibât-ı ma'rifetu'llâh'tır. Cenâb-ı Hakk'ı künh ü hakîkatiyle bilmek kâbil değildir. Ri-

122. "Hâl, kâl (lâf) ile bilinmez." (H)

sâlet-penâh efendimiz, (سبحانك ما عرفناك حق معرفتك)[123] buyurdular. Hz. Sıddîk-ı Ekber (*radıya'llâhu anh*) efendimiz, (العجز عن درك الإدراك ادراك)[124] buyurdular. İmâm Ali (*kerrema'llâhu vecheh*) efendimiz, (البحث عن سر ذات الله اشراك)[125] buyurdular. Binâen âlâ-hazâ, Kur'ân-ı Azîmü'l-burhân'da beyân buyurulan sıfât-ı celîleleriyle bilinir. Çünkü Peygamber efendimiz, (تفكروا في آلاء الله ، ولا تفكروا في ذات الله) buyurmuşlardır.

Ma'nâsı, "*Âlâ-ı ilâhîyyeyi, ya'nî Cenâb-ı Hakk'ın ni'metlerini tefekkür ediniz. Zât-ı ilâhîyyeyi tefekkür etmeyiniz. Çünki, Zât-ı ilâhîyyenin kadrini takdîr edemezsiniz.*" demektir. Ârifîn indinde, mâ-siva'llâh adem-i mahzdır. Ehl-i şuhûd indinde, Hak, bize, bizâtihî karîbdir. Ehl-i hicâb indinde ilmi ile karîbdir. Şuhûd indinde, her bir şeyde, Cenâb-ı Hakk'ın zuhûru bi-zâtihîdir. Ehl-i hicâb indinde, mehâsin-i sıfâtıyladır. Sâlik; "*Allâh, Allâh!*" demekle, füyûzât-ı ilâhîyyeye mazhar olamaz. Tâ ki, nâr-ı ism-i Celâl ile nefs-i habîsesini yakıp, pâk u tathîr ede. İsm-i a'zam, ism-i Celâl'dir."

/201/ Şeyh Vahdî Efendi'den işitmiş idim: Bir gün Üsküdar'da bir manda kudurmuş, çarşıya saldırmış; halk kaçıyor, dükkânlar kapanıyor. Bu sırada, Şeyh Nûri Efendi hazretleri, tesâdüfen çarşıda bulunuyorlarmış. Hemen bakkâldan bir yumurta alıp, hayvânın alnına atıp tesâdüf ettirmiş; hayvân derhâl sükûnet bulmuş; boynuna bir ip taktırıp sâhibine teslîm eylemiş.

Bu hâl halkın hayretini mûcib ve Hz. Şeyh'e karşı bir kat daha hürmet ve muhabbetini artırmıştır.

Hz. Osmân Şems, hakk-ı âlîlerinde diyor ki:

Üveysî meşrebinin bir veliyy-i kutb-ı irşâdı
Reh-ı pâk-ı Rufâî'de muammer zî-kemâl oldu

İçüp câm-ı Hüseynî'den terakkî buldu ol üstâd
Geçüp doksanı sinni server-i bezm-i ricâl oldu

Tamâmen eyledi kırkbeş sene seyr ü sülûk ta'lîm
Rızâu'llâh tahsîli içün sarrâf-ı mâl oldu

Ledün esrârına vâkıf idi ta'bîr-i yektâda
Mukîm-i inzivâ iken cüdâ-yı kîl ü kâl oldu

123. "(Allâh'ım) seni her türlü noksân sıfatlardan tenzîh ederiz. Seni lâyıkıyla bilemedik." (H)
124. "Kişinin, idrâk edemediğini bilmiş olması da bir nevi idrâk sayılır." (H)
125. "Allâh'ın zâtı hakkında konuşmak şirktir." (H)

Muhibb-i Ehl-i Beyt ü evliyâ idi dil ü cândan
Gözünden kanlı yaş dökdü o demde bî-mecâl oldu

Bidâyet kâtib ü fâzıl rüsûm ilmiyle âmildi
Nihâyet ceddi feyziyle nazîrsiz ehl-i hâl oldu

Temâşâ eyler idi âşıkân dürlü kerâmâtım
Tasarruf sâhibi olduğma irfânı dâll oldu

Melâmiyyûn kapusun bekler idi her sabâh-akşam
Melâik şevk-i nûriyle semâ-peymâ-yı bâl oldu

Hakâyık râzına mazhar künûz-ı remz-i mu'tâdı
Bu kesret içre vahdetden cihân ana hayâl oldu

Hezârân bendegân u hem muhibbânı firâkıyla
Derûn u sînesi pür-hûn olup âteş-misâl oldu

/202/ Silsile-nâmelerini muharrir-i fakîr, nazmen yazmışdım. Bir kısmı ber-vech-i atîdir:

Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr Hazret-i Ahmed-i Rufâî'den
Himâyetle feyiz bulmuş Cenâb-ı Şeyh Osmân'dır

Çıkup burc-ı velâyetden bu Şeyh-i vâcibi't-tekrîm
Nice cânlar uyandırmış nazîrsiz Şeyh-i devrândır

Mürîd-i râh-ı Hak Sâdık u Sabrî nâm ârifler
Şarâb-ı hâli andan nûş iden merdân-ı meydândır

Nice dem post-pîrâ-yı meşîhat oldular bunlar
Hakîkatde vücûdu nâdiren gelmiş salâ-hândır

Husûsiyle Cenâb-ı Şeyh Sâdık ârif-i bi'llâh
Bu bâbda ayrıca tebcîle nâmı zikre çesbândır

Anı Alaca Mescid Dergehi'nda buldu âşıklar
Vucûd-ı ekremi her dürlü ta'zimâta şâyândır

Uluvv-ı aşkla "Hû" ismini tezkâr iderken ol
Cihândan âlem-i ukbâya göçmüş bir velî-şândır

Muazzez Şeyh Sabrî'dir "Karasarıklı" şöhretli
Tulûuyla cihâna şu'le salmış şems-i tâbândır

Bu iki zât-ı âlînin füyûzâtiyle perverde
Olan Şeyh Nûri-i vâlâ-güher deryâ-yı irfândır

Tarîk-ı Hazret-i Ahmed Rufâî'de mükerrem şeyh
Mükemmel zât idi ezkârı dâim ism-i cânândır

Hakâyık ilminin allâmesi olmuş idi zâtı
Tabîb-i çâre-sâz-ı illet-i kalb-i mürîdândır

Beşûşdur ehl-i dildir feyz ü irfânıyla mümtâzdır
Kerîmdir hem halûkdur fi'l-hakîka medhe şâyandır

Nice dem ehl-i zikre cilve-gâh olmuşdu dergâhı
Dem-â-dem zikr u tevhîd eyleyen erbâb-ı im'ândır

Meded-hâh oldu bu **Vassâf**-ı *kem-ter Hazret-i Pîr'den*
Cenâb-ı Seyyid Ahmed bunca ehlu'llâh'a sultândır

/203/ Hulefâsı:

Üsküdarlı Şeyh Mûsâ Efendi, Tahta Minâre şeyhi Sâlih Efendi, Odabaşı Dergâhı şeyhi Abdullâh Efendi, Tesbîhci şâir Şeyh Es'ad Efendi, Sarrâc İshâk Dergâhı şeyhi Muhammed Fazlı Efendi.

Şeyh Nûri Efendi hazretlerinin irtihâllerinden sonra, mahdûmları Tevfîk Efendi, câ-nişîn-i meşîhat olmuştur. Kırkdört sene sonra, 1317 senesi Muharreminin onikinci (23 Mayıs 1899) günü, irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

Gûş idüp rihlet-i pâkin didi bir bendesi eyvâh
*Şâh-ı merdân ile kıla Tevfîk'ı karîn**
(شاه مردان ایله قیله توفیقی قرین)

târîhidir.[126]

126. Târih ibârenin hesaplanmasından verilen tarih çıkmamaktadır. (H)

Dergâh-ı şerîfin hazîresinde medfûndur. "Şuâî" mahlasıyla ba'zı nutuk ve târîhleri varmış.

ŞEYH HAYRULLÂH TÂCEDDÎN EFENDİ

Hayrullâh Tâceddîn Efendi sâdât-ı Hüseyniyye'den Üsküdarlı Şeyh Nûri Efendizâde merhûm Tevfîk Efendi'nin mahdûmudur. "Şeyh Oğlu" nâmıyla talakkub ve şiirde (*Tâcî*) mahlasıyla tahâllus eylemişdir.

1300/(1883) târîhinde Üsküdar'da tevellüd etmiş, Üsküdar'da Fıstıklı Mektebi'nde, ravza-i terakkî, Toptaşı Rüşdî-i Askerî'sinde, Üsküdar Mülkî İ'dâdîsi'nde tahsîl edip, 1317/(1899) târîhinde, mülgâ Rüsûmat Emâneti Muhâsebe-i Tahrîrât Kalemi'ne kabûl edilmiş ve 1320/(1902) târîhinde pederinden intikâl eden, mülgâ Üsküdar Rufâî Dergâhı meşîhatı ve imâmet ve hitâbet cihetleri uhdesine tevcîh edilmiş ve 1332 sene-i hicriyyesinde (1913) Üsküdar dersiâmlarından Üsküdarlı Hoca Sâlih Nâzım Efendi'den, Ahmediyye Medresesi'nde ikmâl-i tahsîl edip icâze almıştır. Hoca Hicrî Efendi merhûmdan Fârisî ve Zarîfî Ahmet Beğ ile Üsküdarî şâir Tal'at Bey merhûmdan husûsî olarak arûz ve Türk edebiyyâtı taallüm eylemiştir.

Mensûr **Zübdetü'l-Ahlâk**, manzûm **Gül-deste** ve **Gül-gonca** nâmında matbû' âsârı vardır. **Mecmûa-i İllâhiyyât, Ravz-ı Verd, Bin ikiyüz Hadîs-i Şerîf**, merhûm Osmân Şems Efendi'nin **Büyük Mersiyye**'sini tab' ve neşr ettirmiştir. Rüsûmâttan sonra Defter-hâne'ye intisâb eylemiş, hâlen Beyoğlu Tapu ve Kadastro İdâresi hizmetinde müstahdem bulunmuştur.

Şer'-i pâk-ı Ahmedî'de bir diyânetdir edeb
Sabr ü tâat şükr-i ni'met hem ibâdetdir edeb

Kalma girdâb-ı sefaletde çalış sen âdem ol
İrtikâ-ı feyz için men'ûtu izzetdir edeb

Tâbi' olma sû-ı ahlâk sâhibine bir zamân
Tavr-ı ciddiyyetle izhâr-ı metânetdir edeb

Gıybet itme sû-ı zandan et tevakkî dâimâ
Cümleye ibrâz-ı âsâr-ı muhabbetdir edeb

Vüs'atin yetdiği mikdâr yardım it bî-keslere
Buhlü terk it müslimîne hoş sehâvetdir edeb

"Et-turuk küllühâ âdâb" buyurdu Müctebâ[127]*
Enbiyâ vü evliyâ'ya bir itâatdir edeb

Tâib ol cümle günâha âbid ol da ârif ol
Dest açup eyle niyâz bâb-ı nedâmetdir edeb

Nâ-halef güftârıma uyma cihânda sâbit ol
Tâciyâ eslâfa rahmet ile hürmetdir edeb

El-yevm seccâde-nişîn olan Hayrullâh Tâceddîn Efendi, Tevfîk Efendi mahdûmudur. Pek genç yaşında makâm-ı meşîhate geçtiğinden isti'dâd-ı Hudâ-dâdı îcâbı mazhar-ı terakkî olarak âdâb u erkân-ı Rufâiyye'yi hüsn-i muhâfazaya vakf-ı vücûd etmiş ve el-yevm birkaç halîfe yetiştirmiş, hayli mürîd toplamış, Çarşamba günleri icrâ-yı âyîn-i tarîkat edegelmekte bulunmuştur. Nâzik, halûk, zekî, mesleğine sâdık, muhibb-i Ehl-i Beyt bir zâttır. Eş'ârı ve makalâtı vardır. Risâle sûretinde birkaç eser neşreylemiştir. İlm-i mûsikîye de intisâbı olup, Hz. Hüdâyî Âsitânesi zâkirbaşlığı da uhdesindedir. Âsar-ı kadîme-i edebiyyeden olan Müfred-i Meşhûr'a Saîd Çelebi tarafından söylenmiş tazmîn üzerine inşâd eylediği nazîre ber-vech-i âtîdir:

Müstenîr olmak diler gönlüm cemâl-i nûrdan
"Len terânî" duysa da ayrılmaz aslâ Tûr'dan

Neşve-yâb-ı vecd olan kalbe nigâh endâz olup
Rûhu seyr it câm-ı feyz-efşân olan billûrdan

Devr ider şems-i münîr-âsâ semâ'-ı cân ile
Rûşenâdır mühr içinde nûrten tennûrdan

Gûş-ı irfânı açup dinle "ene'l-Hak" sırrını
Tâ sadâ-yı Hak gele ma'sûm olan Mansûr'dan

/204/ *Kalbimi lebrîz-i şevk itdi cemâl-i feyz-i aşk*
Çıkmaz aslâ zevk-i sevdâ bu dil-i mesrûrdan

Görmeyince zulmet-i hasret budur kalmaz karâr
İbtisâm-efzâ olur dil çehre-i pür-nûrdan

127. (الطرق كلها آداب) "Tarîkatlar, bütünüyle edeblerden ibârettir." (H)

Bir nigâhiyle ider ihyâ vü ifnâ gönlümü
Mest olur bîçâre dil ol gözleri pür-nûrdan

Gadr-ı firkat zulm-i hasretle dili târîk ider
Beklenilmez rûşenâî hiç şeb-i deycûrdan

Vasla dâir hoş gelir yârin sevimli sözleri
Görmedim gerçi vefâ va'dinde ol ma'zûrdan

Geh tegâfül gösterüp gâhîce bîdâd itmede
Hep gelen cevr ü cefâdır ol meh-i mağrûrdan

Peyrev oldun **Tâciyâ** *tarz-ı Saîd-i kâmile*
Feyz alırsın lâ cerem ol himmet-i mevfûrdan

Bâlâda bahsettiğim müfred budur:

Neşve ümmîd itdiğin sâgar da senden gamlıdır
Bir dokun bin âh dinle kâse-i fağfûrdan

ŞEYH SÂLİH EFENDİ

Hulefâ-i müşârünileyhimden Şeyh Sâlih Efendi, Fâtih civârında Tahta Minâre Dergâh-ı şerîfi bânîsi olup 1203/(1788)'te Karagümrük'te tevellüd eylemiştir. Fâtih'te derse devâm ile icâzet alıp Şehzâde Câmi'-i şerîfine müderris olmuştur: Hattât-ı şehîr İsmâîl Zühdî merhûmdan hüsn-i hat taallüm etmiştir. Müşârünileyhin Odabaşı şeyhi ve Nûrî Efendi halîfesi Abdullâh Efendi ile hukûk-ı kadîmesi olmakla berâber, dâimâ meclis-i sohbetlerinde sûfîyyûna mutearrız bir mevki'de bulunduklarından, nihâyet Abdullâh Efendi'nin mürşid-i mükerremleri, müşârünileyh Nûrî Efendi hazretlerinin tasavvufta olan kemâllerinden haber-dâr olup, kendisinde gençlik i'tibâriyle de da'vâ-yı teferrüd olduğundan, Hz. Şeyhi imtihân ve techîl maksadiyle **Fütûhât**'tan gâyet çetin birkaç mesâil ihzâr ederek, bir Çarşamba günü, Üsküdar'da Nûrî Efendi'yi **/205/** ziyâretlerinde, mâ-fi'z-zamîri mesâil-i hall ü teşrîha başlayınca, taaccüp edip, te'sîr-i hayretle berâber esîr-i râbıta-ı muhabbet olmuş ve o akşam orada kalmağa ve füyûzât-ı mâ'neviyyelerinden istifâde etmeğe karâr verip, vaktâ ki yatsı namâzı kılınmağa başlanıp ârzûları vechile imâmete geçmek ve kendisinin ilm-i kırâatteki vukûfunu göstermek geçtiği dakîkada Nûrî Efendi, Sâlih Efendi'yi mihrâba dâ'vet etmiş ve o da mihrâba geçip imâmet etmiştir.

İftitâh tekbîrini almışlar, "*El-hamdü li'llâh*" derler; aşağısı vârid-i hâtır olmaz. Tekrâr eder, yine okuyamaz; mihrâbdan çekilir. Nûrî Efendi mihrâba geçer, namâzı kıldırır.

O zamân anlar ki, sâhib-i tasarruf bir mürşid-i mükemmeldir. Tasdîk eder, zîr-i reşâdetlerine dâhil olur. Tam kırk yaşında imiş, 1243/(1827) târîhine müsâdiftir. Yirmiiki sene ez-dil ü cân hizmet etmiş ve tekmîl-i sülûk eyleyerek 1265/(1849) senesinde istihlâf buyurulmuşlardır. Esnâ-yı sülûkunda vâki' olan zuhûrat üzerine mürşidlerinin emriyle mesnevî-hân-ı şehîr Hoca Hüsâm Efendi hazretlerine giderek **Mesnevî-i şerîf** taallüm eyledi. Bi'l-âhare Karagümrük'te arsa hâlinde olan Muslihuddîn Mescidi'ni dergâh olmak üzere binâ etmişlerdir. Azîzi tarafından mahlası "Şemsî" tesmiye buyurulmuş idi.

Zü'l-cenâheyn, âşık, fâzıl, kâmil, âbid, isminin tamâmiyle müsemmâsına mutâbık, sâlih, münzevî, fukarâ-yı sâbırînden, bir zât-ı mükerrem idi. **Kelâm-ı Kadîm** ve **Delâil-i Şerîf** yazar, onunla taayyüş ederdi.

"*Oğlum, size taş ile vuranlara siz ekmekle müdâfaa ediniz.*" buyururlarmış. 1296/(1879) senesi âlem-i Cemâl'e intikâl etmiş, dergâh-ı şerîf tevhîd-hânesinde defn edilmiştir. Azîz-zâdeleri Tevfîk Efendi şu târîhi söylemiştir:

Aşr-ı âkil çıkup Şuâî târîhin didi
Terk idüp cihânı kıldı ömr-i ikbâl
(ترك ايدوب جهانى قيلدى عمر اقبال) = 1296[128]

Âtideki fahriyye Hz. Şeyh'indir:

/206/ *Hâzin-i kenz-i dekâik bize Rufâîler dirler*
Vâkıf-ı remz-i hakâik bize Rufâîler dirler

Kıymet-efzâ-yı sadef dâne-i dür-dânemiz
Yâdigâr-ı bahr-ı râik bize Rufâîler dirler

Murâd-ı hâtırın devrân ise meydâna gel sûfî
Zümre-i akrâna fâik bize Rufâîler dirler

***Şemsiyâ** vâris-i nakd-ı ulûm evliyâyız biz*
Bende-i âl-i abâyız bize Rufâîler dirler[129]

128. Verilen ibârenin hesaplanmasından 1300 çıkmaktadır. (H)
129. Bu şiirin vezni bozuktur. (H)

ŞEYH ABDULLÂH EFENDİ

Hulefâ-i müşârünileyhimden Abdullâh Efendi berber imiş. Ziyâret-i Haremeyn'e muvaffak olmuş ve azîzinin emr ü işâretiyle Odabaşı'ndaki tekkeyi vücûda getirmişti. Pek âşık, o mertebe sâdık bir zât imiş. Mücâhedesi pek şedîd imiş. Lâtîfeye de meyilleri varmış. Hattâ Haremeyn-i muhteremeyni ziyâret esnâsında dâimâ başında tâc-ı Rufâî'yi bulundurup avdette Şap Denizi'nde vapurun küpeştesinde etrâfı temâşâ ederken nasılsa tâcı denize düşmüş. Tâcının başından gittiğini, deniz üzerinde yüzdüğünü görünce *"Ey Şap Denizi! Sana hilâfet verdim.O tâc sana bahşolundu."* diye huzzâra *"Siz de şâhid olunuz."* yolunda lâtîfe-gûluk etmişlerdir.

1288/(1871) senesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiş ve dergâh-ı şerîfte odasına defn ile burası türbe hâline getirilmiş idi.

Mükerrem Şeyh Abdullâh Efendi bunda makbûrdur
Bu dergâh-ı şerîfi itdi inşâ sa'yi meşkûrdur

Harîm-i sırrı pâk Hazret-i Ahmed Rufâî'dir
Nice zikr ehlini irşâd yüzünden zâtı mağfûrdur

Bütün ahlâk-ı ulviyye onun zâtında mevcûddur
Bütün ef'âl ü etvârı hakîkat hâlde mebrûrdur

Göçüp bin iki yüz seksen sekiz sâlinde ol ârif
Visâl ile sürûr deryâsına dalmakla mesrûrdur

/207/ *Gel ey Vassâf kemâl-i şevkle bir fâtiha-hân ol*
Bu şeyh-i ârif-i bi'llâha kim irfânı meşhûrdur

Yerlerine mahdûmları Şeyh Hâfız Ahmet Muhtâr Efendi post-nişîn olmuştur. El-yevm hâl-i şeyhûhettedir. Dergâh, harîk-ı kebîrde yanmıştır.

Kudemâ-yı meşâyıh-ı Rufâiyye'den mübârek hoş-gû, mücâhid bir zâttır. Hilâfeti, pederinin halîfesi olup tekkede medfûn Sarrac Mahmûd Efendi-zâde Sarrâc Ahmed Efendi'dendir.

ŞEYH HÂLÎM EFENDİ b. TÂHİR EFENDİ

Velâdeti: 1240/(1825)

İrtihâli: 8 Ramazân 1313/(22 Şubat 1896)

Tarîkate nisbeti: 1265/(1849)

Târîh-i hilâfeti: 1285/(1868)

Kozyatağı'nda dergâhı inşâsı: 1270/(1854) senesi.

Onbeş kadar halîfesi vardır. Sinni: 73. Dersten me'zûndur. Hâce-i Bağdâdî imiş.

İstanbulludur. Erenköyü'nde Kozyatağı'nda inşâsına muvaffak olduğu dergâhta neşr-i feyz eylemiştir. Şeyh Abdullâh Efendi'den müstahleftir.

Orta boylu, beyâz sakallı, uzun saçlı, nûr yüzlü bir zât-ı muhterem idi. Gâyet güzel tanbur çalar, sîne-kemânda mütehassıs olup, ney üfler idi. Üstâdı Sultân Selîm-i sâlisin mûsikî-şinâslarından Oskiyan nâmında biri idi.

Gitdi bin üçyüz onüç şehr-i sıyâmında o kim
Vuslatı îyd ile ikrâm ide Rabbü'l-âlemîn

Sem'-i cânına iriştikde hıtâb-ı "İrcıî"
Rûh-ı pâkin "Hû" diyüp teslîm-i hû kıldı hemîn

Sâlikânın rehberi hem âşıkânın serveri
Şeyh Halîm'in rûhuna el-fâtiha yâ müslimîn

Dergâh hazîresinde medfûndur. Oğlu Şeyh Rızâ ve mahdûmu Şeyh Nûrî Efendiler, tarîklerine sâdık adamlardır.

ŞEYH MUHAMMED FAZLÎ EFENDİ

İstanbulludur. Dersten me'zûn olup akrâ-yı huffâzdandır. Pederi Şeyh Muhammed Dervîş Efendi, onun pederi Şeyh Hacı Ömer, onun pederi Şeyh Hüseyin Efendi olup Kâşgarî Abdullâh Efendi hazretlerinin halîfesidir. Müşârünileyhim İstanbul'da Sarrâc İshâk Dergâhı'nda hatm-i hâcegân yaparlarmış.

Fazlî Efendi pederinden feyz aldığı gibi Şeyh Nûrî Efendi hazretlerine intisâb ile hıdmet-i aliyyelerinde bulunup ikmâl-i sülûk ile hilâfet almış idi. 1266/(1850) senesinde icrâ-yı âyîn-i tarîkata başlayıp, nutkundaki zerâfet, hâlindeki letâfet te'sîriyle bezm-i sohbetlerine vükelâ-yı devlet bile devâma başlamış idi. Hattâ zikr ve âyîn yevm-i mahsûsunda dergâh vükelâ, vüzerâ, ricâl-i devlet, meşâyıhtan /208/ ve'l-hâsıl züvvârdan dolarmış. Kendilerinin Tarîk-ı Şa'bânî'den dahi hilâfetleri vardı. Elli sene irşâd ile meşgûl olup son zamânlarında hareket-i arzdan dergâh münhedim olduğundan, o meclis dağılmıştı.

1316 senesi Muharreminin onikinci (1 Haziran 1898) günü câm-ı mevti nûş eyledi. Cenâze namâzı Sultân Bâyezit Câmi'-i şerîfinde edâ olunmuştu. Namâzı müteâkip husûle gelen izdihâm hâlâ gözümün önündedir. Sokaklardan mürûr ve ubûr sekteye uğramıştı. Fuzalâ-yı şuarâdan ve ricâl-i devletten Senîh Efendi merhûmun uzun bir manzûme-i târîhiyesi vardır ki son beyti:

Senîh *ıntâk-ı hak târîh-i mu'cem kalbe mülhemdir*
Tecellî-i cemâle mazhar oldu Fazlî-i âgâh
(تجلئ جماله مظهر)

Müşârünileyhin, vahdet-i vücûda dâir yazılmış bir eser-i ârifânesi vardır ve gayr-i matbû'dur.

Tarîk-ı feyz-i Rufâî'de reh-nümâ-yı kerîm
Cenâb-ı Fazlı-i âgâh ki fazlıdır hâsıl

Meşâmm-ı cânına irdikde bû-yi ilm-i ledûn
Fuyûz-ı Hazret-i Pîr'den olurdu hep kâil

Uluvv-ı ka'bını tasdîk iderdi ârifler
O şeyh-i ârif-i bi'llâh Hakk'adır vâsıl

Gül-i maârif idi gül-şen-i tasavvufda
Şemîm-i feyzi ile şübheler olur zâil

Üç er gelince *çıkardı vefâtı târîhin*
Olunca devlet-i sırr-ı vuslata nâil
(دولت سر وصلته نائل) -1313 + 3 = 1316/(1898)

Hîn-i irtihâllerinde yetmişdört yaşında idiler. Üç mahdûmu vardır. Şeyh Muhammed Ferîd ve Şeyh Vahdî ve Şeyh Ferdî Efendilerdir.

Kâzım Paşa merhûmun söylediği târîhtir:

Şeyh Fazlî-i maârif ilminin muhteremi
Âşık-ı dil-şode-i âl-i Muhammed Dervîş

Nâil-i mâide-i fazl u kemâl olmuş idi
Bilmeden olduğun âlemde ne bir lezzet-i îş

Âzim idi hacca bu yıl Yesrib'e avn kılıcak
Ravza-i pâk-i Rasûl'e sürerek şevk ile rîş

Hîn-i mâtemde fedâ eyledi kîs-i cânın
Haseneyn uğruna bî-dağdağa vü bî-teşvîş

Yandı yakıldı bütün kalb-i ahıbbâsı dahi
Nûr-ı rahmetle Hudâ kalbini itsün tefrîş

Ben de târîh-i ciğer-sûzunu yazdım **Kâzım**
Gitdi "Allâh" diyü Hakk'a azîzim dervîş
[130](کیتدی الله دیو حقه عزیزم درویش)

ŞEYH EL-HAC HÂFIZ MUHAMMED FERÎD EFENDİ

Şeyh Muhammed Ferîd Efendi, genç yaşında feyz-i irfâna mazhar olup ilmen, fazîleten, irfânen, mertebe-i bâlâ-terîni işgâl eylemiş idi. Cidden âlim, mütebahhir, mütecerrid. müteferrid riyâzet-kâr ehl-i hâl imiş. Hz. Şeyh-i Ekber'den zevk almış, deryâ-yı irfâna dalmış idi. Gayr-i matbû' bir eseri vardır ki, vahdet-i vücûda dâirdir.

Ziyâret-i Harâmeyn kasdıyla ve Mısır tarîkıyla ol cânib-i âlîye giderek, huzûr-ı saâdet-i Muhammediyye'de teslîm-i cân eylemiştir. 10 Muharrem 1288 yevm-i Perşembe (1 Nîsân 1871). Manzûme-i âtiyyeyi, müşârünileyh içün söylemiş idim:

/209/ *Tarîk-ı müstefîz-i Hazret-i Ahmed Rufâî'de*
Muazzez Şeyh Muhammed ibn-i Şeyh Fazlî-i pür-irfân

Fuyûzât-ı Hudâ'ya mazhariyyetle be-kâm oldu
Nedîm-i bezm-i cânan olmağa olmuş idi şâyân

Bi-hakkın ârifâne âşıkâne bir eser yazmış
Ana ibzâli-i eltâf buyurmuş Hazret-i Yezdân

Hakâyıkdan dekâyıkdan rumûzât-ı tasavvufdan
Çıkarmış sâha-i irfâna gerçek sırr-ı bî-pâyân

130. Bu ibârenin hesaplanmasından 1317 çıkmaktadır. (H)

Kemâl-i aşk ile sâlik olunca râh-ı cânâna
Gice gündüz dilinden eksik olmaz âh-ı hûn-efşân

Nihâyet ravza-i arş-pâye-i Sultân-ı kevneyne
Sürünce rûyunu şevkinden itdi cânını kurban

Kerîm-i müsteândan dâimâ gönlüm temennîde
Bu dünyâ pâyidâr oldukça itsün rûhunu şâdan

Fenâdan nakline târîhi ***Şeyh-i ârif-i âgâh***
Çıkınca şübhesiz bildim ulüvv-ı ka'bına burhân
(شیخ عارف اکاه)

ŞEYH VAHDÎ EFENDİ

İstanbulludur. Hâfızdır. Birâderi Ferdî Efendi ile maan 1293/(1875) senesinde pederlerinden hilâfet almışlardır.

Şeyh İhsân, Şeyh Muhammed Hilmi, Şeyh Muhammed Hoca Selîm, Tarsûs Müftüsü Şeyh Ali, Konyalı Şeyh Süleymân ve muhaddisînden Hâlebli Salâcı-zâde Şeyh Muhammed Salâhî Efendiler dahi Fazlî Efendi'nin hulefâsındandır. Bunlar içinde, Ali ve Süleymân Efendilerin târîh-i hilâfeti 1268/(1852)'dir.

Vahdî Efendi, pederinin irtihâlinde câ-nişîni olmuştur. Âdâb-ı Rufâîyye'yi fürûâtına kadar ârif, kudemâ-yı meşâyıhdandır.

Bursalı Hoca-zâde Tevfık Efendi, Fesçiler kethüdâsı Bursalı Şeyh İbrâhîm Efendi, Destereci Şeyh Ömer Efendi, Akşehirli Hoca-zâde Şeyh Muhammed Efendi, Kütahyalı Ahmed Tûrâni Dergâhı şeyhi Şeyh Muhammed Emîn Efendi ve mahdûmu Şeyh Hacı Edhem Efendi, Şeyh Muhammed Hâmid Efendi (Şamlı Hayrî Efendizâde), halîfeleridir.

ŞEYH MUHAMMED HİLMÎ EFENDİ

İstanbulludur. Çemberlitaş'ta, Karababa Dergâhı şeyhidir. Fazlı Efendi halîfesidir. Târîh-i hilâfeti 15 Muharrem 1275/(Ağustos 1858)'tir. Nazik, zarîf ve zaîf bir zât idi.

Muhammed Hilmi-i ârif ki şeyh-i pâk-tînetdir
Hemân bu han-gâh-ı feyzde hak-gû idi bi'llâh

Olup sellâk-ı râh-ı Hakk'a rehber bir nice müddet
Kemâl-i aşk-ı zikru'llâh ile cânlar idüp âgâh

Harîm-i sırr-ı pâk-i Hazret-i Ahmed Rufâî'dir
Tarîk-ı aşk-ı Mevlâ'da sivâdan itdi istinzâh

Binüçyüzyirmibir sâlinde maksûda revân oldu
Nidâ-yı "İrcü" irdikde sem'-ı cânına nâgâh

Muhibbân ehl ü evlâd cümleten böyle duâ eyler
Revân-ı pâkini şâdân buyursun Hazret-i Allâh

/210/ Dergâhda medfûndur. El-yevm, mahdûmları Şeyh Haydar Bey, post-nişîndir. Haydar Bey'in hilâfeti pederindendir. Zâkirbaşı Kasımpaşalı Hâfız Mustafa Efendi, mücellid Şeyh Muhammed Efendi, Şeyh Muhammed Tâhir Efendi dahi cümle-i hulefâsındandır. Mûsikîye intisâbı, tarîkına şiddet-i irtibâtı ile mümtâzdır.

Şeyh Fazlı Efendi hulefâsından, Şeyh İhsân Efendi müsin bir zât olup, Sultân Ahmed meydânındaki Düğümlü Baba Dergâhı şeyhi idi. Kıyâmî usûlünde gâyet iyi zikir eder bir reîs idi. İrtihâl eylemişdir. Yumurtacılar Kahyası, Şeyh Muhammed Efendi kerîme-zâdesi Şihâbeddîn Efendi, hulefâsındandır.

RUFÂÎ ÂSİTANESÎ:

Üsküdar'da Menzilhâne yokuşunda, el-yevm ma'mûr olan Rufâî Âsitânesi, 1145/(1732)'te te'sîs olunmuştur. Kapısı bâlâsında: (سيد أحمد بيرم هم قطب أنام . آستانهء رفاعى ابن مقام)[131] muharrerdir.

Şeyh Yâsîn'den sonra burada; Hoca-zâde Muhammed Tâhir, Şeyh Sâdık, Şeyh Feyzullâh, Şeyh Hâfız İbrâhîm, Şeyh Tevfîk ve Şeyh Ziyâ Efendiler post-nişîn olmuşlardır.

Şeyh Ziyâ Efendi, kendine müctehid süsü vererek, tarîk-ı feyz-refîk-i Rufâî'ye, Bektâşilik neş'esiyle, bir takım hurâfât karıştırmağa kalkarak, tarîk-ı hezeyâna sülûk etmiş ve hattâ mevlid cem'iyyetlerinde, velâdet bahsinde herkes ta'zîmen ayağa kalkıp kıbleye teveccüh ettiği sırada bu, nasıl oturduysa o cihete, ya'nî, herkesin hilâfı bir cihete müteveccih olurdu. Gûyâ ona: (.. . فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللَّه . .)[132] sırrı nümâyan olmuş gibi sahte-kârlık ederdi.

131. "Bu makâm Rufâî dergâhıdır. Pîr Seyyid Ahmed ise insânların kutbudur" (H)
132. "Nereye dönerseniz, Allâh'ın yönü orasıdır." 2. Bakara sûresi, 115 (H)

Tîğ-ı ecel bir an evvel harbe-i kahrına alarak, vücûdunu ortadan kaldırmışdır.

"İrtihâl: Odabaşı şeyhi, Şeyh Ahmed Efendi, dün gece Kadıköyünde, Söğütlüçeşme Caddesi'nde, 342 numaralı hânesinde, seksen iki yaşında olduğu hâlde dûçâr olduğu hastalıktan rehâ-yâb olamayarak vefât etmiştir. Na'ş-ı mağfiret-nakşı, bugünki Pazar günü, onbuçuk raddelerinde medfen-i mahsûsuna kaldırılacaktır. 27 Şa'bân 1346 – 19 Şubat 1928."[133]

AHMED el-LİHÂS KOLU

Hz. Pîr Seyyid Ahmed er-Rufâî (*kuddise sırruhû*), Şeyh Fethüddîn-i Mekkî, Şeyh Şemseddîn, Şeyh Receb, Şeyh Abdürrahîm, Şeyh Mühezzibüddevle, Şeyh Yûsuf, Şeyh İbrâhîm el-A'karib, Şeyh Ziyât, Şeyh Mansûr, Şeyh Abdullâh, /211/ Şeyh Muhammed el-Meksûr, Şeyh Abdurrahmân, Şeyh Sâlih el-Mekkî, Şeyh Nasrullâh, Şeyh Şa'bân, Şeyh Muhammed el-Meksûr, Şeyh Receb, Şeyh İbrâhîm el-Meczûb, Şeyh Hüseyin el-Mekkî, Şeyh Abdülkâdir, Şeyh Hasan, Şeyh Hızır, Şeyh Süleymân er-Rufâî, Şeyh Ahmed el-Lihâs.

Şerbet-dâr Dergâhı şeyhi Abdullâh Efendi bu zâtın halîfesidir.

Abdullâh Efendi'den yürüyen kol: Şeyh Hacı Muhammed Efendi, Şeyh Hâfız Mustafa Efendi, Şeyh İbrâhîm Vehbi Efendi, Şeyh Osmân Hilmi Efendi.

KABÛLÎ ŞEYH MUSTAFA EFENDİ

Müteahhirîn-i ricâl-i Rufâîyye'dendir. Edirnelidir. Bidâyet hâllerinde, mahkeme kâtibi iken, terk-i sivâ ederek, inzivâ-yı hayâtı tercîh etmiştir. Hüsn-i hatta mâlik, ârif, âşık, bir zât-ı âlî-kadrdir. 1240/(1825) senesinde irtihâl-i dâr-ı bakâ eylemiştir. Tabîat-ı şâirânesi vardır. Hz. Şeyh-i Ekber ve Hz. Rufâî hakkındaki medhiyyeleri âşıkânedir. Edirne'de dergâh-ı münîfleri bâkîdir. Kabr-i münevverlerini ziyâret eyledim, pek rûhâniyyetlidir, İsmâîl Hakkı el-Celvetî hazretlerine muhabbet-i kâmileleri olduğundan, ale'l-ekser **Ruhu'l-Beyân** tefsîrini istinsâh ederlermiş.

Kenzû'l-Esrâr, **Mevsıletü'l-Hidâye**, mürettep **Dîvân**, Fârisî lügatına müteallik **Müşkil-güşâ** cümle-i âsârındandır.

Enfâs-ı kudsiyyelerindendir:

Sanma bizi zâhid gibi beyhûde makâliz
Biz kâşif-i esrâr-ı ma'ânî vü meâliz

* * *

133. Bir gazetede çıkan ölüm ilanı müellif tarafından aynen konulmuştur. (H)

Ki oldur kıble vü Ka'be'm
Safâ vü Merve vü Zemzem
Tavâf-ı sırrında devrânum
Rufâî Seyyid Ahmed'dir

***Kabûlî** iden çâker*
Visâl-i kurba hâhiş-ker
Bütün uşşâka ser-asker
Rufâî Seyyid Ahmed'dir

* * *

Hakîkat ilminin ümmü'l-kitâbı Şeyhü'l-Ekber'dir
Muhakkak sûret ü cismi misâl-i ayn-ı Hayder'dir

***Kabûlî** şöyle bildim ki velâyet ehline Hak'dan*
Hakîkat ilmini muhbir o bir nâmûsu'l-Ekber'dir

/212/ ŞEYH KEN'AN BEY

Müteahhirîn-i meşâyih-ı Rufâiyye'dendir. Bidâyeten Galata Sultânî'si, Rum İ'dâdîsi ve Elyans-ı İsrâîliyyet mekteblerinde tahsîl görerek, ondokuz yaşında Karesi İ'dâdî Müdürlüğüne; biraz sonra muhtelif vilâyetler maârif müdürlüklerinde bulunduktan sonra 1312/(1894) târîhinde Dersaâdet Numûne-i Terakkî Mektebi Müdüriyyeti'ne ta'yîn olunmuştur.

Dört sene sonra, görülen işâret-i ma'neviyye üzerine hâsıl olan iştiyâka binâen, Medîne-i Münevvere'ye gidip, dört sene kadar kalmıştır. Ba'dehû İstanbul'a gelerek, Dâru'l-Muallimîn sunûf-ı âliyesi Fransızca muallimliğiyle, Te'lîf ve Tercüme Encümeni a'zâlığında, Dârüşşafaka ve Gelenbevî Sultânî Müdürlüğü'nde ve İstanbul vilâyeti Maârif Müfettişliğinde bulunmuştur.

Vâlideleri sâlihât-ı ümmetten bir hanım idi. Şeyh Edhem Efendi'ye müntesibe olduğundan mahdûmunu da müşârünileyhin hüsn-i nazarına mazhar etmiş idi.

Edhem Efendi bir tekke şeyhi değildi. Ehl-i kemâl bir zât imiş. Ken'an Bey, M nastır Maârif Müdüriyyeti'nde iken, Şeyh-i müşârünileyh Dâr-ı Cemâle intikâl ve Ken'an Bey'i istihlâf eylemiştir. Ken'an Bey, terceme-i hâline şöyle devâm ediyor:

"Numûne-i Terakkî Müdürlüğü'ne geldiğim vakit, gördüğüm işâret-i ma'nevîyye üzerine, ne kadar kazâ namâzım varsa, edâ etmekliğim, sonra da Medîne-i Münevvere'ye gitmekliğim emir buyuruldu. Bu emirden sonra, kalbime Medîne-i Münevvere ve ziyâret-i

Peygamberî için düşen âteşle üç sene yandıktan sonra, vâlide-i muhterememle Medîne-i Münevvere'ye gittim. Orada ahz u telakkî edilen emr u işâret üzerine oranın şeyhü'l-meşâyıhı Seyyid Hamza-i Rufâî hazretlerinden dahi, dört sene hizmetlerinde bulunduktan sonra, icâzet aldım. Nihâyet, Derseâdet'e gelip, vâlide-i muhteremem Hatice Cenâb'ın inşâ eylediği dergâhın hâdimliğine ta'yîn buyuruldum.

Fakîr gibi bir müddet yolunu şaşırmış, dünyâda yapılabilecek alafrangalığın ve zevkin her safâhatını görmüş ve din ile samîmi bir alakaya mâlik bulunmamış olan bir câhil ü gâfile ehlu'llâha ve bendegân-ı ehlu'llâha hizmet etmek şerefini bahş buyuran Hz. Hakk'a hamd ederim."

/213/ Ken'an Bey, bundan on beş sene kadar mukaddem Hırka-i Şerîf civârındaki dergâha seccâde-nişîn olmuştur. Vâlideleri, bu dergâh bâniyesi olup, dergâh-ı şerîf bahçesinde medfûn ve rahmet-i Hakk'a makrûndur. Cuma günleri ikindiye karîb bir zamânda, dergâh-ı şerîfde, ihvânına **Mesnevî**-i şerîf tedrîs eder. Kendisi yazdığı vechile bidâyeten frenk-meşreb iken, hidâyet-i İlâhîyye te'sîriyle hüsn-i hâl sâhibi olmuş. İlim ve fazlı i'tibârıyla, zamânımız meşâyıhı arasında meslek sâhibi, tarîkine âşık, edîb, kâmil bir zât olarak temeyyüz etmiştir. Uzun boylu, hâlen ellibeş-altmış yaşlarında, melîhü'l-vech bir zâttır. Hüsn-i takrîre mâliktir. Kesret-i mütâlaadan, gözlerine zaaf târî olduğundan siyâh gözlük kullanırlar. İhtîfâya riâyet-kârdır.

Hz. Rufâî hakkında 1340/(1922) târîhinde tedkîkat-ı vâsiayı hâvî bir eser-i makbûl vücûda getirip tab' ve neşr eylemiştir.

Tabîat-ı şâirânesi yoktur. Fakat, neş'e-i tasavvufiyye ile sânih olan manzûmeleri meyânında güzel parçalara tesâdüf olunur.

Allâh dimek Allâh ne büyük lutf-ı Hudâ'dır
Uşşâka gıdâdır

Dervîşlerin evrâdı hemân hamd ü senâdır
Maksûdu rızâdır

Kulluğunu yokluğunu bilmek ne saâdet
Allâh'dan inâyet

"Allâh" diyelim "Hû" diyelim kalbe cilâdır
Ervâha sefâdır

Fâil ile mevcûdu hemân bil ki Hudâ'dır
İnkârı belâdır

Hep Hû duyulan cümlesı bir hoşca sadâdır
Ammâ ne nevâdır

Var olmayı istersen eğer cümleyi bir bil
Ağyârı hemân sil

Dervîş olana lâzım olan havf ü recâdır
Fakr içre gınâdır

Âşıkların hep varlığı ma'şûka fedâdır
Çün bâr ü cefâdır

Başdan aşağı her ne ki var nûr u ziyâdır
İ'lân-ı bekâdır

"Allâh" diyüp ahdinde vefâ sıdk u sadakat
Bir şeyhden inâbet

Sâlikler içün meş'ale-i râh-ı hüdâdır
Dîninde rehâdır

/214/ *Aşıkları cânân iden aşk derde devâdır*
İrfân ü sehâdır

Ma'şûk ile âşık arası kîl ne revâdır
Zîrâ ki edâdır

Ey mazhar-ı mürşidde tecellî iden Allâh
Aşkın bana hem-râh

Aşkın dilerim gayrisi **Ken'ân'a** *hevâdır*
Elbette hebâdır

* * *

Ben bana âşık bana âşık imiş ben bilmedim
Zıll iken Ken'ân kavuşdu Yûsuf-ı Ken'ân'ına

* * *

Gaflet bürümüş gözlerini artık ol agâh
Ken'ân gözün aç ki göresin bâkî Huve'llâh

* * *

Yâ rasûla'llâh kulun Ken'ân'a vird oldu bu söz
Bâb-ı lutfun var iken yâ ben kime yalvarayım

Manzûmelerin çoğu bestelenmiş, dergâh-ı şerîfte âdâb-ı mahsûsa ile okunmakta bulunmuştur. Ehl-i İslâm'ı, tarîk-ı Hak'da zikru'llâh ile meşgûl etmeğe masrûf olan himmetleri meşkûr olsun, âmîn.

* * *

Azîzleri Şeyh Hamza hazretleriyle, Medîne-i Münevvere'de iken, görüşmek şerefine mazhar olmuş idim. Kendileri mağrib delîlidir. Nahîf, zarîf, edîb, halûk bir insân-ı kâmildir. Medîne-i Münevvere'ye muvâsalatımızın ikinci günü ziyâretlerine gitmiş, bulamamış idim. Delîlimiz dediler ki:

"Dün gece burada bulunsaydınız Şeyh Hamza'nın kerâmetini re'ye'l-ayn görecektiniz. Hind'den gelen ba'zı kimseler, Hz. Şeyh'den burhân istemişler. Onlara konaklarının önündeki meydânda âteş yakıtıp bir gömlek ile âteş içersine girip, zikru'llâh ile meşgûl olarak, bir kaç kerre devr etmişler, çıkmışlar. Bu burhâna, herkes mebhût u hayrân olmuştur. Biz o âteşin küllerini gözümüzle gördük."

Sonra Harem-i Şerîf-i Nebevî'de müşerref olarak mübârek ellerini öptüm. Bir târîhde İstanbul'a geldilerdi. Burada muhayyiri'l-ukûl bürhân-ı tarîkat göstermiş, herkesin hürmetini kazanmış idi.

/215/ ŞEYH BÜYÜK HASÎB EFENDİ

Eyüplüdür. Eyüp'de, ecdâdından mevrûs dergâhda seccâde-nişîn olmuştur.

Silsile-i nesebi:	**Medfeni** ve **rihleti:**
Şeyh Şa'bân Efendi	Dergâhda, 1082/(1671)
Onun mahdûmu Şeyh Yahyâ Efendi	Eyüp Câmii'nde, mihrâb önünde. 1109/ (1697)
Onun mahdûmu Şeyh Muhammed Emîn Efendi	Dergâhda, 1169/(1756)
Onun mahdûmu Şeyh Muhammed Sa'deddîn Ef.	Dergâhda, 1205/(1792)
Onun mahdûmu Şeyh Hasîb Efendi	Dergâhda, 1250/(1834)

Şeyh Şa'bân Efendi, meşâyih-ı Sünbüliyye'dendir. Mezâr taşında da şünbülî tâcı vardır. Mehmed ve Mustafa ve Fethi ve Yahyâ isminde dört birâderi vardır. Kastamonu'da medfûndur. Kendisi Kastamonulu olup, oradan İstanbul'a hicretle, burada sâkin olmuştur. Kimden müstahlef olduğunu tahkîk edemedim.

Hasîb Efendi, Edirne'den, İstanbul'a gelen evlâd-ı Rufâiyye'den Şeyh Muhammed-i Derrâsî hazretlerinden nasîb alıp, tarîk-ı feyz-refîk-ı Rufâî'de yetişmiştir.

ŞEYH MUHAMMED-İ DERRÂSÎ EFENDİ

Dergâhda medfûndur. Kitâbe-i seng-i mezârı:

Nûr-ı Yezdân sırr-ı Haydar Hazret-i Şeyh-i kerîm
Ârif-i bi'llâh ekmel cism-i cennât-ı naîm

Hazret-i nesl-i Rufâî'den tulû' itdi mukaddesden
Âşıkı irşâda me'mûr böyle bir merd-i hakîm

Dahi âhir diyüp "Allâh" mülküne nakl itdi
Rûhunu anmış hakîkat zâtına oldu mukîm

*Teveccüh eyleyüp **Ârif** didi târîh-i Sultân*
*Kutb **Derrâsî**-medâd Seyyid Muhammed müstakîm*[134]

Evlâd-ı sâdât-ı Rufâiyye'den, kutb-ı erbâb-ı hakîkat, merhûm es-Seyyid eş-Şeyh Muhammed-i Derrâsî hazretlerinin rûh-ı şerîflerine el-Fâtiha, l Safer 1213/ (15 Temmuz 1798)."

Mülâhaza: Manzûme, o kadar fenâ yazılmış ki, müteessif olmamak mümkün değildir. Böyle ma'rûf, ilm ü irfân ile mevsûf zevâtın kitâbelerini kendi ilm ü şerefleriyle mütenâsib yazılmış görmeyi gönül ârzû eder.

Muhammed-i Derrâsî hazretleri, vâkıf-ı hakâyık-ı tevhîd bir zât-ı âlî-kadr olacak ki, Şeyh Hasîb Efendi kendilerine intisâb eylemişdir. İrtihâl târîhinin 1213/(1798) olmasına göre, Hasîb Efendi, müşârünileyhden sonra otuzyedi sene daha muammer olmuşlardır.

Mübârek, halûk, âlim, ârif, sâhib-i kerâmât-ı ledünniyye bir zât imiş. Bu dergâhda müddet-i meşîhati kırkbeş senedir.

134. Bu şiirin vezninde bozukluklar vardır. (H)

Sultân Mahmûd-ı sânî'nin mazhar-ı hürmeti olmuştur. Meşhûr Şeyh Müştâk-ı Kâdirî hazretleri, âlâ-rivâyetin bu dergâhta misâfir olup; Hasîb Efendi hazretleriyle pek sevişmiş ve hakk-ı âlîlerinde şu medhiyyeyi yazmıştır:

/216/ Medhiyye-i Yahyâ-zâde Şeyh Hasîb er-Rufâî:

افسر تاج سر اسم مزکای حسیب
ثانی أش ثانیء قلب حکم نظم مجیب

ثالثش ثالث حرفین کریمست رحیم
ثالث اسم عظیم بای عال شیر مجیب

رابعش علم لدن فاتحه بسم الله
حرف ان نقطهء عرفان که بشو سر عجیب

کیست آن قبلهء جان حضرت یحي زاده
محییء مرده دلان ذات نسیب شیخ حسیب

چار حرفش که چهار یار را ایما دارد
چار رکن حرم مهر ومحبت ترکیب

حسنش اینهء إندام بد ونیك نماست
زشت را زشت کند خوب نکهبان دارد زیب
نام پاکش بلغز حرف بحرف ای مشتاق
نظم کردم باشارات عبارات غریب [135]

135. "Tâcların tâcı "Hasîb" temiz isminin başıdır. Onun isminin ikinci harfi; "Mücîb" (olan Allâhın) hikmetli nazmının kalbinin ikinci harfidir.
Onun harflerinin üçüncüsü "Kerîm" ve "Rahîm" isimlerinin harfi, üçüncü harfi olan iki harf ve "Azîm" isminin üçüncü harfi; (Allâh)ın Aslanı Ali (ismi)nin "yâ"sıdır.
Onun harflerinin dördüncüsü, ilm-i ledün, "Bismillâh'ın" fâtihası (başı), onun harfi; irfân noktası (beşer gibi) "sırrı acîb"dir.
Kimdir o cân kıblesi? Hazret-i Yahyâ-zâde, gönlü ölü olanları hayâta kavuşturucu akrabamız/eniş-temiz Şeyh Hasîb.
Onun dört harfi ki: "Dört Yâr"ı îmâ eder; Harem-i şerîfin dört rüknü, mihr ve muhabbetle terkîb edilmiştir.

Hasîb Efendi hazretlerinin, gülşen-i hayâtı 1250/(1834) senesinde resîde-i hazân-ı memât oldu. Dergâh-ı şerîf hazîresinde medfûndur. Târîhi:

Hak ola enfâs-ı ma'dûde tamâm
Kâr-ger olmaz müdâvâta tabîb
***Düşdü bir** târîh-i rengîn fevtine*
"Hû" diyüp göçdü fenâdan Şeyh Hasîb
(هو دیوب کوچدی فنادن شیخ حسیب)

Ba'dehû mahdûmu Şeyh Muhammed Emîn Efendi, ca-nişîn olup, elliüç sene neşr-i feyz-i tarîkat eyleyerek, 1303/(1886) târîhinde dâru'l-cemâle âzim olmuştur. Dergâhda defîn-i hâk-i mağfirettir. Yerine mahdûmu Şeyh Hâfız Muhammed Hasib Efendi geçmiştir.

ŞEYH HASÎB EFENDİ

Velâdeti 1272/(1856); irtihâli 16 Recep 1329/(11 Temmuz 1911)'dur. Elliyedi sene muammer olmuşlar, yirmialtı sene neşr-i feyz-i tarîkat eylemişlerdir. Bâb-ı Meşîhatte Evrâk Müdîriyyeti'nde ve Silsile-i merâtib-i ilmiyyede bulundular. Pek edîb, zarîf, halûk bir zât-ı âlî-kadr idi.

Yahyâ Sa'deddîn Efendi nâmında birâderleri vardır. Onun velâdeti 1277/(1860)'dir. Muhammed Sirâceddîn ve Şa'bân isminde iki evlâdı kalmıştı. Sirâceddîn Efendi irtihâl eylemiştir. El-yevm Şa'bân Efendi câ-nişîn olup, fakat henüz küçük olduğundan Âraste Dergâhı şeyhi Sâdık Efendi vekâlet etmektedir.

Dergâhın bânîsi, Şeyhü'l-İslâm Sa'deddîn Efendi merhûmdur. Dergâh ittisâlinde medfûndur. Mahdûmu Esa'd Efendi'nin târîh-i irtihâli 1032/(1622)'dir.

ŞEYH YAHYÂ EFENDİ

Bâlâda yazdığım vechile Şa'bân Efendi-zâdedir. 1050/(1640) senesinde Kastamonu'da doğmuştur. Pederi, Sünbülî tarîkatinden imiş. Bu da ondan feyz-yâb olmuştur. İstanbul'a gelip Şeyhül-İslâm Hoca Sa'deddîn Efendi'nin Dârü'l-kurrâsını, oğlu Es'ad Efendi zâviye hâline kalb etmekle (وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ .)[136] 1082/(1671)'de pe-

Onun güzelliği, endâm aynası gibidir ki, iyi ve kötüyü gösterici, çirkini çirkin eder, güzel bakışları ise süsler.

Onun temiz adını bilmece ile harf-be-harf, garîb işâret ve ibâreler ile nazm ettim ey Müştâk." (H)

136. "Bizim cânımızı, iyilerle berâber al." 3.Âl-i İmrân Sûresi, 193. (H)

derinin yerine câ-nişîn oldu. Miftâhî-zâde Şeyh Ahmed Efendi'den hilâfet aldı. (وَالْتَفَّتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ)[137] 1109/(1699)'da vefât etti.

/217/ Eyüp Câmi'-i şerîfinin mihrâb ile kürsü hizâsında medfûndur. Eyüp'te, kürsü şeyhliği de vardır. Eş'ârı varmış, şu münâcât onundur:

Lutf eyle dil-i zâra Yâ Rab kerem eyle
Yâr olmasun ağyâra Yâ Rab kerem eyle

137. "(O gün) bacaklar birbirine dolaşır." 76. Kıyâmet Sûresi, 29. (H)

TARÎKAT-İ ALİYYE-İ BEDEVÎYYE

Ser-halka-ı evliyâ Hz. İmâm Ali *(Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh)*
Cenâb-ı Hasan-ı Basrî *(Radıya'llâhu anh)*
Habîb-i A'cemî hazretleri *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Dâvûd-ı Tâî hazretleri *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Seriyyü's-Sakatî hazretleri *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Cüneyd-i Bağdâdî hazretleri(*Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Muhammed el-Mağribî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ebû Yûsuf Muhammed el-Kâsım *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdül-Kuddûs *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ebû Tâhir Abdürrezzâk *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ali b. Hasan *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdülmecîd el-Mağribî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdülhamîd *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Zeyneddîn Abdülcelîl *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Hasan b. Ali *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Hz. Pîr Seyyid Ahmed el-Bedevî *(Kuddise sırruhu'l-alî)*

(Silsilenin bir başka şekli de şöyledir):

Ser-halka-ı evliyâ Hz. İmâm Ali *(Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh)*
Cenâb-ı Hasan-ı Basrî *(Radıya'llâhu anh)*
Habîb-i A'cemî hazretleri *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*

Şeyh Şihâbeddîn *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ahmed-i Tebrîzî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Şemseddîn el-Mağribî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şey Abdül-Kuddûs el-Mağribî el-Fâsî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ebû Tâhir Abdürrezzâk *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdürrezzâk *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Muhammed-i Şîrâzî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ahmed es-Sakkâ *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Ali b. Hasan *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdülmecîd el-Mağribî *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Abdülhamîd *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Zeyneddîn Abdülcelîl *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Şeyh Seyyid Hasan b. Ali *(Kaddesa'llâhu sırrahû)*
Hz. Pîr Seyyid Ahmed el-Bedevî *(Kuddise sırruhu'l-alî)*

Müşârünileyhin, Şeyh Ali b. Nuaym-i Bağdâdî vâsıtasıyla Seyyid Ahmed-i Rufâî hazretlerine ve bilâ-vâsıta İmâm Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî'ye intisâbları vardır. **Tabakât-ı Şa'râniyye**'de muharrerdir. Hz. Rufâî'ye intisâbları, yed-i beyzâyı takbîl-i şeref-i âli'l-âline mazhariyyetleri âsâr-ı mebrûkesindendir. Hz. Rufâî'deki saltanat-ı tarîkata bakmalı ki, kendi müntesibleri arasında, Hz. Bedevî, Hz. İbrâhîm ed-Dessûkî gibi kutb-ı aktâblar yetişti. *(Kaddesa'llâhu esrârahum)*

Kitâb-ı Cevâhiri's-Seniyye fi'n-Nisbeti ve'l-Kerâmâti'l-Ahmediyye nâmında bir eser-i mahsûsu mütâlâa etmiş, Hz Pîr'e hayrân olmuş idim. Hz. Bedevî, ayn-ı a'yân-ı ehlî'ş-şerîati ve'l-hakîka ve sâhibü'l-esrârı'l-ilâhiyye, mâlik-i makâmâti'l-âliye bir kutb-ı efham, bir gavs-ı mükerremdir.

/220/ Hicret-i seniyyenin 596/(1200) senesinde Fas'da, dünyâya, zînet-bahşâ olmuşlardır. Sâdât-ı kirâmdan olup, silsile-i nesebi ber-vech-i atîdir:

Peder-i âlîleri Ali b. İbrâhîm b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Makdî b. İsmâîl b. Ömer b. Ali b. Osmân b. Hüseyin b. Muhammed b. Mûsâ b. Yahyâ b. Îsâ b. Ali b. Muhammed b. Hasan b. Ca'fer b. Ali b. Mûsâ b. Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Hz. Ali *(Rıdvânu'llâhi teâlâ aleyhim ecmaîn)*.

Vâlide-i muhteremelerinin ism-i şerîfi Fâtıma bt. Muhammed'dir.

Haccâc-ı Zâlim, şürefâ ve sâdâtı katl ettiği vakit ecdâd-ı kirâmları, Mağrib tarafına hicret etmişlerdir. Hz. Pîr'in birâderi buyuruyor ki: Mekke-i Mükerreme'ye işâret-i ma'nevîyye oldu. Seyyid Ahmed o zamân yedi yaşında idi. 603/(1207) senesinde pederiyle Mekke'ye hicret eylemiştir. İşâret-i ma'nevîyye şu sûretle olmuş:

Peder-i muhteremleri Seyyid Ali, âlem-i hâbda hâtif-i gaybdan; "*Yâ Ali, bu diyârdan rihlet eyleyip, Mekke-i Mükerreme'de tavattun et. Orada dergâh-ı izzetten sizlere azîm şân zâhir olsa gerektir.*" diye bir hitâb-ı müstetâb, sem'-i cânına vâsıl oldukta, derhâl oğullan Seyyid Ahmed-i Bedevî ve Şerîf Hasan ile Fas şehrinden, cânib-i Hicâz'a teveccüh ederler. Yolda kabâilden pek ziyâde hürmet gördükleri gibi, Mekke-i Mükerreme'de dahi refâh-ı tâmma vâsıl olmuşlardır.

Müşârünileyh Şerîf Hasan nakl ediyor:

Dört senede Mekke-i Mükerreme'ye vâsıl olduk. Mekke-i Mükerreme'nin eşrâfı bizi kemâl-i hürmetle istikbâl ederler idi. Misâfirleri olduk. 617/(1220) senesinde, ya'nî Mekke-i Mükerreme'de on sene ikâmetten sonra pederimiz irtihâl-i dâr-ı naîm eyledi. Cennetü'l-Muallâ'ya defn olundu. Kabr-i şerîfleri ziyâret-gâh-ı enâmdır. Seyyid Ahmed yirmibir yaşında idi. Kardeşlerimizin en küçüğü Hz. Seyyid Ahmed idi. Kalben ve şecâaten ise en büyüğümüz idi. Mekke ahâlisi ona, bu şecaatinden nâşi, /221/ "Uttâb" ya'nî "yıkıcı" nâmını vermişlerdir. Henüz küçük yaşında iken cezbe-i Rahmâniyye hâsıl ve mevâhib-i Rabbanîyyeye vâsıl olup ser-mest olmuşlardır. Bî-ihtiyâr halktan ferâgat eylediler. Söz söylemediği vakit olurdu, işâretle ifhâm-ı merâm ederdi.

Âlem-i vahdetle me'nûs olduğundan cem'iyyet ve istiğrâkları gün-be-gün tezâyüd ederek, şöhre-i âfâk oldular.

Hicretin 633/(1235) senesinde, otuzyedi yaşında kendisine âlem-i ma'nâda üç kerre hâtif-i gaybdan, "*Yâ Ahmed! Matla'-ı şems cânibine teveccüh kıl, ondan sonra Mısır diyârında Tanta cânibine teveccüh eyle, orada karâr et; toprağın ve makâmın oradadır.*" diye bir nidâ-i ma'nevî geldi. Evlâd ü iyâli ile derhâl Mekke'den Irak'a azîmet edip, Bağdâd'a vusûlünde, cemî'-i ehl-i zâhir ve ehl-i bâtın kendilerini istikbâl ile tekrîm ve ta'zîm eylediler. Burada bir müddet ibâdât ü tâat ile meşgûl olup, bir sene sonra avdet ile diyâr-ı Mısır'a gelir iken, birkaç def'a kuttâ'-ı tarîka tesâdüf edip, bir işâretleriyle onları havf u haşyete müstağrak eylediler. Hırsızlar bir zarar îrâs edemezlerdi.

Irak'da bulundukları zamân Hz. Rufâî'nin kabr-i enverlerini ziyâret eylemiştir.

Tanta'ya vusûlleri 637/(1239) senesine müsâdifdir. Evvelâ, şeyhü'l-beled İbnü Şahîta nâm kimsenin hânesine misâfir olarak, evin sütûhunu, ya'nî üstünü (Oralardaki evlerin üstü düzdür. Yazın serin olur diye hâne halkı burada yatarlar.) menzilgâh ittihâz edip, gece gündüz ayakta ve gözlerinin siyâhı kıpkırmızı oluncaya kadar semâya nazar ederdi. Bu hâlde, yemeden, içmeden, uyumadan, kırk gün geçdi. Tam oniki sene satıh üzerinde hayât geçirdiler.

Bundan sonra Fîşe nâhiyesine gitmiştir. Abdülâlî ve Abdülmecîd ile sohbet etti. Bu zamân elliüç yaşında idiler. Bu iki zât sâdâtdan ve evliyâu'llâhdan idi.

/222/ **Mürşidi'z-Züvvâr** nâm eserde gördüm, müşârünileyhimâ ile aralarında münâsebet-i külliyye husûle geldi.

Hz. Şeyh'e, "Bedevî" tesmiyesi, Bedevîler gibi ağzını burnunu kapar imiş. Bundan kinâyet olarak, kardeşi tarafından tevsîm olunmasından mütevelliddir. Sonra yüzlerini de örter oldular. Hattâ imâmesinde iki lisâm sarkıtırlar imiş. Bu sebepden kendilerine "Ebu'l-Lisâmeyn" dediler. Nikâbsız gezmezler idi.

Bu bahse taalluku i'tibârıyla derc ediyorum: "Şeyh Abdüllatîf-i Bursevî'nin **Kitâb-ı Vâkıât**'ında, "Hz. Bedevî'ye "Ebu'l-Lisâmeyn" derler." Lisâme, nikâb ma'nâsınadır. Mübârek yüzlerinde birbiri üzerine iki nikâb var idi. Asla cemâlini kimse görmez idi. Hattâ mürîdlerinden biri cemâllerini görmeye şiddetle müştâk olup, ref'-i nikâb ile görmeye ricâ-mend oldu. Hz. Bedevî ise, bu ricâdan vazgeçmesini söyledi. Zîrâ, "*Onun temâşâsına tahammül edemezsin.*" dedi. Çâre olmadı. Isrârda bulunmasıyla nikâbın birini ref' eden Hz. Bedevî'nin yüzünde bir nikâb olduğu hâlde, lem'a-feşân olan nûra tâkat getiremeyen o mürîd, derhâl cânı cânana verip Hakk'a vâsıl oluverdi."

Mısır'da basılmış **Karâfetü'l-Ebrâr**'da bunu ta'yîn eden şu tafsîli gördüm:

"Hem-sohbet oldukları Abdülmecîd hazretleri "*Efendim vech-i pâkinizden nikâbı ref' ediniz, sûreten cemâl-i tâb-nâkınızı görsek olmaz mı?*" diye niyâzda bulundu, Hz. Şeyh, "*Lutuf ve merhamet ediniz, bu talebten vazgeçiniz, ref'i nikâb eylersem, tâkat getiremezsiniz.*" buyurdular. Abdülmecîd, "*Cân vermeyince cânan ele girmez.*" diyerek şu beytin Arapçasını okumuştur:

Nedir cân kim anı sen nâzenîn cânâna virmezler
Sana âşık olanlar yoluna cânâ ne virmezler

Bunun üzerine Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretleri, müşârünileyhin hakîkaten müştâk-ı cemâl olduğunu anlayarak rûy-ı pür-envârından nikâbı ref' edip, arz-ı dîdâr eylemesiyle Abdülmecîd hazretleri, tâb-ı dîdâra tâkat getiremeyip, fi'l-hâl teslîm-i rûh eylemiştir. (*Kaddesa'llâhu sırrahu*)"

Abdülâlî, nâm-ı dîgerle Abdülmüteâl hazretleri, Hz. Pîr'in irtihâline kadar sohbet-i aliyyelerinde bulundu. Saâdet-i uzmâ bildi, hızmet-i şerîfesinden ayrılamadı. Ba'dehû nâil-i hilâfet oldu.

Cenâb-ı Pîr'in irşâdları, nazar ile idi. Çok kimseleri, Abdülâlî huzûra getirir bir nazar eylerse, hasta ise, bi-izni'llâh derhâl şîfâ bulurdu. Tâlib-i ma'rifet ise, kemâle vusûl ile feyz-yâb olurdu. "*Haydi seni falan mahalde irşâda me'mûr ettim halîfem ol.*" diye emir buyururlardı.

Bu tasarrufât-ı gaybiyye ve ahvâl-i acîbe, sutûhdan sonra zâhir ve sâdır olmuştu. /223/ Hattâ, Ahmedîlere, "*Ehl-i sath, sutûhıyyûn*" derler. Her kim ki, müşârünileyhe karşı kalbinde bir hiss-i inkâr u hakâret beslemiş ise, li-hikmeti'llâh muzmahil ve perîşân olmuştur.

Hakk-ı âlîlerinde lisân-ı Arab'da yazılmış menkabet-nâmeler vardır. Zamân-ı âlîlerinde hükümdâr-ı Mısır olan zât ulüvv-i kadr ü kemâllerini tasdîk ettiğinden bi'z-zât hıdmet-i aliyyelerinde bulunmuş olduğu menkûldür.

Sinn-i mübârekleri yetmişdokuza vâsıl olduğu zamân 675 sene-i hicriyyesinde (1276), âzim-i ravza-i dâri's-selâm oldular. Cenâzelerinde azîm kalabalık olmuş ve Tanta'da vedîa-i hâk-i ıtır-nâk kılınmıştır. (*Kaddesa'llâhü sirrahû ve nefeanâ'llâhü biberekâtihî ve himmetihî ve füyûzâtihî. Âmin.*)

İntikallerinin şuyûuyla bütün ehl-i Mısır müstağrak-ı ye's ü gam oldular. Berây-ı ta'ziye, fevc fevc ziyâretlerine geldiler ve halîfeleri Abdülmüteâl hazretlerine arz-ı tesliyet eylediler.

Hz. Pîr'in, aktâr-ı âleme gönderdikleri hulefâsı dahi nezd-i müşârünileyhe gelip, izhâr-ı teessür eylediler. Ahâlî-i Mısır ve mensûbîn-i tarîkat, her sene tekerrür-i ziyâreti âdet edindiler. El-yevm bir yevm-i mahsûs şeklini aldı. Her sene civâr-ı Hz. Pîr'de azîm bir panayır kurulmaktadır.

Afrika Delîli nâm eserde okumuş idim. Her sene, Mısır'ın her tarafından buraya, her türlü ve her sınıftan yüzbini mütecâviz halk içtimâ' ederek, gerek Pîr-i müşârünileyh hazretlerinin medfûn oldukları türbe-i şerîfede ve binâ ve türbesinin dahi müştemilen mebnî bulunduğu câmi'-i şerîfde ve avlusunda ve gerek kasabanın câ-becâ nevâhî ve havâlisinde kurulan binlerce çadırlarda sâkin olurlar. Turuk-ı aliyyeden bir takımlarına mahsûs çadırlar dahi rekz olunarak bunlarda ezkâr ve ibâdet ile iştigâl olunur. Dîger haymelerde alış veriş yaparlar, panayırlar gibi her türlü eşyâ meşheri olurmuş.

"Mevlid" nâmını da alan iş bu ictimâin son günü turuk-ı aliyye meşâyih ve dervîşânı kâfile kâfile alem-efrâz-ı gulgule vü tabl ve nekkârelerle sâmia-hırâş /224/ erbâb-ı sekînet ü murâkabe oldukları hâlde, kasaba dâhilinde bir resm-i geçit alemleri kaldırarak, ictimâa o gün nihâyet verildiğini, bu hâl ile halka ihbâr ederlermiş.

Evc-i himmet güneşi lem'a-i aşk-ı nebevî
Şevket-efrûz-ı Hudâ hem nefes-i ism-i kavî
Cilve-zâr-ı kıdemin nûr-ı tecellâ-yı nevi
İncilâ-gâh-ı fuyûz-ı nazar-ı Mustafavî
Kutb-ı aktâb-ı cihân Hazret-i Seyyid Bedevî

ŞEYH EBU'L-FETH el-VÂSITÎ

Hz. Pîr'den aldığı emir ve işâret üzerine İskenderiye'ye gelip, neşr-i tarîkat etmiştir.

Şeyh Abdüsselâm el-Kuleybî, Şeyh Abdullâh el-Baltacı, Şeyh Tâceddîn Begüm en-Neccâr, Şeyh Behrâm ed-Demir, Şeyh Câmiu'l-Fazliyye ed-Denevşerî gibi zevâtı yetiştirmiştir.

Şeyh Ebu'l-Feth, şerîatta ve hakîkatta âlim olup, tarîkata duhûlünden beri arkasını hiç yere koymamıştır. Hastalandığı vakit yastığa dayanırlar imiş.

Hz. Pîr-i a'zam telâmîzinden olup, İskenderiye'de irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir.

ŞEYH ABDÜLAZÎZ HAZRETLERİ

Hz. Pîr'den mazhar-ı feyz olanlardandır. Pederleri, Ahmed b. Saîd ed-Demirî eş-Şâfiîdir. "ed-Dîrînî" demekle ma'rûftur. Sâhib-i zühd ü vera' idi. Bilâd-ı Rabak'da ikâmet ederdi. Şeyh Ken'an Bey eserinde, müşârünileyh hakkında nakl ediyor ki, (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ); ya'ni "*Mü'min-i kâmiller onlardır ki, Allâh teâlâ zikr olundukta O'nun azamet-i celâl ü heybetinden kalpları korkar ve âyetleri tilâvet olundukta îmânları artar ve cenî'-i umûrunda Allah teâlâya tevekkül ederler.*"[138]

Bu âyet-i kerîmenin hakâyıkı hakkında müşârünileyh Abdülazîz:

"Hakîkatte mü'min, zikru'llâh esnâsında bu sıfatı ve Kitâbu'llâh'ı istima zamânında bu hudûu hâiz olan ve Hakk'a mütevekkil ve Hakk'ın ihsânında cûdî ve tâatu'llâh'da **/225/** bulunandır. Rasûlu'llâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) hazretleri buyurmuşlardır ki: "*Memeden çıkan süt, tekrâr nasıl memeye avdet etmezse, haşyetu'llâh münâsebetiyle ağlayan mü'min dahi nâra girmez.*" Kezâlik buyurmuşlardır: "*Fî sebili'illâh sabâhlayan ve mahârimden kapanan ve Allâh korkusundan ağlayan göz nâra girmez*".

Bir gün Ömer b. el-Hattâb (*radıya'llâhu anh*) efendimiz, birinin okumakta olduğu (اذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ)[139] âyet-i celîlesini dinlemekte iken, okuyan (وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ)[140] kavl-i kerîmine gelince düştü bayıldı.

Bir gün dahi kâriin biri sûre-i Tûr'u okuyordu. Müşârünileyh hazretleri durdu, dinledi. Kâri' (إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ); ya'ni, "*Rabbin celle şânuhûnun azâbı elbette vâki'dir. Onu ref' edici hiç bir şey yoktur.*"[141] âyet-i kerîmesini okuyunca, Hz. Ömer,

138. 8. Enfâl sûresi, 2. (H)
139. "Güneş, katlanıp dürüldüğü zamân:' 81. Tekvîr sûresi, 1. (H)
140. "Amel defterleri açıldığı zamân." 81. Tekvîr sûresi, 10. (H)
141. 52. Tûr sûresi, 7 ve 8 (H)

bir sâat kadar duvara dayanıp kaldıktan sonra, hânelerine avdet buyurdular. Bir ay kadar hasta olup, dışarı çıkamadılar."

Abdullâh b. Amr el-Âs der idi ki:

"*Ağlayınız, eğer ağlayamazsanız ağlar gibi yapınız. Cenâb-ı Hakk'a kasem ederim, eğer siz âkıbetinizi bilseniz, sesiniz kesilinceye kadar âh ü figân ederdiniz. Kuvvetden düşünceye kadar, tâat ve ibâdette bulunurdunuz.*"

Müşârünileyhin mevâizı, kerâmâtı meşhûr olup, 600/(1204) senelerinde irtihâl eylediler. (*Kaddese'llâhu sırrahû*)

/226/ Şuabât-ı Tarîkat-ı Aliyye-i Bedeviyye:

Şenâviyye, Kabûliyye, Halebiyye, Beyyûmiyye, Merzûkiyye, Sütûhiyye, Ulvâniyye.

Beyyûmiyye Kolu:

Müessisi, eş-Şeyh Ali b. el-Hicâzî b. Muhammed-i Beyyûmî hazretleridir. Hicretin 1180/ (1766) senesinde, Mısır'da kâin "Beyyûm" kasabasında âlem-i nâsûtu teşrîf buyurup, Kur'ân-ı azîmü'ş-şânı hıfz ve ulûm-ı zâhire ve usûl-i hadîs tahsîl eylediği gibi, kendilerinde cezbe ve şevk-ı ilâhî dahi tecellî-nümâ-yı istiğrâk ve velâyetle meşhûr-ı âfâk oldu. Mısır'ın yarım sâat şimâlinde ve Abbâsiyye civârında medfûn, tarîkat-ı Halvetiyye eâzım-ı ricâlinden Seyyid Hasan Timurtaş hazretleriyle de tenvîr-i bezm-i muhabbet ve sülûk buyurmuşlardır. Tarîkat-ı Beyyûmiyye-i Bedevîyye'de pek çok mürîdân olup, bunların, leyâlî-i mübârekede cem'iyyetle kıyâmen gâyet halâvetli zikrü'llâh ile, ihyâ-yı leyâl eylediklerini **Delîlü Vâdi'n-Nîl** nâm eserde okumuş idim.

/231/ TARÎKAT-İ ALİYYE-İ MEDYENÎYYE

Ser-çeşme-i evliyâ Hz. İmâm Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*)
Cenâb-ı Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb el-A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Davûd et-Tâî ((*Kaddesa'llâhu sırrahû*))
Hz. Ebû Mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebu'l-Hasan Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ali Rûdbârî ((*Kaddesa'llâhu sırrahû*))
Şeyh Ebû Osmân el-Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû'l-Kâsım-ı Gürcânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Bekr en-Nessâc (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ahmed Ârif b. Muhammed el-Gazâlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû'l-Fazl Muhammed el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ya'zî el-Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Saîd el-Endülüsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Kutbü'l-ârifîn Şeyh Ebû'l-Medyen[142] el-Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hîn-i tedkîkâtımda, bu ehl-i silsilede fazla ve eksik ba'zı isimlere tesâdüf eyledim. Meselâ, Ebû Ali Rûdbârî'den sonra, ba'zı silsile-nâmelerde Ebû Ali Kâtib-i Hüseyin hazretleri gösterildiği gibi, fakîrin yazdığım silsile-nâme-i mezkûrdeki Şeyh Ebu'l-Kâsım-ı Gürcânî, ba'zı silsile-nâmelerde hiç zikr olunmamıştır. Şeyh Ebu'l-Fazl Muhammed el-Bağdâdî, ba'zı silsile-nâmelerde, Şeyh Ebu'l-Fazl İbrâhîm el-Bağdâdî sûretin-

142. Müellif bu kelimeyi böyle okunacak şekilde harekelemiştir. (H)

de gösterilmiştir. Şeyh Ebu'l-Berekât'dan sonra, Şeyh Ebû Ya'zî el-Mağribî isminde başka silsile-nâmelerde bir isim göremedim.

ŞEYH EBÛ MEDYEN HAZRETLERİ

Sâhibü'l-kerâmâti'l-hârika ve'l-akvâli's-sâdıka bir zât-ı mükerremdir. Ebû Medyen, "Şuayb b. Hasan et-Tilemsânî el-Mağribî" diye meşhûrdur. **/232/** Birinci tabaka evliyâu'llâhdan olduğu müttefekun aleyhdir. Müddet-i medîde, tefsîr ve hadîs ve fıkıh ilimlerini tahsîlden sonra Şeyh Ebû Saîd el-Mağribî hazretlerine intisâb ile mâarif-i ilâhîyyeyi tahsîl ve sülûku tekmîl eylemiştir. Cenâb-ı Gavs-ı A'zam Abdülkâdir-i Geylânî efendimize de mülâkî olup, ahz-ı feyz ettikleri menkûldür.

Tevhîd ü tevekkülde meşâyih-ı sûfiyyenin imâmı idi. Zühd ü takvâda bî-nazîr idi. Elinden şarâb-ı hâli içen nice zevât, aşk-ı Hudâ ile ser-mest olmuşlardı. Dâhil-i dâire-i irfânları olanlar meyânında Şeyhü'l-Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri gibi bir zât-ı ekremin bulunması uluvv-i kadr ü kemâlâtları hakkında söz söylemeğe hâcet bırakmaz.

Ebû Medyen hazretlerinin zuhûrları Mısır'da vâki' olmuştu. Şöhretleri âleme şâyi' oldukta, halk ziyâret-i aliyyelerine şitâbân olurdu. Herkes, teberrüken mübârek ellerine yüzlerini, gözlerini sürerler idi; öperler idi. Halkın bu hâlini gören ba'zı şeyhler, Ebû Medyen hazretlerine, "*Nefsinizde, bundan bir eser-i fahr his buyuruyor musunuz?*" diye suâlde bulunmuşlar, "*Benim hâlim, Hacerü'l-Esved'e müşâbihtir. Bu enbiyâlar, evliyâlar onu takbîl ettiler; hâlbuki onun haceriyyeti zerre kadar tagayyür etmez.*" cevâb-ı ârifânesini vermişlerdir.

Bir zât, şeytanı rü'yâsında görüp, "*Ebû Medyen ile nasılsın?*" diye sormuş, şeytân ise, "*Benim onu idlâle sa'yim, kilâbın deryâya tebevvülü gibidir.*" demişlerdir. Bu fıkrayı Şeyh-i Ekber efendimizin **Fütûhât**'ında gördüm.

Ebû Medyen hazretleri, bir kerre küffâr eline esir düşüp, bir gemiye koymuşlar. Geminin seyrine hâdim rüzgâr var iken, derhâl rüzgârın kesb-i sükûnet ettiği görülmüş ve sefîne hareketten kalmıştır. Kaptan işi anlayıp Hz. Şeyh ile sâir üserâ-yı İslâmiyye'yi tahliye eylemiştir.

Hz. Muhyiddîn, **Fütûhât-ı Mekkiyye**'nin müteaddid yerlerinde kendilerinden bi'l-münâsebe bahs etmektedir.

/233/ Sene-i hicriyyenin 589'unda (1193) kesret-i sivâdan, halvet-i ukbâya rucû' buyurdukta, Mısır'da makbere-i mahsûsasında rahmet-i Rahmân'a tevdî' olunmuştur. Tarîkat-ı aliyyeleri Mısır ve havâlisin de münteşirdir.

Rumeli, Anadolu ve İstanbul'da gayr-i münteşirdir.

Şu'beleri:

Cebertiyye, Meymûniyye, Dücâniyye, Ulvâniyye, Ulvâniyye-i Hamaviyye.

Fakîrin istitlââtıma göre, zamân zamân yetişen evliyâu'llâh'dan bu tarîka intisâb edenlerin, başka tarîklardan da feyzleri olup, ale'l-ekser nâmları dîger tarîkatlarda teşehhür edince, tarîkat-ı Medyeniyye onlara inkılâb edivermiştir. Çünkü hâl-i hâzırda, "*Filan zât tarîkat-ı Medyeniyye ricâlindedir.*" diye işitilmemektedir. Ebû Medyen hazretlerinin **Kasîde-i İstiğfâriyye**'leri, bir misli yazılmaz bir eser-i dil-pezîrdir. (*Kaddesa'llâhü esrârahû*)

/234/ TARÎKAT-İ ALİYYE-İ SÜHREVERDİYYE

Ser-çeşme-i evliyâ Hz. İmâm Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*)
Hz. Hasen el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb el-A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Dâvud et-Tâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebû Mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebu'l-Hasan Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Seyyidü't-tâife Hz. Şeyh Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Mimşâd ed-Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed ed-Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed el-Bekrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Vecîhüddîn el Kâsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ömer el-Bekri (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'n-Necîb Ziyâeddîn-i Sühreverdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Cenâb-ı Pîr Ömer Şihâbeddîn-i Sühreverdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*) Kıdvetü'l-muhakkıkîn, reîsü'l-müdakkıkîn bir zât-ı kerîmü's-sıfâttır.

Velâdetleri: 547/(1152) Müddet-i ömürleri: 85 sene. İrtihâlleri: 632/ (1235)

Esmâr-ı Esrâr'da böyle muharrer ise de, vâki' olan tedkîkatımda ba'zı eserlerde târîh-i velâdetlerini 539/ (1144), sinn-i âlîlerini doksaniki diye gösterilmiş buldum.

ŞEYH EBU'N-NECÎB es-SÜHREVERDÎ

Müşârünileyh hazretleri, meşâhîr-i ulemâdan ve kibâr-ı sûfiyyeden olup, neseb-i âlîleri onüç kuşakta Hz. Ebû Bekr es-Sıddîk (*radıya'llâhu anh*) efendimize müntehî olur.

Hicretin 490/(1097) senesinde, İran'da, Irâk-ı Acem'in şimâl-i garbî köşesinde ve Zencân'ın kurbunda kâin Sühreverd nâm kasabada dünyâya zînet verip, henüz genç iken, li-ecli't-tahsîl Bağdâd'a gelerek, Ali b. Pinhân'dan ilm-i hadîs ve Es'ad-ı Mebhin'den fıkıh ve sâir ulemâdan ulûm-ı sâire tahsîl ve İsfahan'da Ebû Ali el-Haddâd'dan istimâ-ı ehâdis-i şerîfe eylemiş ve ba'dehû deryâ-yı zühd ü takvâya atılmıştır.

/235/ Bir müddet Bağdâd'da suculuk edip kedd-i yemîniyle yaşamış ve Dicle'nin garbında mürîdân için ribâtlar yaptırmış idi.

545/(1150) senesinde, fazl ü kemâli sayesinde Medrese-i Nizâmiyye'ye müderris ta'yîn olunmakla, oniki sene orada tedrîs-i ulûm ile bade'l-iştigâl, 558/(1163)'de Beyt-i Makdis'i ziyâret etmek üzre Şam'a gelip, ehl-i salîb muhârebâtından dolayı Kudüs'e gidememiş ve bir müddet Şam'da tedrîs-i hadîs-i şerîf ve va'z u nasîhat ile iştigâl eylemiştir. Melik-i âdil Nûreddîn Mahmûd tarafından rağbet ü iltifâta mazhar olmuş idi.

563/(1168) senesinde, Bağdâd'da terk-i âlem-i hayât eylemiştir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretleriyle musâhabet ederek, istifâza da etmiş idi.

Tarîkat-ı Halvetiyye silsilesi, bu zât-ı muhteremden ayrılır. Tarîkat-ı Sühreverdiyye ve Zeyniyye ve Dessûkıyye ve Kübreviyye de Halvetî koluyla alâkadar olup tafsîli inşâa'llâh, Halvetî bahsinde gelecektir.

CENÂB-I PÎR ÖMER ŞİHÂBEDDÎN-İ SÜHREVERDÎ

Müşârünileyh, Ziyâeddîn Ebu'n-Necîb hazretlerinin birâder-zâdeleridir. İsm-i âlîleri, Ebû Hafs Ömer b. el-Bekrî olup, eâzım-ı meşâyıhdan ve fukahâ-yı Şâfiiyyeden olup, zikri mesbûk Ziyâeddîn'in mürîdidir. Neseb-i âlîleri bi't-tab' Hz. Sıddîk-ı a'zam efendimize müntehî olur.

Hicretin 539/(1144) senesinde Sühreverd'de mehd-ârâ-yı âlem-i şuhûd olmuştur. Ulûm-ı lâzimeyi tahsîlden sonra, amm-i ekremine intisâb ile berâber, Cenâb-ı Gavs-ı A'zam'a dahi arz-ı nisbetle feyz alarak, zâhirini, bâtınını kemâlât ile tenvîr ederek, tedrîs ü ifâde, va'z u nasîhat yüzünden büyük şöhrete mazhar oldular.

İmâm Yâfii hazretleri, hakk-ı âlîlerinde şu sûretle vasıfta bulunuyorlar:

"*Üstâd-ı zamâne ve ferîd-i âvâne, matlau'l-envâr, menbau'l-esrâr, delîlü't-tarîka, tercümânü'l-hakîka, üstâd-ı şüyûhı'l-ekâbir,* **/236/** *el-câmi' beyne ilmeyi'l-bâtın ve'z-zâhir, kıdvetü'l-ârifîn, umdetü's-sâlikîn, el-âlimü'r-rabbânî Şihâbeddîn Ebû Hafs Ömer b. Muhammed el-Bekrî es-Sühreverdî (kaddesa'llâhü teâlâ sırrahû).*"

İleri gelen meşâyıhtan pek çoğuyla görüşmüştür. **Şakâyık-ı Nu'mâniyye**'de, "*Ba'zı abdâllarla cezîre-i ibâdâtta bulunmuş ve Hızır (aleyhi's-selâm)'ı bulmuştur. Hz. Ab-*

dülkâdir, müşârünileyhe buyurmuştur: Sen Irak'ta meşhûr olanların âhirisin." diye nakl olunmaktadır.

Musannefâtı ve Fârisî ve Arabî'de söylediği şiirleri çoktur. Enfâs-ı kudsiyyelerindendir:

تصرمت وحشة الليالي
وأقبلت دولة الوصال

وصار بالوصل لي حسودا
من كان في هجركم رأى لي

وحقكم بعد أن حصلتم
بكل ما فات لا أبالي
أحييتموني وكنت ميتا
وبعتموني بغير غالي [143]

Âsârından en meşhûru **Avârifü'l-Maârif**'tir. Def'aâtla hac eylediği gibi, bu kitâbı Mekke-i Mükerreme'de te'lîf buyurmuştur.

Her ne zamân bir müşkili olsa Allâhü teâlâ hazretlerine mürâcaat eyler ve Hâne-i Ka'be'yi tavâf eyler idi ve tevfîk isterdi ki, müşkili def' ola. Erbâb-ı irfân-ı tarîkat, uzaktan, yakından gelip kendisinden istiftâ ederler idi.

Şeyh Sa'deddîn-i Hamevî hazretlerinden, "*Şeyh Şihâbeddîn'i nasıl buldun?*"diye sormuşlar. "*Hz. Rasûl-i Ekrem (salla'llâhu aleyhi ve sellem)'in mütâbaatı nûru, Sühreverdî'nin alnındadır.*" cevâbını vermişlerdir. Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî gibi bir mürîdinin ismini zikretmek, Hz. Şihâbeddîn'in büyüklüğünü i'lâma hizmet eder.

Hicretin 632/(1235) senesinde, irtihâl-i dâr-ı bekâ ederek, Bağdâd'da, âsitane-i aliyyelerinde medfûn ve rahmet-i Rahmân'a makrûndur. Ziyâretgâh-ı hâss u âmdır. (*Kuddise sırruhu'l-azîz*)

Rûhu'l-Mesnevî'de, birinci cildin 115. sahîfesinde okuduğuma göre, Şeyh Şihâbeddîn, Ömer-i Sühreverdî'nin birâder-zâdesi olan Şihâbeddîn el-Maktûl ki, hikmet-i

143. "Gecenin korkunç karanlığı kalkınca, yerine visâl mutluluğu geldi.
Sizden ayrı olanlar hakkında benim bir görüşüm olduğu gibi, bu vuslatımdan dolayı, bana hased edenler de çıktı.
Elde ettiğiniz şeyler sizin hakkınızdır. Kaybolan hiçbir şey beni ilgilendirmez.
Ölü iken beni dirilttiniz. Ancak beni (çok) ucuza satın aldınız." (H)

İşrâkıyye'yi ihyâ eylemiştir. Ziyâde kalender ve misâfir idi. Melik Tâhir gününde, Haleb'e mürûr ettikte, fukahâ hased edip, "*İfsâd-ı dîn ediyor.*" diye şikâyette bulundular. 586/(1190) senesinde katl ettirdiler.

Erzurumlu Mehmed Nûri Efendi dedi ki:

"*Bu zâta, işrâkiyyûn denilmesi,* ***Heyâkilü'n-Nûr*** *nâmıyla te'lîf etmiş olduğu kitâbtan dolayıdır. Bu kitâbda, o mesleği kabûl ettiğinden, mutasavvıfa ile İşrâkiyyûn arasında müşterek olan bâhisleri câmi'dir. Kendisi mutasavvıfadan ve şer'-i Muhammedî'de kemâl-i tebaiyyetle feyz-yâb olanlardandır.*"

ŞUABÂT-I TARÎKAT-İ SÜHREVERDİYYE:

Bedriyye, Kemâliyye, Zeyniyye, Behâiyye, Ahmediyye, Necîbiyye'dir.

Necîbiyye şu'besinin müessisi, Şeyh Necîbüddîn Ali eş-Şîrâzî (*kuddise sırruhu'l-Bârî*), **/237/** hazretleridir. İbrâhîm ed-Dessûkî bu koldan gelir. Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî hazretleri de alâkadardır. Şâzelî bahsinde zikrolunacaktır.

ŞEYH SA'DÎ ŞÎRÂZÎ HAZRETLERİ

Meşâhîr-i fuzalâ vü udebâ ve ricâlu'llahdandır. **Gülistân** ve **Bostan** nâm eserlerin müellif-i zî-iştihârıdır. İsimleri Muslihuddîn olup, İran'da yetişmiş büyüklerdendir. Şuarâ-yı İrâniyye'nin eâzımındandır. Hükemâ-yı sufiyyedendir. Felsefesi yüksektir. ***Gülistân*** nâm eseri, yakın vakte kadar mekteplerimizde okutturulurdu. Bu münâsebetle kendilerini herkes tanır.

Atabeg Sa'd b. Zengî asrında zuhûr edip, hükümdar-ı mezkûra mensûb pederi, efendisinin nâmına nisbetle Sa'dî mahlasını vermiştir. 589/(1 193)'da doğmuştur.

Kâmûsu'l-A'lâm müellifi der ki:

"Yüz iki sene muammer olup, çocukluğunda geçen on iki seneden mâ-adâ, ömrünün otuz senesini tahsîl, otuz senesi seyâhat ve askerlik ile ve otuz senesini dahi inzivâ ve ibâdetle geçirdiği meşhûrdur."

Seyâhati esnâsında, gazâ ve tahsîl kasdıyla Rum ve Hind ve sâir tarafları gezmiştir.

Hâl-i hayât-ı sûriyyelerinde iken te'lîfâtı âlem-i İslâm'da intişâr eylemiştir. Çok şöhret kazanmış idi. Her yerde hürmet ve riâyete mazhar olmuş idi.

Evvelâ Bağdâd'da Medrese-i Nizâmiyye'de, meşhûr Şeyh Ebu'l-Ferec-i Cevzî'den tahsîl-i ulûm etmiş ve bir müddet bu medresede tedrîste bulunmuştur.

Gülşen-i ma'rifetin bülbülüdür Şeyh Sa'dî

Şeyh Şihâbeddîn-i Sühreverdî hazretlerinden ahz-ı tarîkat eylediği gibi, Kutbu'l-aktâb Hz. Abdülkâdir'in dahi mazhar-ı feyz-i ma'nevîleri olduğu ba'zı âsârda görülmüştür. Ondört def'a yaya olarak, ziyâret-i Harâmeyn'e muvaffak olmuş ve ömrünün kısm-ı a'zamını Irak ve Şam'da geçirmiştir.

Mısır, Horasan, Rum ve Hind ve Mâverâünnehir ve Kaşgar'a /238/ kadar temdîd-i seyâhat eylemiş ve her gördüğünden hakâyık-ı tevhîd neş'esine mazhar olup, tezyîn-i zât u sıfât eylemiştir.

Ehl-i salîb muhârebesinde frenklerin eline esir düşüp, bir müddet Trablusşam istihkâmının inşâsında amele sırasında çalıştırılmış ve nihâyet Haleb ağniyâsından biri tarafından fidye ile tahlîs edilmiştir. Çekmediği meşakkat, görmediği cefâ kalmadıkdan sonra, Şîrâz civârında inşâ eylediği bir zâviyede, âhir vaktine değin inzivâ-yı hayât etmiştir. Gelen hedâyâ ve at'ımeden, kifâf-ı nefsinden mâ-adâsını tasadduk ederdi. Ulemâ ve ekâbir ve sulehâ ziyâret-i aliyyelerine şitâbân olurlardı ve hayır duâlarını taleb ederler idi. Zâviyesine her geleni i'zâz ü ikrâm eder, cümlesine at'ıme-i lezîze yedirir idi.

En büyük şöhreti gazeliyyâttadır. Ekseri rumûz-ı tasavvufiyyeyi ve hakâyık-ı ârifâneyi mütezâmmındır. **Gülistân**'ı, elsine-i muhtelifeye tercüme olunmuştur. Avrupa lisânlarının cümlesinde tercümesi vardır.

Tab'ı letâif ve zarâife nihâyet derecede mâil olmak hasebiyle, vaktini dâimâ erbâb-ı fazl ü zerâfet ile geçirmiştir.

Gülistân ve **Bostan**'dan başka nice âsâr-ı dil-pezîri varmış. **Külliyyât-ı Sa'dî** nâm eserini de pek makbûl addetmek lâzımdır.

Enîs-i rûhum Besîm Efendi hazretleri, bir mektûbunda der ki:

"Hukemâ-yı ilâhîyyûn ve urefâ-yı ahlâkiyyûndan Hz. Sa'dî-i Şîrâzî ki, eş'ar-ı şuarâyı Fürs'tür. Ebnâ-yı beşerin en şâyân-ı tebcîl, evliyâ-yı mufahhamdan birisidir. Kendi zâikâ-ı müstemendânemin mikyâsıyla derim ki, hakîm-i ârif, müşârünileyhin zevkinde ve fevkinde şiir söylenmemiştir. Şeyh-i a'ref, müşârünileyhin, Gavs-ı A'zam efendimizden ahz-ı feyz-i tarîkat u hakîkat eylediği muhakkakât-ı târîhiyyedendir. Ancak, bu istifâzanın bi'z-zât mı, yoksa bi'l-vâsıta mı olduğu câ-yı tavakkuf u tahkîktir. Çünki, Gavs-ı A'zam efendimizin, Gülşen-sarâ-yı visâle intikâli 561/(1165) ve şeyh-i müşârünileyhin ise 691/(1292) târîhleri olmasına göre, Gavs-ı A'zam efendimizin intikâllerinde, kendisi bir tıfl-ı nev-zâd olarak tasvîr edilse yüzyirmi seneden fazla ömür sürmüş olması lâzım gelir. Hâlbuki, Şeyh Sa'dî hazretlerinin bu kadar yaşadıkları rivâyât-ı zaîfedendir. Esahh-ı rivâyât doksan ile yüz yaş arasında müddet üzerindedir. Farz edelim ki, yüzyirmi sene yaşamıştır. Yine Gavs-ı A'zam efendimizle imkân-ı mülâkâtı vârid olamaz. Şu takdîrce gerek inâbe, gerek ifâza, bi'l-vâsıta olmak evfak-ı hâl görünür.

Fakat, **Kitâb-ı Gülistân**'ının ikinci bâbının, üçüncü hikâyesinde, Hz. Gavs-ı A'zam'ın, Harem-i Ka'be-i Muazzama'da, istiğâse-i ma'lûmelerini nâkil olan men-

sûrede (عبد القادر كيلاني قدس سره راديدم كه در حرم كعبة)[144] ibâresi muharrer bulunuyor ki, burada, ya **Kitâb-ı Gülistân**'ın müstensihleri (ديدن) "*Gördüler.*" yerine (ديدم) "Gördüm." ta'bîrini istinsâh ve ikâme ederek îkâ-ı sehv eylemişlerdir. Yahud müverrihler, Şeyh Sa'dî'nin târîh-i vefâtını âtîye doğru uzatarak ve bi't-tab' târîh-i hakîkî-i tevellüdünü taahhur ettirerek bu yanlışlığa sebeb-i müstakil olmuşlardır. Bunda, hall-i mes'ele vâbeste-i himmet-i vassâfi'l-asfiyâdır. Bu himmet-girân-ı kıymet-aksâ, temennâ-yı Besîm-i âteşîn-i süveydâdır.

Hz. Sadî, "*Bütün hikâyât-ı mestûre nihâyetlerinde mu'tâd-ı hakîmânesi olduğu vechile, mensûre-i mesrûreyi te'yîden, tahkîmen, telmîhan, telvîhan, inşâd u ikâme eylediği kıt'a-ı bî-hemtâ tabakât-ı şi'rin tâk-ı berrînindedir. Her ne vakt okusam, beni mest-i aşk ü heyecân eder.*" (der)."

691/(1292) sene-i hicriyyesinde âlem-i âhirete azm etmiş idi. Merkad-i münevverleri Şîrâz'da ziyâret-gâh-ı enâmdır.

Manzûme-i târîhiyye:

همای روح پاك شيخ سعدی
چو در پرواز شد از روی إخلاص

مه شوال بود وشام جمعه
که در دریای رحمن کشت غواص
یکی بر سید سال فوت گفتم
زخاصان بود از آن تاریخ شد خاص[145]
بیفشاند از غبار تن پر وبال[146]

Hz. Sa'dî cidden ve hakîkaten her ârife kendini sevdirmiş, eserlerindeki hikemiyyât-ı sûfiyyesi te'sîriyle âlem-i irfânın bi-hakkın hürmetine mazhar olmuş ekâbir-i evliyâu'llâhtandır. (*Kaddesa'llâhü sırrahu*)

144. "Abdülkâdir-i Geylânî'yi Kâ'be'nin haremînde gördüm." (H)
145. "Şeyh Sâ'di'nin saâdet kuşu gibi temiz olan rûhu; ihlasla uçmaya başladığında:
Şevval ayının Cum'a gecesi idi ki, dalgıç, Rahmân'ın deryâsına daldı.
Bir Seyyidin Vefâtına târîh düştüm ki , zâten has insânlardan idi, bu târîhten sonra da has oldu." (H)
146. "Vücûdunun tozundan kol kanat açtı." (H)

"Şeyh Sa'dî'nin mezarı bulundu:

***Gülistan** mübdii, şark feylosofu Şeyh Sa'dî'nin kabri bugüne kadar mechûl bulunmakta idi. Ahîren İran'da "Çihil Dervîş" denilen mahalde bu İran hakîminin mezar taşı bulunmuş ve taşındaki yazılardan Sa'dî'nin 69'i sene-i hicriyyesinde vefât ettiği anlaşılmıştır. Sa'dî'nin **Gülistân**'ı 47 def'a tercüme edilmiştir."*[147]

147. Bu gazete haberi, müellif tarafından kesilip buraya yapıştırılmıştır. (H)

/239/ TARÎKAT-İ ALİYYE-İ ŞÂZELİYYE

Ser-çeşme-i evliyâ vü etkıyâ Hz. İmâm Ali (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb el-A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Dâvûd et-Tâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebû Mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebu'l-Hasan Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Seyyidü't-tâife Hz. Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ali Rûdbârî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ali Kâtib Hüseyn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Osmân el-Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Bekr en-Nessâc (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ahmed Ârif b. Muhammed el-Gazâlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Fazl İbrâhîm el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Berekât el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Saîd el-Endülüsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Medyen-i Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh İmâdeddîn Ebû Sâlih-i Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Abdurrahmân el-Medenî ez-Zebân (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Abdüsselâm b. Muhammed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Cenâb-ı Pîr Ebu'l-Hasan Ali eş-Şâzelî b. Ebû Muhammed Abdullâh (*Kaddesa'llâhu teâlâ sırrahû*)

* * *

Ser-çeşme-i evliyâ vü etkıyâ Hz. İmâm Ali (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Hüseyin (*Radıya'llâhu anh*)

Hz. Ali Zeynelâbidîn (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Muhammed el-Bâkır (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Ca'fer es-Sâdık (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Mûsâ el-Kâzım (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebû Mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebu'l-Hasan Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Seyyidü't-tâife Hz. Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ali Rûdbârî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ali Kâtib Hüseyn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Osmân el-Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Bekr en-Nessâc (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ahmed Ârif b. Muhammed el-Gazâlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Fazl İbrâhîm el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Berekât el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Saîd el-Endülüsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Medyen-i Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh İmâdeddîn Ebû Sâlih-i Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Abdurrahmân el-Medenî ez-Zebân (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Abdüsselâm b. Muhammed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Cenâb-ı Pîr Ebu'l-Hasan Ali eş-Şâzelî b. Ebû Muhammed Abdullah (*Kaddesa'llâhu teâlâ sırrahû*)

* * *

Ser-çeşme-i evliyâ vü etkiyâ Hz. İmâm Ali (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb el-A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Dâvûd et-Tâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebû Mahfûz Ma'rûf Ali el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebu'l-Hasan Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l Hasan Ali en-Nûrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ali (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Bişr el-Hasan el-Cevherî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Fazl Abdullâh (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Muhammed Abdülcelîl (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Cenâb-ı Bennûr (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Şuayb Eyyûb (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Şeyh Ebû Ya'zî-dâr (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Medyen Şuayb (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Muhammed Sâlih (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Abdullâh Muhammed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Cenâb-ı Pîr Ebu'l-Hasan Ali eş-Şâzelî b. Ebû Muhammed Abdullah (*Kaddesa'llâhu teâlâ sırrahû*)

Dîger Bir Silsile-nâmeleri:

Hz. İmâm Hüseyn (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Câbir b. Abdullâh el-Ensârî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Saîdü'l-Karvânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebû Muhammed Feth es-Suûdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Sa'd (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Şeyh Muhammed Ebû Saîd (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ebû İshâk İbrâhîm el-Basrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Zeynelâbidîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
/240/- Şeyh Şemseddîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh İzzeddîn (Nûreddîn) Ali (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Takiyyüddîn el-Fakîr (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Abdurrahmân el-Medenî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Abdüsselâm (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. İmâm Ebu'l-Hasan eş-Şâzeli (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

(Hz. İmâm Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî)

Kitâbü'l-Latîfetı'l-Marzıyye nâm eserde gördüğüm silsile-i nesebleri:

Ebu'l-Hasan Ali eş-Şâzelî b. Seyyid Abdullâh b. Seyyid Abdülcebbâr b. Seyyid Temîm b. Seyyid Hürmüz b. Seyyid Hâtem b. Seyyid Kusay b. Seyyid Yûsuf b. Seyyid Yûşa' b. Seyyid Verd b. Seyyid Battâl (b. Seyyid Ali)[148] b. Seyyid Ahmed b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Îsâ b. Seyyid Muhammed[149] b. Hz. Hasan (*Radıya'llâhu anh*) b. Hz. Ali (*Kerrama'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*).

148. Bu isim Şeyh Muhammed Zâfir Efendi'nin **Envâr-ı Kudsiyye** nâm eserinde gayr-ı mezkûrdur. Battâl Alî olmak muhtemeldir.

149. Şeyh Ken'an Bey eserinde Seyid Îsâ'dan sonra "b. İdrîs b. Ömer b. Abdullâh b. el-Hasan el-Müsennâ b. Saîd Şebâb-ı ehli'l-cenne Ebî Muhammed el-Haseń b. Hz. Alî" diye ikmâl ediyor.

Hicretin 593 veya 594 senesinde (1197 veya 1198) Mağrib-ı Aksâ'da, ya'nî İspanya'nın Septe civârında kâin Gammâra nâhiyesi köylerinden birinde pîrâye-i âlem-i vücûd oldular. Altmışüç veya altmışaltı sene muammer olup, 659/(1261) veya 656/(1258) senesinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylediler. Zuhûrları, Tunuş civârında kâin Şâzele beldesi olup. bu sebeble "Şâzelî" denilmiştir. Bi'l-âhare, Mısır ve Sûriye taraflarına icrâ-yı seyâhat buyurmuşlardır. İskenderiye'de bulundukları zamân ilm ü irfânını, feyz ü kerâmâtını işitenler hıdmet-i şerîfelerine şitâbân olurlardı.

Şeyh Abdüsselâm hazretlerinin feyz-i tâmmına mazhar oldukları gibi, bu zât-ı muhterem esâsen Hz. Seyyid Ahmed er-Rufâî'ye, kutb-ı mükerrem Abdurrahmân el-Medenî ve Ebû Ahmed Ca'fer b. Seyyid Bûlâd el-Huzâî vâsıtasıyla merbûttur. Abdurrahmân el-Medenî ez-Zebân, dîger bir koldan Şeyh Takıyyüddîn en-Nehrevendî ve Abdüsselâm b. Meşîş'in dîger bir şeyhi Berrî ve Şeyh Ali b. Nuaym vâsıtalarıyla **/241/** dahi Cenâb-ı İmâm Rufâî'ye tarîkaten merbût bulunuyorlar. Sonraları gelen evliyâullâh Pîr-i müşârünileyhin ulüvv-i ka'b ü kemâlâtına meftûn olup, akvâl-i şerîfelerinden, îrâd-ı emsile-i hakîkat ederler. Evrâd ü ahzâbı olup, tarîkat-ı aliyyeleri el-yevm münteşirdir. Taht-ı irşâdlarına giren zevât-ı kirâmın her biri mertebe-i hakîkate ulaşmıştır. Ebu'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri gibi urefânın mazhar-ı hürmet-i tâmmesi olan eâzim, zümre-i mürîdânlarından idi.

el-Envâru'l-Kudsiyye nâm eserde menâkıb-ı şerîfelerinden bahs olunmuştur. Makâlât-ı aliyyelerinden ba'zılarının tercümesi teberrüken derc olunur:

"Fuhşiyyâtın ve menhiyyâtın küllî ve cüz'îsinden ve ma'nen ve mâddeten dünyâya inhimâk etmekten sakın. Ârif ol da nasıl istersen ol. Nâsın hayrından, şerrinden kaçtığın gibi kaç. Çünkü, onların hayrı kalbine, şerri ise bedenine isâbet eder. Kalbe isâbet eden ise, elbette bedenine isâbet edenden daha muzırdır. Nâsa ikrâmı ârzû et. Onların ikrâmını isteme.

Hazerât-ı sûfiyyeye müyesser olan ilm-i hakîkatin me'hazi, terk-i ihtiyâr ve ahkâm-ı şer'iyyeye nasb-ı nefs-i i'tibârdır. Terk-i dünyâ husûsunda ifrâta varma. Çünkü, birçok himmet sarfıyla dünyâdan çıktıktan sonra, belki bir gün fikr ü niyyet ve yahud bir nev' irâde ve hareketle tekrâr onun kucağına yüz döndürmeyesin. Tarîkate dâhil olmak istersen, her şeyin Allâh'tan olduğunu kalben hıfz edip, lisânen halk ile muâmelede olduğunu izhâr eylemelisin.

Cenâb-ı Hak, bir kulunun mezelletini murâd ederse onun meâyıbını nazarından örter. Bir kulunun da izzetini murâd ederse, tevbe-kâr olmak ve ictinâb etmek için meâyıbını kendisine gösterir. Hakk'ın senden râzı olmasını istersen, kendi nefs ve iktidâr ve kuvvetinden teberrî edip, her hâlde Cenâb-ı Hakk'a iltica lisin.

"Hz. Rasûlullâh (salla'llâhu aleyhi ve sellem) efendimizin cemâl-i tâb-dârları, **/242/** *bir dakîka gözümden nihân olursa kendimi müslümân add etmem."* diye şiddet-i muhabbet ve kuvvet-i râbıtasını izhâr eyleyen o sultân-ı tarîkatin, mertebe-i şuhûddaki ulviyyetini düşünmelidir.

654 sene-i hicriyyesinde (1256), hacc-ı şerîf maksadıyla Mekke-i Mükerreme'ye teveccüh edip, vâsıl oldukları bir sahrada, cânânına teslîm-i cân etmekle, oraya defn olunmuş ve o sahrânın suyu tuzlu iken, Hz. Pîr-i mükerremin defninden sonra, li-hikmeti'llâh, suyu derhâl tatlı olduğu sikadan menkûldür.

"İmâm Şa'rânî, **Tabakatü'l-Kübrâ el-Müsemmât bi-Levâkıhı'l-Envâr fî Tabakâti'l-Ahyâr** nâm eserinde, cild-i sânide der ki:

(. وستمائة وخمسين ست سنة القعدة ذي في هناك فدفن ، الحج قاصد ، عيذاب بصحراء مات)[150]

"Hz. Şâzelî'nin irtihâli târîhi, Zi'l-kâ'de 656/ (1258)'dir."

Şeyh Behcet Efendi hazretlerinin, melfûf tezkiresinde Ayzâb hakkında izâhât vardır. Saîd-i Mısr kazâsında bir belde imiş, "Ayzâb", "meydân" vezninde imiş. Bir Fransızca eserde türbesinin resmini görmüştüm. Fotoğrafını istinsâh eyledim, merbûttur. Ona nazar edenler, tenvîr-i uyûn ederler; o kutbu'z-zamân'ın merkad-i enverlerini görmüş olurlar. (*Kaddesa'llâhu sırrûhu*)"

Türbe-i münevvere-i Hz. Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî

150. "656/ (1258) senesinin Zi'l-kâde ayında, hacca giderken Ayzâb sahrasında vefât etti ve orada defn edildi. (H)

Ali Behcet Efendi'nin Ayzâb kelimesi hakkındaki söz konusu mektûbu:

"*Es-Selâmü aleyküm ve rahmetu'llâhi ve berakâtühû.*

İmâm Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî (kuddise sırruhû) hazretlerinin mahall-i medfenleri hakkında müttereddid kalınmış idi. Ayzâb, hangi mahaldedir diye düşünülmüş idi. Hakîriniz, **Kâmûs***'a mürâcaat ettim. Ayzâb meydân vezninde Saîd-i Mısr kazâsında bir beldedir. Şârih der ki: Kutb-ı Rabbânî Ebu'l-Hasan eş-Şâzeli (kuddise sırruhû) onda medfûndur.* **Kâmûs***'dan ayniyle tahrîr olunup, huzûr-ı mürşidânelerine takdîm kılınıp, müteveccihât-ı mürşidânelerini istirhâm ederim, efendim.*

21 Mayıs 1927 el-hakîr Ali Behcet"

Zümre-i ashâb-ı takvânın muazzam fâzılı
Nâm-ı pâkidir Cenâb-ı Pîr Alî eş-Şâzelî
Oldu anın ârifâne zât-ı memdûhu enâm
Zâhir u bâtın ulûmun bir veliyy-i kâmili

Esmâr-ı Esrâr'da, medfeni, İskenderiye gösterilmiş ise de, **Şakâyık-ı Nû'mâniyye**'de bu sûretle yazılmıştır. (*Kaddesa'llâhü esrârahüm*)

Hazret-i Pîr-i mübeccel Şâzelî
Hâtıra-pîrâ kerâmâtı celî
Vasfının **Vassâf***'ıyım fahr eylerim*
Şâzelî'dir nuhbe-i âl-i Alî

ŞUABÂT-I ŞÂZELİYYE

Ahmediyye, Vefâiyye, Zürûkıyye, Hanefiyye, Cezûliyye, Gâziyye, İseviyye, Nâsıriyye, İlmiyye, Mustâriyye, Afîfiyye, Medeniyye.

Sultân Abdülhamîd Hân-ı sânî, tarîk-ı Şâzelî'ye mensûb idi. Şeyhi, Zâfir Efendi'dir. Mübârek bir zât idi. Beşiktaş'tan Yıldız'a giden yolun vasatında bir dergâh-ı münîf inşâ eylemiştir. Hâlen ma'mûr olup, Cuma günleri zikr-i şerîf olunur. Bu bâbdaki tafsîlat atîde derc olunacaktır.

CEZÛLÎYYE ŞU'BESİ:

Ârif-i bi'llâh, âşık-ı Rasûl'ullâh Ebû Abdullah Muhammed b. Süleymân el-Cezûlî hazretlerine mensûbdur. Ber-vech-i atî silsile ile Hz. Pir'e kesb-i ittisâl eyler:

İmâm Ebu'l-Hasan Ali eş-Şâzelî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Abdullâh Muhammed el-Mağribî (*Kuddise sırruh'l-âlî*)
Şeyh Ebû Abbâs Ahmed el-Karânî (*Kuddise sırruh'l-âlî*)
Şeyh Aynûs el-Bedevî (*Kuddise sırruh'l-âlî*)
Şeyh Ebu'l-Fazl el-Hindî (*Kuddise sırruh'l-âlî*)
Şeyh Ebû Zeyd Abdurrahmân er-Recrâcî (*Kuddise sırruh'l-âlî*)
/243/- Şeyh Ebû Osmân Saîd el-Hintesânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 831/ (1428)
Şeyh Ebû Abdullâh Muhammed Şerîf b. Abdullâh (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 833/(1430)
Şeyh Ebû Abdullâh Muhammed b. Süleymân el-Cezûlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*). İrtihâli: 870/ (1465)

Sâdât-ı kirâmdan oldukları, **Delâilü'l-Hayrât** şerhlerinde ve icâzet-nâmelerinde muharrerdir.

Vücûd-ı mes'ûdu, Fas'da *Cezûl* nâm kasabada dünyâya revnak verip, kabâil-i Berberiyye'den, Sûs-ı Aksâ'da sâkin olan Cezûle ve Semlâle kabîleleri eşrâfındandır. Evvelâ *Semlâl* nâm beldede tahsîl-i ulûm ile sâhib-i ilm ü salâh olup, tedrîs ile bir müddet iştigâlden sonra Fas diyârına hicret edip, burada tekmîl-i tahsîl eyleyerek, tedrîs-i ilm ve irşâd-ı ibâd ile meşgûl olmuştur.

Delâilü'l-Hayrât, ecell-i âsârıdır ki, ümmet-i Muhammed tarafından aşk ü ta'zîm ile okunmaktadırlar. Bunun üzerine şerh yazan Kara Dâvûd el-Fâsî nakl ediyor:

"Süleymân-ı Cezûlî, bir gün âbdest almak maksadıyla bir kuyu başına gitmiş. Fakat kuyudan su çekecek ip ve kova gibi âlât olmadığı cihetle, mütehayyir bir hâlde iken, bir kız, şeyhin şu hâlini gördükte sebebini suâl eylemiş. Hz. Şeyh, keyfiyyeti teşrîh edince, kız, "*Efendim, cümle âlem sizi hayr ü kerâmet ile senâ ediyorlar. Hâlbuki suyu, kuyudan çıkarmak husûsunda mütehayyir kalmanıza taaccüb ediyorum.*" demiş ve kuyunun başına gelip üfürdükde bi-izni'llâhi teâlâ kuyunun suyu taşmış ve Hz. Şeyh abdest aldıkdan sonra, "*Kızım bu kerâmete nasıl nâil oldun?*" demesiyle, "*Efendim, Rasûl-i Ekrem (salla'llâhu aleyhi ve sellem) efendimiz hazretlerinin sâyesinde nâile oldum.*" demiştir. Bunun üzerine Hz. Şeyh salavât-ı şerîfeye şiddetle muvâzabete başlayayım diye mütefekkir bir hâlde iken, bir gece, uykusu kaçmış; nısfü'l-leylde görür ki, harem-i âlîleri, yatağından kalkıp güzel elbisesini giyinip, çarşaflanarak evden çıkıyor.

/244/ Hz. Şeyh, bu hâli görünce dûçâr-ı merâk olur, peşine düşer. Haremini ta'kîb ettikçe görür ki, hâtûnun bir önünde, bir de arkasında iki arslan var, onların taht-ı muhâfazasında gidiyor..Nihâyet bir su kenârına vâsıl olup, su üzerinden yürüyerek, uzakta bulunan ıssız bir adaya gider. Orada salât-ı teheccüdü ba'de'l-edâ aynı sûrette hânesine avdet eyler.

Bu hâl birkaç gece devâm eder. Hz. Şeyh, hareminden bu işin esrârını suâl eyler. Senelerden beri devâm ettiğini ve salavât-ı şerîfeye muvâzabet yüzünden bu saâdete erdiğini söyler. Hangi salâvât-ı şerîfeye devâm ettiğini sorarsa da cevâb-ı şâfî alamaz. Bunun üzerine, kütüb-i mu'tebereyi tedkîk ve asrında olan meşâyıh-ı izâma mürâcaatla, lisân-ı dürer-bâr-ı Nebevî'den şeref-sâdır olan salavât-ı şerîfe ile, ashâb-ı kirâmın meşgûl oldukları salavâtı kâmilen cem' ve telfîk ile bir kitâb-ı müstetâb vücûda getirip, haremine okumuş. O ise, müdâvim bulunduğu salavât-ı şerîfenin bu kitâbın birkaç yerinde mevcûd olduğu cevâbını almıştır."

Kitâbın adı Delâilü'l-Hayrât fî Şevârıku'l-Envâr'dır. Hz. Şeyh'de hâl değişip sâhil-i bahrde Esfâ diyârına azîmeti esnâsında, Şeyh Ebû Abdullâh nam zât-ı âlî-kadre mülâkî olup, tarîkat eylerler. Ondört sene bu beldede ihtivâr-ı inzivâ buyurdu

lar. Ba'dehû, Koğal beldesine gidip, yeniden neşr-i ulûma başlamış; nice kimseleri nazar ve teveccühleri sâyesinde insân-ı kâmil zümresine idhâl eylemişlerdir. Kendileri, evrâd ve salavât-ı şerîfe ile iştigâl buyurduklarından, herkes fuyûzâtından müstefîd olmak için dâhil-i zümre-i mürîdânı olmağa cân atmıştır.

Hattâ mervîdir ki, sâhib-i kemâl ü irşâd onikibin yüzatmışbeş zât yetiştirmişlerdir.

Hicret-i Nebevîyyenin 870 senesi Rebîu'l-evvelinin onaltıncı günü (Eylül 1465) sabâh namâzının ilk veya ikinci rek'atında, secde-i sâniyede **/245/** mesmûmen nâil-i mertebe-i şehâdet olmuşlardır. (*Kaddesa'llâhü esrârahüm*)

Koğal'da, binâ-kerdeleri olan câmi'-i şerîf hazîresindeki medfen-i mahsûslarına defn olunmuş ise de, yetmişyedi sene sonra, bu havâliye küffârın istîlâsı hasebiyle, mürîdânı, "*Biz, şeyhimizin cesedini burada bırakmayız, kemiklerini olsun bir belde-i İslâmiyyeye götürürüz.*" diye kabr-i şerîflerini açtıklarında, vücûd-ı mübâreklerini çürümemiş olduğu hâlde bulmuşlardır. Fas'ın merkezi olan Merakeş'e nakl edip, üzerine mükellef bir türbe binâ eylediler. Vücûd-ı mübâreklerinin râyiha-ı tayyibesinden, züvvârın mest olmak derecelerine gelmekte olduklarını hakkındaki eser yazıyor.

İlm-i tasavvufta mütebahhirînden idi. **Riyâzu'l-Arûz** ve **Sübhâne'd-Dâim** ismiyle mevsûm hizbleri ve fenn-i akâidden bir eser-i mu'teberleri ve **Müsebbeât-ı Aşere** nâm evrâdları ve **Delâilü'l-Hayrat fî Şevârikı'l-Envâr** nâm eser-i latîfleri meşhûrdur.

MUSTÂRİYYE ŞU'BESİ

Ârif-i bi'llâh Şeyh Mahmûd b. el-Miknâs el-Mağribî hazretlerine mensûbdur. Mekke-i Mükerreme'de mücâvir olmuşlardır. Silsileleri Şeyh Süleymân el-Cezûlî'ye müntehîdir.

Şeyh Süleymân el-Cezûlî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Abdülazîz et-Tübbâğ (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Abdullâh el-Karvânî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Abdullâh b. Sâsî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Muhammed eş-Şerefî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Ebu'l-Kâsım-ı Şa'bânî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Mahmûd b. Ahmed el-Miknâsi (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)

İSEVİYYE ŞU'BESİ

'llâh Seyrî Muhammed b. İsâ el-Mik Sıbı el-Ma hazretleri
ne me Silsileleri Şeyh el-(

Şeyh Süleymân el-Cezûlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Sıdk el-Evsâlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed-i Süheyl (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
/246/- Şeyh Abdülazîz el-Harrâr (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Fâris el-Kerrâr (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ahmed b. Umrân el-Hâris (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed b. Îsâ el-Miknâsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

İLMİYYE ŞU'BESİ

Ârif-i bi'llâh Ebû Abdullâh eş-Şerîf b. İbrâhîm Edhem-i İlmî hazretlerine mensûbdur. Süleymân el-Cezûli'ye müntehîdir.

Şeyh Süleymân el-Cezûlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Abdülhak (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-İmdâd Abdülazîz (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Seyyid Abdullâh el-Karavânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Abdullâh Muhammed Tâlib (Kaddesa'llâhu sırrahû)
Şeyh Ebû Muhammed Îsâ b. el-Hasan b. Îsâ el-Misbâhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Abbâs Ali b. Ahmed el-Ebhurî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Abdullâh eş-Şerîf b. İbrâhîm Edhem-i İlmî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Delâilü'l-Hayrât İcâzet-nâmeleri:

Delâilü'l-Hayrât, me'zûnen okunmak usûlden olduğundan me'zun olan zâtın, Süleymân el-Cezûlî hazretlerine muttasıl olması lâzım gelir. Bu abd-i ahkar, iki icâzet-nâme ile müşârünileyhe arz-ı nisbet eylediğimden, her ikisinin teberrüken ve aynen dercine müsâberet kılındı:

بسم الله الرحمن الرحيم

وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه حمدا لمن أجاز الأنام في مجازات الإحسان وأقر أعينهم بمسانيد الفضل والامتنان والصلاة والسلام على سيدنا محمد الذي امتازت أمته بحفظ السند مدى الأزمان وعلى آله وأصحابه المخصوصين بعظيم العناية والمدد من الملك المنان وعلى التابعين ومن تبعهم على المحبة السوية ولاسيما بدوام الصلوة والتسليم على خير البرية خلاصة المنتخبين من ولد عدنان المرفوع الذكر على منصة الأقلام والمنابر بفصيح اللسان.

اما بعد: فيقول العبد العاجز المذنب الفاني محمد مبارك بن عبد الله بن آرسلان العمري الداغستاني ، لما كانت السند من خصوصيات هذه الأمة وهو سنة أكيدة مهمة إذ حفظ السند وضبط رجاله من أعظم ما ينتجه اللبيب وأحسن احواله .

وقد بذل السلف الصالح في ذلك الهمم العلية والأفكار المعية . فميزت الطرق بأسانيدها الصحية من الصنعية فبلغوا ذلك الرتب المنفية كيف وقد قيل في هذه الشأن ، إن من لم يكن له شيخ ، فشيخه الشيطان .

وقال بعضهم: إنه كالسيف للمقاتل . وبعضهم قال: إنه سلم يصعد إلى أعلى المنازل . وشيوخ الإنسان آبائه في الدين ، ووصلة بينه وبين رب العالمين .

فلما كان كذلك ، التمس مني الماجد اللبيب والحاذق الأديب أخونا في الله تعالى **حسون وصاف بن الحاج عثمان الإستانبولي** توجه الله تعالى بتاج أهل التوفيق بين العباد ، وعم به النفع لكل حاضر وباد أن أجيزه بقرائة **دلائل الخيرات وشوارق الأنوار** ومن غيرها الأوراد والأحزاب ، ظاهرة الأنوار الذي اشتغل به . فإنه من الله تعالى بحسن الظفر ولطائف من الأسرار ، وأن أذكر له سندي في ذلك . وإن لم أكن أهلا لما هنالك فاستخرت الله تعالى ، وأجبته وبطريق فيها بالجميع أجزته . وأجزته أيضا بكل ما تجوز لي بروايته أو ثبت لدي درايتها كما تلقيتها كلها بالسند إلى مؤلفيها بالشروط المعتبرة عند أهلها بحق إجازتي بذلك كله عن كثير من الشيوخ الأعلام ، الثابتة الأقدام ولاسيما بدلائل الخيرات في الروضة المعطرة في المدينة المنورة تجاه المصطفى صلى الله عليه وسلم عن شيخي وأستاذي زسندي محمد أمين القادري ابن السيد أحمد بن العلامة السيد رضوان أفاض الله عليهم وعلينا مزن حبيب العفو والغفران .

عن شيخه المرحوم العارف بالله سيدي علي بن يوسف الحريري المدني ، عن شيخه سيدي السيد محمد بن أحمد المدغري ، عن شيخه سيدي محمد بن أحمد بن أحمد المثنى عن شيخه سيدي أحمد بن الحاج ، عن شيخه سيدي المقري ، عن شيخه سيدي عبد القادر الفاسي ، عن شيخه سيدي أحمد بن أبي العباس الصمعي ، عن شيخه سيدي أحمد بن موسى السملالي؛ عن شيخه سيدي عبد العزيز التباع عن مؤلفه سيدي ومولاي السيد محمد بن السيد سل يمان الجزولي الشريف الحسني نفعنا الله به وبهم أجمعين وأوصيه بتقوى الله العظيم . فإنها أقوى سبب لنيل فضله الجسيم . وأرجو أن لا ينساني من مبارك دعواته في خلواته وجلواته؛ ولا يدعني من تضرعاته ونفحاته . وحسبنا الله وكفى؛ وسلام على عباده الذين اصطفى . برز ذلك مني في الاستانبول ، في اليوم الخامس من شهر رمضان المبارك من

سنة ألف وثلثمائة والسابع عشر من هجرة سيد المرسلين صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم تسليما؛ والحمد لله رب العالمين .[151]

151. "Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm!
Cenâb-ı Hak, efendimiz Muhammed (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'e, âline ve ashâbına, salât u selâm etsin. Bütün insânları en güzel karşılıklarla mükâfatlandıran, iyilik ve fazîlet yollarıyla onları mutlu kılan Allâh'a hamd ederim. Salât ü selâm, himmeti, sened ilminin muhâfazasıyla geçmiş ümmetlerden üstün kılınmış olan Muhammed'e, âline, Cenâb-ı Hakk'ın meded ve husûsi inâyetine mazhar olan ashâbına ve onlara doğru delîl üzere tâbi olanlara olsun.
Özellikle minberlerle ve kalem erbâbının yazdıklarıyla zikri yüceltilen hatiplerin hitâbeleriyle, Adnânoğullarından gelen neslin hülâsası ve mülâkâtın en hayırlısı olan Hz. Muhammed (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'e devâmlı salât u selâm getirenlere olsun.
Bundan sonra: Âciz, günâhkâr ve fânî bir kul olan Muhammed Mübârek b. Abdullâh b. Arslan el-Ömerî ed-Dağistânî şöyle diyor: Sened bu ümmetin özelliklerinden olunca (ki o, kesin ve önemli bir sünnettir. Zîrâ senedin ve ricâlinin korunması ve yazılması, ahvâlinin güzelliği insân aklının ortaya çıkardığı en büyük iş durumundadır.)
Selef-i sâlih bu konuda, büyük gayretler ve değerli fikirler ortaya koydular. Bu sâyede, sahih senedler vâsıtasıyla uydurma olanlar ortaya çıkmış oldu. Böylece bunlar yüksek mertebelere ulaştı. Nasıl ulaşmasınlar ki, çünkü bu meyânda, "*Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır.*" denildi. Ba'zıları, "*Sened, savaşçının elindeki kılıç gibidir.*" dediler. Ba'zıları da, senedin, insânı en yüksek yerlere yükselten bir merdiven, insânların şeyhlerinin de dinî açıdan, ecdâdı ve Rabbiyle kendisi arasında vâsıta olduğunu söylediler. Durum böyle olunca güzel ahlâk sâhibi, akıllı, mâhir ve edîb bir kişi olan Allâh dostumuz Hüseyin Vassâf b. el-Hâc Osmân el-İstanbulî (Allâh ona kulları arasında, tevfîk ehlinin tâcını giydirsin ve onun menfaati hemen herkese dokunsun), benden, **Delâilü'l-Hayrat fî Şevâriku'l-Envâr** ve buna benzer, nûrları zâhir olan diğer evrâd ve ezkâr kitaplarını okutmaya icâzet vermemi istedi.
Bu kitaplarla meşgûl olanlara, Allâh güzel bir zafer ve latîf sırlar bahş eder. Hüseyin Vassâf, her ne kadar bu husûslara ehil değilsem de, benden, bu konudaki senedimi zikretmemi de istedi. Ben de bunun üzerine Allâh teâlâya istihârede bulundum. Böylece, isteğini yerine getirdim ve icâzetli olduğum rivâyet yoluyla icâzet vermeye salâhiyetli bulunduğum veya okurken kendi kendime öğrendiğim bütün yollarda, müellifine kadar ulaşan bir silsile ve ehli indinde icâzet vermem hakkındaki mu'teber şartlarla aldığım gibi, ona icâzet verdim.
Medîne-i Münevvere'de, mübârek Ravza-i Mutahhara'da, Rasûlullâh'ın huzûrunda şeyhim ve üstâdım Muhammed Emîn el-Kâdirî b. es-Seyyid Ahmed b. el-Allâme es-Seyyid Rıdvân'dan (*Allâh, afv ve gufrân bulutlarını onların ve bizim üzerimize göndersin.*), özellikle **Delâilü'l-Hayrât** icâzeti aldım. Şeyhim Muhammed Emîn el-Kâdirî'nin silsilesi şöyledir:
- eş-Şeyh-i merhûm, ârif-i billâh, Seyyid Alî b. Yûsuf el-Harîrî el-Medenî,
- eş-Şeyh Seyyid Muhammed b. Ahmed Müdgarî(?),
- eş-Şeyh Seyyid Muhammed b. Ahmed b. Ahmed el Müsennâ,
- eş-Şeyh Seyyid Ahmed b. el Hâc,
- eş-Şeyh Seyyid Ahmed el Makarrî,
- eş-Şeyh Seyyid Abdülkâdir el-Fâsî,
- eş-Şeyh Seyyid Ahmed b. Ebu'l Abbâs es-Samaî,
- eş-Şeyh Seyyid Ahmed b. Mûsâ es-Semlâlî,
- eş-Şeyh Seyyid Abdülazîz et-Tübbâğ
- Müellif seyyidim, efendim, Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Süleymân el-Cezûlî eş-Şerîf el-Hasenî, (*Allâh bizi ve onların cümlesini hayır ve nimetleriyle faydalandırsın.*).

Dîgeri:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله فاتح أبواب الخيرات لمن استفتح؛ ومانح جزيل النوال لمن استمنح بفيض شآبيب النعم لمن يتعرض لنفحاته من أولى الهمم. وأفضل صلاة وأسماها؛ وأعطر تحيات وأزكاها؛ وأجزل تسليمات وأنماها؛ وأعلى بركات وأعلاها على من شرف الوجود ظهوره؛ وملأ الكونين ونوره باب الله الأعظم وحبيبه الأقدم ورسوله الأكرم، سيدنا محمد صلى الله عليه وسلم وعلى آله وصحبه المحبوبين لدى الرب الكريم. وبعد:

فانه لما كانت الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم من أعظم القربات؛ وأجل طريق موصل إلى النجاة؛ وأقرب وسيلة لنيل أعلى الدرجات في الحياة وبعد الممات. أمر الله تعالى عباده بالصلاة والسلام عليه إجلالا وتكريما بعد أن صلى عليه هو وملائكته حبا فيه وتعظيما. فقال جل وعلا:

انَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النبيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا (33 سورة الاحزاب 56)

وان أحل ما رتب لهذا الشأن العظيم؛ وأبرك ما بوب لهذا الخير العميم، كتاب الصلاة الموسوم بدلائل الخيرات. فإن الأمة المحمدية، تلقته بالقبول وكيفْ لا وقد احتوى على أنفس صيغ الصلاة على الرسول وبما أتى به مجاز بهذا الكتاب المستطاب وسندي فيه متصل بمؤلفه حضرت السيد الشيخ الإمام الجزولي عليه رضوان الملك الوهاب.

طلب مني العارف الذكي، ولدي القلبي **حسن وصاف**، المتصف بأحسن الأخلاق والأوصاف **بن عثمان أفندي**، أن أجيزه بقراءة كتاب دلائل الخيرات المذكور.

فقد أجزته إجازة عامة، كما أجازني شيخي وسندي، وعمدتي في شدتي، مربي السالكين وإمام العارفين حسنة زمانه؛ وزهرة أوانه؛ العالم الرباني؛ والكامل الصمداني؛ تاج أهل الحقيقة والعرفان؛ وكوكب المصدقين ونادرة الزمان، السيد الشريف والعالي القدر المنيف، شيخ الطريقة المولوية في مدينة الإسلامبول المحمدية، المرحوم المغفور له مولانا السيد الشيخ عثمان ده ده أفندي، صلاح الدين والدينا، لبن السيد الناصر عبد الباقي ده ده.

Hüseyin Vassâf'a, yüce Allâh'tan korkmasını tavsiye ederim. Zîrâ, takvâ, Allâh'ın büyük lûtfuna nâil olmanın en kuvvetli sebebidir. Halvet ve celvet anındaki mübârek duâlarında, tazarru' ve niyâzlarında beni unutmamasını temennî ederim. Allâh bize kâfîdir. Selâm Allâh'ın has, hâlis kulları üzerine olsun.

Bu ifâdeleri, Hicrî 5 Ramazân 1317/(7 Ocak 1900) senesinde İstanbul'da kaleme aldım." (H)

وهو قال: أجازني شيخي وأستاذي، الكامل الفاضل، رئيس الأقراء، وقدوة الأتقياء الحاج الحافظ، خواجة محمد أفندي بن خليل، إمام جامع مولوي محمد باشا؛ وهو مجاز عن الشيخ ذي الانتباه، السيد حافظ إبراهيم آكاه بن محمد عبد الله، وهو مجاز، عن الشيخ حافظ القرآن محمد بن عثمان؛ وهو، عن الشيخ محمد صالح بن عبد الله؛ وهو، عن الشيخ أبي الحسن السندي المدني؛ وهو، عن الشيخ محمد حيات السندي؛ وهو عن الشيخ عبد الله بن سالم البصري المكي؛ وهو، عن الشيخ السيد عبد الرحمن المحجوب المغربي المكي؛ وهو، عن مؤلفه، وهو، الشيخ الجليل، ذو الفضائل والمجد الأثيل، صاحب المعرفة والشهود، مقتدى أهل الجمع والجود، شمع الشريعة والطريقة، ذي الجهادين حقيقة إمام الهدى واليقين، سيدنا أبو عبد الله محمد بن سليمان الجزولي السملالي. قدس الله تعالى سره العالي، ومتعنا بحياة روحانيته، وإنا لنا ثمار بركته. والحمد لله رب العالمين. والصلاة والسلام على نبيه وآله وصحبه أجمعين. آمين.

29 جمادى الآخر 1319

وأنا الفقير الحقير المحتاج إلى ربه القدير

المشتغل بتعليم كتاب المثنوي محمد أسعد المولوي [152]

---

152. "Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm!

İsteyene hayır kapılarını açan, nimet dalgalarının feyziyle dileyene bol bol nimet veren ve ihsânını dileyen himmet sâhiblerine ihsânda bulunan Allâh'a hamd olsun. Salâtın en fazîletli ve en yücesi, tahiyyâtın en güzeli ve en temizi; selâmın en iyisi ve en yükseği; teberrükün en yücesi, zuhûruyla mevcûdatın, nûruyla kâinatın dolup taştığı, Yüce Allâh'ın kapısı, en önde gelen habîbi, rasûl-i ekremi, efendimiz Muhammed Mustafa (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'e, âline ve Allâh indindesevgili ashâbına olsun.

Hz. Peygamber'e salavât getirmek, ona yaklaşmanın en güzel vesîlesi, insânı kurtuluşa erdiren yolların en büyüğü; dünyâda ve âhirette ise insânın yüce mertebelere ulaşması için en yakın yol olunca, Allâh teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'inde salât ettikten sonra, kullarına da, rasûlü için cömertlik ve ihtirâm için, salât u selâm getirmelerini emretti. Yine Allâh teâlâ, meleklerine de, rasûlüne karşı sevgi ve ta'zim olması için salât u selâm getirmelerini şöylece emretti:

"Şüphesiz Allâh ve melekleri Peygamber Muhammed'i överler. Ey îmân edenler! Siz de onu övün, ona salât ve selâm getirin." (33. Ahzâb sûresi, 6)

Bu önemli konuda tertîb ve tasnîf olunan en büyük ve mübârek eser, **Delâilü'l-Hayrât** diye isimlendirilmiş olan Kitâbu's-Salât'tır. Muhammed ümmeti bu kitâbı büyük bir kabûlle ezberledi. Nasıl kabûl etmezdi ki, çünkü o, Rasûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'e getirilen en güzel salât ve selâmları ihtivâ etmekteydi. Bana da bu güzel kitâbı okutma icâzeti verildi, Bu konudaki senedim, kitâbın müellifi olan eş-Şeyh es-Seyyid el-İmâm el-Cezûlî (*Allâh ondan razı olsun*)'ye kadar ulaşmaktadır.

En güzel sıfat ve ahlaklarla muttasıf olan, ma'nevî evlâdım zekî ve ârif bir zât olan Hüseyin Vassâf b. Osmân Efendi, yukarıda adı geçen **Delâilü'l-Hayrât** isimli kitâbı okutması için benden kendisine icâzet vermemi istedi.

Bunun üzerine, bana bu kitâbı okutmak üzere icâzet veren, sıkıntılı zamânlarımda dayanağım ve şeyhim olan, sâlikleri terbiye eden, ârîflerin imâmı, zamânının en güzel ahlâklısı, ma'nevîyât âle-

Hz. müellifin, tarîkat-ı aliyye-i Bedevîyye'ye de intisâbları olduğunu **Hadîkatü'l-Evliyâ** nâm eserde okudum.

AHMEDİYYE-İ ŞÂZELİYYE ŞU'BESİ:

Müessisi, tarîkat-ı aliyye-i Şâzeliyye kümmelîn-i mürşidîninden Seyyid Ahmed b. İdrîs hazretleridir. Ömrünü Mekke-i Mükerreme'de geçirmiş, ârif-i bi'llâh, vâsıl-ı ila'llâh bir merd-i hakâyık-âgâhdır. Pek çok halîfe yetiştirmiş ve her birini mertebe-i kemâle îsâl eylemiştir. Bâ-husûs, meşhûr âlim Şeyh Senûsî hazretleri ser-efrâz-ı hulefâsıdır ki, terceme-i hâlini tarîkat-ı Dessûkıyye'yi müteâkiben inşâllâh yazarım.

Kutb-ı dâire-i takdîs, Mevlâna Seyyid Ahmed b. İdrîs hazretleri, şürefâdandır. Silsile-i nesebi, Hz. Hasan b. Ali (*radıya'llâhu anh*)'ya müntehîdir. Diyâr-ı Mağrib'de, Fas'da, sâhilde, Arâyiş beldesinde dünyâya revnak-efzâ olmuştur.

İbtidâ-yı tahsîlleri Fas'tadır. Burada, ulûm-ı zâhire tedrîsine başladılar. **/250/** Şeyhleri, Abdülvehhâb et-Tâzî hazretleridir. Şeyh Muhammed es-Senûsî, **el-Menhelü'r-Râik** nâm eserlerinde her ikisinden bahs eyler. Ahmed b. İdrîs hakkında, "*Kutbu'l-ârifin ve imâmü'l-muhakkıkîndir.*" diyor.

Abdülvehhâb et-Tâzî'nin şeyhi, Seyyid Abdülazîz b. Mes'ud ed-Debbâğ el-Fâsî olup, Hızır (*aleyhi's-selâm*)'dan ahz-ı feyz eylediği eser-i mezkûrda muharrerdir.

Silsile-i tarîkatleri:

Şeyh Abdülvehhâb et-Tâzî,
Şeyh Seyyid Muhâmmed b. Ziyât el-Kundûsî,

---

minin göz bebeği, irfân ve hakîkat ehlinin tâcı, sıddîklerin yıldızı ve zamânının nâdir şahsiyetlerinden, İstanbul'da Mevlevî tarîkatı şeyhlerinden merhûm es-Seyyid eş-Şeyh Osmân Dede b. Abdülbâkî Dede gibi, ben de kendisine umûmî olarak icâzet verdim.
Osmân Dede de, "Bana, müttakîlerin önderi, kâmil ve fazîletli bir zât olan reîsülkurrâ, Mevlevî Mehmed Paşa Câmii imâmı, şeyhim ve üstâdım el-Hâc el-Hâfız Mehmed Efendi b. Halil, icâzet verdi." demiştir. Bundan önceki silsile ise şöyledir:
- es-Seyyid Hâfız İbrahîm Âgâh b. Muhammed b. Abdullâh,
- eş-Şeyh Hâfız Muhammed b. Osmân,
- eş-Şeyh Muhammed Sâlih b. Abdullâh,
- eş-Şeyh Ebu'l-Hasan es-Sindî el-Medenî,
- eş-Şeyh Muhammed Hayât es-Sindî,
- eş-Şeyh Abdullâh b. Sâlim el-Basrî el-Mekkî,
- eş-Şeyh es-Seyyid Abdurrahmân el-Mahcûb el-Mağribî el-Mekkî,
- Ebû Abdullâh Muhammed b. Süleymân el-Cezûlî es-Semlâlî (*Kuddise sırruhû*).

(*Allâh, bizi rûhaniyetiyle ve bereketiyle nimetlendirsin. Hamd âlemlerin rabbinedir. Salât ve selâm da, O'nun rasûlüne, âline ve bütün ashâbına olsun. Âmin.*)
29 Cemâziye'l-âhir 1319/(13 Ekim 1901) Muhâmmed Es'ad el-Mevlevî" (H)

Şeyh Mübârek b. Adiy el-Feylânî,
Şeyh Muhâmmed b. Nasır ed-Der'î (Nâsıriyye şu'besinin müessisi),
Şeyh Ahmed b. Ali el-Hâcî ed-Der'î,
An-şeyhi'ş-şüyûh Ebi'l-Kâsım el-Gâzî el-müteveffa (İrtihâli: 991/(1583)
Şeyhu'l-meşâyih seyyidinâ Ahmed-i Zürûk eş-Şâzelî (Zürûkıyye şu'besinin müessisi). (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Evrâd ve ahzâbı vardır. 1318 /(1900) senesinde İstanbul'da pek nefîs bir sûrette basılmışdır. Doğrudan doğruya Hz. Ali (*radıya'llâhu anh*) efendimizden ahz-ı feyz ile te'lîf buyurulmuş bir eserdir. **Delâilü'l-Hayrât** tarzında okunur. Tab' ve neşrine ekâbîr-i meşâyih-ı müteahhirînden Muhâmmed İsmâîl b. Muhâmmed Nüvvâb hazretleri sebep olmuşlardır. Hâşiyesinde, Hz. Şeyh'in tercüme-i hâl ve keramât-ı âli'l-âlinden bahs eylemiştir.

Ahmed b. İdrîs hazretleri, Mekke-i Mükerreme'ye azîmet sırasında Mısır'a uğramışlardı. Mekke-i Mükerreme'de otuz sene ikâmet eylemişler; Medîne-i Münevvere'yi mükerreren ziyâret etmişler; 1244/(1828) senesinde Yemen'e âzim olmuşlar, Zebîd ve Muhâ ve sâir bilâd-ı Yemâniyye'de dolaşmışlar; dokuz sene Yemen'de kalmışlar, 1253/(1837) senesinde burada âzim-i dâr-ı bakâ olmuşlardır. Yemen ulemâ ve urefâsı, Hz. Şeyh'in meftûn-ı irfân u kemâli oldular.

Yemen'de Habyâ nâm karyede medfen-i mübârekleri ziyâret-gâh-ı uşşâktır.

Ahz-ı feyz edenler: Medîne-i Münevvere şeyhü'l-ulemâsı Muhammed Âbid es-Sindî, Şeyh Muhammed es-Senûsî, Şeyhu'l-Arabî ed-Derkâvî, Mekke'de Şeyh Muhammed Hasan Zâfir el-Medenî, Mağrib'de Şeyh Muhammed el-Meczûbî es-Sevâkinî, Yemen'de Seyyid Abdürrahmân el-Ehdel, Şeyh İbrâhîm er-Reşîd. (*Kaddesa'llâhü esrârahüm*)

ŞEYH İBRÂHÎM er-REŞÎD HAZRETLERİ

Müşârünileyh hazretleri, Hz. Şeyh'in nefes-i nefîsine mazhar olmuş eâzım-ı sûfiyyedendir. İlâ-âhırı'l-ömr, şeyhinin mülâzım-ı sohbet ü hizmeti olmuş idi. İsmâîl-i Nüvvâb ve Ahmed-i Rendrâvî ve Ali Sayravî nâmında üç halîfe-i mükerremleri vardır.

/251/ İsmâîl-i Nüvvâb hazretleri, müşârünileyhin tercüme-i hâlini yazıp, Ahmed b. İdrîs'in evrâd ve ahzâbı hâşiyesinde tab' ettirmişlerdir. Rasûlu'llâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizden ve Hızır (*aleyhi's-selâm*)'dan telekkun-ı esrâr eylemiştir. Harâmeyn-i Muhteremeyn'de bulunup, Medîne'de âzim-i dâr-ı karâr olmuştur. Eâzım-ı meşâyıhı müteahhirîndendir.

İsmâîl-i Nüvvâb'ın terceme-i hâli bi'l-münâsebe Nakşibendî faslında yazılacaktır.

MEDENİYYE ŞU'BESİ:

Umde-i ehl-i irfân Şeyh Muhammed Hasan Zâfir el-Medenî hazretlerine mensûbdur. Mahdûmları Muhammed Zâfir Efendi, **Envâru'l-Kudsiyye** nâm eserinde, bu şu'beyi, "Tarîkat-ı Medîne" nâmıyla yâd eder ve her ne kadar tarîkat-ı Şâzeliyye'nin fürûu ise de, müşârünileyh zamânında daha ziyâde kesb-i vüs'at ederek şehir ve kasabalara ve aktâr-ı İslâmiyye'ye yayılmış olduğunu zikr eyler. Pederleri, Şeyh Hamza Zâfir el-Medenî'dir.

Şeyh Hasan Zâfir 1222/(1807) senesi hilâlinde Medîne-i Münevvere'de doğmuştur. Diyâr-ı Mağrib'e seyâhati vardır. Şeyh Muhtâr-ı Kennî el-Kâdirî hazretlerinden, şu'be-i Şâzeliyye'den, Nâsıriyye kolundan ilm-i esmâ ile esrâr-ı hurûfu almıştır. Seyyid Ahmed-i Tîcânî ve Seyyid Muhammed b. İsâ-yı Şâzelî ile ba'de'l-mülâkat 23 Safer 1223/(20 Nîsân 1808) târîhinde Fas'da kibâr-ı meşâyih-ı Şâzeliyye'den Ahmed ed-Derkâvî'ye tecdîd-i bey'at edip, dokuz sene hizmetinde bulunmuştur. Hilâfet alarak Medîne-i Tâhire'ye hicret ve üç sene hâl-i tecerrüdde ikâmet eyledi. Ba'de'l-hac Medîne'ye avdetle, Seyyid Ahmed b. İdrîs hazretleriyle mülâkâtta ve ahz-ı füyûzâtta bulundu. Fas'a gidip, Ahmed ed-Derkâvî ile hem sohbet oldu. Medîne'ye avdet sırasında Trablusgarb'a uğradı. Çok kimseler arz-ı nisbet ettiler.

Şeyh Ahmed ed-Derkâvî'nin silsile-i tarîkatı:

Şeyh Ali el-Cemel el-Umrânî
Şeyh Arabî b. Ahmed,
Şeyh Ahmed b. Abdullâh,
Şeyh Kâsım-ı Hasâsî,
Şeyh Muhammed b. Abdullâh,
Şeyh Abdurrahmân,
Şeyh Yûsuf el-Fâsî,
Şeyh Ábdurrahmân,
Şeyh Ali el-Dühacî,
Şeyh İbrâhîm-i Efhâm,
Şeyh Ahmed-i Zerûk,
Şeyh Ahmed b. Ukbe el-Hadramî,
Şeyh Yahyâ-yı Kâdirî,
Şeyh Ali b. Vefâ,
Şeyh Bahru's-Safâ,
Şeyh Muhammed,
Şeyh Dâvûd b. Bahlâ,

Şeyh Tâceddîn b. Ahmed b. Atâullâh el-İskenderî,
Şeyh Ebu'l-Abbâs el-Mürsî,
Hz. Pîr Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî. (*Kaddesa'llâhü esrârahüm*)

1263/(1847) senesinde, Trablusgarb'da, Mısrata'da irtihâl-i dâr-ı naîm eylediler. Mahdûmları Muhammed Zâfir Efendi'nin himmetiyle üzerlerine bir türbe inşâ olunmuştur. Ondört evlâdı vardı.

Ecell-i hulefâsı:

Şeyh Muhammed Zâfir Efendi, Şeyh Abdülkâdir, Şeyh Muhammed el-Fâsî, Şeyh Seyyid Ahmed, Şeyh Seyyid Muhammed, Şeyh Seyyid Ali Nûreddîn, Şeyh Seyyid Muhammed et-Tayyib, Şeyh Ömer-i Bâlî, Şeyh Ahmed er-Rufâî, Şeyh Ahmed es-Semenhûrî, Şeyh Abdullâh, Şeyh İbrâhîm-i Berâde hazerâtı olup, İstanbul'da, Mısır'da, Hicâz'da, Tunus'ta, Sûriye'de, Medîne-i Münevvere'de neşr-i feyze me'mûr olmuşlardı. (*Kaddesa'llâhü esrârahüm*)

ŞEYH MUHAMMED ZÂFİR EFENDİ

/252/ Muhammed Zâfir el-Medenî diye yâd olunur. 1244 sene-i hicriyyesinde (1828) Trablusgarb'da Mısrata'da, dünyâya kadem-nihâde olmuştur. Pederleri, bâlâda zikr olunan Şeyh Muhammed Hasan Zâfir el-Medenî'dir. Vâlideleri, Kamer Hanım'dır. Ondokuz, yirmi yaşına kadar Mısrata'da bulunup, ibtidâî tahsîlden sonra Tunus ve Cezâyir'de seyâhat ve Mısır tarîkiyle Medîne-i Münevvere'ye azîmet eyledi ve bu sırada erbâb-ı ilm ü irfândan pek çok kimselerin mazhar-ı ilm ü feyzi oldular.

Peder-i ekremlerinin dâhil-i dâire-i terbiyetleri olduğundan, tarîkaten ondan hilâfet aldılar.

Trablus'a avdetlerinde kırküç yaşına kadar kaldılar. Birâderleri Şeyh Hamza, İstanbul'a gelmiş ve Pertevniyal Vâlide Sultân'ın mazhar-ı iltifâtı olmuş idi. Vâlide Sultân, intisâb etmek ârzûsunu izhâr edince, "*Efendim, büyük birâderim ehl-i kemâldir, fakîre müsâade buyurunuz, gideyim onu getireyim.*" deyip da'vet-i vâkıa üzerine almış getirmiştir ki, Sultân Abdülazîz devrine müsâdif 1287/(1870) senesindedir.

Mahmûd Nedîm Paşa, Trablus vâliliğinde müşârünileyhi iyi tanıdığından, Vâlide Sultân'a medh edip, bu sırada Şehzâde Abdülhamîd Efendi dahi Hz. Şeyh'e meclûb olmuş ve intisâb etmiştir. Unkapanı civârında Üçmihrâblı Câmii yakınında bir hâne istîcâr edilip, üç sene kadar bulundular. Abdülhamîd merhûm, buraya tebdîlen gelir gidermiş. 1290/(1873) târîhlerinde, bir saraylı hanım ile izdivâc etti. Bu sırada memlekete gitti geldi. Ba'dehû, Medîne-i Münevvere'ye âzim oldu. 1293/(1876)'te

Abdülhamîd Hân câlis-i taht-ı saltanat olunca şeyhini da'vet etti. Nihâyet-i ömürlerine kadar burada kaldı. Üç def'a memleketine avdet temennîsinde bulunduğu hâlde, bırakmadılar. Beşiktaş'ta, Yıldız yolundaki dergâh-ı münîfi inşâ ile Hz. Şeyh'i burada alıkoydular.

1321 senesi şehr-i Recebinin ikinci (24 Eylül 1903) Cuma gecesi, ya'nî leyle-i Regâibde terk-i âlem-i nâsût eylediler. Dergâh ittisâlinde defn olunup, üzerine mükellef bir türbe binâ ettirdiler.

Âlim, fâzıl, ârif, edîb, kâmil bir zât idi. Pâdişâhın devre-i ikbâlinde, âmâl-i dünyeviyye peşine düşmeyen, gûşe-i vahdeti ihtiyâr eden eâzımdandır. Orta boylu, melîhu'l-vech mahbûbu'l-kulûb bir zât-ı âlî-kadr idi. (*Kaddesa'llâhü sırrahû*)

Cezâyir ulemâsından, Fas Müftüsü Şeyh Muhammed b. Azûz, Ahmed Zâfir, İbrâhîm Zâfir Efendiler hulefâsındandır.

el-Envâru'l-Kudsiyye fî Tenzîh-i Turukı'l-Kavmi'l-Aliyye, el-Envâru's-Sâtı' ve'l-Bürhânu'l-Kâtı' ve **Akrabu'l-Vesâil li-İdrâki Maâlî Müntehabi'r-Resâil** cümle-i âsârındandır.

Ondört erkek, dokuz kız evlâdı olmuştur. İbrâhîm Zâfir Efendi el-yevm câ-nişîndir.

Haremleri: Deblec Hanım 1330 Zi'l-hicce'sinde (Kasım 1912) irtihâl etmekle türbe civârına defn olunmuştur.

Manzûme-i âtiyye Hz. Şeyh'indir:

فوض الأمر إليك
تجد الخير هنالك

إن في التفويض سرا
ساريا في كل سالك

واترك التدبير واسمع
اتق قول من قال بذلك

لا تدبر يا حبيبي
تبق للأشياء مالك

مالكا قولا وفعلا

رائق الفكر كذالك [153]

153. "Bir iş sana havale edildiği zamân, bunda hayır bulursun,
Bu havalede her sâlike sirâyet eden bir sır vardır.
Tedbiri bırak da, şöyle diyen kişinin sözüne kulak ver;
"Ey dost! Hiç bir tedbir alma ki, her şeyin tek mâliki kalasın.
Bu mâlikiyyet söz ve fiildedir. Böylece endişelenmekten sakın." (H)

TARÎKAT-I ALİYYE-İ DESSÛKİYYE

/253/ Sühreverdîyye kolundan münşeâbtır.

Hz. Şihâbeddîn-i Sühreverdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Nûreddîn Abdussamed (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Necmeddîn Mahmûd-ı İsfahânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Pîr-i muhterem Hz. İbrâhîm ed-Dessûkî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

İBRÂHÎM-İ DESSÛKÎ HAZRETLERİ

Mısbâh-ı esrâr-ı tarîkat, miftâh-ı envâr-ı hakîkat, kutbu'l-aktâb İbrâhîm ed-Dessûkî hazretleri, eâzım-ı ulemâ-yı İslâmiyye'den ve ecille-i ricâl-i tarîkat-ı aliyyeden olup, aktâb-ı erbaa sırasına girmiş ve silsile-i nesebleri Hz. Ali efendimize müntehî bulunmuştur.

İbrâhîm b. Ebi'l-Mecd b. Ali Kureyş b. Muhammed et-Tayyib b. Ebu'n-Neccâr b. Ali Zeynelâbidîn b. Abdülhâlık b. Muhammed b. Muhammed Ebu't-Tayyib b. Abdullâh el-Kâtim b. Abdülhâlık b. Ebu'l-Kâsım b. Ca'fer ez-Zekî b. Ali el-Hâdî b. Muhammed el-Cevâd b. Ali er-Rızâ b. Mûsâ el-Kâzım b. Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali ez-Zâhid b. Ali b. Zeynelâbidîn b. Hüseyn b. Ali b. Ebî Tâlib el-Kureşi el-Hâşimî. (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu teâlâ anhum*)

İbrâhîm-i Dessûkî hazretleri Mısır'da Reşid Kasabası civârında Kûd nâm beldeye karîb Nil nehrinin garb sâhiline mebnî Dessûk nâm karyede kutb-ı kebîr, veliyy-i şehîr Seyyid Ebu'l-Mecd hazretlerinin sulb-i pâkinden gehvâre-i zîb-i âlem-i şuhûd olmuşlardır. Târîh-i velâdetlerinde ihtilâf vardır. 603/(1206) veya 633/(1235) veyahut 653/(1255) sene-i hicriyyesine müsâdiftir. Şehr-i Şâban'ın otuzuncu gecesi olmak

üzere zabt olunmuştur. Vâlide-i mükerremeleri, Şeyh Ebu'l-Feth el-Vâsıtî hazretlerinin kerîmeleri Seyyide Fâtıma hazretleridir.

Hadîkatü'l-Evliyâ'da okumuştum:

Velâdetlerinin ertesi günü yevm-i şek olmakla, ahâlî, hilâl-i Ramazân'ın ru'yetinde ihtilâf ettiklerinden mazanna-i kirâmdan Şeyh Muhammed b. Hârûn hazretlerine mürâcaat ederler. **/254/** Müşârünileyh bi-tarîki'l-mükâşefe Seyyid İbrâhîm'in tevellüd ettiği senenin Ramazân'ının ilk günü sâim olacağına vâkıf olduğundan, Seyyid İbrâhîm'in şu ilk kerâmetini ve celâlet-i kadrini sâirlere ifhâm için; "*Gidiniz bu gece tevellüd eyleyen tıfl-ı mübârek, bugün meme emmiş midir, anlayınız.*" buyurmuşlardı.

Hemen vâlide-i muazzezelerine mürâcaat ettiler, sordular. Kemâl-i hüzn ü endîşe ile, "*Bugünün tulû'-ı fecrinden beri memeyi bırakıı, şimdi asla emmiyor.*" dedi, cevâbını arz ettiler:

"*Evlâdlarım! Evvelâ vâlidesine haber veriniz, mahzûn olmasın. Akşam, zamân-ı iftâr hulûl edince, yine memesini emer; sâniyen, ahâliye de haber veriniz, sâim olsunlar.*" buyurmuşlardır.

Hz. Pîr, **Şeyhu'l-Hakâyık** nâm eserlerinde:

"*Cenâb-ı Hak, bu fakîre, sulb-i pederde iken menn ü ihsân ve rahm-i mâderde iken lutf-ı firâvân buyurdu. Dâr-ı dünyâya ibtidâ kadem-zen olduğumda, henüz ru'yet-i hilâl sâbit olmamışken, ahâliye o günün Ramazân olduğunu mübeşşir oldum ki, bu ilk kerâmetim olmuştur.*" buyurmuşlardır,

Dessûk'ta 20 sene halvete kapanıp, nice te'lîfât-ı celîle vücûda getirdiler. Bir kaç lisân tekellüm buyururlarmış.

Şeyh Necmeddîn Mahmûd-ı İsfahânî hazretlerinden ahz-ı feyz ettikleri gibi, İmâm İzzeddîn Ahmed el-Fârûsî el-Kârzûnî ve Ebû İshâk eş-Şeyh İbrâhîm el-Fârûsî ve Ebû'l-Ferec eş-Şeyh Ömer el-Fârûsî vâsıtalarıyla, Hz. Pîr Ahmed er-Rufâî'den feyzyâb oldular ve Hz. İmâm Şâzelî'den bilâ-vâsıta, iktisâ-ı hırka eylediler.

Cenâb-ı İbrâhîm, nûr-ı şems-i siyâdet, bedr-i münîr-i velâyet, gavvâs-ı deryâ-yı hakîkat, mürşid-i râh-ı vahdet, hâdi-i aşk ü muhabbet olmuşlar idi. Kerâmât-ı zâhire ve makâmât-ı fâhire sâhibi olup, şöhret-i azîmeye mâlik idiler.

Akvâl-i hikemiyye ve mevâızı vardır. Mürîdlerine dâimâ nasîhat edip, "*Müteşerri' ve nazîf ve afîf olmayanlar, evlâdım dahi olsalar benden değildir.*" buyururlarmış.

Ken'an Bey'in eserinde okudum, **/255/** Hz. Pîr'in hekîmâne sözleri vardır.

"Dervîş olan kimse, a'zâ-yı zâhiresini tahâret-i şer'iyye ile tathîr ve kalbini de gafletten tenzîh etmek lâzımdır. Maâsîden ictinâb muktezî olduğu gibi, hâmil-i Kur'ân

olanlara lisânlarını menhiyyât-ı şer'iyye ile telvîs etmek yakışmaz. Bi'l-cümle dervîşan ve fukarâ indinde sevimli ve muhteremdir. Siz de ey evlâdlarım! Onlara muhabbet edip, öyle nazar ediniz. Ârifler, Rasenâtını maâsîden addederler. Saâdet-i ebediyyeyi ârzû eden kimse her husûsta iftikâr ihtiyâr etmelidir. Mübtedînin gıdâsı açlık, yağmuru dümû'-ı ihlâstır. Mübtedînin ebvâb-ı rûhu açılıp, kalbine rikkat girinceye kadar sâim olması lâzım gelir ki, huzûr-ı kalble Kur'ân'ı ve mevâız-ı Kur'âniyye'yi bihakkın dinleyip intifâ' etsin.

Zâhir-i şer'-i şerîfe muhalif bulunmadıkça, bir dervîşin hâl u şânına ve melbûsât u me'kûlâtına ve meşrûbâtına i'tirâz etmeyiniz. Zîrâ dervîşleri inkâr ve onlara i'tirâz, mûris-i vahşettir. Vahşet ise tarîk-ı ilâhîden inkıtâı mûcibtir. Şerîat, mutahhir-i asıldır. Hakîkat onun fer'idir. Şerîat, şer'-i şerîfin ahkâm-ı zâhiresi ve hakikât, ahkâm-ı hafiyyesi demektir. İşte makâmât-ı evliyânın cümlesi bu ikisinde mündemiçtir. Her ikisine mahsûs ehil ve ricâl vardır. Kâmil, bunların her ikisinin beynini cem'edendir.

Şeyhlik iddiâ edip de, Rabbına âsi olmaktan sakın. Çünkü o vakit Cenâb-ı Hak sana: "*Sen ne hayâsız adamsın ki bir yandan bana kurbiyyet iddiâ ediyor, bir yandan da onun külliyen hilâfını irtikâb eyliyorsun! Bana yakın olmak için, o kirli libâsını yıkamak lâzımdır; daha ne vakte kadar karnını harâm ile dolduracaksın, adımlarını günâhlarına atacaksın! Daha ne kadar uyuyacaksın ki, benim sevgililerim kıyâmdadır. Sen müddeî-i kezzâbsın.*" buyurur".

Müşârünileyh hazretlerinin, kerâmat-ı kesîresi vardır: Dervîşlerinden biri, kendilerinin bir işi için İskenderiye'ye gelmiş idi. Çarşı halkından biriyle, aldığı şey üzerine beynlerinde nizâ' vâki oldu. **/256/** Çarşılı adam onu İskenderiye kadısına şikâyet etti. Kadı, dervîşleri sevmez, mütekebbir, cebbâr bir kimse idi. Şikâyet olunan dervîşi celb edip, habs ettirdi. Dervîş İbrâhîm ed-Dessûkî hazretlerine haber gönderip halâsına şefâat diledi. Müşârünileyh kadıya:

"*Gece okları, evtâr-ı huşû' ile veterlenmiş bulunursa hedefe isâbet eder. O okları hedefe bir takım adamlar doğrultur ki, onlar uzun uzadıya rükû' ve sücûd ederler. Bir takım diller ile ki, göz yaşıyla dolup taşmakta olan göz kapaklarıyla berâber duâda hareket etmektedir, o oklar kirişe takılıp da bir kere atılacak olursa, zırhlarla tahassun etmenin bir faydası olmaz.*" meâlinde atîdeki beyitleri hâvî bir kağıt gönderdi.

سهام الليل صائبة المرامي
إذا وترت بأوتار الخشوع

يقومها إلى المرمى رجال
يطيلون السجود مع الركوع

بالسنة تهمهم في الدعاء
بأجفان تفيض من الدموع

إذا أوترت رمين سهما
فما يغني التحصن بالدروع

Bundan maksat, bî-günâh dervîşlerin gördükleri gadr üzerine seherlerde bâr-gâh-ı ilâhîye ref' edecekleri âh oklarından tahzîr etmek idi. Kağıt, kadıya vâsıl olunca, varakayı getirene birçok hakâret-âmiz muâmelelerde bulunduktan sonra, ashâb-ı hevâdârânını toplayıp, varakayı onlara göstererek, "*Şu velâyet iddiâsında bulunan adamdan gelen kâğıda bakın!*" deyip, müşârünileyhe sebb ü şetm ederek beyitleri okumaya başladı. Beyitler tamâm olunca, bi-kudreti'llâhi teâlâ varakadan bir ok çıkıp göğsüne battı ve arkasından çıktı. Kadı sû-i edebinin cezâsını bu sûretle görerek vefât etti.

Hakk-ı âlîlerinde müstakillen kitaplar te'lîf olunmuş olduğu gibi, tarîkat-ı aliyeleri Mısır'da münteşirdir. Memleketimizde intişâr edememiştir. **et-Tabakâtü'l-Kübrâ** nâm eserde, hakk-ı âlilerinde şu tavsîfât vardır:

هو من أجلاء مشايخ الفقراء أصحاب الحزن؛ وكان من الصدور المقربين وكان صاحب كرامات ظاهرة ومقامات فاخرة، وسرائر ظاهرة وبصائر باهرة وأحوال خارقة وأنفاس صادقة وهمم عالية ورتبة سنية ومناظر بهية وإشارات نورانية ونفحات روحانية وأسرار ملكوتية محاضرات قدسية له المعراج الأعلى في المعارف والمنهاج الأسنى في الحائق والطور الأرفع في المعالي والقدم الراسخ في أحوال النهايات واليد البيضاء في علوم الموارد والنايح الطويل في التصريف النافذ. والكشف الخارق عن حقايق الإيمان.[154]

/257/ Bâğ-ı cemâle hırâm eyledikte, Mısır'da Dessûk kasabasında âsitâne-i aliyeleri hazîresinde türbe-i mükerremelerine defn edildi. (*Nevvera'llâhu merkadahû*).

Asrında herkese kendini ziyâdesiyle sevdirmiş ve o derecede hürmet ve ta'zîmine mazhar olmuş olduğuna binâen gaybubiyyet-i ebediyyesi ahâlî-i Mısır'ı dağ-dâr eylemiş idi. Her sene yevm-i velâdetine müsâdif günde, uzaktan yakından binlerce

154. "O, hüzün sâhibi, fukarâ şeyhlerin en büyüklerinden ve kalbi Allâh'a yakın; apaçık kerâmetlere ve yüce makâmlara sâhib idi. Sırrı açık, basîreti kuvvetli; hârikulâde halleri olan doğru nefesli (sözü doğru, duâsı makbûl), himmeti yüce, derecesi öğülen, güzel görünüşlü olan, nûrlu işâretleri ve rûhanî nefesleri, melekût âlemine âit sırları, kudsî kültürü bulunan bir zât idi. Onun maârifde yüce miracı ve hakîkatlerde de öğülen bir gidiş tarzı, yüceliklere götüren yüksek bir tavrı, son hâllerde sağlam adımları vardır. O vâridât ilimlerinde nûrlu bir seyyid; geçerli olan târifte esrârı yüksek sesle açıklayıcıdır. Îmân hakîkatlerini örten perdeleri yırtıp açıcıdır." (H)

halk ziyâret-i aliyyelerine şitâbân olmakla, bundan nâşî el-yevm merâsim sırasına girmiştir.

Her sene külliyetli halk oraya gelerek binlerce çadır kurulur. Her tarîktan bir çok meşâyih ve dervîşân ve ahâli ezkâr ile iştigâl ederler imiş. Bu izdihâmdan nâşî li-ecli't-ticâre gelen ehl-i ticâret de panayır kurarlarmış. Mevlid nâmı verilen işbu panayıra hitâm verileceği zamân, tabl u nekkâreler vurulur, bunun üzerine herkes yerli yerine dağılırmış.

Afrika Delîli nâm eserde okudum, Sernûbiyye ve Âşûriyye nâmıyla, şuabât-ı Dessûkiyye varmış.

Tarîkat-ı Dessûkiyye'nin ismi Arabî'de Burhâniyye'dir. İmâm Şa'rânî, **Tabakât**'ında, "*Şeyhul-hırkati'l-Burhâniyye*" diye tavsîf eder. Rûm'da Dessûkiyye nâmıyla şöhret bulmuştur. Burada Dessûkiyye tarîki munkatı'dır.

SENÛSÎLER

/258/ SEYYİD MUHAMMED-İ SENÛSÎ

249. sahîfede yazdığım vechile, Senûsiyye tarîk-ı Şâzeliyye'den bir şu'bedir. Müessisi, es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Ali b. es-Senûsî hazretleridir. Seyyid Ahmed b. İdrîs hazretlerinden feyz almışlardır. Mısır'da Buhayra Müdîriyyeti'ne mülhak ve İskenderiye civârında "Sîve" nâm karyede bir zâviye binâ eylemiştir.

1205/(1790) târîhinde Cezâyir müştemilâtından Mezûme kasabasında zîb-âver-i gehvâre-i şuhûd olup Fas'ta, tahsîl-i ulûm u fazâil eyledikten sonra, tarîkat-ı Kâdiriyye'ye intisâb etmiş ve muahharen Mekke-i Mükerreme'ye rıhlet edip, orada müşârünileyh Seyyid Ahmed b. İdrîs hazretlerine mülâkî olmakla, istikmâl-i füyûzât-ı ma'neviyye ederek, ba'dehû şeyhinin irtihâliyle onu istihlâf eylemiştir. Cebel-i Ebû Kubeys'te bir zâviye binâ ve burada, neşr-i feyz-i tarîkına mübâşeret eyledi. Buradan Yemen'e seyâhatla avdetinde Bingâzi dâhilinde kâin Cebel-i Ahdar'a 1255/(1839) târîhinde ihtiyâr-ı muhâceret eylemiştir. Müteaddid zâviyeler te'sîs edip, mürîdânı müzdâd olmuştur.

1261/(1845)'de Seyyid Muhammed el-Mehdî ve 1263/(1847)'de Seyyid Muhammed eş-Şerîf nâmlarında iki evlâdı dünyâya gelmiştir.

Bir müddet sonra yine Cebel-i Ebû Kubeys'e giderek yedi sene ilm-i hadîs ü fıkıh okutup, sît ü şöhreti artmış ve halk başına üşüşmekle bundan tahâşî ederek Cebel-i Ahdar'a muâvedet buyurmuştur.

Esnâ-yı râhda Mısır'a uğramışlar ve teşrîflerini haber alan Mısır Vâlisi Abbâs Paşa, Mısır'da, Bâbu'l-Hadîd civârında şehir hâricinde mahsûsan bir zâviye binâsıyla, oraya da'vet eylemiş ise de, icâbet etmeyip, Cîze havâlisinde Kerdâse nâhiyesinde bir müddet ikâmet buyurmuşlar; fakat, halkın istifâza ümîdi ve ziyâret kasdı ile tehâcümü vâki' olmuş idi.

Cebel-i Ahdar'ın biraz garbında Gazyân denilen mahalle inip, burada da bir zâviye te'sîs ve iki sene ikâmet buyurmuş. Bu müddet zarfında mürîdânının ba'zılarını Sîve'den üç ve mezkûr Gazyân'dan on gün uzakta ve sahra cihetinde bulunan Ca'bûb nâm mahalle gönderip bir zâviye inşâ /259/ ettirerek 1273/(1856)'te kendisi de azîmet eylemiştir.

Bir rivâyette, âlem-i tenhâyı ârzû ederek, Mısır ile Bingâzi hûdûdu üzerinde kâin Ferce vâhasında vaktiyle mezârlık olan bir mağarayı makar ittihâz etmiştir. Urbân'dan ve erbâb-ı vecd ü vicdândan pek çokları dâire-i inâbet-i aliyyelerine girmiş ve cümlesi neşe-i ma'neviyyeye mazhar olmuştur.

Müşârünileyh hazretlerinin müellefât-ı kesîresinden, **İkâzûl-Vestân fi'l-Ameli bi's-Sünneti ve'l-Kur'ân, es-Selsebîlü'l-în fi't-Tarâiki'l-Erbaîn, el-Menhelü'r-Râik fi'l-Esânîdi ve't-Tarâik, eş-Şumûsu'ş-Şârika fî Esmâi Meşâyihi Mağâribe ve'l-Meşârika** unvânlı olanlar meşhûrdur.

1276/(1859) senesinde terk-i âlem-i câvidanî eyleyip, mahdûmları ve halîfeleri Seyyid Muhammed el-Mehdî hazretleri ile birâderleri Seyyid Muhammed eş-Şerîf hazretleri, makâm-ı irşâda geçmişler ve terbiye-i sâlikîne başlamışlardır.

Bundan sonra Ca'bûb karyesi, haylice ma'mûriyyet kesb edip, bir çok zâviyeler yapılmış ve her birinde tefsîr ve hadîs okutulmağa başlanmış ve bir çok kimseler burada ihtiyâr-ı inzivâ vü vahdet eylemiştir. Seyyâhîn ve misâfirîn ve mürîdîn için ziyâret-gâh olup, tarîkat-ı Senûsiyye, Mısır'ın her cihetinde, husûsiyle Mısır'dan aksâ-yı garba kadar sahrâda sâkin kabâil ve ma'mûrelerdeki ahâlî arasında ziyâdesiyle intişâr etmiştir.

Müşârünileyhimâ irtihâl-i dâr-ı naîm edince, yerlerine Muhammed el-Mehdî hazretlerinin mahdûmu Seyyid Ahmed es-Senûsî hazretleri geçmiştir.

SEYYÎD AHMED es-SENÛSÎ

Sultân Abdulhamîd Hân-ı sânî merhûm, müşârünileyhimâya izhâr-ı âsâr-ı hürmet tarîkiyle, yâverlerinden Azm-zâde Sâdık el-Müeyyed Paşa'yı Afrika'ya i'zâm etmiş ve nazar-ı feyz ü himmetlerini celbe çalışmışlar idi. Sâdık el-Müeyyed Paşa, o havâlîye olan sûret-i seyâhatini, **Evrâk-ı Havâdîs**'le uzun uzadıya neşr eylemiş idi.

Senûsîler, makâm-ı hilâfete karşı şiddetle merbût olduklarından Trablusgarb'ın, İtalyanlar tarafından istîlâya ma'rûz kaldığı zamân devletimize fevka'l-âde yardım etmişler ve İtalyanlara karşı müdafaât-ı dilîrânede bulunmuşlar idi. /260/ Hele harb-i umûmîde göstermiş oldukları âsâr-ı muâvenet târîhimizde yer tutar.

El-yevm, mesned-nişîn-i meşîhat olan Seyyid Ahmed es-Senûsî, İslâmiyyet'e ve Türklüğe karşı, hissiyyât-ı necîbe ile perverde olduğundan, irtibât-ı kalbîsini seneler-

den beri, İtalyanlara, İngilizlere karşı Türklerle birlikte harb meydânlarında mücâhede etmek ve bu uğurda emsâlsiz şahâmet âsârı göstermekle isbât etmiştir.

Bingâzi meb'ûs-ı esbakı Yûsuf Şetvân Bey, hükümet-i sâbıkanın ârzûsu ile, Hz. Şeyh'i İstanbul'a da'vete ve alıp getirmeye me'mûr olduğundan Tiryeste'den tahte'l-bahirle Bingâzi'ye gidip, müşârünileyhi alarak yine tahte'l-bahirle Tiryeste'ye getirmiştir. Harb-i umûmîde, müşârünileyhin memleketimize gelmesine düşmânlarımız olan devletler tabiî mâni' olurlardı. Bu sebebten hafiyyen getirilmişti. Henüz tahte'l-bahirle seyâhata ülfeti olmayan Hz. Şeyh'in gösterdiği cesâret kayda şâyândır.

Tiryeste'den Viyana tarîkıyla İstanbul'u teşrîf buyurdular (ki), (târîh) 22 Zi'l-kâde 1331 (23 Ekim 1913)'dir. Azîm bir istikbâl merâsimi yapıldı; pâdişâhın misâfiri oldu.

İnkılâb-ı saltanat oldukta, Mehmed Vahîdüddîn Han'ın taklîd-i seyf merâsiminde bulundular; teberrüken kendileri kılıç kuşattılar. Hükümetçe kendisine rütbe-i vezâret verildi ve fahrî olarak Ordû-yı Hümâyun ferîklik pâyesi tevcîh olundu. Fakat, Hz. Şeyh'in, mertebe-i refîa-ı ma'nevîyyesi menâsıb-ı dünyânın fevkında olduğundan, bu gibi âlâyişe firîfte olmadılar. Memleketimizi teşrîfleri, ordumuz üzerinde büyük te'sîr-i ma'nevî husûle getirdi.

Bir müddet sonra Bursa'da ikâmet buyurdular ve ehl-i beldenin hürmet ve muhabbet-i azîmesine mazhar oldular. Bu abd-i kem-ter, Câmi'-i Kebîr'de kendileriyle müşerref oldum. Mevlânâ-yı müşârünileyhi siyâhî zannediyordum, meğer, pek hafîf esmer, beyâz bir zât-ı âlî-kadr imişler.

İlk a'sâr-ı İslâmiyye'deki kıyâfeti andırır bir sîmâ, bir şekl ü şemâil; söz söylemesi gâyet latîf, tab'an gâyet zarîf, beyâz bir bornoza bürünmüş, nûraniyyü'l-vech bir zâttır, **/261/** öyle nahvî bir Arapça konuşuyor ki, makâlât-ı beligânesini kolaylıkla anlamak mümkündür. Pek müteşerri', pek mütesennin bir mücâhid-i ekremdir.

Nesl-i peygamberîden olan bu emîr-i dilîrin huzûrunda bulunduğum zamân hep hakâyıktan bahs buyurdular. Bornozdan başka sırmalı bir maşlah giydikleri ve başlarını ale'd-devâm örttükleri; kahve renginde cübbe iktisâ eyledikleri görülmüştür. Üst baş, gâyet tâhir; her sözü bir âyet, bir hadîsin ve kelâm-ı kibârın ma'kesidir. Harekât u sekenâtında, sünen-i cedd-i âlî-nejâda harfi harfine mürâât ediyor; indinde, sigara içmek harâmdır. Her sözü bir nasîhattir.

Bursa'yı Yunanlılar işgâl, edince, Ankara'ya gittiler. Anadolu'nun her tarafında dolaştılar. Her gittikleri yerde, ehl-i İslâm üzerinde büyük te'sîrler bıraktılar. **Tarsûs Gazetesi** muhâbirine söyleyip, tercümesi gazetelerimizde neşr olunan efkâr-ı âliyesi, kendilerinin siyâsî bir dâhî olduğunu göstermektedir. Ba'zı cümlelerini teberrüken nakl ediyorum:

"Bu memleketin istikbâli, her şeyden evvel ve her şeyin üstünde, ahlâk-ı İslâmiyye umdesine istinâd ediyor. Bu umde üzerindedir ki, şanlı yarının binâsını kuracağız. Evet, bu memleketin istikbâli, dinimizin ahkâmına riâyette, nevâhîsinden ictinâbtadır."

"Bu dîn, en yüksek medeniyyetin, fikrî ve ahlâki terakkînin, ahlâk-ı fâzılânenin dînidir. Bize saâdet-i dareyni tekeffül eden ancak bu dîndir. Dînimiz bize, adâleti, iyiliği, îcâdı, ictihâdı, vatan muhabbetini, sa'yi, ikdâmı, izzet-i nefsimizin muhâfazasını emr ediyor. Dînimiz en ahlâkî ve ictimâî bir dîndir. Peygamberimiz (salla'llâhu aleyhi ve sellem): (بعثت لأتمم مكارم الاخلاق) *buyurmuşlar. Ya'nî, "Mekârim-i ahlâkı itmâm için ba's olundum." buyuruyorlar. Dînimiz bizi, fuhşiyyâttan, müskirâttan, sefâhattan, tefrikadan, atâletten, cehâletten, bütün mesâvî-i ahlâkiyyeden nehy ediyor. Binânenaleyh millete bir vazîfe terettüb ediyor: Dîni /262/ bütün hakîkatıyla anlamak ve onunla amel etmek; bizi izrâr eden, kuvvet ve şevketimizi yıkan, düşmânlarımızı itmâ' eyleyen en büyük sebeb hiç şüphesiz ki, dînimizi ihmâl etmekliğimizdir; hissiyyâtımıza mağlub olmaklığımızdır. Netîcede yıkıcı olduk, basar ve basîretimizi körleten, vicdânlarımızın bütün, asîl ve temiz seslerini boğar bir cehâlet bizi fuhşiyyâta sürüklüyor. Bize, hakîkî vazîfelerimizi unutturuyor. Hâdisât, ihmâllerimiz netîcesi olarak bize acı bir ders oldu. Artık, şimdi kendimizi islâh etmek bize vazîfedir. Yoksa büyük zaferin bize hâzırladığı gâyeye vusûl müyesser olamaz. Dîn, yalnız dîn; dîn hayâtımızdır; onsuz hayât olamaz."*

Hz. Şeyh, Kürdistân'a kadar seyâhat buyurdular. Ankara'ya avdeti ve hâl-i harbin zâil olması üzerine, ârzû-yi zâtiyyeleriyle ve Mısır tarîkıyla 12 Rebîu'l-evvel 1343/(11 Ekim 1924) târîhinde vatan-ı aslîlerine döndüler.

Afrika Delîli nâm eserde gördüm. Sudan'da bulunan zevâyânın adedi üçyüzü mütecâvizdir. Bu zevâyânın her biri birer darü'l-fünûn sûretinde müessestir. Tarîkatı Senûsîyye'ye dâhil olanlara da, sâir tarîkatlarda olduğu gibi "ihvân" derler. İhvândan olanlara bütün Araplar, hattâ harâmîler hürmet ederler.

Seyyid Muhammed es-Senûsî, akîdesini, mesleğini, Mekke-i Mükerreme'de neşre başladığı zamân, turuk-ı sâireye hücûm etmediğinden pek ziyâde muvaffak olmuş idi. Senûsîlik, Hicâz ve Yemen ve Cezîretü'l-Arab'da da tevessü' edivermiş idi. Şeyh, mürîdlerine ezkârdan ziyâde, Şerîat-ı Ahmediyye'ye temessükü tavsiye eder. Hülâsai kelâm Senûsîlik, çölde pek iyi bir sâik-i medeniyyet olmuş ve yavaş yavaş çölün vahşî kabîleleri, bu sâyede terk-i huşûnet etmeye başlamıştır.

ZEYNÎLER

/263/ Silsile-i Zeyniyye:

Cenâb-ı Pîr Ömer Şihâbeddîn es-Sühreverdî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Necîbüddîn Ali Şîrâzî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Nûreddîn Abdussamed-i Nazarî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Necmeddîn Mahmûd-i Isfahânî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Hüseyin Hüsameddîn-i Şemşîrî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Cemâleddîn Yûsuf-ı Gûrânî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)
Şeyh Abdurrahmân Nûreddîn-i Mısrî (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)

Müşârünileyh hazretlerinin, Zahîrüddîn Îsâ el-Mısrî hazretlerine de münâsebeti olduğuna mebnî, bu nisbetleri Şeyh Abdüsselâm-ı Kuleybî ve Şeyh Ebu'l-Feth-i Vâsıtî hazerâtı vesâtatıyla Hz. Pîr-i a'zam Seyyid Ahmed er-Rufâî (*kuddise sırruhu'l-azîz*)'ye vâsıl olur ki, tarîkat-ı Zeyniyye, esrâr-ı Rûfâîyye'yi dahi câmi' bir şeh-râh-ı irfândır.

Hz. Pîr, Muhammed Zeyneddîn el-Hâfî (*kaddesa'llâhu sırrahu'l-âlî*): Velâdeti: 757/(1356), irtihâli: 838/(1435), müddet-i ömrü: 81 sene.

Kutbu'l-ârifîn, mürebbiyü's-sâlikîn olan Şeyh Zeyneddîn Ebûbekir Muhammed b. Muhammed-i Hâfî rahîmehu'l-kâfî hazretleri, "Şeyh Zeyneddîn-i Hâfî" denilmekle meşhûrdur. Maskat-ı re'sleri, Horasan'da Hâf şehridir. 757 senesi şehr-i Rebîu'l-evvel'inin 15'inde (19 Mart 1356) dünyâya şeref vermiştir.

İbtidâ-yı hâllerinde Mısır'a giderek Şeyh Nûreddîn Abdurrahmân-ı Mısrî hazretlerinin dâhil-i dâire-i irfânı olup, hilâfet aldı. Vâridât-ı gaybiyye ve fütûhât-ı lâ-ray-

biyye sâhibi oldu. Çok zamânlar ihtiyâr-ı halvet ederlerdi. Makâm-ı hakîkatte yer tutmuş eâzım sırasına geçmişlerdir. Ba'dehû seyâhata çıkıp, pek çok yerleri gezdikten, makâmât-ı âliyeyi ziyâretten, ashâb-ı kemâlâta mülâkâttan sonra Horasan'a kadar gittiler. Bağdâd'da iken, şeyhinin icâzet-nâmesini zâyi' ettiğinden tekrâr Mısır'a gelmiş ise de, şeyhinin irtihâli haberini aldığından, fakat **/264/** hücrelerinde bir sûretine dest-rest olduğundan, alıp Bağdâd'a gelmiştir.

Bir müddet sonra, Hâf şehrine avdetle neşr-i envâr-ı tarîkat buyurmuşlardır. Sonra, ziyâret-i Haremeyn emeliyle âzim-i râh-ı Hicâz olup, avdette Kuds-i şerîfte bulundular. Tekrâr seyâhata çıktılar: Mâleynî nâm kasabaya vâsıl oldukları zamân, ol gencîne-i esrâr-ı ilâhîyye 838 şehr-i Şevvâlinin ikinci (1 Mayıs 1435) Pazar gecesi, seksenbir yaşında iken irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiş ve bi'l-âhare nâ'ş-ı mükerremleri Dervîş-âbâd'a nakl olunmuştur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hz. Şeyh'in ictihâdlarına binâen kendilerinden yürüyen silsile-i tarîkatta nâmlarına, "pîr" ve tarîklarına, "Zeynî" denilmiştir. Kabr-i âlîleri Herât'ta imiş. Demek ki, Dervîş-âbad, Herât civârında bir mahal olacak.

Zamânının cidden eâzımından bir zât-ı celîl ve müteşerri' idi. Hz. Pîr Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşıbend (*kuddise sırruhu's-samed*) efendimizin Zeyneddîn-i Hâfî hazretleriyle sohbeti olup, nezd-i âlîlerinde, üç gün halvet-güzîn oldukları menkûldür. **Vasâyâ** nâmında bir eser-i kıymet-dârları varmış.

ŞEYH ABDULLATÎF-İ KUDSÎ

Hz. Pîr (Zeyneddîn-i Hâfî)'nin hulefâsındandır. Bursa'da Emîr Sultân türbesi civârında, Zeynîler Tekkesi denilen bir mahalde, câmi' harâbesi önünde müstağrak-ı mehd-i rahmettir. İlm-i zâhir ü bâtında mâhir bir velîyy-i kâmil idi. Bir eserde müşârünileyh hakkında şu ma'lûmâta dest-rest oldum:

"*Şeyh Abdüllatîf b. Abdurrahmân b. Ahmed b. Ali b. Gânim el-Kudsî el-Ensârî hazretlerinin vücûd-ı pür-sûdları 786 senesi Receb'inin yirminci Cum'a (8 Eylül 1384) gecesi burc-ı saâdetten fürû'-endâz-ı âlem olmuşdur.*"

Ulûm-ı zâhire tahsîlinden sonra Şeyh Abdulazîz hazretlerine intisâb ve birçok hizmetten sonra feyz-yâb olmuş; sonra, mürşid-i sâfî Zeyneddîn-i Hâfî hazretleri Kuds-i şerîfe kadem-zen olmakla, saâdet-hânelerine misâfir edip, kudûmlerini **/265/** mahz-ı ni'met bilerek, zât-ı âlîlerini tevkîr ve i'zâz etmiştir.

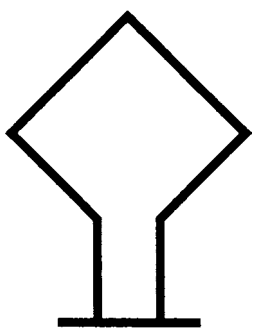
Zeyneddîn-i Hâfî hazretleri maiyyetinde Hicâz'a azîmet ve ba'de'l-avde birlikte Horasan'a gidip, hıdmet-i aliyyelerinde bulunmuş ve şeyhinin emriyle Câm beldesine gidip, Mevlâna Şeyh Sâmî ve Ahmed-i Nâmıkî-ı Câmî merkadlerinde kırk gün

çille-nişîn-i riyâzet olup, avdetinde Hz. Şeyh'ten icâzet almıştır. Sonra berâ-yı ziyâret Konya'ya gelerek, civâr-ı Hz. Mevlânâ'da bir sene kadar ikâmetle 852/(1448) senesinde Bursa'yı teşrîf etmişlerdir.

Hz. Şeyh'in kemâlini idrâk eden zevât-ı kirâm, bâ-husûs Şemseddîn-i Fenârî hazretleri, Cenâb-ı Şeyh'in hânelerinde toplanır, encümen-i ilm ü irfân teşkîl ederlermiş.

856 senesi Rebîu'l-evvel'i gurresinde (22 Mart 1452) terk-i âlem-i dünyâ buyurdular. **Tuhfetü'l-Mevâhib** nâmında eserleri vardır.

Merkad-i münîfleri civârında üçyüz kadar evliyâu'llâh medfûn imiş. Lehü'l-hamd mükerreren ziyâret şerefine mazhar oldum. Halen Bursa'nın en harâb bir kısmındadır. Kabirlerinin üstü açıktır; etrâfında demir parmaklık vardır. Bursa'da, tarîkat-ı Zeyniyye'yi bu zât-ı muhterem neşr eylemiştir. Zeynîlerin mezâr taşları bu şekildedir:

Kıble-nümâ-yı Ka'betü'l-Uşşâk *nâm eserde tafsîlat vardır. Merkad-i münevverleri, rûhâniyyet-i azîme içindedir.*

ŞEYH AHMED-İ ZEYNÎ

Meşâhîr-i hulefâsından Şeyh Ahmed Efendi, Fâtih civârında Âşık Paşa mescidinde neşr-i tarîk ve irşâd-ı ibâd eylemiş ve 846 Muharreminde (Mayıs 1442) irtihâli üzerine mescid-i mezkûr hazîresine defn olunmuştur.

ÂŞIK PAŞA-ZÂDE

Dervîş Ahmed Âşıkî b. Şeyh Yahyâ b. Şeyh Süleymân b. Âşık Paşa, Abdüllatîf-i Kudsî halîfesidir; Amasyalıdır. 908/(1502) senesi ricâlindendir. Fâtih'te, Âşıkpaşa Mahallesi'nde dâmâdı Seyyid Velâyet türbesi hazîresinde medfûn olmak muhtemeldir. **Osmânlı Müellifleri**'nin üçüncü cildinde 84. sahîfede tercüme-i hâli vardır.

ŞEYH ABDURRAHÎM-İ ZEYNÎ

Şeyh Abdürrahîm Nizâmeddîn-i Zeynî, Sarı Danişmend Emîr Azîz Efendi-zâde olup, Çelebi Sultân Mehmed devri meşâyih-ı izâmındandır. /266/ Tasavvuftan **İrşâdü'l-Enâm** eseriyle, **Aşk-nâme**'si, **Divânçe-i İlâhiyyât'ı** vardır.

Hz. Pîr Zeyneddîn-i Hâfî'den ikmâl-i sülûk etmiştir. Pîrine Mısır'da mülâkî olup, ba'de's-sülûk birlikte Horasan'a kadar seyâhat ederek, Merzifon'a avdetinde, irşâd-ı tâlibîn ile meşgûl oldular. Şiirde *Rûmî* tahallus etmiştir. Mürşidleri, müşârünileyh hakkında: "*Bir aşk kütüğünü yakıp, diyâr-ı Rûm'a attık.*" buyurmuşlardır.

Manzûmesinden:

Tevbe Yâ Rabbi hatâ yoluna gitdiklerime
Bilüp itdiklerime bilmeyüp itdiklerime

ŞEYH MAHMÛD HAYRÂN-I ZEYNÎ

Bursa'da Zeynîler zâviyesinde çille-nişîn-i inzivâ ve müstağrak-ı tevhîd idi. Bir gün çarşıya çıkıp, cümle ihvânına, "*Tekkeye buyurun, bir fakîr cenâzesi var, hizmetinde bulununuz.*" demiş; cemâat cem' olmuş. Hâlbuki o gün kendisi nûr-ı tevhîde nigerân ve vâsıl-ı rahmet-i Rahmân olup, huzzârı ağlatmıştır. Bursa'da Zeynîler'de medfûndur. (*Kuddise sırruhû*)

ŞEYH ABDULLÂH-I ZEYNÎ

Paçacı Halîfe diye meşhûrdur, Kastamonuludur. Şeyh Taceddîn Zeynî halîfesidir. Abdüllatîf-i Kudsî Dergâhı'na şeyh oldu. Vefâtlarında Hazret'in civârında defn olundu. İlm-i hakîkat ü tarîkat âlimi idi.

ŞEYH MUHAMMED-İ ZEYNÎ

Boluludur. İlm-i zâhirde mâhir idi. Hacı Halîfe'den kemâlât-ı bâtıniyyeyi ahz edip, müstahlef oldu. Ba'dehû yerine seccâde-i irşâda oturup, mürde-dilleri ihyâya başladı. Rûhu arşa hirâm eyledikte, cesed-i şerîfi Abdüllatîf-i Kudsî civârında defn olundu.

ŞEYH SAFİYYÜDDÎN-İ ZEYNÎ

Hz. Ebû Bekr es-Sıddîk efendimizin ensâl-i kirâmındandır. Bolulu müşârünileyh Muhammed Efendi'den ahz-ı feyz eyledi. İlm-i zâhir ü bâtında âlim bir veliyy-i bâhi-

rü'l-kerâme idi. Zeynîler Dergâhı'nda şeyh oldu. Kezzâb dünyâ ona da vefâ etmeyip, sıdk ile Hakk'a vâsıl oldu. Zeynîler'de medfûndur.

/267/ MUALLİM-ZÂDE ŞEYH MUSTAFA ZEYNÎ

Manisalıdır. Bursa'yı teşrîf eyledi. İlm ve kemâli ziyâde idi. Hacı Halîfe'den feyz ve hilâfet alıp, kırk sene salât-ı terâvîhi hatimle edâ eylemiştir. Ziyâde mücâhid idi. Zeynîler'de medfûndur.

ŞEYH SEYYİD ALİ ZEYNÎ

Nasûh Efendi halîfesidir. Zâhir ve bâtın ilimlerinde mâhir ricâlu'llâh'tan idi. Muallim-zâde yerine şeyh oldu. Zeynîler'de medfûn ve rahmet-i Yezdân'a makrûndur.

ŞEYH ABDÜLAZÎZ-Î ZEYNÎ

Ma'mûrü'l-cevânib, erbâb-ı kerâmetten bir zât-ı kerîmi's-sıfâttır. Vücûd-ı azîzi Zeynîler Dergâhı postuna revnak verdi. 997/(1589)'de fenâdan uzlet eyledikte, Zeynîler dâiresine defn olundu.

ŞEYH ABDULLÂH-I ZEYNÎ

Kâmil ve mükemmil, erbâb-ı hâlden bir mürşid-i tarîkat idi. 1006/(1597-8)'da irtihâl eyledi. Zâviye-i Zeyniyye'de, uzlet-nişîn-i kûşe-i makâbirdir.

ŞEYH ABDÜLGANİYY-İ ZEYNÎ

Amasyalıdır. Şeyh Rasûl hulefâsındandır. Kerâmâtı çoktur; kibâr-ı evliyâdandır. Bursa'da Ali Paşa Câmii kurbünde Kâsım Subaşı Zâviyesi'nde mürşid idi. Kendi andadır. Târîh-i irtihâli 1028/(1619)'dir.

ŞEYH MUHAMMED el-HALVETÎ

Pederi, Zeynîler şeyhi Muhammed Efendi yerine şeyh oldu. Şeyh Ahmed el-Gazzî'den, **Kâdî Tefsîri** taallüm edip, bâtınen dahi feyz aldı. Evliyâu'llâh'tandır. Zeynîler dâiresinde kabr-i münevveri, kubûr-ı sâdâtı tezyîn eyledi. Târîh-i irtihâli 1135/(1723)'tir.

ŞEYH SA'DEDDÎN-İ ZEYNÎ

Zeynîler Dergâhı'nda seccâde-nişîn-i irşâd olmuştur. 1157/(1744)'de irtihâl eyledi. Burada medfûndur. Vâcibü'z-ziyâre bir zât-ı kerîm olduğunu, Şeyh Abdullatîf-i Gazzî hazretleri eserinde beyân eder.

ALLÂME-İ CİHAN MOLLA ŞEMSEDDÎN FENÂRÎ HAZRETLERİ

Cedleri, Mâverâünnehir'dendir. Kendileri Fenâr karyesinden ve evlâd-ı mülûk-ı Hind'dendir. Allâme-i zamân, dürr-i yektâ-yı cihân oldu.

Yıldırım Bâyezîd Hân devrinde meşîhat-ı İslâmiyye'ye zînet verdi. Âsâr-ı mu'tebere-i adîdesiyle âlem-i İslâmiyyet'e büyük hizmetler ettiler. Hz. Abdullatîf-i Kudsî'den hilâfet aldılar. Müşârünileyhi evvel emirde irşâd eden, Bursa'da medfûn Abdal Mehmed nâm bir velî idi. Hamîdeddîn-i Aksarâyî hazretleriyle mülâkâtları vâki' olmuştur.

/268/ Peder-i mükerremlerinin, sadru'l-mille ve'd-din Hz. Sadreddîn-i Konevî'ye münâsebeti olup, bi'l-vesîle ondan da feyz-yâb oldukları menkûldür. Hz. Sadreddîn'in, **Miftâhu'l-Gayb** nâm eser-i bedîine, mükemmel bir şerh yazmışlardır. **Tefsîr-i Fâtiha**'sı meşhûrdur.

İstanbul'da Fâtih-Çarşamba'da Murâd Molla Kütüphânesi'nde, yazdığı **Fâtiha-i Şerîfe Tefsîri** mahfûzdur. Ziyâret ettim; (kitâbın) numarası 137'dir. Hz. Şemseddîn'in oğlu, Hz. Şeyh'in **Fütûhât**'ını yazmıştır. Yazdığı nüsha-i nefîse, Yeni Câmi' Kütüphânesi'nde iken, Sultân Süleymân Kütüphâne-i umûmîsine nakl olunmuştur, ârzû eden orada ziyâret edebilir.

Osmânlı Şeyhü'l-İslâmlarının tercüme-i hâline dâir, Makâm-ı Meşîhat tarafından vaktiyle neşr olunan mecmûalardan birinde, "*Şemseddîn Molla Fenârî'nin de tercüme-i hali neşr olunmuştur. Üstâdları, Alâeddîn-i Esved ile Şeyh Cemâleddîn-i Aksarâyî'dir.*" denilmiştir. Haremeyn-i muhteremeyni ziyâretle, ulemâ-yı cihân ile müşâfehesi vardır. Mısır Sultânı Müeyyed'in iltifâtına mazhar olmuştur. Mısır'da Şeyh Ekmeleddîn hazretlerinden ahz-ı feyz ile Rûm'a gelmiştir. Bursa kadılığında, Manastır müderrisliğinde bulundu. 828/(1425)'de merkez-i hükûmette istihdâm olundu. II. Sultân Murâd Han'a müşâvir-i şer'î oldu. Son zamânlarında kendilerine, amâ târî oldu.

Âsârı:

1. **Fusûlü'l-Bedâyi' fi Usûli'ş-Şerâyi',**
2. **Sûre-i Fâtiha Tefsîri,**
3. **Enmûzeci'l-Ulûm,**
4. **Ferâiz Şerhi.**

(Şemseddîn Molla Fenârî) cidden zâhir ve bâtınını ma'mûr etmiş erlerdendir. Bursa'da bulunduğum sırada, bi'l-hâssa türbe-i münevverelerini ziyâret ettim. Bursa'nın üstünde dağ cihetindedir. Pek rûhâniyyetli ve münşerih bir mahall-i mübârektir. Kabr-i şerîflerinin üstü açık olup, Zeynîlere mahsûs mezâr taşı vardır. "Cennetü'l-Firdevs" (جنة الفردوس) 834/(1430-31) târîh-i irtihâlidir.

MOLLA HAYÂLÎ HAZRETLERİ

Ricâl-i Zeyniyye'den olup, ism-i şerîfleri Ahmed'dir. İzniklidir. 875/(1470) senesinde otuzüç yaşında iken irtihâl-ı dâr-ı bekâ eylediler. Bursa'da, Molla Hüsrev civârında, Zeynîler yakınındadır. Türbelerinin üstü açıktır; Sultân Abdülhamîd Hân-ı sânînin Baş Mâbeyncisi Hacı Ali Paşa merhûm ta'mîr ve tecdîd eylemişti. Ziyâret ettim.

Âsâr-ı aliyyeleri:

1. **Ta'lîkât Âlâ Şerhi'l-Makâsıd,**
2. **Hâşiyetü'l-Ferâiz,**
3. **Hâşiye Âlâ Evâili Tecdîd,**
4. **Hâşiyetü Şerhi Akâid.**

Fazîlet-i celîlelerini, ulûm-ı zâhire üzerinde de gösterdikleri, âsâr-ı aliyyeleri ile sâbittir. Şeyh Abdürrâhîm-i Merzifonî'den ahz-ı tarîkat eylediler ki, bu zâtın tercüme-i hâlini bâlâda yazmıştım. Kendilerine "Hayâlî" denilmesi, efkâr-ı dakîka ashâbından olup, her şeyi inceden inceye tedkîk eylemesinden kinâye olduğu menkûldür.

ŞEYH ŞİHÂBEDDÎN-İ SİVASÎ

Zeyneddîn-i Hâfi hazretlerinin halîfesi, Şeyh Muhammed Efendi'den müstahlef olup, ârif ü mükemmil bir zâttır. 860 senesi Rebîu'l-evvelinin ikinci Pazar gecesi (9 Şubat 1456) irtihâl edip, Kuşadası ile Ayasluğ (Selçuk) arasındaki merkad-i mübârekleri ziyâret-gâhtır.

Uyûnu't-Tefâsîr isminde iki cilt tefsîri, **Risâletü'n-Necât min Şerri's-Sıfât** isminde bir eser-i tasavvufîleri vardır. Bursalı Mehmed Tâhir Bey, bu zâtın tercüme-i hâlini neşre himmet etmiştir.

/269/ ŞEYH ÖMER b. HAMZA HAZRETLERİ

Ricâl-i Zeyniyye'dendir; Edirnelidir. **Enîsü'l-Celîs** nâmındaki eseri, 986/(1578) senesinde te'lîf eylediler.

ŞEYH MUHAMMED ÂRİF EFENDİ

Zeyniyye meşâyihinden olup, Denizli'dendir. İstanbul'da ikmâl-i sülûktan sonra İzmit'te neşr-i feyz eylemişlerdir. **Ravzâtü't-Tevhîd** isminde eseri vardır. İzmit'te Orhan Gâzî Câmi'-i şerîfi yukarısındaki mezâristânda, mahdûmu Ahmed Efendi ile medfûndur. Kabr-i enverleri pek rûhâniyyetlidir; ziyâret eylemiştim. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH AHMED EFENDİ

Müşârünileyhin mahdûmudur. Mazanna-ı kirâmdandır. İzmit'te şöhretleri şâyi' olmuş idi. Kabr-i şerîfleri, ziyâret-gâh-ı meşhûrdur, teberrük olunur. **Nüzhetü'l-Muvahhidîn** ismindeki manzûm eserlerini görmüştüm. 971(1563) ricâlinden oldukları anlaşılmıştır. (*Kaddesa'llâhu esrârahüm*)

ŞEYH VEFÂ HAZRETLERİ

Kibâr-ı evliyâu'llâhtan ve eâzım-ı ricâl-i Zeyniyye'dendir. İsm-i âlîleri, Şeyh Muslihuddîn el-Hâc Mustafa Vefâ olup, peder-i mükerremleri Ahmed es-Sadrî'dir ve sâdâttandır. Konyalıdır. "Muslihuddîn b. Vefâ" yahut "Bu'l-Vefâ" da derler.

İlm-i tasavvufta ve fıkh ve mûsikîde ve şiir ve inşâda ve ilm-i havâsta mâhir ve hattâ ilm-i nücûmda sâhib-i ihtisâs idi. Sultân Fâtih ve Bâyezîd asrı ricâlindendir. Tarîkata bidâyeten intisâbı, Edirne'de, Debbâğlar imâmı, meşhûr Muslihuddîn Halîfe'dendir. Sonra onun emr ü işâretiyle, bâlâda ism-i mübârekleri geçen Şeyh Abdullatîf-i Kudsî hazretlerine arz-ı nisbetle istikmâl-i füyûzât eyledi.

Debbâğlar imâmı Şeyh Muslihuddîn hazretleri, Edirne'de, Debbâğlar mahallesinde Şeyh Şücâeddîn Zâviyesi kurbunda bir mescidde otuz yıl ikâmet ve îfâ-yı hıdmet-i imâmet eyleyip, gece gündüz, ibâdât ve tââtla meşgûl olmuş idi. Fart-ı zühd ü takvâ ile şöhret buldular. Her gece, sabâha kadar, yüz rek'at namâz kılar ve her iki rek'atta tecdîd-i vuzû' eylemeyi âdet edinmiş imiş. Bu derecelerde taabbüd ile, vech-i âleme nazar etmeyerek dâimâ zikru'llâh ile **/270/** tevaggul eylediler.

İrşâd-nâme nâmıyla bir risâle te'lîf eyleyip, Şeyh Vefâ'ya göndermişti. 847/(1443) târîhinde Edirne'de vefât edip, kabr-i şerîfi, imâmı olduğu câmi'-i şerîfin mihrâbı önündedir.

Şeyh Vefâ hazretlerinin zamânında, Hırıstiyanlarca, Paskalya'nın gününü ta'yînde ihtilâf olmuştu. Müşârünileyhin, ilm-i nücûmdaki ihtisâsı hasebiyle kendisine vâki' olan mürâcaata, "*Mart içinde giren arabî ayının onbeşinden sonra gelen Çarşamba'nın*

Pazarı, Paskalya günüdür." cevâbını verdiği menkûlâttandır. Fi'l-hakîka bu hesâb hiç şaşmıyor. İlâ-nihâye bir düstûr demektir. Bu Mart ayını, Rûmî Mart ayı olmak üzere bilmek lâzımdır, efrencî değildir. Hz. Şeyh'in Hıristiyanlara târîhî ve ebedî bir yâdigâr-ı ilmîsi olmuştur.

Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Han zamânında, Şeyh Vefâ, Dersaâdet'e gelmiştir. Zühd ü takvâ; va'z u irşâd ile şöhret buldu. Usûl ve makâmat üzerine nice evrâd ü ezkâr tertîb eylemiştir. Hz. Pâdişâh kendisiyle mükerreren görüşmüş ve duâlarını almıştır.

Şeyh Vefâ hazretleri, her nereye baş vurursa, her ne taleb ve ârzû eylese, li-hikmeti'llâh, nâil-i maksad olurdu. Bir müddet Mısır'da dahi bulunmuş. O sene, li-hikmetin, bereketsizlik olmakla, ahâlî-i Mısır, müşârünileyhe mürâcaat eylemişler; o da, dergâh-ı Rabb-i izzete müteveccih olup, niyâzda bulunmasıyla, âsâr-ı bereket sür'atle nümâyân olmuş ve ahâlî-i Mısır, mesrûr olarak, ziyâde teveccüh göstermiş ve hükümdâr-ı Mısır, hâk-pâyına kadar gelip, müsâhabetiyle şeref bulmuştur.

Vaz'-ı evkât etmekte, yed-i beyzâ göstermiş ve vakar ve temkîn ve salâbet-i dîniyye ile şöhretleri artmıştır. İfâ-yı farîza-ı hacc-ı şerîf niyetiyle, Konya'dan Antalya'ya inip, oradan râkib olduğu sefîne, Rodos korsanları tarafından tutulup, içindekiler esîr edilmekle, Şeyh Vefâ kız karındaşıyla bu meyânda esir düşmüş ve sâir üserâ ile birlikte Rodos'a gönderildiği hâlde, Karaman emîri İbrâhîm Bey, korsanlardan satın alıp **/271/** kurtarmıştı. Ondan sonra İstanbul'a gelip, irşâd-ı ibâd ile meşgûl oldular.

Zâhiren ne kadar celâli gâlip ise de, sohbetlerinde bi'l-akis o kadar münbasıtu'l-cemâl idi. Dünyâya i'tibâr etmez; müteveccih ve mütevekkil bir merd-i hoş-hâl ve mürşid-i sâhib-kemâl idi.

Bir gün Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Fir'avn hakkında, "(مات طاهراً مطهراً)[155] der imiş, "*Siz ne buyurursunuz?*" diye kendisinden suâl olundukta, "*Keşke, bizim hakkımızda da böyle şehâdet eden iki mü'min bulunaydı.*" cevâb-ı hikmet-nisâbını vermişlerdir. Bir def'asında "Mansûr, "*Ene'l-Hak!*" demiş, ne buyuruyorsunuz?" denildikte, "*Yâ, ene'l-bâtıl mı desin!*" cevâb-ı zarîfini vermişlerdir.

Yine buyururlarmış ki; "*Cennet ve hûr u kusûr için tâat ve ibâdet, hevâ ve hebâdır. Merd-i Hakk'a, zâtu'llâh'tan gayrı bir şey murâd edinmek, ayn-ı hatâdır.*"

Her bir sözü, bir nutk-ı irfân olmak üzere telakkîye şâyân bir şeyh-i nüktedân idi. Evâhir-i ömründe, inzivâyı ihtiyâr buyurup, sokağa pek az çıkar ve bâb-ı irfân-ı reşâdetlerine, ümerâ ve a'yân ve küberâdan bile gelen olsa, yine, gönülleri istemezse çıkmazlar idi. Sohbet-i küberâ vü ricâl ile mütelezziz ve mesrûrü'l-hâl olmaktan zi-

155. "Temiz olarak öldü." (H)

yâde, hem-bezm-i gedâ vü fukarâ ölmaktan münşerihü'l-bâl olurlar idi. Tab'-ı pâk-ı tâb-nâkları vâridât-ı nazmiyyeye de mâil idi. Arabî, Türkî, Fârisî nutk ve ilâhiyyâtı vardır. Ba'zı nutkları pek muğlaktır. İbtidâ-yı hâlde bulunanlar, temyîz-i maâni edemezler.

Yak beni aşk âteşine Yâ Vedûd
Kül olunca cümle a'zâ-yı vücûd

* * *

Yazdığın çün ki ezelde dost tağyîr eylemez
Her ki ârifdir bu remzi bildi tedbîr eylemez

(تجوع تراني تجرد تصل)[156] mazmûnen hadîs-i kudsîdir. Fakat rızk için bu yolda serd olunmuştur. Buna Şeyh Vefâ, mısra' ilâvesiyle.

Tecevva', terânî; tecerred, tasıl
Sana ben gereksem, sivâdan kesil.

diye tercüme olunmuştur.

(پرستیدن حق برای بهشت لود یش ارباب دل سخت زشت)[157]
/272/ *"Düşdü gönlüm Yâ Muhammed Cânım ârzûlar seni"*

nat-ı şerîfi pek âşıkânedir.

Rûhun cemâle âyîne olsa beşîr olur
Yâhûd celâle âyînedir hod nezîr olur

* * *

Ol tevhîdi zikr it
Sonra cürmünü fikr it
Var yoluna doğru git
Dervîş olayım dirsen.

matla'lı nutk-ı şerîfleri, Cebbâr-zâde Ârif Bey merhûm tarafından şerh olunmuştur. (Şerhin) ismi, **Râfiu'z-Zulem li-Kulûbi'l-Ümem**'dir. Hz. Şeyh'in, İstanbul'un, tûl ü

156. "Aç kal, beni görürsün; halktan uzak dur, bana ulaşırsı ." (H)
157. "Hakk'a Cennet için ibâdet etmek, gönül sâhiblerine göre pek çirkindir." (H)

arzına dâir rûz-nâmçesi olduğunu, **Hüsnü'l-İktizâ Rûz-nâmçe-i Şeyh Vefâ** ismiyle, riyâzıyyûndan birinin şerh yazdığını Tâhir Bey yazıyor. **Tâcu't-Tevârih**'te bahsi vardır.

Bâlâdaki nutkun tamâmı, ber-vech-i atîdir:

Ol tevhîdi zikr it
Sonra cürmünü fikr it
Var yoluna doğru git
Dervîş olayım dirsen

Bir şeyh-i kâmil ara
Niçün oldun âvâre
Hemân söz tut bî-çâre
Dervîş olayım dirsen

Rü'yâya yalan katma
Elden söz alup satma
Vakt-i seherde yatma
Dervîş olayım dirsen

Her yerde ayak basma
İhsândan elin kesme
Çok söze kulak asma
Dervîş olayım dirsen

Gaflet ile çalışma
Çok gezmeye alışma
Hiç bir şeye ilişme
Dervîş olayım dirsen

Hak söze inâd itme
Refîksiz yola gitme
Eyvallâhı terk itme
Dervîş olayım dirsen

Şeyhlikde kusûr görme
Meclisinde çok durma
Nafile yire yorma
Dervîş olayım dirsen

Harâm lokmayı yutma
Hiç kimseye kin tutma
***Şeyh Vefâ**'yı unutma*
Dervîş olayım dirsen

Dersaâdet'te, Şehzâde Câmi'-i şerîfi yakınında, fetihten evvel Ayateodori **/273/** nâmındaki kilisenin olduğu mahalde ahîren bir câmi'-i şerîf inşâ ve hücreler binâ olunarak, Hz. Vefâ burada sâkin olmuştu. Kilise, câmiye tahvîl olunmuş diye, bir kayd varsa da, yakın vakitte kadar câmi'-i şerîf mevcûd idi, kiliseden muhavvel değildi. İhtimâl ki, kiliseden tebdîl edilen câmi'-i şerîf bi'l-âhare hareket-i arzdan münhedim olup, yerine yeniden bir câmi'-i şerîf yapılmıştır. Son zamânlarda bu câmi'-i şerîf dahi, hareket-i arzdan müşrif-i harâb olunca, yeniden inşâ olunmak üzere hedm edilmiş ise de, yenisi yapılamamıştır. El-yevm bu hâldedir. Hücreler dahi harâbtır. Kilisenin câmi'ye tahvilinde, "Câmi'-i hâkâniyye" (جامع خاقانيه) terkîbi târîh düşmüştür ki, 881/(1476)'i müş'irdir.

Hz. Şeyh, 896 sene-i hicriyyesi, şehr-i Ramazân'ının ilk (8 Temmuz 1491) Pazartesi günü terk-i hayât-ı müsteâr eylemesiyle, câmi'-i şerîf civârındaki türbe-i mahsûsada defn olunmuştur. El-ân ma'mûr, ziyâret-gâhtır.

خواهی کی بدانی سفر شیخ وفارا
دریاب نه تاریخ الی رحمة ربه **896**[158]

Türbe-i muattaraları, pek rûhaniyyetli olup, el-yevm, âsâr-ı celâl meşhûddur. Esbak Sadrazam Ali Paşa kerîmesi Selmâ Hanım tarafından söylenilip, yazılan levha-ı nefisede:

Muktedâ-yı ehl-i ma'nâ Muslihuddîn Bu'l-Vefâ
A'yün-i uşşâka hâk-i merkadıdır tûtiyâ

beytiyle, arz-ı ta'zîmat olunmaktadır.

Menâkıb ve kerâmâtı çoktur. Şeyh Abdullatîf-i Kudsî hazretleri müşârünileyhin, silsile-i aliyyelerini îrâd sırasında hakk-ı âlîlerinde, (هذه السلسلة المقدسة السهروردية الجنيدية العلوية الولية النبوية عليه أزكى التسليم والتحية.)[159] (demiştir).

158. Şeyh Vefâ'nın âhirete seferinin târîhini bilmek istersen: Bul (bulabilirsen) "Onun Rabbının Rahmetine kavuşmasına târîh olabilir mi?" (H)

159. "Sühreverdiyye, Cüneydiyye, Aleviyye'nin bu mukaddes silsilesi, Hz. Peygamber (*en temiz salât ü selâm ona olsun*)'e ulaşan bir silsiledir." (H)

/274/ Sonraları, ehl-i tarîk ile, ulemâ beyninde tahaddüs eden ihtilâf netîcesi olarak, ulemâ orayı medrese ittihâz eylemişler ve bir aralık yine âyîn-i tarîkat olunmağa başlanmış ise de yine evvelki hâle rücû' etmiştir. Hücreler, yakın zamâna kadar medrese halinde idi.

Kapısı üzerindeki taşta mahkûk ebyât:

Hazret-i Şeyh Vefâ mürşid-i ashâb-ı safâ
Hâce-i Fâtih iken ya'ni o zât-ı yektâ

Sevk idüp Fâtih'i bu câmi' vü bu hânkâhı
Eylemişler o zamân himmet ile tarh u binâ

Hücreler muhterik olmuş idi bir yangından
Himmet-i şâh-ı Hamîd eyledi oldu ihyâ

Sa'yi meşkûr ola ol şâh-ı zamânın dâim
Ne güzel medrese hem tekye-i erbâb-ı vefâ

Sultân Hamîd-i evvel zamânında söylenilmiş bir târîhtir. Abdulhamîd-i sânî zamânında ta'mîr ve şekl-i nevine tahvîl edilmiş idi.

ŞEYHÜ'L-İSLÂM ZENBİLLİ ALİ EFENDİ

Sultân Bâyezîd-i sânî ve Selîm-i evvel ve Süleymân-ı Kânunî devirlerinde, yirmi dört sene meşîhat-ı İslâmiyye'yi idâre eden fâzıl-ı bî-müdânî Zenbilli Ali Efendi hazretleri, Şeyh Vefâ'nın sohbetine yetişmiş ve mazhar-ı feyzi olmuştur. Müşârünileyhin tercüme-i hâli bir çok âsârda tafsîlen vardır. Sarf-ı nazar olundu. "Vefât-ı âlim-i Râbbânî" (وفات عالم ربانی) ve "Temme fetvâhu" (تم فتواه) 932/(1526) târîhidir.

Zeyrek'te yol üzerinde medfûn ve rahmet-i Rahmân'a makrûndur.

MEŞHÛR SİNAN PAŞA

Hz. Şeyh'in, bezm-i sohbetinde bulunanlardandır. 890 Saferinin yirmidördünde (12 Mart 1485) irtihâl eylemiştir. Tercüme-i hâli târîhlere geçmiştir. Meşhûr, **Tazarru'-nâme** sâhibidir.

Hz. Sünbül âsitanesinde, Cuma günleri, zikrin hitâmına yakın esnâ-yı devrânda, "Allâh, Vâhid, Ahad, Samed", esmâ-ı ilâhîyyesinin zikriyle, soldan sağa devrân yapı-

lır ki, buna, "Şeyh Vefâ devri" derler. Hz. Sünbül, zamân-ı alîlerinde, Şeyh Vefâ hazretlerinin, bi-hasebi'l-esrâr, bu usûl-i zikrini âdet edinmişlerdir. Bu bâbda, bir takım hurâfât yol almış ise de, şâyan-ı iltifât değildir.

Vefâ âsitanesi meşîhatı, Sünbülîlere intikâl etmiştir.

TARÎKAT-I ALİYYE-İ KÜBREVÎYYE

/275/- Ser-çeşme-i evliyâ Hz. İmâm Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*)
Hz. Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb-i A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Dâvud et-Tâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ma'rûf el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Seyyidü't-âife Hz. Şeyh Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Mimşâd ed-Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed ed-Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed el-Bekrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Vecîhüddîn el-Kâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Rûzbehân-ı Baklî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh İsmâîl-i Kayserî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ammâr-ı Yâsir (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Pîr-i tarîkat Hz. Ahmed Necmeddîn el-Kübrâ (*Kuddise sırruhu'l-âlî*)

Velâdet: 550/(1155); müddet-i ömr: 68; irtihâl: 618/(1221).

ŞEYH EBU'N-NECÎB es-SÜHREVERDÎ

Meşâhîr-i ulemâ vü sufiyyûndan olup, onüç bâtında sülâle-i Hz. Ebûbekir es-Sıddîk (*radıya'llâhu anh*) efendimize muttasıldır.

490/(1097) senesinde, Sühreverd'de doğup, Bağdâd'da tahsîl-i ulûm eylemiştir. İsfahân'a gidip, Ebû Ali el-Medâd'dan istimâ-ı hadîs edip, Dicle'nin garbında mürîdlerine ribâtlar inşâ ettirmiş idi. Bağdâd'da, su satar, geçinirmiş. Zühd ü takvâsı gâlip idi. 545/(1150)'te Medrese-i Nizâmiyye'ye müderris olup, 558/(1163)'de Şam'a gelmiş, tedrîs ile meşgûl olmuştur. Melik-i âdil Nûreddîn Mahmûd'un iltifâtına mazhar olarak Bağdâd'a avdet edip, 563/(1168) senesinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Şeyh Vecîhüddîn el-Kâdî amcalarıdır.

/276/ NECMEDDÎN-İ KÜBRÂ HAZRETLERİ

Künyeleri, Ebu'l-Cenâb (bir eserde ise Ebu'l-Cinân diye okudum), ism-i âlîleri Ahmed b. Ömer el-Hayûkî, lakab-ı âlîleri *Kübrâ* olup, Hârezm'de dünyâya fer vermiştir. "Kübrâ" denilmesi, gençliğinde tahsîl esnâsında, münâzara ve mübâhaseyi çok sevip, kiminle mübâhaseye girişse dâimâ galebe çalarlardı. Bundan kinâye olarak, "*et-Tâmmetü'l-Kübrâ*", yahut "*Tâmetü'l-Kübrâ*" dediler. "Tâme"[160] veya "Tâmme" lafızları kesret-i isti'mâl hasebiyle terk olunarak, yalnız *Kübrâ* lakabıyla şöhret buldular. Kendilerinden gelen tarîkat koluna Kübreviyye derler. Burada gayr-i münteşirdir. İran ve Türkistân'da bir zamânlar intişâr etmiş ve bundan pek çok eâzım yetişmiştir.

Diyâr-ı Rûm'a da intikâl eden bu tarîkattan yetişen eâzım hazarâtının tarîkaten ictihâdlarına mebnî, Tarîkat-ı Aliyye-i Kübreviyye esrârı, o eâzımda mündemic kalmıştır.

Şeyhleri Ammâr-ı Yâsir hazretleridir. Fakat Mısır'da Şeyh Rûzbehân hazretlerinden tekmîl-i tarîkat eylemişlerdir. Bâb-ı Ferah-ı Tebrîzî ve İsmâîl-i Kayserî gibi ricâlu'llâh'la da sohbetleri ve onlardan ahz-ı feyzleri vâki olmuştur.

Rüşd ü fazîlet ve ma'rifet ü kerâmetle, beyne'l-enâm şöhret kazanmışlardır. Eâzım-ı şuarâ-yı acemdendir. Te'lîfât-ı mu'teberesinden, tefsîr-i şerîfi **Fevâtihu'l-Cemâlî**, **Te'vîlât-ı Necmiyye**, **Tavâliu't-Tenvîr**, **Usûl-i Aşere** burhân-ı kemâlidir.

Hz. Mevlânâ'nın peder-i mükerremleri, Bahâeddîn Veled hazretleriyle, Necmeddîn-i Râzî, Mecdüddîn-i Bağdâdî, Sa'deddîn-i Cüveynî, Seyfeddîn-i Bâharzî, Baba Kemâl-i Hucendî[161], Radiyyüddîn Ali Lâlâ, Cemâleddîn-i Gîlî gibi meşâhîr cümle-i mürîdanından idi.

Müşârünileyhimden Necmeddîn-i Râzî, Necm-i Dâye nâmıyla meşhûr-ı eâzımdandır. Şeyhinin nâ-tamâm kalan **Te'vilât-ı Necmiyye** nâm tefsîr-i tasavvufîsini, **Bahru'l-Hakâyık** nâmıyla yazdığı tefsîr ile itmâm eylemiştir ki, bu tefsîr-i **/277/** şerîf pek mühim ve pek nâdirdir.

160. Tâme, lugatta "gâlib" ma'nâsınadır.
161. Metnin 296. sahîfesindeki dipnota bakınız. (H)

Necm-i Dâye, ba'zı noktada irfânen şeyhinin kemâliyle hem-pâye olmuştur. Bağdâd'da Hz. Cüneyd türbesinde medfûndur. Hz. Mevlânâ ve Cenâb-ı Sadreddîn-i Konevî ile sohbette bulunduğu mervîdir. Hattâ her ikisine imâmetle namâz kıldıkları[162] menkûldür. **Mirsâdü'l-İbâd mine'l-Mebdei ile'l-Meâd** (adlı) eser-i Fârisîsi de pek mühimdir.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin menâkıb-ı aliyyeleri, lisân-ı Arabî vü Fârisî üzere yazılmıştır. Hulefâ-yı kirâmından Şeyh Mecdüddîn-i Bağdâdî hazretleri her nasılsa, ağzından bir büyük söz kaçırmasıyla şeyhi Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri müteessir olurlar. Mecdüddîn ise, derhâl yalın ayak istîfâ-yı kusûra gelip, hâk-pâ-yı şeyhe yüz sürmesi üzerine müşârünileyh, mülâtafetle, "*Korkma! Îmânın selâmettedir. Lâkin bu yolda cân fedâ etmemeğe çâre yoktur. Biz dahi yakında ser-bürîde ve şehîd oluruz ve melik-i Hârezm bu sebebten perîşân ve ahâlîsi ise kılıçtan geçerek muzmahil ve nâ-yâb olur.*" buyurmuşlardır.

Fi'l-vâki' aradan çok zamân mürûr etmeksizin, Mecdüddîn, yirmidört yaşında olduğu halde bir iftirâya uğradığından, Sultân Muhammed-i Hârezmşâh'ın emriyle Ceyhun'a atılıp, mağrûkan şehîd olur ve melik-i merkûm, sonradan Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin nutk-ı âlîlerini ve Mecdüddîn hakkında söylenen sözün mahz-ı bühtân olduğunu anladığı gibi, huzûr-ı Hz. Pîr'e gelip, söz ve niyâza başlarsa da, pîr-i müşârünileyh, (كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا)[163] âyet-i kerîmesinden başka bir cevâb vermeyip, âkibet, Cengiz zuhûr eder ve memâliki Hârezm'i harâb ve Necmeddîn hazretleriyle nice insânları şehîd eder.

Hadîkatü'l-Cevâmi'de şöyle yazar ki:

"Vak'a-i Cengiz'in zuhûru ve bulundukları yerin istîlâsı mukarrer olduğu işitilince, Hz. Necmeddîn'e mahall-i necât olan tarafa hicret buyurulması arz ve beyân olunmuş ise de, "*Bu kadar ümmet-i Muhammed'in vakt-i âsâyişinde berâber zevk-yâb olmuş iken, hengâme-i ızdırâblarında, ancak nefsimizi tahlîs /278/ ile nice bin ehl-i îmânı, o kâfir-i bî-dînin pây-mâl ettiğini biz arkadan mı seyr edelim. Böyle hayâtın bize lüzûmu yok, cümle ile haşr olunmak büyük ni'mettir.*" buyurmuşlardır."

Nefehât'ta okumuştum:

Hz. Pîr, 618/(1221) senesinde bu vak'ada bir kâfirin elinde şehîden âzim-i dâr-ı cinân olmuştur. Şehîd oldukları vakit, kâfirin perçemini tutmuştu. Şehâdetten sonra, onu, şeyhin elinden kimse kurtaramamıştır. Âkıbet, kâfirin perçemini kestiler.

162. Bunun gerçekleşmesi târihen mümkün değildir. Bkz. Metnin 298. sahîfesi. (H)
163. "Kitâbda (kaderde) böylece yazıldı." 17. İsrâ sûresi, 58 (H)

Mürîdânının meşhûrlarından olup, Hz. Mevlânâ'nın peder-i ekremleri Sultân Bahâeddîn, Hz. Pîr'in sevgililerinden idi. Hz. Mevlânâ bile, zât-ı âlîlerine şu manzûme ile arz-ı hürmet eylemiştir:

بیکی دست می خالص ایمان نوشند
ما ازآن محتشمایم که ساغر گیراند
بیکی دست دکر یرجم کافر گیرند
نه ارزاق مفلسان که بز لاغر گیرند

Nazmen tercümesi:

Biz ol izz ü kerem kavmindeniz kim
Demâ-dem îş idüp sâğar tutarlar

Ne şol bî-kadr müflislerdeniz kim
Füsûn idüp bize sâğar tutarlar

Bir elden nûş idüp îmân şarâbın
Bir elde perçem-i kâfir tutarlar

Necmeddîn-i Kübrâ hazretleri, galebât-ı vecdde her kime nazar ederse, mertebe-i velâyete ulaşırdı. Hattâ bir gün, bir tâcir teferrûh tarîkiyle, dergâh-ı Pîr'e girmiş, müşârünileyhin hâli üzerinde idi. Tâciri görmesiyle, bir nazarıyla, fi'l-hâl mertebe-i velâyete ulaştırmıştır.

Lugât-ı Târîhiyye'de okudum:

Bir gün, ashâbıyla otururken, bir doğanın, ufak bir kuşu önüne katıp kovaladığını görmesiyle, nazarı, ufak kuşa taalluk etmesiyle doğanın elinden kurtulmuştur.

Bir gün, huzûr-ı âlîlerinde, Ashâb-ı Kehf'in bahsi oluyormuş; mürîdânından **/279/** Şeyh Sa'deddîn-i Cüveynî hazretlerinin hâtırından geçti ki: Acaba, bu ümmet içinde, sohbeti kelbe te'sîr eder kimse bulunur mu? Hz. Necmeddîn, nûr-ı ferâsetle bildi. Derhâl yerinden kalkıp, tekke kapısına çıktı. Bir kelb zâhir oldu. Kuyruğunu sallayarak, Hz. Şeyh'e bakmağa başladı. Şeyh, ona bir nazar etmesiyle, kelb dûçâr-ı haşyet olarak, yüzünü yerlere sürüp oradan kayb oldu. Şeyh Sa'deddîn, bu hâli görünce hâtırasından nedâmet etti. Menkûldür ki, o köpek, nereye varsa, elli altmış köpek onun etrâfına halka olup, hiç biri bağırmaz ve bir şey yemezler ve gâyet sâkin dururlar imiş.

ŞEYH SA'DEDDÎN-İ CÜVEYNÎ

Kibâr-ı meşâyıh u ulemâdandır. **Keşfû'l-Mahcûb** ve **Secencelü'l-Ervâh** unvânlı eserleri meşhûrdur. Dîger ba'zı te'lîfâtı varmış. 650/(1252) senesinde âlem-i bekâya rıhlet etmiştir. Sadreddîn-i Konevî hazretleriyle musâhabeti mervîdir. Gâyet müessir tabîat-ı şi'riyyesi vardır:

بر اسهب عشق چو سوار آید دل
بر جمله مرام کامکار آید دل

ورعشق نباشد بچه کار آید دل
گردل نبود کجا وطن سازد عشق [164]

rubâîsiyle gâyet müstemendâne mazâmîn-i âşıkânı ihtivâ eden:

در دل زفرات خستیکها دارم
در کار زچرخ بستیکها دارم

با این همه غم تونیز پیمان وفا
مشکین که جزاین شکستیها دارم [165]

rubâîsi hâfıza-ı ehl-i aşkı tezyîn edecek âsâr-ı ilmiyyedendir.

164. Aşkın kır atına binince gönül, bütün maksatlarını elde eder gönül..
Gönül olmasaydı aşk nerede yer edinebilirdi? Eğer aşk olmasaydı ne işe yarardı gönül? (H)

165. Gönülde, ayrılıktan doğan ne kadar hastalıklarım, işte ise, dünyâya bağlılıklarım var;
Senin bütün bu gam kederlerine rağmen, vefâ kâsesi öyle bir miskle karışmış ki, bunu içmezsem (her yerimde) kırıklık ve döküklük hissederim. (H)

ŞUABÂT-I KÜBREVÎYYE

Bahâiyye, Firdevsiyye, Halvetiyye, Nûriyye, Rükniyye, Hemedâniyye, Nûrbahşiyye, Berzenciyye.

NÛRBAHŞİYYE KOLU

Hadîkatü'l-Cevâmi'de silsile-i tarîkatını bu vechile buldum:

Hz. Pîr Necmeddîn-i Kübrâ, Şeyh Ali b. Lâlâ, Şeyh Ahmed Zâkir-i Curfânî, Şeyh Nûreddîn Abdurrahmân-ı Esferânî, Şeyh /280/ Alâüddevleti's-Semnânî, Şeyh Mahmûd-ı Muzdahânî, Şeyh es-Seyyid Ali Hemedânî, Şeyh Hâce İshâk-i Hıtlânî, Şeyh es-Seyyid Muhammed-i Nûrbahş (*Kaddesa'llâhu esrârahüm.*)

Âtîdeki bahs-i mahsûsda ism-i âlîleri zikr olunacak olan Emîr Sultân hazretleriyle Halvetîler bahsinde nâm-ı bülendleriyle tezyîn-i sahîfe-i hürmet edilecek olan Şeyh Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî hazretleri bu şu'be-i tarîkattan hisse-dâr-ı feyz olanlardandır.

ŞEYH MUHAMMED ŞÎRÎN-İ MAĞRİBÎ HAZRETLERİ

Necmüddîn-i Kübrâ hazretlerinin hulefâsından Şeyh Nûreddîn-i Gazâlî halîfesi Şeyh İsmâîl-i Selîbî halîfesidir. Şeyh Nûreddîn, tarîkat-ı Kübreviyye şuabâtından Nûriyye kolunun reîsidir.

Şeyh Muhammed Şîrin-i Mağribî, muhakkıkîn-i sûfiyyeden ve meşâhîr-i şuarâyı Îrâniyyedendir. Hz. Mevlânâ'nın mürşid-i mükerremi Şems-i Tebrîzî hazretlerinin şeyhi Baba Kemâl-i Hucendî hazretlerinin ashâbından ve ahibbâsındandır. Hindistân'da basılmış olan, **Hazînetü'l-Asfiyâ**'nın beyânına göre, 809 sene-i hicriyyesinde

(1406) altmış yaşında, dâr-ı cemâle intikâl eylemiştir. İran pâdişâhlarından Şâhruh zamânında biraz şöhret bulup, Tebrîz'de vefât etmiş; kabr-i münevveri Sürhâb'da ziyâret-gâh-ı uşşâk bulunmuştur.

Nâcî merhûm, **Esâmî** nâm eserinde, Muhammed Şîrîn diye kaydettiği gibi, **Hazînetü'l-Asfiyâ** ve **Kâmûsu'l-A'lâm**'da, Şeyh Muhammed Şîrîn denilmiştir. Şu hâlde Şerîf ve Şemseddîn mahlasları yanlıştır. Nâcî merhûm, İsmâîl-i Selîbî'yi, İsmâîl-i Semnânî diye yazmış ise de doğrusu Hind'de basılan **Hazînetü'l-Ásfıyâ**'nın dediğidir.

Târîh-i intikâline âit manzûmeler:

چو شیرین زخت از دنیای دونست
بجنت یافت از درگاه حق بار 809 [166]
وصالش هست شیرین قطب واصل (809) [167]
"Kutb-ı Şîrîn" (قطب شیرین) (809)

Mağribî hazretleri, eâzımdan olup, doğrusu sûfiyyenin medâr-ı fahrıdır. Şöhretten, ziyâde ihtîfâya meyyâl olup, kendilerinden silsile-i tarîkat yürüyüp yürümediği anlaşılamamıştır. Üveysiyyü'l-meşreb, hanefiyyü'l-mezhep bir zât-ı âlî-kadr olup, ihtifâya meyl-i şedîdleri hasebiyle, zamânlarında, kemâlât-ı şi'riyye-i ârîfâneleri nisbetinde şöhret-gîr olmadılar. Zâten şöhrete rağbet-kâr olmayıp, mevhûm varlığı, esrâr-ı vücûd-ı Hak'ta istihlâk etmiş, eniyyet, mahv, inhimâk denilen makâmat-ı zevkıyyenin lübbünü elde ederek, vücûd-ı hakîkatta inhimâk eylemiştir. (*Kaddesa'llâhu sırrahu.*)

Âcizleri, Hz. Mağribî'yi, hâce-i irfânım Muhammed Es'ad el-Mevlevî merhûmun, ders-i **Mesnevî**'sine devâm ettiğim zamân, gıyabî, fakat, hakikî bir muhabbetle sevmiş idim ki, kırk beş sene oldu. İlk ezberlediğim şu beyti, ancak, kırk sene sonra idrâk edebilir gibi oldum.

ظهور تو زمنست ووجود من ازتو
ولست تظهر لولاي لم أكن لولاك [168]

Makâm-ı abdiyetten, makâm-ı nâza urûc ile öyle bir cilve-i beyâniyyeye şâhit olmuş ki, evliyâu'llâh'tan herkes bu kudret helvâsını ne yiyebilir, ne de yedirir. Mey-

166. Şîrin, aşağılık dünyâdan yükünü alıp götürünce. Cennette Dergâh-ı Hak'ta evini barkını buldu. (809) (H)
167. "Onun "Vuslatı": *Şîrîn "Kutba Vâsıl" oldu*'dur." (809) (H)
168. "Senin zuhûrun bendendir, benim vücûdum senden. Ben olmasaydım sen zâhir olmazdın, sen olmasaydın da ben olmazdım." (H)

dân-ı sühanın bir merd-i dilîri olan Mağribî hazretlerinin her nerede nâm-ı şerîfi yâd olunsa gönlüm mühtezz olur. Fâtih'te Millet Kütüphânesi'nde 426 numarada bir **Dîvân**'ı vardır, yazmadır. Ser-â-pâ hakîkata nâzırdır. Enfâs-ı âşıkânelerinden:

تامهرتو دیدیم ز ذرات گذشتیم
در خلوت تاریك ریاضات کشیدیم

از جمله صفات از بی آن ذات گذشتیم
در واقعه از سبع سموات گذشتیم

دیدیم که اینها همه خوابست وخیالست
ای شیخ اکر جمله کمالات تواینست

مردانه ازین خواب وخیالات گذشتیم
خوش باش کزین جمله کمالات گذشتیم

ما ازبي نوری که بود مشرق انوار
از مغربی وکوکب ومشکاة گذشتیم[169]

Urefâ-yı asırdan Besîm Efendi hazretleri, Cenâb-ı Mağribî hakkında bir mektûbunda der ki:

"Dil-i âgâhım!

Şuarâ-yı vâsilînin ser-kâfilesi, kurretü'l-uyûn-ı urefâ Mağribî hazretlerinin, uluvv u kâ'bını pek güzel bilenlerdensiniz. Kütüb-i menâkıb ve terâcim-i ahvâlde, ârif-i âlî-câh-ı müşârünileyhin isim ve mahlas-ı mübeccelleri "Muhammed Şîrîn", "Muhammed Şerîf", "Muhammed Şemseddîn" sûretlerinde olarak tevsîmât-ı muhtelifede gösterilmektedir. Ancak, başka menkabe ve tercüme-i hâllerindeki ittihâd-ı vakâyı' ve istişhâden îrâd olunan âsâr-ı şi'riyyelerindeki, numûne-i yek-rengî, müsemmânın vahdetini gösterdiği halde, esmâ ve mahlaslarındaki tehâlüf, muhtâc-ı hâl görülüyor.

169. "Senin güneşini görünce zerrelerden vazgeçtim. O zât'ın yüzünden bütün sıfatlardan vazgeçtim. Karanlık halvette riyâzât çektim. Gerçekte yedi semâdan vazgeçtim.
Gördük ki, bütün bunlar rü'yâ ve hayâldir; mertçe bütün bu rü'yâ ve hayâllerden geçtik
Ey şeyh, senin bütün kemâlâtın bu ise, sen hoş ol ki, bütün bu kemâlâttan vazgeçtik
Biz öyle bir nûrun arkasına düşmüşüz ki, bütün nûrların doğuş yeridir. Batış yeri yıldızdan ve lambadan da vazgeçtik" (H)

Menâkıb-ı evliyâ vü urefâyı tetebbu' ve tahkîkteki selâmet-i meslek ve sıhhat-ı istinbâtınız, müsellemâttan olduğu cihetle, İlâhiyyûn-ı (?) şuarânın kâfile-sâlârlarından olan bu zât-ı azîmü'l-kadrin "Mağribî" tahallus-ı şâirânesine mültahak, sıhhat-ı ism ü mahlasının tahkîk ve inbâsını, niyâz-mendâne beklerim."

Dîger sahîfedeki ma'lûmattan bâhisle, yazdığım izâh-nâmeye gelen cevâb-nâmelerinde:

"Lemeât-ı şemsin temevvücât-ı nûrâniyyesini ve yâhut muhît-ı aşkın emvâc-ı hured-şânını andıran, cevâb-nâme-i ârifâneleri, çeşm-i müştâkı mazhar-ı envâr, kalb-i atşânı nesîm-i reyyân ile dâye-dâr eyledi. Menâkıb-ı muallâ ve evsâf-ı fevka's-semâ, Cenâb-ı Mağribî'yi, kalem-i hakâyık, rakam-ı Vassâf'tan iltikâ, ne feyz-bahşâ, ne nûr-efzâ bir neyl-i inşirâh-ârâdır. O Mağribî-i meşrıkı'l-envâr ki, beni zulumât-ı zunûn ve gamâm-ı zavâhir ve rüsûmdan reh-yâb eden ilk meş'ale-i mübeccele-i hakîkattir. Hz. Mağribî, tarîk-ı aşk u muhabbette ve ma'rifette, benim ilk reh-nümûnum, en feyyâz meş'al-keş hâmûnumdur.

Ârif-i vâsıl-ı müşârünileyhin, menâkıb-ı âliyesi hakkında, mürâcaat-ı niyâzmen-dânemi is'âfen tehzîz buyurduğunuz, hâme-i mübârekin her katre-i anberînine bin tuhfe-i şükrân."

Müşârünileyh, Hz. Şeyhü'l-Ekber'in âsâr-ı aliyyelerinin meftûnu olduğundan, âsâr-ı bâkiye-i şeyhi taharrî için diyâr-ı Mağrib'e kadar bir seyâhat etmiş olduğundan, eş'ârında, "Mağribî" tahallus etmişlerdir."

EMÎR SULTÂN HAZRETLERİ

Buhârâlıdır. Muhammed Şemseddîn el-Buhârî nâmıyla ve Emîr Sultân unvânıyla şöhret bulmuşlardır. Harîrî-zâde Kemâleddîn Efendi merhûm, **Tıbyânü't-Tarâık**'ında, müşârünileyhin Nûrbahşî tarîkına mensûb olduğunu ve pederlerinin şeyhi Seyyid Muhammed veya Mahmûd-ı Nûrbahş hazretleri bulunduğunu yazıyor. Nûrbahş tarîkının pîr-i sânîsidir. Silsile-i tarîkatları yedi vâsıta ile Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerine muttasıldır.

Şu sûretle silsile-i sâdâta dâhildir:

es-Seyyid Muhammed Şemseddîn el-Buhârî b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Hüseyin b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Muhammed b. es-Seyyid Muhammed el-Mehdî b. Hasan el-Askerî b. Ali et-Takî b. Muhammed en-Nakî b. Ali Rızâ b. Mûsâ el-Kâzım b. Ca'fer es-Sâdık b. Muhammed el-Bâkır b. Ali b. Zeynelâbidîn b. Hz. Hüseyin. *(Rıdvânu'llâhi teâlâ aleyhim ecmaîn)*

Baldır-zâde Târîhi'nde görülen dîger bir silsile-i tarîkat ber-vech-i âtîdir:

Ser-defter-i evliyâ Hz. Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*),
Hz. İmâm Hasan (*Radıya'llâhu anh*),
Hz. İmâm Hüseyin (*Radıya'llâhu anh*),
Hz. İmâm Zeynelâbidîn (*Radıya'llâhu anh*),
Hz. İmâm Muhammed el-Bâkır (*Radıya'llâhu anh*),
/281/- Hz. İmâm Ca'fer es-Sâdık (*Radıya'llâhu anh*),
Hz. İmâm Mûsâ el-Kâzım (*Radıya'llâhu anh*),
Hz. İmâm Ali Rızâ (*Radıya'llâhu anh*),
Hz. Muhammed Cevâd-ı Takî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Ali Hâdî-i Takî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Hasan el-Askerî (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Muhammed Kâim el-Muntazar (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Hasan (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Hüseyin (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Seyyid Muhammed (*Kuddise sırruhû*),
Şeyh Seyyid Ali Emîr Külâl (*Kuddise sırruhû*) Hz. Emîr'in pederidir.,
Şeyh Seyyid Îsâ (*Kuddise sırruhû*) Hz. Emîr'in şeyhidir.

Hz. Emîr, Buhârâ'dan Medîne-i Münevvere'ye geldikte, Ravza-i Pâk-i Mustafaviyye'ye, (السلام عليك يا جدي)[170] diye arz-ı selâm eyleyip, (وعليك السلام يا ولدي)[171] sûretiyle iltifât-ı Nebevîyyeye mazhar olmuştur. Bunu, nice zevât işitmişler ve menâkıbnâmelere derc etmişlerdir. Ba'de'z-ziyâre kendilerine işâret-i ma'neviyye-i peygamberî şeref-vâki' olur. Şöyle ki: Gözlerine görünen, nûrdan kandili ta'kîb etmesi ve o kandil nerede nihân olursa orada ikâmet eylemesi emir buyrulur. Hz. Emîr, o nûru takip ederek Bursa şehrine gelir. Buraya vusûlünde, o nûr gözden nihân olmakla "*Burada ikâmete me'mûrum.*" diye Bursa'da tavattun buyururlar.

Hz. Emîr'in Bursa'yı teşrîfleri, Yıldırım Bâyezîd Hân'ın zamân-ı âlîlerine müsâdiftir. Bursa'da bulundukları zamân, Sadreddîn-i Konevî hazretleri, **Miftâhü'l-Gayb**'ını Molla Fenârî'den tederrüs eylediğini, Cevdet Paşa merhûm, **Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-ı Hulefâ**'sında. yazıyor.

Yine müşârünileyh hakkında diyor ki:

Zâhir ü bâtını ma'mûr ve kerâmâtı zâhir olup, Bursa ahâlîsi ona ziyâde muhabbet peydâ eylediler. "Emîr Sultân" diye şöhret buldu.

170. "Ey ceddim! Sana selâm olsun." (H)
171. "Ey oğul! Sana da selâm olsun." (H)

/282/ Salâtîn-i Osmâniyye dahi onun kerâmâtını görüp kendisine ziyâde riâyet ve ta'zîm ve onunla teberrük eder oldular ve azm-i sefer ettiklerinde duâsını alırlardı. O da onlara kılıç kuşatırdı. Yıldırım Beyâzıt Hân'a da kılıç kuşattı.[172] Mesâlih-i millete ikdâm etmek, nasîhatiyle onu i'mâr-ı mülke sevk ederdi. Yine ma'nen vâki' olan bir işâret üzerine Hz. Pâdişâh Yıldırım Hân'ın kerîmesi Hundî Sultân'la izdivâc eder. Bu sultân Germiyân oğlu'nun kızı Devlet Şah Hatun'dan tevellüd eylemiş ve Çelebi Sultân Mehmed'in li-ebeveyn büyük hemşîresi bulunmuştur.

Pâdişâh o zamân Edirne'de muhârebede imişler. Pâdişâhın ma'lûmatı lâhık olmadan sultânla izdivâc vukû' bulur. Keyfiyyet pâdişâha aksi sûretle ihbâr edilmekle, "*Hz. Emîr'in vücûdunu ortadan kaldırsınlar.*" diye Bursa'ya mahall-i harbden kırk kişi gönderirler. Fakat bunlar nezd-i Emîr'e geldiklerinde Hz. Emîr'de estaîzü billâh (اِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خَامِدُونَ)[173] âyet-i kerîmesinin esrârı zuhûr edip gelen kırk kişi li-hikmeti'llâh o anda hâb-ı ebedîye dalarlar ki, Bursa'da civâr-ı Hz. Emîr'de ziyâret-gâhdır. Fakîr ziyâret ettim. Bu zevâtın, nazar-ı Hz. Emîr'e mazhariyyeti, kabirlerinin ziyâretgâh olmasına sebep olmuştur. O zamân Müftiyyü'l-enâm ve Şeyhü'l-islâm olan allâme-i zamân Şemseddîn Molla Fenârî, Hz. Pâdişâh'a keyfiyyeti etrâflı bir sûrette bâ-arîza bildirmekle Hâkân-ı müşârünileyhin ihtiyârı elden gidip kendilerini dâmâdlığa kabûl edip, görmek üzere Bursa'ya şitâbân olur ve beynehumâda nice esrâr zuhûr eder; mezkûr arîzanın sûreti ve bu ahvâlin tafsîli (için) **Baldırzâde Târîhi**'ne ve ahîren neşr olunan **Yâdigâr-ı Şemsî** nâm esere mürâcaat etmelidir.

/283/ Hz. Emîr, bir gece, âlem-i ma'nâda, Fahr-ı âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem.*) efendimiz hazretlerini görmüşlerdir. Risâlet-penâh efendimiz, saâdetle, Câmi'-i Kebîr'in yerini teşrîf buyurup, mübârek asâ-yı şerîfleriyle câmi'-i şerîfin hudûdunu çizip, işâretle, "*Şu mahalle, ümmetim için bir ulu câmi' binâ edin.*" diye emr u fermân buyurmuşlar. Hz. Emîr, vâkıa-ı mezkûreyi kayınpederi Yıldırım Bâyezîd'e ifâde eylemesiyle, her ikisi ve erkân-ı devlet, derhâl câmi'-i şerîfin olduğu mahalle gelip, Sultânü'l-Enbiyâ (*aleyhi ekmelü't-tahâyâ*)'nın işâret buyurdukları mahalde nûrânî bir hudûd görüp derhâl câmi'-i şerîf inşâsına muvaffak olmuşlardır. Dünyâda misli olmayan ve el-yevm ma'mûr bulunan bir ma'bed-i ferah-fezâdır.

Cevdet Paşa merhûm, **Kısas-ı Enbiyâ**'da, bu câmi'-i şerîf hakkında yazıyor:

Mervîdir ki, Bâyezîd Han hazretleri, Emîr Sultân ile bu câmi'-i şerîfin binâsını muâyene ederken, azîz hazretleri: "*Pek makbûl ve müstahsen tarh olunmuş, lâkin dört köşesine birer meyhâne yapılsa daha mükemmel olurdu.*" demesiyle, hünkâr, müteğayyir

172. "Emîr Sultân'ın Bursa'ya gelmesi Yıldırım Beyazıt zamânındadır. Taklîd-i seyf, teberrük tarîkiyle sonra icrâ edilmiş olsa gerektir."

173. "O yalnız bir sayha oldu; hemen sönüverdiler." 36. Yâsîn sûresi, 29. (H)

olup," *Câmi'-i şerîf, beyt-i Hudâ'dır; civârında menâhî vü melâhînin ne münâsebeti vardır?*" cevâbını verdikte Azîz hazretleri, "*Pâdişâhım, hakîkatta beyt-i Hudâ, mü'minin kalbidir. Niçin kalb-i şerîfinizi menâhî vü melâhî ile âlûde edersiniz*" diye pâdişâhın meşgûl-ı işret olmasındaki fenâlığa işâret buyurmasıyla, Şehriyâr hazretlerine intibâh gelip, cümle-i muharremâttan tevbe ve istiğfar etmiştir.

Hz. Emîr'in kerâmât-ı irfâniyyesi çoktur. Hakk-ı âlîlerinde müteaddid menâkıbnâmeler yazılmıştır.

833/(1429-30) senesinde, "İntikâl-i Emîr" (انتقال امیر) terkîbinin nâtık olduğu üzere, âlem-i bekâya irtihâl eylemişlerdir. Tarîkat-ı Aliyye-i Bayramiyye'nin Pîr-i muhteremi, Hacı Bayram-ı Velî hazretleri gasl eylemişlerdir. Medfen-i mübârekleri üzerine türbe inşâ olunmuş ve devr-i Azîzî'de yeniden ihyâ edildiğinden, el-yevm, pek ma'mûrdur. **/284/** Türbe-i şerîfelerinin olduğu mahallin kıble tarafına iki minâreli bir câmi'-i münîf binâ olunup, Sultân Selîm-i sâlis zamânında mükemmelen ta'mîr edilmiştir. Civâr-ı Hz. Emîr, İstanbul'un, Eyüb Sultân'ı mesâbesindedir. Türbe-i şerîfe pek müzeyyendir. Sandûkalarının baş tarafında, "*Yâ Hazret-i Pîr, Şemseddîn el-Buhârî, Emîr Sultân Kuddise sırruhû'l-Mennân*" diye muharrerdir. Bir tarafında harem-i âlîleri ve kerîmeleri ve dîger tarafında mahdûm-ı mükerremleri medfûndur. Hakk-ı âlilerinde söylenip, türbe-i münevverelerinde levha halinde, vaz'-ı mevkı-ı ihtirâm kılınmış medâyıhtan:

Ey âlem-i velâyete sultân olan Emîr
Vey mülk-i Rûm'a rahmet-i Rahmân olan Emîr

* * *

Bi-Hamdi'llâh nasîb oldu ziyâret Kutb-ı devrânı
Cihâna nûr-ı feyzi münteşirdir gün gibi hâli

Emîr Sultân-ı zî-şâna gönülden bendelik arz it
Budur yâ Hû saâdet neylerim ben mâl ile câhı

Günâhım hadden efzûndur kerem kıl dest-gîr(im) ol
Bu İlmî kemterindir hâk-pâyın oldu rû-mâli

* * *

*Yüzün sür hâk-pây-ı Hazret-i Sultân Emîr'e**
*Yuyam dirsen dil-i âlûdeden çirk-âb-ı hâki**

*Nisâr it nakd-i cânı âsitânından nûr-ı feyz al**
Safâ-yı aşk-ı rûhânî virir bu türbe-i pâki

Budur sultân-ı kalb ü taht ü tâc mülk-i istiğnâ
Furûğ-ı şûriş-i aşkı ser-â-ser tutdu eflâki

Budur dergâh-ı âli pîş-vâ-yı mürşid-i uşşâk
Bunu böyle görür kimin kim olsa çeşm-i idrâki

Ziyâret eyleyüp gel dergehinden eyle istimdâd
Vücûdun mahv u müstağrak gönüldür eyle idrâki

Cenâb-ı fahr-ı âlem aşkına dil-şâd buyur nûrum
Bu abd-i kem-teri kim dergehinde sînesi çâki

/285/ *Kelâm-ı sırr-ı* **lâ-havfün aleyhim** *bunda zâhirdir*
İder ihsân ehlu'llâh kuluna eylemez bêkî

Hakîrin **Râşid***'e eyle şefâat cedd-i pâkinçün*
Muharrer eyledi pejmürde hâlet kilk-i çâlâkî

Hz. Emîr'in entâk-ı şerîfesinden:

Tevhîde gel haddin aşma
Doğru yolundan şaşma
Yüz altmış altı çeşme
Başındaki gül bizdedir

Pîr Sultân bu yolda kuldur
Virdin okuyan bu dildir
Elif Hakk'a doğru yoldur
Mîm istersen dal bizdedir

* * *

Müselmânlar gönül şehri açılmaz bir melâlet var
Nazar eylen şu dünyâya aceb dürlü garâbet var

*Şerîat göğe çekildi yer yüzüne suyu saçıldı**
Yıkıldı zulm île âlem kıyâmetden alâmet var

Ne kâdî adl ü dâd eyler ne müftî halkı şâd eyler
Ne ümmî i'tikâd eyler ne îmânda tamâmet var

Zâhid zühde riyâ katar kalan mahlûk dahi beter
Ne dânişmend okur tutar ne a'yânında şefkat var

*Erenler dervişe söğer dervîş dahi kapu gezer**
Ne halk tanrısını anar ne dervîşde kanâat var

Ne Pîrler ulusun yoklar ne hâtunlar evin bekler
Ne kız oğlan edep saklar yiğitlerde cehâlet var

***Emîr Sultân** bu serverlik Hak'ı sevmekdürür erlik*
Bu dirlik bir eyu dirlik kalanında dalâlet var

Güfte-i Emîr Sultân:

Gerçek âşıklara salâ denildi
Derdi olan gelsin dermânı buldum
Âh ile vâh ile devrân iderken
Cân içinde cânânı buldum

Akar gözlerimden yaş yerine kan
Zerrece görünmez gözüme cihân
Deryâlar nûş idüben kanmaz iken
Âşıklar kandıran ummânı buldum

Âşıklar meydâna doğru varırlar
Erenler cem' olmuş virüp alırlar
Cümle enbiyâlar dîvân dururlar
Hakk'a mahbûb olan sultânı buldum

Açılmış dükkân kurulmuş bâzâr
Cevâhir-bahş olan dükkânı buldum

Emîr Sultân *ne hoşça bâzâr imiş*
Erenler cem' oluben gezer imiş
Cümlenin maksûdu dîdâr imiş
Ol maksûda iren sultânı buldum

Hz. Emîr'in dîger bir mahdûmları, Şeyh Bedreddîn hazretlerinden hilâfet alarak, kümmelîn sırasına girmiş; kerâmâtı zâhir olmuş bir merd-i kâmildir. Civâr-ı Hz. Emîr'de câmi'-i şerîfin cânib-i garbında cesed-i şerîfi sâye-i Hudâ'da âsûdedir.

Hz. Emîr, uzunca boylu, esmerü'l-levn, melîhu'l-vech, mükehhal gözlü, uzunca sakallı idi. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Bursa'da Emir Sultan Câmi ve Türbesi

MEVLİDÎ SÜLEYMÂN ÇELEBİ HAZRETLERİ

/286/ Süleymân Çelebi, peygamberlerin övünç kaynağı olan Hz. Muhammed (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*)'i medh eden kişidir.

Bursa'da, zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olmuştur. Yıldırım Bâyezîd Hân devri ricâlindendir. Bu mübârek zât, mazhar-ı feyz-i Muhammedî olup, yüzlerce seneden beri, eyâdî-i ihtirâm-ı ümmette bulunan manzûme-i velâdet-i nebeviyyeyi inşâd buyurmuştur. **Tezkire-i Latîfî**'de (belirtildiğine göre), meşhûr İvaz Paşa merhûmun mahdûm-ı mükerremleri, şuarâdan Atâî'nin büyük birâderleridir. Müşârünileyh, Sultân Orhan-zâde Süleymân Paşa'nın iltifât ve sahâbetine mazhar oldu. Efâdıl-ı fuzalâdan ve erbâb-ı aşktan idi. Bursa'da Emîr Sultân hazretlerinin berekât-ı hüsn-i nazar u terbiyeti ile perverde oldu. Hulefâsı meyânında, ism-i şerîfleri mezkûrdur. Emîr Sultân'ın emriyle Bursa'da câmi'-i kebîrde imâmet hizmetini îfâ eyledi ve meşhûr-ı âlem olan **Mevlid-i Nebevî** manzûme-i garrâsını bu esnâda vücûda getirdi.

Gül-deste-i Rıyâz-ı İrfân ve **Tezkire-i Latîfî**'de mezkûr olduğuna göre, menkabe-i mevlid-i şerîf manzûme-i mubârekesinin tertîb ve tanzîmine bir hâdise-i garîbe sebep olmuştur:

Bursa'da, ilmi mahdûd vâizin biri, esnâ-yı va'zda, esteîzü bi'llâh, (لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ... ...أَحَدٍ مِنْ رُسُلِه)[174] âyet-i kerîmesini tefsîr sırasında, "*Bu âyet-i celîle mûcibince ben, nebîyy-i âhiru'z-zamânı sâirinden tafsîl etmem.*" demesiyle, müstemiîn meyânında fuzalâyı Arabdan bir zât-ı âlî-kadr, tarz-ı ifâdeden müteessir olarak, delâil-i kâtıa ile vâiz-i merkûmu ilzâmen, "*Bu bâbda izâle-i cehl edememişsiniz. İlm-i tefsîrde pek çok noksânımız vardır. Âyât-ı kerîmenin nâsihinden, mensûhundan, muhkeminden, müşâbihinden gâfilsi-*

174. "Peygamberler arasında fark gözetmeyiz." 2. Bakara sûresi. 285. (H)

niz. "Rusül beyninde fark yoktur." *demekten maksad-ı ilâhî, emr-i risâlet ve husûs-ı nübüvvettedir. Yoksa merâtib-i fazîlette değildir. Eğer âyet-i kerîmenin ma'nâsı, min cemîi'l-vücûh demek olsaydı, esteîzü bi'llâh,* (.. تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ)[175] *buyurulur muydu?*"diye vâizi bi-hakkın iskât eylemiştir. Keyfiyyet Süleymân Çelebi'nin sâmia-ı ıttılâına vâsıl olmasıyla pek müteesir olmuş ve efdal-i enbiyâ efendimizin uluvv-ı kadr-i risâlet-penâhîlerinden bâhis olmak üzere, sûret-i velâdet-i nebevîyyelerini ve mu'cizât-ı celîle-i Ahmediyyelerini musavvir olan manzûme-i makbûleyi, adetâ irticâl **/287/** denecek derecede bir isti'câl ile tanzîm ve şu âlem-i fânîde ibkâ-yı nâmına hizmet etmek üzere kütüb-hâne-i aşk u irfâna yadigâr olarak tevdî' eylemiştir. Bunun ismi **Vesîletü'n-Necât'**tır.

Bu bâbda, tetebbüât-ı zevkiyyeyi hâvî bir eser-i matbû'-ı âcizânem olduğu gibi, manzûme-i mübâreke üzerine, **Gülzâr-ı Aşk** nâmıyla, gayr-i matbû', mufassal bir şerh-i fakîrânem vardır. Her ikisinde de tafsîlât vardır. Burada, daha ziyâde, tafsîlden ictinâb olundu.

Hem sekizyüz onikidir târîhi
Bursa'da oldu tamâm bil ey ahî

beytinden târîh-i te'lîfin zamânı anlaşılır. Süleymân Çelebi hazretleri, sonra Yıldırım Bâyezîd Hân'a imâm-ı sultânî oldu. Bir rivâyete göre, padişâh-ı müşârünileyhin büyük şeh-zâdeleri Emîr Süleymân hazretlerine de mukârenet peydâ eyledi.

Târîh-i intikâlleri, 825 sene-i hicriyyesi (1422)'dir. "Râhat-ı ervâh" (راحت ارواح) târîh-i irtihâlini müş'irdir. Müteahirînden bir zât, şu manzûme-i târîhiyyeyi söylemiştir:

Fevtine cevher-i târîh düşünürdüm Âkif
Yazdı bâ-emr-i ilâhî kalemin gonca-lebi
Şu **Vesîle** *ile dâreynde necâtı buldu*
Mâdih-i fahr-ı rusül ya'ni Süleymân Çelebi
(شو وسیله ایله دارینده نجاتی بولدی)
(مادح فخر رشل یغنی سلیمان جلبی)

Kabr-i şerîfleri Bursa'da, Çekirge'ye gidecek yolun dağ tarafında, Setüstü'nde ve Çekirge'ye karîb bir mahaldedir. Ziyâret-gâh-ı ehl-i aşk u îmândır. Sultân Hamîd-i sânînin ser-karîni merhûm Hacı Ali Paşa tarafından, tecdîden ta'mîr olunarak, üzerine

175. "Bunlar öyle Peygamberlerdir ki, biz onların ba'zılarını diğerlerine nazaran fazîletçe daha üstün kıldık." (H)

demir parmaklıklı bir kubbe yapılmıştır. Mezâr taşında, "*Manzûme-i menkabe-i velâdet-i nebevîyye (aleyhi's-selâm ve't-tahiyye) müellifi Süleymân Efendi hazretlerinin merkad-i müteberrikidir. Aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân, rûh-ı pür-fütûh-ı âlîlerine li'llâhi'l-Fâtiha.*" yazılıdır.

HULEFÂ-YI HAZRET-İ EMÎR:

/288/ Emîr Sultân'dan feyz-yâb olanlar pek çoktur. Hasan Hoca, Baba Zâkir, Şeyh Muslihiddîn-i Tavîl, Yahyâ b. Mustafa, Yahyâ b. Yahşî, Mahmûd-ı Lâmiî gibi zevât zikre şâyândır. Hz. Emîr ile Buhârâ'dan hayli zevât-ı kirâm gelmiş, Bursa'da kalmıştır. Ma'lûm olanlarından bahs edilecektir:

İBN-İ YÛSUF HASAN HOCA

Rumeli Yenişehri kurâsından Koçbasanlar karyesindendir. Memleketinde ikmâl-i tahsîlden sonra, Bursa'ya gelerek, Hz. Emîr'e intisâb eylemiştir. Mazhar-ı feyzleri olup, vasiyetleri mûcibince, Cenâb-ı Emîr'in câ-nişînleri oldular. Oniki sene makâm-ı irşâdda bulunduktan sonra, Haremeyn-i muhteremeyni ziyâret edip, avdetinde Kuds-i şerîfte irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemekle, orada defn olunmuştur. Târîh-i irtihâlleri 845/(1441)'tir. Mezâr taşında, "Şeyh Hasan-ı Rûmî" ibâresi mahkûk imiş. **Müzîlü'ş-Şükûk** nâmında Arapça bir eser-i tasavvufîleri vardır.

YAHYÂ B. MUSTAFA EFENDİ

Siyer-i Nebevî ile Hulefâ-yı Erbaa ve İmâmeyn ahvâlinden bâhis olarak **Envârü'l-Kulûb** isminde manzûm bir eser yazmıştır. Bu eserin 898/(1493) târîhinde yazılmış olduğu **Osmânlı Müellifleri**'nde mütâlâa olundu. Hz. Emîr hulefâsındandır.

YAHYÂ B. YAHŞÎ EFENDİ

Hz. Emîr'in mazhar-ı feyzi olanlardandır. Gönenlidir. 840/(1436) senesinde, Yaylacık'ta, Tuzla'da irtihâl-i dâr-ı bekâ eyledi. Urefâ-yı kirâmdan bir zât-ı âlî-kadr olduğuna âsârı şahiddir:

1. **Şir'atü'l-İslâm Şerhi,**
2. **Menâkıb-ı Emîr Sultân,**
3. **Menâkıb-ı Şeyh Muhammed b. Îsâ-yı Akhisârî,**
4. **Sıhâh-ı Acemî,**
5. **Maktel-i İmâm Hüseyin,**

6. **Dîvân-ı İlâhiyyât,**
7. **Mevlid-i Nebî.**

ŞEYH MAHMÛD-I LÂMİÎ

Evliyâu'llâh'dan olup, fünûn-ı şettâda sâhib-i mahâret olduğunu ve Bursa'da, Hisâr'daki medresede kabr-i âlîlerinin ziyâret-gâh bulunduğunu, **Ravzâtû'l-Müflihûn** nâm eserde görmüştüm. Hz. Emîr'in hulefâsındandır.

ALİ DEDE HAZRETLERİ

/289/ Cenâb-ı Emîr ile Buhârâ'dan gelenlerdendir. Kibâr-ı evliyâu'llâhdandır. Bursa'da İncirlice Mahallesi'nde, Eşref-zâde Tekkesi civârında, menzil duvarına karîb mahalde medfûndur. Hâk-i pâkinden havâriku'l-âde şeyler görünür imiş. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

SEYYİD NÂSIRUDDÎN-İ BUHÂRÎ

Cenâb-ı Emîr ile Buhârâ'dan gelmiştir. Kibâr-ı evliyâu'llâh'dandır. **Saâdet-nâme** isminde bir eseri varmış. Bursa'da tepeye yakın bir mahalde türbe-i mübârekeleri ziyâret-gâh-ı uşşâktır.

SEYYİD USÛL el-BUHÂRÎ

Cenâb-ı Emîr ile Buhârâ'dan gelmiştir. Türbesi, Bursa'da, Yahudiler Mahallesi'nden çıkınca, yol üzerindedir. Ziyâret-gâh-ı meşhûrdur. Hz. Emîr'e karâbeti vardır. Ahîren tekke binâ olunmuş; el-yevm, Kadirî usûlü icrâ olunmakta bulunmuştur; şeyhi Abdî Efendi, ehl-i hâl bir zâttır; görüştüm. Uşşâkîler için de bir gün tahsîs ettiğinden, züvvârı çoğalmıştır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

SEYYİD Nİ'METULLÂH EFENDİ

Hz. Emîr'in alem-dârı idi. Civâr-ı Hz. Emîr'de türbesi vardır. Ziyâret olunur. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ECE SULTÂN HAZRETLERİ

Hz. Emîr ile gelmiştir. Erbâb-ı kerâmetten olup, civâr-ı Emîr'de müstağrak-ı tevhîd-i Yezdân'dır. Cenâb-ı Emîr'in bendesi idi. Bendesi sultân olursa, Hz. Emîr'in derecesini ta'yînde ızhâr-ı acz lâzım gelir.

RAMAZÂN BEY (ve) VELİ ŞEMSEDDİN

Bâlâda ismi geçen Hasan Hoca'nın halîfeleridir. Erbâb-ı keşften bulunuyorlar. Ramazân Bey'e, "Ramazân Baba" dahi derler. Tekkesi ve türbesi vardır.

Veli Şemseddîn hazretleri, gâyet zengin imiş. Bursa'da, Yahnikapan Mescidi'ni binâ etti. Câmi'-i şerîfin mihrâbı arkasında medfûndur.

BABA ZÂKİR HAZRETLERİ

Hz. Emîr'in perverde-i irfânıdır. Çelebi Sultân Mehmed zamânında göçtü. Erenlerdendir. Bursa'da, Namâzgah kurbunda binâ-kerdesi olan câmi'-i şerîfhazîresindedir.

ŞEYH MUSLİHİDDÎN-İ TAVÎL

Hz. Emîr'den sülûk görüp, rütbe-i velâyeti buldu. Bursa'da neşr-i ilm etti. Zeynîler'de medfûndur.

/290/ Şeyh Dâvud, Şeyh Abdurrahmân, Şeyh Ahmed, Şeyh Lutfullâh-ı sânî, Şeyh Mustafa, Şeyh Azîz-zâde Muhammed Efendi, Şeyh Mustafa Efendi âsitâne-i Hz. Emîr'de seccâde-nişîn olan zevât-ı kirâmdan olup, her birinin rütbe-i kemâli sicill-i irfâna kayd olunmuştur. Civâr-ı Hz. Emîr'de âsûde-hâl-i mehd-i rahmettirler. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

* * *

Bursa'da, Kara Mustafa Kaplıcası'nda, Hz. Emîr'in yıkandıkları kurna, el-yevm mevcûddur. Orada taşa bastıkları zamân, kadem-i mübâreklerinin resmi taşa çıkmış; çukurluk hâsıl olmuştur ki, merzâlar su korlar, içerler. Muharrir-i kemter dahi, teberrüken orada su içtim.

Cenâb-ı Hak cümlemizi, Emîr-i müşârünileyhin mazhar-ı şefâati buyursun. Âmîn.

* * *

Nûrbahşî tarîkine sâlik olanların, usûl-i zikr ü terbiyeleri hakkında ma'lûmât elde edemedim. Bunlarda, Nakşîlik neş'esi gâlib olsa gerektir. Allâhu a'lem.

Bâlâda bi'l-münâsebe arz eylediğim vechile, gerek Kübreviyye, gerek Nûrbahşî tarîkleri, memletimizde münteşir değildir. Bu tarîkler dîger tarîkle bi'l-imtizâc, onlarda indimâc eylemiştir.

TARÎKAT-I ALİYYE-İ MEVLEVİYYE

/291/- Serdâr-ı evliyâ Hz. İmâm Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*)
Hz. Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Habîb-i A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Dâvûd et-Tâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ma'rûf el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Mimşâd ed-Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Muhammed ed-Dîneverî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*) (Bir tomârda, "Ahmed-i Dîneverî" diye muharrer gördüm.)
Şeyh Muhammed el-Bekrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Vecîhüddîn el-Kâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ömer el-Bekrî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ammâr-ı Yâsir (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Necmeddîn-i Kübrâ (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh sultânu'l-ulemâ Muhammed Bahâeddîn Veled (*kuddise sırruhu's-samed*)
Şeyh Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (*Kuddise sırruhu's-sâmî*)

Bir silsile-nâmede şu tertîb ile gördüm:

Hz. Ali, Hz. Hüseyin, İmâm Zeynelâbidîn, İmâm Bâkır, İmâm Ca'fer es-Sâdık, İmâm Mûsâ el-Kâzım, İmâm Mûsâ, Ma'rûf-ı Kerhî.

Hz. Ali, Hasan-ı Basrî, Habîb-i A'cemî, Dâvud-ı Tâî, Ma'rûf-ı Kerhî.

Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî hazretlerinden dîger bir silsile-i tarîkat inşiâb ve sultânu'l-ulemâ hazretlerine ittisâl eylemektedir:

Hz. Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Bekr eş-Şiblî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ömer Muhammed-i Zeccâc (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebûbekir en-Nessâc (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Ahmed el-Gazâlî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ahmed-i Belhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Şemsü'l-eimme Erhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. sultânü'l-ulemâ Muhammed Bahaeddîn-i Veled (*Kuddise sırruhu's-Samed*)
Hz. Burhâneddîn-i Tirmîzî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/292/ Hz. Mevlânâ min külli'l-vücûh evlânâ, Hz. Şems-i Tebrîzî ile sohbet buyurdukları cihetle, Hz. Şems-i Tebrîzî'den Rükneddîn es-Sincâsî, Kutbeddîn el-Ebherî vâsıtasıyla Ebu'n-Necîb es-Sühreverdî hazretlerine dahi kesb-i ittisâl eyler.

SEYYİD BURHÂNEDDÎN MUHAKKİK-İ TİRMİZÎ

Seyyidü'l-ârifîn, tâcü's-sâlikîndir. Sâdât-ı kirâmdan olup, Horasan cihetinde kâin, **Tirmid**'de, "Seyyid-i Serdân" unvâniyle, müşârün bi'l-benân idi. Bahâeddîn-i Veled hazretlerinden aḫz-ı feyz ederek zâhir ve bâtınını ma'mûr eylemiş kibâr-ı evliyâu'llâh'dandır.

Menkûl olduğu üzere, Cenâb-ı Şihâbeddîn es-Sühreverdî, Hz. Burhâneddîn'i görmek üzere Rûm diyârına gelmiş idi. Nezd-i Burhâneddîn'e vardıkta âteş külü üzerinde oturduğunu görmekle, uzaktan râsime-i selâm u ihtirâmı îfâ ederek muntazır-ı iltifâtı olduğu halde hiç mükâleme etmez, mürîdleri sükût-ı vâkıın sebebini Seyyid Burhâneddîn'den sordular. "*Ehl-i hâl önünde zebân-ı hâl gerektir, zebân-ı kâl değil.*" buyurmuşlardır. Bunun üzerine lisân-ı hâl ile mükâleme ve muârefe hikmetine sebep ne olduğunu sorduklarında, "O, *bir mevvâc-ı deryâdır. Maânîden ve hakâik-i Muhammedî'den (salla'llâhu aleyhi ve sellem) gâyet âşikar, gâyet gizlidir.*" cevâbını vermiştir.

Hz. Sultânü'l-ulemânın irtihâlinden bir sene sonra, âlem-i ma'nâda vâki' olan emr ü işâreti üzerine Hz. Mevlânâ'yı taht-ı vesâyetine almak üzere, hemen Konya'ya gelip sohbete mübâşeret ve ulûm-ı şer'iy ve edeki mertebesine dikkat edip, Hz. Mevlânâ'yı derece-i âliyede bulmakla mesrûr oldu.

Hz. Mevlânâ'ya kelime-i tevhîdi telkîn ve ta'lîm ve âdâb-ı tarîkatı tefhîm ile, ba'dehû sultânü'l-ulemâdan istifâde eyledi ve hakâyık ve dekâyıkı himmet ü nazar ile ifâde ve tahkîk buyurdu. Hâsılı, Cenâb-ı Burhâneddîn Hz. Mevlânâ'yı, hem-sohbet ve hem-dil ittihâz edip, mertebe-i kemâlât u kerâmatta, derece-i âliyeye nâil ve dâire-i velâyette, (أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ)[176] mecmaına dâhil eyledi. **/293/** Maksûdu da bu idi, hâsıl oldu. Ba'dehû, Kayseri'ye gitmek üzere izin istedikçe Hz. Mevlânâ, muvâfakat buyurmazlar idi.

Bir gün yine gitmek için ısrâr edince, "*Ey azîz ü muhteremim, zât-ı âlileriyle bu derecede, hem-bezm-i sohbet ve beynimizde, bu kadar üns ü ülfet var iken, şimdi, mufârakati ihtiyâr buyurmanızdaki hikmet nedir? Merâk ediyorum.*" buyurunca, Hz. Burhâneddîn, "*Ey benim, mahdûm-ı mükerrem ve azîz-i muhterem olan cânım. Bu fakîr, hem-deminizden istifâdesi mümkin olan fevâid-i kemâlât itmâm olundu. Her neye mâlik isem dirîğ etmedim. Kabza-ı himmetinize teslîm eyledim. Şimdi azîmet yüz gösterdi. Hâk-i Tebrîz'den bir şîr-i dilîr zuhûr etti, geliyor. Zât-ı âlinize, tarîk-ı Hak'ta bundan sonra rehnümâdır.*" cevâb-ı beşâret-meâlini verip, Kayseri'ye âzim ve âhir ömürlerine kadar burada âsûde oldular.

Hz. Burhâneddîn, fi'l-hakîka, kibâr-ı evliyâullâhtandır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Hz. Mevlânâ, bu beşâret üzerine tulû'-ı Şemseddîn'e râgıb olup, bir müddet sonra, râyiha-ı tayyibe-i muhabbetini şemmetmekle şiddetle hâl-i intizârda bulunmakta idi.

ŞEYH SALÂHADDÎN HAZRETLERİ

Seyyid Burhâneddîn'in mürîdânından idi. Hz. Mevlânâ da kendilerinden feyz almışlardır. Hz. Burhâneddîn, "*Hâlimi, şeyh Salâhaddîn'e; kâlimi Mevlânâ Celâleddîn'e bağışladım.*" deyip, rûh-ı pür-fütûh-ı mübârekleri, tâir-i ravza-i berrîn olmuştur, Kayseri'de medfûndur. Türbe-i münevvereleri, ziyâret-gâh-ı enâmdır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve efâza aleynâ birrahû ve ihsânehû.*)

AHMED EL-GAZÂLÎ

Ebûbekir en-Nessâc hulefâsındandır. Mü'ellefâtı tasnîfât ve te'lîfâtı ve emsâli risâleleri vardır. Onlardan biri **Sevânih**'tir

همو راهء تودل بودهء معذو ری

من بی توهزار شب بخون دربودم

176. "Haberiniz olsun ki, Allâh'ın velîlerine ne bir korku ve ne de hüzün isâbet edecektir." 10. Yûnus sûresi, 62.(H)

غم هیچ نیاموده معذوری
توبی تو شبی نیوده معذوری [177]

rubâîsi meşhûrdur.

Bir gün, bir zât Cenâb-ı Gazâlî'den birâderleri Huccetül-İslâm İmâm Muhammed Gazâlî'nin nerede bulunduklarını, "*Kandedir?*" sözüyle suâl eylemesiyle **/294/** "*Kandadır.*" cevâbını vermişlerdir. Ya'nî, "*Gark-ı hûndur.*" demek istediler.

Muahharan o zât, Huccetü'l-İslâm'ı bir mescid-i şerîfte buldu, hikâye-i hâl eyledi. Müşârünileyh, "*Doğru söylemiş, filvâki', o aralık mesâil-i müstehâzadan bir mes'ele tefekküründe idim.*" buyurarak, gerek birâderlerinin, gerek kendilerinin uluvv-ı menziletlerini meydâna koymuşlardır.

Hâl-i intizârlarında, bi-hikmeti'llâh, hayvânâtı, boşanarak huzûruna kadar geldikerini görünce, "*Artık biz âlem-i fânîye vedâ ediyoruz, söyleyiniz, her kim isterse bunlara suvar olsun.*" buyurmuşlardır.

517 sene-i hicriyesinde (1123) reh-rev-i dâr-ı naîm olmakla, Kazvîn nâm beldede vedîa-i hâk-i gufrân kılınmıştır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEMS-İ TEBRÎZÎ HAZRETLERİ

Misbâhu'l-eşbâh, miftâhu'l-ervâh, müşkil-güşâ-yı erbâb-ı tahkîk idi. İsm-i âlîleri, Hudâdâd b. Muhammed b. Ali b. Melikiddâd'dır. Tebrîzlidir. Sözleri mücmel ve mufaddal olup, meşâhîr-i evliyâ'ullâhdandır. Hz. Mevlânâ'nın hem müsterşid-i muhteremi, hem de mürşid-i mükerremidir.

Hz. Mevlânâ'nın hakk-ı âlîlerinde:

المولى الأعز الداعى إلى الخير خلاصة الأرواح سر المشكات والزجاج والمصباح شمس الحق والدين نور الله فى الأولين والآخرين . [178]

(demişlerdir).

Şemseddîn hazretleri henüz mekteb-nişîn iken, mübârek kalbinde hüküm-fermâ olan aşk-ı ilâhî ve muhabbet-i risâlet-penâhî münâsebetiyle kırk gün aç durmuş. Henüz gençliğinde, iktisâb-ı terbiyet ve memdûhiyyet ile ihrâz-ı şeref ve mübâhât etmiş

177. "Sen dâimâ gönle yakın olmuşsun, mâzursun. Gam nedir hiç öğrenmemişsin mâzursun. Ben, sensiz bin gece kan içinde idim, sen ise bir gece bile öyle olmamışsın, mâzursun. (H)
178. "Misbâhın, zücâcı ve mişkâtın sırrı, ruhların hulâsası hayra çağıran, çok azîz, dînin ve hakkın yıldızı Mevlânâ. Allah evvelîn ve âhirîni nurlandırsın." (H)

ve kibâr-ı meşâyıhdan nice zevât ile mülâkât eylemiştir. Tercüme-i hâllerine dâir otuz-kırk eser mütâlâa ettim. Cümlesi birbirine mübâyindır. Evâhir-i eyyâmında siyâh abâ giymeyi i'tiyâd ederek seyâhat etmiştir. Esnâ-yı seyâhatta, herhangi beldeye varsalar, ahâlî ve eâlî istişrâf ve istikbâl ederler ve inbisât ve i'tibâr bulurlar idi. İbtidâ-yı hâllerinde Ebûbekir Selebâf-ı (سله باف) Tebrîzî'den tevbe alıp, sonraları Hz. Rükneddîn'in fukarâsı meyânına dâhil olarak irtihâlinde, Baba Kemâl-i Hucendî (Nâm-ı âlîleri Kübreviyye bahsinde geçti.) hazretleriyle hem-sohbet ve hem-hâl olmuşlar ve onlardan sülûk ve terbiye görmüşlerdir.

Okuyup yazması olmayıp, "*Ümmî idi.*" diyen âsâr da vardır.

/295/ Baba Kemâl-i Hucendî:

مکو اصحاب دل رفتند شهر دل که شد خالی
جهان بر شمس تبریز ست کجا مردی چو مولانا[179]

buyurmak sûretiyle, müşârünileyhimâ'nın kadirlerini i'lâ eylemişlerdir. O esnâda, meşâhîr-i şu'arâ vü urefâdân Şeyh Fahreddîn hazretleri şeyhinin emriyle nezd-i Kemâl'de bulunurmuş. Baba Kemâl-i Hucendî, Cenâb-ı Şemseddîn'e hitâben, "*Oğlum Şemseddîn, ol esrâr ve hakâyıktan ki oğlum Fahreddîn izhâr eyler. Sana hiç bir şey lâyık olmaz mı?*" deyince, cevâben kendisine, "*Şeyh Fahreddîn'den ziyâde hâtırât-ı hakâyık u esrâr, lâyık ve sânih olursa da, onun ba'zı mustalahât ma'lûmu olduğundan nâşî, o hâtırâta mahbûb libâsıyla cilve verir. Bende ise o kuvvet yoktur.*" buyurmasıyla. Baba Kemal hazretleri, "*Cenâb-ı Hak sana bir müsâhib ve nedîm-i rûzî kıla ki, evvelîn ü âhirînin maârif ve hakâikını senin adına izhâr ede ve hikmet ırmakları onun kalbinden lisânına cârî ola; ve harf u savt libâsına gire, o libâsın tırâzı senin adına ola.*" mukâbele-i duâiyyesinde bulunmuştur.[180]

Hz. Şems, bir gün esnâ-yı münâcâtta, "*Acaba, havâss-ı bârigâh-ı ilâhî olan uşşâktan kâbil-i sohbet kim vardır?*" diye hâtırına geldikte, hâtiften, "*Ey Şemseddîn! Merd-i soh-*

179. "Deme ki, gönül ehli gitti de gönül şehri boş kaldı, Cihân Şems-i Tebrizî ile doludur. Fakat Mevlânâ gibi er nerede?" (H)

180. Baba Kemâl Hucendî hazretleri, ekâbîr-i evliyâullâhtan ve şuarâ-yı sûfiyedendir. Ârif-i muhterem Muhammed Besîm Bey efendi, muharrir-i fakîre yazdıkları bir mektûb-ı ârifânelerinde derler ki: "Meşhûr Şems-i Tebrîzî hazretlerinin cümle-i şuyûhundan olan Baba Kemal Hûcendî hazretleri ile Hz. Mağribî'nin muhib ve muâsırı, şeyh Kemâl Hucendî başka başka asrın başka başka ricâl-i kemâlinden oldukları halde, menkabe-nâmelerimizde müşârünileyhimâ şahs-ı münferid hâlinde aynı zât olarak gösterilmişlerdir. Hâlbuki Baba Kemal Hûcendî cihâd-ı asgarin şehîd-i nâ-mağlûbu, cihâd-ı ekberin ise mücâhid-i her-dem-gâlibi, veliyyullâh-ı muhteşem meşhûr Necmeddîn-i Kübrâ'nın kibâr-ı hulefâsından bir mürşid-i muhteremdir. Şeyh Kemâl Hucendî ise, Hz. Mağribî ve cenâb-ı Hâfız Şirâzî ile muhâdır ve muâsır olan Şâir-i zî-kemâl-i mükerremdir.

bet ârzû edersen, cânib-i Rûm'a git." diye beşâret buyurulmağla, derhâl Rum'a gelip 642 sene-i hicriyyesinde (1244) Konya'ya vâsıl olarak Pîrinçciler Hanı'na nüzûl etmiştir. Tafsîli Hz. Mevlânâ'nın tercüme-i hâlinde gelecektir. İnşâallâhu teâlâ.

Hz. Şems, ma'şukîn-i mestûrînden idi. Hz. Şems nâmına tasavvuftan bir **Dîvân** ve **Refîku'l-Ecvâd** isminde bir eser vardır. Rivâyât-ı mevsûkaya nazaran Hz. Mevlânâ, "Şems" mahlasıyla ve onun lisânıyla söylemiş idi. Hz. Şems'in bu yolda iştigâli olmadığı ve Baba Kemâl-i Hucendî'nin duâsı yerine geldiği sâbittir.

Hz. Şems'in âlem-i bekâya intikâlleri 645 sene-i hicriyyesi (1247)'dir. Demek ki Hz. Mevlânâ ile üç sene kadar muhabbet ve sohbette bulunmuştur. Hz. Şems tağayyüb eylemiştir. Medfeni gayr-i ma'lûmdur. **/296/** Nâmlarına olarak inşâ olunmuş, ve hâlen ziyâret edilmekte bulunmuş olan türbe-i münîfeleri Konya'da ma'mûr ve müzeyyendir. Ziyâret-i Mevlânâ'ya gidenler evvel emirde buraya gelir ve şeref-yâb-ı ziyâret olurlar. Muharrir-i kemtere ziyâretleri nasîb olmuştur. Pek kıymet-dâr şalları ihtivâ eden sandûkaları, züvvâra heybet-i sûriye verdiği gibi, ma'nevî zevk ve neşenin tecellîgâhı olan merkad-i münîflerini ziyâret akabinde insânda husûle gelen hissiyyât-ı rûhâniyye, kâbil-i tasvîr değildir.

Vâris-i sırr-ı nebî Hazret-i Şems-i Tebrîz
Evliyâ müntehabı Hazret-i Şems-i Tebrîz

Sırrını ser virerek Hazret-i Pîr u Veled'e
Oldu cânlar talebi Hazret-i Şems-i Tebrîz

Jâle-bâr olmasa gül rûyuna eşk-i çeşmin
Cezbe ider mi Çelebi Hazret-i Şems-i Tebrîz

Arş u kurs ü felek Hazret-i Monla'da nazîf
Sırr-ı aşkın sebebi Hazret-i Şems-i Tebrîz

"*Bi'smi'llâhi'r-Rahmâni'r-Rahîm*

Ârif-i kemâlât-ittisâf el-Hâc Hüseyin Vassâf Beyefendi hazretlerine,

İhdâ buyurulan **Vesîletü'n-Necât,** *yalnız müellif-i muhteremine değil, okuyanlara da vesîle-i necât olsa sezâ. Mevzû' u gâye-i kudsiyyesinden istifâza edilmekle berâber, tahkîkât-ı mûşikâfâne ve âşıkâneleri el-hak pek mükemmel ve girân-bahâdır Şu amel-i mebrûra sarf edilen sa'yiniz elbette meşkûrdur. "Çelebi" lafz-ı dil-nüvâzındaki refîk-ı ârifâneleri* **Kasîde-i İbn-i Kemâl** *merhûma nisbet edilen,*

Çelebilikde şehâ medhali yokdur nesebin
İlm ü irfânı olan kimseye dirler "Çelebi"

beyt-i hakîkat-beyânını şerh ve îzâh ederek der-hâtır ettirdi. Mustafa Sâkıb Dede hazretleri, ***Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyye****'lerinde Abâpûş Velî (kuddise sırruhu'l-celî) menkabesinde, "Inde'l-ervâm "Çelebi" unvânı zâdegân-ı Hüdâvendigârîde örf olmuştur." diyerek, Süleymân Şâh-ı Germiyânî'nin Hz. Sultân Bahâeddîn Veled (kuddise sırruhu's-Samed) efendimize dâmâd olduğunu ve âhir ümerâ-ı germiyânî Çelebi Ya'kûb Hân'nın katlini müteâkıb kerîm-i mükerremeleri, mahrem-i harem-serâ-yı Osmâniyân olup, onlardan mütevellid Mûsâ Çelebi ve Îsâ Çelebilere ve ale'l-husûs Sultân Mehmed'e "Çelebi" unvânı verilmesi işhâd ediliyor. Vâkıf-ı esrâr-ı butûn Celâleddîn Argun (kuddise sırruhu'l-meknûn) hazretlerinin menkabe-i celîlelerinde de nükte-i âtiye beyân buyuruluyor:*

Ahbâb-ı sadâkat-şiârlarından biri hademe-i dergehlerinden, "Çelebi Efendi încâst"[181] *ünvânıyla suâl .....*[182]

Ve hakk-ı âlîlerinde,

همچنان مقصود من زین مثنوی
ای ضیاء الحق حسام الدین توئی[183]

beyt-i şerîfi gibi nice nice iltifât Hz. Hüsâmeddîn'e menkabelerde okunduğu üzere, "Ey Çelebi!", "Çelebî-i kerrûbiyân" gibi taraf-ı eşref-i Mevlânâ'dan verilen bir unvân olup, zâdegân-ı hudâvendigârîde örf olması münâsebet-i nesebiyyeden münâsebet-i nesebiyyeye tekeberrüken inkâl etmiş ola. Bu hususta siyâset-penâh-ı edebî ve lugavî Veled Çelebi Efendi hazretlerinin ma'lûmât-ı mürşidânelerine mürâcaat edelim.

İltifât-ı dervîşânelerine an-samîm arz-ı teşekkürle takdîm-i gül-deste-i tahiyyât eylerim efendim. Es'adena'llâhu fi'd-dâreyn. 1 Recebü'l-müreccb 1339/(11 Mart 1921)

ed-Dâî
Post-nişîn-i Mevlevî-hâne-i Üsküdâr
Ahmed Remzî el-Mevlevî"

MUHAMMED DEDE HAZRETLERİ

Kıble-nümâ-yı Ka'betü'l-Uşşâk'ta, Şems-i Tebrîzî evlâdından Dede Muhammed Efendi nâmında bir zâtın Bursa'da medfûn olduğunu okumuştum. Dede Muham-

181. "Çelebi Efendi burada mıdır?" (H)
182. Burada sayfa kopuk olduğundan paragrafın sonu okunamamıştır. (H)
183. "Ey Ziyâü'l-hak Hüsâmeddîn! Böylece bu Mesnevî'den maksadımız sensin." (H)

med Efendi, ulemâdan idi. İstanbul'da Rumeli Kazaskeri olduktan sonra, Bursa'da Sultâniye Medresesi'nde ihtiyâr-ı inzivâ ve terk-i kesret-i dünyâ eyledi. Mazanna-i kirâmdan imiş.

1147/(1734) senesinde irtihâl edip, Bursa Hisâr'ında Oruç Bey kurbunda Saîd Fakîh Mahallesi'nde medfûndur. Türbesi 1216/(1801) senesinde yanmıştır.

SULTÂNU'L-ULEMÂ HAZRET-İ BAHÂEDDÎN

Müşârünileyhin tercüme-i hâlini, Hz. Mevlânâ'nın tercüme-i hâlleri sırasında memzûcen yazmak zarûretinde kaldığımdan, bu sûretle hareket olunmuştur.

SADREDDÎN-İ KONEVÎ

Hz. Mevlânâ ile taalluk ve münâsebeti bulunan bu zât-ı ekremin tercüme-i hâlini buraya yazmayı münâsip gördüm.

Reîsü'l-eâli, ebu'l-meâlî olan müşârünileyhin isimleri Muhammed'dir. Pederleri İshâk b. Muhammed b. Yûsuf el-Konevî'dir. **/297/** Yûsuf el-Konevî ise vaktiyle Malatya'da hükümrân olan Sultân Yûsuf'tur. Hz. Sadreddîn, eâzım-ı meşâyıh-ı muhakkıkîn ve ser-efrâz-ı ulemâ-yı râsihîndendir. An-asıl Malatyalı olup, ömr-i azîzlerini Konya'da geçirmişlerdir. Henüz çocuk iken pederleri vefât eylemekle, o vakit, Şâm-ı şerîften Konya'ya teşrîf buyurmuş olan Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, Cenâb-ı Sadreddîn'in, dul kalan vâlide-i muhteremesini tezevvüc buyurarak Sadreddîn'i kemâl-i ihtimâm ile terbiye ve tefeyyüzlerine sa'y ü ikdâm buyurmuşlardır ki, semere-i isti'dâd-ı Hudâ-dâdlarıyla az vakit zarfında Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'in nefes-i kâmiline mazhariyyetle ulûm-ı zâhire vü bâtınada ferîd ve ilm-i tefsîr ü hadîs ve kelâm ve tasavvuf ve hikmette vahîd oldular. Hâce Nasreddîn-i Tûsî ile rumûz-ı emr-i "*Kün*"den ve künûz-ı ilm-i ledünden aklî ve naklî pek çok mübâhasât vâki' olmuştur. Şâkirdânından nice ulemâ yetişmiştir. En meşhûrları:

Te'lîfât-ı kesîre ve **Tefsîr-i Kebîr** sâhibi allâme-i Şîrâzî,
Şârihu'l-**Füsûsi'l-Hikem** Müeyyidüddîn Habendî,
Şârih-i **Divân-ı İbn-i Fârız** Sa'deddîn-i Fergânî,
Sâhib-i **Lemeât** Fahreddîn-i Irâkî,
Şeyh Şemseddîn-i Eyukî. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

İsmâîl Hakkı hazretleri, **Kitâbu'l-Hitâb**'ında, Mevlânâ Fenârî hazretleri, Şeyh Hâmid el-Aksarâyî hazretlerinden sonra, pederinin Hz. Sadreddîn'in etbâından ol-

mak hasebiyle, ondan da, ya'nî Mevlânâ Fenârî'nin Hz. Sadreddîn'den de, nefes-i nefîs aldığını ve bunun üzerine, **Tefsîr-i Fâtiha**'yı yazdığını beyân buyurmuşlardır.

Mevlânâ Kutbeddîn, ilm-i hadîste şâkirdidir. **Câmiu'l-Usûl** risâlesiyle **Tezkiyetü'l-Müntehî**'yi kendi eliyle yazıp, Hz. Kutbeddîn'e ta'lîm eylemiştir. Cenâb-ı Mevlânâ dahi Hz. Sadreddîn'den ahz-ı ulûm etti. Meclis-i irfânlarında hâzır bulundu, beynlerinde muhâdenet ü muhâlesat-i kâmile vücûd buldu. Esnâ-yı musâhabelerinde Hz. **/298/** Celâleddîn'e "Mevlânâ" ta'bîriyle hitâb buyurmaları, müşârünileyhin Mevlânâ lakab-ı âlîsiyle teşehhürlerine sebeb oldu.

Hz. Mevlânâ, Cenâb-ı Sadreddîn'in fazl u irfânını tasdîk ettiği gibi, o da, Hz. Mevlânâ'nın derece-i kemâlini bilir ve dâimâ medh-i âlîlelerinde bulunurlar idi. Buna burhân olmak üzere fıkra-ı âtiye nakl olunur:

Bir gün cemâat, Hz. Sadreddîn de hâzır olduğu halde, Cenâb-ı Mevlânâ'dan iltimâs-ı imâmet eylediler. Hz. Mevlânâ ise, "*Biz ebdâl kişiyiz; her nereye gidersek oturur, kalkarız. Vazîfe-i mukaddese-i imâmet ise, erbâb-ı tasavvuf u temkîne lâyıktır.*" buyurarak, bi'l-işâre, Hz. Sadreddîn'i mihrâba geçirdiler ve buyurdular ki: (من صلى خلف إمام تقي فكأنما صلى خلف نبي); ya'nî, "*Şol kimse ki, muttakî, sâlih imâm arkasında namâz kılsa, peygamber (salla'llâhu aleyhi ve sellem) hazretleri arkasında namâz kılmış gibidir.*"

Şeyh Müeyyidüddîn-i Habendî, Cenâb-ı Sadreddîn'in Hz. Mevlânâ hakkında ne söylediğini suâl ettiler. Müşârünileyh kasem ederek. "*Bir gün Şemseddîn-i Eyukî ve Fahreddîn-i Irâkî ve Şerefeddîn-i Mevsilî ve Şeyh Seyyid-i Fergânî ve sâir havâss-ı yârânı oturmuşlardı. Mevlânâ'nın sîret ü serîrinden söz açıldı. Hz. Şeyh buyurdular ki:* 'Eğer Bâyezîd ve Cüneyd bu zamânda olaydılar, bu merd-i meydân-ı reşâdetin gâşiyesin götürmeyi câna minnet bilirlerdi. Zümre-i nâciyenin sâlâr-ı vâcibü'l-i'tibârı ve ehl-i İslâm'ın mâbihî'l-iftihârı Mevlânâ'dır. Biz ise ona nisbeten, henüz çocuk mesâbesindeyiz.' *cevâbında bulundu.*" diye **Menâkıb-ı Mevlânâ**'da mütâlaa-güzâr-ı fakîrânem oldu.

Hz. Sadreddîn, Cenâb-ı Mevlânâ'dan bir müddet sonra, ya'nî 672/(1273) senesinde, âzim-i gülşen-serâ-yı âlem-i âhiret olmuştur. Ba'zı âsârda 671/(1272) olarak gösterilmiş ise de, Hz. Mevlânâ'nın 672/(1273)'de irtihâline ve cenâze namâzında Sadreddîn'in bulunmasına nazaran, doğrusu budur.

/299/ İsmâîl Hakkı hazretleri **Kitâbu'l-Hitâb**'ında yazıyor ki:

"Hz. Sadreddîn'in türbe-i şerîfelerinde mahfûz bir hırkası vardır. Mülûk-ı Osmâniyye'den Sultân Murâd-ı râbi', Bağdâd seferine giderken ziyâret ederek hırkanın yakasını teberrüken yanına almış ve hazînesinde saklamıştır. Bu hırka, meşhûr olduğu üzere Cennet'ten ihrâc olunup, Hz. Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî efendimize ilbâs olunmuş idi. Hz. Abdülkâdir dahi intikâline karîb, ashâbına vasiyet edip, "*Benden*

sonra mağribten bir azîzü'l-vücûd zât zuhûr edecektir. Bu hırkayı ona teslîm ediniz." buyurmasıyla Şeyh-i Ekber hazretleri zuhûr ettikte hırka ona teslîm olmuş, o da hîn-i intikâlinde oğlu Hz. Sadreddîn'e ihdâ ve tevdî' edip, Sadreddîn de onu saklamış idi. Ziyâret ve temessuh olunur."

Konya'ya ziyârete gittiğimde vâkıf oldum. Yakın vakte kadar bu hırka-i şerîfe türbesinde mahfûz iken sirkat olunmak korkusuyla hükûmetçe oradan kaldırılmış, Sultân Selîm Câmi'-i şerîfinin kütüphânesinde bir kasaya konulmuştur. Ziyâretle şeref-yâb oldum. Meşâmm-ı cânım ondan bû-yı ma'nâ almıştır.

Hz. Sadreddîn'in Arabî, Farisî eş'ârı vardır:

از شبنم عشق خاك گل شد
صدفته وشور در جهان حاصل شد
سر نشتر عشق بر رك روح زدند
يك قطره خون بجكيد دل شد[184]

Türbe-i şerîfeleri Konya'dadır. İttisâlinde bir câmi'-i şerîf olup, türbelerinin bulunduğu mahallin üstü açıktır. Gerek türbe, gerek câmi', Abdülhamîd Hân-ı sânî tarafından ta'mîr ve ihyâ olunmuş ve câmie güzel bir âvîze ve halı ihdâ edilmiştir. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

Te'lîfât-ı Celîleleri:

1. **Tefsîr-i Fâtiha.** Lisân-ı tahkîk u tasavvuf üzere yazılmış bir eser-i makbûldür. Hind'de Haydar-âbâd Dekken şehrinde tab' olunmuştur.
2. **Miftâhu'l-Gayb** yahud **Mefâtîhu'l-Gayb**. Mevlânâ Fenârî ve Kutbeddîn-i İznikî, Şeyh Osmân Fazlî-i Celvetî, Mevc-zâde Abdurrahmân-ı Bursevî, Gazzî-zâde Şeyh Abdullatîf-i Bursevî gibi zevât-ı kirâm tarafından şerh olunmuştur. **/300/** Bursa'da Emîr Sultân bi'z-zât istinsâh edip, Molla Fenârî'den okumuşlardır.
3. **Fükûk. Fusûs**'un müstenidâtına dâirdir.
4. **Tabsıratü'l-Mübtedî ve Tezkiretü'l-Müntehî**. Lisân-ı Fârisî üzeredir.
5. **Nefehât-ı İlâhîyye,**
6. **Füsûs fî Tahkîk-ı Tavrı'l-Mahsûs,**
7. **Keşfü's-Sır,**

184. "Aşk şebneminden Âdem'in toprağı gül oldu. Yüz fitne, karışıklık dünyâda hâsıl oldu. Aşk neştei rûh damarına vurdular. Bir damla kan damladı da: Onun adı gönül oldu." (H)

8. **Nefesetü'l-Makdûr ve Tuhfetü'l-Meşkûr,**
9. **Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ,**
10. **Câmiu'l-Usûl Fi'l-Hadîs,**
11. **Risâletü'l-Hâdiye,**
12. **Envâr-ı Enbiyâ,**
13. **Şerh-i Hadîs-i Erbaîn.**

KEMÂLEDDÎN-İ KÂŞÂNÎ HAZRETLERİ

Hz. Sadreddîn'in hulafâsındandır. Sâhib-i tefsîr ve şârih-i **Füsûsu'l-Hikem**'dir. Ricâlullâhtandır.

ŞEREFEDDİN DÂVUD b. MAHMÛD-I KAYSERÎ

Hz. Kemaleddîn'in mazhar-ı feyzidir. Sultân Orhan, ızhâr-ı teveccüh edip, İznik'te nâm-ı âlîlerine bir medrese binâ eyledi. 751/(1350)'de irtihâl etti. Çandarlı Gâzî Hayreddîn Paşa Câmi'-i şerîfinde, Çınardibi denilen mahalde medfûndur. On üç kadar eseri vardır.

HAZRET-İ MEVLÂNÂ

من چه گویم وصف آن عالیجناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب[185]

Misbâh-ı esrâr-ı tarîkat, miftâh-ı envâr-ı hakîkat, nev-şuküfte-i gül-i gülzâr-ı ma'rifet bedreka-ı makâmât, âyîne-i kerâmât, sohbet-i velâyet-i (ولا یخافون لومة لائم)[186], rûşen-i çeşm-i hidâyet "kalbuhû leyse bi-nâim", sâki-i cezbe-i kayyûmî ve mahrem-i bâr-gâh-ı kurb-ı deyyûmî Hz. Mevlânâ efendimizin ism-i mübârekleri "Muhammed", mahlas-ı mukaddesleri "Celâleddîn", lakab-ı ekremleri de Konya'yı teşrîflerinden dolayı "Rûmî"dir.

604 sene-i hicriyyesinde şehr-i Rebîu'l-evvelin altıncı günü (30 Eylül 1207) Belh şehrinde dünyâya zînet-bahş olmuşlardır.

Hz. Ebûbekir es-Sıddîk (*radıya'llâhu anh*) efendimizin sülâle-i pâkîzelerinden olup, silsile-i nesebiyyeleri ber-vech-i atîdir:

Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî b. Sultânü'l-Ulemâ Muhammed Bahaeddîn Veled b. Hüseyin el-Hatîbî b. Ahmed el-Hatîbî b. Mahmûd b. Mevdûd b. Sâbit **/301/** b. Müseyyeb b. Mazhar b. Hammâd b. Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Sıddîk. (*Rıdvânu'llâhi teâlâ aleyhim ecmaîn*)

Gözümde tütmede dâim hayâl-i Mevlânâ
Dilimde doğmada bedr-i cemâl-i Mevlânâ

---

185. "Ben o yüce kişiyi nasıl târif edeyim? Bir Peygamber değil amma, kitâbı var diyeyim." (H)
186. "Hiç bir kimsenin kınamasından korkmazlar." 5. Mâide suresi, 54. (H)

Tenimde cân gibi dîdemde nûr tev'emdir
İki gözümden eaz vehc-i âl-i Mevlânâ

Tarîk-ı vahdeti birlik yolundan açmışdır
Cihâna gelmedi gelmez misâl-i Mevlânâ

Gönülden aşk u muhabbet olaldan âteş-yâb
Gözümde tütmede dâim hayâl-i Mevlânâ

HÜSEYİN el-HATÎBİ HAZRETLERİ

Hz. Mevlânâ'nın büyük pederleri, Hüseyin el-Hatîbî hazretleri meşhûr âlim İbrâhîm Edhem hazretlerinin hemşîre-zâdesidir. Hüseyin el-Hatîbî bir gece âlem-i menâmda Hz. Rasûlullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin emr ü işâreti üzerine şâh-ı Horasan veya sultân-ı Belh Alâeddîn Muhammed b. Hâzermşâh'ın duhter-i pâkizesini nikâh edip almış ve Bahâeddîn Veled hazretleri dünyâya gelip henüz iki yaşında iken pederleri Hüseyin el-Hatîbî, âzim-i âlem-i âhiret olmuştur.

BAHÂEDDÎN VELED HAZRETLERİ

Hz. Bahâeddîn Veled bülûğa vâsıl ve kendisinde kemâlât-ı ma'nevîyye vü sûriyye hâsıl oldukta, sultânü'l-enbiyâ, burhânü'l-asfiyâ, aleyhi afdali't-tehâyâ efendimiz hazretleri tarafından, âlem-i rü'yâda bir hayli zevâta "Sultânü'l-Ulemâ" lakabıyla, Hz. Bahaeddîn'in telkîb olunmasının emr ü işâret buyurulması üzerine o lakabla yâd olunduğu mevsûkan mervîdir.

Bahâaddîn Veled hazretleri, eâzım-ı ulemâdan olup halka-ı tedrîsine pek çok talebe ve müstemiîn tecemmu' etmekle, Hârezmşâh, ızhâr-ı adâvete başlamış ve Hz. Bahâeddîn, bunun üzerine terk-i diyârı münâsib görerek, o vakit beş-altı yaşlarında bulunan mahdûm-ı mükerremleri Hz. Celaleddîn'i bi'l-istishâb Bağdâd'a, oradan da berâ-yı hac Hicâz'a gidip avdetinde Şâm ve Erzincân ve Akşehir'den dolaşarak Konya'ya gelmişlerdir. İsmâîl Hakkı hazretleri **Muhammediyye Şerhi**'nde bi'l-münâsebe yazar ki, Sultânü'l-Ulemâ'nın Belh diyârından hicretine İmâm Fahr-ı Râzî sebeb olmuştur.

Hz. Mevlânâ, **Mesnevî**'de cild-i evvel evâilinde **/302/** ve cild-i hâmis evâhirinde bu iki beyitle ona ta'rîz-kâr oluyorlar:

در چنان تنکی وننکی ایت عجب
فخر دین خواهد که کونید سن لقب [187]

ve

اندرین ره که خردره بین بدی
فخر رازی راز دان دین بدی [188]

Belh'ten Bağdâd'a gelirlerken Nîşâbûr'da Ferîdüddîn-i Attâr hazretleriyle görüştüklerinde müşârünileyh bu tıfl-ı nev-sâlinde bir nûr-ı ilâhî ve isti'dâdı cibillî âsârını müşâhede eylediğini, pederine beyân ve tebşîr ve Hz. Celâleddîn'e dahi **Esrâr-nâme**'nin bir nüshasını hediye etmiş idi.

FERÎDÜDDÎN-İ ATTÂR HAZRETLERİ

Muhammed el ma'rûf bi'l-Attâr el-Hemedânî Alî b. Ebûbekr el-Herevî.

Şeyh Ebû Tâlib, Ferîdüddîn Muhammed b. İbrâhîm, eâzım-ı şu'arâ-yı İrâniyyeden ve ecille-i meşâyıh-ı sûfiyyedendir. 513/(1119) târîhinde Nîşâbûr'da Kedken karyesinde doğmuş ve Nîşâbûr ve Şâdbâh kasabasında yaşamıştır. Mevlidi olan karyede, Kutbeddîn Haydar nâmında bir mürşid-i ârif bulunup pederi İbrâhîm-i Attâr, bu zâtın mürîdânından bulunmak hasebiyle, sâhib-i tercüme dahi şebâbetinde şeyh-i müşârünileyhin meclisine devâm ile, enfâsından istifâde ve nâmına **Haydar-nâme** unvânıyla bir manzûme tanzîm etmiş idi. Pederi, Şâdbâh'ta, attâr ya'nî edviye ve ıtriyyat tâciri olmakla, vefâtında sâhib-i tercüme yerine geçip, alış verişle meşgûl iken muhtelif sûretlerde rivâyet olunan bir vak'a, ya'nî bir ehl-i dilde müşâhede ettiği hâl üzerine, daha doğrusu sinn-i şebâbından, Şeyh Kutbeddîn Haydar'dan aldığı derslerin ve mütâlaasıyla meşgûl bulunduğu kütüb-i tasavvufun ve terâcim-i ahvâl-i irfânın te'sîrâtıyla bir gün dükkânı terk ve içindeki emvâl ve eşyâyı tasadduk edip, vaktinin meşâyih ve urefâsından, Rükneddîn Âgâh'ın hânkâhına şitâb ederek bir müddet bunun halaka-i mürîdân ve dervîşânında mücâhede ile iştigâl etmiş ve ba'dehû ziyâret-i Beytu'llâhi'l-harâm edip, azîmet ve avdetinde meşâhîr-i erbâb-ı tasavvuf u irfândan bir çok zevât ile **/303/** görüşmüş ve tasavvuf ve tarîkata müteallik kütübün mütâlaasıyla ve nush u pend ve tasavvuf u hakîkata müteallik eş'âr-ı ârîfâne tanzîmiyle ve zühd ü takvâ ve ibâdetle iştigâl eylemiştir.

187. "Böyle bir darlık ve o kusûra rağmen tuhaf olan şudur ki, O kendisine "Fahrüddîn = dinin öğüncü" denilmesini ister." (H)

188. "Bu yolda, eğer akıl "yol gösterici" olaydı,"Fahr-ı Râzî" dinin sırrını bilen bir kişi olurdu." (H)

Eş'arında fevka'l-âde bir selâset ve letâfet, nasâyıhında büyük bir te'sîr ve akvâl-i ârîfânesinde muhayyiru'l-ukûl bir hâl vardır. **Dîvan**-ı eş'ârı kırkbin beyite bâliğdir. Gazeliyyât, kasâid, mukattaât-ı rubâiyyât ve mesnevî olarak cümle-i eş'ârı yüzbin beyite bâliğ olurmuş.

Mevcûd âsâr-ı manzûmesi, 1. **Esrâr-nâme**, 2. **İlâhî-nâme**, 3. **Vasiyet-nâme**, 4. **Eşter-nâme**, 5. **Muhtâr-nâme**, 6. **Cevherü'z-zât**, 7. **Mantıku't-tayr**, 8. **Bülbül-nâme**, 9. **Gül ü Hürmüz**, 10. **Haydar-nâme**, 11. **Siyâh-nâme**, 12. **Hallâc-nâme**, 13. **Muzhiru'l-Acâib**, 14. **Pend-nâme**'den ibâret ise de nüshaları nâbûd olan dîger manzûmeleri dahi olup, cümlesinin kırka bâliğ olduğu mervîdir.

Memleketimizde en mütedâvilleri, **Pend-nâme** ile **Mantıku't-tayr**'dır

Şeyh Attâr çok zamân muammer olup, Cengiz fetretinde (627/1230) Hz. Şeyh, bir Moğol'un eline esîr düşüp, Moğol'a fidye olarak, Şeyh Attâr için büyük meblağlar teklîf olunduğu halde, Hz. Şeyh, "*Bu benim kıymetim değildir.*", diye fürûhtuna mâni' olmuş ve nihâyet biri, "*Bu ihtiyârı bana versene, arkamdaki bir çuval samanı sana vereyim.*" deyince Şeyh, "*İşte, benim kıymetim budur.*" demekle Moğol'a kendisini satmasını teklîf edince, hiddetlenen Moğol, Hz. Şeyh'i şehîd eylemiştir.

Murâd Molla Dergâhı şeyhi Hacı Muhammed Murâd Efendi'nin **Mâ-hazar** nâmıyla yazdığı **Pend-i Attâr Şerhi**'nin mukaddimesinde okuduğumuza göre Şeyh Attâr (*kuddise sırruhû*) hazretlerinin mevlid ve medfenleri Nîşâbûr şehridir, mağrib-ı Nîşâbûr'dur. Bir rivâyette yüzon yaşında ve bir rivâyette yüzyirmi üç yaşına, ömr-i şerîfleri resîde olunca, murg-ı tûtî-i rûh-ı saâdet-mendleri azm-i şekeristân-ı visâle ârzûkeş olup, kefere-i Moğol, Nîşâbûr şehrini istîlâ ile ehl-i İslâm'a ezâ ve cefâ ve envâ-ı hakâretle tahkîr ederlerdi.

Kâfirlerden biri, şeyh-i âli-mikdâr hazretlerini esîr edip, ehl-i İslâm'dan biri, "*Bu pîr-i rûşen-zamîri öldürme, sana bin altın veririm.*" deyince, Hz. Şeyh, "*Ben müslümanların ulusuyum. Bundan ziyâde bahâ ile beni alırlar.*" deyince, Moğol vermedi. Çok kimselere arzedip bir ferd tâlib olmamasıyla Moğol mütehayyir oldu. Bir kimse, "*Sana bir torba saman vereyim, Şeyh'i bana bahş eyle.*" dedikte, Şeyh hazretleri, "*İşte şimdi bahâmı buldum.*" demesi üzerine Moğol, hiddet-i tâmma gelerek, şerbet-i şehâdeti nûş ettirip, ber-murâd oldular. Ol vakit mecâzib-i ilâhîyyeden biri, anda hâzır bulunup bu hâli müşâhede ettikte, âteş-i cezbesi uluv-gîr olup Cenâb-ı Kibriyâ'ya niyâz ederek,

(خداوند بزرگان دین وواصل شد کان حق الیقین چنین یگان یکان دردست لشکرهای مغول اسیر وتلف شدند وتوبغیرت دنیایی روانباشد من بجوش امدم)[189]

189. "Din büyüklerinin efendileri ve hakka'l-yakîn derecesine vâsıl olanlar böyle, teker teker Moğol askeîn elinde esîr ve telef oldular. Sen ise dünyâ gayretindesin. Bu revâ olmaz. İşte ben de coştum" (H)

deyip sell-i seyf eyledi. Meczûbun çengini görenlere dahi gayret gelip, herkes seyfini eline alarak, kefere-i Moğola hücûm ile cümlesini kılıçtan geçirip, ümmet-i Muhammed'in üzerinden böyle bir beliyye-i uzmâ bi-hamdi'llâhi teâlâ ref'oldu.

Pend-nâme'nin ilk beyti:

حمد بی حد آن خدای پاك را
آنكه ایمان داد مشتی خاك را[190]

(Ferîdüddîn-i Attâr, bir rivâyete göre de) 114 sene muammer olmuştur. Merkadi Şâdbâh kasabasında ziyâret-gâhtır.

Hz. Attâr'ın uluvv-ı kâ'b u kemâlâtı hakkında Hz. Mevlânâ buyurur:

عطار روح بود سنایی دو چشم او
ما از سنایی وعطار آمدیم[191]

Tezkiretü'l-Evliyâ'sı meşhûrdur. Nûruosmâniyye Kütüphânesi'nde 2297 numarada bir nüshasını gördüm.

* * *

Yine tercüme-i hâl-i Mevlânâ'ya rücû' ediyorum:

Tarîk-ı hacda, kibâr-ı sûfiyyûndan Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî ile görüşerek tarîkat ve tasavvuftan bahs etmekle **/304/** yanlarından ayrılmayan Cenâb-ı Celaleddîn, daha o vakit ulûm-ı bâtınadan telezzüz etmeye başlamış idi. Hicâz'dan Şam'a avdetlerinde bir müddet ikâmet edip, Burhâneddîn hazretlerinin tavsiyesi üzerine, ber-vech-i muharrer Erzincân'a ve ba'dehû Lârende'ye gelerek sonra, Sultân Alâeddîn-i Selçûkî'nin da'vet ve ricâsı üzerine Konya'ya nakil ve orada tavattun buyurmuşlardır. Hz. Mevlânâ, sinni bülûğa vâsıl olmağla, Hoca Şerefeddîn Lâlâ-yı Semerkandî hazretlerinin Gevher ismindeki kızıyla tezevvüc ederek birinci oğlu Sultân Veled hazretleri dünyâya gelmiştir.

Hz. Bahâeddîn Konya'da neşr-i ulûm ile meşgûl olup hicretin 628 senesi şehr-i Rebîu'l-evvelinin onsekizinci (24 Ocak 1231) Cuma günü vakt-i duhâda, âzim-i gülşensarâ-yı cennet olmuşlardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve efâza aleynâ birrehû ve ihsânehû*)

el-Avârif nâmında bir eser-i kıymet-dârları vardır. Merkad-i münîfleri hâlen âsitane-i Hz. Mevlânâ derûnundadır.

190. Sonsuz hamd o pak olan Allâh'a ki, O, bir avuç toprağa imân ihsân etmiştir. (H)
191. "Attâr rûh idi, Senâî onun iki gözü, biz, Senâî ve Attâr'ın peşinden geldik." (H)

Hz. Mevlânâ, tahsîl-i ulûmdan bir dakîka hâlî kalmamakta idiler. Peder-i âlilerinin irtihâli münâsebetiyle, pederinin hulefâsından Seyyid Burhâneddîn Konya'yı teşrîf ile, Hz. Mevlânâ'da gördükleri ilm ü kemâlâtı takdîr ve mütemâdiyen dokuz sene hem-bezm-i sohbet olarak, ulûm-ı kesîre ta'lîm ettiler. Ba'dehû Hz. Mevlânâ'ya vedâ' ederek, Kayseri şehrine gidip orada rûh-ı pür-fütûh-ı âlîleri, âlem-i ılliyyîne ulaştı. (*Kaddesa'llâhu rûhahü*)

Kayseri'de bir Mevlevî-hane vardır. Hz. Seyyid orada medfûndur. Bundan sonra Hz. Mevlânâ, kürsî-i tedrîs ü ifâdeye çıkarak, ilm ü fazlı hasebiyle, az zamânda o derece şöhret bulmuştu ki, her taraftan talebe-i ulûm halaka-i tedrîsine şitâb ederdi. Etrâfında dört-beş yüz müstemiîn bulunurdu. Ve her kimin bir müşkili olsa, kemâl-i fesâhat u belâgatla hallederdi. Eâzım-ı ulemâ-yı fıkhıyye ve ricâl-i mezhebiyye-i Hanefiyye sırasına geçmiş idi.

/305/ Sonraları galebe-i vecd ü hâl ile, tasnîf ve ihtiyâr-ı tecerrüd ettiler. Sâlik-i râh-ı vahdet oldular. Sûfiyyûn tarîkına meyl ü muhabbetleri şiddetle tezâyüd etmiş idi. Li-hikmeti'llâh, mürşid-i dil-âgâh Şemseddîn-i Tebrîzî hazretleri, şeyhi Rükneddîn-i Zerkûbî'nin işâretiyle berâ-yı irşâd Konya'ya geldiler.

Âbidîn Paşa, merhûm **Şerh-i Mesnevî**'sinde nakl ediyor ki:

"Şems-i Tebrîzî hazretleri, Cenâb-ı Mevlânâ'nın ahlâk ve evsâf-ı cemîlesini lede'ktahkîk, kâffe-i kemâlât-ı ilmiyyesi meydânda olduğunu ve fakat üryân ve kalender dervîşleri sevmediğini anladı. Binâenaleyh, Şems-i Tebrîzî hazretleri bir kalender kıyâfetine girerek ve yolda intizâr ederek Hz. Mevlânâ, medreselerinden devlethânelerini teşrîf ederken bindiği hayvânın yularından tutarak ve garîb bir heybetle yüzüne bakarak, "*Ey Molla-yı Rûm! Peygamberimiz Hz. Muhammed (salla'llâhu aleyhi ve sellem) mi, yoksa Bâyezîd-i Bistâmî mi büyüktür?*" diye suâl eyledikte, Hz. Mevlânâ, "*Bu nasıl suâldir, bunda şüphe olunacak mahal var mıdır?*" diyerek, Hz. Seyyidü'l-mürselîn efendimizi, şânında olan âyât-ı kerîme-i müteaddide ile tavsîf ve Bâyezîd-i Bistâmî'nin efrâd-ı ümmetten olduğunu beyân ve ta'rîf edince, Şems-i Tebrîzî hazretleri de, "*Öyle ise, Hz. Şâh-ı enbiyâ, mahbûb-ı kibriyâ,* (ما عرفناك حق معرفتك)[192] *buyurur da, niçin Bâyezîd-i Bistâmî,* (سبحانی ما أعظم شانی)[193] *der. Ya'nî Cenâb-ı Hakk' a mahsûs olan azamet-i şân sıfatını kendisinde görür.*" dedikte Hz. Mevlânâ cevâben, "*Fahr-i âlem ve nebî'yy-i muhterem (salla'llâhu aleyhi ve sellem) efendimiz hazretlerinin sîne-i mübârek ve aşk-ı pâkları, deryâ-yı amîk olup, ona her ne kadar tecelliyyât-ı ilâhî'yye zuhûr etse yine tahammül ile, Hak teâlâ hazretlerinden tecelliyyâtın izdiyâdını istirhâm ve dâimâ, (Mâ arefnâke hakka ma'rifetike!)*" diye arz-ı hakîkat u merâm eder.

192. "Seni tanımamız gerektiği gibi hakkıyle tanıyamadık" (H)
193. "Kendimi tenzîh ederim, ancak şânım ne kadar yücedir?" (H)

Ammâ Bâyezîd-i Bistâmî'nin âyîne-i tecellî-i ilâhî olan kalbine bir zerre kadar nûr-ı Samedânî aks ve lemeân /306/ edince, şuâından kendi kendini görmeye muktedir olamaz ve kendini gayb ve ferâmûş eyledikte, "*Sübhânî mâ-a'zama şânî*" diye buyurmalarıyla Hz. Mevlânâ'nın bu cevâb-ı hikmet-meâbı üzerine Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî, "*Allâh*" diye figân ederek yere düşüp bayıldı. O anda kalb-i Mevlânâ'ya bir tecelli-i ilâhî lemeân eylediğinden derhâl atından inip, Cenâb-ı Şemseddîn'in hâk-pâyına yüz sürerek, ba'de'l-ifâka Hz. Şems'i birlikte hâne-i saâdetlerine götürdü.

Kerâmâtı nihâyetsiz olan Şems-i Tebrîzî, bu vak'adan sonra altı ay miktarı Hz. Mevlânâ-yı Rûmî ile berâber bulundular. Hiç kimse halvetlerine kabûl olunmayıp, yalnız Sultân Veled hazretleri hizmet eder ve gâh gâh ekl ü şürb ederek sâir evkâtta zikru'llâh ve ibâdetle meşgûliyyetlerini görürler idi. Ba'dehû halvetten çıkıp bir müddet meyâne-i âlîlerinde devâm eden muhabbet, Hz. Mevlânâ'nın mürîdân ve talebesine müşâhede ve ru'yet olununca ba'zı zâhir-bînlerin hasedine dokunarak Şems-i Tebrîzî hazretleri, Cenâb-ı Mevlânâ'ya terk-i tedrîs ettirdiği, gibi kîl u kâlde bulunmalarına mebnî, Hz. Şemseddîn, lüzûm-ı mufârakati kat'iyyen îmâ ve vedâ' ederek Şâm-ı şerîfe hicret ettiler. Ammâ, sonra Hz. Mevlânâ tedrîs ve ifâdeden ferâğat ve semâ' ve mûsikîye meyl ü rağbet buyurdular ve Şemseddîn'in mufârakatine tahammül edemeyip, mahdûmu Sultân Veled hazretlerini irsâl ve müşârünileyhi Şâm-ı şerîfte bularak, kemâl-i ta'zîm ü tefhîm ile pederi Mevlânâ hazretlerinin aşk ve muhabbetini arz ve ifhâm ve Konya'yı teşrîflerini ricâ ve istirhâm eylemesine mebnî, Cenâb-ı Şemseddîn buna râzî olarak birlikte Şâm-ı şerîften azîmetle, Sultân Veled esnâ-yı râhta kemâl-i hürmetinden nâşî Şems-i Tebrîzî hazretlerinin rikâbında piyâde olarak geldi ve fevka'l-âde ihtirâm eyledi. Bu sûretle müşârünileyh Cenâb-ı Tebrîzî'nin tekrâr Konya'yı teşrîflerinden Hz. Mevlânâ ziyâde mahzûz ve tekrâr meclis-i melâik-enîslerinde me'nûs oldular.

Ba'dehû Hz. Şemseddîn'in bilâ-haber Konya'dan azîmet ve gaybûbet eylemesinden nâşî /307/ Hz. Mevlânâ'nın dîger mahdûmu Alâeddîn tarafından şehîd edildiği rivâyet olunursa da bu fi'lin asl u esâsı olmadığı, Şems'in mufârakatına tahammül edemeyip berâ-yı taharrî, Cenâb-ı Mevlânâ-yı Rûmî'nin bi'z-zât Şâm-ı şerîfe ve ba'zı rivâyete göre Tebrîz'e azîmet buyurmalarıyla müsbettir."

Hz. Şems, Cenâb-ı Mevlânâ'nın Kîmyâ isminde bir cârîyesini tezevvüc eylemişti. Bu cârîyeye, gûyâ, Mevlânâ-zâde Alaeddîn Çelebi'nin taalluku varmış. Ondan dolayı Hz. Şems'i şehîd etmiş. Böyle bir rivâyet-i zaîfe de vardır.

*Aşk-ı Mevlânâ'da kıydı baş ile câna Şems**
Kubbe-i çarha alem dikse nola merdâne Şems

Olmasaydı aşk-ı Mevlânâ olurmuydu esîr
*Şeş-cihet zindân-ı pend-i çâr-erkâna Şems**

Râh-ı Hak'da zât-ı Mevlânâ hidâyet nûrudur
San o Şem'in oldu etrâfında bir pervâne Şems

Kana kana içti bezm-i Hak'da aşkın ba'desin
Eyleyüp cismin harâmî başını peymâne Şems

Terk-i ser-ta'lîm idermiş âşıka evvel kadem
Çün tarîk-ı aşkı irşâd itse dilrîşâne Şems

Neş'e-i âb-ı visâl-i Hazret-i Molla idi
*Sunsalar bakmaz idi Kevser-i Rıdvâna Şems**

Terk-i cân kılmağıla cânan yolunda **Samtiyâ**
Şân-ı aşk okundu nâmın haşre dek devrâna Şems

Mevzûâtü'l-Ulûm'un cild-i evvelinde, manzûr-ı fakîrânem olduğuna göre, Hz. Şems, bir gün Hz. Mevlânâ'nın meclis-i pür-envârına dâhil olup, ba'de's-selâm, Hz. Mevlanâ'ya hitâben, "*Bunlar nedir?*" (diye), kitaplarına ve evzâ' ve etvârına işâret eyledi. Hz. Mevlânâ ise, Cenâb-ı Şems'in okuyup yazmakla alâkası olmayan bir ümmî-i pür-irfân olmasından kinâye, "*Sizin alâkadar olacağınız şeyler değildir.*" demek /308/ istediği hengâmda, kitapların arasından bir âteş zuhûr eylemesiyle Şems'e hitâben, "*Aman azîzim bu ne hâldir?*" diye taaccüb-künân olunca, bunun bir sırr-ı ma'nevî olduğunu söylemiştir.

Hz. Şems, yanlarından ayrılınca bir muhabbet-i şedîd peydâ olup, müstağrak-ı deryâ-yı vahdet oldular. Anlaşılıyor ki Hz. Mevlânâ'yı kâlden hâle geçirir bir vak'adır.

Cenâb-ı Şems hakkında müteaddid menkabet-nâmeler yazılmıştır. Fakat bâlâda arz eylediğim vechile hiç biri dîgerini tutmuyor. Meselâ, bâlâdaki vak'anın şekl-i dîgerde tasvîr edildiği görülür. Hz. Şems, Konya'ya henüz geldikte bir gün, ziyâret-i Mevlânâ'yı kasd edip, nezdlerine azîmet esnâsında Hz. Mevlânâ'yı bir havuz kenârında, önünde bir kaç kitâb olduğu halde görmüş. Bade's-selâm ve'l-kelâm, "*Bu kitaplar neye dâirdir?*", yolunda îrâd-ı suâl eylemis; "*Buna kîl u kal derler.*" cevâbını aldıkta, "*Sizin onlarla ne işiniz var.*" diye cümlesini havuza atıp, gözden nihân olmuş.

Hz. Mevlânâ'nın tetebbu'-ı âsâra ziyâde merâkı ve kitaplara muhabbeti olduğundan, bu hâle cânı sıkılmış ve pederinden kalma âsâr-ı nâdire olmak i'tibârıyla

müteessir olmuş idi. Şems, avdetle Hz. Mevlânâ'nın vaz'iyyetini görünce, kerâmeten, havuzdan kitapları hâl-i aslîsiyle çıkarıp, teslîm etmiş ve kendisinin ne mertebe bir zât-ı kerâmet-simât olacağını izhâr eylemiştir.

Bu hâllerle, Şems'e, Mevlânâ'nın râbıtası arttı. Cenâb-ı Mevlânâ'ya meslekdaşı olmayan kimselerle, hem-bezm-i sohbet olmamasını ve şâyet bi'z-zarûre o makûle kimselerle meclis-nişîn bulunduğu takdîrde, münâfık mescidde; çocuk mektebde; esir zindânda oturduğu zamân nasıl bir vaz'iyyette kalırsa öyle olmasını tavsiye buyururlarmış.

Şems'in müfârakati üzerine icrâ buyurdukları seyâhattan avdet eden Hz. Mevlânâ, mürîdlerinden en sevgilisi bulunan Hüsameddîn Çelebi hazretleri, bir kitâb-ı manzûm **/309/** te'lîf buyurmalarını ricâ etmekle, Mevlânâ dahi, "*Zâten ben böyle bir şey yazmak istiyordum.*" diyerek evvelce yazdığı onsekiz beyti Hüsameddîn'e bi'l-irâe, **Mesnevî**-i şerîfin te'lîfine başlayıp, ba'zı geceler sabâhlara kadar, Hz. Mevlânâ söyler, Çelebi Hüsameddîn yazar idi.

İşbu **Mesnevî**-i şerîfin her bir mısraı, aşk-ı ilâhînin musavviridir.

Hz. Mevlânâ'nın mecmû'-ı ebyâtı: **Mesnevî**-i şerîf: 25585 + **Dîvan-ı Kebîr**: 97927 = 123512.

Rubâiyyât ve sâire bu adede dâhil değildir. Şu halde tekmîl ebyât-ı şerîfeleri 130.000'i mütecâvizdir.

Şiirde mahlasları, "Hâmûş" imiş. Böyle iken o azîm eserlere baktıkça, hayrânı olmamak kâbil değildir.

Nicholson nâmında bir İngiliz'in Londra'da **Mesnevî**-i şerîfin İngilizce tercümesini tab' ve neşre başladığı takdîr ile görülmüştür. Bu zât **Şems-i Tebrîzî Divânı**'nı da 1898'de Fârisî ebyâtıyla maan İngilizce şerhini Londra'da tab' u neşre muvaffak olmuş idi.

Mevlânâ Câmî, Cenâb-ı Celâleddîn hakkında:

ان فریدون جهان معنوی
بس بود برهان ذاتش مثنوی
من چه گویم وصف آن عالیجناب
نیست پیغمبر ولی دارد کتاب [194]

buyurmuşlardır.

194. "O ma'nevî cihânın Ferîdûnu, Zâtına delîl olarak Mesnevî'si var. Ben o yüce zâtı nasıl vasfedeyim. Peygamber değil amma kitâbı var" (H)

Hz. Mevlânâ, müddet-i ömürlerinde hiç bir sâati beyhûde izâa etmeyip ulûm u maârif taallüm ve ta'lîmiyle iştigâl ve dâimâ zikru'llâh ile imrâr-ı eyyâm ü leyâl ederdi. Hakk-ı âlîlerinde söylenen medâyıh, pîran-ı izâmdan hiç birine nasîb olmamıştır. Tarîkat-ı aliyyelerinde pek çok eâzım yetişmiş ve el-ân yetişmekte bulunmuştur. Pâdişâhlar, âsitân-ı irfânında bendelikle iftihâr eylemişlerdir. Sultân Ahmed Hân-ı sâlis dahi bu yolda izhâr-ı ta'zîmât eyler:

__Mesnevî__'sin işidüp Hazret-i Mevlânâ'nın
Gûşvâr oldu kulağımda kelâmı anın

Def ü ney nâle idüp Mevlevîler itdi sema'
Eyledik yine safâsını bugün devrânın

Emr-i Mevlâ ile bir himmet ide Mevlânâ
Gele ayağıma hep kelleleri a'dânın

Ceddi a'lâlarına himmet ide gelmişdir
Ben de umsam yeridir lutfunu ol sultânın

__Bahtiyâ__ bendesi ol Hazret-i Mevlânâ'nın
Taht-ı ma'nâda odur pâdişehi devrânın

/310/ Medîne-i Münevvere nâib-i esbakı Râşid Efendi'nin:

Hazret-i Mollâ-yı Rûmî fahr-ı erbâb-ı yakîn
__Mesnevî__'sinden olur esrâr-ı Kur'ân-ı mübîn
Şems-i feyzi pertev-endâz-ı cihân-ı ma'nevî
Gösterir ulviyyet-i kadrin kitâb-ı __Mesnevî__

Osmânlıların bidâyet-i zuhûru, Hz. Pîr'in zamân-ı âlîlerine tesâdüf eylediğinden, Ertuğrul Gâzî hakkında duâ buyurdukları mervîdir.

Arabî, Farisî lisânlarıyla söylenmiş eş'âr-ı hikemiyyesi vardır. Urefâ-yı zamânımızdan Veled Çelebi tarafından vâki' olan tedkîke göre, **Divân-ı Kebîr**'lerinde bir hayli Türkçe eş'ârı dahi vardır. Türkçe eş'ârı, o zamânın Türkçesidir. Teberrüken bir iki parçasını derc ile tezyîn-i sahîfe ederim:

Eğer gidür karındaş yoksa yavuz
Uzun yolda budur sana kılavuz

Çobanı berk tut kurtlar öküşdür
İşit benden kara kuzum kara kuz

Eğer Tansan ve ger Rum'san gerek Türk
Zebân-ı nîr-i bânân-râ beyâmuz

"Ya'nî ihtiyâr ettiğin, ihvân-ı tarîkin iyi de olsa, fenâ da olsa, uzun yolda kılavuzun odur. Düşün de ona göre ihtiyâr eyle, ey kara kuzum, ey kara kuzum, kurtlar çoktur, çobana iyice sarıl. Benim sözümü dinle: İster Acem ol, ister Rûm ol, ister Türk ol tefâvüt yoktur. Yalnız dilsizlerin dilini öğrenmelisin."

Dânî ki men zi-âlem yalğuz sînî sever mın
Ger der berem niyâî ender gammet ölür mın
Rûzî nişeşte hâhem yalğuz sinün katunda
Hem mın çağır içir mın hem mın kâbis bilir mın

Ma'nâsı:

"Ya'nî, bilirsin ki, cihânda yalnız seni severim. Eğer yanıma gelmez isen, gammı iftirâkın içinde helâk olurum. Bir gün yalnızca, senin huzûrunda bulunmak isterim. Ben şarab da içerim, Türkî de bilirim, ya'nî seni eğlendiririm."

Hz. Mevlânâ'nın Türkçesi âdeta Özbek lisânıdır.

Eş'âr-ı Fârisiyyesinden şu na't, rengîn misâldir:

ای رسول حضرت حق وی حبیب کبریا
یك پیاله می بده ای اساقیء بزم الست

ای ضیای عین عالم ای امام انبیا
بر من مسکین نظر کن ای سراج یر ضیا

مرحمت کن خاکیایت روی منلا روز وشب
شاه عالی احمد ومحمود محمد مصطفی[195]

195. "Ey Resûl-i Hazret-i Hak, ey Habîb-i Kibriyâ. Ey âlemin gözünün ziyâsı. Ey "elest" topluluğunun sâkîsi, bir dolu kadeh ver.

Hudâ virmiş sana kenz-i ulûmu
Meded ey Hazret-i Monlâ-yı Rûmî
Döner fânûs-ı cismim aşk-ı Hak'la
Bana yok mâ-siva'llâhın lüzûmu

VASİYETLERİ:

Hz. Mevlânâ, ulûm-ı hikemiyyede olduğu gibi ilm-i fıkıhta dahi allâme-i zamân idi. Tabakât-ı fukahâda mevki'-i âlî işgâl eder. Menâkıb-ı celîle ve fazâil-i ber-güzîde ve kemâlât-ı aliyyeleri, hadd-i ihsâdan bîrûndur.

Mevzûâtu'l-Ulûm'da mütâlaa-güzâr-ı âcizânem olduğu üzere, ashâbına irâd-ı vasâya esnâsında şöyle buyururlar imiş:

أوصيكم بتقوى الله في السر والعلانية وبقلة الطعام وهجران المعاصي والآثام ومواظبة الصيام ودوام القيام وترك الشهوات على الدوام واحتمال الأنام وترك مجالسة السفهاء والعوام ومصاحبة الصالحين والكرام وإن خير الناس من ينفع الناس وخير الكلام ما قل ودل.

Ya'nî, "Size vasiyet ederim: Gizli ve aşikâr hâlde Cenâb-ı Hak'tan havf ve ittikâ eyleyiniz. Az yiyip, az söyleyin. Maâsi ve âsâmı terk edin. Mülâzemet-i sıyâm ve devâm-ı kıyâm ve terk-i şehevâta devâm eyleyin. İnsânların size karşı gösterecekleri cefânın cümlesine tahammül kılın. Süfehâ ve avâm meclisini terk ve sulehâ-yı kirâm sohbetine mülâzım olun. Nâsın hayırlısı nâsa nâfi' ve kelâmın hayırlısı kalîli olup maksûda delâlette iştibâhı râfi' olandır, vesselam."

BA'ZI MENKABELERİ:

Hz. Mevlânâ, henüz altı yaşında iken, bir Cuma günü çocuklarla oyun oynadığı sırada çocuklardan biri, dîgerine: "*Geliniz, bu damdan öbür dama sıçrayalım.*" demesi üzerine, Cenâb-ı Mevlânâ, o gibi bir hareketin kedilerle köpeklere ve hayvânlara mahsûs mülâabe olduğunu, maa'l-istikrâh ve asıl hüner, göğe doğru mütâyere olduğunu maa'l-istiknâh beyân ile hemen gözden nihân olur.

Bu tıfl-ı mukaddes, bu Celaleddîn muhteremin bir ânda vukû'-ı gaybûbeti **/312/** çocukların bâis-i hüzn ü kedûreti olarak âdetâ ağlamaya başladılar. Bir müddet-i cüz'iyye mürûrunda tekrâr ma'sûmîn arasında isbât-ı vücûd ettiği gibi, vâki' olan su-

Ey âlemin gözünün ziyâsı, Ey Peygamberlerin önderi. Ey ziyâ dolu lâmba, bu miskine nazar kıl. Mevlânâ'nın yüzüne, ayağının toprağına, gece gündüz merhamet et, ey yüce Şah! Ahmed u Mahmûd u Muhammed Mustafa" (H)

âle karşı takrîr eylediği ifâdenin akabinde yeşil esvâblar giymiş bir cemâatin kendisini alıp âlem-i semâvâtı gezdirdiklerini ve acâib-i melekûtu gösterdiklerini ve arkadaşlarının feryâd u figânını, vâveylâsını işitince getirip bıraktıklarını hikâye ile, daha o zamân bile ne derece, makbûl-ı kibriyâ olduğunu isbât eylemiştir.

Nutuklarından tercüme:

Yerden âsumâna doğru tayarân eden bir kuş gerçi peyveste-i âsumân olamaz ise de, tuzaktan baîd olur ve kurtulur. Dervîş olan bir kimse dahi, kemâl-i hâl-i reşâdete erişemese bile, zümre-i halktan müstesnâ ve mümtâz olur, mezâhim-i dünyâdan kurtulur.

* * *

Ashâb ve mürîdânından birini, gam-nâk görerek buyurmuşlar ki:

"Gönül darlığının kâffesi, bu âleme bel bağlamaktandır. Her dem bu cihândan âzâd olasın ve kendini kayıp bilesin. Her neye ki nazar edersen ve her lezzeti tadarsan bilesin ki, ona kanmazsın ve bir yere dahi gidersin hiç dil-tenk olmazsın."

* * *

Hâdimlerine suâl ile: "*Hânemizde nesne var mıdır?*" derler. Yok cevâbını alırlarsa memnûn ve münbasıt olarak, "*Çok şükür, hânemiz bu gün peygamberimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) efendimizin, devlet-hâne-i risâlet-penâhîlerine benzedi.*" buyururlarmış.

Âlem-i Cemâle İntikâlleri:

672 sene-i hicriyyesi Cemâziye'l-âhirinin beşinci (17 Aralık 1273) Pazar günü idi, altmış sekiz yaşında oldukları hâlde, azm-i gülistân-ı bekâ eylediler. Cenâb-ı Hak, rahmet-i ilâhiyyesine müstağrak ve bizleri de feyz ü irfân-ı Mevlânâ'ya mazhar buyursun.

Hâl-i ihtizârlarında, ağlayan huzzâra, (الموت جسر يوصل الحبيب إلى الحبيب)[196] buyurdular.

Cihân-ı ma'rifette kıyâmet koptu. Vasiyetleri mûcibince namâzını Hz. Sadreddîn kıldırmak istedi. **/313/ Sipeh-sâlâr**'da okuduğuma göre, tamâm namâzı kıldıracağı sırada, şiddet-i teessüründen bir şehka vurup, bayıldı. Bunun üzerine Kadı Sirâceddîn hazretleri, îfâ-yı imâmet etti, namâzı kılındı, kitâb-ı vücûd-ı mübâreki el-yevm, ziyâret-gâh-ı ins ü cân olan medfen-i mübâreklerine defn olundu. Konya'nın Ka'betü'l-uşşâk olmasına sebeb oldu. Ravza-i şerîfeleri hakkında:

196. "Ölüm, iki sevgiliyi birbirine kavuşturan bir köprüdür." (H)

كعبة العشاق باشد اين مقام
هر كه ناقص آمد اينجاشد تمام [197]

denilmesi, tamâmen mahalline masrûf bir sözdür. Âtîdeki resim, türbe-i Hz. Mevlânâ'nın hâricden görünüşüdür. Mahrûtiyü'ş-şekl kubbe, kabr-i enverlerinin üzerindedir. Türbe pek muazzam ve muhteşemdir. Mezkûr kubbe yeşil çiniden kaplanmıştır. Başı gümüşten ma'mûldür. Buna kubbe-i hadrâ derler.

1327/(1911) senesinde, âsitân-ı muallâ-yı Mevlânâ'ya rû-mâl olmak ümniyyesiyle Konya'ya gittim; şeref-i ziyârete mazhar oldum. O zamân sünûh etmiş idi:

Titriyor hep içerim Hazret-i Mevlânâ'ya
Cân u dilden yanarım Hazret-i Mevlânâ'ya

Severim cân u gönülden o muazzam pîri
Arz-ı tekrî . iderim Hazret-i Mevlânâ'ya

Konya'nın kubbe-i hadrâsı göründükde bana
Yandı dil nâire-i Hazret-i Mevlânâ'ya

Ne muallâ ne mutarrâ ne müfahham ravza
Mest olur zâiri hep Hazret-i Mevlânâ'ya

197. "Âşıkların Ka'besidir bu makâm! Noksân gelenler burada olurlar tamâm!" (H)

Geldi bir lerze-i aşk sabr u karârım gitdi
Âşıkım neyleyeyim Hazret-i Mevlânâ'ya

Âkıbet aşk ile sürdün yüzünü ey ***Vassâf***
Ravza-i âliye-i Hazret-i Mevlânâ'ya

Hz. Mevlânâ'ya meyl ü muhabbetim pek ziyâdedir. Hangi bir mecliste menâkıbından bahs olunsa, hissiyyât-ı ta'zim-karânem galeyâna gelir. Ulviyyetinin hayrânı, âsitân-ı feyz u irfânının nigeh-bânıyım. Şefâatına, inâyetine, kerem ü âtifetine muhtacım.

Hangi âşıkdır o kim mevlâsı Mevlânâ değil

Deryâ-yı bî-pâyân-ı irfânı, urefâ-yı cihânı mütehayyir etmiştir. Cenâb-ı Hak, Habîb-i ekremi hürmetine, bu abd-i ahkarı, cümle müştâkîn-i ma'rifetle berâber müşârünileyhin mazhar-ı ihsânı buyursun. Âmîn.

/314/ Güfte-i Hz. Mevlânâ:

بعد از فات تربت ما در زمین مجوی
در سینه مردم عارف مزار ماست [198]

Fi'l-hakîka öyledir ve bu kelâm-ı âlîleriyle de hafâyâ-yı umûr-ı kalbiyyeye pek büyük vukûf göstermişlerdir.

Mefhar-ı Mevleviyân Hazret-i Mevlânâ'dır
Mâlik-ı genc-i nihân Hazret-i Mevlânâ'dır

Gül-i gül-zâr-ı maârif idi ol zât-ı kerîm
Mahrem-i râz-ı cihân Hazret-i Mevlânâ'dır

Ulemânın hükemânın şuarânın tâcı
Nice mürde dile cân Hazret-i Mevlânâ'dır

Ka'be-i dâniş u irfân idi zât-ı pâki
Sâhib-i fevz ü emân Hazret-i Mevlânâ'dır

Sâki-i aşk-ı Hudâ matla'-ı envâr-ı hüdâ
Kutb-ı aktâb-ı cihân Hazret-i Mevlânâ'dır

198. "Vefâtımızdan sonra türbemizi yer yüzünde arama. Ârif kişilerin sînesindedir mezârımız." (H)

Mazhar-ı ism-i Hakîm mazhar-ı esrâr-ı Azîm
Gavs-ı yektâ-yı zamân Hazret-i Mevlânâ'dır

Zâhir ü bâtın ulûmunda garîk-ı deryâ
Nûr-ı irfânı ayân Hazret-i Mevlânâ'dır

Şems-i devvâr gibi nûru cihân-pîrâdır
Nûr-bahşâ-yı cenân Hazret-i Mevlânâ'dır

Mürşid-i ekmel idi her emeli hâsıl idi
*Sırr-ı "**Mûtû**'"yu bulan Hazret-i Mevlânâ'dır*

Evc-i himmet güneşi lem'a-ı sıddîk-ı nebî
Sâhib-i devlet ü şân Hazret-i Mevlânâ'dır

***Mesnevî**'si nice esrâr u nikâta mahzen*
Bülbül-i bâğ-ı cinân Hazret-i Mevlânâ'dır

*Kemteri bendesi **Vassâf**'ını mahrûm itmez*
Himmeti dâim olan Hazret-i Mevlânâdır

Hz. Mevlânâ, kutbu'l-aktâbtır; medâr-ı âlemdir. Âlim ve âmil, vâkıf-ı esrâr-ı hakâyıktır, mürşid-i mükemmildir, sâki-i aşk u ma'rifettir, bir nâdire-i hilkattir; sît ü şöhreti âlem-gîrdir; fazîlet-i zâtiyye ve necâbet-i fakîrânesiyle mümtâzdır; gıbta-bahşâ-yı ins ü cândır. Şiir ve edebdeki kuvveti, rütbe-i bâtıniyyesiyle mütenâsibtir. Makâmât-ı âliye ve kerâmât-ı irfâniyyeye sâhibtir.

Tezkire-i Sâlim'de okumuştum:

Sultânü'l-meşâyıh, berzahu'l-berâzih, mukarreb-ı Hz. Kayyûmî, Hz. Celâleddîn-i Rûmî, (*efâda'llâhu nûrahû ve kaddese sırrahû*) için, Sultân Alâaddîn-i Selçûkî, cân u dilden mürîd-i irâdet pezîr olup, hüdâvendigârlığı ona vermiştir. "Hüdâvend-i kâmkâr" ve "Molla Hüdâvendigâr" **/315/** dedikleri bu sebebtendir.

Menâkibü'l-Ârifîn ve Mesâlikü's-Sâlikîn nâm eserden menkûldür:

"Fahr-ı âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretleri, esnâ-yı mi'râcda, sâk-ı arşta semâ' eyler bir zât-ı pür-şevk gördü. Âfitâb gibi nûrdan taylasânı ve meyân-ı külahında hatt-ı istivâ gibi çekilmiş bir nişânı vardır. Felek-i devvâr gibi muttasıl dönüyor. Şûr-ı semâından felekler raksa girmiş ve nevâ-yı nâ-yı şevkinden feleklere meleklere hayret gelmiş.

Rasûl-i cemîl efendimiz hazretleri, Cenâb-ı Cebrâîl'e, "*Bu kimdir?*" diye sordu. Peyk-ı Rabb-i Celîl, "*Bu, dürr-i deryâ-yı tahkîk ve güher-i sadef-i sulh-ı Ebûbekr es-Sıddîk'tır. Onun ebnâ-yı izâmından ol Mollâ-yı Mevlevî ve şeyh-i ma'nevîdir. Mukarreb-ı Kayyûmî, Celâleddîn-i Rûmî olacaktır.*" dedi. Hz. Fahr-ı âlem, bu sırdan âgâh oldukta, bu işâretin beşâretinden, Hz. Sıddîk-ı Ekber, beşâşet buldu. (بشنواز نی جون حکایت میکند)[199] Bu sırra işârettir."

Mesnevî-i Şerîf:

Hulâsa-ı kelâm, Hz. Mevlânâ, kerâmet-i velâyetle mütebahhir ve ulüm-ı kevneynde mazhar-ı mecmau'l-bahreyndir. Öyle bir şeyh-i ma'nevî, sâhib-i kitâb-ı **Mesnevî**'dir ki, kitâbı huccet-i dîn ve burhân-ı ehl-i yakîndir. Meşâyih-ı ekmelîn halâyıkı, sû-yı Hâlik'a onunla irşâd ederler. İlm-i sülûkta ve tarîk-ı tasavvufta onun bir misli yoktur. Her bir beyti, bir gencîne-i ma'rifet ü hikmettir. Teemmül ve tefekkür ile yazılmış değildir. Her bir lafzı bî-şübhe, irâdet-i âlem-i gaybdır. İbârâtı sırf hakâyık, işârâtı pür-dakâyıktır. Câmi'-i maânî-i âyât ve ahbâr ve erbâb-ı tasavvuf nezdinde bir adı **Mahzenü'l-Esrâr**'dır.

Kur'ân-ı azîmin esrâr ve nikâtını ve ahâdîs-i nebeviyyenin rumûzât ve mektûmâtını derc etmiştir. Ulûm-ı evvelîn ü âhirînin, hakâyık ve dakâyıkı onda mündemicdir. Ebyât-ı gâmızası gâyet çoktur. İşârât-ı mufaddalasına nihâyet yoktur. Ve'l-hâsıl ukûl-ı âdiye, idrâkinde âciz ve kâsırdır. Müşkilâtın halli erbâb-ı kulûb ve ashâb-ı mükâşefeden olmaya vâbestedir. Mecmû'-ı ebyât-ı **Mesnevî** 25.585 beyttir.

Mesnevî-i şerîfi **/316/** memâlik-i İslâmiyye'nin her tarafında, bâ-husûs Anadolu, Rumeli, Afgan(istân), Hind(istân), Türkistân (ve) İran'da mütedâvildir. Mütâlaa yüzünden, feyz-i Hz. Mevlânâ sâri ve cârîdir.

Sâlik-i râh-ı Hudâ'ya pîşvâdır **Mesnevî**
Cümle erbâb-ı tarîka reh-nümâdır **Mesnevî**

Dîde-i câna dilersen rûşenâlık elvire
Gâfil olma aç gözün kim tûtiyâdır **Mesnevî**

Hasta diller n'ola bulursa semâ'ından safâ
Hikmet-i Hak ile her derde devâdır **Mesnevî**

199. "Dinle neyden çünkü hikâye etmede!" (H)

Bu ne sözdür kim olur a'lâ vü ednâ hisse-dâr
Şâhile şehdir gedâ ile gedâdır **Mesnevî**

Nûruna duymazsa münkirler n'ola huffâş-vâr
***Zâhidâ** çün matla'-ı şems-i Hudâ'dır* **Mesnevî**

Mesnevî-i şerîfin tedrîsi hitâmında okunan şu kıta güzeldir:

این جنسین فرمود مولانا ما
این نه رملست ونه نجمست ونه خواب
کاشف اسرار های کبریا
وحی حق والله اعلم بالصواب [200]

Hz. Pîr'in Âsâr-ı Sâiresi:

Gâyet büyük bir **Dîvân**'ları, **Evrâd-ı Kebîr**'i, **Aşk-nâme, Fîhi mâ-Fîh, Mesnevî**-i şerîf (Bunun bir adı da **Husâmî-nâme**'dir, **Sâmî-nâme** de derler), **Tırâş-nâme, Mecâlis-i Seb'a**'dır. **Aşk-nâme**'yi Sultân Veled'e isnâd edenler vardır

Velâyet ehline server Celâleddîn-i Rûmî'dir
Hakâyık bahrına gevher Celâleddîn-i Rûmî'dir

Vücûd-ı mekremet-efzûdu mülk-i Rûm'a ni'metdir
Vücûd-ı hikmete masdar Celâleddîn-i Rûmî'dir

Kemâl-i devlete nâil olan zât-ı mufahhamdır
Kerâmet bâğına mazhar Celâleddîn-i Rûmî'dir

Muhibb-i zâtı olmak pek büyük izzet selâmetdir
Kulûba himmeti evfer Celâleddîn-i Rûmî'dir

Semâ-yı ma'rifetde mihr-i tâbân-ı saâdetdir
Uyûn-ı ehl-i aşka fer Celâleddîn-i Rûmî'dir

200. "Kibriyânın (Rabbın) sırlarının kâşifi olan, bizim Mevlânâmız, şöyle buyurdu: Bu (Mesnevî) ne ilm-i remildir, ne ilm-i nücûm ve ne de düştür. Allâh doğrusunuen iyi bilir. O, vahy-ı Haktır." (H)

Hikem-perdâz-ı aşkdır dürre-i Sıddîk-ı Ekber'dir
Be-gâyet sâfîleşmiş zer Celâleddîn-i Rûmî'dir

Kitâb-ı **Mesnevî***'si mağz-ı Kur'ân menba'-ı esrâr*
Maârif kenzine rehber Celâleddîn-i Rûmî'dir

Ne âlî bir kitâb-ı hikmet-âmûz-ı edeb-irfân
Uluvv-ı rütbesi ebher Celâleddîn-i Rûmî'dir

Döner meydân-ı aşkda cezbe vü hâlât ile cânâ
Şeb-i irfânda meh-peyker Celâleddîn-i Rûmî'dir

Seherlerde çıkar âh u figânı Arş-ı a'lâya
Reh-i aşkdan haber söyler Celâleddîn-i Rûmî'dir

Semâ-yı sıdk u irfâna vücûdu zînet-efzâdır
Misâl-i encüm-i enver Celâleddîn-i Rûmî'dir

Müdevven bir kitâb-ı aşk u irfân oldu Mevlânâ
Bütün uşşâka ser-defter Celâleddîn-i Rûmî'dir

Mürîd-i hâlise dâim ider bezl-i kerem-himmet
Muallâ mürşid-i eşher Celâleddîn-i Rûmî'dir

Doğar **Vassâf***'ının kalbinde her gün şems-i Mevlânâ*
Mükerrem pîr-i feyz-perver Celâleddîn-i Rûmî'dir

/317/ HÜSÂMEDDÎN ÇELEBİ HAZRETLERİ

Hz. Mevlânâ'nın, âlem-i nâsûttan rıhletinden sonra, emr ü işâretleriyle makâm-ı muallâ-yı reşâdete, Hüsâmeddîn Çelebi hazretleri câlis oldu. Onüç sene sonra 684/(1285)'de âzim-i dâr-ı ukbâ olmuştur. Civâr-ı Hz. Pîr'de âsûde-nişîndir.

Vâris-i âsâr-ı Mevlânâ Hüsâmeddîn'dir
Mahrem-i esrâr-ı Mevlânâ Hüsâmeddîn'dir
Mazhar-ı envâr-ı Mevlânâ Hüsâmeddîn'dir
Hâsılı dil-dâr-ı Mevlânâ Hüsâmeddîn'dir

SULTÂN VELED HAZRETLERİ

Hz. Mevlânâ'nın veled-i büzürg-vârı ve masdar-ı âsâr-ı esrârı olup, Hüsameddîn Çelebi hazretlerinden sonra makâm-ı irşâda kadem-zen olmuştur. Müşârünileyh hazretleri cezebât-ı ilâhîyye ile ekser evkâtta vâlih ü hayrânı idi. Hâlât-ı galebât-ı şevk u cezbeden müstağrak idi. Keyfiyyet-i câm-ı aşktan, mestâne-sıfat idi. Tarîk-ı tasavvufta bir kaç eser-i manzûmu vardır. **Veled-nâme**'si meşhûrdur, **Rebâb-nâme** ismindeki eseri mühimdir. Bu **Rebâb-nâme**, edebiyyât-ı Osmâniyye nokta-i nazarından hâiz-i ehemmiyyet âsâr-ı âliyedendir. Hz. Mevlânâ hakkındaki medhiyyenin mukaddimesi teberrüken nakl olundu:

Mevlânâ'dır evliyâ kutbu bilenin
Ne kim ol buyursa anı kılanın
Tanrı'dan rahmetdir anın sözleri
Körler okursa açıla gözleri

Ya'nî, "*Hz. Mevlânâ evliyâ kutbudur. Biliniz, ol ne kim, buyurduysa, onu, gûş-ı kabûle alıp, emrini tutunuz. Hak'tan rahmet olan sözlerini körler okursa gözleri açılır.*" demektir.

Dîvan-ı hakîkat-beyânları dahi, tercümân-ı lisân-ı gayb ve vâridât-ı ilhâm-ı bî-raybdır. Eş'ârı, hem âşıkâne, hem muhakkıkânedir. Rumca şiirleri dahi olduğu menkûldür. Vâlid-i a'zamlarının nısf-ı **Dîvân-ı Kebîr**'i kadar, **İbtidâ-nâme**, **İntihâ-nâme**'leri de ma'rûftur. **Ma'ârif** nâmında, hakâyıka müteallik bir eser-i mensûrları vardır.

Türkmen lisânı üzere eş'ârından numûne:

Senin evin bu gice dutdu
Ânınçün içinde ay düşdü

Karannu kalmaya andaki bu ay
Karannuyu nûr ile taşra yitdi

/318/ *Ol aya neden dolıcak bellü olur*
Kim uğru ev kaldı ya ki gitdi

Ya'nî, "*Derûnuna ay işrâk eylemekle, bu gece senin hânen nûra gark oldu. Ol hânede artık karanlık kalmayacaktır. Zîrâ, bu ay nûr vâsıtasıyla, zulmeti hârice tard eylemiştir. Hâne, o aydınlıkla dolunca, derûnuna dâhil olan hırsız, hâlâ duruyor mu, yoksa gitmiş midir, belli olur.*" demektir.

Sultân Veled hazretleri, eimme-i kirâm ve fukahâ-yı izâmdandır. Konya'da hayli zamân, neşr-i ulûm buyurup, ba'dehû eser-i pedere ittibâ' etti.

Hicretin 712 senesi Recebinin onuncu (11 Kasım 1312) Perşembe günü doksaniki yaşında olduğu halde, terk-i hayât-ı müsteâr eylemekle, na'ş-ı mübârekleri, peder-i mükerremlerinin yanında, makbere-i mahsûsasına defn olunmuş ve cenâze namâzını meşâhîr-i ulemâdan Şeyh Mecdüddîn-i Aksarâyî kıldırmıştır.

Bir Süleymân-ı himem-tedbîrdir Sultân Veled
Misl-i devr-i Âsaf-âlem-gîrdir Sultân Veled
Müftî-i hayrü'l-halef-takdîrdir Sultân Veled
Ya'ni mahdûm-ı cenâb-ı Pîr'dir Sultân Veled

Hz. Mevlânâ'nın irtihâllerinde, Sultân Veled'in 52 yaşında oldukları anlaşılıyor. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

ULU ÂRİF EFENDİ HAZRETLERİ

Sultân Veled'in mahdûm-ı mükerremidir. Pederinin makâmına geçti. Hayli zamân neşr-i ulûm eyledi.

Ârif-i bi'llâh Ulu Ârif Efendî-i velî
Nâil-i aşk-ı Muhammed vâsıl-ı şevk-i Ali
Dahi şeyh-âbid gürûh-ı zühd ü fazlın efdali
Oldu bunlardan hafâyâ-yı hakîkat müncelî

El-yevm, Konya'da câ-nişîn-i seccâde-i irşâd olan Çelebi Efendi, evlâd-ı Mevlânâ'dandır. Mevlevîlerin meşâhîri, urefâsı, şuarâsı, üdebâsı hakkında zamân zamân gâyet mükemmel eserler yazılmıştır. Onların mütalâasını tavsiye ile iktîfâ ederim. Hâlen seccâde-nişîn olan, Abdülhalîm Çelebi Efendi'nin pederleri Abdülvâhid Çelebi merhûmun **/319/** bu abd-i kemtere, iltifât-nâmeleri vardır. Ki sûreti ber-vech-i âtidir:

"*İzzetlü, cemîlü'ş-şiyem Efendim,*

Cedd-i a'zamım, Ferîdûn-ı cihân-ı ma'nevî; sâhib-i kitâb-ı âlî-i **Mesnevî** *efendimiz hazretlerine fart-ı aşk u muhabbet-i vâlâlarına dâl olmak üzere, zâde-i tab'-ı âşıkâneleri olan ba'zı manzûmenin ihdâ buyurulduğunu mutazammın olan muhabbet-nâme-i ârifâneleri, resîde-i dest-i tevkîr ü ihtirâm oldu. Şemsü'l-evliyâ, nâşir-i nûr-ı Hudâ efendimiz hazretlerine aşk u muhabbet izhârına muvaffakiyyet ezelî bir keyfiyyet ve binâenaleyh mûcib-i fevz ü saâdet olduğuna ve zât-ı ârifânelerinin dahi izhâr-ı aşk u muhabbetle kavlen ve fi'len vâki' olan*

teslîmiyyetleri; mûcib-ı sürûr u memnûniyyet bulunduğuna mebnî devâm-ı feyz ü terakkîleri gülbangı, metâf-ı kudsiyân-ı menâzil-i kerrûbiyân olan huzûr-ı lâmiu'n-nûr, Hz. müşârünileyh efendimizde, yâd ve tilâvet kılınmış olmağla, beyân-ı mahzûziyyet ve muhabbet olunur efendim. 22 Hazîrân 1322/(5 Temmuz 1906)"

HAZRET-İ MEVLÂNÂ'NIN ELKÂB-I ALİYYELERİ

Mollâ-yı Rum:

Rahm eyle gel ey dâverim
Yokdur benim bir yâverim
Sensin hemen, dâd-âverim
Yâ Hazret-i Mollâ-yı Rûm

Molla:

Şeh-i cihân-ı velâyet Cenâb-ı Mollâ'dır
Mekîn-i taht-ı kerâmet Cenâb-ı Mollâ'dır

Celâleddîn-i Rûmî:

Erenler şâhı Mevlânâ Celâle'd-dîn-i Rûmî'dir
Meleklerle felek âvâze-i bang-ı kudûmudur

Molla Hünkâr:

Uluvv-ı kadr-i Mevlânâ'yı yok bir ferdin inkârı
Bilür bây u gedâ pîr ü civân hep Molla Hünkârı

/320/ Mevlânâ:

Sanma kim devr eyleriz şevk-i kudûm u nâyile
Olmuşuz âvâre feyz-i aşk-ı Mevlânâ ile

Mevlevî:

Bî-vâsıta feyz alır Şems'den
Gûyâ ki kamer de Mevlevîdir
Bir cezbe ile ider cihânı tenvîr
Eflâk de yer de Mevlevîdir

* * *

*Andelîb-i gül-şen-i nağme-günândır Mevlevî**
Nağme-i cân-sûz-ı nâyla hem-zebândır Mevlevî
On sekiz bin âleme sırr-ı nihândır Mevlevî
Devr iden çerh-ı felekden bir nişândır Mevlevî

Nâzım Paşa'nın

Hudâvendigâr:

Düşerse kâfile-i semt-i hâne-berdûşân
Tavâf-ı kûy-ı Hudâvendigâr'a dek gideriz

Görünen kubbe, Kubbe-i Hadrâ'dır. Hz. Mevlânâ'nın kabr-i enverleri bu kubbenin altındadır. Diğer kubbelerin altında çelebiyân medfûndur.

Konya Mevlânâ Câmii'nin dâhili

TÂRÎHÇE-İ AKTÂB[201]

Nâzımı: Âhmed Remzi el-Mevlevî. 1333/(1915)
İrfân ü kemâl-ittisâf el-Hâc Hüseyin Vassâf Beyefendi'ye ithâf:
Benâm-ı Hudâvend-i cân-âferîn:

Güzîn-i evliyâ kutb-ı muazzam
Semiyy-i seyyid-i evlâd-ı Âdem

Cenâb-ı Hazret-i Mollâ-yı Rûmî
Gelüp tekmîl içün dehre ulûmu

İdüpdür altıyüz dört içre teşrîf
Kudûmu eyledi dünyâyı talâf

Rebîu'l-evvelinin altıncı rûzu
O mihr-i mekrümet kıldı bürûzu

Virüp ukbâya kâlâ-yı fenâyı
Değişdi aşk-ı mevlâya sivâyı

Ticâret eyledi âlemde vâfir
Olur mîlâdına târîh "Tâcir" (تاجر) = 604

201. Konya'da âsitâne-i Hz. Mevlânâ'da, Cenâb-ı Pîr'den zamânımıza kadar post-nişîn olan meşâyih-ı kirâmın esâmî ve târîh-i irtihâlini mübeyyin bir manzûme olup, **Sefîne**'mizin mevzûuna mutâbakati hasebiyle aynen derci muvâfık görülmüştür. Nâzımı Remzi Dede hazretlerinin hatt-ı destidir. Fakîre ihdâ buyurmuşlardır.

Olup altmış sekiz yıl feyz-bahşâ
Göçüp gitdi civâr-ı kurbe a'lâ

Cumâd-ı âhiredir rûz-ı hâmis
Bekâ hil'atlarını oldu lâbis

Gam-ı âlemden âzâd oldu ol hür
Ki târîh altı yüz yetmiş ikidür

* * *

پنجم ماه در جماد آخر
بود نقلان ملاذ هر فاخر
سال هفتاد و دو بده بعدد
ششصد از عهد هجرت احمد [202]

* * *

Uçdu sûy-ı Hakk'a sî-murg-ı kemâl ü himmet
Ola ehl-i dile târîh-i vefâtı "İbret" (عبرت) = 672

* * *

Dahi Sultân Veled ferzend-i a'lem
Cihâna geldi dindi hayr-ı makdem

Mübârek rûz-ı Cum'a vakt-i fîrûz
Rebî'-i sânî bîst pencümîn rûz

Yigirmi üçle şeş-sad sâl içinde
Doğup ol mevsim-i ikbâl (içinde)

Şeb-i âşır idim mâh-ı Receb'den
Hırâmân oldu bu dâr-ı taabdan

* * *

Anın oğlu dahi Ârif Efendi
Gürûh-ı evliyânın ercümendi

202. "672 senesi beşinci ayı Cemâziye'l-âhirinde vefat etti." (H)

Be-rûz-ı heştüm-i Zi'l-ka'de ol mâh
Doğup oldu kerâmet tahtına şâh

Cihâna virdi ol Sultân revnak
Ki târîh altı yüz yetmişdir ancak

O şâh-ı kişver-i keşf ü kerâmet
Yediyüz on dokuzda kıldı rıhlet

Meh-i Zi'l-Hiccenindi yigirmi dördü
Se-şenbe gün bisât-ı cismi dürdü

Bu makbûlân dergâhın ilâhî
İdüp takdîs-i esrârın ke-mâ-hî

Nesîb'*i sırlarından behre-yâb it*
Duâsın feyzin ile müstecâb it

Zeyl:

Nesîb-i muhterem ol merd-i ârif
Olup esrâr-ı Mevlânâ'ya vâkıf

Dalup bahr-ı ulûma bî-nihâye
Leâlî saçmış ihvân-ı safâya

Cenâb-ı Pîr ile Sultân Veled'den
Ulu Ârif gibi feyz-i ebedden

Haber-dâr itmek üzre şâirâne
Ufak manzûme yazmış mâhirâne

Anı tezyîle cür'et eyledim ben
Hatâsın lutfile tashîhe gel sen

Makâm-ı Hazret-i Pîr'e gelenler
Bu âlî menkabetlerdir erenler

Zükûr evlâdıdır Mollâ-yı Rûm'un
Birer incüleri bahr-ı ulûmun

Bunu nazm eyledi **Remzî**-*i nâ-şâd*
N'olur bir fâtihayla eylesen yâd

* * *

Ulu Ârif Efendi'ye birâder
Cenâb-ı Âbid-i pâkîze güher

Cihâna altı yüz seksen ikide
Kemâl-i aşk ile oldu reşîde

Yedi yüz yigirmi dokuz oldu hicret
Bakâ dergâhına kıldı azîmet

Cenâb-ı Âbid'e Vâcid Efendi
Birâderdir cihânın dil-pesendi

İrince altı yüz seksen beşe sâl
Bu kevne virdi teşrîfiyle ikbâl

Yedi (yüz) otuz üçde oldu âzim
Huzûr-ı ceddine oldu mülâzim

Ulu Ârif Efendi-zâde Âlim
Hakîkat mahzeni kenzü'l-maâlim

Bu dehre altı yüz doksan ikide
Füyûz-ı ilm ile oldu resîde

Yedi yüz elli birde kıldı rıhlet
Makâm-ı pâki oldu bâğ-ı cennet

* * *

Gelince altı yüz doksan beşe sâl
Cenâb-ı Âdil'itdi dehre ikbâl

Birâder Âlime bu Âdil ekber
Yedi (yüz) yetmiş idi gitdi ol er

Yedi yüz beşde geldi kevne Âlim
O ekber âbide ferzend-i sâlim

Yedi yüz doksanı geçdi sekiz yıl
Bu da kûy-ı visâle oldu vâsıl

İdüpdür Ârif-i sânî velâdet
Yedi yüz ile kırk altıydı hicret

Cenâb-ı Âdil-i ekber-zâde'dir bu
Sekiz yüz yigirmi dörtde gitdi yâ hû

O pîr Âdil Efendi doğdu fi'l-hâl
Yedi yüz ile seksen bir olup sâl

İkinci Âlim'in ferzendi idi
Sekiz yüz ile altmış beşde gitdi

Cemâleddîn ibn-i Âdil Efendi
Sekiz (yüz) kırk bir idi dehre geldi

Makâmda elli bir yıl oldu kâim
Dokuz (yüz) onbeş idi oldu âzim

Cenâb-ı Hüsrev'e sâl-i velâdet
Sekiz yüz seksen altı idi hicret

Cemâleddîn Efendi'nin hafîdi
Dokuz yüz altmış altı Adn'e gitdi

Cihâna geldi Hüsrev-zâde Ferruh
Dokuz (yüz) yirmi üçdü sâl-i ferruh

Olup ahvâli gıbta-bahş-ı devrân
Nihâyet nâ-halefler itdi tuğyân

İdildi tevliyetden azl âhir
Değildi hâtırı bunlarla fâtir

Muâdil farkı cem'a cem'i farka
Çekildi gitdi binde kurb-ı Hakk'a

Dokuz (yüz) ile altmış bir olunca
Gülistân-ı siyâdet açdı gonca

Gelüp Büstân Efendi İbnü Ferruh
Dinildi hayr-ı makdem Şeyh Ferruh

O Sultân Ahmed-i Evvel ke-mâ-kân
Makâm-ı Pîr'e Çesbân didi Büstân

Meşîhat eyleyüp yigirmi sekiz sâl
Bekâ'ya gitdi bin kırkda o hoş-hâl

Anın mahdûmudur Bû Bekr Efendi
Dokuz (yüz) ile yetmiş beşde geldi

Murâd-ı Râbi' itdi azm-i Bağdâd
İderdi Kâdı-zâde fikrin ifsâd

Gelince Konya'ya ordû-yı Sultân
Ziyâret kasdın itdi şâh-ı devrân

Fakat teklîf-i keşf-i merkad-i Pîr
Ser-â-ser ehl-i hâli itdi dil-gîr

Cesâret itmedi kimse bu emre
Gazab gösterdi Sultân Şeyh Bekr'e

Olup iclâ Stanbul'a nihâyet
Ana bin elli iki sâl-i rihlet

Efendi Pîr Hüseyn'bin-i Hasan'dır
Cenâb-ı Ferruh'a sıbt-ı basendir

Dokuz (yüz) sâli seksen sekizinde
Tevellüd eyledi o pîr-i zinde

Civân-himmet idi ihsânı mevfûr
Kapu Câmii evkâfiyla ma'mûr[203]

Civâr-ı ceddine oldukda hâzır
Anın târîhi bin yetmiş yedidir

Olunca sâl-i hicret bin otuz beş
Halîm-i evvelin mehdi bezenmiş

Ebûbekr'in hafîdi zî-maânî
Bunun asrındadır Vânî-i cânî

Semâı itdi men' ol merd-i hâsir
Yasağ-ı bed ki bin yetmiş yedidir

Gidüp hasretle bin doksanda nâ-gâh
Halef oldu ana Bûstân âgâh

Bin elli beşde de Bustân-ı sânî
Cihânı eyledi aşk gül-sitânı

Açıldı tekyeler başlandı nağme
Bunun devrindedir târîh-i "nağme" (نغمه) =1095

Olup târîh bin yüz on yedi hem
Bekâ dergâhına azm itdi hurrem

Anın mahdûmu Sadreddîn-i kâmil
Cihâna oldu bin seksende dâhil

Sene bin yüzle yirmi dört olunca
Cinân gül-zârına gitdi o gonca

Muhammed Ârif-i râbi' Efendi
Ki bin doksanla altı kevne geldi

203. Konya'da bir câmi'-i kebîrdir.

Hafîdidir Cenâb-ı Bûstân'ın
Otuz beş yıl meşîhat postu anın

Olunca bin yüz elli hem dokuz sâl
Cinâna gitdi bâ-iclâl ü ikbâl

Anın mahdûmu Seyyid Hâc Ebûbekr
Sehâvet ma'deni mânend-i Bû Bekr

Gelüp bin yüz otuz üç sâli dehre
Makâmda kırk sene virmişdi behre

Geçince bin yüzü doksan dokuz hem
O da geçdi cihândan pâk u hurrem

Olup bin yüzle elli beş müekked
Tevellüd eyledi el-Hâc Muhammed

Halîm-i evvel ana cedd-i râbi'
Otuz bir yıl makâmda oldu lâmi'

Olunca bin iki yüzle otuz sâl
Ecel itdi anı da hakka îsâl

Saîd-i Hemdem İbnü Hac Muhammed
O vâlâ menzilet şeyh-i mümecced

Bin iki yüzle yigirmi iki sâli
Vücûda geldi ol a'le'l-eâlî

Bin iki yüzle yetmiş beşde nâ-gâh
Cenâb-ı Pîr'e Hemdem gitdi agâh

Dahi Mahmûd Sadreddîn-i sânî
Cenâb-ı Hemdem'e mahdûm-ı sânî

Bin iki yüzle kırk iki velâdet
O da doksan sekizde itdi rıhlet

Birâder Fahr-ı dîn itdi velâdet
Bin iki yüz dahi kırk dörtdü hicret

Makâmında sekiz günle yedi mâh
Kalup doksan dokuzda gitdi nâgâh

Tevellüd eyledi Safvet Efendi
Bin iki yüzle elli iki dendi

Bu da beş yıl idüp ancak meşîhat
Bin üç yüz beşde kıldı Adn'e rıhlet

*Cihâna Vâhid ibn-i Hemdem**
Bin iki yüzle yetmiş beşde bil hem

Makâmda yigirmi yıl kaldı müdâvim
Bin üç (yüz) yigirmi beşde oldu âzim

Halîm-i evvelin sânîsi geldi
Sene bin iki yüz doksan bir idi

Cenâb-ı Vâhid'in mahdûmudur bu
Makâmda üç sene kaldıkda yâ hû

Vukû'-ı infisâli bâ-irâde
Bin üç (yüz) yigirmi sâli hem sekizde

Bahâeddîn Veled sâhib-fazîlet
O'dur seccâd-ı pîrâ-yı tarîkat

Bin iki yüzle seksen dörtde dehre
Gelüp âsârı virdi dehre behre

Halîm-i evvelin sâbi' hafîdi
Kemâlât ehlinin şeyh-i ferîdi

Bin üç yüzle otuz yedi olup sâl
Tebeddül eyledi dünyâda ahvâl

Yine Abdülhalîm bâ-reşâdet
Makâm-ı ceddine geldi nihâyet

Mübârek mâh-ı rûze halk sâim
Saâdetle ola postunda dâim

İlâhî nesl-i Pîr-i eyle dâim
Bizi hıdmetlerinde kıl müdâvim

Makâm-ı Hazret-i Mollâ-yı Rûmî
Penâh-ı ehl-i aşk olsun umûmî

Tekkelerin şeddi, şeyhlik ve mürîdliğin ilgâsı, Celâliyye Vakfı'nın mâliyeye devri gibi mukarrerât, Abdülhalîm Çelebî'yi me'yûs ederek muhtellü'ş-şu'ûr oldular. Sakal ve bıyıklarını, Sultân Dîvânî gibi tıraş ettiler. İstanbul'da sâkin bulundukları otelin penceresinden kendilerini attılar. Hastahânede vefât ettiler. Sene 1344/(1923)

İrtihâli hîninde, "*Edriknî Yâ Muhammed, edriknî yâ Alî!*" demişlerdir. Nâşını, hastahâneden otomobil ile Yenikapı Mevlevîhânesi'ne nakl eylediler. Orada techîz ve tekfîn edilip, mahfelin dış tarafına ihzâr olunan kabre defn eylediler. (*Rahmetu'llâhi aleyh*)

Nâzik, halûk, tab'-ı kibârâneye mâlik bir zât idi. Ba'zı mertebe, lâubalîlikleri görülmüş ise de, Cenâb-ı Hak, inşâllâh sabrı yüzü suyu hürmetine afv buyurmuştur.

/321/ MUHAMMED ES'AD EL-MEVLEVÎ

Hâce-i irfânım olup, Selânik tüccârından ve avdetîlerden Receb Efendi'nin sulbünden hicretin 1259/(1843) senesinde, Selânik'te dünyâya gelmiştir. Meskenleri Kadı Abdullâh Efendi mahallesindedir. Husûsî muallimden tahsîl-i ilme başlayıp, henüz sinn-i bulûğa vâsıl olmadığı bir çağda iken rü'yâsında görür ki, kendisi bir kuyuya düşmüş; server-i âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretleri, şeref-zâhir olup, mübârek yed-i saâdet-i Muhammedîlerini uzatıp, cenâb-ı Es'ad'ı kurtarmıştır. İşte, bu neş'e, onun hâlini dîger-gûn etmiş; rütbe-i celîle-i İslâmiyyet'te sâhib-i makâm ve nâil-i merâm olmasına âmil-i müessir olmuştur.

Hz. Yûsuf'u kuyudan bir vesîle-i hasene ile halâs buyuran Cenâb-ı Hak, Muhammed Es'ad'ı, mazhar-ı şeref-i İslâm ve nâil-i eltâf ü in'âm buyurmak murâd etmiş ve o yed-i müncî-i hidâyeti ona uzattırmıştır. Nezd-i ilâhîdeki şerefini i'lâ eden bu inâyetle, müşârünileyh hâlini müftehiran şâkird-i muhteremi Şeyh Ali Behcet Efendi hazretlerine nakl eylemişlerdir.

Es'ad Efendi, henüz genç iken, Selânik vilâyeti Tahrîrat ve bir rivâyette Mâliye Kalemi'ne devâma başlayıp, Selânik'te iken neş'e-i İslâmiyye te'sîriyle, Bedevî tarîki meşâyihinden Şeyh Osmân Efendi nâmında bir zâttan iktisâb-ı ma'lûmat ve hattâ tarîkaten ve teberrüken şerbet alarak kesb-i füyûzât eylediler.

İstanbul'da, meşhûr-ı enâm Hoca Şevket Efendi merhûmun halaka-i tedrîsine dâhil olup, bir müddet sonra, işâret-i ma'nevîyye ile Gelibolu ulemâsından, Hoca Âdil Efendi'nin mazhar-ı feyz-i ilmi olarak icâzet-nâme ahzına muvaffak oldular.

Fâtih civârında, Yeni Hamam kurbunda Çayırlı Medresesi'ni ikâmetgâh ittihâz buyurdukları gibi müşârün bi'l-benân Şeyh Temîmî merhûmdan, **Mutavvel** okudular. Fazıl-ı azîz Şeyh Şetvân Efendi merhûmun Fâtih Câmi'-i şerîfinde **Buharî-i Şerîf** dersinde bulundular.

Meclis-i maârif a'zâsından Abdülkerîm Efendi'den, **Şerhu'l-İşârât, /322/** kütüb-i hikemiyyeden ba'zı şeyler tederrüs buyurdular. Mağribî Şeyh Mustafa Efendi merhûm, bir kaç ay Pazar günleri medreseye devâm ile **Fütûhât-ı Mekkiye** takrîr ederler idi. Cenâb-ı Es'ad'ın Hicâz'a azîmetleri takarrür edesiye kadar bu hâl devâm etmiştir.

Dede merhûmda, zevk-i tarîkat günden güne tezâyüde başlıyordu. Yenikapı Mevlevîhânesi seccâde-nişîni ârif-i esrâr-ı dîn, Cenâb-ı Şeyh Osmân Salâhaddîn Dede Efendi'nin, dâhil-i dâire-i irfânı olarak, sohbet-i mürşidânelerinden istifâza ile, Hz. Şeyh-i Ekber'in **Füsûs**'unu ve Cenâb-ı Mevlânâ'nın **Mesnevî**'sini ve Celâl-i Devvânî'nin **Havrâ vü Zevrâ**'sını okumuşlardır. Hz. Şeyh'in âlem-i cemâle intikâli esnâsında, **Mesnevî**-i şerîfin 5. cildinin ibtidâsında idiler.

Mesnevî-i şerîf icâzesini Eskişehir Mevlevî şeyhi Hasan Dede hazretleri teberrüken i'tâ buyurdular.

Fâtih Câmi'-i şerîfinde, **Mesnevî-i** Şerîf, **Hâfız, Pend-i Attâr, Gülistân, Levâyıh, Molla Câmî, Gülşen-i Râz, Sipeh-sâlâr** okuttular.

Bir taraftan Dâvûd Paşa ve Mahmûdiye Rüşdî mekteplerinde ve Numûne-i Terakkî Mektebi'nde Fârisî muallimliği ettiler.

Es'ad Dede hazretlerinde kitâb merâkı vardı. Çok kitap cem' etmiş idi. Çayırlı Medresesi'nin ilk yangınında bir kısmı yanmıştır. Kütübhâne-i Umûmî'ye yedi yüz cild ihdâ etmiştir. Medrese yandıkta, Tâhir Ağa Dergâhı'nda ikâmet buyurdular. Medrese yapılınca, oraya nakl ettiler.

Şam'a seyâhatla, Hz. Muhyiddîn-i Arabî'yi ve Kuds-i Şerîf'e ve Halîlürrahmân'a azîmetle, makâmat-ı mukaddeseyi ve altı def'a Mekke'yi; üç veya dört def'a Medîne-i Münevvere'yi; iki def'a Konya'yı ve Bursa'yı ziyâretleri vâki'dir.

Mekke-i Mükerreme'de, eâzım-ı meşâyıh-ı Hindiyye'den Şeyh Muhammed İmdâdullâh Efendi hazretlerine mülâkâttan sonra, ilm ü irfânı, hâli daha ziyâde **/323/** güşâyiş bulmuştur. Nezd-i âlilerinde bir halvet çıkarmışlardır.

Müşârünileyh Kâdirî ve Nakşibendî ve Sühreverdî ve Çeştî tarîklarının hâmil-i esrârı bir velî-i pür-şân idi. Dede hazretlerinde kemâli tecellî etmiştir. Bir mektûbunda:

پس پرده زیش دیده بر خاست

بی پرده بدید دل خواست [204]

nağmesiyle, gülşen-i lâhûtta, meşâhir-i esrâr-ı cemâl ve nâil-i rütbe-i kemâl olduklarını beyân buyurmuşlardır.

Es'ad Dede, câmiu't-turuk olmuş idi. Şeyh Mustafa Efendi'den, tarîk-ı Şâzelî'yi ahz etmişlerdir. İcâzet-nâmeleri vardır. Urfa meb'ûs-ı esbakı Şeyh Safvet Efendi'nin pederi, Abdülkâdir Efendi'den, Cenâb-ı Şeyh-i Ekber'in **Salât-ı Feyziyye**'lerinden me'zûn olup, bunu yazdırmış, basdırmış, ihvânına dağıtmıştır. Meşâyıh-ı kirâm-ı Kâdiriyye'den Şeyh Osmân Şems Efendi hazretlerine mülâkât ve intisâb ile, Kâdirî, Şa'bânî ve Nakşî tarîklarının esrârından haber-dâr olmuştur. Mekke-i Mükerreme'de, tarîkat-ı aliyye-i İdrîsiyye-i Senûsiyye'den, Hindli Şeyh İsmâîl Nüvvâb hazretlerinden, İstanbul'a teşrîflerinde, tarîkat-ı aliyye-i İdrîsiyye'yi almış ve emirleriyle kırk gün medresede erbaîn çıkarmıştır. Haleb ulemâsından ve efâzılдan Şeyh Yâsîn Efendi, kibâr-ı mutasavvıfînden idi. Silsile-i tarîkatı Hz. Şeyh-i Ekber'e müntehî idi. (Es'ad Dede) ondan da icâzet-nâme aldılar.

Esnâ-yı seyâhatlarında, ricâlu'llâhtan çok kimselere mülâkî oldular. Dede'mizin, tarîkat-ı aliyye-i Cezûliyye'ye de nisbetleri vardır.

Kitaplarının bir kısmı, Yenikapı Mevlevîhanesi'nde yanmıştır. Son zamânlarda, bir müddet Yenikapı Mevlevîhanesi'nde oturdular Sonra Kasımpaşa Mevlevîhânesi, Mesnevî-hânlığına ta'yîn olundular. İki sene kadar burada neşr-i kemâl eylediler; hastalandılar. 1329 senesi Şa'bân'ının Onüçüncü Pazartesi günü (11 Ağustos 1914) sabâhleyin sâat bir buçuk râddelerinde, tekmîl-i enfâs-ı hayât eylediler. Mezkûr mevlevîhane hazîresinde medfûndur. **/324/** Kabirleri üzerine demirden türbe yapılmıştır.(*Kaddese'llâhu sırrahû*)

***Mesnevî**-hân kenz-i esrâr-ı hikem Es'ad Dede*
Âlem-i devrânda dervîş-i hümâ-pervâz idi
Feyz-i nutkun ahz idenler söyledi târîhini

204. "Perde arkası göz önünde zuhûr etti de, gönlün istediğini perdesiz gördü." (H)

Gitdi sû-yı lâ-mekâna nâsih-i mümtâz idi
(كيتدى سوى لامكانه تاصح ممتاز ايدى)

Âsâr-ı aliyyeleri:

1. **Numûne-i Kavâid-i Fârisî,**
2. **Zıyâu'l-Kulûb Tercümesi,**
3. **Mesnevî-i Şerîf Şerhi** (kısmen.)
4. **Tevhîd-nâme**, manzûm.
5. **Rubâiyye-i Hûraiyye Şerhinin Tercümesi,**
6. Meâda müteallik bir eser tercümesi,
7. Mevlânâ Câmî'nin, **Teveccüh ve Hacegân Risâlesi'nin Tercümesi,**
8. Usûl-i tarîkata dâir bir risâle-i şerîfe,
9. **Cevâhîr-i Aynî**'den Tercüme,
10. Hz. Ömer (*radıya'llâhu anh*)'ın, mahdûmu, Ebû Şahme hakkında ikâme buyurdukları hadd-i şer'î vak'asının, lisân-ı Fârisî'den tercümesi,
11. İbn-i Fârız'ın, **Kasîde-i Tâiyye**'sinden bir kaç beyte yazdıkları mufassal şerh.
12. Dîger bir mücmel şerh,
13. **Mesnevî**-i şerîfin ilk beytine yazdıkları şerh,
14. **Istılâhât-ı Ṣûfiyye,**
15. **Dîvançe-i Eş'âr,**
16. Cem' olunan, **Mektûbât**-ı aliyyeleri.

(Şiirlerinden biri:)

Tutdu iklîm-i derûnu ser-be-ser dârâ-yı aşk
İtdi vîrân milket-i ma'mûru istîlâ-yı aşk

Âlem-i lâhûtdan tâ âlem-i nâsûta dek
Mest ü bîhuş eylemiş her zerreyi sahbâ-yı aşk

İtdi hayrân bir nice allâmeyi dîbâcesi
Halli nâ-kâbil muammâdır hemân ma'nâ-yı aşk

Bulmamışdır intihâsın rûz-ı hilkatdan berî
Gerçi âşıklar seyâhat-gâhıdır sahrâ-yı aşk

Sâhil-i imkâna atdı lâ-yu'ad dür-dâneler
***Es'adâ** çok cûşa geldi şevk ile deryâ-yı aşk*

Es'ad Dede hazretlerinin ders-i şerîfine, senelerce devâm etmiş idim. Meyânemizde, azîm bir muhabbet hıṣûle gelmiş idi. Bu te'sîr ile, hakk-ı âlîlerinde mufassal ve müstakil bir eser yazdım. İsmi, **Mevlevî Es'ad Dede'nin Tercüme-i Hâli ve Menâkıb-ı Âli'l-Âli**'dir. **/325/** Bunun emr-i tahrîrinde, meşâyih-ı Mevlevîye'den, Abdülbâkî ve Ahmed Remzi ve Seyfeddîn ve Tâhir Dede Efendiler; urefâ-yı zamândan, Muhammed Ziyâ ve Ahmed Avni ve Huḷûsî-zâde Osmân Nûrî Bey Efendilerin ve Şeyh el-Hâc Ali Behcet Efendi pederimizin, uluvv-ı himmetleri taalluk etmiş, mükemmel bir eser hâline gelmiştir. **Sefîne**'mizde, onun için bu kadarla iktîfâ ettim.

MUHAMMED TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ

Tâhir Bey nâmıyla benâm olan bu zât-ı muhterem, İstanbulludur ve müşârünileyh Muhammed Es'ad Dede Efendi'nin telâmîzindendir. 1294 senesi Ramazânının beşinci Perşembe günü (14 Eylül 1877) doğmuştur.

Mahall-i velâdeti, Aksaray civârında Molla Gûrânî Mahallesi'nde Mehter Sokağı'ndaki hânedir. Ahîran, harîk-ı kebîrde yanmıştır. Pederi, Hacı Safvet Bey'dir. Sultân Abdülmecîd merhûmun yazı muallimi meşhûr Hacı Tâhir Efendi'nin kerîme-zâdesidir. Vâlidesi, Âmine Emsâl Hanım olup, Sultân Abdülazîz merhûmun câriyelerinden idi.

Tâhir Bey, Hekimbaşı Mekteb-i İbtidâîsi'nde; ba'dehû, Gülhâne Rüşdî-i Askerîsi'nde, menşe-i küttâb-ı askeriyyede okumuş. 1308(1891) târîhinde, Bâb-ı Ser-askerî Piyâde Dâiresi'ne me'mûr olmuştur. Bir taraftan Fâtih'te câmi' dersine devâm ile, Filibeli Muhammed Râsim Efendi'den tederrüs ederek icâzet aldığı gibi, Mevlevî Es'ad Dede merhûmdan da Fârisî derslerine ve **Mesnevî**-i şerîf taallümüne devâm ile, kezâlik mücâz olmuştur. Tarîkaten Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi, Ebu'l-Burhân Muhammed Celâleddîn Dede Efendi'den sikke-pûş olarak 1312 senesi Cemâziye'l-âhiresinden (Aralık 1894) i'tibâren, hıdmet-i tarîkata girmiştir.

Bin üç yüz on iki sâli Cumâdelâhire içre
Cebin-sây-ı dehâlet oldu Tâhir Bâb-ı Mollâ'ya
İlâhî lutf u ihsânınla ol cûyende-i feyzin
Külâh-ı bey'ati hem-pâye olsun arş-ı a'lâya

terânesiyle dem-sâz olmuştur. Sene-i mezkûre zarfında Es'ad Dede /326/ merhûmla ve Mısır tarîkıyla, Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyâret şerefine mazhar oldu. Avdetinde

Semâ'-zenbaşı Karamanlı Hâlid Dede Efendi'den meşk-i semâ' ile semâ'-zenler arasında kesb-i iştihâr eyledi.

Hicâz'da iken, tarîk-ı Kâdirî ve Rûfâî'den müstahlef oldular. 1313 senesi Receb'inde (Aralık 1895) me'mûriyyet-i resmiyyeden bi'l-ıstîfâ 12 Şa'bân 1313/(30 Aralık 1895) târîhinde Yenikapı Mevlevîhanesi'nde çilekeşliğe ibtidâr ve ikmâle muvaffakiyyetle kâm-kâr oldular. Neyzenbaşı Cemâl Efendi'nin irtihâlinden sonra, Şeyh Celâl Efendi'nin, Kâri-i **Mesnevî**'liğini ve ara sıra kâtipliğini ifâ etmiş ve Tunuslu Mustafa Efendi'nin, şeyh odasında takrîr eylediği **Fütûhât-ı Mekkiyye** derslerinde bulunmuştur.

Âlem-i bâlâ-yı aşka per-güşâ olmak için
Dâhil-i meydân olup tennûre aç pervâza gel
Hestî-i mevhûmunu yakmak dilersen aşk ile
Matbah-ı Mollâ'ya gir kânûn-ı âteş-bâza gel

kıt'ası, çile esnâsında söylediği zengin şiirlerindendir. Ekmel-i çile üzerine söylediği manzûmenin sonunda:

Şevka ***geldi nuh-felek*** *itdikde Hak*
Bu güher târîh ile gûyâ beni
Matbahında çille-keş bir cân iken
Kıldı sâhib-hücre Mevlânâ beni
مطبخنده چله کش بر جان ایکن
قیلدی صاحب هجره مولانا بنی - 9 + 1307 = 1316

diye, i'lân-ı neş'e eyler.

Tâhir Bey çileyi bitirmekle berâber,

İderken Mevlevî'nin çillesin itmâm bin bir gün
Bizim bak çille-i aşk içre bir mîâdımız yokdur

diyor.

Şeyhinin müsâadesiyle, tavâf-ı kûy-ı Hüdâvendigâr niyetiyle yola çıktı. Eskişehir, Karahisâr, Konya'ya azîmet ve Manisa, İzmir tarîkıyla avdet eylemiştir.

Sultân Dîvânî ziyâretinde:

Kemâl-i iftikârımla dehâlet eyleyüp geldim
Der-i eltâfın oldum (ben) atâ-cûyâna mihmânı
Nevâl-i iltifâtımla beni dil-sîr-i feyz eyle
Amân ey menba'-ı lutf u kerem Sultân-ı Dîvânî

Şems-i Tebrîz, ziyâretinde:

/327/ *Öyle bir hurşîd-i ma'nâsın ki ey mihr-i kemâl*
Senle zâhir oldu nûr-ı aşk-ı Mevlânâ Celâl
Zerre-i nâçîzinem cezbenle raksân it beni
El-amân ey Şems-i âlem-tâb-ı çarh-ı lâ-yezâl

Sadreddîn-i Konevî ziyâretinde

Ey sadr-ı kebîr-i dîn ü millet
Allâme-i nükte-dân-ı vahdet
Türbende niyâza durdu **Tâhir**
Eyle anı feyz-yâb-ı himmet

Hz. Mevlânâ ziyâretinde:

Ey sipihr-i kurba zînet-bahş olan İsâ-yı aşk
Vey tecellî-zâr-ı Tûr-ı vahdete Mûsâ-yı aşk
Cebhe-sâ-yı süddesi oldukda sandım meşhedin
*Lâ-mekân-ı feyz içinde bezm-i "***Ev ednâ***"-yı aşk*

* * *

Yüzüm mâlîde-i hâk-i derindir
Gözüm müştâk-ı vech-i enverindir
Atâyâ-yı füyûzâtınla şâd it
Der-i lutfunda **Tâhir** *çâkerindir*

* * *

Ey kişver-i irfâna olan şâhen-şâh
Kıl hâl-i perîşânımıza atf-ı nigâh
Ey Pîr-i kerem-güster-i merdân-ı ilâh
Geldik der-i ihsânına şey'en li'llâh

Nûr-ı nigehin kavs-ı kazânın tîri
Feyz-i himemin mess-i vücûd iksîri
Zâtındır olan ehl-i garâmın pîri
Geldik der-i ihsânına şey'en li'llâh

Her lahzada tîr-i dîgere âmâcız
***Tâhir** gibi bir himmetine muhtâcız*
Dil-haste derûn şikeste zâr u âciz
Geldik der-i ihsânına şey'en li'llâh

yolundaki neşîdeleri takdîre sezâdır.

Konya'dan avdette, Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki hücresine çekildi. Fakat orada, oturup, vakıf lokmasına göz dikmekten ise, kedd-i yemîniyle kazanmak sevdâsına düştü. Azîzinin müsâadesiyle, Bâyezîd'de Tramvay Caddesi'nde bir dükkân tuttu. Burada kitap ticâretine başladı. **Mir'ât-ı Hz. Mevlânâ** nâmıyla, medâyıh-ı celîle-i Hz. Pîr'i neşre başladı. Meşhûr Nâyî Osmân Dede hazretlerinin mahdûmu, Abdülbâki Dede'nin, **Manzûme-i Mi'râc**'ını, mukaddime ilâvesiyle bastırdı. Üçüncü def'a olarak /328/ Cevrî Dede'nin, **Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn** nâm manzûmesini neşr eyledi.

Kütüphânesini ba'dehû, Bâb-ı Âli Caddesi'nde Medresetü'l-Hattâtîn karşısındaki dükkâna nakletti. Ba'dehû, haftalık bir gazete nâşirliğini ârzû ederek, kitapçı Karabet'in, **Resimli Gazete**'sini istîcâr etti. İlk nüshayı neşr etti. Bu sırada, Perşembe günü çıkan, **Resimli Gazete**'nin külliyen ilgâsına irâde sâdır oldu. Hükümetçe, bu gazetenin neşri men' edildi.

Sonra anlaşıldığına göre, biri jurnal vermiş: Veliahd Reşâd Efendi, Mevlevî muhibbi olması, **Resimli Gazete**'nin üstünde, mevlevî sikkesi resmi bulunması ileri sürülerek, **Resimli Gazete**'nin veliahd nâmına propaganda yapacağına dâir tevehhümâtı hâvî olduğu dermeyân olunmasından mütevellid imiş.

Tâhir Dede Efendi, kitapçılıktan ferâğat etti. Nâzime Sultân'a, 1320/(1902) senesinde vekîl-i harc oldu. 1319/(1901) senesinde, Orman ve Maâdin ve Zirâat Nezâreti Muhâsebe Kalemi'ne kabûl olundu. Burada derece derece terakkî etti. İktisâd Hey'eti ve Kalem-i Mahsûs Başkâtibi oldu. 30 Ağustos 1336/(1920)'de azl edildi. Bi'l-âhare berâat etti. 27 Eylül 1337/(1921)'de Âlî Satış Komisyonu Başkitâbeti'ne ta'yîn edilmiş ise de, bir müddet sonra me'mûriyyeti lağv edildi. Yine Ticâret Nezâreti'nde me'mûriyyet kalemi ve Fermânlı Maâdin Kalemi mümeyyizliğinde bulundu. İnkılâbı ahîrde açıkta kaldı.

Hayât-ı ilmiyyesine gelince: Arabî, Farisî edebiyyâtına ve bi'l-hâssa târîh-i İslâm'a vâkıftır. Burhân-ı Terakkî ve Reh-nümâ-yı Füyûzât mekteplerinde Fârisî okutmuştur. 1325/(1909) senesinde Dâruşşafaka'nın edebiyyât ve usûl-i tahrîr derslerine muallim ta'yîn olunmuş, el-yevm târîh-i İslâm muallimliğiyle meşgûl bulunmuştur. Ahîran, Çelebi Efendi tarafından destâr-ı Mevlevî isti'mâline me'zûniyyet verilmekle, hulefâ-yı Mevleviyye sırasına geçmiş ve Fâtih Câmi'-i şerîfinde, **Mesnevî**-i şerîf

tedrîsine başlamıştır. Kudât ve İrşâd ve Dâru'l-Hilâfe, İbtidâ-yı Dâhil medârisinde de müderristir; Kitâbet-i Resmiyye, Siyer-i Nebevîyye, Edebiyyât okutuyor.

/329/ Âsâr-ı Matbûa ve Gayr-i Matbûası:

1. **Mir'ât-ı Mevlânâ,**
2. **Dîvânçe-i Tâhir,**
3. **Tercüme-i Tefsîr-i Hüseynî.** Mevâkıb Tefsîri'nin aslı bulunan ve Hüseyin Vâiz-i Sebzdârî tarafından yazılmış olan tefsîr-i şerîfin Sûre-i Bakara sonlarına kadar tercümesi.
4. **Nazm ve Eşkâl-i Nazm,**
5. **Teşebbüs-i Şahsî,**
6. **Şeyh Celâleddîn,**
7. **Şeyh Sa'dî'nin Ser-güzeşti,**
8. **Cengiz ve Hülâgu Mezâlimi,**
9. **Şeyh Şâmil'ın Gazâvâtı,**
10. Medâris-i İslâmiyye talebesine mahsûs **Târîh Hulâsaları,**
11. **Târîh-i İslâm Sahâifinden,**
12. **Dest-âvîz -i Pârisî Hânân,**
13. **Afgan Emîri Abdurrahmân Hân,**
14. **Nâdir Şah, Hind ve Moğol Hükümdarları,**
15. **Hind İhtilâli,**
16. **Şukûfe-i Bahâristân,**
17. **İslâm Askerine.** Gazâvât-ı celîle-i nebevîyeye dâir eserdir.
18. **Siyer-i Peygamberî,**
19. **Asr-ı Saâdette İslâmların Medeniyyete Hizmetleri,**
20. **Târîh-i Enbiyâ,**
21. **Hind Masalları,**
22. **Matbûât Âlemindeki Hayâtım.** Beş-altı cüz kadardır.
23. Kamerî aylara dâir **Mahfil**'de neşr olunan ve bi'l-âhare bir arada cem' ve telfîk edilen eser.
24. Naîm Bey'in **Buhârî**-i şerîften mülahhas olarak, **et-Tecrîd es-Sarîh** nâm kitâbın tebyîz ve tertîb-i tashîhi. Elli formalık bir eser-i azîmdir.
25. **Edebiyyât Dersleri,**
26. **Türk Edebiyyâtı Târîhçesi,**
27. **İbâdât-ı İslâmiyye Târîhçesi,**
28. **Büyüklerimizden Ba'zı Zevât,**

29. **Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ Tercümesi,**
30. **Kasîde-i Hamriyye Şerhi,**
31. **Levâmi' Tercümesi,**
32. **Şerh-i Rubâiyyât Tercümesi.**

El-yevm, üç senedir, **Mahfil** isminde bir risâle-i edebiyye-i şehriyye neşr etmektedir. Ahîren, sekte-i ta'tîle uğramıştır.

Manzûmâtından:

Dilden bu günâh jengini dûr eyle ilâhî
Mir'ât-ı tecellâ-yı gafûr eyle ilâhî

Mahv itmeye ol jengi nedâmetle sirişkim
Her katresini lücce-i nûr eyle ilâhî

Benden alarak gaflet ü teşvîş-i sutûru
Vâkıf şode-i ilm-i sudûr eyle ilâhî

Mahv eyleyerek hesti-i mevhûmumu bende
Zâtınla sıfâtınla zuhûr eyle ilâhî

Benlik olarak senliğe müstağrak u nâbûd
Bir zerreyi müstehlik-i hûr eyle ilâhî

***Tâhir** kulunu kesret-i cürm ile berâber*
Mir'ât-ı tecellâ-yı gafûr eyle ilâhî

Rubâî:

در کام دلم خواهش یك می باشد
کان می چکهء سوزدم نی باشد
پیمانهء زان می خورم اندر دل
الله بس وسواه لاشئ باشد[205]

205. "Gönlümün bir tek "mey" isteği vardır. O mey, neyin nefesini azar azar çekip almaktır. Gönülde, o meyden bir kadeh içtim. Allâh yeter; gayrisi "hiçbir şey"dir." (H)

Na't-ı şerîf:

Murg-i Sidre şu'le-i dil-hânemin pervânesi
Çünki sînem nûr-ı aşk-ı Ahmedî'nin lânesi

Tâ samîm-i rûhumun mihmânı bir dürr-i yetîm
Kim onun gîsûsunun dest-i Hudâ'dır şânesi

/330/ *Zât-ı kudsiyyet sıfâtı Hakk'a bir dil-dâr-ı ferd*
Zât-ı Hak'da zâtının dil-dâde-i ferdânesi

Ben kimim mahbûb-ı Hak kim lâkin ey ehl-i nazar
Kaldırır zerrâtı mihrin lutf-ı cezzâbânesi

Şüphesiz makbûlüdür Allâh (u) peygamberinin
Eşk-i İhlâsın takâtur eyleyen her dânesi

Şevk-i rûhsâr-ı Muhammed kalbi tenvîr eyledi
Oldu dil âyîn-i aşkın **Tâhir** *âteş-hânesi*

Muhammed Tâhir el-Mevlevî, **Mahfil** risâlesini, muntazaman neşr etmekte iken, inkılâb-ı ahîr üzerine, bir iftirânın kurbânı olarak Ankara'da İstiklâl Mahkemesi'ne sevk olunmuş ve orada taht-ı mehâkime alınmış idi. Ahîren, ma'sûmiyyeti tebeyyün ederek, berâatla İstanbul'a gelip, yine gazetesini neşre başlamış ise de, hasbe'l-îcâb, terk-i neşriyyâta mecbûr olmuş ve Dâruşşafaka müstesnâ olarak dîger mekteblerdeki muallimlikten tecrîd edilmekle, Defterhâne Taşra Kuyûd Kalemi'ne, Tapu Müdîr-i Umûmîsi Salahaddîn Bey'in, Mevlevîlik arkadaşlığı münâsebetiyle, bir buçuk lira yevmiye ile devâma başlamış ve el-yevm hiç bir neşriyyât ile meşgûl olmayıp, gûşe-nişîn-i uzlet olmuştur.

Zamânımızdaki hissiyyât-ı hayâtiyyesini musavvir olan manzûmeyi, muharrir-i fakîre ihdâ buyurmuşlardı. Bunu da bir hâtıra-ı târîhiyye olarak tercüme-i hâllerine ilâveten **Sefîne**'ye aldım. Pek ârîfâne yazılmıştır:

Bir kimsenin emel idinüp intisâbını
Additmedim teveccühe mihrâb bâbını

Hiç bir eşikde züll-i taleble akıtmadım
Allâh'a çok şükür yüzümün âb u tâbını

Arz itmedim meşakkatimi hâk-i esfele
Çınlatmadım enîn ile çarhın kıbâbını

Geldim şu sinn ü sâle bilâ kayd-ı imtinân
Mûy devrinin görmedi minnet-i hıdâbını

Bir mukbilin ayaklarına karşı eğmedim
Müsterhimâne kâmetimin intisâbını

Ben de epeyce devr-i kütüb eyledim fakat
Hiç açmadım kibâra temelluk kitâbını

Dîn-i kavîmi ni'met-i dünyâya virmedim
Çekdimse de zarûret ile çok azâbını

Îmânımı nifâk ile mestûr tutmadım
Dinsizliğin takınmadım iğrenç nikâbını

Sarsılmadı metâneti rûh-ı akîdemin
Cismim geçirdi gerçi cihân inkılâbını

Mağdûr olup da azl ile tevkîf u habs ile
Duydum samîm-i rûhda dehrin ıkâbını

Gûş eyledim şemâtet-i ehl-i adâveti
Hisseyledim teğâfül-i yâr iktirâbını

Hâlâ devâm itmededir çille-i ..ayât
Derd ü beliyye bulmadı el-ân nisâbını

Ezmek için vücûdumu tazyîk-ı gam ile
Gûyâ felek çevirmededir âsyâbını

Fevk-ı serimde itmede mîzâb-ı ibtilâ
Dest-i kazâ fezâdaki rahmet sehâbını

Sanki sipihr itmek için zîver-i şafak
Döktürmede uyûnuma la'l-i mezâbını

Tenşît için mecâlis-i eşvâkı gâlibâ
Mızrâb-ı gamla inletiyor dil rebâbını

Remy-i şerâr-ı gayz ile yakmak da istiyor
Vîrân dilin bakıyye-i sahn-ı harâbını

Yak yık felek o kalbi ki kabr-i hazînine
Meş'al gibi kader asacak mâh-tâbını

Ey vâkıf-ı zamîrim olan Rabb-ı Erhamim
Afv it tezâlüm itmede rûhun şitâbını

Maksad recâ-yı rahmetindir bu nâleden
Bilmekdesin derûn-ı dilin ızdırâbını

Bâb-ı kerîm nâle-penâh-ı raûfuna
Tavsît idüp peyamber-i âlî-cenâbını

Lutf u inâyetinle ümîd eylemekdeyim
Senden rızâ nüvîdini "Abdî" hitâbını

23 Ramazân 1345/Nîsân 1927 Pazar gecesi.

Tâhir el-Mevlevî"nin iki mektûbu:

"Muhterem ve mükerrem efendim,

Şeyh Celâleddîn Efendi merhûmun târîh-i irtihâli olmak üzere dikkatle tanzîm etmiş olduğum bir manzûmeyi almak üzere kaleme uğrayacakları, va'd buyurulmuştu. O va'din îfâsı, hasta bulunduğum ve bi't-tab', kalemde bulunmadığım zamâna tesâdüf etmiş. Binâenaleyh, Azîz-i merhûmun, tercüme-i hâli zeyline ilâve buyurulur ümidiyle, o manzûmeyi ve diğer bir iki târîhi leffen takdîm ediyorum.

Bir mes'eleyi de arz eylemek istiyorum ki, bende-hâneyi teşrîf ve avdetlerinden sonra, dışarıda iki okka ekmek durduğu görülmüş ve bunların taraf-ı âlîlerinden bırakılmış olduğuna zann-ı kavî ile hükm edilmiş. Eğer hakîkaten öyle ise, onların maa't-teşekkür yenilmiş olduğunu da beyân ile, takdîm-i ihtirâmât u ta'zimât eylerim efendim. 8 Şubat 1927"

"Muhterem ve mükerrem efendim,

Hakk-ı fakîrânemdeki, samîmî teveccühlerinizi ihtivâ ve ifâde eyleyen inâyetnâmenizi aldım, ibraz buyurulan iltifât-ı müşevvikâneye karşı teşekkürât-ı hâlisânemi takdîm eylerim.

Lütfen ihdâ olunan gazelleri, ma'nevî bir zevk ve şevk ile okudum. Samîm-i dilden, hurûş eylemiş ve beyân ve irfân tavsîfine kesb-i istihkâk etmiş olan o nutuklar, gurbet elinde lisân-ı âşinâ işitmiş kadar bendenizi tenşît etti.

Nev hevesler geh ider tanzîr-i şi'r-i kâmilen
Sohbet-i sadra karışmak gibidir dehlîzden

teşbîh-i muhikkını bildiğim hâlde, mahzâ, emr-i âlînizi îfâ eylemiş olmak için, o enfâs-ı şerîfeden birinin tahmîsine ictisâr ettim. Fakat duymak ile, uymak arasında pek çok fark olacak ki, yetişemeyeceğimi anladığım için,

Şu nazm-i pâki tahmîse heveslenmiş iken hâtır
Reh-i nâ-reftesinde kaldı ey **Tâhir** *kalem kâsır*

i'tirâfında bulunmaya mecbûr oldum. Kusûr-ı mu'terefiyle berâber şîme-i kerîmeniz muktezâsında, hoş görüleceğini umar, öbür gazeller için de bir şey söyleyebilirsem onları da, hürmetlerime terdîfen yollarım.

Bâkî, mübârek ellerinizden öper, arz-ı ihlâs u ihtirâm eylerim efendim." 16 Receb 1345/(1927)

Tâhir el-Mevlevî

Tâhir el-Mevlevî'nin iki tahmîsi:

"Şu arîzâyı yazdıktan sonra -gazellerin neşve-i teşvîki olmalı- tabîatta bir coşkunluk husûle geldi ve bir ikinci tahmîs meydâna çıktı ki, onu da leffen takdîm ettim. Bakalım, teslîs-i tahmîs ne vakit nasîb olacak."

Hüseyin Vassâf Beyefendi'nin, ârîfâne bir neşîdesini tahmîs:

Ben didişmekden usandım savlet-i ağyâr ile
Cây idindim külbe-i ahzânı kalb-i zâr ile
Dem-güzârım şimdi nâ-yı sîne-i bîmâr ile
İnzivâda zevk-i halvet buldu dil dil-dâr ile
Kevser-i vuslatdayım ben Haydar-ı Kerrâr ile

*Nükte-i "**Firrû ila'llâh**" duyup aldım sebak*
Ye'se düşdüm halkdan oldum dahîl-i bâb-ı Hak
Parladı rûhumda aşk-ı Ahmedî misl-i şafak
Sîne Sînâ'ya döndü kalb-i âteş-nâke bak
İn'ikâs-ı nûr-ı pâk-ı seyyidi'l-ebrâr ile

Olduğundan fi'l-i Hak birdir bana i'zâz u zül
Meşrebimce ayn-ı zevkı virmede zehr-âb u mül
Bu'l-aceb bir bülbülüm yeksân benimçün hâr u gül
Ol kadar müstağrak-ı ezvâk-ı vahdetdir gönül
Vasfına tâkat yetişmez nîru-yı güftâr ile

Bir hazân üftadesi yaprak gibi solmakdayım
Pây-mâl olmakda zevk-i ma'nevî bulmakdayım
Ben boşaldıkça onunla dem-be-dem dolmakdayım
Müdrik-i tevhîd-i ef'âl ü sıfât olmakdayım
Cümle zerrât oldu meclâ aks-i vech-i yâr ile

Öyle bir tat var ki vuslatda o bezm-i nûrda
Dîde sîr-i zevk olmaz neşve-i manzûrda
Hâhiş-i **"Zidnî"** *durur her nazra-i mahmûrda*
Nâr-ı hicrân izdiyâd eyler dil-i mahrûrda
Çeşm-i bîniş fer bulunca lem'a-ı dîdâr ile

Aşk! Ey arşın da ferşin de metlâr-ı hilkati
Sende fânî olmadır ömrün yegâne lezzeti
Kalb-i **Tâhir** *zevk idinmişdir o mes'ûdiyyeti*
Aşka istiğrak ile **Vassâf** buldum safveti
Vâridât-ı aşka irdim varımı îsâr ile

16 Receb 1345/(21 Ocak 1927)

Hüseyin Vassâf Bey'in, ârifâne bir gazelini tahmîs:

Gönülde olduğundan tâbiş-i dildâr mevc-â-mevc
Gözümde oldu artık hesti-i âsâr mevc-â-mevc
Cihân âyînesinde tâb-ı aks-ı yâr mevc-â-mevc
Bütün zerrât olup nûra tecellî-zâr mevc-â-mevc
Ziyâ-pâş oldu yer yer pertev-i dîdar mevc-â-mevc

Eğerçi sîneyi dâğ-ı kedûretten itdi zulmânî
O zulmetden parıldar âkıbet bir berk-ı nûrânî
İdüp de çeşm-i şevki eşk-bârı la'l-i rumınânı
Bi-hamdi'llâh sırr-ı aşka sâik feyz-i Rabbânî
Safâ-yâb olmada gönlüm benim her bâr mevc-â-mevc

Zuhûr-ı sânia her şey birer mir'ât-ı Hak zâhir
O şeylerden kemâl-i kudret-i Bârî olur bâhir
Köpüklenmekle olmaz mün'adim bir kulzum-ı zâhir
Nukûş-ı levh-ı eşyâ olsalar da perde-i sâtir
Meşârıkdan mağâribden çıkar envâr mevc-â-mevc

Sımâh-ı cânda lâ-mevcûde illâ hû öter güm güm
Nigâh-ı Hak-nümâda zilli eşyânın olur heb güm
O zilli ben tulû'-ı şems-i hakkânî ile gömdüm
İder terkîn-i sûy müstağrak-ı vahdet olur gönlüm
Bütün yek-reng ü yek-âhengdir ebhâr mevc-â-mevc

Şu nazm-i pâki tahmîse heveslenmiş iken hâtır
Reh-i nâ-reftesinde kaldı ey **Tâhir** *kalem kâsır*
Hülâsa Hak mine'l-evvel ile'l-âhir olan hâzır
Hudâ zâhir Hudâ bâtın odur manzûr hem nâzır
Dil-i **Vassâf**'a şevk-âverdir o gül-sâr mevc-â-mevc

16 Receb 1345/(21 Ocak 1927)

Tâhir Bey'in gâyet sevdiği vâlidesi 19 Zi'l-kâde 1346 (9 Mayıs 1928) târîhinde Cuma günü irtihâl-i dâr-ı bekâ etmekle Yenikapı Melevîhânesi hazîresinde kerîme-i muhteremesinin âgûş-ı muhabbetinde tevdî'-i rahmet kılınmıştı. Tâhir Bey şu manzûme-i târîhiyeyi söylemiştir:

Terk idüp gitdin nihâyet kimsesiz evlâdını
Ayrılıkmış mihr-i bî pâyânının âhir sonu
Nüh-felekden** yâdıma târîh-i menkûtun **gelir
Ellisinden sonra öksüz koydun anne oğlunu
(الیسندن صکره او کسوز قویدك آننه او غلکی) – 1337 + 9 = 1346

Garîbseme:

Yâd eyledikçe vaslını cânım garîbsedim
Hecrin ile tükendi tüvânım garîbsedim
Geçdikce âh ayrı zamânım garîbsedim
Sıkdı beni muhît ü mekânım garîbsedim

Vaslın imiş meğerse beni ömre aldatan
Hoş gösteren cihânı dile neşveler katan
Şimdi ise yabancı durur sevdiğim vatan
Sensiz vatanda rûh-ı revânım garîbsedim

Doğmuş iken vücûdum onun sadr-ı pâkine
Gurbet gibi esfele bakar dîde hâkine
Karşımdaki minâreciğin kalb-i çâkine
Aks itdi de acıklı figânım garîbsedim

Olmuş gözümde lâne-i mâtem bütün büyût
Bâb-ı tarabda perde olan nesc-i ankebût
Gûş itdiğim o zemzemeler nerde heb sükût
Sarmış cihânı hüzn-i nihânım garîbsedim

Gurbet elinde şâm-ı garîbân hazîn olur
Lâkin vatanda olması hayret-karîn olur
Yurdum bana firâkın ile âteşîn olur
Yanmakdadır o nâra cinânım garîbsedim

Bir sakf-ı gam görünmededir âsmân bana
Beytü'l-hüzün meâli dimekdir cihân bana
Gönlüm gibi fezâda ayân imtihân bana
Artık yetiş ki neşve-resânım garîbsedim

İrsin hitâma gayrı şu leyl-i mükedderim
Doğsun benim de ufkuma mihr-i münevverim
***Tâhir** rebî' mukaddem-i dildârı beklerim*
Bitsin yeter şu ân-ı hazânım garîbsedim

Tâhir (el-Mevlevî)

/331/ SA'DÎLER

Dâmâd-ı Hazret-i Nebevî Cenâb-ı İmâm Ali (*Kerrema'llâhu vechehû ve radıya'llâhu anh*),

Hz. Hasan el-Basrî (*Radıya'llâhu anh*),

Hz. Habîb-i A'cemî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Hz. Dâvud et-Tâî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Hz. Ma'rûf el-Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Hz. Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Hz. Cüneyd el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebû Ali Rûdbârî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebû Ali Kâtib Hüseyin (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebû Osmân el-Mağribî Saîd (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebû Kâsım-ı Gürgânî Ali (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebûbekir en-Nessâc-ı Tûsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebu'l-Vefâ İbrâhîm (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebu'l-Berekât el-Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebû Saîd el-Endülüsî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Ebû Medyen el-Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Yûnus eş-Şeybânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Mezîd eş-Şeybânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Şeyh Abdullâh eş-Şeybânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*),

Hz. Pîr Sa'deddîn el-Cibâvî eş-Şeybânî (*Kuddise sırrûhû'r-Rabbânî*).

ŞEYH EBÛBEKİR en-NESSÂC-I TÛSÎ

Müşârünileyhimden Şeyh Ebûbekir en-Nessâc hazretleri, Şeyh Ebû Kâsım-ı Gürgânî hulefâsından olup, Ebûbekr-i Dîneverî ile de müsâhabette bulunmuştur. Müşârünileyhe, "*Dîdâr-ı mutlakı görmek ne ile müyesser olur?*" diye sormuşlar, cevâbında, "*Âyîne-i talebde dîde-i sıdk ile. Zîrâ suyun tasavvuru, susuzluğu; âteşin tefekkürü harâreti def' edemediği gibi, da'vâ-yı taleb de matlaba erişdiremez. Tâ bu mevhûm varlık yanmalıdır. Gönül gözü, gayret-i mücâhede ile, ağyâra bakmaktan fâriğ olmalıdır. Mevtden sonra cân halvet-hânesi, cânan tecelliyâtı şem'iyle rûşenâ olur. Ekilmiş yere tohum saçılmaz.* /332/ *Yazılmış kağıda yazı yazılmaz.*" buyururlarmış.

Müşârünileyh, ibtidâ-yı talebde çok mücâhededе bulunmuş ve mücâhedesi, müşâhedeye müntehî olmayınca, bâr-gâh-ı Hudâ'ya karşı, âh u figân eylemiştir. Bunalma ve feryâda mukâbeleten dergâh-ı vahdet-iktinâh-ı Kibriyâ'dan, "*Nessâc! Derd-i talebe kanâat eyleyesin.*" zemîninde nidâ gelmiştir. Müşârünileyh, tevekkülü, "*Men' ve atâyı, Hak teâlanın gayrıdan görmemek ve bilmemek.*" ibâresiyle ta'rîf buyurmuştur.

Şeyh Ahmed-i Gazâlî hazretlerinden mervîdir ki, bir gün Hz. Nessâc münâcaatında: "(لهي ما الحكمة في خلقي؟)[206] yolunda cür'et-yâb-ı istifsâr olmasını müteâkip, (الحكمة في خلقك ، رؤيتي في مرآت روحك ومحبتي في قلبك) "*Hikmet oldur ki, âyîne-i rûhunda cemâlimi temâşâ eyleyeyim ve muhabbetimi gönlüne ilkâ edeyim.*" sûretinde ilhâm-ı ma'nevî, kalbine sâniha-pîrâ olmuştur. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

HAZRET-İ PÎR SA'DEDDİN

Pîşvâ-yı erbâb-ı tarîkat, reh-nümâ-yı ehl-i hakîkat, Hz. Pîr-i rûşen-zamîr, Seyyid Sa'deddîn hazretleri, "Ebu'l-Fütûh" künyesiyle ve "Muhammed Sa'deddîn" ism-i şerîfiyle meşhûrdur. Peder-i âlîleri, Şeyh Mezîd eş-Şeybânî, büyük pederleri Şeyh Yûnus eş-Şeybanî olup, bu da Ebû Medyen-i Mağribî hazretlerinin hulefâsındandır.

Târîh-i velâdet ü irtihâlleri hakkında muhtelif rivâyetler vardır. **Esmâr-ı Esrâr**'da velâdetleri 593/(1197), müddet-i ömürleri yüzyedi, irtihâlleri 700/(1301) târîhleri olarak gösterilmiştir.

Mısır'da basılmış, **Ravzâtü'l-Behiyye fî-mâ Yeteallaku bi't-Tarîkati's-Sa'diyye** nâmıyla matbû' bir eseri mütâlâa ettim. Bu eser, Hz. Sa'deddîn'in halîfesi Seyyid Abdurrahmân el-Hüseynî tarafından, **er-Risâletü'l-Muhammediyye fi'r-Reddi ani's-Sâdeti's-Sa'diyye** nâmıyla yazılmış bir eserden telhîs olunmuştur. Bunda velâdetleri 460/(1068), irtihâlleri 575/(1179) seneleri gösteriliyor.

206. "Yâ Rabbi! Benim yaratılışımdaki hikmet nedir? " (H)

/333/ Şu halde, sinn-i mübârekleri 115 olmak lâzım geliyor. Hattâ ebced hesâbıyla da târîhler tevfîk ediliyor:

Velâdetleri, "cânî bi'ş-şeybân" (جانی بالشیبان) = 460/(1068)

İrtihâlleri, "kemüle nûru Sa'deddîn" (کمل نور سعد الدین) = 575/(1179)

Kibâr-ı meşâyıh-ı Sa'diyye'den, Şeyh Ali Fakrî Efendi ile görüştüm. "*Oğlum bu târîhler yanlıştır. Hz. Pîr'in velâdeti 507/(1113), sinleri 114, irtihâlleri 621/(1224)'dir.*" buyurdular. Doğrusu bu olmak üzere i'timâd edildi.

Neseb-i şerîfleri:

Hz. Sa'deddîn, tayyibü'l-asleyn, kerîmü'n-nesebeyn olup, baba tarafından, ceddü'n-nebî seyyidü'l-ekvân Adnân'a vâsıldır: Sa'deddîn el-Cibâvî eş-Şeybî b. el-Üstâz eş-Şeyh Mezîd eş-Şeybî b. el-Üstâz Yûnus eş-Şeybî el-Mekkî b. el-Ustâz Yûsuf el-Mekkî b. Câbir b. İbrâhîm b. Müsâid b. Sâlim b. Ali b. Hasan b. Abdullâh b. Ubeydullâh b. Abdulhâlık b. Selâme b. Abdullâh b. Kays b. Âmir Ahî Kubeysa b. Amr b. Seyyidinâ Hânî-i sâhib-i Rasûlillâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) b. Mes'ud eş-Şeybî b. Amr Müzdelif b. Rebîa b. Hassâs b. Zühel b. Şeybân b. Sa'lebe b. Ukâbe b. Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil b. Kâsıt b. Hünneb b. Aksâ b. Rı'let b. Cedîle b. Esed b. Rebîa el-Fürsî b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân ceddü'l-Mustafa seyyidü'l-ekvân.

Şeybânî Denilmesi:

Beyt-i şerîfin miftâh-dârlarına Şeybîler derler ki, bunların silsile-i nesebleri bâlâdaki silsilede görüleceği üzre Hz. Fahr-ı âlem (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimizin zevce-i mutahhereleri Ümmü Hânî'nin pederi İbn-i Mes'ûd eş-Şeybî'ye muttasıldır. Şeybî, Şeybânî bundan dolayı denilmiştir.

Vâlide Cihetinden Nesebleri:

Sa'deddîn b. et-Takiyye el-Afîfe ve's-Seyyide eş-Şerîfe Âişe **/334/** bt. es-Seyyid Eyyûb b. es-Seyyid Abdülmuhsin b. es-Seyyid Yahyâ b. es-Seyyid Sâbit b. es-Seyyid Hâzim b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Mehdî b. es-Seyyid Hüseyin b. es-Seyyid Ahmed b. es-Seyyid Mûsâ er-Rızâ b. es-Seyyid İbrâhîm el-Murtazâ b. Seyyidî Mûsâ el-Kâzım b. Seyyidî Ca'fer es-Sâdık b. Seyyidî Muhammed el-Bâkır b. Seyyidî Ali Zeyne'lâbidîn b. Seyyidînâ İmâm el-Hüseyin b. es-Seyyide el-Fâtıma ez-Zehrâ bt. Seyyidinâ ve veliyyi ni'metinâ ve nebîyyinâ Muhammed el-Mustafa (*salla'llâhuteâlâ aleyhi ve sellem*).

Dîger Bir Silsile-i Tarîkatları:

Seyyidinâ Sa'deddîn el-Cibâvî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Mezîd eş-Şeybânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Yûnus eş-Şeybânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Berekât Hayrü'n-Nessâc (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Kâsım el-Cürcânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Osmân el-Mağribî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Ali el-Kâtib (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ali er-Rûdbârî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Cüneyd-i Bağdâdî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Seriyyü's-Sakatî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ma'rûf-ı Kerhî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. İmâm Ali b. Mûsâ er-Rızâ (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. İmâm Mûsâ el-Kâzım (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. İmâm Ca'fer es-Sâdık (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. Muhammed el-Bâkır (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. İmâm Zeynelâbidîn (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Hz. İmâm Hüseyin (*Radıya'llâhu teâlâ anh*)

Bu silsile-i tarîkatı, eser-i mezkûrdan yazdım.

Hz. Sa'deddîn, Hûrân'da dünyâya revnak-efzâ olup Cibâ'da ikâmet buyurmuşlar ve mazhar-ı tecelliyyât u fütûhât olmuşlardır. Hz. Sa'deddîn, bidâyeten pederlerine muhâlefetle, lehv yoluna sülûkla /335/ Hûrân'da kuttâ'-ı tarîk mesleğine râğıp olmuş; pederi şu hâlden pek me'yûs olup, hüsn-i hâline duâ etmiş ve duâsı nezd-i Hak'da kabûl olunmuştur.

Ravzâtü'l-Behiyye'de okudum:

فاستجاب الله دعاء پدره في إصلاحه وتوفيقه ونجاحه. فبينما هو فيما هو عليه إذ رأى ثلاثة قمال إليهم ليأخذ ما عليهم قبل وصولهم إليه. فلما وصل إليهم، التفت إليه أحدهم وناداه وقال محاطبا له أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ (57 سورة الحديد 16).

فاخذه الوجد والهام والبكاء والنحيب من قول رسول الله عليه الصلاة والسلام وسقط في الحال عن فرسه ولم يبق فيه غير نفسه. فأتاه أحدهم وضربه بيده على صدره وقال له: استغفر الله! فاستغفر مما وقع في سالف امره.

فلما أفاق من سكره وشرابه وهدأت نفسه من تحركه واضطرابه. قال أحدهم بعد أن أخرج تمرات من جيبه وأعطاها لرسول الله أمين وحيه وغيبه: اسقه يا رسول الله. فتقل عليه وناوله إياها. فأخذها الشيخ وخطى بما لديه وقال له صلى الله عليه وسلم: 'خذها لك ولذريتك' فما أشرفها عطية وما اكرمها!

فتقبلها الشيخ رضي الله عنه واحترمها وعظمها ورجع وقد عمر الله ظاهره وباطنه وانجذب إلى مولاه وفاز بما أكرمه به رسول الله صلى الله عليه وسلم وأعطاه.[207]

Hulâsatü'l-Eser'de ise böyle gördüm:

"Cenâb-ı pîr-i dest-gîr, mükâşefelerinde risâlet-meâb (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) efendimiz hazretleriyle Cenâb-ı Ebûbekir ve Ali (*radıya'llâhu anhumâ*) efendilerimizi müşâhede şerefiyle müşerref olup, emr-i celîl-i nebevî ile Hz. Ali kendilerine bir kaç hurma it'âm buyurmalarıyla derhâl bî-hûd olup bayılmışlardır. Bu hâl üzere bir kaç gün kaldıktan sonra ifâkat bulup, hâl-i sâbıkları olan kıyttâ'-ı tarîklikten tevbe etmiş ve bunun üzerine, fütûhat-ı celîle-i ilâhîyye zât-ı âlîlerine inkişâf eylemiştir."

Şam'da Kınvan Kıban mahallesinde, zâviye-i aliyyeleri meşhûrdur. **Hulâsatü'l-Eser**, Benî Sa'deddîn'in Şam'da bir kabîle olduğunu yazıyor. **/336/** Bunlardan fazl u irfân ile meşhûr hayli zevât yetişmiştir. Muhammed Sa'd el-Halebî, **Risâle**'sinde, "*Hz. Pîr'in iki senedi olup, biri vehbî, biri kesbî idi. Vehbî olanını ânifü'l-beyân mükâşefelerinde bi'z-zât Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz'den telakkî buyurmuşlardır.*" (diyor).

Tarîkaten ictihâd buyurdukları cihetle, nâm-ı âlîlerine mensûb tarîkat-ı aliyyenin pîri addolundular. Tarîkaten mürşidleri, peder-i muhteremlerinin halîfesi Şeyh

207. "Cenâb-ı Hak, oğlunun başarısı ve ıslâhı için pederinin yapmış olduğu duâyı kabûl etti. O, bu duâ esnâsında üç kişi gördü ve onların kendisine gelmeden önce, üzerlerindekini elde etmek için onlara doğru yürüdü. Onlara ulaşınca, içlerinden biri kendisine doğru döndü ve "İnananların gönüllerinin Allâh'ı anması ve O'ndan inen gerçeğe içten bağlanması zamânı daha gelmedi mi?" meâlindeki Hadîd Sûresi 16. âyetini okudu.
Bunu okuduktan sonra, Rasulullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem.*)'in sözü ile kendisini, vecd, harâret ve ağlama hali aldı. O halde iken de atından düştü. Nefesinden başka bir hareketi de kalmadı. Üç kişiden biri gelip, eliyle onun göğsüne vurdu ve şöyle dedi: "Allâh'a istiğfar et." Bunun üzerine o, geçmişte yapmış olduklarına istiğfar etti.
Bu olaydan sonra, baygınlık ve sarhoşluk halinden kurtuldu ve daha önceki hareketlerinden ve ızdırabtan sıkılan kalbi de huzûr ve sükûna erdi. O üç kişiden biri, cebinden meyveler çıkarıp, vahiy ve sır emrini Rasulullâh'a verdikten sonra, "Ey Allâh'ın rasûlü, onu sula ve kandır." dedi. Bunun üzerin Rasulullâh (*salla'llâhu aleyhi ve sellem*) meyveye üfledi ve meyveleri ona uzâttı. Şeyh de onları aldı ve yürüdü.
Rasulullâh, ona, "Bunu hem kendin, hem de neslin için al." dedi. O ne güzel ikrâm, ne büyük hediyedir Şeyh onları kabûl etti, onlara da hürmet etti.
Şeyh bunun üzerine, Allâh tarafından, zâhiri ve bâtını ma'mûr bir halde geldiği yere döndü. Rasûlullâh'ın ikrâmiyle Rabbine yöneldi, feyzi arttı." (H)

Abdullâh-ı Şeybânî'dir. Tarîkaten üç vâsıta ile, Ebû Medyen-i Mağribî hazretlerine muttasıldır. Hz. Pîr Seyyid Ahmed er-Rufâî (*kuddise sırruhu'l-âlî*), Haremeyn ziyâreti münâsebetiyle Şam'a uğradıklarında, Hz. Sa'deddîn ile mülâkât ettiklerini, peder-i mükerremlerinin dahi Cenâb-ı Rufâî'ye mülâkî olduğunu Şeyh Ali Fakrî Efendi söylediler.

Cibâ, Şam civârında bir karye ismi imiş. Bundan dolayı Cibâvî denilmiştir. Kutb-ı zamân olan Hz. Sa'deddîn'in, makâmât-ı âliyeye sâhib olduğu müttefakun aleyhtir. Te'lîfât-ı celîleleri varmış, fakat isimlerine dest-res olunamadı.

مريد لك البشرى مريد لك النها
تمسك بحبل الله ثم بيعتي
مريدي تمسك بي و كن بي واثقا
إنك أحميك في الدنيا ويوم القيامة
أنا الشيخ سعد الدين وأنا حامي جبا
أنا شيخ القراء و كل طريقتي[208]

gibi fahriyyeleri vardır, (ancak), Şeyh Salâhaddîn Efendi, "*Bu manzûme Hz. Pîr'in değildir.*" dedi.

Hakk-ı âlîlerinde söylenmiştir:

نلت سعداً وحظاً وافرا
من يد المختار خير المرسبين
أيها الشيخ المسمى في الملا
بالجباوي وأعني به سعد الدين[209]

Sen kutb-ı muallâsın Yâ Hazret-i Sa'deddîn
İsminle müsemmâsın Yâ Hazret-i Sa'deddîn

Yâ gavs-ı muazzam sen hurşîd-i muallâsın
Himmetde süreyyâsın Yâ Hazret-i Sa'deddîn

208. "Müjdeler olsun sana mürîdim, müjdeler. Allâh'ın ipine sarıl sonra benim bîatıma. Mürîdim bana sarıl bana güven. Seni dünyâ ve âhirette korurum ben. Ben, Şeyh Sa'deddîn'im ve Cibâ'nın koruyucusuyum; ben kurrânın ve her yolun şeyhiyim" (H)

209. "İnsanlar arasında "Cibâvî" diye anılan ey şeyh Sa'deddîn! Sen peygamberlerin en hayırlısı olan Hz. Muhammed'in elinden mutluluğa ve tam bir hazza ulaştın." (H)

Ey bedr-i cihân-ârâ Sultân-ı atâ-fermâ
/337/ *Râî-i reâyâsın Yâ Hazret-i Sa'deddîn*

Pîrîm bana imdâd it Allâh içün ihsân it
Zî-birr ü atâyâsın Yâ Hazret-i Sa'deddîn

Dergâh-ı Muhammed'de **Muhtâr'a** *tavassut kıl*
Dermândeye me'vâsın Yâ Hazret-i Sa'deddîn

Hz. Pîr'in **Evrâd-ı Usbûiyye**'si vardır; mütâlâa olunmuştur. On iki esmâ üzerine ta'lîm ve teslîk usûlü, tarîk-ı Sa'dî'de de cârîdir: **Lâ ilahe illa'llâh, Allâh, Hû, Hak, Hayy, Kayyûm, Kahhâr, Vâhid, Azîz, Vedûd, Vehhâb, Müheymin.**

Ravza-i Behiyye'de, kerâmât-ı aliyyeleri nakl olunmuştur. İns ü cinnin kendilerine mutî' olduğu menkûldür.

İrtihâli:

Hicret-i nebevîyyenin 621 târîhinde (1224), yüzondört yaşında oldukları halde, terk-i âlem-i nâsût eylediler. Şâm-ı şerîf civârındaki âsitâne-i aliyyelerinde, türbe-i mahsûsalarında, defîn-i hâk-i ıtır-nâktır. Sultân Abdulhamîd Hân-ı sânî zamânında türbe-i şerîfe ta'mîr ve pûşîdesi tecdîd olurmuş idi. "*Kaddesa'llâhu sırrahu ve nefeanâ'llâhu bi-berekâtihî ve feyzihî. Âmin*"

SA'DEDDÎN YÛSUF eş-ŞÂÛRÎ

(Sa'deddîn-i Cibâvî'nin) hafîd-i hafîdi İbrâhîm b. Sa'deddîn Yûsuf eş-Şâûrî, kibâr-ı evliyâullâhtan idi. "Sa'deddîn-i Sânî" diye meşhûrdur. Rihletleri 986/(1578) senesine müsâdiftir. Usûl-i tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye, bu zâtın zamânında teessüs etmiştir.

ŞUABÂT-I TARÎKAT-I SA'DİYYE

Selâmiyye, Tağlibiyye, Vefâiyye, Âciziyye.

/338/ ŞEYH ABDÜSSELAM eş-ŞEYBÂNÎ

Ârif-i bi'llâh olan bu zât-ı muhterem, sülâle-i tâhire-i Sa'diyye'dendir. Maskat-ı re'si Şâm-ı şerîftir. Tercüme-i hâl-i âlîleri âtîde yazılacak olan Şeyh Ebu'l-Vefâ haz-

retleri, neseb-i şerîflerini tasdîk etmiştir. Tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye'de yetişen eâzımdandır. "es-Sa'dî" ta'bîri, nisbet-i aliyyelerinden; "eş-Şeybânî" denilmesi de, neseb-i âlîlerinden dolayıdır. Selâmiyye şu'besi, bu zât-ı âlî-kadre mensûbdur.

İstanbul'u hangi târîhte teşrîf buyurdukları mazbût değilse de, Şeyh Ebu'l-Vefâ (*kuddise sırruhû*)'nın İstanbul'da kaldıkları müddet-i kasîre zarfında olduğu, sülâle-i aliyye-yi Selâmiyye-i Sa'diyye'yi tasdîk etmesinden münfehim olur.

Sâhib-i tercüme hazretleri, memleketlerinde ihtiyâr-ı inzivâ ve fakr u fenâ ettiği gibi, ahvâl ve etvâr-ı garîbe sâhibi, mu'tezil ani'n-nâs olduklarından, Şam'da meşhûr ve sülâle-i tâhirenin, zamânen en müsinn ü muhteremi olan Şeyh Ebu'l-Vefâ'nın ta'rîfine ihtiyâc görerek, müşârünileyhin tasdîk-i neseb buyurmalarını iltimâs etmişler ve müşârünileyh de mes'ûllerini is'af eylemişlerdir.

Eslâf-ı kirâmın bu gibi târîhî menâkıbı kayd u zabta i'tinâ etmemeleri yüzünden, ahvâl ve âdât-ı eslâfı tamâmen bilmek mümkün olamıyor. Ancak ortada bir takım rivâyât ve hikâyât dolaşıyor ise de vüsûkuna i'timâd edilip edilmeyeceğinde insân mütereddid kalıyor. El-yevm Âsitâne-i Sa'diyye nâmıyla İstanbul'da Koska'da Sekbânbaşı Ya'kub Ağa Mahallesi'nde kâin Papas-zâde Mustafa Çelebi Dergâhı meşîhatı müşârünileyhe, nezd-i pâdişâhîde sâbit olan bir kerâmet-i aliyyeleri sebebiyle, 1126 sene-i hicriyesinde (1714) bâ-irâde-i Şehriyârî tevcîh olunmuştur.

Ondört sene burada hıdmet-i fukarâ ile iştigâl ettikten sonra tekrâr uzlet ve inzivâyı ihtiyâr buyurarak 1140/(1727) senesinde hıdmet-i meşîhatı, mahdûm-ı âlîleri Şeyh Gâlib Behcetüddîn'e /339/ terk ile hıdmet-i meşîhattan istîfâ buyurmuşlar ve bir müddet sonra da, terk-i dağdağa-i hayât eylemişlerdir. Dergâh-ı şerîf ittisâlinde medfûndur. Üzerine hâssaten türbe-i münîfe binâ olunmuştur.

Elde edilen bir vesîkaya nazaran târîh-i irtihâlleri 1165/(1752) senesindedir. Meşihâta ta'yînleri ile ferâğatları arasında ondört sene; ferâğatlarıyla irtihâlleri zamânları arasında yirmibeş sene güzer etmiştir.

Nisbet-i Tarîkatleri:

Şeyh Abdüsselâm, onun şeyhi amm-ı mükerremleri Şeyh İbrâhîm el-Meydânî; onun şeyhi, birâderi Şeyh İsmâîl; onun şeyhi, pederi Mustafa el-Meydânî; onun şeyhi, pederi Şeyh Sa'deddîn-i asğar, pederi Şeyh Muhammed Sa'deddîn, pederi Şeyh İbrâhîm, pederi Şeyh Mûsa, pederi Şeyh Sa'deddîn-i sâni, pederi Şeyh Ahmed, pederi Şeyh Hüsnü, pederi Şeyh Hasan, pederi Şeyh Muhammed, pederi Şeyh Ali el-Ecred, pederi Şeyh Ebûbekir, pederi Şeyh Ali el-Ekmel, pederi Muhammed Şemseddîn, pederi Pîr-i tarîkat Kutb-ı Rabbanî Seyyidinâ Sa'deddîn-i Cibâvî eş-Şeybânî

Tenbîh: Muhammed Şemseddîn hazretleri, Ali el-Ekmel hazretlerinin pederi olarak yazılıyor ise de, sehv-i nâsihtir. Çünkü Ali el-Ekmel, mahdûm-ı Hazret-i Pîr'dir. Belki Şemseddîn hazretleri, Şeyh Ekmel'in büyük birâderidir. Nâm-ı şerîfi silsilede mezkûr olmak için, birâderi ile pederi arasına idhâl olunmuştur. Ali el-Ekmel'in, peder-i âlî-güherinden ahzı, sahîhtir.

ŞEYH GÂLİB, BEHCETÜDDÎN

Şeyh Abdüsselâm-zâdedir. Peder-i cennet-makarlarından, ahz-ı feyz eylemiştir. 1140/(1727) senesinde pederinin câ-nişîni oldu. Ashâb-ı vecd ü hâlâttan bir şeyh-i kâmil idi. Ulûm-ı zâhireden dahi behre-mend idi. Fukarâ-yı Sa'diyye beyninde, el-yevm mu'teber ve meşhûr olan vird-i şerîf'e güzel bir şerh tahrîr buyurmuşlardır. Şerh-i mezkûrun bir nüshası, Şeyhülislâm Es'ad Efendi Kütüphânesi'ndedir.

1190/(1776) târîhine kadar elli sene, hıdmet-i sâlikîne ihtimâm buyurarak, pederleri eserine ittibâan terk-i meşîhat ve ihtiyâr-ı uzlet edip, sekiz sene sonra 1198/(1784)'de âzim-i dâr-ı cinân oldu. **/340/** Pederlerinin yanında defîn-i hâk-i gufrândır.

ŞEYH MUSTAFA EFENDİ

Şeyh Hasan Efendi-zâde'dir. "Avârif" nâm mahaldendir. Tarîkat-ı aliyyeyi, müşârünileyh Şeyh Gâlib'ten almıştır. Şeyhi, meşîhattan fâriğ olunca, Âsitâne-i Sa'diyye'ye seccâde-nişîn oldu 1190/(1776). Ağleb-i ihtimâl, Şeyh Abdüsselâm hazretlerinin rebîbidir. 1206/(1791) senesine kadar hıdmet-i fukarâda bulunarak fevka'l-âde şöhret kazanmışlar idi. Daha fazla tercüme-i hâllerine, maatteessüf, dest-res olunamadı.

ŞEYH İBRÂHÎM EFENDİ

Şamlıdır. 1206/(1791) senesinde Şeyh Hasan (*kuddise sırruhû*)'nun hayatında, âsitane-i aliyyeye şeyh olmuştur, şöhretleri yoktur. İhtimâl ki Şeyh Hasan Efendi'den müstahleftir. Ne vakte kadar meşîhatta bulundukları ma'lûm değildir, tahmîne göre otuz sekiz senedir.

LEBÎB HÜSEYİN EFENDİ

340. sahîfede mezkûr Şeyh İbrâhîm-i Şâmî müntesiblerindendir. Anadolu kuzâtındandır. 1181 senesi Zi'l-kâdesi'nde (Mart1768) İstanbul'da irtihâl eylemiştir. Vasiyeti üzerine Müstakîm-zâde'nin söylediği târîh:

Didim ta'zîm ü tebcîl eyleyüp târîh-i teslîmin
Lebîbâ'nın şefîi ola ukbâda Resûlu'llâh
(لبيبانك شفعى اوله عقباده رسول الله) = (1181)

Üsküdar'da Seyyid Ahmed Deresi'nde medfûndur. **Dîvân**-ı eş'ârı vardır. Bu na't-ı şerîf onundur:

Kitâb-ı nusretin İnnâ fetahnâ Yâ Rasûla'llâh
Nisâb-ı rif'atın ***Nasran azîzâ*** *Yâ Rasûla'llâh*
Meded dervîş ***Lebîb*** *ihsânına dil-teşne Sultânım*
Zülâl-i merhametle kıl devâ Yâ Rasûla'llâh

ŞEYH MUHAMMED EMÎN-İ ELFÎ

"Kovacı Efendi" denilmekle meşhûrdur. Âsitâne-i aliyyedeki meşâyih-ı kirâmın meşhûrlarındandır. 1244/(1828) senesinde hıdmet-i meşîhat kendilerine tevcîh olunmuştur. Müşârünileyh bir sene sonra, meşîhatı, mahdûmları Şeyh Muhammed Gâlib Efendi'ye kasr-ı yed ederek, ihtiyâr-ı uzlet eylemişlerdir. Hâl sâhibi bir şeyh-i kâmil olduğu menkûldür. Türbe-i Abdüsselâm'da medfûndur. Târîh-i irtihâllerine dest-res olunamadı.

ŞEYH MUHAMMED GÂLİB EFENDİ

"Kovacı-zâde" denilmekle ma'rûf olup, Muhammed Emin Efendi'nin mahdûmudur. 1245/(1829) târîhinde, meşîhatı pederinin kendine terkiyle, Âsitâne-i Sa'diyye'de şeyh olmuşlardır. Otuzdört sene icrâ-yı meşîhattan sonra 1279/(1862) senesinde âzim-i dâr-ı bekâ olmuştur. Türbe-i Abdüsselâm'da medfûndur. Hüsn-i hâl ashâbından ve rağbet-i umûmiyyeye mazhar olmuş ricâlden olduklarını ve Sultân Mahmûd-ı sânî ve Abdülhamîd Hân-ı evvelin, berây-ı ziyâret hânkâha geldiklerini nakl edenler vardır.

Tercüme-i hâllerine dest-res olunamadı. Şeyh Gâlib'in neş'esi, aşkı gâlip olmakla, gâyet cem'iyyetli... Bir gün, ism-i celâl zikri esnâsında sayha ederek, kendini postun üzerine atmış ve cânanına teslîm-i cân etmiştir. **/341/** O gün, o meclis-i şerîflerinde bulunanlar, bu vak'aya şâhid olmuşlardır. Sulehâ-yı ümmetten Hacı Nûri Efendi merhûm hâzır bulunmuş, gözleriyle görmüş olduğunu söyledi.

Cezbe-i aşk ile Şeyh Gâlib-i Sa'dî nâgâh
Cânı cânâna virüp söyledi Allâh Allâh
Aşk-ı Hak sırrına te'sîr idiverdikde hemân
Terk-i cân eyleyerek son sözü oldu Allâh

ŞEYH YAHYÂ EFENDİ

Şeyh Gâlib Efendi-zâde'dir. Pederlerinin irtihâlinde, sinnen küçük imiş. Muhammed Râşid isminde bir birâderi varmış. Meşîhat, müştereken her ikisine tefvîz olunmuştur. Yahyâ Efendi'nin şeyhi, el-yevm İzmir'de Emîr Sultân Dergâhı'nda medfûn bulunan Teselya Yenişehiri'ndeki Sa'dî Dergâhı post-nişîni Şeyh Muhammed Efendi'dir ki, o da, Yahyâ Efendi'nin pederi Şeyh Gâlib Efendi'nin halîfesidir. Asrının ulemâsından idi. Matbû' **Dîvân**'ı ve dîger âsârı vardır.

Şeyh Yahyâ Efendi, nev'i şahsına münhasırdır; köse idi. Kıyâmî zikr merâsiminde müteferridlerden idi. Son zamânlarında meşîhatla, kâbil-i tevfîk olmayacak hâlâtı ihtiyâr etmiş idi. Devr-i Hamîdî'de, İstanbul'dan teb'îd edilmiş ve Hicâz'da ikâmete me'mûr olmuş idi. İnkılâb-ı saltanattan sonra İstanbul'a gelerek, terk-i hayât-ı müsteâr eylemiş ve türbeye defn olunmuştur.

Mûmâileyhin vefâtıyla dergâh, oğlu Muhammed Ârif Hikmet'e tevcîh edilmiş ise de, mesâvî-i ahvâlinden dolayı meşîhat uhdesinden ref' olunarak 1337/(1919) senesinde Şeyh Zâhid Efendi'ye tevcîh olunmuştur. Tercüme-i hâli âtîde gelecektir.

Dergâh, mâil-i inhidâm bir hâle gelmekle, ahîren hedm edilmiş, türbe ta'mîr olunmuştur. Harem dâiresinin kısm-ı fevkânîsi selâmlık ittihâz olunarak, bir odasında Pazartesi günleri, icrâ-yı âyîn-i tarîkat edilmektedir.

/342/ ŞEYH EBU'L-VEFÂ-İ SA'DÎ

Vefâiyye şu'besinin müessisidir. Tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye'yi Şam'dan getirmiştir. Şam meşâyıh-ı kirâmından ve sülâle-i mübâreke-i Sa'diyye'dendir. 1113/(1703) veya 1115/(1705) târîhinde İstanbul'u teşrîf buyurmuşlardır.

ŞEYH HÜSEYİN EFENDİ

Eyüp kadısıdır. Taşlıburun nâm mahalde Lâgarî Mehmed Efendi (Cennet Efendi) Tekkesi'nde post-nişîn olan (urup göz)(?) Şeyh Hüseyin Efendi, Şeyh Ebu'l-Vefâ İstanbul'u teşrîf ettikte, ondan hilâfet almış ve İstanbul'da "Şeyhu'l-meşâyihi's-Sa'diyye" olarak bâ-huccet-i şer'iyye, kadrleri terfi' olunmuştur.

İstitrâd:

Müşârünileyhin, şeyhu'l-meşâyihi's-Sa'diyye ta'yîninden evvel, İstanbul'a Şeyh Ebu'l-Vefâ'dan mukaddem meşâyih-ı Sa'diyye'nin geldiği münfehim olmaktadır. Şeyh Abdüsselâm hazretleri olmak ihtimâli vardır. Şeyh Ebu'l-Vefâ, avdet eylemiş, Abdüsselâm, Âsitâne-i Sa'diyye'de kalmıştır.

Şeyh Hüseyin Efendi'nin tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye'ye intisâbları şu sûretle hikâye olunur ki, müşârünileyh mevâlîden olup, Eyüp kadısı iken kendisine bir felc-i umûmî gelir. Bu esnâda, Şeyh Ebu'l-Vefâ İstanbul'u teşrîf buyururlar. Sülâle-i tâhire-i Sa'diyye'den ve ehl-i feyz ü kerâmetten bir şeyh-i sâhib-kemâl oldukları şâyi' olmakla, Hüseyin Efendi'nin nezdine götürülerek bir nefes etmeleri ricâ olunur. O da nefes ve duâ ederler. Bi-kudreti'llâhi teâlâ, Hüseyin Efendi şifâ-yâb olur. Bunun üzerine intisâb eder. Ve bi'l-âhare hilâfetle kâm-yâb olur.

Şeyh Hüseyin Efendi, tarîkat-ı Sa'diyye'yi Taşlıburun ve nâm-ı dîgerle Lâgarî Tekkesi'nde takrîr eylemiştir. Dergâh-ı şerîfte son Nakşî şeyhi Muhammed Efendi 1128/(1716) senesinde vefât etmiştir. Dergâh-ı şerîf hazîresinde medfûndur. Tekke harâb ve vakfı olmadığından birkaç yıl hâlî kalarak münderis olmak üzere iken, Şeyh Hüseyin Efendi, hıdmet-i meşîhati der-uhde ve dergâhı ihyâya bezl-i makderet buyurmuşlardır.

/343/ 1149/(1736) târîhinde irtihâl-ı dâr-ı bekâ etmekle dergâh-ı şerîf kapısı ittisâlinde müsakkaf türbe-i mahsûsada defn olunmuşlardır. Mensûblarından Lebîb Efendi şu târîhi söylemiştir:

Feyz-yâb-ı Şeyh Sa'deddîn olup Seyyid Hüseyn
Cezbe-i enfâs-ı pâki itdi sırrından zuhûr

Mürşid-i kâmil mükemmil şeyh-i bî-hemtâ idi
Sâlikâna himmeti mebzûl şifâ-bahş-ı sudûr

Nûr-ı rûh-ı pür-fütûhu âzim-i cennet olup
Mazhar-ı envâr-ı rahmet eylesün Rabbü'l-Gafûr

Ehl-i hâle dâim olsun feyz-i rûhâniyyeti
Eylemiş zâhirde hakkâ bezm-i fânîden mürûr

Didi târîhin **Lebîbâ** *harf-i cevher-dâr ile*
Şeyhimiz Seyyid Hüseyn'in kabridir me'vâ-yı nûr
(شیخمز سید حسینك قبریدر مأوای نور)

ŞEYH ABDURRAHMÂN el-HALEBÎ

Haleblidir. Pederi Şeyh Yûsuf, onun pederi Şeyh Hüseyin'dir; sâdâttandır. Sâlifü't-tercüme Şeyh Hüseyin Efendi'den sonra, seccâde-nişîn-i meşîhat olmuşlardır. Pek kâmil ü ârif ve deryâ-dil bir şeyh-i tarîkat olup, menâkıb-ı aliyyeleri vaktiyle zabt edilemediğinden, tafsîle imkân bulunamadı. Ancak fakr u fenâyı ihtiyâr eylediği meşhûrdur. 1165/(1751) târîhinde irtihâl ettiği, seng-i mezârının tedkîkinden anlaşıldı.

Feyzleri Hüseyin Efendi'den değildir. Nisbetleri şu sûretle, Cenâb-ı pîre kesb-i ittisâl eder:

Şeyh Abdurrahmân b. Yûsuf b. Hüseyin el-Halebî, ani'ş-Şeyh İbrâhîm es-Selîl el-mülakkab bi'l-Hilâl, ani'ş-Şeyh Yûsuf es-Sa'dî el-Cibâvî, an vâlidihî eş-Şeyh Abdulbâki an vâlidihî, eş-Şeyh Ebûbekir an vâlidihî, eş-Şeyh Bedreddîn an vâlidihî, eş-Şeyh Hasan el-Cibâvî an vâlidihî, eş-Şeyh Muhammed an vâlidihî, eş-Şeyh Saîd an vâlidihî, eş-Şeyh Ebûbekir el-Kebîr an vâlidihî, eş-Şeyh İbrâhîm an vâlidihî, eş-Şeyhü'l-ecel ve'l-ârifü'l ekmel es-Seyyid Ali Ekmel an vâlidihî, el-İmâmü'l-ârifü'r-Rabbânî el-kutbu'l-kebîr es-Samadânî ve'l-ilmi'l-ferdi'r-rûhânî, sâhibü'l-işârât ve't-temkîn Ebu'l-Mevâhib ve'l-Fütûh, seyyidinâ **/344/** ve mevlânâ Sa'deddîn el-Cibâvî el-Cinânî eş-Şeybânî, (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

ŞEYH SÜLEYMÂN es-SIDKÎ

Sâlifü't-tercüme Şeyh Abdurrahmân hazretlerinin halîfeleridir. Mürşidlerinin irtihâlinde câ-nişîn-i irşâd olmuştur. Bidâyeten, Sarây-ı Sultânî me'mûrlarından bir-iki refikiyle berâber bir meczûb-ı ilâhînin sohbetiyle şeref-yâb olmuşlar ve veliyy-i müşârünileyh bunlardan fevka'l-âde memnûn olup, her birine, "*Gönlünüzde ne ârzûnuz varsa söyleyiniz, taleb ediniz; himmet edeyim.*" buyurmuş; üç refîktan ikisi manâsıb-ı dünyeviyyeye tâlib olmuşlar. Husûl-i maksadları için himmet ve fâtiha etmiş; Şeyh Süleymân Efendi'ye teveccüh buyurarak,"*Sen de iste.*" buyurunca, "*Son derece fakr u mezellet u ihtiyâca giriftar olup, her kapıdan koğulduktan sonra bir şeyh-i kâmile vâsıl olarak, tarîk-ı fakr u fenâda kâim ve hudmet-i ubûdiyyette dâim olayım.*" demiş, cevâben, "*Behey evlâd ne için böyle dîvânelik edersin. Sen de refîklerin gibi iyi bir şey iste.*" buyurmuş.

Müşârünileyh, talebinde ısrâr edince, ona da himmet ve fâtiha etmiş; bir kaç gün sonra Kırım cânibinde devletçe i'lân-ı cihâd olununca, müşârünileyh, cihâd-ı fî sebîli'llâh maksadıyla âzim-i sefer olmuş. Kırım'da her nasılsa askerden ayrı düşerek, beytûtet için dûçâr-ı sefâlet olmakla berâber, nafakaya muhtâc kaldığı bir zamânda Kırım meşâyih-ı Sa'diyye'sinden ve erbâb-ı keşfden bir zât, dervîşini göndererek müşârünileyhi da'vet etmiştir. Üzerini kehle istîlâ eylemiş idi. Temizlemişler, huzûr-ı şeyhe îsâl etmişler.

Bir müddet şeyhin hizmetinde bulunmuşlardır. Bir müddet seyr ü sülûk görmüş ve şeyh-i müşârünileyh, "*Oğlum, senin ikmâlin İstanbul'da Eyüp'te Taşlıburun'da mesned-nişîn olan Şeyh Abdurrahmân hazretleri yedinden müyesserdir. Hıdmet-i şerîfelerinde bulununuz.*" diyerek İstanbul'a azîmetini emr buyurmuşlardır.

İstanbul'a gelip, Abdurrahmân Efendi'ye mülâkî oldu. **/345/** Hıdmet-i şerîfelerinde bulundu. Nâil-i rütbe-i hilâfet oldu. Menâkıb-ı ârifâneleri menkûldür. El-yevm, İstanbul'da, ale't-tahmîn mevcûd yirmi kadar Sa'dî tekâyâsından nısfı, müşârünileyh Şeyh Süleymân Sıdkı Efendi hulefâsına intikâl etmiştir.

Mahdûm-ı mükerremleri Şeyh İsmâîl Necâ Efendi ile dâmâd-ı âlîleri Hasîrî-zâde Şeyh Mustafa İzzî b. Halîl ed-Demenhûrî el-Mısrî (*kaddesa'llâhu esrârahum*), şeyh-i müşârünileyh tarafından Sütlüce'de bir zâviye tesîsine me'mûr buyurulmakla, Sütlüce'yi teşrîf ve el-yevm Hasîrî-zâde Dergâhı nâmıyla yâd olunan dergâh-ı muallâyı 1197/(1783) senesinde te'sîse mübâşeret eylemişlerdir.

Şeyh Süleymân Sıdkı Efendi 1197/(1783) târîhinde âzim-i dâr-ı cinân olmakla dergâh-ı şerîfde şeyhleri yanına defn olunmuştur.

ŞEYH İSMÂÎL en-NECÂ EFENDİ

Süleymân Sıdkı Efendi-zâde'dir ve onun yetiştirmesidir, halîfesidir. Ashâb-ı hâlden idi. Pederine halef olmuştur. Pek az bir zamân hıdmet-i irşâd ile meşgûl olup, sonra ihtiyâr-ı uzlet ü inzivâ etti. Dergâhın arkasındaki Gümüşsuyu nâm mahalde, bir hânede uzlet-nişîn oldu. 1206/(1791) senesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ etti. Peder-i muhtereminin yanında defîn-i hâk-i gufrândır.

Uzletleri esnâsında pederi hulefâsından Sâlih Efendi, nâib ta'yîn olunmuş idi. Şeyh-zâdesinin irtihâlinde bir müddet asâleten ifâ-yı hıdmet-i reşâdet eylemiştir.

eş-ŞEYH el-HAC MUSTAFA İZZÎ EFENDİ

Peder-i âlîleri Halîl ed-Demenhûri (*kuddise sırruhû*)'dur. Birâderi Hasırcıbaşı Emin Ağa'dır. Pederi dâimâ onun ticâret-gâhında evkât-güzâr olduğundan, "Hasırcı Şeyh Halîl" nâmıyla mâruf idi. Bu sebeple Mustafa İzzî Efendi, Hasîrî-zâde nisbeti ile şöhret-şi'âr oldu. Tarîk-ı fakr u fenâyı, meslek-i ticârete tercih ve tecerrüdü ihtiyâr eyledi.

Süleymân Sıdkı Efendi'nin dâhil-i dâire-i irfânları olmakla, burada uzletle, riyâzet ve mücâhedeye hasr-ı enfâs kıldı. İkmâl-i sülûk ile hilâfet aldı. Şeref-i sıhrıyyetleriyle de be-kâm oldu.

/346/ Şeyhinin emriyle Sütlüce'de dergâh-ı münîf te'sîsi ile terbiye-i sâlikîne başladı. Dergâh ise, "Hasîrî-zâde Tekkesi" diye şöhret buldu. Ba'dehû, berâ-yı hacc-ı şerîf, âzim-i râh-ı Hicâz oldu. Ravza-i seniyye-i nebevîyyeye de rûmal olarak, Mısır tarîkıyla avdetinde yol parası tükendiğinden, Mısır'da kalmış. Mevsim ise Seyyid Ahmed-i Bedevî efendimiz'in ziyâreti ve mevlid-i şerîf cem'iyyetleri zamânına müsâdif olmakla, Tanta'ya azîmet ve Hz. Kutb'u ziyâret etti. Esnâ-yı ziyârette Hz. Pîr'e arz-ı hâl ederek tahassül eden şiddet-i hüzn ü tazarru'la, kendilerine hâl galebe etmiş, bu sırada da hiç tanımadığı bir zât omuzuna eliyle dokunarak "*Hasırcıoğlu Şeyh Mustafa Efendi siz misiniz?*" demiş. "*Evet.*" cevâbını alınca, koynundan bir kese para çıkarıp, "*Şunu al, umûruna sarf et, İstanbul'da mülâkât nasîb olursa alırım.*" demiş ve derhâl ayrılarak, kalabalık içine karışarak kaybolmuş. Ne orada, ne de İstanbul'da bir daha görünmemiştir.

Müşârünileyh, âşık, gözü yaşlı, hâlât-ı acîbe ve himmet-i azîme sâhibi, kerîmü'l-hısâl, ganiyyü'l-kalb, cevâd bir şeyh-i kâmil imiş. Vefâtında türbe-i şerîfeye defn olunmuştur.

O zamân şuarâsından Hayret Efendi tarafından söylenen manzûme-i târîhiyyedir:

Verd-i gül-zâr-ı tarîkat mürşid-i sâhib-kemâl
Sâlik-i râh-ı hakîkat muktedâ-yı hâss u âm

Bûsitân-ı Sa'diyân'da nice nahl-ı bî-berrî
Âb u feyziyle resîde kıldı ber-vech-i merâm

Mazhar-ı sırr-ı **Huve'llâh** *olduğıçün şübhesiz*
Zâtına mâl olmuş idi zikr u fikr-i Hak müdâm

Bâde-i nâb-ı hakîkat ile mest olmuş idi
Bezm-i sırr-ı **Lî ma'a'llâh**'*dan çeküp bir dolu câm*

Nakd-ı vaktin sarf ile râh-ı tarîk-ı Sa'di'de
Oldu asrında meşâyıh halkına ya'nî imâm

Kırk sene bu dergeh-ü vâlâda oldu post-nişîn
Terbiyet buldu dem-i feyziyle nice nâ-tamâm

Çün idince gül-şen-i lâhûtu seyr itmek murâd
Ser-te-ser bâğ-ı fenâdan kıldı terk-i bû-yı kâm.

'İrcıî' emri idüp tâ ki sımâh-ı cânına
Kıldı halvet-gâh-ı ukbâya hemân dem ol hırâm

Himmeti hâzır ola dirsen eğer ey sâlikân
Eyle istimdâd rûhâniyyetinden subh u şâm

/347/ *Bu ziyâret-gâha gel sen de hulûs-ı kalb ile*
Bu sebeb ile olasın nâil-i zeyl-i merâm

Bâis-i afvın ola **Hayret** *bu 'târîh-i bihîn*
Mustafâ İzzî Efendi kıldı lâhûtu makâm
(مصطفى عزى أفندى قيلدى لاهوت مقام) = (1239)

* * *

Hazret-i Pîr-i tarîkat şeyh Sa'deddîn kim
Haşre dek zikr-i kerâmâtıyla oldu nâm-ver

Sâlik-i râh-ı tarîki Şeyh el-Hac Mustafâ
Vâkıf-ı esrârı olmuş idi hakkâ ser-te-ser

Vâsıl-ı sırr-ı tarîkat ehl-i hâl-i âgâh idi
Kâşif-i ilm-i ledün şöhret-şi'âr-ı mu'teber

Eylesün a'lâ-yı illiyyînde kesb-i safâ
Câ-yı Adn'i ravza kılsun (hem) Hudâ-yı dâd-ger

Ferş-i seccâde idince hulde târîhin didim
Bûriyâsızdır Hasîrcı-zâde me'vâ-yı makar
(بو رياسزدر حصيرجى زاده مأواى مقر) = (1239)

Müşârünileyhin nisbetleri üç tarîk ile Hz. Pîr'e müntehî olur ise de, kendileri asıl ve umde olarak şeyhi, kayın pederi, Şeyh Süleymân Sıdkı Efendi vâsıtasıyla Şeyh Abdurrahmân-ı Halebî tarîkını iltizâm buyurmuşlardır.

İkinci tarîk: Şeyh Abdüsselâm-ı Şeybânî (*kuddise sırruhu'l-âlî*)'ye muttasıldır ki, Şeyh Haydar el-Hûrânî vâsıtasıyla, Şeyh Gâlib Behcetüddîn'e, ondan vâlid-i mükerremleri Şeyh Abdüsselâm-ı Şeybânî'ye merbûttur.

Üçüncü tarîk: Sayda meşâyihinden ve sâdâttan Şeyh Muhammed el-Cevherî ki, berâ-yı ziyâret İstanbul'a geldiğinde Sütlüce'de, müşârünileyh ile hem-sohbet olmuşlar-

dı. Âlâ tarîkı't-teberrük bir icâzet-nâme taleb ve ahz etmiştir: Şeyh Mustafa el-İzzî, Şeyh Seyyid Muhammed el-Cevherî, Şeyh Abdülganî, Şeyh İsmâîl, Şeyh Ebûbekir el-Kanberî, Şeyh Muhammed Ebû'l-Vefâ, Şeyh Ebû'l-Vefâ, Şeyh Yûsuf, Şeyh Abdülbâki, Şeyh Hasan el-Cibâvî, Şeyh Ali el-Ekmel, Hz. Pîr Ebu'l-Fütûh Sa'deddîn el-Cibâvî.

Dîger bir tarîk da, Cenâb-ı Pîr-i dest-gîr'in birâderleri, kutb-ı zamân Şeyh Hilâl eş-Şeybânî hazretleri evlâdından Şeyh Ömer b. Abdülkâdir es-Sa'dî es-Sa'lebî eş-Şeybânî hazretlerinden, âlâ tarîkı's-sohbeti ve'l-icâze olandır.

/348/ Müşârünileyh Şeyh Ömer'in iki tarîki vardır. Biri ceddi birâder-i Hz. Sa'deddîn, Hz. Hilâl vâsıtasıyla Yûnus-ı Şeybânî'ye; dîgeri amcaları Hz. Sa'deddîn hazretlerine muttasıldır. Şeyh Mustafa el-İzzî Efendi, İmâm Ebu'l-Hasan Ali eş-Şâzelî (*kuddise sırruhû*) efendimize de, âlâ tarîkît-teberrük müntesibdir. Unkapanı'nda, Şâzelî Dergâhı'nda seccâde-nişîn Şeyh Hâfız Hüseyin Efendi, şeyhleridir.

1235/(1820) senesinde bir gün, kendilerinde bir hâl zuhûr eder. İmâm hazretlerine kavî bir incizâb ile meclûb olur, kalkar Unkapanı Dergâhı'na gider. Dergâhın kapısı önünde hâli müştedd olup, derhâl başını dergâhın kapısı eşiğine kor. "*Yâ Ebe'l-Hasan!*" diye istimdâda başlar. Dergâhın hâdimi görür; şeyhe haber verir. Şeyh gelir onu alıp, içeriye getirir. Bir sâat kadar hem-sohbet olurlar; sonra, sahva gelir. Hüseyin Efendi, kendisine tarîk-ı Şâzelî üzere, telkîn-i zikr eder. Hizb-i şerîf verir. Teberrüken buna devâm eder.

Tarîk-ı Mevlevî'ye de nisbeti vardır. Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhi Şârih-i **Mesnevî** Arap Şeyh Yûsuf Efendi vâsıtasıyladır.

Müşârünileyh, 1239/(1824) senesinde irtihâl edip, şeyhi bulundukları dergâh-ı mezkûrda defn olunmuştur.

ŞEYH SÜLEYMÂN SIDKÎ

Mustafa İzzî Efendi-zâde'dir. 1210/(1795) târîhinde Sütlüce'de tevellüd etmiştir. Feyz ü hilâfetleri pederlerindendir. 1239/(1824) senesinde yirmidokuz yaşında seccâde-nişîn-i meşîhat olmuştur. İlm-i zâhirde yed-i tûlâsı vardır. Kürsî şeyhliğinde de bulunmuştu. Son derece sahî ve kerîm ve zarîf bir zât idi. Tab'-ı şâirânesi vardır. Sultân Mahmûd Hân-ı sânînin fevka'l-âde teveccühü vardı. Âlem-i fenâya iltifât etmezdi.

Hâkân-ı müşârünileyh, dergâhı tecdîden binâ eylemişti ki, 1252/(1836) senesine müsâdiftir. Dergâhın bâlâsındaki târîh müşârünileyhindir:

Nâzım-ı dünyâ-yı dîn şâhenşeh-i haydar-şiyem
Şems-i burc-ı ma'rifet zıll-ı Hudâ Mahmûd Hân

/349/ *Ser-te-ser pîrân-ı ehlu'llâhı tevkîr eyledi*
Sâye-i şevket-penâhında tarîkat buldu şân

Gavs-ı şâh-ı Sa'deddîn Cibâvî'nin dahi
Dergehin yapdırdı dervîşânını itdi şâd-mân

Himmet-i şâh-ı cihân ile bu dergâh-ı cedîd
Oldu bir nev-tarh-ı zîbâ gül-sitân-ı ârifân

Zikr idüp ashâb-ı vecd ü hâl aşk u şevkile
Rûz u şeb eyler duâ-yı devletin vird-i zebân

Mazhar itdi izz ü ikbâl-i kudûm-ı şevketi
Şimdi oldu dergeh-i Sa'dî saâdet-âşiyân

Eylesün Allâh tahtında o şâh-ı âlemin
Şevket ü ikbâl ü ömr ü nusret ile kâm-rân

Yüz sürüp hâk-i der-i bâlâsına **Sıdkî** *didim*
Dil-güşâ bir beyt iki târîh bir gevher hemân

Yapdı Sa'dî Hânkâhı'n kıldı ehlu'llâhı şâd
Dâd-ger-i vâlâ-himem kutbu'l-vücûd Mahmûd Hân
(یابدی سعدی خانقاهن قیلدی أهل اللهی شاد)
(دادکر والاهمم قطب الوجود محمود خان) = (1253)

Müşârünileyh, aslen, tarîkat-ı aliyye-i Sa'diyye'ye pederleri vâsıtasıyla mensûb oldukları gibi, kendinden telemmüzle **Mesnevî**-i şerîf icâzeti aldıkları, Murâd Molla şeyhi Muhammed Murâd Efendi vâsıtasıyla, âlâ tarîkı't-teberrük, tarîkat-ı aliyye-i Nakşibendî'ye ve Galata Mevlevîhanesi şeyhi, şâir-i şehîr Gâlib Dede vâsıtasıyla Hz. Mevlânâ'ya nisbeti vardır.

Eş'ârından numûne:

Harîm-i vaslına ağyâra yol buldurmadan geç git
Sunup uşşâka zehr-âb-ı sitem öldürmeden geç git

Sakın bâd-ı hazân-ı âh-ı ser-dem itmesün te'sîr
Efendim verd-i zîbâ-yı ruhun soldurmadan geç git

Düşüp dâm-ı sivâya kalma bâl aç seyr-i lâhûta
Gözetle murg-ı rûhun şeh-peri yoldurmadan geç git

Şarâb-ı bezm-i bâkîden gönül ser-mest-i şeydâ ol
Bu sahbâ-hâne-i gamdan sebû doldurmadan geç git

Hezâr-ı nağme-senc-i gül-sitân-ı aşkı ey **Sıdkî**
Nevâ-yı sûz-nâk-ı âhına güldürmeden geç git

* * *

شود حال دل بر خون ازبره نامم
چو بوی نافه سبقت میکند برنامه پیغام

مرا پیمانه بی لعل لب چون چشمهء خونست
حباب باده چون تبحاله ریز وازلب جمام

شرار آتش دل کشت بی نو شمع بزم امشت
کباب خونجکان شد جسم زارم رفته آرام

کنم امید آن شاهباز قسی دام ما افتد
نردود آه آتشناك سازم حلقهء دام

بیام یار صدقی روشن بخشد دل تنکم
خیال تاب رخسارش شفق شد تیرهء شام [210]

---

210. "Ceylândan evvel, kokusu geldiği gibi, benim haberim mektûbumdan evvel gelir. Kanlı gönlün hali ceylân gibi ismimden ayan olur
Bana kırmızı dudağın olmadan sunulan kadeh kan pınarıdır. İçki kabarcıkları kadehimin dudağından dökülen küçük uçuklar gibidir.
Gönül âteşinin kıvılcımı sensiz bu gece meclisin mumu oldu. İnleyen vücûdum kan damlayan kebab oldu huzûrum kalmadı.
Ümid ederim o mübârek doğan bizim tuzağımıza düşer, ateşli âhımın dumanından tuzağımın halkası yaparım.
Sıdkı'nın dost mesajı benim gönlüme aydınlık bahşeder. Yüzünün aydınlığının hayali akşam karanlığını şafağa çevirdi." (H)

Dergâh-ı şerîfin ta'mîrinden bir sene sonra, kırkdokuz yaşında iken, 1259/(1843) senesinde âzim-i dâr-ı cinân olmuştur. Türbe-i şerîfede medfûndur. Şuarâ-yı zamândan Safvet Efendi ve dîger bir zâtın söyledikleri târîhler ber-vech-i âtidir:

/350/ *Hayf Hasîrî-zâde Efendi-i pür-himem*
Genc iken itdi hânkâha adni cilve-gâh

Olmuşdu pîr-i tekye-i Sa'dî-yi Sütlüce
Ondörd sene o ârif-i ashâb-ı intibâh

Mahv itdi şevk u aşk u muhabbet vücûdunu
Hâl ehli bir azîz idi rahmet ide İlâh

Hayr ile rûh-ı enverini zikr idenlerin
Hak rûyunu sefîd ide mahşerde misl-i mâh

*Eşk-i firâk ile oku târîh-i **Safvet**'i*
Şeyh idi göçdü Sıdkî Süleymân Efendi âh
(شیخ ایدی کوچدی صدقی سلیمان أفندی اه) = (1259)

* * *

Katre-i rahmet olup târîhinin her noktası
Şeyh Süleymân'ın makâmın eyleye Mevlâ cinân
(شیخ سلیمانك مقامن ایلیه مولا جنان)

1239/(1824)'da pederinin irtihâline bakılırsa, 1259/(1843) târîhiyle arada yirmi sene fark vardır. Meşîhatları ondört sene olarak kabûl edilirse, pederlerinin irtihâlinden altı sene sonra câ-nişîn-i meşîhat oldukları anlaşılır. Bu altı sene zarfında başka birinin, ya vekâleten veya asâleten icrâ-yı meşîhat etmesi lâzım gelir.

Türbe-i şerîfeye girilince, birinci kabir pederleri Şeyh Mustafa İzzî Efendi'nin, dördüncü kabir kendilerinindir.

"Şeyh Sülün" diye şöhretleri vardır. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

ŞEYH HASAN RIZÂ EFENDİ

Süleymân Sıdkî Efendi-zâde'dir. 1229 senesi Muharreminde (Aralık 1813) Sütlüce'de tevellüd edip, pederlerinin irtihâlinde, birâderleri âti't-tercüme Şeyh Ahmed Muhtâr Efendi ile bâ-berât müştereken vâlid-i mâcidleri yerine şeyh olmuşlardır.

Hasan Rızâ Efendi, sinnen büyük olduğundan emr-i meşîhatta tasaddur edip, bir kaç sene îfâ-yı meşîhatından sonra kendilerine cezbe-i ilâhîyye tecellî-saz olmakla, dergâhı terk ile Üsküdar'da bir hana uzlet ve yalnız yevm-i mahsûsda dergâha gelip, icrâ-yı âyîn-i tarîkat etmekte iken, bunu dahi terk etmekle, meşîhat, fi'len, birâderleri Şeyh Muhtâr Efendi hazretlerine intikâl etmiş ve müşârünileyh Üsküdar'da münzevî iken 1303/(1886) târîhinde yetmişdört yaşında irtihâl-i dâr-ı bekâ etmekle, dergâha nakil ve cedleri yanında defn olunmuştur. Türbe-i şerîfede ikinci kabir kendilerinindir.

Silsile-i tarîkatları, pederleri ve cedleri vâsıtasıyla Şeyh Abdurrahmân Çelebî'ye muttasıldır. Âlâ-tarîkı't-teberrük, Mevleviyye ve Şâzeliyye'ye de intisâbları vardır. Murâd Molla şeyhi Muhammed Murâd Efendi'den **Mesnevî**-i şerîf icâzesi almıştır.

/351/ Fârisî ve Türkî sûfiyâne eş'ârı vardır. Fakat maa't-teessüf çoğu zâyi' olmuş imiş.

Na't-ı Şerîf:

Kudûmün Hak teâladan atâdır Yâ Rasûla'llâh
Zuhûrun derd-i isyâna devâdır Yâ Rasûla'llâh

Hevâ-yı nefsile müstağrak-ı deryâ-yı isyânım
Elim tut düşmüşüm hâlim hebâdır Yâ Rasûlallâh

Dahîl-i hândânım bir garîb ü bî-kesim şâhâ
Niyâzım hazretinden ilticâdır Yâ Rasûlallâh

Melâz u melce-i zahr u penâhımsın dü-âlemde
Nigâh-ı merhamet kılsan revâdır Yâ Rasûlallâh

***Rizâî** derd-mendin lutf u ihsânın niyâz eyler*
Boyun bükmüş kapuda bir gedâdır Yâ Rasûlallâh

eş-ŞEYH İSMÂÎL NECÂ PAŞA

Süleymân Sıdkî Efendi-zâde'dir. Sâhibü's-seyf ve'l-kalem bir zâttır. Müteaddid muhârebâtta bulunarak, topçu mîrlivâlığına kadar terfî' etmiş bir gâzî-i nâm-dâr ve şeyh-i sâhib-hâldir. 1293/(1876) Rus seferinde Gözleve Umûm Topçu Kumandanlığı'nda, dîn ü devlete hidemât-ı ber-güzîdede bulunmuştur. Tarîkat-ı aliyyede ikmâl-i sülûk ile pederlerinden hilâfet almışlardır. Dergâhta meşîhatları yoktur.

1234 şehr-i Saferinde (Kasım 1818), Sütlüce Dergâhı'nda tevellüd edip, 1314/(1896) târîhinde seksen yaşında olduğu halde irtihâl-ı dâr-ı naîm eylemiştir. Sütlüce'de Şeyh Yûsuf Sineçâk-ı Mevlevî'nin semt-i kademinde medfûndur.

Türkî, Fârisî eş'ârı vardır:

Mihr-i rûyundan mı tâbım âteş-i dilden midir
Bülbülün feryâdı bilmem hârdan gülden midir

Öyle mest oldum ki geçdim kayd-ı nâm-ı tengden
Nergis-i sâkî mi yâ destindeki mülden midir

Bûstânda şimdi bir hoş-bû muattar eyledi
Gönlümü âyâ ki zülfünden mi sünbülden midir

Boynunu bükmüşsün ey gonca neden mahzûnsun
Izdırâbın yoksa âh u zâr-ı bülbülden midir

Lutf idüp yârın **Necâ** *bir bûse va'd itdi sana*
Mucizem incâz-ı va'd lebden mi kâkülden midir

* * *

از سر کویش صبا بگذشت امنون باغها
بوی زلف آور د و زد بر برگ لاله داغها

غنجه چاك جامه کرد بلیل جنان فریاد کرد
عکس الخانش بگوش من برفت ازراغها

/352/ ای که عشقا با همای عاشقان روید ندید
شادکن باجلوه چون فوت خواهد داغها

کی شگفت اید زبر قرقنو سر اسلم آمدست
من چو قوقنس سوختم از عشق توبا کاغها

قدر قند طوطی شناسد زاهدا خودبین مباش
جیفه بهتر می نماید طبع دال و زاغها

چشم دارد که نجا با همت تحسین را
شد برستان حیال اغاز کرد بر لاغها [211]

eş-ŞEYH el-HÂC AHMED MUHTÂR EFENDİ HAZRETLERİ

1236/(1821) senesinde Sütlüce'de tevellüd etmişlerdir. Pederi Şeyh Süleymân Sıdkî Efendi'dir. Feyz ü irfânları ve hilâfetleri pederlerindendir. Fakat, i'tâ-yı hilâfette, pederleri hasta bulunduğundan, sünnet-i meşâyıh üzere alenen icrâ olunamadığından hala-zâdesi bulunan âti'z-zikr Şeyh Atâullâh Efendi'den, meclis-i alenîde ilbâs-ı tâc ü hırka vâki' olmuştur.

Son derece halîm olmakla berâber emr-i dîn ü tarîkatta pek mütemessik ve sünnet-i seniyyeye ittibâ'da kavîyyü'l-himme idi. Herkese bezl-i iltifât eder ve pek mütevâzı' bulunur idi. Ulemâ ve sulehâya muhabbeti pek ziyâde idi. Hücresinde yalnız kaldıkça, dâimâ ezkâr-ı ilâhîyye ile meşgûl olurdu. Hengâm-ı müsâhebette, söylemekten ziyâde dinlemeye meyli gâlip idi. Ale'l-ekser, **Kûtü'l-Kulûb** ve **Risâle-i Kuşeyriyye** ve kütüb-i sûfiye mütâlâa ederdi. İmâm Şa'rânî'nin âsârını tetebbua meyli ziyâde idi. "*Şeyh Şa'rânî, şeyhim,* ***Letâifü'l-Minen*** *mürşidimdir.*" buyururlar imiş.

Merâsimden hoşlanmazlar idi. Dergâhtan, âdet hükmüne girmiş ba'zı merâsimi bile kaldırmıştır. Bir müddet sonra, hıdmet-i meşîhati, mahdûmu Elîf Efendi'ye terk ile, ziyy-i meşâyıhı li-ecli't-tesettür terk ile, fes üzerine sarık sarmağa başlamıştı. Her işi mahdûmuna havâle etmiş idi. Semâ-hânede, esnâ-yı zikirde, misâfir gibi fakat ale'd-devâm bulunurlar idi.

/353/ Selef-i sûfiyyûn tarzında imrâr-ı hayât ederlerdi. Zarîfâne ve sûfiyâne eş'ârı vardır.

Sene-i hicriyyenin 1319/(1901) senesinde irtihâl-i dâr-ı naîm eylemiştir. Dergâh-ı şerîfte, türbede, eslâfının yanında âsûde-nişîn-i rahmettir.

---

211. "Sokağın başından sabâ rüzgârı geçti. Şimdi bağlar zülfünün kokusunu getirdi ve lâle yaprağında yaralar açdı
Gonca elbisesini yırtdı, bülbül öylesine feryâd etti; sesinin aksi dağın eteğinden kulağıma gitti.
Anka kuşunun âşıkların hümâsı ile berâber yüzünü görmediği (kişi)! Cemâlini göstererek sevindir bizleri. Zîrâ çağlar kaçıp gidecektir
Kaknus kuşunun kanadından sana hastalık ve ölüm gelirse ne hayret edilir ki, ben senin aşkından Kaknus gibi hırsla yandım
Şekerin kıymetini papağan bilir ey zâhid hodbin olma. Cîfe, tab'-ı selîm ile karganın tabîatını daha iyi ortaya kor
Onun gözü var kurtuluş ise güzeli beğenmek ve güzeli yapmak iledir. Fakat hayalperest oldu da maskaralığa ve şakaya başladı" (H)

Haremeyn-i Muhteremeyn'i 1297/(1880) senesinde ziyâret etmişlerdi. Avdetlerinde mahdûmlarını niyâbette ibkâ buyurup, 1319/(1901) senesinde âzim-i gül-şensarâ-yı cinân olmuşlardı. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Bahriye mektûbçusu Hasan Tevfîk Efendi'nin târîhidir:

Kıldı cennetde karâr nûr-ı rûh-ı Şeyh Muhtâr

(قیلدی جنتده قرار نور روح شیخ مختار) = (1319)

(Başka bir) târîh:

الفیا نوسیم بدان سرخ هم
تاریخ رحلت آن بیر وحید

سنین عمر آن محب صدوق
جو در محرمی بغایة رسید

دخیل شد بینج آل عبا
أثا به الله ثواب الشهید[212]

Mahdûmları Şeyh Muhammed Elîf Efendi, **Tenşîtu'l-Muhibbîn** nâm eserinde, Ahmed Muhtâr Efendi'nin tercüme-i hâlini yazmış ve neşr etmiştir.

Eş'ârından numûne:

Âşık-ı dîdâr-ı Hak subh u mesâ giryân olur
Şem'-ı aşka per yakar pervâne-veş püryân olur

Cism ü cânım terk idüp yine ademde nâ-bedîd
Kurtulur ahkâm-ı unsurdan ser-â-pâ cân olur

Hark idüp keştî-i cismin bahr-ı aşka gark ider
Ka'r-ı deryâda muhassal gevher ü mercân olur

Dergeh-i Hak'da irâdet-bahş olup bî-hûd olur
Îd-i vasl-ı yâra İsmâîl gibi kurbân olur

212. "Ey Elif, tek olan Pîr'in ölüm târîhini kırmızı mürekkeble yazarım.
Doğru sözlü dostun ömrü mahremiyette olduğunda zirveye (sonsuza) ulaştı.
Beş (ilâvesiyle) Âl-i Abâ'ya dâhil oldu. Allâh ona şehîd sevabı verdi." (H)

Ger fezâ-yı câna **Muhtâr** *eylesen bir kez sefer*
Anda bî-keyf ü kem esrâr-ı Hudâ seyrân olur

* * *

Usât-ı ümmetinden bir zelîlim Yâ Rasûlâ'llâh
Suda'-ı cürmle gâyet alîlim Yâ rasûla'llâh

Hevâ-yı nefsle ömrüm geçirdim eyledim zâyi'
Recâ-yı afva yüzüm yok hacîlim Yâ Rasûla'llâh

Gider benden bu gaflet zulmetin nûr-ı hidâyetle
Elim al düşmüşüm gâyet alîlim Yâ Rasûla'llâh

Bağışla Hazret-i Zehrâ ile sıbteyne **Muhtâr**'ı
Der-i âl-i abâya ben dahî İlim Yâ Rasûla'llâh

* * *

طورست تجلی حق را محل موقت
مخصوص شد بذات حضرت کلیم

طور محمد است که نامش عرفان
تاروز حشر بامت عطای کریم [213]

Dergâh-ı münîfin dâhilinde, dâiren-mâ-dâr Elîf Efendi hazretleri tarafından, 1303/(1886)'te yazılmış olan medhiyye-i Hz. Pîr, bâlâda kısmen nakl olunmuştu. Son beyiti teberrüken ve tekrâren yazıldı:

Dergâh-ı Muhammed'de Muhtâr'a tavassut kıl
Dermândeye me'vâsın Yâ Hazret-i Sa'deddîn

/354/ ŞEYH MUHAMMED ELÎF EFENDİ

Şeyh Muhtâr Efendi merhûmun necl-i necîbidir. 1266/(1850) târîhinde Sütlüce'de Hasîrî-zâde Dergâh-ı şerîfinde tevellüd etmiştir. **Mesnevî**-hân-ı şehîr Husameddîn-i Nakşibendî (*kuddise sırruhû*) hazretlerinden, Besmele-i şerîfeye bed' etmiştir.

213. "Tûr, Hakk'ın tecellîsine muvakkat bir mahaldir. Hz. Kelîm'in zâtına mahsûs olmuştur Tûr, nâmı irfân olan Muhammed'dir. Haşir (kıyâmet) gününe kadar kerîmin atâsıdır." (H)

Küçük yaşlarında iken Eyüp'de Defterdâr'da oturduklarından, Şah Sultân Mektebi'nde muallim Hâfız İbrâhîm Efendi'den taallüm-i Kur'ân eylemiştir. Ulûm-ı ibtidâiyye tahsîlinden sonra, ulemâdan Hâdimî-zâde Ahmed Hulûsî Efendi merhûmun halaka-i tedrîsine dâhil olmuş ise de bir müddet sonra, hocasının irtihâline mebnî Şehrî Ahmed Nüzhet Efendi merhûmdan ikmâl-i tederrüsle, ahz-ı icâzete muvaffak olmuştur. Rebîu'l-âhir 1303/(Ocak 1886).

Tarîkat-ı aliyye-i sûfiyyeden, meslek-i Sa'dî üzere pederlerinden yed almış idi. Âdâb-ı ubûdiyyetle teeddübleri; kemâlât-ı sûfiyye ile tezyîn-i zât u sıfât ederek, şeref-i hilâfet ihrâz etmeleri ârif-i zinde-dil Hz. Muhtâr'dandır. Sene 1297/(1880).

Tarîkat-ı aliyye-i Şâzeliyye'de dahi, ibtidâen şeyhleri, müşârünileyhtir. Tarîkat-ı Mevleviyye'yi, Yenikapı Mevlevîhânesi post-nişîni ârif-i bi'llâh Şeyh Osmân Salâhaddîn Dede Efendi hazretlerinden almıştır. **Mesnevî**-i şerîf dersinde de bulunup, ahz-ı icâzeye muvaffak olmuştu. Cemâziye'l-âhir 1303/(Mart 1886).

1287/(1870) senesinde Şam'dan Şeyh Yûnus b. Ömer es-Sa'lebî eş-Şeybânî nâm zât-ı şerîf İstanbul'u teşrîf buyurmuştu. Bu zât, Hz. Pîr Sa'deddîn'in birâderleri Şeyh Hilâl evlâdından olmakla, dergâh-ı şerîfte misâfir kalmış idi. Elîf Efendi, müşârünileyhin hıdmet-i aliyyelerinde bulunarak rızâ-yı âlîlerini tahsîle muvaffak olmakla, mükâfaten, hilâfet-i Şeybâniyye ile taltîf buyuruldu. İhsân-ı âli'l-âl olarak ilbâs u iksâsı ancak sülâle-i tâhirelerine hâs olan ve o zamâna kadar kimseye verilmemiş bulunan Sikke-i Beyzâ-yı Şeybâniyye, yalnız şahıslarına mahsûs olmak üzere iksâ olundu.

/355/ Sulbî evlâdından mâ-adâ kimseye iksâ olunmaması da şart konuldu ki, bu sırada Muhtâr Efendi henüz pederinden müstahlef değildi.

Ba'dehû, tarîkat-ı aliyye-i Şâzeliyye meşâyihından şu'be-i Medeniyye'nin imâm ve muktedâsı Şeyh Muhammed Zâfir el-Medenî'nin[214] hulefâsından Şeyh İbrâhîm Berâdetü'l-Medenî, İstanbul'a gelip dergâhta misâfir olmakla onlardan ahz-ı tarîkat ü hilâfet eylemiştir.

Bu zevâttan başka, ba'zı erbâb-ı kemâlin dahi, kemâlât-ı mâneviyyesinden müstefîd olmuşlardır. Pederleri Hicâz'a giderken 1297/(1880) senesinde niyâbeten seccâde-nişîn olup, avdetlerinde niyâbette ibkâ olunduğundan 1319/(1901) senesine kadar bu sûretle îfâ-yı hizmet edip, pederlerinin âlem-i cemâle intikâlinde câ-nişîn-i tarîkatları olmuştu. El-ân asaleten neşr-i füyûzât etmektedirler. (*Rahîmehu'llâhu teâlâ*)

Pederlerinin emriyle 1293/(1876) senesinde dergâhta **Mesnevî**-i şerîf takrîrine bed' ile 1325 târîh-i hicrîsinde (1907) bi-lutfi'llâhi teâlâ hatme muvaffak olmuşlar ve tekrâr başlamışlardı. Umûmî ve husûsî takrîr ve tedrîse de devâm ediyorlardı.

214. Tercüme-i hâli Şâzelî bahsinde geçmiştir.

1303 Cemâziye'l-evvelinde (Şubat 1886) **Şemâil-i Şerîf** tedrîsine ibtidâ ve 1306 Şevvâlinde (Hazîran 1889) hatm etmişlerdir. Mahdûmları Şeyh Zâhir ve Sa'dî ve akrabâsından olup Fâtih'te Otlakçı Yokuşu'nda, Âbid Çelebi Zâviye-i Sa'diyyesi şeyhi bulunan Şeyh Salâhaddîn ve Sütlüce imâmı Hâfız Gaybî Efendilere ulûm-ı êliye vü âliye tedrîsi ve ikmâl-i nüsah buyurarak, i'tâ-yı icâzeye muvaffak olmuşlardı. 1325/(1907) târîhinde Meclis-i Meşâyih Riyâseti'ne ta'yîn olundular. Bir müddet sonra infisâl etmişlerdi.

Dergâh-ı âlîlerinde ihtiyâr-ı inzivâ buyurmakta ve ziyâretine şitâbân olan müştâkân-ı ma'rifeti, zülâl-i irfânlarıyla dil-sîr eylemekte idiler. Çarşamba günleri **Mesnevî-i şerîf** ta'lîm buyuruyorlardı. Ders-i şerîfleri pek yüksekti.

Orta boylu, beyâz sakallı, şehlâ bakışlı, hakîkat görüşlü, beşûş, mültefit, **/356/** mehâsin-i ahlâk ile mütehallî, kerâmet-i irfâniyye sâhibi bir zât-ı mükerremdir. Şeref-i ziyâretleriyle müşerref ve iltifât ve teveccühleriyle mülattaf oldum.

Gül-şen-i Sa'dî'de ra'nâ bir gül-i irfândır
Mürşid-i ekrem Cenâb-ı Şeyh Elîf pür-şândır

Vech-i tâbânında her dem rû-nümâdır nûr-ı Hak
Hikmet-âmûz-ı edebdir sâhib-i ihsândır

Feyz-i Mevlânâ'ya mazhar rehber-i hak-bîndir
Zâtına Kur'ân-ı nâtık dinse pek şâyândır

Kâşif-i esrâr-ı vahdet vâkıf-ı hakka'l-yakîn
Teşne-gân-ı aşka bir mâu'l-hayât-ı cândır

Ahkarı ***Vassâf*** *ta'zîmât ider ez-cân u dil*
Medh u tekrîme sezâdır sâlike bürhândır

Âsâr-ı aliyyeleri:

1. **Muhtâru'l-Enbiyâ fı'l-Hurûfi ve'z-Zurûf ve Ba'zu'l-Esmâ.** İkiyüz küsûr sahîfelık bir eser-i mühimdir, Türkçe'dir.
2. **el-Mebde'**. Arabîyyü'l-ibâre, Îsâgoci şerhi.
3. **Semeretü'l-Hads fî Ma'rifeti'n-Nefs**. Arapça'dır. **Makâle-i Ulviyye** şerhidir.
4. **ed-Dürrü'l-Mensûr fî Hızâneti Esrâri'n-Nûr** nâmında Arapça tefsîr.

5. **Risâle-i Ecel**, Türkçe'dir.
6. **el-Bârikât**, Arapça'dır.
7. **el-Kelimâti'l-Mücmele fî Şerhi't-Tuhfeti'l-Mürsele**. Şerhtir.
8. **en-Nûru'l-Furkân fî Luğati'l-Kur'ân.**
9. Mürettep **Divân**, Arabî, Fârisî, Türkî.
10. **Tenşîtu'l-Muhibbîn der-Menâkıb-ı Hoca Hüsâmeddîn,** matbû'dur.

Atîdeki gazel, zâde-i tab'-ı ârifâneleridir:

Olalı dil şem'-ı hüsn-i mutlakın dîvânesi
Kûh-sâr-ı aşkın oldu kays-veş dîvânesi

Mest-i sahbâ-yı hum-ı meyhâne-i gayb oldu cân
Şûriş-efzâ-yı cihândır hâlet-i mestânesi

El-hazer ey akl u temyîz ü taayyün el-hazer
Şimdi hüşyârân-ı bezmin olmuşum bî-gânesi

Gül-sitân-ı reng ü bûda hiç olur mu lâne-sâz
Bülbül-i kudsînin elbet lâ-mekândır lânesi

Nâzırân-ı mülk-i ma'nâya bu âlem pestdir
Şâhikân-ı kâf-ı himmet üzredir kâşânesi

Nefs ü tab'mda cihâna meylini ma'zûr gör
Lâ-cerem her yevm ü şûmunda olur vîrânesi

Sâkiyâ sun bir dahi bu câna tâ olsun sabûh
Şimdi geldi yâdıma çünki ezel hum-hânesi

Mest-i medhûş u harâb olsam da âlemde ne gam
Kişver-i ma'nânın oldukça gönül ferzânesi

Bî-ser ü bün sözlerim ma'zûr tutulmaz mı **Elîf**
Çünkü mestim söyleten belki ezel peymânesi

/357/ گر رسد دستور یار در هامی سفتحی
صنعت خود می نمایم راز وی ننهفتمی

بر دهانم زد کران قفلی از آن می زدم
ور نه من از قصة ها یش گفتیها کفتمی

از نهال گلشنش چون غنجهء نشکفته یم
بوی گل از من ببوییدی اگر شکفتمی

از برون خوابیده می یندآردم گرچه رقیب
نیستم خوابیده از مستیست گر می خفتمی

گرچه مستم فوتی دارم الیفا هین بیا
تاکه با جاروب همت خانهء دل رفتمی[215]

* * *

ما رأیت مثل من أهواه قط
في کمال الحسن من ساواه قط

کل حسن ناشی من حسنه
لم یر في الحسن من حاذاه قط

منذ ما أهویته أخفیته
ما رآی مثلي من أخفاه قط

التزمت الصمت من وشي العدا
لم أزل في القلب من ذکراه قط

215. "Eğer yârin müsâadesi ulaşırsa inciler delerim. Kendi sanatımı gösteririm de o sırrını gizlerim. Ağzıma ağır bir kilid vurdu. Bunun için çırpındım. Yoksa ben anlatılacakları anlatırdım. Gül bahçesinin fidanından gonca gibi açmadık. Eğer açılırsam gülün kokusunu benden duyun. Her ne kadar rakip beni dışardan uyumuş zannederse de uyumuş değilim. Uyusam bile sarhoşluktandır.
Ey Elîf! Çabuk gel ki ölüm sarhoşluğundayım. Tâ ki himmet süpürgesiyle gönül evini süpüreyim." (H)

كاد أن يقتلني كتم الهوى
لم أكن أبدي كمن أبداه قط

لم أقل سلمى وما قلت سعاد
لست بالجهد لمن آذاه قط

كنت في هجر وروحي عنده
ما رحى سري سوا بشراه قط

هام في وادي الهوى القلب ولم
ينقطع من فكر من يهواه قط

بعد ما صار أليفا بالهوى
لم يعد بعد إلى مثواه قط[216]

Muhtâr Efendi merhûmun haremi ve Elîf Efendi'nin vâlidesi Fâtıma Hanım 1312/(1894) târîhinde irtihâl-ı dâr-ı bekâ eyleyip, dergâh-ı şerîf hazîresinde defn olunmuştur.

Kitâbe-i seng-i mezârı:

"Kudemâ-yı ümerâ-yı Bahriyye'den Tiryâkî-zâde Hasan Paşa kerîmesi ve Sütlüce Degâhı şerîfinde post-nişîn Hasîrî-zâde Şeyh Ahmed Muhtâr Efendi'nin halîle-i muhteremeleri olup, kırkyedi sene bu makâmda hüsn-i hizmetle altmışiki yaşında rıhlet eden merhûme Fâtıma Bâise Hanım, rahmetu'llâhi aleyhâ, 7 Zi'l-hicce 1312/(2 Haziran 1895).

---

216. "Ben onun konuşmasının benzerini hiç görmedim. Güzellik bakımından da ona denk olanını ... Her güzellik, onun güzelliğinden dolayıdır, güzellikte ona ulaşabilen asla görülmemiştir.
Onu sevdiğimden beri, ona olan sevgimi gizledim. Onu gizleyen, benim kadar dikkatli biri görülmedi. Düşmanların dedikodusu karşısında susmayı yeğledim, kalbimden ise, dâimâ onu zikr edip durdum. Nice hevâ ve hevesin gizlenmesi, neredeyse beni öldürüyordu. Ben, başkaları gibi, onu asla ifşâ etmedim.
Ne Selmâ', ne de Suâd' dedim. Ancak ona eziyyet için de hiç gayret etmedim.
Ben ondan ayrıydım, ama, rûhum onunla berâber idi. Gönlüm, onun müjdesinden başkasına asla i'tibâr etmedi.
Kalb heva ve heves vadisinde kayboldu, ama onu sevenin fikrinden (sevme ârzûsu) asla silinmedi. Hevâ' ve heves ile Elîf (dost) olduktan sonra, kendi makâmına bir daha asla dönmedi." (H)

Elîf Efendi'nin zamân-ı âlîlerinde ihyâen inşâ olunan dergâh-ı şerîfin manzûme-i târîhiyyesi:

Şâhenşeh-i devrânın ihsânı ile dünyâ
Ma'mûr u münevver adliyile pes ü bâlâ

Hiç görmedi emsâlin şems ü kamerin aynı
Sultân Hamîd el-hak hâkân-ı cihân-ârâ

*Çün cedd-i emcedi Hân Mahmûd-ı kerem-kârın**
Âsârını düşmüşken kıldı yeniden ihyâ

/358/ *Yâ Rab bu şehinşâhı mansûr u muzaffer kıl*
Mes'ûlünü her demde lutfunla buyur i'tâ

Ser-efser-i şâhân it mülkünde Süleymân it
Tahtında hüküm-rân it oldukça cihân ibkâ

Bir bende-i nâçîzi ihlâs ile dâîsi
Sıdkıyla kapusunda bir çâker-i müstesnâ

*Ya'ni seyyid paşa hem nâzır-ı Tophâne**
Tophâne müşîrine olmuşdu vekîl-i câ

Arz eyledi Sultâna bin şerm ü hicâb ile
Bu dergeh-i Sa'dî'nin ta'mîrini istid'â

Lutf eyledi hünkârım is'âf-ı ricâ kıldı
Emr eyledi tecdîdin o şâh-ı kerem-fermâ

Ervâh-ı müzekkâya ihlâsı olup sâbit
Bast itdi yed-i cûdun müstevfîr ü müstevfâ

Sultân Cibâvî'nin mensûbu ile zâten
Bu bendesine tefvîz olmuşdu bu nev-inşâ

İhlâs-ı derûn ile Pîrine idüp hürmet
Bezl eyledi mechûdun kıldı himem-i vâlâ

Olsun hıdemâtında makbûl-ı şehin-şâhî
Tahsîl-i rızâsından günden güne kâr-efzâ

İhsân-ı şehinşâhı şükründe dilim âciz
Hâdim ile bir mısra'-ı târîh id yim inşâ

Bânî-i dovum **Muhtâr** *Sultân Hamîd oldu*
Nev-tekye-i Sa'diyye uşşâka matâf-âsâ
(بانی دوم مختار سلطان حمید اولدی
نو تکیه سعدیه عشاق مطاف آسا)

Bu manzûme-i târîhiyyenin de Muhtâr Efendi merhûmun olduğu anlaşılmıştır. Sultân Muhammed Hân-ı hâmis, merhûm Elîf Efendi ile Osmân Salahaddîn Dede Efendi'nin mazhar-ı feyzi olanlardan olmak hasebiyle Elîf Efendi'ye hukûk-ı kadîme te'sîriyle pek ziyâde hürmet ve muhabbet ederdi. Makâm-ı saltanatı işgâl edince, Dergâh-ı şerîfi ta'mir ve telvîne muvaffak olmuştur. Vâsi', harem ve selâmlık dâireleri vardır. Semâ-hânesi pek müzeyyen olup, hâlen hüsn-i muhâfaza edilmektedir.

Hz. Şeyh, son zamânlarında büsbütün inzivâ-güzîn olup, bir müddet hastalanarak, nihâyet 28 Cemâziye'l-âhir 1345/(6 Ocak 1927) Pazartesi günü Sütlüce'de, ba'de'z-zuhr, terk-i libâs-ı hayât-ı sûriye ederek âlem-i cemâle intikâl eylemiştir, l Recep 1345/(15 Ocak 1926) Çarşamba günü techîz ve tekfîn olunup, meftûn-ı kemâlâtı olanların dûş-ı ihtirâmında civârdaki Mahmûd Ağa Câmi'-i şerîfinde öğle namâzını müteakib bir cemm-i gafîr huzûruyla, dergâh-ı şerîfin câmi'-i mezkûr mezâristânında ihzâr olunan kabre nakl ve defn edilmiştir.

İrtihâli âlem-i tasavvuf için zâyiât-ı azîmedendir. Pek âlim, fâzıl, kâmil bir zât-ı kerîmi's-sıfât idi. Muharrir-i fakîr, onun son eseri münâsebetiyle, kendisine meclûbiyyetim artmıştı. (*Kaddesa'llâhu sırrahû ve nefeanâ'llâhû bi-berekâtihî ve füyûzâtihî*)

"*Arz-ı mahsûs-ı fakîrânemdir:*

Merhûm Şeyh Elîf Efendi'nin irtihâline dâir lâyih olan, fakat, ârzû ettiğim gibi olmayan târîhi, nazar-gâh-ı ârifânelerine takdîm eder ve bi'l-vesîle arz-ı ihlâs u ihtirâm eylerim, efendim.

Târihu'l-Mevlevî 7 Kânûn-ı sânî 1927"

Sütlüce Dergâhı'nın şeyhi Elîf-i ekmelin
Şöyle dursun zâtı hattâ mislini görmez felek

Öyle bir allâme-i irfân yetîmi memleket
Perverişyâb eylemez sarf itse de bir çok emek

Fazl-ı ilmîsiyle olmuşdu müşârı âlemin
Fazl-ı ahlâkîsinin hayrânı kalmışdı melek

Elli yıllık müddetinde hıdmet-i irşâdının
Zâtına olmuşdu tefhîm-i hakîkat bir dilek

Mesnevî-i Hazret-i Mollâ'yı tedrîs eyleyüp
İştigâli oldu halka Hakk'ı takrîr eylemek

Dergehinde inzivâ itmişdi yıllardan beri
Mâ-sivâ'llâh'dan çekmişdi çokdan el etek

'İrcıî' fermân-ı fevrîsin nihâyet gûş idüp
Kâle Sem'an tâ'aten yâ rabbenâ ve'l-emru lek

Son deminde ehl-i istirşâda izhâr itdiler
Cânı da her şey gibi cânan için virmek gerek

Hak revân-ı pâkini tervîh u takdîs eylesin
Çıksın istikbâline tebşîr-i Allâh u maak

Mısra'-ı menkût ile târîhini **Tâhir** *oku*
Gitdi şeyhü'l-ekberi devrin cemâlu'llâh'a dek
(كيتدى شيخ الأكبر دورك جمال اللهه دك) = (1345)

Manzûme-i âtiye Üsküdâr Mevlevî şeyhi Ahmed Remzî Efendi'nindir:

Sütlüce Dergâhı'nın şeyh-i güzîn-i kâmili
Âlim-i nehr min leben sâkî-i kevser peyrevi

Şîrden sâfî aselden de elezz takrîr ile
Elli yıl öğretdi tefsîr ü hadîs ü **Mesnevî**

Vâlidi Muhtâr Efendi kim Hasîrî-zâde'dir
Kâle-i irfânı nesceylerken olmuş münzevî

Câ-nişîn itmişdi bu ferzendini kable'l-vefât
Sırrını sınv-ı celîlinde görünce muhtevî

Vâlid-i mâcid gibi zâtında itmişdi zuhûr
Feyz-i Sa'deddîn Cibâvî sırr-ı aşk-ı Mevlevî

Seksene sinni karîb oldukda itdi intikâl
"İrcıî" emrin duyup buldu makâm-ı uhrevî

Geldi bir **Gaybî** *mübeşşir yazdı târîh-i güher*
Kurb-ı Hak'da pür-safâdır Şeyh Elîf-i ma'nevî
(قرب حقده پر صفاد شیخ أليف معنوی) = (1345)

* * *

"Huzûr-ı âlî-i vefâ-şiârîlerine,

Ma'rûz-ı kem-terânemdir:

4 Recep 1345/(18 Ocak 1926) târîhiyle, dil-i mecrûha merhem-res olmak üzere irsâline inâyet buyurulan iksîr-i hayât-bahşâ i'tikâd etdiğim mektûb, mektûb değil, berât-ı uhuvvet, vâsıl-ı dest-i fakîrânem oldu. Bize hayât ve tesliyet getirmesi, mûcib-ı şükrân olduğunu îmân-ı yakînî ile tasdîk ve teslîm ettiğim gibi, hakk-ı nâçîzîde ibzâl buyurulan iltifât-ı azîmeye de, ayrıca teşekkür vâcib olduğunu müdrik ve mu'terifım.

İşte bu lutuflarına bile hakkıyla teşekkürden âciz iken, vâlidim, üstâdım, şeyhim hakkındaki, ihtisâs ve i'tikâd-ı âlîleri ve ibrâz buyurulan ve samimî olduğu azhar mine'ş-şems aşikâr olan muhâleset de, vecîbe-i şükrü ed'âf-ı mudâaf kılarak, hakk-ı şükrü, kemâ-hüve hakkuhû, îfâdan fakîrinizi âciz bırakdı. Bilmiyorum, ne diyeyim ve nasıl teşekkür edeyim; mütehayyir oldum kaldım ve bundan dolayı cevâb takdîminde ve emr-i âlîlerini îfâ ve icrâda teahhur ettim. Kusûruma ve aczime bir de kabahat inzimâm etti. Fakat, (با کریمان کارها دشوار نیست)[217] *mısra'-ı şerîfinden cür'et alarak, isti'fâ-yı kusûra şitâb ediyorum. Kıyâmında âciz kaldığım hakk-ı şükrîde her hâl ü kârda, Cenâb-ı Hak, muîn ve zahîriniz olsun ve kalb-i safınız, mahall-i nazar-ı Kibriyâ olsun ve reddiyle dergâh-ı mücîbi's-sâilînden niyâz etmekle îfâya cehd ediyorum.*

Tahrîr ve takdîmi emir buyurulan gazeli de mukâbil sahîfeye tesbît ederek arz ve bu vesîleyle ellerinizi öpüp, bekâ-yı teveccühât-ı kerîmânelerini niyâza ictisâr ediyorum. Azîzim, muhterem mürîm, efendim. 11 Recep 1345/(25 Ocak 1926)

el-Fakîr ila'llâhi'l-meliki'l-Kâdir İbrâhîm b. Elîf"

217. "Kerem sahipleriyle iş yapmak güç değildir." (H)

Hû

Şeh-i iklîm-i hüsn-i mutlakın dîvânesiyim ben
Şarâb-ı bezm-i ins-i akdemin mestânesiyim ben

Bu fânûs-ı fenânın nakş-ı rengârengi bî-ferdir
Bu reng ü bû vü nakşın ser-te-ser bîgânesiyim ben

Beni meftûn iden bir nûr-ı âlem-tâb bî-rengdir
O şem'-ı şu'le-pâş-ı dâimin pervânesiyim ben

Benim sûretde bu nakş u nigârım zîb ü ferrim heb
Anınçündür ki bir şâhinşehin kâşânesiyim ben

Bakup sûret görenler her biri bir zanna düşmüşler
Hümâ-yı evc-i ma'nânın **Elîfâ** *lânesiyim ben*

Hazret-i azîzimin müfred bir beyti olup, ceddimin irtihâlinde kendinden hasb-ı hâl olan bu nutuk, bugün de fakîrin nakd-ı hâlim olmakla arz ediyorum:

مرغ دولت بر برید لانه اش مانده تهی
بعد ازین دلر خواب بینی یا که روز رستخیز[218]

İnşâ buyurulan târîh-i latîfi birâder-i mükerremimiz Tâhir Bey'in târîhiyle yan yana gelmek üzere mecmûa-i fakîrâneme kayd ettim. Her ikisi de çâkeri mütesellî kıldığı gibi mecmûamı da müzeyyen eyledi mîrim efendim."

* * *

"Azîzim, mîrim,

Tebrîk-ı îd-i saîd zımnında irsâline himmet buyurulan ve bir istizâhı ihtivâ eden kerem-nâmeleri bâis-i şevk u sürür oldu. Cenâb-ı Hak, îd-i saîd-i mezbûru hakk-ı âlîlerinde dahi mes'ûd ve müteyemmen ve her gününüzü yevmü's-sürûr buyursun.

el-Kelimâtü'l-Mücmele'*de vâki' olan bir mürettib hatâsı müteaddid kerreler tashîh ve mukâbele edildiği hâlde, hasbe'l-beşeriyye nazardan kaçmış ve bugüne kadar da muttali' olunamamış idi. İstîzâh-ı âlîleri bizi îkâz etti. Kitâba baktık, hakîkaten rabtı imkân hâricine*

218. "Devlet kuşu uçtu da yuvası bomboş kaldı. Bundan sonra onu ya rü'yâda görürsün veya kıyâmette" (H)

çıkmış, anlaşılmaz bir ibâre olmuş. Müsevvedâta mürâcaat ettik. Münderic olduğu ve tertîb ve tashîh edilmiş bulunduğu halde, formalar sahâifinin tanzîminde üç satır kadar bir ibârenin sâkıt olduğunu gördük. Bu husûsta bizi îkaz buyurduklarından ve kitâbın fâhiş bir saktını ikmâl fırsatını ihzârlarından dolayı azîm teşekkürler ederim. Çünkü, fakîre ve bütün ihvân-ı kirâma, hakîkaten büyük bir hizmet oldu. Cenâb-ı Hak, feyzinizi müzdâd buyursun.

Sâkıt olan ibâre şudur, arz ediyorum:

"Müellifin ifhâm ettiği bu mertebe içün", "mahv-ı vücûd-ı ayni'l-abd" ve "mahv-ı ehli'l-husûs" ta'bîr ediliyor ki, vücûdu ancak, zât-ı Hakk'a isbât ve mâ-sivâdan nefydir ki, zevk u müşâhedeye mukârin olursa tevhîd-i hakîkîdir." *olacak olan ibâre,* "müellifin ifhâm olursa" *şekline girmiş.*

Lütfen, nüsha-ı âlîlerinin bu sûretle tashîh buyurulması ve ahibbâ-yı kirâmları nezdinde başka nüshalar da varsa, onlara da lütfen ihtâr buyurularak, nâil-i ecr ü sevâb olmalarını ve daha bu gibi sakatâta ıttılâ' buyurulursa, ihbâra himmetleri ricâsıyla takdîm-i tâhiyyât eylerim, mîrîm efendim.

Zâhir Efendi dâileri de takdîm-i tâhiyyât eder. Sâkıt olan bu ibâreyi inşâallâh bir pusûla üzerine tab' ettirerek eldeki kitaplara ilsâk ettireceğim.

Aksaray'da, Olanlar, yâhud Oğlanlar Tekkesi'nde meşîhat edip, orada medfûn bulunan sâhib-i **Dîvan**, *Şeyh İbrâhîm Efendi'nin tercüme-i hâline dâir mevsûk bir habere destres olunamadı. Müşârünileyhin mahal ve târîh-i velâdeti, aslen nereli olduğu ve pederi kim olduğu, nisbeti kimden olduğu hakkındaki tahkîkât-ı aliyyelerinin tafsîlen iş'ârı mütemennâdır mîrîm. 4 Muharrem 1341/(27 Ağustos 1922)*

Sütlüce Tekkesi şeyhi ed-Dâî Elîf"

Manzûme-i târîhîye-i âcizânem:

Şeyh Elîf-i pür-kemâlât vâkıf-ı esrâr idi
Ma'den-i aşk u muhabbet âşık-ı dîdâr idi

Rabt-ı kalb itmiş idi o hazret-i cânânıma
Aşkı müşted olduğundan kârı âh u zâr idi

Feyz-i Mevlânâ'ya mazhar ârif-i bi'llâh idi
***Mesnevî**'den bahs iderken bülbül-i gülzâr idi*

Sırr-ı Sa'deddîn'i hâmil mürşid-i kâmil idi
Mesleği Allâh yolunda vârını îsâr idi

Sohbeti pek âlimâne hâli çok memdûh idi
Vech-i pâki fi'l-hakika ma'kes-i dil-dâr idi

Âlim ü ârif ü kâmil mürşid-i hak-bîn idi
Şüphe itmem dest-gîri Haydar-ı Kerrâr idi

Bunca âsârı şehâdet itmede irfânına
Varis-i ilm-i şerîf seyyidü'l-ebrâr idi

Şeyh-i Ekber dinse lâyıkdır anın evsâfına
Meclis-i pür-enveri bir gülşen-i ezhâr idi

Elli yıl mesned-nişîn-i feyz u irfân oldu o
Peyrev-i şeyh-i kerîmân Hazret-i Muhtâr idi

Nazm u nesr vâdîsinin bir şehsuvârıdır o zât
Mazhar-ı ilm-i ledün bir sâhibü'l-ıkrâr idi

İlm-i vahdetde ferîdü'l-asr idi Hak şâhidim
Dâimâ mestûr idi hem mahrem-i Settâr idi

Hazret-i şeyhi görenler bahtiyârdır kâm-kâr
Görmeyenler şübhe itme cümleten ağyâr idi

Mazhar-ı keşf ü kerâmet şeyh-i âlî-şân idi
Çünki her zerre ana bir kible-i rûh-sâr idi

Bahtiyâr oldu azîze arz-ı îmân eyleyen
Her biri vuslat-serâ-yı aşkda sâhib-yâr idi

Tam binüçyüzkırkbeşe oldu müsâdif rıhleti
Çok zamândır da'vet-i Hakk'a ümîdi var idi

Âkıbet vuslatla şâdân olmağa itdi şitâb
Matmah-ı enzârı zâten âlemi envâr idi

"Bâ füyûz-ı tâmme" tâm târîhdir ol hazrete
Öyle bir hazret ki bi'llâhi ülü'l-ebsâr idi

Hak teâlâ kabrini müstağrak-ı nûr eylesün
***Şeyh Elîf** im gül-şen-i aşkda bana bir yâr idi*
(با فيوض تامه)

Sütlüce Dergâhı şeyhi merhûm Şeyh Elîf Efendi (Cild I, sahîfe 354) **Tenşîtü'l-Muhibbîn** nâmıyle Hoca Hüsâmeddîn Efendi merhûmun tercüme-i halini tab' ve neşreylemiştir. Pek güzel yazılmış bir eserdir. Mütâlâasını tavsiye ederim. Mezkûr eserden:

حسام الحق والدين شمس الطريقة إمام الدهر في معضلاته الشريعة
هو الراسخ الجليل في كل شعبة من العلم والعرفان بالاكملية

هو الشيخ من كل الوجوه في وقته بديع البيان في علوم الحقيقة
هو العارف المقصود لكل قاصد محب في طلب المعالي الجليلة

هو الحاذق للمشكلات في حلها بقصد القلب وبالأقوال البديعة
لقد كان بأنفاسه وحمته تنال المنى في خدمة العلية

فيرجى الآن من روحه عند قبره المنور كل ما قلنا في القصيدة
لمن زاره بحسن الاعتقاد به كما كان في حياته الدنيوية

(أليف) الضعيف يستمد من روحه لكل مهم في الصبح والعشية
فقدس الله سره ونعمه وأكرم بنعمائه السرمدية[219]

Mu'tedilü'l-kâme, kavîyyü'l-bünye, re's-i şerîfleri büyücek, hafîfçe humrete mâil buğday renkli ve ak sakallı, sevimli olmakla berâber mehîb, menkibeyni arası geniş kemiklice olup, vücûdunda semen olmadığı halde nahîf ve nârin de değildi.

219. "Hak ve dînin kılıcı, tarîkat güneşi (Hüsâmeddîn), şer'î zorlukların çözümünde asrın imâmı. O, ilim ve irfânın her şu'besinde, en büyük rüsûh sâhibidir.
Zamânında, her yönden hakîkat ilimlerinde açık ifâdeli bir şeyhdir. Her arayan için aranan bir ârif, her yüce (ma'nevî) makâmın talebinde sevilen kimsedir.
Kalbin yönetilmesi ve bedîî ifâdelerle müşküllerin hallinde mahâret sâhibi, yüksek hizmetlerde nefesleri ve himmetiyle gayelere ulaşılıyordu.
(Yukarıdaki) kasîdede umulanlar bugün de onun rûhundan, aydınlık kabrinin yanında umulur. Ancak bunlar, önce dünyevî hayatında olduğu gibi hüsn-i i'tikâdla ziyâ reddedenler içindir.
Bu zayıf olan (Elîf) de her mühim meselesinde sabâh ve akşam onun rûhundan istimdâd eder. Allâh onun sırrını takdîs etsin ve ebedî ni'metleriyle ikrâmda bulunsun." (H)

Tarîkatleri Seyyid Muhammed Emîn Bursevî hazretlerine nisbet-dâr olup Nakşıbendîdir. Hâssaten rûhâniyyet-i kudsiyye-i Hz. Mevlânâ'dan da müstefîddir. Sikke-i şerîfe-i Mevleviyye iktisâ buyurup üzerine siyâdetleriyle berâber beyâz amâme sararlardı. Bu amâme meşâyıh-ı Mevleviyye'nin sardıkları kafesî destâr şeklinde değil, düz dolama idi. **Tenşîtu'l-Muhibbîn**'de tafsîl vardır.

/359/ EBU'L-MEFÂHİR ŞEYH YÛSUF ZÂHİR EFENDİ

Şeyh Elîf Efendi'nin mahdûmudur. 1300 senesinin Recebinin ikinci günü (9 Mayıs 1883) Sütlüce'de, Dergâh'ta, kadem-zen-i âlem-i şuhûd olmuştur.

1306/(1888) senesinde pederinden bed'-i Besmele etmiştir. Sütlüce İbtidâî Mektebi'nde okumuştur. Bi'l-âhare pederlerinden ulûm-ı ibtidâiyye ve intihâiyye-i mürettebeyi tederrüsle 1325 senesi şehr-i Şa'bânında (Eylül 1907), dergâh-ı şerîfte, yevm-i âyîn-i tarîkat olan Çarşamba günü, alenen icâzet ahzına muvaffak olmuştur. Birâderi Muhammed Sa'dî Efendi ile iki refîki de berâberdir.

Tarîkât-ı Sa'diyye'ye intisâbı, büyük pederi Ahmed Muhtâr Efendi hazretlerindendir. İrtihâlinde, pederinin dâhil-i dâire-i terbiyet-i ma'nevîyesi, olup, 1320 senesi Muharreminin yirmi birinci günü (2 Mayıs 1902) şeref-i hilâfetle kâm-yâb olmuşlardır. Sene-i mezkûre Rebîu'l-evvelinde (Hazîrân 1902), leyle-i mevlidi'n-Nebî'de tarîkat-ı Şeybâniyye'den mazhar-ı hilâfet olarak, sikke-i beyzâ-yı Şeybâniyye iksâ buyurulmuştur. Şâzeliyye ve Mevlevîyye'den de hilâfeti vardır. Cümlesi pederindendir.

1326/(1908) senesinde İstanbul'u teşrîf ve Bâyezîd Câmi'-i şerîfinde **Buhârî**-i şerîf tedrîs eden, Tunus Kâdî-i sâbıkı Şeyh Ebu'l-Fedâ İsmâîl Zebîhî es-Safâyîhî el-Hanefî el-Kâdirî'nin dersine devâm ile, 1329 senesi Cemâziye'l-âhirinde (Hazîrân 1911) ahz-ı icâzet etmiştir. **Sahîh-i Müslim** ve **Muvattâ**'dan dahi icâzesi vardır. Rivâyet-i hadîse me'zûn oldular.

Hz. Hâlid Câmi'-i şerîf hatîbi ve Kirpâs Tekkesi şeyhi Hâfız Muhammed Celâleddîn Efendi'den ve Şam ulemâsından Şeyh Abdurrahmân el-Hatîb'den de teksîr-i turuk maksadıyla ilm-i hadîsten icâze almıştır.

Eyüp'te, Sokullu Mehmed Paşa Medresesi'nde Fârisî muallimliğinde bulundu.

Koska'da Şeyh Abdüsselâm-ı Şeybânî hazretlerinin dergâh-ı şerîfi meşîhati inhilal ettikte, meclis-i meşâyıhın talebi üzerine meşîhati der-uhde etmiş ve el-yevm Pazartesi günleri icrâ-yı âyîn-i tarîkat /360/ eylemekte bulunmuştur. Dergâh-ı şerîfin selâmlık ciheti münhedim olup, harem dâiresinde bulunulmaktadir. Şemâil-i Şerîf okuttular ve hatme muvaffak oldular 1339/(1921). Yine hadîs-i şerîf dersine devâm üzeredirler.

Zâhir Efendi, şeyh-zâdeler arasından müteferriddir, zâhirî, bâtinî ilm ü irfânı vardır. Tevâzuu, hüsn-i ahlâkı, aşkı i'tibârıyla büyük bir mevki'-i ma'nevîye sâhib olacaklarına şüphe yoktur. (*Tavvela'llâhu omrehû ve eazzehu'llâhu fi'd-dâreyn*)

Âsâr-ı Aliyyesi:

1. **el-Muktetâf mine'l-Âsâr fî İlmi Usûli'l-Âsâr**. Usûl-i hadîse dâirdir.
2. **Fethu'l-Habîr fi Tercümeti Hızbi'l-Kebîr**. İmâm-ı Şâzelî'nin Hızb'i Tercümesi.
3. **el-Ḳavlü'l-Heşîş fî Tercümeti Salât-ı İbn-i Meşîş**,
4. **et-Teşevvüf âlâ Menşei't-Tasavvuf**,
5. **et-Teşerrüf alâ't-Taarruf**,
6. **Tercüme-i Risâle-i Reslâniyye**,
7. **el-Basâis fî Şerhi'l-Hasâis**. Hadîsten,
8. **İfâde**. Meşiyyet-i ilâhiyye ve irâde-i Sübhâniyye hakkında tahkîkatı hâvîdir.

Peyâm gazetesinde Rızâ Tevfîk Bey'in cehlen yazdığı bir makâle-i tasavvufiyye üzerine ızhâr-ı hakîkat maksadıyla neşr ettikleri bir makâle Zâhir Efendi'nin ne mertebe kudret-i ilmiyyeye mâlik olduğunu gösterir, aynen derc olundu:

"Sûfiye ile ulemâ-ı rüsûm beyninde ihtilâf, sûfiyyenin i'tirâzıyla değil, ulemâ-yı İslâm'ın, sûfiyyenin beyânâtını tamâmen fehm ü idrâk edememelerinden münbaistir ve nizâ-ı lafzîdir.

Ulemâ-yı rüsûmun verdikleri hüküm bi'n-netîce sûfıyyeyi tasdîkten başka bir şey değildir. Felâsife-i garb ile sûfiyyenin ittîfâkı da felâsife-i garbın ilâhiyyâtı, Şeyhü'l-Ekber hazretlerinin **Fütûhât-ı Mekkîyye**'siyle âsâr-ı sâiresinden ve İbn-i Fârız hazretlerinin âsârından bi'l-ihtiyâr ahz ettiklerinden gâyet tabiî olmakla berâber, hakîkatta iftirâktan başka bir şey olamaz. **/361/** Zîrâ sûfiyye-i kirâmın akvâli netîcesinde, "vahdet-i vücûd" tahakkuk eder.

Garblıların akvâli netîcesinde, "vahdet-i mevcûd" rû-nümûn olur. Bir kısım urefâ-yı muvahhidîn, "vücûd" ile "mevcûd"un beynini tefrîk etmişlerdir. Vücûd, vücûd-ı vâcib, zât-ı bahs-i Hak'tır; mevcûd, mümkinü'l-vücûddur, ya'nî muhdesâttır.

Vücûd, kelimesinde ma'nâ-yı masdar ve şekl-i resme, hadd-i melhûz ve mutasavvar değildir. Vücûd, masdar değil, "var" ma'nâsına, isimdir. "Mahz-ı var"dır. Varlık ve zerrât olmak ma'nâsına değildir. Nitekim, meşâyıh-ı sûfiyye müttefikan eserlerinde (اعلم أن الوجود حق)[220] diyorlar. Kezâlik, mevcûd kelimesinde de, ma'nâ-yı masdar

220. "Ma'lûmunuz olsun ki (vücûd) haktır." (H)

melhûz değildir. Vücûd, vâcibü'l-vücûddur. Mahz-ı var (mevcûd) mümkin'l-vücûddur ki, vücûd-ı izâfiyle var olandır. Binâenaleyh, bu ikisinin vahdeti mümkün olamaz. Ancak ayrı ayrı vahdetleri câiz olabilir. Biri de vücûd-ı Hakk'ın, mevcûdâtta indimâcı ve Hulûliyye tâifesi bahsidir ki, sûfiyye-i kirâmın bu bâbda indimâc ta'bîr ettiklerini hâtırlayamıyorum.

İndimâc ta'bîri tabîîdir ki, hulûl ma'nâsını tazammun eder. Bu ise sûfiyye için pek hicâb-âver bir şey olur. Çünkü indimâc, tasavvur ettiğiniz vakitte, vücûd-ı Hak; vücûd-ı halk ile kâim olduğu gibi bir ma'nâ anlaşılır ki, bâtıldır. Belki vücûd-ı halk, vücûd-ı Hak ile kâimdir. Ya'nî Hak, halkta değil, halk Hak'tadır.

Bir de, "keşfü'l-mahcûb" ıstılâhı, şâyân-ı tavzîhtir. Şöyle ki, vücûd-ı mutlak, ya'nî Hak teâlâ mahcûb olamaz. İbn-i Atâu'llâh-ı İskenderî, **Hikem**'inde, (كل شيء؟)[221] ve (كيف يحجبه شيء وهو الظاهر في كيف يتصور أن يحجبه شيء؟)[222] buyuruyorlar. Filvâki', hadîs-i şerîfte, nûr u zulmetten bin hicâb vârid olmuştur. Fakat bu hîcâblar halka, abde müteveccihtir. Ya'nî mahcûb olan Hak değil, Hakk'ı görmekten mahcûb olduğu cihetle abd'dir. Binâen aleyh, "keşfü'l-mahcûb" ta'bîri galattır.

/362/ "Keşfü'l-hucub", denilirse, isâbet olur ki, abd'in muhtecib olduğu hay demektir. Bu da abd'in keşfiyle değil, Hakk'ın tecellî ve zuhûruyla hâsıl olur." İntehâ kelâmuhû.

* * *

Cenâb-ı Şeyh Zâhir zühre-i ilm-i tarîkatdır
Vücûdu âlem-i irfâna Hak'dan lutf u ni'metdir

Misâli hüsn-i Yûsuf revnak-efzâ-yı mürîdândır
Edebde ma'rifetde sâhib-i feyz ü mürüvvetdir

Rumûz-ı alleme'l-esmâ'yı ârif olduğu zâhir
Sözü hep mağz-ı Kur'ân bütün âmâli hikmetdir

Anın dersinde gel bir gün bulun ey âşık-ı sâdık
O dem tasdîk ider dersin sözün ayn-ı hakîkatdır

Hudâ-yı lem-yezel kılsun muammer hem dahi mes'ûd
*Duâ-hân oldu **Vassâf**'ı taleb-kâr-ı saâdetdir*

221. "Onu bir şeyin örtmesi nasıl olur? Hâlbuki o her şeyden zâhirdir." (H)
222. "Onu herhangi bir şeyin örtmesi nasıl tasavvur olunur?" (H)

Şeyh Abdüsselâm-ı Şeybânî'ye nisbetleri, âsitâne-i Sa'diyye meşâyihi arasında isimleri geçen Şeyh Mustafa b. Şeyh Hasan Efendi vâsıtasıyla olduğunu kendileri tahrîren beyân buyurmuşlardır.

Dâru'ş-Şafaka-ı İslâmiyye'de muallimliği olduğu gibi, Üsküdar'da Selîm Ağa Kütüphânesi müdüriyyetine ve 10 Ağustos 1927 târîhinde Süleymâniye Kütüphânesi müdüriyetine ta'yîn olunmuştur.

/363/ KADEM TEKKESİ MÜESSİSİ ŞEYH MUHAMMED ZİYÂD HAZRETLERİ

Kibâr-ı meşâyıh-ı Sa'diyye ve sülâle-i Sa'diyye-i Şa'bâniyye'den olup, İstanbul'da Etyemez nâm mahalde Kadem Dergâhı şeyhidir. Sultân Ahmed Hân-ı sâlisin, sûr-ı hümâyûnu münâsebetiyle vâki' olan da'veti üzerine İstanbul'a gelen ve 342. sahîfede tercüme-i hâlinden bahs olunan Şeyh Ebû'l-Vefâ İbrâhîm es-Sa'dî eş-Şeybânî halîfesidir. Şeyh Ebu'l-Vefâ, o zamân Ayasofya'da müezzin mahfilinin yakınındaki maksûrede, mukâbele-i şerîfe icrâ etmiş bulunduğundan bu hâtıraya mebnî oradaki direğe, Hz. Pîr'in ism-i şerîfi ta'lîk olunmuş ve el'ân âvîhte-i mevkî-i ihtirâm bulunmuştur.

Kadem Dergâhı şeyhi Hâfız Abdullatîf Salâhaddîn Efendi nezdinde mahfûz silsile-nâmeyi tedkîk ettim, Muhammed Ziyâd hazretlerinindir ve vesâik-i târîhiyye-i Sa'diyye'dendir:

"Şeyh Muhammed Ziyâd, Şeyh Ebu'l-Vefâ İbrâhîm b. Şeyh Yûsuf es-Sa'dî, Şeyh Abdulbâkî b. Şeyh Ahmed b. Şeyh Ebûbekir b. Şeyh Bedreddîn b. Şeyh Hasan el-Cibâvî b. Şeyh Muhammed b. Şeyh Sa'îd b. Şeyh Ebûbekir b. Şeyh İbrâhîm b. Şeyh Muhammed b. Şeyh Ali el-Ekhal b. Hz. Pîr Sa'deddîn el-Cibâvî eş-Şeybânî (*kuddise sırrûhu'r-Rabbanî*)."

Hâlen, sülâle-i Sa'diyye, bu zât-ı şerîf (Şeyh Bedreddîn b. Şeyh Hasan el-Cibâvî)'in kızının oğullarından teselsül etmekte olduğunu, mûmâileyh Şeyh Salâhaddîn Efendi söylemiştir.

Şeyh Yûsuf es-Sa'dî'nin icâzet-nâmesi târîhi 1164/(1751)'tür. İcâzet-nâme'nin bâlâsında, Ebu'l-Vefâ hazretlerinin tahşiyeleri vardır ki, şöyledir:

"Ve ene'l-fakîr ila'llâh, İbrâhîm b. eş-Şeyh Yûsuf es-Sa'dî el-Cibâvî, hâdimü'l-fukarâi's-Sa'diyye fî Mahrûseti Dımeşk el-Mahmiyye."

Şeyh Muhammed Ziyâd Şâm-ı şerîf civârında Kadem karyesindeki, Kadem-i Şerîf'in ced-be-ced nigehbânıdır. Pederi Ahmed-i Attâr, onun pederi Hümât'tır. Sultân Abdulhamîd Hân-ı evvel zamânında ârzû-yı şâhâne üzerine, Kadem-i Saâdet'i oradan başına alarak, mâşiyen İstanbul'a kadar bu sûretle getirmiştir.

/364/ Kadem-i Saâdet, el-yevm, Abdulhamîd-i evvelin türbesinde mahfûz mahfaza-ı tekrîm olup, kandil ve arefe gibi eyyâm-ı mubârekede Kadem Dergâhı şeyhi olan zât tarafından güşâd ve ziyâret ettirilmek şart-ı vâkıf îcâbındandır. El-hâletü hâzihî, ziyâret olunur. Muhammed Ziyâd hazretleri burada mazhar-ı hürmet oldu. O zamân Sadrazam bulunan Halîl Hamîd Paşa, Hz. Şeyh'e çok muhabbet gösterenlerdendir. Kadem Tekkesi'nin olduğu mahal, Kapıcıbaşı Konağı imiş. Mülk olduğundan Halîl Hamîd Paşa, burasını istimlâk ve vakf etmiş. 1190/(1776) târîhlerinde dergâhı inşâya muvaffak olup, Hz. Şeyh'i burada irşâd-ı nâs için alıkoymuş ve dergâhı kendisine teslîm eylemiştir.

Perşembe günleri, Bâb-ı Âlî o zamân ta'til edilir imiş. Bu sebeble sadrazam ve vükelâ dergâha gelirler ve icrâ olunan âyîn-i tarîk-ı Sa'dî'yi temâşâ ederler, münşerihu'l-bâl olurlarmış. Bi'l-âhare Salı gününe tahvîl edilmiş, sebebi ise, Etyemez Dergâhı da Perşembe günü güşâd olunduğundan iki dergâhın yevm-i âyîni bir güne tesâdüf etmemesine riâyet olunmuştur.

Halîl Hamîd Paşa, şeyhe bir câriye hediye ettiğinden, bunun istifrâşından Abdullatîf Efendi ile bir kerîmeleri dünyâya gelmiştir,

Muhammed Ziyâd, Şam'da da müteehhil idi. Şeyh Ahmed, Şeyh Abdurrahmân, Şeyh Muhammed isminde üç evlâdı vardı.

1205/(1791) târîhine kadar irşâd-ı nâs ile meşgûl olup, terk-i âlem-i nâsût eyledikte, dergâh-ı şerîf hazîresine defn edildi. Türbelerinin üzeri açık ve hâlen ma'mûrdur. Kitâbe-i seng-i mezârı ber-vech-i âtîdir:

"Kadem-i Şerîf'i Şam'dan Âsitâne-i aliyyeye nakl hizmetiyle şeref-yâb olan sülâle-i Sa'diyye'den, kutbu'l-ârifîn ve gavsu'l-vâsılîn merhûm ve mağfûrun leh eş-Şeyh el-Hâc es-Seyyid Muhammed Ziyâd hazretlerinin, rûh-ı pür-fütûhlarına rızâen li'llâhi teâlâ, el-Fâtiha, 1205/(1791)."

/365/ Kadem Tekkesi'nde Post-nişîn Olan Zevât:

Bu dergâhta, zamânımıza kadar post-nişîn olan zevât-ı kirâm:

Şeyh Ahmed Efendi b. Muhammed Ziyâd,
Şeyh Muhammed Efendi b. Muhammed Ziyâd,
Şeyh Muhyiddîn Efendi b. Muhammed Efendi,
Şeyh Abdüllatîf Efendi b. Muhammed Ziyâd,
Şeyh Ahmed Âgâh Efendi b. Abdüllâtif,

Şeyh İsmâîl Bedreddîn Efendi b. Ahmed Agâh,
Şeyh Hâfız Abdüllatîf Salâhaddîn Efendi b. Ahmed Âgâh. Post-nişîn hâlen.

Mûmâileyhimden Şeyh Ahmed Efendi, 1205/(1791)'te pederinin makâmına geçmiş, bir müddet sonra Hicâz'a gitmiş, orada irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir. Hicâz'a giderken birâderi, Şeyh Abdurrahmân Efendi, Bursa'ya gitmiş idi. Mevlevî Tekkesi'nde çileye girmiş; birâderinin Hicâz'da vefâtı üzerine, ekber-i evlâd olması i'tibâriyle meşîhate da'vet olunmuş; "*Ben bir tekke için çilemi bozamam.*" deyip gelmemiş, orada vefât etmiştir. Mevlevî-hânenin kapısı karşısında medfûndur.

"*Kadem şeyhi ayak basdı bekâya*" (قدم شيخي آياق بصدى بقايه) târîhidir.

Bunun üzerine birâderi Şeyh Muhammed Efendi câ-nişîn olup, 1261 senesi, Cemâziye'l-evvelinin sekizinde (15 Mayıs 1845) irtihâl eylediğinden, pederinin yanında defîn-i hâk-i gufrândır. Harem-i âlîleri Hatice Molla Hâtûn, yanında medfûndur. (1221/1806)

Muhammed Efendi'nin irtihâlinde meşîhat Muhammed Ziyâd hazretlerinin, burada tevellüd eyleyen Abdüllâtif Efendi'ye teveccüh etmek lâzım gelirken, Muhammed Efendi'nin, vükelâ ve vüzerâdan çok muhibbi olduğu cihetle, onların nüfûzuyla, oğlu Muhyiddîn Efendi'ye tevcîh olunmuş; bu da, üç sene kadar icrâ-yı meşîhatle, 3 Rebîu'l-evvel 1263 (19 Şubat 1847) târîhinde irtihâl eylemiştir.

Meşîhat, münâsafeten, Abdüllatîf Efendi'ye ve Muhyiddîn Efendi-zâde Muhammed ve Ali nâm sabîlere tevcîh olunmuş idi. Abdüllatîf Efendi, 1267/(1851) senesinde irtihâl edince, meşîhatin nısfı, mahdûmu Ahmed Agâh Efendi'ye ve nısf-ı dîgeri çocuklarda kalıp, çocukların, ...[223]

/366/ 1282/(1865) senesinde Ahmed Âgâh Efendi, meşîhate tamâmen sâhib-i muvakkat olmuştur. Ziyâret-i Haremeyn nasîb olmuş idi.

Abdüllatîf Efendi'nin hilâfeti, Fındık-zâde şeyhi Osmân Efendi'dendir. el-Hâc Ahmed Âgâh Efendi'nin hilâfetleri, Sütlüce'de Şeyh, Ahmed Muhtâr Efendi'dendir. Sinleri yetmişüçtür. İrtihâlleri 1313 senesi Rebîul-âhirine (Eylül 1895); velâdetleri 1239/(1824) târîhine müsâdiftir. Harem-i âlîleri, Hatice Hanım, yetmişiki sene muammer olup, 1312/(1894) senesi Rebîu'l-evvelinde irtihâl etmiştir. Cümlesi dergâh-ı şerîf hazîresinde medfûndur.

Hulefâsı, İsmâîl Bedreddîn, Salâhaddîn, Ahmed Cânib ve Ankaralı Nûreddîn Efendilerdir.

223. Metin bu şekilde boş bırakılmıştır. (H)

Şeyh İsmâîl Bedreddîn Efendi, 1313/(1895) senesinde pederinin makâmına geçmiştir. Velâdeti 1269 senesi 9 Zi'l-hicce'dir (13 Eylül 1853).

"*O gül-rû bir gün ol îd-i adhâyı haber virdi.*" (او كلرو بر كون اول عيد أضحى بي خبر ويردى) târîh-i velâdetidir. Yirmi seneye karîb meşîhati vardır. 18 Şevvâl 1332/(9 Eylül 1914) târîhinde irtihâl etmiştir. Şeyh Muhammed Efendi isminde bir halîfesi vardır.

Şeyh Hâfız Abdüllatîf Salâhaddîn Efendi, birâderinin makâmına geçmiştir. Velâdeti 1276/(1859) senesine müsâdiftir. Seccâde-i meşîhate 1332/(1914)'de kâid olmuştur. Hâlen ber-hayât olup, Şeyh Hâlid ve Hakkı Efendiler halîfeleridir. Müddet-i medîde, hıdmet-i rusûmiyyede bulunup, tekâüd olmakla el-yevm, tarîkında edîb-i müstakîm bir rehber-i hak-bîndir.

Kendisiyle hem-sohbet olduğumda, icâzet-nâme bahsine söz intikâl edince, "*Evvelleri, meşâyıh icâzet-nâme ile defn olunmaz imiş. Fakat, bi'l-âhare, başka ellere geçen icâzet-nâmeler sû-ı isti'mâle ma'rûz kaldığından, bundan yüz sene kadar mukaddem, meşâyıh toplanmışlar, sû-i isti'mâlin önüne geçmek emeliyle, sâhibleriyle maan defn edilmesine karar vermişler. O zamândan beri âdet olmuş.*" dediler.

Sa'dî icâzet-nâmeleri hakkında müdâvele-i efkâr ettim:

/367/ "*Ba'zı icâzet-nâmelerde Hz. Pîr'in doğrudan doğruya büyük pederleri Yûnus eş-Şeybânî hazretlerinden ahz-ı feyz ettikleri gösterilmiş. Hâlbuki, ba'zı icâzet-nâmelerde, Yûnus-ı Şeybânî, sonra mahdûmu Mezîd eş-Şeybânî, onun halîfesi Şeyh Abdullâh-ı Şeybânî, ba'dehû Hz. Pîr efendimiz mezkûrdur. Bu bâbda ma'lûmatınız nedir?*" dedim.

"*Evet, ihtilâflıdır. Bu sebeble icâzet-nâmelerde mutâbakat görülemiyor.*" cevâbını verdiler.

"*El-yevm, ne kadar Sa'dî dergâhı vardır?*" diye sordum.

"*Hesâb ettik, otuzüç Sa'dî dergâhı vardır.*" dediler.

ŞEYH MUHYİDDÎN EFENDİ

eş-Şeyh es-Seyyid Hâfız Muhyiddîn eş-Şevkî Efendi, ulemâdan müftü Mustafa Efendi-zâde'dir. Ailesi, "Tophâne-zâdeler" diye anılırmış; vâlide cihetinden sahîhu'n-nesebdir. Peder cihetinden de, "emîr" olduklarına dâir tomâr vardır ve İzmir'de olan dîger mahdûmlarının yedindedir. Bidâyet zamânlarında, tarîkat aleyhinde bulunurlarmış. Fakat, Teselya Yenişehri'ne müftü ta'yîn olununca, ba'zı rüfekâsı dergâhlara gitmeğe teşvîk etmişler.

İlk def'a olarak Yenişehir'de, Hz. Abdulkâdir evlâdından Hz. Hamavî'nin dergâhına gitmişler. Dergâhın şeyhi, Sa'diyye'den Seyyid Yahyâ Efendi imiş. Ehl-i hâl bir

zât olduğundan, Hâfız Muhyiddîn Efendi'deki isti'dâdı keşf ederek kendine cezb etmiştir. Arada, tahassul eden muhabbet te'sîriyle, Yahyâ Efendi'ye intisâb eylemiş. Az zamân sonra müstahlef olmuştur. Şeyhinin emriyle, emvâlini satarak Yenişehir'e gidip, büyük bir dergâh ihyâ edip, vakf eylemiş. Pek çok seneler irşâd ile meşgûl olup, 1265/(1849) senesinde, bir gün bendegânına irtihâlini haber verip, tevhîd-hânede, esnâ-yı zikirde, cânını cânana teslîm ile, "Hû" diyerek tekmîl-i enfâs-ı ma'dûde-i hayât etmiştir.

İki mahdûmuyla, dört kerîmesi olup, büyük mahdûmu, (babasının) târîh-i vefâtını şu sûretle söylemiştir:

Kutb-ı Sa'dî Şeyh Hâfız azm-i ukbâ eyledi
Yandı firkat nârına evlâd-ı cümle dervişân

Eyleye Mevlâ nişîmen-gâhını dârü's-selâm
Çünki Hû zikrinde Hakk'a eyledi teslîm-i cân

Eyledi bir bir vasıyyet âl ü dervîşânına
Vakt-i fevtin bildirüp virdi kerâmetden nişân

Ondokuz yıl sonra târîh söylemek oldu nasîb
Ola rûh-ı pâki yâ Rab Cennet içre şâdmân

Vehbî hûnâbın döküp târîh-i cevher söyledi
Şeyh Muhyiddîn idüp nakl-ı vücûd oldu nihân
(شيخ محي الدين ايدوب نقل وجود اولدى نِهان) = (1265)

eş-ŞEYH HACI MUHAMMED VEHBİ EFENDİ

Şeyh Muhyiddîn Efendi'nin mahdûmudur. 1253/(1837) senesinde dünyâya gelmiş ve pederinden küçük kaldığından dolayı vekâletine Şeyh Halîm Efendi ta'yîn edilmiştir. Tahsîl-i ibtidâî ve rüşdîyi ikmâlden sonra, Yenişehir'de Hoca Muhammed Efendi'den icâzet almıştır. Bir taraftan husûsi muallimlerden irfân ve fazîletini tezyînde ihtimâm edip, **Mesnevî** ve târîh tetebbuuna da hâhiş-ker olmuştu. 1296/(1879)'da Haremeyn-i muhteremeyni, ba'dehû Şam'da Hz. Sa'deddîn'i ve Bağdâd ve Kerbelâ'yı ziyâret ile İstanbul'a gelerek Abdusselâm şeyhi Kovacı-zâde Gâlib Efendi'den hilâfet almıştır. 1278/(1861)'de Şeyh Yeksân Efendi kerîmesiyle teehhül etmiş: 1279/(1862)'de Mustafa Şevki Azîz, 1283/(1866)'te Sa'diye Hanım, 1285/(1868)'te Ferîd Efendi dünyâya gelmiştir

1281/(1864)'de pederinin ihyâ-kerdesi olan dergâha, dört oda bir medrese ilâve ve müderrisliğini der-uhde ederek, rizâen li'llâh, neşr-i ulûm eylemiştir. 1288/(1871)'de Şeyhu'l-İslâm Sâhib Molla Bey'le İstanbul'a gelerek Sultân Hamîd-i sânînin mazhar-ı iltifâtı olmuş ve Sultân Reşâd'a, şehzâdeliğinde, Fârisî okutmuştur. Bir müddet sonra Reşâd Efendi ile olan bu alâka Pâdişâha hoş görünmediğinden, İzmir pâyesi tevcîh edilerek tekrâr Yenişehir'e gönderilmiştir. 1297/(1880)'de burayı Yunan işgâl edince pederinin enkâzını alarak İzmir'e götürmüş ve İzmir'de ikâmet eylediği bir sene zarfında, müteaddid câmi'lerde **Mesnevî**-i şerîf okutmuştur. İzmir'de ve daha sonra ikâmet ettiği Bursa ve Manisa'da okuttuğu **Mesnevî** fevka'l-âde takdîre mazhar olmuş ve halkın pek büyük zannına sâhib olarak, ikibinden fazla mürîd yetiştirmişlerdir, İstanbul, Manisa, İzmir, Bursa arasında müteaddid seyâhatları olup, 1302/ (1885) târîhinde İzmir'de irtihâl edip, vasiyeti mûcibince Seyyid Mükerremüddîn Dergâhı hazîresine defn olunmuştur.

Hulefâsı:

Şeyh Âbidîn Efendi, Şeyh Cemâl Efendi, Abdüsselâm Şeyhî Yahyâ Efendi, birâderi Şeyh Sıdkı Efendi, Tekfurdağ (Tekirdağ)lı Hâfız Efendi, büyük mahdûmu Azîz Efendi.

Âsârı:

Âsârı çok imiş, fakat elde ma'lûm olan bir **Tarîkat-nâme**'siyle, matbû' bir **Dîvân**'ı vardır.

(Vehbi Efendi'nin), Şeyh Abdüsselâm-ı Şeybânî'ye, yüzyirmi sene sonra söylediği târîh:

Azm-i gül-zâr-ı cinân itdi zamânın ekmeli
Pîr-i sânî kutb-ı âlem reh-nümâ-yı hâss u âm
Çâr-aktâb geldi ikmâl itdi **Vehbî** *târîhi*
Eyledi rıhlet bekâya elvedâ' Abdüsselâm
(ایلدی رحلت بقایه ، الوداع عبد السلام)

Hz. Pîr'e medhiyyesi:

Derinde bir gedâ-yı bî-nevâyım Pîr Sa'deddîn
Nazar kıl ârzû-mend-i bekâyım Pîr Sa'deddîn

Beni bu sûziş-i gamda bırakma dest-gîrim ol
Bu dem imdâd u ihsâna revâyım Pîr Sa'deddîn

Vücûdum kûy-ı aşkında türâb-ı râhdır ancak
Nişîn-i kûh-ı sahrâ-yı cibâyım Pîr Sa'deddîn

Becâyım her cihet ikrâmına çün iltică' itdim
Beşâret vir ki ihsâna sezâyım Pîr Sa'deddîn

Mezellet hâkine düşmüş senin bir abd-i mahzındır
Muallâ dergehinde bir gedâyım Pîr Sa'deddîn

Eyâ kân-ı kerâmet mahzen-i esrâr-ı Rabbânî
Sana cândan mürîd-i muktedâyım Pîr Sa'deddîn

Dehâlet eyledi **Vehbî** *senin dergâhına el-hak*
Himâyet eyle muhtâc-ı atâyım Pîr Sa'deddîn

Şeyhi Gâlib Efendi'ye hâl-i hayâtlarında iken yazdıkları medhiyyedir:

Tarîkat sâlikin irşâd iden şeyhim efendimdir
Dilâ bî-şek seni üstâd iden şeyhim efendimdir

Kovacı-zâdelikle şöhreti vardır Stanbul'da
Bu gün sâliklere imdâd iden şeyhim efendimdir

Mübârek nâmı Seyyid Şeyh Gâlib söylenür meşhûr
Tarîk-ı Hak'da hak feryâd iden şeyhim efendimdir

Nevâzişler ider dervîşlerini hoş suhanlarla
Şikeste-dilleri dil-şâd iden şeyhim efendimdir

Sana **Vehbî** *ad itdi tesmiye isme müsemmâ ol*
Çerâğ-ı cezbeyi îkâd iden şeyhim efendimdir

* * *

Beznı teşrîf eyledi yârim bu şeb
Tard u teb'îd eyledi ağyârı heb

Lebleri mercân nigâhı cân-fezâ
Kendimi itdim o yâre münteseb

Hüsnüne nâzır olan hayrânı olur
Leşker-i hûbân içinde müntehab

Çeşm-i câdûsu dem-â-dem sihr idüp
Âlemi üftâdesi itdi aceb

Yârı râzî eylemiş **Vehbî** *bu dem*
Bezm-i hâssında musâhib leb-be-leb

Beher beytin evvel harfleri cem' olunmakla, ism-i ***Mustafa*** çıkmak üzere tanzîm olunmuştur:

***M**âh-ı rûyundan münevver oldu uşşâk ey perî*
Şems-veş çün burc-ı kûyundan tulû' itdin berî

***S**afvet îrâd eyledi üftâdeye vechin senin*
Serv-âsâ pek sehîdir kâmetin ey gevherî

***T**ıfl iken sen reşk idüp akrânın itmezdi ümîd*
Dâm-ı zülf ü hatt u hâlin sayd ide bin bir eri

***F**âiku'l-akrân odur hem mülk-i hüsne şâh odur*
Yûsuf-ı evvel odur hem mihr-i hûbu mazharı

***Y**ok mecâli kimsenin hayretden özge dem ura*
Ey gönül gel kıl nazar cümle cihân fermân-beri

Ârifâne vasfın eyler dil-berâ **Vehbî** *senin*
Çünkü ismin **Mustafâ***'dır başına gey efseri*

بشنوای جانان زمن شرح صفای آفتاب
روز روشن چون شود در وی ضیای آفتاب

طور دنیا تو أمست خالق چنین ایجاد کرد
در شبان ظلمت بروز أیدی روشنای آفتاب

أز جی حکمت کشته گر برسی چنان گویم ترا
بشنو أضداد است اشیا مه برای آفتاب

در شبان گوش تا برای بیر وصاحب دلان
روز روزی کسب کن با صد جفای آفتاب

وهبیا حالات خورشید کشت معلوم
پس خموش من کنون قدر وبهای آفتاب [224]

ŞEYH SIDKÎ EFENDİ

Hâfız Muhyiddîn Efendi'nin küçük mahdûmudur. Büyük birâderi Şeyh Muhammed Efendi'den hilâfet almıştır. Muhâsebe Kâtibliği'nde, Gümrük Me'mûrluğu'nda bulunmak üzere İşkodra, Manastır (ve) İzmir'de kırk sene kadar dolaşmış, Manastır'da bulunduğu sırada Muhammed Nûru'l-Arabî hazretlerinden icâzet-nâme almıştır. 1337 senesi Muharreminin birinci (7 Ekim 1918) günü vefât ederek, vasiyeti mûcibince, büyük birâderinin kabrine defn edilmiştir. Müttakî, musallî ve ahlâk-ı hamîde sâhibi bir zât idi.

ŞEYH AZÎZ EFENDİ

Şeyh Vehbi Efendi'nin mahdûmudur. 1279/(1862)'da dünyâya gelmiştir. Pederinden hilâfet aldıktan sonra, İzmir Akhisâr'ında, bir dergâh ihyâ ederek, orada pek çok seneler meşîhatte bulunmuştur. 1329/(1911) senesinde vefât edince, vasiyeti mû-

224. "Ey cânan, benden güneşin safasının şerhini dinle. Gündüzün aydınlığına güneşin parlaklığı nasıl anlaşılabilir?
Dünyânın hali ikilidir. Allâh böyle yarattı... Gece vaktinin karanlığında ancak güneşin aydınlığı ortaya çıkar.
Bu niçin böyle olmuştur dersen, şöyle derim sana, dinle, her şeyin zıddı vardır; ayın da güneşi.
Geceleyin gönül sâhibleri ve Pîr için çalış. Gündüz ise, güneşin yüz cefâsıyla rızkına çalış.
Ey Vehbî, güneşin hâlleri işte böyledir. Öyleyse sus. Ben Güneşin kadr ü kıymetini... (Metinde eksik var)" (H)

cibince orada kabristâna defn edildi. Yukarıda ismi geçen Hâfız Muhyiddîn Efendi, bu zâtın dergâhında medfûndur. (*Kaddesa'llâhu esrârahum*)

ŞEYH FERÎD EFENDİ

Şeyh Vehbi Efendi'nin küçük mahdûmudur. 1283/(1866) senesinde tevellüd etmiştir. Onyedi yaşında iken, Yenişehir'den çıkmıştır. Tahsîl-i ibtidâîsi Yenişehir'dedir. İzmir'de iken Yozgatlı Mustafa Efendi'den ulûm-ı Arabîyye tahsîl eyledi.

1301/(1884)'de İstanbul'a gelerek, Dâru'l-Hadîs Medresesi'nde ikâmetle, Ödemişli müsteşâr-ı meşîhat-ı İslâmiyye Mustafa Efendi'den icâzet almıştır. Ba'dehû, uzun müddet, tasavvuf ve **Mesnevî** ile iştigâl eyledi. 1313/(1895)'de, pederinin halîfesi olan Yahyâ Efendi'de bir takım hâlât-ı garîbe müşâhede ettiğinden, Selânik'te pederinin dîger bir halîfesi olan zâttan hilâfet almak üzere, Selânik'e azîmet etmiş, fakat, hilâfet cem'iyyeti icrâ edileceği gece, Yahyâ Efendi de Selânik'e menfî olarak geldiğinden cem'iyyetten haber-dâr olunca, orada bulunmuş, artık öteki şeyh, "*Âsitane şeyhi dururken, ben nasıl hilâfet vereyim.*" demiş ve Şeyh Ferîd Efendi de mecbûren, Yahyâ Efendi'den tâc-ı hilâfeti geymiş. Fakat bunu, şeyhin kerâmeti telakkî eylediğinden Yahyâ Efendi hakkındaki sözlerin hiç birisine ehemmiyyet vermemiş, ondan sonra pek ziyâde hürmet beslemiş idi.

Avdetinden sonra, husûsî muallimliklerde bulunmuş, 1318/(1900)'de Molla Gürâni Rüşdiyesi'ne, 1319/(1901)'da Halıcıoğlu Mûsevî Mektebi'ne muallim olmuştur.

1322/(1904)'de Şeyh Ali Fakrî Efendi hazretlerinin, Hallâç Baba Dergâhı meşîhatını kendisine terki üzerine, dört sene icrâ-yı meşîhat edip, 1326 senesi Mayısının birinci Pazar gecesi (14 Mayıs 1980) pek genç yaşında iken terk-i âlem-i nâsût eyledi. İrfânı, mahviyyeti, tevâzuu, fukarâya hürmeti hasebiyle halk arasında büyük bir teveccühe mazhar olmuştu. Dergâhta medfûndur.

Tercüme-i hâlini yazarken garîb bir vak'a zuhûr etti. Bu bâbda, ma'lûmât-ı tahrîriyye lutf eden Şeyh Sa'deddîn Efendi, "*Dervîşler arasında işrete münhemik olan ba'zı kimselere gider, meyhâneden rakı alır, abâsının altında getirir, verirmiş!* 'Bunu niye yapıyorsunuz?' *diye soranlara karşı,* 'O kimseleri harâm yolunda tese"ülden men' ediyorum." *dermiş.*" diye, bildiriyor.

Bu sırada üdebâ-yı asrın ser-bülendi, İbnü'l-Emin Mahmûd Kemal Beyefendi, "*Bu bizim mezheb ve meşrebimize uyar dervîşlerden değildir. İşrete münhemik olan, nasıl dervîş addolunur? Dervîş olan, nasıl münhemik-i işret olur? Dervîş-i hayr-endîş başka, mest-i dil-rîş başkadır. Dervîşe hizmet edilir; ammâ, sarhoşa nasıl rakı taşınır. Şeyhin irşâda me'mûriyyetini biliyorsak da, ihlâle me'mûr olduğunu bilmiyorduk. Cenâb-ı Şeyh, ha-*

râm yolunda tese''ülden men'e lüzûm görüyor da, dervîşi, nûş-ı arakla irtikâb-ı harâmdan men'e neden lüzûm görmüyor? Acabâ bu işte bir nükte-i nühüfte var da, biz mi anlamıyoruz?" buyurdular.

Sa'deddîn Efendi, mûmâileyhin zamânını idrâk etmediğinden nakilde mübâlağanın tercümânı olmuş olsa gerektir.

Ferîd Efendi'nin bir takım eş'ârı ve bahr-ı tavîl tarzıyla mektûbları varsa da müteferrik sûrettedir.

Sözlerinden:

Mantık-ı derûnunda, havâlar çalarak, tel kırarak, kâmet-i matbûunu ta'cîl ve tehâllük ile döndürse kemâna, yine kânûn-ı tecellîde akort eski akorttur.

Şehr içi âteşlidir Sâhilde bir kâşâne tut
*Kâr-ı nâtık "Nezr-i Mevlânâ" on sekiz beyit**

* * *

*Tarîk-ı **râst**ı sor râh-ı aşkın muktedâsından*
Bu hestî'de olan devr-i kebîrin reh-nümâsından

*Bileydi sûfiyân bu hilkatin tâ asl **u** fer'indan*
*Bilirdi **penc-gâhı** zât-ı hakkın istifâsından*

*Bulanlar **şevk-i dil** sûz-ı dil-ârâdan bu kesretde*
Rehâ buldu sipihrin nâ-pesendîde edâsından

*Hevâsı perdesi sâz-ı derûnun hep **dü-gâh** olmaz*
***Dü-yekler** mızrabı kânûn-ı şevkin iktizâsından*

*Safâ-yâb eyle **uşşâkın** makâmât-ı hümâyûnun*
***Sabâ** ol gül-izârın lutf idüp bûy-ı safâsından*

***Hüseynî** olduğum sûz-ı dilimdir anla ey zâhid*
*O sultân-ı **Irâk**'ın **sûz-nâk** ol Kerbelâ'sından*

*Niyâzım **bûselik**dir sâki-i gül-çehreden ammâ*
***Muhayyer**dir bu kârım dem-be-dem redd ü atâsından*

Dönerse âşıkın halvet-gehinden ol küçük zâde
***Nevâsı** bî-karârın tûz çıkar **evc**-i semâsından*

Hisâr-ı aşkını sînemde sengîn eyle ey **şehnâz**
Kerem kıl mâ'ye-i cân **tâhir** *olsun mâ-sivâsından*

Beyâtîdir *yeter bu zemzemen ey mutribî yürü*
Biraz da bî-nevâlar nağmesin dinle **nevâsından**

Dilâ ol gülşen-i kudsîdeki **şevk u tarab** *n'oldu*
Meğer dem-bestesin zencîr-i zülfün istîlâsından

Dilim berdâr-ı **gerdâniyye** *ile ey kemân-ebrû*
Açılsun tâ-be-mahşer çenber-i gîsû havâsından

Figân u âh vâhı tâ seher varsun **segâh** *olsun*
Neden **hüzzâm** *ider gül bülbülü hârın edâsından*

Değil evfer açılmak bezm-i **şevk-efzâ**-yı *ışretde*
Nühüfte-*râzını söyler isen nâyın sadâsından*

Safâ-yı sünbül-i hatt-ı ezelden râhatü'l-ervâh
Ferah-nâk *oldu âşıklar ruh-ı revnak-nümâsından*

Hicâz u isfehânın *nağmesin bilmez isen* **kürdî**
Acem*den sorma hûbân-ı* **Irâk**ın *mâ-verâsından*

Hayât-ı müsteârın hoş geçir zevk u tarablarla
Sakın beste-nigârın olma dehrin mâ-cerâsından

Yegâh *oldu girince vahdete sâliklerin sorma*
Bu kesret **Ferdiyâ** *devr-i revânın ihtifâsından*

Mûmâileyh hakkında ol vakit söylediğim manzûme-i târîhiyedir:

Gülşen-i tevhîdde bir bülbül idi Ahmed Ferîd
Nâle-i hasretle pür-efgân idi Ahmed Ferîd

Meclis-ârâ ehl-i dil hilm ü sükûnet sâhibi
Vâkıf-ı esrâr-ı tevhîd zât idi Ahmed Ferîd

Bâğ-ı ezvâk-ı tasavvufdan kemâli gösterüp
Mesnevî tedrîs ider bir merd idi Ahmed Ferîd

Feyz-i envâr-ı Muhammed'le hadîsden ders virüp
Âleme neşr-i füyûz itmiş idi Ahmed Ferîd

Âlim-i nazm u nesir fenn-i edebde muktedir
Haslet-i fıtrıyyeye mâlik idi Ahmed Ferîd

Dört sene virdi şeref Hallâc Baba Dergâhı'na
Halka-ı tevhîdde revnak-sâz idi Ahmed Ferîd

Tatlı sözlü pâk özlü pek sevimli zât idi
Genc iken terk-i sivâ itmiş idi Ahmed Ferîd

Bûy-ı vuslat neş'esi irdi meşâmm-ı cânına
Bezm-i cânâna iren âşık idi Ahmed Ferîd

Geldi bir Vassâf didi "kadr-ı azîm" târîhini
Nâdirü'l-emsâl bir ârif idi Ahmed Ferîd
(نادر الأمثال بر عارف ايدى ، أحمد فريد)

Bir tomârda gördüğüm silsile-nâme-i Sa'dî şöyledir:

Hz. Pîr Sa'deddîn-i Cibâvî, mahdûmu Şeyh Ali el-Ekhal, mahdûmu Muhammed Şemseddîn, mahdûmu Ali el-Ecred, mahdûmu Muhammed eş-Şâmî es-Sa'dî, mahdûmu es-Seyyid Ebu'l-Vefâ İbrâhîm el-kebîr, mahdûmu Ebûbekir el-kebîr eş-Şâmî, mahdûmu Sa'deddîn-i sânî, mahdûmu Muhammed el-Cibâvî, mahdûmu Hasan el-Cibâvî, mahdûmu Şeyh Bedreddîn, mahdûmu Ebûbekir es-sağîr, mahdûmu Şeyh Abdülbâkî, mahdûmu Şeyh Yûsuf eş-Şâmî, mahdûmu Ebu'l-Vefâ eş-Şeyh İbrâhîm es-sağîr, mahdûmu Şeyh Nûreddîn Ali el-Cerrâhî, eş-Şeyh el-Hâc Ali el-Hulûsî es-Sa'dî el-meşhûr bi-Etyemez-zâde.

Şeyh Arab İbrâhîm
Fındık-zâde Ahmed Râşid
Yahyâ Bey
Şeyh Abdullâh en-Neccâr el-Arîf, Pîrî Baba Abdî.
el-Hâc İsmâîl es-Sıdkî

el-Hâc Mustafa Vehbî
el-Hâc İsmâîl Muhammed es-Sâlim es-Seyfî
eş-Şeyh Mahmûd Selîm el-Basrî
Saçlı Şeyh Ali
Kökçüoğlu Şeyh Ali
Şeyh Ahmed
Şeyh Kâmil Bekâr Bey
Şeyh Bahâeddîn
Şeyh Halîl
Fındık Hâfız Mustafa
Reîs Şeyh Mustafa
el-Hâc eş-Şeyh Muhammed Sa'd
Şeyh Edhem
Muhammed el-Hammânî
Şeyh Mustafa
A'mâ Şeyh Yûsuf
eş-Şeyh Mustafa Şevkî
Şeyh Ali Aşkî
Hüseyin Hulûsî
Şeyh Sa'du'llâh
Reîs Ârif
Adanalı Hâfız Mustafa
Şeyh Emîn Efendi (Ahmed-i Buharî Dergâhı şeyhi Ali Fakrî Efendi'nin pederi ve şeyhidir.)

ŞEYH İSMÂÎL MUHAMMED es-SÂLİM es-SEYFÎ EFENDİ

Mustafa Vehbî Efendi hulefâsından olup, manzûr-ı fakîrânem olan elyazısı bir mecmûa-i nefîsenin mütâlâasından, ilm-i remel, ilm-i cifr, ilm-i hey'et, ilm-i tasavvuf, ilm-i havâss ulemâsından bir zât-ı âlî-kadr olduğu ve ba'zı entâk-ı evliyâu'llâha pek ârifâne şerhleri bulunduğu anlaşılmıştır. Maa't-teessüf tercüme-i hâllerine dâir fazla ma'lûmat elde edemedim. (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

/368/ TARÎKAT-I SA'DİYYE'DEN ETYEMEZ DERGÂHI

Burası vaktiyle kilise imiş. Zamân-ı fetihte zâviyeye tahvîl olunmuş. Dervîş Mirzâ Baba b. Ömer el-Buhârî nâmında bir zâta verilmiş; bu zât, devr-i Fetih'te gelenler

meyânında guzâttandır. 886/(1481) senesinde vakfiye yapmış, kendisi irtihâlinde burada defn olunmuş. Hâlen kilise gibi bir binâ olmamasına göre, bi'l-âhare yıkılmış demektir.

Mirzâ Baba nâmında bir zât tarafından inşâ olunmuş Nakşî zâviye(si) iken, bâlâda ismi geçen Şeyh Ebu'l-Vefâ hazretlerinin halîfesinin halîfesi Şeyh Ali el-Hulûsî Efendi nâm zât tarafından işgâl olunup, icrâ-yı âyîn-i Sa'dî'ye başlanmıştır.

ŞEYH ALİ HULÛSÎ EFENDİ

Bu zât İstanbulludur. "Karabıçak Velî" nâmıyla meşhûr, bir mübârek zâttır. Ne kadar zamân icrâ-yı meşîhat ettiği ma'lûm değildir.

Türbe-i mahsûsada medfûndur. Târîh-i irtihâli 1196(1782) senesine müsâdiftir.

ŞEYH İSMÂÎL EFENDİ

Müşârünileyhin halîfesidir. 1246/(1830) senesinde irtihâline bakılırsa, elli sene meşîhatta bulunduğu tahakkuk eder. Türbede medfûndur. Bu zâtın sağ tarafında medfûne olan, Ali Hulûsî Efendi'nin kerîmesi Fatıma Zehra Hanım'dır. 1203/(1789)'te irtihâl etmiştir. Sol tarafında medfûn olan, Reîsü'l-küttâb Şeyh Ârif Efendi'dir. İrtihâli târîhi 1257/(1841)'dir.

ŞEYH el-HÂC SÎNE-ÇÂK MUSTAFA VEHBÎ EFENDİ

Türbede medfûndur. 1274/(1857) senesinde irtihâl eylemiştir. Bu zât-ı muhterem, atîde Nakşibendî faslında tercüme-i hâlinden bahs edilecek olan Şeyh Ali Fakrî Efendi'nin pederi Şeyh Emîn Efendi'nin şeyhidir. Ondan sonra Şeyh Ahmed Efendi câ-nişîn olup, bilâ-veled vefât edince Şeyh Ferîd Efendi'ye tevcîh olundu. Kulûb-ı sâfiye ashâbından bir zât idi. Zamânında, Mısırlı merhûme Zeynep Hanım Efendi tarafından dergâh i'mâr edilmiştir. İrtihâli vukûunda mahdûmu Şeyh Hüsnü Efendi yerine geçti.

/369/ ŞEYH HÜSEYİN SA'DEDDİN el-ÖRFÎ EFENDİ

Üsküdarlıdır. 1317 sene-i hicriyesinde (1899) tevellüd etmiş. Pederi, Yemen muhârebesinde nâil-i rütbe-i şehâdet olan Kolağası Ali Efendi'dir.

Üsküdar Sultânîsi'nden me'zûn olup, Dâru'l-Fünûn Edebiyyât Şu'besi'ne devâm ile feyz-i edebe mazhar olmuştur. Dayıları Üsküdar'da Hallâç Baba Dergâhı şeyhi Ah-

med Ferîd Efendi, 1325/(1907) târîhinde irtihâl-i dâr-ı bekâ edince, dergâhın meşîhatı, mûmâileyh Hüseyin Sa'deddîn Efendi'ye teveccüh etmiştir. Sinnen küçük olduğundan, Ahmed Ferîd Efendi'den evvel bu dergâhta meşîhat eden ve İstanbul'da Ahmed-i Buharî Dergâhı meşîhatına geçince, Hallâç Baba Dergâhı meşîhatını Ahmed Ferîd Efendi'ye terk eden Şeyh Ali Fakrî Efendi hazretleri vekâlet eylemiştir.

Hüseyin Sa'deddîn Efendi'nin bidâyeten intisâbı Ahmed Ferîd Efendi merhûmadır. Bi'l-âhare müşârünileyh Şeyh Ali Efendi'nin dâhil-i dâire-i terbiyetleri olup, Receb 1340/(Mart 1922) târîhinde Sa'diyye ve Nakşiyye ve Rufâîyye tarîklarından hilâfet alıp, dergâhın meşîhatını fiilen der-uhde eylemişlerdir.

Edîb, halûk, mesleğine âşık ve sâdık bir zât olup, istikbâlen mertebe-i refîaya sâhib olacağına delâlet eder hâlleri görülmektedir. **Tasavvuf** nâmıyla bir eser-i mühimmi vardır.

Eş'ârından:

Ey kâil-i Lâ havle velâ kuvvete illâ
Kâfî sana dâreynde hep ***'urve-i vüskâ'***[225]

Varlıkda gören kendini bu dehr-i fenâda
Sûretde selîm olsa da ma'nâ-yı ' ***fe-terdâ'***[226]

Vâreste ider âdemi her nâm u nişândan
*Ol nükte-i ma'nâdaki '****insânu zaîfâ'***[227]

Sen rızkını dünyâda beşerden umuyorsun
Kâfî mi değil nefsine ***'bi'llâhi kefîlâ'***[228]

Aldanma ki âlâyîş-i dünyâ-yı denîye
Hubbu's-suver-i ***'kâne leke hubbete keydâ'***

Her kim bu mazâhirde Hudâ'yı göremezse
A'mâ olur ukbâda ***'Ve lev kâne basîrâ'***

---

225. "Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapışmıştır." 2. Bakara sûresi, 256. Ayrıca bkz. 31. Lokmân sûresi, 22. (H)
226. "Pek yakında Rabbin sana verecek de hoşnûd olacaksın." 93. Duhâ sûresi. (H)
227. "Allah sizden (yükünüzü) hafifletmek ister; çünkü insan zayıf yaratılmıştır." 4. Nisâ sûresi, 28. (H)
228. 16. Nahl sûresi, 91. âyet kasdedilmektedir. (H)

Mânî' mi olur vuslata isyân-ı beşer hîç
Kim kalb ü lisâniyle ki dir ***'Tübtü nasûhâ'***

Mûsâ bile hayret-zede-i sırr-ı Ene'llah
Her kes olamaz vâsıl-ı dergâh-ı ***'Ev ednâ'***

Ol câh-ı Muhammed kimin idrâkine sığmış
Mi'râc-ı mesîhâya da pinhân ***'Fetedellâ'***

Bir bendesi olsun bu Rasûl'ün o nebîler
Âşık ana Yahyâ da ve Îsâ da ve Mûsâ

* * *

/370/ *Ne ademden haberim var ne vücûdu bilirim*
Yalnız çehre-i maksûda sücûdu bilirim

Ben o meftûn-ı nihânhâne-i Sînâ'yım ki
Tûr-ı sînemde yanan nâr-ı ***'Ve'd-duhâ'*** *bilirim*

Beni cânâna nigâhımla sakın gamz itme
Şer'-i Ahmed'deki her kayd u hudûdu bilirim

Şevk-i rûhsâr ile pervâne-i aşkım ki müdâm
Şu'le-i bârika endâz-ı şuhûdu bilirim

Ben Üveysî-siyerim seyr ü sülûkum yokdur
Bana öğretme o evrâd u dürûdu bilirim

* * *

Dürdâne-i risâlet manzûme-i hüdâdır
Ahmed-Muhammed emced sultân-ı enbiyâdır

Envâr-ı feyz-i sâfî hep münteşir cihâna
Asâr-ı şer'-i pâki akvâma pîş-vâdır

Lafzında bahr-ı ma'nâ kâfil hurûş-ı tab'a
Nutkunda mevceler hep bir dürr-i bî-bahâdır

Gâhî büyüklüğünden hurşîd olur karanlık
Geh mâh-tâba zâtı pertevde (de) ziyâdır

Mahbûb-ı Lem-yezelsin bî-misl ü bî-bedelsin
Vech-i münîr-i pâkin mir'ât-ı Hak-nümâdır

Hâkî isen de bi'llâh lâhûta gıbta-versin
Fevka's-serâ makâmın fahr-âver-i ulâdır

Dil-mürdegân bulur nefhanla feyz-i câvîd
Enfâs-ı rûh-bahşın Îsâ'ya da şifâdır

Mücrimlerin penâhı sensin be-câh-ı furkân
Sa'dî kulun kapında bir rû-siyeh gedâdır

* * *

Geçüp bûd u nebûdundan cihânın
Tecerrüd âleminde hırka-pûş ol

Eğer pervânelerdensen azîzim
Yanarken âh u zârından hamûş ol

* * *

Zann itme ki âzâde-i âlâm u mihen var
Sultân bile olsan yine hayretinde minen var

Hayyât-ı eceldir seni iksâ iden eyvâh
Ölmem diyen âvârenin omzunda kefen var

* * *

Zann itme şu sûret-gede bir dâr-ı sanemdir
Âriflere mir'ât-ı şuûn-ı vech-i kademdir

Dîvâne-i dîvân-ı hakîkat olan âdem
Azâde-i efkâr-ı Felâtûn-ı ümemdir

* * *

İkbâl ile idbârı bırak mahz-ı fenâ ol
Bî-nâm ü nişân olmada mânend-i hümâ ol

Sa'dî çalışup meslek-i müstahsen-i Hak'da
Bir pîş-rev-i şâh-reh-i pîr-i Cibâ ol

* * *

Bülbül-i demsâz-ı aşkız gül-şen-i lâhûtda
Şemme-i pâk-ı rızâdır dâne-i takdîrimiz

BEKTAŞÎLER

/371/ Tarîkat-ı Bektaşiyye'nin silsilesi hakkında tetebbuât-ı dervîşâneme göre, Hz. Ebûbekir es-Sıddîk (*radıya'llâhu anh*) efendimize müntehî olan silsile ber-vech-i atîdir:

Ser-defter-i hulefâ Hz. Ebûbekir es-Sıddîk (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Selmân-ı Fârisî (*Radıya'llâhu anh*) [229]
Hz. İmâm Ca'fer (*Radıya'llâhu anh*)
Hz. Bâyezîd-i Bistâmî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebu'l-Hasan-ı Harakânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Ebû Aliyy-i Fâremedî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Yûsuf-ı Hemedânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Hoca Ahmed-i Yesevî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Şeyh Lokmân-ı Horasânî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)
Cenâb-ı Pîr Hacı Bektâş-ı Velî (*Kaddesa'llâhu sırrahû*)

Bu silsileden başka, Hz. Ali efendimize müntehî olur müteaddid silsileler tertîb olunmuş ise de, tedkîkât u tetebbüât-ı vâkıadan, yalnız bu silsilenin esâs olduğu ve dîger silsilelerin sened-i sahîha gayr-i müstenid bulunduğu nümâyân olmaktadır. Ol mertebe hurâfât karıştırılmıştır ki, hakîkatten fersah fersah uzaktır.

HOCA AHMED-İ YESEVÎ HAZRETLERİ

Evvel emirde, bu zât-ı muhteremden bahs etmek lâzım gelir. Bunun hakkında, Dârü'l-Fünûn Türk Edebiyâtı müderrisi Köprülü-zâde Mehmed Fuad Bey tarafından,

229. Arada, Kasım b. Muhammed b. Ebûbekir es-Sıddîk (*radıya'llâhu anh*) olmak lâzım gelir.

Türk Edebiyyâtında İlk Mutasavvıflar diye, tetebbuât-ı vâsiayı şâmil olarak cem' ve telfîk ve tab' ve neşr olunan beşyüz sahîfelik cesîm bir eser-i mühimmin mütâlaasını sûret-i mahsûsada tavsiye ederim. Âcizleri ondan iktibâs-ı ma'lûmât ederek yazıyorum. Tabîî, onbinde bir derecesinde muhtasardır:

"Türkistân'da, Seyrâm şehrinde, Hz. Ali evlâdından Şeyh İbrâhîm adlı /372/ bir şeyh vardı. Vefâtında, Gevher-i Şehnâz nâmında bir kızı, Ahmed isminde bir çocuğu kaldı. Bu çocuk, daha küçük yaşından beri, muhtelif tecellîlere mazhar oluyor. Sinniyle mütenâsib olmayan fevka'l-âdelikler gösteriyordu. Bu sırada, işâret-i Peygamberî ile, Baba Arslan isminde biri Seyrâm'a gelerek, onun terbiyesiyle meşgûl oldular. Henüz bu yaşta iken şöhreti Türkistân'da şüyû' buldu. Bir müddet sonra, Yesi şehrine geldiler. Bu sırada da kerâmetler gösterdi. Buhârâ'ya azîmetle, oranın en ma'rûf mürşidi Hoca Yûsuf-ı Hemedânî'ye intisâb ettiğini ve onun vefâtını müteakib, bir müddet Buhârâ'da da'vet-i halkla meşgûl olduktan sonra, cümle ashâbını, Hoca Abdulhâlık-ı Gücdüvânî'ye ısmarlayarak ma'nevî bir işâretle Yesi'ye geldiğini menâkıb kitâbları müttefikan yazarlar. Bu sırada Hoca Ahmed-i Yesevî adıyla anılır oldu.

Dîvân-ı Hikmet nâmıyla yazdığı mutasavvıfâne dîvânının tedkîkinden, elli yaşında bu eseri vücûda getirdiği ve yirmiyedi yaşında pîre mülâkî olduğu anlaşılıyor.

Dâhil-i dâire-i irfânı olanların adedi günden güne arttı. Türkistân, Mâverâünnehir, Horasan, Hârezm havâlisinden gelenler çoğaldı. Tekkesine bezl edilen nihâyetsiz hediyelerden, nezirlerden hiç bir lokma kabûl etmezdi.

Mürîdânının adedi doksandokuz bine bâliğ olmuş, içlerinde onikibin kâmil-i mükemmil zevât yetişmiş.

Hulefâsı:

Süleymân Hakîm Ata, Baba Maçin, Emîr Ali Hakîm, Hasan-ı Bulgânî, İmâm Mergazî, Şeyh Osmân-ı Mağribî, Sûfî Muhammed-i Dânişmend, Şeyh Muhammed-i Bağdâdî, Seyfeddîn el-Bâharzî, Şeyh Kemâleddîn eş-Şeybânî, Şeyh Sa'deddîn, Şeyh Bahâeddîn'dir.

Bunlar ecell-i hulefâsıdır. Bunlar Türkistân ve İran'da neşr-i feyz etmişler. Kıpçak Türkleri arasında neşr-i feyze Şeyh Hüsâmeddîn b. Şeref, Beyrâş b. Ayriş-i Sûfî; Rum diyârında neşr-i feyze, Avşar Baba, Pîr Dede, Kademli Baba Sultân, /373/ Geyikli Baba, Abdal Mûsâ, Unkapanı'nda medfûn Horoz Dede dahi şâyân-ı tezkârdır. Bunların her birinin, Osmânlı târîhinde menâkıbı vardır.

Horoz Dede

Horoz Dede'nin türbesi, el-ân mevcûd ve ziyâret-gâhdır. Bu zât, Ahmed-i Yesevî'nin mazhar-ı hüsn-i nazarı olan fukarâsından, Horasanlı bir pîr-i fânîdir. Fâtih, İstanbul'a girerken askerler arasında, yirmidört sâatte yirmi dört kere, horoz gibi sadâ çıkararak bağırır, (قم يا أيها الغافلون)[230] der imiş. Guzât-ı müslimîn, onun için ona, "Horoz Dede" demişler. Evliyâ Çelebi, **Seyâhat-nâme**'sinde böyledir.

Ahmed-i Yesevî'nin Çile-hâneye Girmesi:

Hz. Yesevî'nin daha pek çok hulefâsı vardır. Herbirinin menkabesini tetebbu' etmek isteyenler, Fuad Bey'in eser-i mufassalasına mürâcaat etmelidir.

Ahmed-i Yesevî, daha çocukluğundan beri sünnet-i seniyyeye şiddetle mütâbeat ederdi. Altmışüç yaşına gelir gelmez. Hz. Peygamber o sinde âlem-i fânîden rıhlet buyurdukları için, o zât-ı muhterem yer altında gizlenmek istedi. Hânkâhın bir tarafında kuyu kazdılar ki, merdivenle oraya inilir idi. Ka'rında bir hücre yaptılar; el'ân mevcûd imiş, Ahmed-i Yesevî bu hücrenin içinde bir lahd kazıp, kendisine orayı mesken ittihâz etti.

Cevâhirül-Ebrâr'ın rivâyetine göre, bu dar yerde zikir esnâsında salınışından dizleri göğsüne vura vura, dizleri delinmiş; bundan dolayı, "*Ser-halka-ı sîne-rîşân*" demişler.

Müşârünileyh, bir rivâyete göre 120, dîger rivâyete göre 133 veya 125 yaşına kadar yaşadı.

Ne büyük azm, ne büyük muhabbet, ne şiddetli himmet ve riyâzettir. Dünyâda hiç bir ferdin yapmadığı, yapamıyacağı bir hâldir. Bu esnâdaki kerâmâtı lâ-yuaddır.

İrtihâli:

İrtihâlinde buraya defn olundu. Timurlenk, üzerine bir türbe, yanına bir câmi'-i şerîf binâ eylemiştir (*kaddesa'llâhu esrârahüm*). Cenâb-ı Hak, cümlemizi mazhar-ı şefâatleri buyursun. Âmin.

/374/ Târîh-i irtihâlleri hakkında rivâyât-ı muhtelife vardır. Fakat terâcim kitâblarının ifâdelerine göre 562/(1167)'dir.

Hind ulemâsından Mevlânâ Gulâm Server-i Lahorî, **Hazînetü'l-Asfiyâ** nâm tezkiretü'l-evliyâsında, **Reşahât**'tan naklen, Nakşibendî silsilesini yazarken, Ahmed-i Yesevî hazretleri hakkında şu manzûme-i târîhiyyeyi yazıyor:

230. "Ey gâfiller! Ayağa kalkın." (H)

شیخ أحمد چون بفضل ایزدی
رفت در جنت بیزم احمدی

نیر نور الهی شد عیان
سال وصل آن ولی متقی

نیز أحمد کاشف حق کن رقم
هم بگو أحمد ولی جنتی[231]

Sene: 562

Müddet-i ömürleri 125 addolunursa, târîh-i velâdetleri bu olmak lâzım gelir: 562 125 = 437. Yirmiyedi yaşında Yûsuf-ı Hemedânî'ye intisâbları hâlinde târîh-i intisâbları bu olur: 437 + 27: 464.

Atîde bahs olunacağı vechile, Yûsuf-ı Hemedânî (*kuddise sırruhu'r-rabbânî*) hazretlerinin târîh-i irtihâli 535/(1141) senesi olmakla şeyhinin irtihâlinde Hz. Yesevî, doksan sekiz yaşında imiş ve yirmi yedi sene daha muammer olmuştur. Şeyhine mülâkâtı 464/(1072) senesine müsâdif olduğu inde'l-hisâb nümâyân olur.

Ahmed-i Yesevî hazretlerinin hânkâhı hakkında **Türkistân Seyâhat-nâmesi**'nden aldığım ma'lûmat ile, Hz. Şeyh'in derece-i şöhret ve mertebe-i irfânına hayrân oldum.

Hakk-ı âlîlerinde yazılmış menâkıb-nâmelerde Hz. Şeyh'in en ufak bir hareketine kadar ahvâli kayd ve zabt edilmiştir.

Hz. Şeyh'in İbrâhîm isminde bir mahdûmu vardır. Pederinin hâl-i hayâtında irtihâl etmiştir. Gevher Hoşnâs veya Gevher Şehnâz nâmındaki kızından nesli yürümüştür. Meşâhîrden çok kimseler bu nesilden gelmiştir.

Türbe-i şerîfeleri pek müzeyyen ve ma'mûrdur ve muazzam bir ziyâret-gâhdır.

/375/ Ahmed-i Yesevî'nin meslek-i bâtınîlerinden dolayı kendilerinin pîr derecesinde addeyledikleri, Tarîkat-ı Yeseviyye'nin müessisi nâmını verdikleri menâkıb-nâmelerinde görülür. Yeseviyye, İkâniyye, Nakşibendiyye, Bektâşiyye gibi kollar zikrolunursa da, Hz. Şâh-ı Nakşıbend efendimizin şeref-zuhûrlarıyla, onların şa'şaa-ı ta-

231. "Şeyh Ahmed, Cenâb-ı Hakk'ın fazlıyla cennette Ahmedî meclisine gitti. İlâhî bir nûrun aydınlığında, o müttakî kulun kavuşma yılı belli oldu. Aynı zamânda Ahmed, kâşif-i hakdır diye yaz ve Ahmed, Cennetimin velisidir, de." (H)

rîkatları üzerine ortadaki Yesevîlik, tabîatıyla Nakşibendîliğe iltihâk edip, Bektaşîlik neş'esiyle memleket-i İslâmiyye'ye yayılan erbâb-ı dalâlin ise, Hz. Ahmed-i Yesevî gibi Sünniyyü'l-mezheb, Hanefiyyü'l-meşreb bir zât-ı kerîmü's-sıfât ile kat'â münâsebeti yoktur.

LOKMÂN-I PERENDE

Bu zât, Hz. Yesevî'nin hulefâsından imiş. Zâhir (ve) bâtın ilminde çok müterakkî bir adam idi. "Perendelik" nasîbini Ahmed-i Yesevî'den, bir rivâyete göre Muhammed-i Hanefî'(den) almış. Bektaşî menkabet-nâmeleri bu zâttan bahs ederler. **Reşahât**'taki hâcegân silsilesi meyânında, Lokmân-ı Perende adlı zâta tesâdüf edilmediği gibi, menâkıb ve terâcim-i ahvâlden bâhis eserlerde de bu unvâna rast gelinmediğini, Mehmed Fuad Bey eserinde yazıyor. Yalnız, müverrih Âlî, Lokmân ile Hacı Bektâş arasındaki menâkıbdan bahs ile berâber, Lokmân hakkında fazla ma'lûmat veremiyor. **Umdetü't-Tevârih**'te Bektâş-ı Velî'nin mürşidi Lokmân gösteriliyor. **Ravzâtü's-Safâ** nâm eserde, Sultân Hüseyin Baykara devri meşâhîrinden bahs olunurken, Lokmân-ı Perende'nin Herat'ta, gâyet ma'rûf bir tekkesi ve mezârılığı olduğu zikr ediliyor.

"Lokmân-ı Horâsanî" denilmesi, ya Horasan'da neş'etinden veya ikâmetinden kinâyedir. "Lokmân Baba" diye eserler yazılması da, Bektaşîlerin, "Baba" diye telkîblerinden ileri gelmedir.

Lokmân-ı Perende'nin Yesevî hazretleriyle mülâkâtına ihtimâl vermeyenler de vardır. Ve'l-hâsıl, bu bâbda, elde edilemeyen hakîkat, târîhin zalâm-ı mechûliyyeti altında kalmıştır.

Lokmân, Hicâz'a da gitmiş, Arafat'ta vakfe-gîr olmuş imiş.

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ

/376/ Hacı Baktâş-ı Velî'nin zuhûr ve ufûlü târîhlerinde ihtilâf vardır. Ba'zı eserler, 645/(1247)'de doğup, 738(1337)'de irtihâl eylediğini yazıyor ve bu sebeble, yedinci asırda Anadolu'da yetişen mutasavvıflar meyânında sayarlar.

Mehmed Fuad Bey, eserinde nakl ediyor:

> "Amasyalı Hüseyin Efendi'nin şîfâhen verdiği ma'lûmata göre, Kırşehirli Süleymân b. Hüseyin nâm zâtın, 691/(1292) târîhli vakfiyesinde, mevkûfâtın mevkii ta'yîn edildiği esnâda, (في ناحية المرحوم الحاج بكتاش)[232] ibâresine tesâdüf olunurmuş. Hacı Bektâş-ı Velî'nin, bu târîhten evvel vefât eylediğini gösteren bir vesîkadır."

Hacı Bektâş-ı Velî hakkında, **Künhü'l-Ahbâr** ve **Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi**, Ahmed-i Yesevî hazretlerine mülâkâtından bahs ederler ki, târîhen te'lîf olunamaz: Bu eserler onuncu asırda yazıldığından, mâzî hakkında verdikleri ma'lûmat beyyine addedilemez.

Aşık Paşa-zâde eserinde yazıyor:

> "Hacı Bektâş-ı Velî, Horasan'dan, Menteş isminde kardeşiyle berâber Sivas'a, oradan Baba İlyas'a, oradan Kırşehir'e, oradan Kayseri'ye gelmiştir. Kardeşi Menteş, Kayseri'den Sivas'a giderken şehîd oldu. Hacı Bektâş, Kayseri'den Karaöyük nâm mahalle gelmiş, Hatun Ana'yı kendine kız edinmiş, orada rahmet-i Rahmân'a kavuşmuştur. Kendi, bir meczûb-ı büdelâ, azîzdi. Şeyhlikten, mürîdlikten farığdı."

Evliyâ Çelebi, **Seyâhat-nâmesi**'nde, Edirne'nin taht-ı sânî olmasına pâdişâh tarafından karar verildikte, bi'z-zât Hacı Bektâş-ı Velî huzûrunda gülbang-ı Muham-

---

232. Merhûm Hacı Bektaş'ın nâhiyesinde..." (H)

medî çekilip, Fâtiha tilâvet olundu. Hacı Bektâş-ı Velî bi'z-zât, üçyüz fukarâsıyla bu emr-i mühimme iştirâk etti ve cennet-mekân Orhân-ı Gâzî, gûyâ bi'z-zât ziyâret etmiş; duâsına mazhar olmuş, hattâ Yeniçeri askerinin teşkîlinde veliyy-i müşârünileyh duâ etmiş; Yeniçeri ismini o koymuş; makâm-ı tebrîkde hırkasının kolunu huzûruna getirilen Yeniçeri efrâdının başı üzerine temdîd etmekle, askerin kalpağına arkadan sarkan kol şeklinde bir parça /377/ keçe ilâvesi âdet olmuş idi, yolunda beyânatta bulunuyor.

Sultân Orhan'ın 726/(1326) senesinde taht-ı Osmânî'ye câlis olmasına göre, Hacı Bektâş'ın 738/(1336) târîhinde irtihâli kabûl edilirse, târîhen tevfîki mümkün olabilirse de; Mehmed Fuad Bey'in neşr eylediği makâlâtın dördüncüsünde şu yolda serd-i hakîkat olunuyor:

> "Biz Hacı Bektâş'ın yedinci asırda Anadolu'da yetişmiş bir meczûb olup, Osmânlı pâdişâhlarıyla mülâkî olmadığını ve tıpkı bu mülâkâtlar gibi, kendisine isnâd olunan **Makâlât, Velâyet-nâme**'lerin de sonradan uydurulduğunu ilâve etmiş idik. Hâlbuki o zamândan beri dest-res olduğumuz bir takım yeni vesîkalar oradaki nikât-ı nazarımızı da ta'dîl lüzûmunu isbât etti."

Hacı Bektâş hakkında en eski ve en mühim târîhî vesîka, Eflâkî'nin ricâl-i Mevleviyye menâkıbına âit meşhûr eserindeki iki fıkradır:

Hacı Bektâş'ın Mevlânâ ile muâsır olup, Selçûkîler devrinde Kırşehir beyi Nûreddîn Bey'e kerâmetler gösterdiğini, Mevlânâ ile aralarında zıddiyet olduğunu bildiren bu eser, târîh-i dînî i'tibârıyla pek mühim iki noktaya işâret etmektedir. Bunlardan biri Hacı Bektâş'ın, "Baba Rasûlu'llâh" lakabını alan Baba İshâk'ın halîfesi olduğu; dîgeri de kendisini şerîatın ahkâm-ı zâhiriyyesiyle mukayyed addetmediği husûslarıdır.

Bu bâbdaki tetebbuâtın tafsîlini âtîye bırakıp, Hacı Bektâş'ın, Lokmân-ı Perende ile olan münâsebetinden bahs edelim:

Bugünkü Bektaşî an'anesi, birçok muhtelif sebeblerden dolayı, henüz gayr-i muttarid, insicâmsız bulunuyor. Hacı Bektâş-ı Velî hakkında, sonra muhtelif mürîdleri hakkında yazılmış olan muhtelif velâyet-nâmeler ba'zan büyük ayrılıklar gösteriyor. Meselâ, **Hacım Sultân Velâyet-nâmesi**, Hacı Bektâş-ı Velî'yi, doğrudan doğruya Ahmed-i Yesevî halîfesi gösteriyor. Hâlbuki, **Hacı Bektâş-ı Velî Velâyet-nâmesi** ve **Künhü'l-Ahbâr**'ın /378/ beşinci cildinde. Hacı Bektâş'ın, Şeyh Lokmân-ı Perende'nin mürîdi olduğu ve bu Lokmân-ı Perende'nin, Hoca Ahmed-i Yesevî'den; hattâ dîger bir zaîf rivâyete göre, Hoca'nın ceddi, nesl-i Ali'den Muhammed-i Hanefî'den el aldığı beyân edilmektedir.

İşte bu sûretle, **Hacım Sultân Velâyet-nâmesi**'nde, doğrudan doğruya Ahmed-i Yesevî ile Hacı Bektâş-ı Velî arasında geçtiği anlaşılan menkabeler, dîgerinde Lokmân-ı Perende ile Hacı Bektâş-ı Velî arasında geçmiş gibi gösterilir. Maamâfîh, bu ikinci tarzda rivâyetleri ihtivâ eden Hacı Bektâş-ı Velî velâyet-nâmelerinde de doğrudan doğruya Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektâş arasında bir takım menkabeler mevcûddur.

Her ikisinin zamânı, birbirine târîhen, tevâfuk etmediğinden, Ahmed-i Yesevî ile Hacı Bektâş arasında cereyân ettiği hikâye olunan menkabeler bî-esâstır. Bektâş-ı Velî velâyet-nâmelerinde mevcûd bir menkabeye göre, Bektâş-ı Velî'yi berây-ı ta'lîm henüz çocuk iken Lokmân-ı Perende'ye teslîm ettiler. Hacı Bektâş, daha çocuk iken, birçok kerâmetler göstermiş; bu bâbdaki rivâyetler pek gülünç bir râddede ve hurâfâta mâildir.

Bektâş-ı Velî tahsîl etti, şöhreti şayi' oldu. Birgün, Horasan erenleri toplanıp, pîrini sordular. Hangisi susam yaprağı üzerine seccâde salıp namâz kılarsa ona mürîd olacağını söylemiş, cümlesi bu cevâba gülmüşler. Bu kerâmeti onun yapıp yapamayacağını sormuşlar. Hacı Bektâş onlara bu kerâmeti göstermiş. Hepsi başlarından kisbetlerini çıkarmış, hocası Lokmân-ı Perende de çıkarmış. Hacı Bektâş onları tekbîrleyerek tekrâr giydirmiş. Bu esnâda Sultân İbrâhîm vefât etmiş; Hacı Bektâş'a sultânlık teklîf olunmuş; kabûl etmemiş, amcalarından Hasan'a terk etmiş. Kendisi bir hücreye çekilerek halvet ve uzlet eylemiş, kırk yıl bu halde kalmış.

Bektâş-ı Velî'ye Niçin "Hacı" Dediler ?

Bâlâda yazdığım vechile, Lokmân-ı Perende Hicâz'a gitmiş idi. Arafat'a çıkıp, kıbleye doğru döndükleri esnâda Lokmân mürîdlerine demiş ki; "*Yâranlar bugün arefe günüdür. Şimdi bizim ellerde yemek /379/ pişirilir.*" Bu söz, Allâh'ın kudretiyle Bektâş'a ma'lûm oldu. Tam bu esnâda şeyhin evinde de yemekler pişiriyorlardı. Bektâş, hemen bir tepsi yemeği aldığı gibi, o anda Lokmân'a sunuverdi. O da, Nîşâbûr'a döndükleri zamân, çocuğun bu kerâmetini herkese söyledi. "Hacı" lakabını verdi. Yoksa, Hacı Bektâş, Haremeyn-i Muhteremeyn'i ziyârete gitmiş erlerden değildir.

Bektâş-ı Velî'nin Nesli:

Tezkire-i Makâmât'ta gördüm:

"Müşârünileyh Hz. Abdülkâdir evlâdındandır. Cenâb-ı Gavs'ın mahdûmu İbrâhîm Abdülkâdir hazretlerinin kerîme-i muhteremeleri Saîde Hâtun bt. Seyyid İbrâhîm'in veled-i mükerremleri olduğunu, Zile'de medfûn Şeyh Nusret Efendi, **Velâyet-nâme**'sine yazmıştır."

Maskat-ı Re'si:

Horasan'daki Nîşâbûr şehridir. **Türk Edebiyyâtında İlk Mutasavvıflar** nâm eserin 60, 61 ve 63. sahîfelerında, ba'zı âsârın, Ahmed-i Yesevî ile Hacı Bektaş'ı muâsır göstermeleri hakkında rivâyetler menkûldür. Fakat târîh ile tevfîk kabûl etmez.

Dîger Bir Silsile-i Tarîkatı:

Bursalı Ahmed Lütfi Efendi böyle gösteriyor:

"Horasanlı Hacı Bektâş-ı Velî tarîkatı, Şeyh Lokmân-ı Perende'den; o da, Hoca Ahmed-i Yesevî'den; o da, Şeyh Nasrullâh Hasan-ı Sencerî'den; o da, Şeyh Rükneddîn Ebû Muhammed-i Cürcânî'den; Şeyh Nasrullâh Hasan-ı Sencerî'den; o da, Şeyh Rükneddîn Ebû Muhammed Hâilî'den; o da Şeyh Abdullâh-ı Vâsıtî'den; o da, Ebû Ca'fer Şehîd Tâhir-i Meşhedî'den; o da, Şeyh Muhammed Eslem-i Tûsî'den; o da, İmâm Ali Rızâ'dan; o da, pederi İmâm Mûsâ Kâzım'dan; o da, pederi İmâm Ca'fer-i Sâdık'tan; o da, pederi İmâm Muhammed Bâkır'dan; o da, pederi İmâm Zeynelâbidîn'den; o da, pederi İmâm Hüseyin (*radıya'llâhu anh*)'den; o da, peder-i ekremleri Hz. Ali (*radıya'llâhu anh*)'den almıştır."

Hz. Bedevî ile Mülâkâtı:

Vâkıât-ı Üftâde'den naklen, Bektâş-ı Velî'nin, Seyyid Ahmed-i Bedevî ile mülâkâtını Şeyh Kemâleddîn Efendi merhûm yazmıştır.

Bektâş-ı Velî'nin Baba İshâk ile Münâsebeti ve Baba İshâk'ın Kim Olduğu ve Sergüzeşti:

/381/ Mehmed Fuad Bey'in, Bektaşîliğin menşe'leri hakkında neşr eylediği, makâlâtın üçüncüsünde, Anadolu târîh-i dînîsini ve bi'l-hâssa Bektaşîliğin menşe'lerini lâyıkıyla beyân sadedinde diyor ki:

"En şâyân-ı tedkîk cihet, Anadolu'ya gelen Türkmen aşîretlerinin hayât-ı dîniyyesi mes'elesidir. Daha ilk Selçukîler zamânından i'tibâren, dârü'l-cihâd olan Anadolu'ya Türkmen boylarıyla berâber birçok Türkmen babaları Orta Asya ve Hârezm, Horasan'dan Yesevî dervîşleri; Irak, Sûriye, İran'dan İsmâilî propagandacıları ve Kalenderiyye mensûbları geliyordu. Temâyülât-ı dîniyyede bâtıniyyü'l-mezheb babaların halk üzerinde te'sîrleri görülüyordu. Çünkü, Oğuz boylarına anlayacakları bir dil ile, İslâmiyyet'in kavî an'anelere tetâbuk eden sûfiyâne, lâkin basît ve âmiyâne bir şekl-i muhrikini telkîn ediyorlardı. Selçûkî imparatorlarının, muhtelif unsurlardan mürekkeb ordularına karşı dînî veya siyasî bir hareket yapabilecek yegâ-

ne cânlı unsur, yalnız bu Oğuz göçebeleri idi. Binâenaleyh, daha bu zamânlardan başlayarak, Osmânlı saltanatının muahhar devirlerine kadar Anadolu'da vukûa gelen bütün dînî-siyâsî kıyâmlarda, bu Türkmen boylarının dâimâ ilk safta olduğu görülür. Tasavvuf kisvesi altında bâtınî nazariyeleri neşr eden bu babaların Anadolu'da yaptıkları ilk dînî-siyâsî hareket Babâîler kıyâmı nâmıyla ma'rûftur. (Hicrî: 637/miladî: 1239)

Şimşât havâlisinde, Kefersûd nâhiyesinde yetişen Baba İshâk, Anadolu'nun muhtelif sahalarındaki Türkmenler arasında birçok tarafdârlar peydâ ederek, Amasya civârında bir mağarada bir velî hayatı, i'tikâfı geçirmekte ve halkı, Sultân Gıyaseddîn-i Selçûkî aleyhine teşvîk etmekte idi. Nihâyet, kendi kuvvetinin Selçûkî saltanatını sarsacak bir dereceye geldiğine hükmedince, Kefersûd ve Maraş havâlisindeki mürîdlerine haber göndererek kıyâm işâretini verdi. Bu sahalardaki kesîf Türkmen kitleleri, "Baba Rasûlu'llâh" nâmını verdikleri bu kudsî rehberlerinin günün /382/ birinde mutlaka zuhûr ve i'lân-ı cihâd edeceklerini bildikleri cihetle esâsen hâzırdılar. Binâenaleyh karşılarına çıkan şehirler halkını ve Emîr Muzafferüddîn b. Alişîr'i mağlûb ederek, Malatya, Tokat, Amasya taraflarını ele geçirdiler. Bi'l-âhare Baba İshâk ile ba'zı mürîdlerini yakalayıp astılar.

Yedinci asırda, Sûriye'de, Anadolu'da, İran'da mevcûdiyyetini bildiğimiz, bâtıniyyü'l-mezheb, Kalenderiyye babalarından biri olan Baba İshâk, hiç şübhe yok, zâhirî bir dîn perdesi altında, tamâmiyle siyâsî bir gâye istihdâf ediyordu."

377. sahîfede bahs ettiğim, Baba İshâk'ın tercüme-i hayâtı işte budur. Hacı Bektâş'ın bu zâtlardan müstahlef olduğuna kâni' olanlar da vardır. Hacı Bektâş ile, şeyhi Baba İshâk, hattâ o asırdaki sâir Kalenderî ve Hayderî ve Babaî dervîşleri arasında büyük bir fark mevcûd olmadığı kuvvetle iddiâ olunabilir.

Öyle görünüyor ki, Babaî kıyâmının muvaffakiyyetsizliğinden sonra bir müddet saklanmağa ve başka tarîkat kisveleri altında hakîkî sîmâlarını gizlemeğe çalışan Babaî dervîşleri, Moğol istîlâsını müteâkib, artık saklanmağa lüzûm görmeyerek ortaya çıkmışlar ve mesleklerini serbestçe neşr ve ta'mîme başlamışlar; Hacı Bektâş-ı Velî'yi, bunların en mühimmi Baba İshâk'ın doğrudan doğruya muakkibi addetmek lâzım gelir.

"Bektâş"ın Lugatta Mânâsı:

"*Bek*'in lugatta mânâsı, "kurbağa; kaçıp sığınacak mahal, girizgâh, sık ağaçlık, koruluk; Mâverâünnehir'de bir beldenin adı" diye muharrerdir.

"*Taş*", "mehtabın ortasındaki benekler, sis, hudâvend-hâne, dost, muhib, şerîk, ortak" ma'nâsınadır. Bu "taş", "daş"a tebdîl ile, "dindaş, meslekdaş, arkadaş" şekline de girmiştir.

Bu iki kelime-i Fârisiyye'nin terkîbiyle hâsıl olan mânâ, "*melce-i erbâb-ı tarîk, dost olan zât*" sûretinde tezâhür eder.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Türbesi:

/383/ Kırşehir'de, Hacıbektâş nâhiyesinde[233] medfûndur. Türbeleri pek ma'mûr ve müzeyyendir. Türbeleri civârında bir ulu âsitâne vardır. Burada câ-nişîn olan meşâyıh-ı Bektâşiyye'ye, "Çelebi" derler. Çelebiyânın ikâmetine mahsûs bir konak vardır. Âsitânenin avlusu derûnunda bir de câmi'-i şerîf vardır. Evkâf ve vâridâtı çoktur. Çelebilerin nüfuzu vardır.

/380/ Bektaşî Tarîkatı'nın Târîh-i Teessüsü:

Aşık Paşa-zâde, Hacı Bektâş'ın, Osmânlılar'ın teessüsünden evvel Anadolu'ya geldiğini yazıyor. "*Bir meczûb dervîş idi.*" diyor ve hiç bir tarîkat te'sîs etmediğini söylüyor. Bektaşî tarîkatının, dokuzuncu asrın ilk senelerinde teşekkül edip, yedinci asırdan beri târîhî mâhiyyeti unutularak halk arasında menkabeleri teşekkül etmiş olan Hacı Bektâş-ı Velî'yi intihâb eylemiştir.

Balım Baba (ve) Elîfî Tâc:

Müsteşrikînden Dr. Yakob, 922/(1516)'de vefât eden Balım Sultân tarafından te'sîs edildiğini söylüyor.

Kâffe-i rüsûm u âdabı "Balım Baba" denilen bu adam ortaya koymuş, Emînüddîn Baba tarafından, 903/(1498)'de Sultân Bâyezîd-i sânîye hitâben yazılan **Risâle-i Kudsiyye**'de, Bektaşî an'anesindeki meşhûr "elîfî tâc" hakkında, "*Meczûb-ı mutlak ve mahbûb Hünkâr Hacı Bektâş hazretleridir kim ol, şol makâma cezb olmuştur kim aşk âlemidir ve aşkın kisvelerinden bir kisve, onun başında "elîfî tâc"dır. Şol ma'nâya delâlet eder ki, bu, cümle mahlûkâtın îcâd olmasının aslı bir "elif"dendir ve elif cemî' hurûfun aslıdır ye ben dahi ol makâma vardım. Onun sırrına mahrem düştüm. Onun alâmetini başında komuştur.*" diyor.

Bektaşîliğin Yesevîlikle münâsebeti yoktur.

Hurûfîlikle Münâsebeti:

Bektaşî tarîkatı, Hacı Bektâş'ın meydâna koyduğu bir şey değildir. Bu tarîkatın Yesevîlik ile münâsebeti yoktur. Bektaşî tarîkatının daha ilk te'sîs anlarında bile, ona

233. Hacıbektaş, şu anda Nevşehir iline bağlı bir ilçe merkezidir. (H)

müntesib olanlar, bütün muharremâtı mubâh gören zındıklar gibi telakkî edilmiş; yahut Hurûfiyye tâifesinden addolunmak sûretiyle, hâric ez-şerîat sayılmıştır. Çünkü, dokuzuncu asır esnâsında, Fazlî-i Hurûfî şâkirdlerinden, meşhûr Ali el-A'lâ, Asyâ-yı Suğrâ'ya gelerek, bir Bektaşî tekkesinde yerleştikten sonra, "Hurûfilik" akâidini Bektaşîlik nâmı altında neşr etmiştir.

Hacı Bektâş'ın Makâlât'ı Hakkında Tedkîkât ve Dîger Eserleri:

Eflâkî'nin ricâl-i Mevleviyye hakkındaki eserinde, **Makâlât** unvânlı te'lîften bahs olunur. Bu eser Hacı Bektâş'ın imiş, matbû' küçük bir risâledir. Bir zamânlar bu eserin dokuzuncu ve onuncu asırda tertîb ve Hacı Bektâş'a isnâd olunduğu zannedilirdi. Hatiboğlu isminde bir Osmânlı şâirinin 812/(1409)'de yazdığı Türkçe manzûm bir **Makâlât** tercümesi elde edilmiştir. Hacı Bektâş hakkında pek ihtirâm-kârâne bir lisân kullanan mütercim, müşârünileyhin bu eseri Arabca yazdığını ve kendisinin Türkçe'ye tercüme sûretiyle fâidesini ta'mîme çalıştığını söyleyerek, eserin vüsûkunu ve Hacı Bektâş'a âidiyyetini kat'î sûrette isbât ediyor. Fi'l-hakîka, Hacı Bektâş menkabelerini muhtevî **Velâyet-nâme**'de, müşârünileyhin Arapça Makâlât'ı olduğu ve bunun, "Sa'deddîn" adlı mürîdi tarafından Türkçe'ye nesren tercüme edildiği musarrah olduğu gibi, **Makâlât**'ın lisân-ı târîhî nokta-i nazarından tedkîki de onun bu eskiliğini pek iyi anlatmaktadır.

Hacı Bektâş'ın ba'zı kelimât-ı sûfiyânesini hâvî küçük bir Fârisî risâle daha mevcûddur ki, bu mühim eserin mevsûkiyyetinden ve Hacı Bektâş'a âidiyyetinden şübheye mahal yoktur.

Ahîren yanan Tire Kütüphânesi'nde Hacı Bektâş'a aid bir de **Fâtiha Tefsîri** varmış.

Mehmed Fuad Bey makâlesinde ilâveten diyor ki:

"Silsile-i tarîkatını, Kutbüddîn-i Haydar, Lokmân-ı Serahsî, Ahmed-i Yesevî gibi büyük sûfîlere îsâl eden ve ulûm-ı İslâmiyye'deki vukûfu her türlü /384/ şübheden azâde bulunan bu Horasânî Türk şeyhinin eserlerinde kendisine tekaddüm eden Karâmıta i'tikâdâtıyla ma'lûl sûfîlerin âsârından o kadar bâriz bir sûrette ayrılacak büyük husûsiyyetler yoktur. Yalnız, "oniki imâma ikrârı", tevellâ ve teberrâyı tavsiye sûretiyle sarâhaten Şîa-yı İsnâ-aşeriyye esâslarını müdâfaa etmektedir. Ancak ilk sâliklere mahsûs bu gibi eserlerin umûmiyyetle, "Hâricî" bir mâhiyyette olduğu ve hiç bir zamân müntehîlere mahsûs ta'lîmât-ı bâtıniyyeyi ihtivâ etmeyeceği de unutulmamalıdır. Kıyâfet-i hâriciyyeleri i'tibâriyle Kalenderî ve Hayderî dervîşlerinden farkı olmayan ve sekizinci asırda, "Rum abdalları" nâmını taşıyan Bektaşîlerin, Osmânlı saltanatının te'sîsiyle çok alâkaları vardır. Lâkin bâlâda yazdığım vechile, Hacı Bek-

tâş'ın, Osmân Gâzî ile ve Orhan Gâzî ile münâsebetleri yoktur. O devirlerde, muhârebelere iştirâk eden Türkmen babaları, ta'bîr-i dîgerle Rûm Abdalları, hemen umûmiyyetle Hacı Bektâş'ın mürîdlerinden olduğundan Yeniçeriliğin hîn-i teessüsünde onun hâtırasıyla teberrük olunduğu ve sonra bunun târîhî bir vak'a mâhiyetinde ağızlarda dolaşarak, nihâyet tesbit edildiği anlaşılıyor."

Sultân Mahmûd-ı sânî zamânında ölümden kurtulmak için, çoğu tebdîl-i hâl ü kıyâfetle ba'zı tekkelere sokulup, oralarda ilkâ-yı fesâd ve efkâr-ı dervîşânı berbâd etmişlerdir. Zamânımıza kadar teselsül eden bu ifsâdat maa't-teesüf, Mevlevîler, Sa'dîler, Rufâîler ve sâir ba'zı ehl-i tarîkat arasında rû-nümâ olmaktadır. (*Aslaha'llâhü ahvâlehüm*)

Bektaşîlikte İ'tikâd:

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat mezhebinden hâricdir ve ser-â-pâ hurâfât ile mâlîdir. Dînin amelî kısmına nâzır ibâdâtı tamâmen ber-taraf etmişlerdir. İlmî olan kısmını birtakım te'vîlât-ı bâtıla ve i'tikâdât-ı sahîfe ile doldurmuşlar ve sûret-i kat'iyyede tarîk-ı hakîkatten uzaklaştıkları gibi, cühelâ-yı nâsı iğfâl ve idlâl ederek, bid'atler ihdâs ve onları dînden îmândan etmişlerdir. Za'f-ı dîn sırasında halkın ibâdât-ı bedeniyye ve riyâzât-ı dîniyyeyi vücûda getirmeğe meyilleri azalmasından istifâde ile, nefsânî, şeytânî a'mâle sevk husûsunda pek mühim roller îfâ etmektedirler.

Sultân Mahmûd Hân-ı sânî, bunları imhâ siyâsetini ta'kîb etmiş iken, mürûr-ı zamân ile, yine idlâl-i nâsda bulunmaktan hâlî kalmıyorlar.

/385/ Bektaşî şiirleri tedkîk olunursa, hâsıl olan netîce mesleklerini vâzıhan ortaya koyar. Babâîlik, Ahîlik, Abdâllık gibi üç muhtelif mesleğin ihtilâtından hâsıl olduktan sonra Hurûfîliğin de te'sîri altında kalmıştır. Bektaşî babaları dîger şeyhler gibi uzun uzadıya, medrese tahsîli görmüş adamlardan olmadıkları gibi, Bektaşî dervîşleri de Acem lisân ve edebiyyâtına kıymet vererek tamâmen onu taklîd edecek yerde, millî lisân ve edebiyyâtına kıymet verdiler. Fakat cümlesi hurâfe-perest bir zihniyyete mâliktir. Hz. Ali'ye ve Âl-i Rasûl'e ve Eimme-i İsnâ-aşar'a teveccühleri ziyâdedir. Hurufîliği ve Fazlullâh-ı Esterâbâdî'nin ulûhiyyetini kabûl edenler de vardır. Kalenderî ve Hayderîler'den birçok bâtıl i'tikâdlar almışlardır. Hulâsa, Bektaşîlik, Babaîlik, Ahîlik, Abdâllık, Hurufîlik, Kızılbaşlık, Kalenderîlik, Hayderîlik akâidinden mürekkeb muaddal bir halîta-ı i'tikâdiyyedir.

Aşk u muhabbete, Allâh, Muhammed, Ali teslîsine, sonra Âl-i Abâ'ya, Fazl'ın ulûhiyyetine, esrâr-ı hurûfa; Hacı Bektâş-ı Velî'nin Muhammed ve Ali'den ayrı olmadığına kâni'dirler. Şiirleriyle, bunca garâib i'tikâdâtı halk arasında ta'mîme çok gayret etmişler ve etmekte bulunmuşlardır. Hz. Ebûbekr es-Sıddîk ve Hz. Ömer ve Hz. Aişe (*radıya'llâhu anhüm*)'e buğz ve adâvetleri pek şedîddir.

Ulemâ-yı İslâmiyye'den merhûm Hoca İshâk Efendi, bunların meslek ve i'tikâdlarını teşhîr ve peyrevân-ı tarîkat-ı Bektâşiyye'yi tezlîl ü tahkîr ile, meslek-i bâtıllarını serd-i hakâyık ile ibtâle gayret-keş olup, bir eser yazmış idi. Son zamânlarda, "Bektaşîlerin Esrârı" diye rezâletlerini orta(ya) koyarak, halkı intibâha da'veten, hayli eserler yazan erbâb-ı hamiyyet görülmüştür. Hânedân-ı Cenâb-ı Mustafâ'(ya) muhabbet âsârı göstermeleri, halkı avlamak içindir.

Bir zât, teşbîhen dedi ki: "Bunlar, kapısı ca'lî muhabbet âsârıyla süslenmiş, içi kof şeylerdir."

/386/ Târîhî Tedkîkâttan:

Müverrih Ahmed Refîk Bey, "Orhan Gâzî" nâmı altında, **İkdâm**'da, bir târîhte neşr ettiği tefrikada der ki:

"Fi'l-hakîka, bu devirde, Anadolu'da büyük bir kuvvetle intişâr eden Bektaşîliğin esâslarını, Babaîlik, Ahîlik, Abdâllık teşkil ediyordu. "Babâîler" nâmı, Cengiz istîlâsı önünde, Horasan'dan gelen Baba İlyâs'ın mürîdlerine verilirdi. Baba İlyâs da, Seyyid Ebu'l-Vefâ mürîdi idi. Bunlar, Selçûkîler zamânında, Baba İshâk'ın teşvîkâtıyla, bir isyân çıkarmışlardı. Abdâllık, Babâîliğin bir şu'besi idi."

Abdallardan Kaygusuz Abdal, **Abdâl-nâme** nâmıyla bir eser yazmış idi. Abdalların en meşhûru Abdal Mûsâ ve Abdal Murâd'dır. Kaygusuzların şiirleri, Bektaşîlik üzerine büyük bir te'sîr icrâ etmiştir. Kaygusuz'un şiirlerinden numûne:

Yücelerden yüce gördüm
Erbâbsın sen Koca Tanrı
Âlem okur kelâm ile
Sen okursun hece Tanrı

Âsî kullar yaratmışsın
Varsın şöyle dursun diyü
Anları koymuş orada
Sen çıkmışsın uca Tanrı

Kıldan köprü yaratmışsın
Gelsin kullar geçsin diyü
Hele biz şöyle duralum
Yiğitsen sen geç ata Tanrı

Aşık Yûnus hazretlerinin şeyhi Tabduk Emre'nin, Hacı Bektâş ile mülâkâtını, Refîk Bey nakl ediyor:

"Tabduk Emre, Sakarya havâlisinde münzevîyâne yaşardı. Asıl ismi," "Emre" idi. Hacı Bektâş-ı Velî'nin da'vetine bütün şeyhler icâbet ettikleri halde, o etmemiş idi. Nihâyet Hacı Bektâş, onu da, Koca Ahmed ve Sarı İsmâîl ile çağırttı. Niçin gelmediğini sordu. O da, kendisine nasîb veren bir el bulunduğunu, erenler bezminde, Hacı Bektâş-ı Velî'yi tanımadığını söyledi. Hacı Bektâş, o elde bir alâmet olup olmadığını sordu. "*Ayasmda bir ben var idi.*" dedi. Hacı Bektâş, /387/ elini uzâttı. Emre, yeşil beni görür görmez. "*Tabduk pâdişâhım!*" dedi. O günden i'tibâren, adı, "Tabduk Emre" kaldı. Yûnus Emre'yi, Tabduk Emre'nin dergâhına gönderen Hacı Bektâş-ı Velî idi."

Yûnus Emre'nin hayatı hakkında, Mehmed Fuad Bey tarafından yazılan eserde, Anadolu'da yetişen ilk büyük mutasavvıfları hemen kâmilen, Hacı Bektâş-ı Velî mürîdi ve mu'tekidi şeklinde tanıtmak isteyen Bektaşî an'anesinde, Yûnus Emre hakkında da, kâfî derecede tafsîlâta tesâdüf edilir.

Refik Bey'in yazdığı, Koca Ahmed olmayıp, "Karaca Ahmed Sultân" dedikleri zât olduğunu Mehmed Fuad Bey tashîh ediyor.

KARACA AHMED SULTÂN

Babası diyâr-ı Acem mülûkünde imiş.

Bektaşî velâyet-nâmelerine göre, (Karaca Ahmed), Hacı Bektâş'tan istifâza eden Rum erenlerinden imiş. Kendisi, galebe-i cezebât ile Rum'a gelmiş; Akhisâr civârında bir yerde sâkin olup, orada vefât etmiştir. Mezârı ziyâret-gâhdır. Hâlbuki, Üsküdar'da dahi bir kabir ve türbe-i mahsûsu vardır **Şakâyık**, Akhisâr'da gösteriyor. Âlî merhûm, onun hakkında, "Rum erenlerinin kutb-ı nâm-dârı, Karaca Ahmed Sultân idi." diyor.

Sivrihisâr'da sâkin Seyyid Nûreddîn'in türbe-kerdesi imiş. Elliyedibin mürîdi varmış.

Âlî'nin bu rivâyetine karşı, Mehmed Fuad Bey diyor ki: "Bu havâdîs, Bektaşî velâyet-nâmelerinden alınmış bir şey olup, i'timâda lâyık değildir."

SARI İSMÂÎL

Bektaşî an'anelerinde ma'rûf bir sîmâdır. Velâyet-nâmelerde ona âid birçok menkabelere tesâdüf edilir. Fakat târîhde yeri yoktur.

* * *

/388/ Bektaşîler meyânında, ahlâkî, zevkî mâhiyyâtı hâiz şiir söyleyen kimseler de yetişmiştir. Bu yoldaki ba'zı manzûmeleri yazıyorum:

Türâbî Dede Sultân:

Bu fenâ mülküne ibretle nazar kıl ey cân
Gafleti eyle rehâ hâlî değildir meydân
Kanı Sultân Süleymân kanı İskender Hân
Sad-hezâr ömrü sürûrile geçirsen bir ân

Ne güle bülbüle bâkî a beyim bâğ-ı cihân
Kime yâr oldu murâdınca felek-i devr-i zamân

Nakş-ı dünyâya fırîb olmadılar ehl-i kemâl
Dâmen-i aşkı tutup kıldı kamu kurb-ı visâl
Bildiler hâsılı hep lu'b ü hevâ zıll ü hayâl
Neş'e-i zevk-i cihânın hele rü'yâya misâl

Ne güle bülbüle bâkî a beyim bâğ-ı cihân
Kime yâr oldu murâdınca felek-i devr-i zamân

Tama' vü hırsa uyup nefs ile makhûr olma
Sohbet-i ârifi bi'llâh'a eriş dûr olma
Emeğin zâyi' olur sa'y ile meşhûr olma
Saltanat mesnedi dünyâ ile mağrûr olma

Ne güle bülbüle bâkî a beyîm bâğ-ı cihân
Kime yâr oldu murâdınca felek-i devr-i zamân

Cem'-i mâl itsen eğer sa'y ile Kârûn'a bedel
Anı kim neylemeli gelse eğer mevt-i ecel
Râzî ol kısmetine her ne ise rûz-ı ezel
Elem-i cevr-keşîd olduğuna gam yeme gel.

Ne güle bülbüle bakî a beyim bâğ-ı cihân
Kime yâr oldu murâdınca felek-i devr-i zamân

Bilesin sen de **Türâbî** *bu ayân olsa gerek*
Mürg-ı dil cânib-i uhrâya revân olsa gerek
Şecer-i cism-i ferin köhne vü kan olsa gerek
Sebze-i berk ü berin huşk u hazân olsa gerek

Ne güle bülbüle bakî a beyim bâğ-ı cihân
Kime yâr oldu murâdınca felek-i devr-i zamân

* * *

Vardım kırklar meydânına
Gel beri hey cân didiler
İzzet ile selâm virdim
Geç otur hey cân didiler

Kırklar yerinde durdular
Yerlerinden yer virdiler
Meydâna sofra serdiler
Lokmaya sun cân didiler

Kırkların gönlü uludur
Mü'minler kalbin eridir
Gelişin kanden beridir
Söyle behey cân didiler

/389/ *Kalk semâ'da oyna*
Silinsün pâk olsun ayna
Kırk yıl bir kazanda kayna
Dahi çiğsin cân didiler

Düşme dünyâ kisvetine
Tâlib ol Hak hazretine
Âb-ı kevser şerbetine
Parmağını ban didiler

Gördüğünü gözün ile
Beyân itme sözün ile
Bir gececik bizim ile
Olasın mihmân didiler

Şâh Hatâ'yım nedir hâlim
Hakk'a şükr it kaldır elin
Kesegör gıybetden dilin
Olasın sultân didiler

* * *

Neyleyim sîmîn beden ben sâkisiz meyhâneyi
Ab-ı kevser olsa nûş itmem dolu peymâneyi

Âlem-i âbın safâsın sanma mey efzûn ider
Cilve-i cânânadır mest eyleyen mestâneyi

Ehl-i aşka bâde-i vehm kâse kılmışdır Hudâ
Nûn hat cîm cemâl ü perçem-i cânâneyi

Şem'-i hüsne öyle sûzânım ki kıl bir kez nazar
Âteşimden yandırır hep şem'alar pervâneyi

Âsitân-ı aşka baş eğdiğim günden beri
Terk kılmışdır **Gulâmî** *Ka'be vü but-hâneyi*

* * *

Parmak hesâbıyla söylenen şiirlerinden:

Gönlüme gözüme gelen sürûru
Fazl-ı Hak Muhammed Ali'den bildim
Cemâline müştâk gılmân u hûru
Fazl-ı Hak Muhammed Ali'den bildim

Tâlibine lutf it ey kerem-kânı
Lebin kevseriyle gel kandır cânı
Adâlet itmenin geldi zamânı
Fazl-ı Hak Muhammed Ali'den bildim

Dîger:

Şerîat yolunu Muhammed açdı
Tarîkat gülünü şâh Ali seçdi
Bu dünyâdan yüzbin erenler geçdi
Anlar ittifâkda mehdî yoldadır

Şâh Hatâ'yım eydür sırrım duyurma
İdegör niyâzı kazâya koma
Yalancı dünyâya hiç sağım dime
Muhammed Fazlullâh şimdi yoldadır

MUHAMMED ALİ HİLMİ DEDEBABA

/390/ İstanbul'da Üsküdar mülhakâtından Merdiven Köyü'nde kâin, Şah Kulu Sultân Dergâhı post-nişîni idi. İstanbul'da, Sultânahmed civârında, Güngörmez Mahallesi'nde, 1258/(1842) târîhinde doğmuştur. Pederi, mahalle-i mezkûre imâmı Nûri Efendi; vâlidesi de, Emine Bacı'dır. On iki yaşında iken, mezkûr tekke şeyhi Hacı Hasan Baba'dan ikrâr almış, 1273/(1857)'de, Hacı Hasan Baba'dan, usûl-i Bektaşî ve erkân-ı Ehl-i Beyt üzere ikinci bir ikrâr alıp vermesi olmuş. Bir sene sonra, şeyhinin vefâtıyla, yerine Aşçı Ali Baba post-nişîn olup, 1280/(1863) târîhinde onun da vefâtıyla Muhammed Ali Hilmi Dedebaba bu dergâhda şeyh olmuştur.

Teşekküren, Kırşehir'e azîmetle, Hacı Bektâş-ı Velî'yi ziyâret etmiştir.[234] Burada seccâde-nişîn Hâcı Ali Dedebaba'dan, "sırr-ı tecerrüd"e mazhar olmuştur. 1286/(1869) senesinde yine Dergâh-ı Pîr'e rû-mâl olup, türbe-dâr Selânikli Hacı Hasan Dedebaba'dan erkân-ı Ehl-i Beyt üzere hilâfet erkânına dehâlet eylemiştir.

1325 sene-i hicriyyesi Muharremü'l-harâmının sekizinci günü/(22 Şubat 1907) âlem-i fânîden göçmüştür. (*Allâhümme'htüm âkıbetehû bi'l-hayr.*) Dergâhda medfûndur. Müretteb bir **Dîvân**'ı vardır. 1327/(1909) senesinde İstanbul'da tab' olunmuştur.

Nuût ve gazeliyyâtı pek hoştur. Her nev'inden birer numûne ber-vech-i âtî nakl olunur:

Enver-i arş-ı güzînsin yâ Muhammed Mustafâ
Nûr-ı çerh-i heftümînsin yâ Muhammed Mustafâ

*Şânına "**levlâke levlâk**" nâzil oldu şübhesiz*
Rahmeten li'l-âlemînsin yâ Muhammed Mustafâ

Şer'-i pâkindir viren revnak cihâna ser-te-ser
Nûr-ı Kur'ân-ı Mübîn'sin yâ Muhammed Mustafâ

Cümle âlem halkı muhtâcdır senin ihsânına
Sâdıku'l-va'di'l-emînsin yâ Muhammed Mustafâ

234. Hacı Bektâş-ı Velî'yi ziyâret edene "hacı" diyorlar. Bu hacılık bildiğimiz değildir.

Hâtem-i hükm-i risâlet hem Habîbu'llâh'sın
Zât-ı fahri'l-mürselînsin yâ Muhammed Mustafâ

Hâdi-i râh-ı hakîkatdir kelâm-ı mu'cizin
Pîşvâ-yı mü'minînsin yâ Muhammed Mustafâ

Yâ Rasûla'llâh Şefâat kıl bu **Hilmî** *mücrime*
Sen şefîu'l-müznibînsin yâ Muhammed Mustafâ

* * *

/391/ *Rûz u şeb vird-ı zebânım dilde cânânım Ali*
Râhma olsun fedâ bu cism ile cânım Ali

Kişver-i iklîm-i tende pâdişâh-ı izz ü câh
Taht-ı dilde hükm iden adl ile sultânım Ali

Dûdmân-ı ehl-i tecrîdiz tarîk-ı aşkda
Sâdıkân-ı dîn-i Ahmed içre îmânım Ali

Hazret-i Mahbûb-ı Hallâk-ı cihânın dâveri
"Hel etâ" *şânında menzil sırr-ı Kur'ân'ım Ali*

Ben muhibb-i Ehl-i Beyt'im dönmezim ikrârdan
Rükn-i ehlû'llâh içinde ahd ü peymânım Ali

Ref idüp zulmât-ı nefsi Hızr-veş buldum hayât
Âsmân-ı dilde **Hilmî** *nûr-ı Sübhân'ım Ali*

* * *

Mâh-ı burc-ı evliyâdır "Hacı Bektâş-ı Velî
Şem'-ı bezm-i asfıyâdır Hacı Bektâş-ı Velî

Kenz-i mahfiyken Yedu'llâh sırrını itdi ayân
Gencidâr-ı Kibriyâ'dır Hacı Bektâş-ı Velî

Esb tâz eyler kızıl taşa suvâr olsa o şâh
Merd-i meydân-ı velâdır Hacı Bektâş-ı Velî

Nerm olurdu seng-diller nutkıla kılsa nazar
Kân-ı iksîr-i safâdır Hacı Bektâş-ı Velî

N'ola kendinden zuhûr eylerse sırr-ı Murtazâ
Zâde-i Âl-i Abâ'dır Hacı Bektâş-ı Velî

Eyleyen tahkîk-ı abdiyyet bulur fevz-i azîm
Mürşid-i râh-ı necâdır Hacı Bektâş-ı Velî

Cân u başın kıl fedâ **Hilmî** *tarîk-ı aşkına*
Şâh-ı iklîm-i bekâdır Hacı Bektâş-ı Velî

* * *

Ehl-i şevkiz meşreb-i rindâneyiz Bektaşî'yiz
Zâhid-i bed-hûlara bîgâneyiz Bektaşî'yiz

Merd-i tecrîdiz alâikdan geçüp olduk berî
Bî-tekellüf sâkin-i meyhâneyiz Bektaşî'yiz

Bî-garaz bu bezm-i işret-hâne-i âlemdeyiz
Câm-ı ışk u şevk ile mestâneyiz Bektaşî'yiz

Mâlik-i genc-i rumûzuz bizdedir dürr-i Necef
Gerçi zâhir-bîne biz vîrâneyiz Bektaşî'yiz

Mürg-ı şehbâz-ı kadîmiz âsmân-ı feyzde
Tâir-i takdîs ile hem-lâneyiz Bektaşî'yiz

Sâbitiz ikrârımızda şekkimiz yokdur bizim
Ahd-ı yâra ser viren merdâneyiz Bektaşî'yiz

Cânımız kıldık fedâ **Hilmî** *Cemâlu'llâh'a biz*
Şem'-ı aşka yanmağa pervâneyiz Bektaşî'yiz

* * *

Ezelden derd-i ışk-ı hüsn-i yâre mübtelâyız biz
Anınçün rûz u şeb göz yaşlarıyla âşinâyız biz

Yitürmüş şâhid-i maksûdunu leb-teşne gurbetde
Bu gün mecnûn gibi sahrâ-neverd-i Kerbelâ'yız biz

Belâ-keşlikde sâhib-imtiyâzız derd ü mihnetle
Melâmetle sunûfu'l-belâ li'l-velâyız biz

Makâm-ı Hazret-i Şâh-ı Necef'dir kıble-i uşşâk
Gubâr-ı hâk-pâ-yı zâir-i şîr-i Hudâ'yız biz

Abâ-yı aşkı giydik şevk ile erkân-ı pîr üzre
Bi-hamdi'llâh gurûh-ı bende-i Âl-i Abâ'yız biz

Muhabbet bâdesin nûş eyledik mest-i elest olduk
Ayılmaz tâ ebed bir neş'e-i câm-ı safâyız biz

/392/ *Şükr-i Hakk'a hulûs-ı kalb ile* **Hilmî Dede** *dâim*
Gulâm-ı hânedân-ı Ehl-i Beyt-i Mustafâ'yız biz

* * *

Biz mukîm-i şehr-i aşkız beyt-i gamdır hânemiz
Mürg-ı bâğ-ı mihnetiz cây-ı elemdir lânemiz

Şek değil batsak tarîk-ı aşkda ser-tâ-kadem
Şem'-i bezm-i yâr içün cândır bizim pervânemiz

Şevkımız artar belâ-yı gamdan ey zâhid bizim
Derd-i aşk-ı yâri çekmekçün doğurmuş ânemiz

Zevk-i vuslatdan dakîk olmak bize bir lutfdur
Âsiyâb-ı cevrine düşdükçe yârin dânemiz

Leyle-i hicrin sabâh-ı vaslına tebdîl olur
Akd-i zülf-i yâri **Hilmî** *keşf idince şânemiz*

* * *

*Mahrem-i esrâr-ı ilm-i "***men arafnâ***"dır gönül*
Tılsım-ı genc-i müsemmâ sırr-ı Esmâ'dır gönül

Ka'betu'llâh it anı butlardan ârî eyleyüp
Mülk-i uzmâ-yı mücessem Beyt-i Mevlâ'dır gönül

Andan irdi menzil-i mi'râca hatmü'l-enbiyâ
Künbed-i mînâ vü nakş-ı arş-ı a'lâdır gönül

*Heft harfi anda yazdı, "**Kâf**" ve "**Nûn ve'l-kalem**"*
Kim zuhûr-ı nokta-i sırr-ı süveydâdır gönül

***Hilmiyâ**, ol beyte cân u baş u dilden hıdmet it*
*Nutk-ı "**Mâ evhâ**" ve nazm-i yâr-ı "**Tâhâ**"dır gönül*

Turuk-ı Sâire Sâlikleri Arasında da Sârî ve Carî Olmuş Bektaşî Tâbirleri:

Nutuk haklamak, nutkunuza mürüvvet, kapıyı sırr etmek, nazarım nereye, namâz okumak, cân, baba, sırr-ı lâhık, sâkî (saka) baba, çerâğî baba, Hakk'a yürümüş, bacı, ikrâr almak, ikrâr vermek, kurbân tığlamak, vahdet etmek, ya'nî uyumak, gülüm, Hak erenlerim, aşk olsun, aşkın cemâlin olsun, cemâlin kemâlin olsun ve sâire.

Bektaşîlerin Kullandıkları Şeylerin İsimlerinden:

Fahr: Başa giydikleri serpuş.

Hayderî: Kolsuz hırka. Umûm ehl-i tarîk bunu giyer ve yakalarında oniki dikiş vardır; oniki imâma işârettir. Bu yakalara, "*hayderî yaka*" derler.

Deste-gül: Hayderîden uzunca, cübbeden kısa kolsuz hırka.

Habbe: Hayderînin göğsüne iki tarafa ta'lîk olunur tesbîh tânesi. Hubb-ı Hasaneyn'e işârettir. Akîk veya neceften i'mâl olunur, zincîrle ta'lîk olunur.

Mengûş: Teehhül etmemeğe azm edenlerin kulağına takılan küpe.

Kanber-i Ali: Kemerin adı. Yuvarlak şerit veya örme kaytandan yapılır. Armudî bir taş ile yekdîgerine rabt olunur. Hacıbektâş taşından ma'mûldür.

İFÂDE:

Sefîne-i Evliyâ, bidâyeten iki cild i'tibâr olunmuş idi. Hâlbuki, ilâveler te'sîriyle tevessü' ettiğinden, hîn-i tebyîzda böyle kaç deftere bâliğ olursa, o kadar cild i'tibâr edilmesi münâsib görüldü. Ve mine'llâhi't-tevfîk.

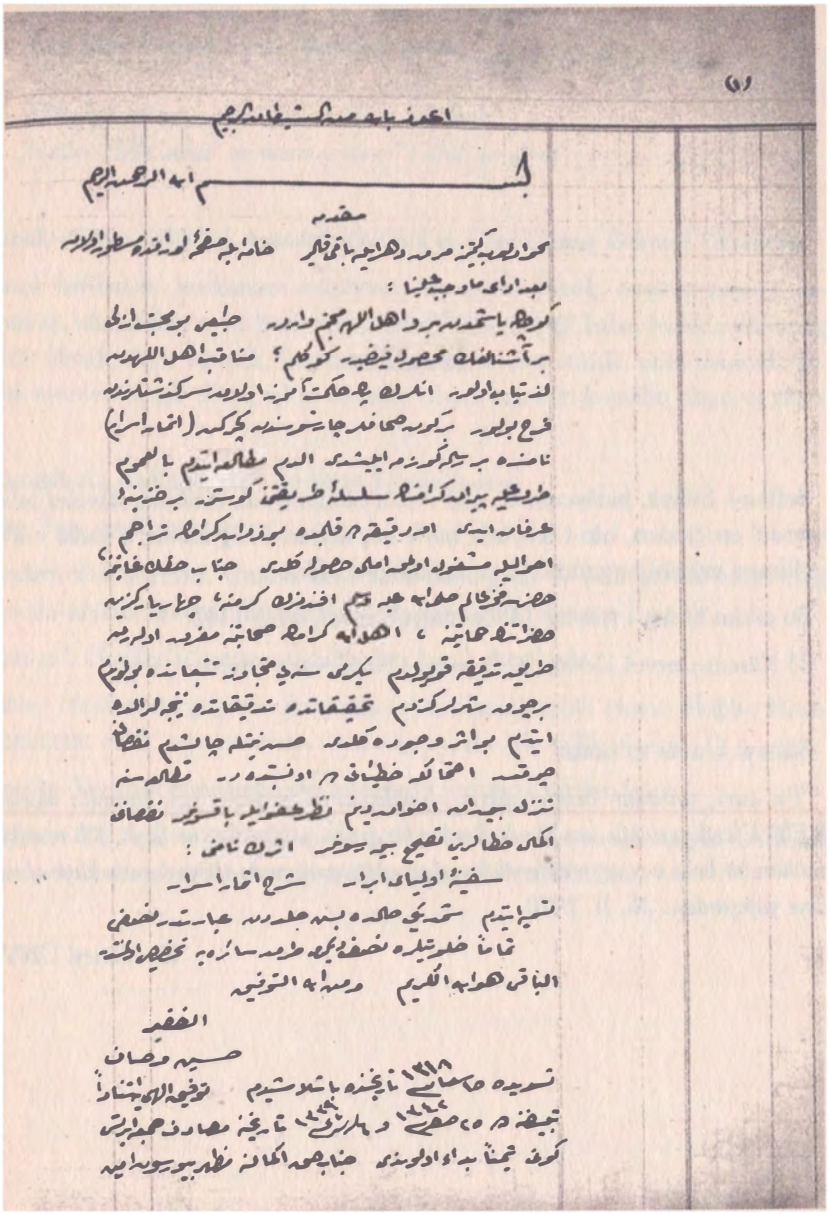
Bu cildin hitâm-ı tebyîzi: 15 Cemâziye'l-evvel, sene: 1342.

23 Kânun-ı evvel 1339/(1923) yevm-i Pazar, vakt-i duhâ.

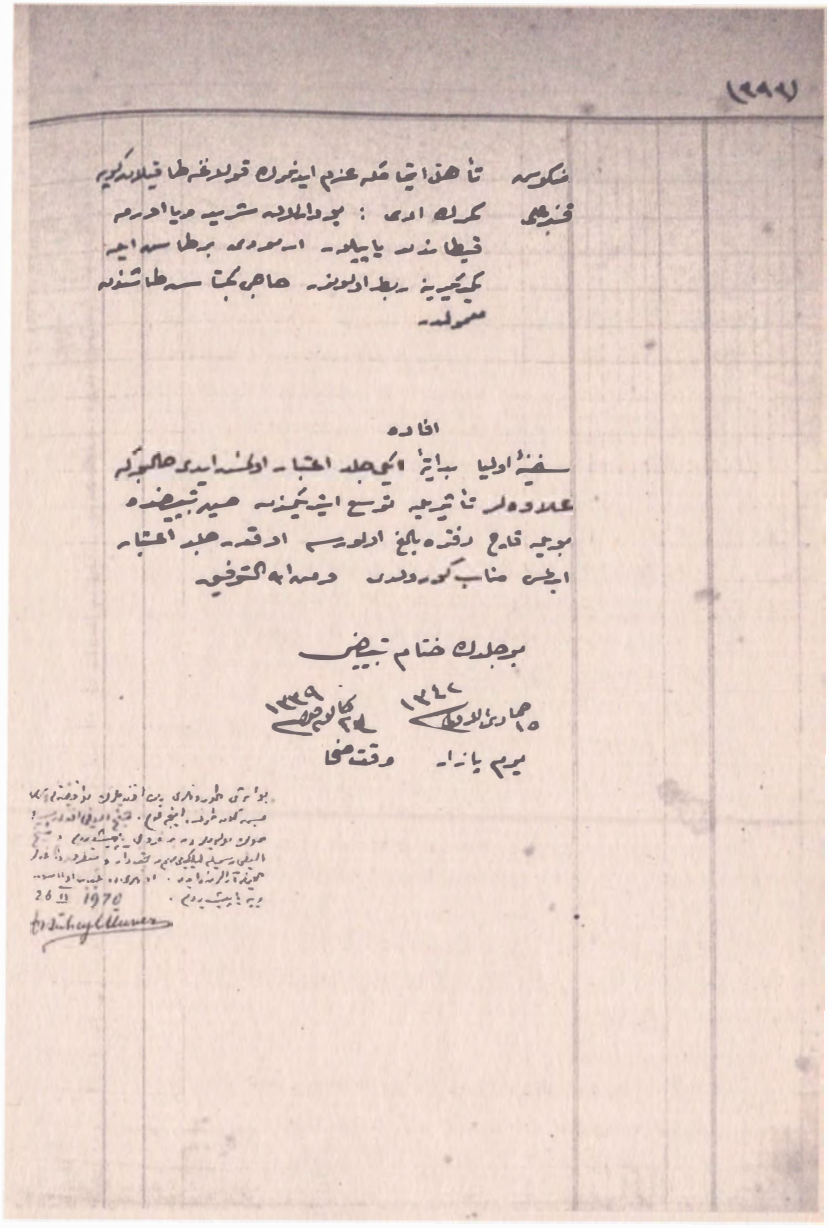
Süheyl Ünver'in notu:

"*Bu eseri, torunları beyefendilerin muvâfakatıyla yirmibeş gün zarfında inceledim. Şeyh Elîfî Efendi resmiyle son Mevlevîlerden bir grubu yapıştırdım ve Şeyh Elîfî resmiyle ilgili mühim bir bahs var ve müteferrik kayıtlar sahîfe aralarında idi; onları da kayb olmasınlar diye yapıştırdım. 26. II. 1970.*

Dr. Süheyl ÜNVER"

Sefîne-i Evliyâ'nın 1. cildinin ilk sayfası.

Sefîne-i Evliyâ'nın 1. cildinin son sayfası.

Tasavvuf düşüncesi, geçmişten günümüze kadar olan süreçte, Türk ve İslâm dünyasında bütün yönleriyle hayatı biçimlendirmede önemli bir fonksiyon icra etmiştir. Tek bir amaç doğrultusundaki bu fonksiyonunu tabiatı gereği çeşitli tarikatlar kanalıyla gerçekleştiren tasavvuf düşüncesi özellikle önde gelen şahsiyetleriyle sosyal hayatımızda derin izler bırakmıştır. Tarikat ehlinin hayatı toplumun ilgisini çekmiş, her kesimden insanlar için merak unsuru olmuştur. Tarih boyunca kurucular başta olmak üzere tarikat mensuplarının hayat hikâyelerinin, tercümeihâllerinin ele alındığı pek çok eser yazılmıştır. Bunlar arasında en geniş hacme sahip Türkçe eser Osmânzâde Hüseyin Vassâf'ın *Sefîne-i Evliyâ*'sıdır.

Sefîne-i Evliyâ'da 2000 dolayındaki şahsiyetin hayatı ve eserlerinden parçalar yer almaktadır. Ele alınan şahsiyetlerin tamamına yakını Osmanlı coğrafyasında yaşamış kişiler olup hayatları ve eserleri hakkında başka kaynaklardan bilgi elde etmek zordur. Bu bakımdan eser geniş çaplı bir sufiler ansiklopedisi niteliğindedir. Eserin bir diğer özelliği de yazarın bizzat görüştüğü son dönem tasavvuf ehli hakkında birinci elden bilgiler vermesidir. Bütünüyle ilk defa yeni harflere aktarılan eser bu alandaki büyük bir boşluğu doldurmaktadır.

ISBN 975-6403-93-4
9 789756 403938